శతకకవుల చరిత్రము

(నాలుగువందల శతకకర్తలైన కవుల చరిత్రలు)

పండిత. వంగూరు - సుబ్బారావుగారిచే

మొదటికూర్పు ౧౦౦౦ ప్రతులు

1924

శతకకవుల చరిత్రము

(నాలుగు [illegible] కవుల చరిత్రలు)

పండిత. వంగూరు - సుబ్బారావుగారిచే

మొదటికూర్పు ౧౦౦౦ ప్రతులు

1924

గ్రంథమంతయు

బెజవాడ ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలయందును

పీఠిక టైటిల్ పేజి

మద్రాసు ఆంధ్రపత్రికాలయమునందును

ముద్రింపఁబడినవి

పీఠిక

శ్రీయుత వంగూరు సుబ్బారావుగారాంధ్ర వాఙ్మయమునకు జేసిన సేవకు కృతజ్ఞతను దెలుపుటకీ గ్రంథ పీఠికను వ్రాయ బూనితిని. గతసంవత్సరమున నాంధ్ర వాఙ్మయ సేవాపరాయణులైన శ్రీయుతులు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, లచ్చారావుగారు, సుబ్బారావుగారు పరమపదించుట యాంధ్రలోకమునకు గలిగిన దురదృష్టము. సుబ్బారావుగారు ముప్పదియేడవయేటనే పరమపదము నొందిరి. ఈ స్వల్పకాలమునందే సుబ్బారావుగారు "ప్రభాతము, వేమన, ఆంధ్రక్షత్రియులు, వసంతలేఖలు, ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము" మొదలగు గ్రంథములను వ్రాసి యాంధ్రభాషకు విశేషమైన సేవనుజేసి యాంధ్రవాఙ్మయమునందు స్థిర ప్రతిష్ఠను బడసిరి. సుబ్బారావుగారి మిత్రులకును ఆంధ్రభాషాభిమానులకును వారి యకాలమరణము విచారమును గలుగజేసినది. ఆంధ్రభాష నిజసేవాపరాయణులు లేకను తన ప్రతిభను గోల్పోవుచున్నసమయమునందు సేవాపరాయణుల నిర్యాణము భాషాభిమానులకు విచారకారణం బగుచున్నది. సుబ్బారావుగారి గుణములందు మాతృభాషాభిమానమును ఆత్మగౌరవాభిమానమును గణనీయములు. ఆంధ్రనామస్మరణము సుబ్బారావుగారి కావేశమును గలుగజేయుచుండెడిది. ఏప్రాంతములకు బోయినను సుబ్బారావుగా రాంధ్రుల ప్రతిష్ఠను సమర్థించుట కధికోత్సాహమును గనుపరచుచుండిరి. పునహా, కలకత్తానగరములందు జరిగిన పరిశోధక మహాసభలయం దాంధ్రులవ్యక్తిత్వమును బ్రతిపాదించుటకు జేసిన ప్రయత్నములు వారియాంధ్రత్వాభిమానమును విశద

ము చేయుచున్నవి. అధికారప్రాపకముగల ద్రవిడప్రముఖుల పన్నాగడలను బ్రతిఘటించి యాంధ్రశిబిరములను స్థాపించి యాంధ్రవ్యక్తిత్వమును వ్యక్తముచేసిరి. ఈయాంధ్రత్వాభిమానము వారిగ్రంథములందును జీవితవిధానమునందును బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈయభిమానమువలన సుబ్బారావుగారికి ప్రతికూలానుకూలపక్షము లేర్పడినవి. సుబ్బారావుగారి యాత్మగౌరవాభిమానము వారి జీవితమునందలి వ్యత్యస్తములకు గారణంబైనది.

ఆంధ్రదేశమునందు సారస్వత జీవనము దురారాధ్యముగ నున్నది. సరస్వతీ ప్రసన్నులకు లక్ష్మీప్రసన్న మపురూపముగ నున్నది. సరస్వతీదేవి నుపాసించుటకు గంకణమును గట్టుకొనినవారలకు లక్ష్మీకటాక్షము దుర్లభముగనున్నది. శ్రీమంతులను, రాజులను, మహారాజులను నాశ్రయింపకను సరస్వతీదేవి నుపాసించుట కవకాశములు లేవు. పూర్వయుగములం దట్టి సేవ కవకాశములుండినను భౌతికాడంబరమయమైన కలియుగమునందు బొత్తిగా నవకాశములు లేవు. ఈకారణమువలననే సుబ్బారావుగారివంటి భాషాసేవకులకు సారస్వతజీవనము దుర్లభమై అకాలమృత్యువు సంప్రాప్తమైనది. సుబ్బారావుగారు పిఠాపురమునందును జెన్నపురియందును జీవయాత్రను గడుపుచున్నపుడు వారికిగలిగిన యసంతృప్తి వారియకాలమరణమునకు మూలము. పిఠాపురమునందు బతిభావంతులైన శ్రీయుతపానుగంటిలక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారికి బ్రియశిష్యులై రచనాకౌశలమును బడసిరి. శ్రీయుత చెలికాని లచ్చారావుగారి యాదరణపోషణముల క్రింద నాంధ్రపరిశోధక మహామండలిని స్థాపించి దానినిర్వహణమునం దపారమైనశక్తిని గనుపరచిరి. ఆంధ్రపరిశోధకమండలియందు లభించిన యనుభవము వేమన, యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము మొదలగురచనలకు దోడ్పడినది.

రసానుభవము కావ్యమునకు ప్రయోజనము. నవరసములందును శృంగారకరుణరసములు ప్రధానములు. శృంగారకరుణరసములు కామపరములైనపుడు బంధనమునకును, దైవపరములైనపుడు మోక్షమునకును మూలము లగుచున్నవి. శృంగారకరుణామూర్తియైన భగవంతుని శృంగారకరుణా లీలావిలాసము లనంతములు. అనంతమైన శృంగారకరుణావిలాసములయానందానుభవమున కనన్యమైనభక్తి సాధనముగ నున్నది. అనన్యమైన భక్తిపారవశ్యానందమును వర్ణించుటకు శతకములు యోగ్యముగ నున్నవి. కవు లిష్టదేవతాప్రార్థనమును బహువిధములను జేసి తరించుటకు శతకము లుత్కృష్టసాధనములు. సర్వేశ్వర శతకము, కృష్ణశతకము, నారాయణశతకము, రామతారకశతకము, దాశరథిశతకము, శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకము మొదలగు శతకములందలి ఈశ్వర స్తవములు భక్తిరసానందమును గలుగజేయుచు ముక్తిమార్గమును గఱపుచున్నవి. కవులు తమతమగ్రామములందు వెలసిన పరమేశ్వరావతారములను శతకరూపమున బ్రార్థనచేయుచు గవిత్వమును సార్థకము చేయుచున్నారు. భక్తహృదయావేశమును దెలిపెడిశతకము లనేకము లాంధ్రభాషయందు గలవు. శతకముల పరిశీలన మాంధ్రహృదయ వికాసమును భాషావికాసమును విశదముచేయగలవిధమును సుబ్బారావు గారు గ్రంథమునందు విశదముచేసిరి. గ్రంథము శతకవాఙ్మయము వృద్ధినొందినవిధమును జక్కగ వివరించినది. శతకములందు భక్తిశతకములే కాకను నీతిహాస్య శృంగారశతకములునుగలవు.పంద్రెండవశతాబ్దియందు భక్తిభావముతో నారంభమైన శతకవాఙ్మయము పదునేడవశతాబ్దియందు శృంగారరూపమును దాల్చినది. శతకకవులచరిత్రము మతసిద్ధాంతములందును సాంప్రదాయములందును సాంఘికవ్యవస్థలందును గలిగిన మార్పులను విశదముచేయుచు నాంధ్రహృదయ పరిణామమును నిరూపించుచున్నది.

ము చేయుచున్నవి. అధికారప్రాపకముగల ద్రవిడప్రముఖుల పన్నా గడలను బ్రతిఘటించి యాంధ్రశిబిరములను స్థాపించి యాంధ్రవ్యక్తిత్వ మును వ్యక్తము చేసిరి. ఈయాంధ్రత్వాభిమానము వారిగ్రంథములం దును జీవితవిధానమునందును బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈయభిమానమ వలన సుబ్బారావుగారికి ప్రతికూలానుకూలపక్షము లేర్పడినవి. సుబ్బా రావుగారి యాత్మగౌరవాభిమానము వారి జీవితమునందలి వ్యత్యస్తము లకు గారణంబైనది.

ఆంధ్రదేశమునందు సారస్వత జీవనము దురారాధ్యముగ నున్న ది. సరస్వతీ ప్రసన్నులకు లక్ష్మీప్రసన్న మపురూపముగ నున్నది. సర స్వతీదేవి నుపాసించుటకు గంకణమును గట్టుకొనినవారలకు లక్ష్మీకటా క్షము దుర్లభముగనున్నది. శ్రీమంతులను, రాజులను, మహారాజులను నాశ్రయింపకను సరస్వతీదేవి నుపాసించుట కవకాశములు లేవు. పూర్వ యుగములం దట్టి సేవ కవకాశములుండినను భౌతికాడంబరమయమైన కలియుగమునందు బొత్తిగా నవకాశములు లేవు. ఈకారణమువలననే సుబ్బారావుగారివంటి భాషాసేవకులకు సారస్వతజీవనము దుర్లభమై అకాలమృత్యువు సంప్రాప్తమైనది. సుబ్బారావుగారు పిఠాపురమునం దును చెన్నపురియందును జీవయాత్రను గడుపుచున్నపుడు వారికిగలిగిన యసంతృప్తి వారియకాలమరణమునకు మూలము. పిఠాపురమునందు బ్రతిభావంతులైన శ్రీయుతపానుగంటిలక్ష్మీనరసింహాము పంతులుగారికి బ్రియశిష్యులై రచనాకౌశలమును బడసిరి. శ్రీయుత చెలికాని లచ్చా రావుగారి యాదరణపోషణముల క్రింద నాంధ్రపరిశోధక మహామండ లిని స్థాపించి దానినిర్వహణమునం దపారమైనశక్తిని గనుపరచిరి. ఆంధ్ర పరిశోధకమండలియందు లభించిన యనుభవము వేమన, యాంధ్రవాఙ్మ యచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము మొదలగురచనలకు దోడ్పడినది.

రసానుభవము కావ్యమునకు బ్రయోజనము. నవరసములందును శృంగారకరుణరసములు ప్రధానములు. శృంగారకరుణరసములు కామపరములైనపుడు బంధనమునకును, దైవపరములైనపుడు మోక్షమునకును మూలము లగుచున్నవి. శృంగారకరుణామూర్తియైన భగవంతుని శృంగారకరుణా లీలావిలాసము లనంతములు. అనంతమైన శృంగారకరుణావిలాసములయానందానుభవమున కనన్యమైనభక్తి సాధనముగ నున్నది. అనన్యమైన భక్తిపారవశ్యానందమును వర్ణించుటకు శతకములు యోగ్యముగ నున్నవి. కవు లిష్టదేవతాప్రార్థనమును బలువిధములు జేసి తరించుటకు శతకము లుత్కృష్టసాధనములు. సర్వేశ్వర శతకము, కృష్ణశతకము, నారాయణశతకము, రామతారకశతకము, దాశరథిశతకము, కాళహస్తీశ్వరశతకము మొదలగు శతకములందలి ఈశ్వరస్తవములు భక్తిరసానందమును గలుగజేయుచు ముక్తిమార్గమును గఱపుచున్నవి. కవులు తమతమగ్రామములందు వెలసిన పరమేశ్వరావతారములను శతకరూపమున బ్రార్థనచేయుచు గవిత్వమును సార్థకము చేయుచున్నారు. భక్తహృదయావేశమును దెలిపెడిశతకము లనేకము లాంధ్రభాషయందు గలవు. శతకముల పరిశీలన మాంధ్రహృదయ వికాసమును భాషావికాసమును విశదముచేయగలవిధమును సుబ్బారావు గారు గ్రంథమునందు విశదముచేసిరి. గ్రంథము శతకవాఙ్మయము వృద్ధి నొందినవిధమును జక్కగ వివరించినది. శతకములందు భక్తిశతకములే కాకను నీతిహాస్య శృంగారశతకములునుగలవు.పండ్రెండవశతాబ్దియందు భక్తిభావముతో నారంభమైన శతకవాఙ్మయము పదునేడవశతాబ్దియందు శృంగారరూపమును దాల్చినది. శతకకవులచరిత్రము మతసిద్ధాంతము లందును సాంప్రదాయములందును సాంఘికవ్యవస్థలందును గలిగిన మార్పులను విశదముచేయుచు నాంధ్రహృదయ పరిణామమును నిరూపించుచున్నది.

కావ్యాదులను రచియించిరనుట యనుభవమునకు విరుద్ధముగ నున్నది. ధూర్జటి ధనార్థియై శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమును, మోక్షార్థియై శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకమును రచియించిన విధమును గ్రంథములే తెలుపుచున్నవి. శతకముల రచనావిభాగములును నీయర్థమును బరిస్ఫుటము చేయుచున్నవి. నారాయణశతకమునందుగల శతకవిభాగము శతకప్రయోజనమును దెలుపుచున్నది.

"రమణీయంబుగ నాదిమంబు నవతారమ్ముల్ భవద్దివ్యరూ
పము నామామృతముల్ దలంప దశకప్రాప్తయ్యె కృష్ణావతా
రము సుజ్ఞానము మోక్షముల్ ద్వివిధసంప్రాప్తిన్ శతాంధ్రాఖ్య కా
వ్యము నర్పించితి మీ పదాబ్జములకున్ వైకుంఠ నారాయణా!

(నారాయణశతకము ప. 101) శతకకవులచరిత్ర 92 వ పేజి.

శతకము ౧. ఆదిదశకము ౨. అవతారదశకము 3. దివ్యరూపదశకము ౪. నామదశకము ౫. కృష్ణావతారదశకము ౬. జ్ఞానవింశతి ౭. మోక్షవింశతి యని ఏడుభాగములుగను విభజింపబడినది. శతకము భగవదవతారవర్ణనములతో నారంభమై మోక్షాపేక్షతో నంతమునొందుచున్నది. శతకములందు గ్రామసూత్రాత్మకమైన కథలు వర్ణనాదులు లేకపోయినను భాగవతాత్మకమైన కథలు వర్ణనలు గలవు. భాగవతపరములైనపద్యములందుగల పరమేశ్వర లీలావిలాసములవర్ణనలు భావగీతభావవర్ణనముల కతీతమై వ్యక్తిత్వమును భక్తిరసావేశమును గలుగజేయుచున్నవి. భావగీతములు భౌతికానందమును, శతకములాధ్యాత్మికానందమును గలుగజేయుచున్నవి. ప్రాచ్యసంస్కారపరములైన శతకములకును పాశ్చాత్యసంస్కారపరములైన భావగీతములకును సామ్యత్వము దుర్లభము. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యబోధకములైన శతకములాంధ్రభాషాభూషణములై పండితపామరజనులకును బాలబాలికలకును బఠనార్హములుగ నున్నవి.

సుబ్బారావుగారి మేధాశక్తులందు సంభావనాశక్తి విశేషము. పరిశోధనలం దొకవిశేషము గనుపడినపుడు పరమోత్సాహభరితులై కావ్యసిద్ధాంతనిర్మాణముల కుపక్రమించుచుండిరి. ఈయూహాశక్తియే సుబ్బారావుగారి వ్యక్తిత్వమును స్థాపించి ఖండనమండనములకును దూషణభూషణములకును గారణంబైనది. ఆంధ్రక్షత్రియులు, వేమన, ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము, వసంతలేఖలు మొదలగు గ్రంథములు సుబ్బారావుగారి యూహాశక్తిని విశదముచేయుచున్నవి. వీరు సామాన్యవిషయాధారమున మహానిర్మాణములనుజేసి పండితుల ఖండనమండనములకు బాలగుచుండిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర పీఠికయందు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు వ్రాసినభావము లీ విషయమును స్పష్టముచేయుచున్నవి.

"వాఙ్మయ చరిత్ర సంఘశాస్త్రసంబంధిగా వ్రాయఁబడియుండుట శ్లాఘనీయమైన విశేషము. అనేకస్థలముల సుబ్బారావుగారు నూతన యోజనముల ప్రయోగించి క్లిష్టార్థములకు నన్వయము నద్భుతభంగి కల్పించియున్నారు. ఇవి మొత్తముమీఁద వెట్టియూహలకుఁ జేరినవిగాక విమర్శనాపద్ధతి ననుసరించిన దృఢసత్త్వములుగానున్నవి." రామలింగారెడ్డిగారు వాఙ్మయచరిత్ర పీఠికయందు వ్రాసిన భావములు శతకకవులచరిత్రమునకును నన్వయించుచున్నవిధము శతకకవులచరిత్ర పఠనము విశదముచేయుచున్నది.

బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగా రీగ్రంథమునకు పీఠికనువ్రాయుట కనుగ్రహించిరి; కాని, కారణాంతరములవలన నాపని సంభవముగాలేదు. గ్రంథము ముద్రితమై పదిమాసములైనను పీఠికకై ప్రచురణము నిలిచినది. సుబ్బారావుగారు ముద్రితమైన కాగితములను శాస్త్రులవారి కంపి పీఠికనువ్రాసి ప్రచురింపుమని కోరుచుండిరి. కాని, నేనట్టి

సాహసమునకు బూనుకొనలేదు. సుబ్బారావుగారిప్రోద్బలముననే నేను శతకములను ప్రత్యేకముగ కవులచరిత్రములుగల పీఠికలతో ప్రచురించుటకు బూనుకొంటిని. వృషాధిప సర్వేశ్వర నారాయణ రఘువీర కాళహస్తీశ్వర దాశరథీశతకములు మొదలగు పదిశతకములను బీఠికలతో బ్రచురించితిని. సుబ్బారావుగారు జీవించియున్నపుడు నేను బీఠికను వ్రాయుటకు నిరాకరించియును వారి మరణానంతరము గ్రంథపరిచయమునకు బీఠికను వ్రాయుట యవసరంబై పూనుకొనినందులకు బండితులు మన్నింతురుగాక!

సుబ్బారావుగారి ప్రయత్నఫలమును, నాకృతజ్ఞతను వెల్లడిచేయుటకీపీఠికను వ్రాయుటకు బూనితిని. సుబ్బారావుగారు గ్రంథమునకు 44 పుటల ప్రవేశవ్యాసమునువ్రాసి శతకవాఙ్మయచరిత్రము నాంధ్రలోకమునకు బరిచయముచేసిరి. గ్రంథము 540 పుటలనుగలిగి భావగర్భితముగ నున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు బురాణములు కావ్యములు ప్రబంధములు శతకములు నవలలు నాటకములు మొదలగు వ్యక్తిత్వముగల విభాగములు గలవు. ఆవిభాగము లన్నియును బ్రత్యేకచరిత్రము నపేక్షించుచున్నవి. ఆ విభాగములందు శతకవాఙ్మయ మొకఘట్టముగ నున్నది. ఆంధ్రశతకములు ప్రాకృతసంస్కృత గ్రంథములపరిణామము లైనను ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును గలిగి యాంధ్రలోకాదరణమును బడసినవి. శతకవాఙ్మయము పండితపామరులకు బ్రియతరమైనను, లాక్షణికుల యాదరణమునకు విశేషముగ బాత్రము గాలేదు. లక్షణగ్రంథములను వ్రాసిన యప్పకవియనంతామాత్యాదులును గవులచరిత్రను వ్రాసిన వీరేశలింగము పంతులుగారును శతకవాఙ్మయము నాదరించియుండలేదు. ఆలోపమును దీర్చుటకు సుబ్బారావుగారీగ్రంథమును రచించినటులు వారిపీఠిక విశదము చేయుచున్నది.

శతకవాఙ్మయ మాంధ్రభాషయందపారముగ నున్నది. సుబ్బా రావుగారు 600 శతకములను జూచినటులు వ్రాసియున్నారు. ఇంకను బరిశోధన చేయవలసిన శతకము లనేకములు గలవు. ప్రస్తుత ముకనుపడుచున్న శతకములందు పాల్కురికి సోమనాథవిరచితమైన వృషాధిపశతకము ప్రాచీనశతకము. ఇది పండ్రెండవశతాబ్దికి జెందినది. అప్పటినుండి నేటివరకును శతకరచన లవిచ్ఛిన్నముగ గనుపడుచు న్నవి. ఆంధ్రభారత కాలమునుండియు నవిచ్ఛిన్నజీవితముగల శతక వాఙ్మయ మాంధ్రవాఙ్మయపరిశోధకులకును భాషాభిమానులకును నాద రణీయముగ నున్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు శతకవాఙ్మయస్థానమును ప్రయోజనమును నిర్ణయించుటయె శతకకర్తలచరిత్రమునకు బ్రయో జనము. కావ్యప్రయోజనము నిర్ణయించుటయందు పండిత ప్రయోజన ములను గ్రంథబాహుళ్యమును రసాత్మకమునుబట్టి నిర్ణయించుట యా చారమైనను కేవలము రసపోషణమూలముననే యాదరణమును బడ సిన కావ్యములు గలవు. మేఘసందేశము చిన్నదైనను కావ్యముగ బరిగణింపబడుచున్నది. "రసాత్మకమైనవాక్యము"కావ్యమనియును,"రమ ణీయార్థప్రతిపాదకమైనశబ్దము" కావ్యమనియును,

"శ్లో. నిర్దోషలక్షణవతీ సరీతి ర్గుణభూషితా,
సాలంకార రసానేక వృత్తి ర్వాక్కావ్యనామభాక్."

కావ్యమనియును, లాక్షణికులు వ్రాసియున్నారు. ఆంధ్రలాక్షణికగ్రంథ కర్తలుశతకములను జాటుప్రబంధములందు జేర్చిరి. చిన్నకోటపెద్దన్న గారు శతకములను క్షుద్రకావ్యములందు జేర్చిరి. శతకముల కావ్యవిభా గమును నిర్ణయించుటకు గావ్యప్రయోజనమును నిర్ణయించుట సమం జసము. మమ్మటాచార్యుడు నిర్ణయించిన కావ్యప్రయోజన మాదరణ మును బడసినది:—

శ్లో. కావ్యంయశసే ఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే,
సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మిత తయోపదేశయుజే.

కావ్య ప్రయోజనము రసౌచిత్యమూలమున స్థాయీభావము నుగలుగ జేయుటయైనను నయ్యది పురుషార్థసిద్ధికి సాధనము గావల యును. పద్యభేదమును సంఖ్యనుబట్టి కావ్యస్వరూపమును నిర్ణయిం చుట ప్రయోజనకరముగాదు. భావానుసంధానము లేనిపద్యముల సముదాయము కావ్యముగ బరిగణింపబడదు. భావానుసంధానముగల మేఘదూతము చిన్నదైనను కావ్యముగ బరిగణింపబడుచున్నది. రసౌ చిత్యముగల భావగీతములును గావ్యవిభాగములుగ బరిగణింపబడు చున్నవి.

సుబ్బారావుగారు శతకములు భావగీతములను బోలి యావా జ్మయశాఖకు జెందినవని నిర్ణయించిరి. ఆంగ్లవాఙ్మయరీతులలక్ష్యముతో శతకవాఙ్మయరీతిని బరిశీలించినపు డీనిర్ణయము యుక్తముగ దోచినను నీపోలికయును నిర్ణయమును నసంగతములు. భావగీతములకును శతకము లకును బోలికయుండదు. భావగీతములందు గవి ప్రకృతిస్వరూపముల గుణసౌందర్యములనుగాని మనోభావములనుగాని మనోహరముగను వర్ణించుచు భావవికాసమును గలుగజేయును. భావగీతములుగలుగ జేయు భావవికాసము మానసికానందమును గలుగజేసినను నాత్మా నందమును గలుగజేసి పురుషార్థమునకు బ్రయోజనకరముగాదు. శత కములు భావగీతముల కతీతమైన యాత్మానందమును గలుగజేయుచు పురుషార్థమును బడయుటకు సాధనములుగ నున్నవి. శతకములు సామా న్యముగను భక్తిశతకములుగ నున్నవి. పురుషార్థమునకు బరమావధియైన మోక్షప్రాప్తి శతకమునకు బ్రయోజనము. కవులుధనకనకవస్తువాహన ములనర్థించుచు ప్రబంధాదులను వ్రాసినను మోక్షకాములై శతకములను వ్రాయుచుండిరి. కవులు చిన్నతనమునందు శతకములను బెద్దతనమునందు

గ్రంథము నాలుభాగములు కలిగి ౨౦౦ శతకకవుల చరిత్ర నుగలిగి యున్నది. ప్రథమభాగమునందు 1150-1500, ద్వితీయ భాగమునందు 1500-1700, తృతీయభాగమునందు 1700-1800, చతుర్థభాగమునందు 1800-1900 వరకును జీవించిన శతకకవుల చరిత్రములుగలవు. శతకకవు లజీవితములందలి సుబ్బారావుగారి నూతనాన్వేషణములు వారిపరిశోధ నసామర్థ్యమును విశదము చేయుచున్నను గ్రంథబాహుళ్య మనవసరముగ గలిగినది. సుబ్బారావుగారి గ్రంథరచనాసక్తివలన బునరుక్తి దోషమును నిర్నిమిత్తమైన బాహుళ్యమును గలుగుచున్నవి.

శతకకవులచరిత్రమును ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రమువలె నాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సుబ్బారావుగారు సమర్పించిన నూతనాలంకారము. గ్రంథము సుబ్బారావుగారి రచనాసామర్థ్యమును బరిశీలనకౌశలమును విశదముచేయుచు నవవిధానమును సూచించుచున్నది. అయిదారు వందల శతకములను నితరగ్రంథములను బరిశీలించి విషయమును సమన్వయముచేసి వ్రాయుటయందుగల పరిశ్రమను బండితులు గ్రహింప నోపుదురు. నూతనరచనలయందును గల్పనలందును లోపములు సహజముగ గనుపడుచుండును. భావికాలమునందు శతకకావ్యాభిమాను లీ లోపములను సవరింపనోపుదురు. ఆంధ్రవిద్యావంతులకు జిరపరిచిత మైన సుబ్బారావుగారి శైలి, రచనాసామర్థ్యము, నితరగుణములును జర్చించి వర్ణించుట యనవసరము. ఆంధ్రవాఙ్మయసేవకై జీవితమును సమర్పించిన శ్రీయుత వంగూరి సుబ్బారావుగారి కృతికి చిరంజీవిత్వ మును వారి యాత్మకానందమును విశ్వకళ్యాణమూర్తి విశ్వేశ్వరు డనుగ్రహించుగాత!

కా. నాగేశ్వరరావు.

శతకకవులచరిత్రము.

విషయసూచిక.

		పుట.
శతకకవులచరిత్రము—ప్రథమభాగము	క్రీ॥ శ॥ 1150-1500	1—114.
,,	ద్వితీయభాగము క్రీ॥ శ॥ 1500-1700	115—224.
,,	తృతీయభాగము క్రీ॥ శ॥ 1700-1800	225—360.
,,	చతుర్థభాగము క్రీ॥ శ॥ 1800-1900	361—492

ప్రథమభాగము.

1150—1500

కవులు			పుట
పండితారాధ్యులు	1170 క్రీ॥ శ॥	...	1
పాలుకురికి సోమనాథుఁడు	1180 ,,	...	17
బద్దెన	1200 ,,	...	34
యథావాక్కుల అన్నమయ్య	1241 ,,	...	48
శివదేవమంత్రి	1290 ,,	...	54
రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు	1380 ,,	...	62
వెన్నెలకంటి జన్నయ	1450 ,,	...	68
వేమన్న	1412 ,,	...	75
బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు	1480	...	84
అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు	1460	...	104

ద్వితీయ భాగము.

1500—1700

11	ధూర్జటికవి	1530	...	115
12	తాళ్ళపాక చినన్న	,,	...	125
13	వెలగపూడి వెంగనార్యుడు	,,	....	132
14	తిరువేంగళప్ప	,,	...	134
15	తాళ్లపాక అన్నమయ్య	,,	...	136
16	,, అన్నమాచార్యుడు	,,	...	137
17	,, శ్రీనివాసుడు	,,	...	139
18	,, తిమ్మనార్యుడు	,,	...	141
19	కంసాలి రుద్రకవి	,,	...	149
20	కవి చౌడప్ప	1565	...	153
21	పరమానందయతి	1590	...	167
22	మారవికవి	1600	...	171
23	బొడ్డపాటి పేరయ	1600	...	184
24	బొడ్డపాటి కొండయ	1600	...	185
25	ఎలకుర్తి రామరాజు	,,	...	186
26	తెళ్ళపూడి కెసవరాజు	,,	...	187
27	పట్టాభిరామకవి	,,	...	189
28	గణపవరపు వేంకటకవి	,,	...	195

1600—1700

29	ఎలకూచి బాలసరస్వతి	1620	...	196
30	పైడిపాటి వేంకట నృసింహకవి	1660	...	199
31	అయ్యలరాజు నారాయణకవి	1660	...	203
32	కంచర్ల గోపన్న	1670	...	206
33	గద్దె రామలింగకవి		...	221
34	శ్రీగిరి విరూపాక్షుడు		...	223
35	కాకునూరి అప్పకవి	1660	...	226

తృతీయ భాగము.

1700—1800

36	కూచిమంచి తిమ్మకవి	1715	...	229
37	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి	1725	...	239
38	వైదర్భ్య అప్పయకవి	1710	...	245
39	గోగులపాటి కూర్మనాథకవి	1724	...	248
40	వెలగపూడి కృష్ణుఁడు	1720	...	261
41	అడిదము సూరకవి	1750	...	263
42	రావూరి సంజీవకవి	1730	...	268
43	పుసులూరి సోమరాజకవి	1700	...	275
44	మఱింగంటి సింగరాచారి	1750	...	281
45	పత్రి రమణప్ప	1750	...	283
46	శంకర శంకరకవి	1750	...	285
47	మదిన సుభద్రయ్యమ్మ	1781	...	286
48	పుష్పగిరి తిమ్మకవి	1750	...	287
49	పోచిరాజు వీరన్న	1790	...	288
50	దేవగుప్తాపు రామభద్రకవి	1790	...	289
51	పరశురామపంతుల రామమూర్తి	1800	...	291
52	చట్రాతి లక్ష్మినరుసు	1750	...	294
53	గంగాధరకవి	1750	...	297
54	సిద్ధరామకవి (చెన్నయ)	1750	...	299
55	సోమేశ్వరారాధ్యులు	1750	...	301
56	నిమ్మల లక్ష్మణాచార్యుఁడు	1600	...	303
57	చెన్నాప్రగడ నాగరాజు	1750	...	305
58	శ్రీపతి భాస్కరకవి	1700	...	306
59	ఆణివెళ్ళ సీతారాముఁడు	1750	...	308
60	శేషప్పకవి	1800	...	310
61	మల్లనయోగి	—	...	313
62	రాచ వేటికవి	1800	...	314
63	పావులూరి మల్లన	1750	...	316
64	రాయభట్టు వీరరాఘవకవి (వాడ్రేవు కామరాజు)	1800	...	318
65	బాణాల వీరశరభేంద్రుఁడు	1790	...	321

66	తాడేపల్లి పానకాలరాయఁడు	1790	...	32[illegible]
67	రామభద్రకవి	1800	...	331
68	వరహాగిరి కోండ్రాజు	1790	...	333
69	నృసింహకవి	1760	...	335
70	క్షోమగిరి సంజీవకవి	1790	...	336
71	ఉన్నప యోగానందుఁడు	1750	... ...	337
72	కగ్గపాలెము సింగనామాత్యుఁడు	1760	... ...	339
73	తిరుక్కుడయూరి కృష్ణదాసు	1800	... ...	341
74	కాండూరి వేంకటదాసు	1800	... ...	344
75	కానుల పురుషోత్తమకవి	1800		345

చ తు ర్థ భా గ ము.

1800--1900

76	సదానంద వరదరాజయోగి	...	...	361
77	వంగూరి నరసకవి	...	...	36[illegible]
78	ఎట్టమిల్లి సూర్యప్రకాశకవి	...	...	364
79	వంకాయలపాటి వేంకటకవి	...	...	366
80	జూలూరి అప్పయ	...	...	368
81	తరిగొండ వెంకమ్మ	...	...	370
82	మాత్తూరి అప్పావు మొదలి	...	...	371
83	పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి	...	...	377
84	బహుజనపల్లి సీతారామాచారి	...	...	,,
85	శాంతానందయోగి	...	...	379
86	ఫక్కి వేంకటనరసయ్య	...	...	,,
87	మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి	...	...	382
88	శ్రీనివాసకవి	...	...	383
89	ఝంఝామారుతము వేంకటసుబ్బకవి	...	...	385
90	సాహేబురాణ రామన్న	...	...	387
91	బండి బాపనమ్మ	...	...	389
92	వెండిగంటము గురునాథము	...	...	390
93	ఊడుమూడి నూగపరాజు	...	...	391

94	చేకూరి సిద్ధయ	...	...	393
95	చిదెళ్ళ రామకవి	...	...	394
96	పాటూరి లక్ష్మీనృసింహకవి	...	...	395
97	మోదుకూరి శంకరకవి	...	...	396
98	అమలాపురపు సన్యాసికవి	...	...	397
99	కూచిమంచి సోమసుందరుడు	...	...	400
100	బాలకృష్ణకవి	...	...	402
101	అడిదము బుచ్చివేంకట్రాయుడు	...	...	403
102	బుద్ధిరాజు కనకరాజు	...	...	404
103	తోట విజయరాఘవకవి	...	...	405
104	కోమట్రాజు రామలింగకవి	...	...	407
105	అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి	...	...	408
106	పరిమి వేంకటాచలకవి	...	...	414
107	వేల్పూరి వేంకటకవి	...	...	415
108	మంచెళ్ళ కృష్ణకవి	...	...	418
109	తిరువాయిపాటి రామానుజయ్య	...	...	419
110	శిష్టు సర్వశాస్త్రి	...	...	420
111	దూపాటి తిరుమలాచారి	...	...	421
112	మేకా బాపన్న	...	...	422
113	మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి	...	...	423
114	పూసపాటి వీరపరాజు	...	...	425
115	కోటీశ్వర దీక్షితుడు	...	...	,,
116	ఘటికాద్రికవి	...	...	427
117	చిలకమర్తి నారాయణాచార్యులు	...	...	,,
118	ఇంద్రకంటి వేంకటకవి	...	...	429
119	పల్లి పార్వతీశము	...	...	,,
120	చామర్తి శేషగిరిరాయకవి	...	...	430
121	విజయనగరపు చెంగల్వరాయకవి	...	...	434
122	మద్దాలి సుబ్బయ్య	...	...	436
123	కొల్లము సీతారామకవి	...	...	437
124	గుఱ్ఱంకొండ భక్తవత్సలుడు	...	...	438
125	పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలకవి	...	...	,,

126	వేపేటి కాశిరాజు	...	...	439
127	వంగిపురము నృసింహాచారి	...	...	440
128	రఘుపతుల రామమూర్తి	...	...	441
129	పిట్టల రామయ	...	...	,,
130	కావూరి వేంకటరామకవి	...	...	442
131	మందపాటి రామకృష్ణకవి	...	...	443
132	బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణకవి	...	...	,,
133	షేక్ అప్పలనరసు	...	...	444
134	ఎల్లయ	...	...	445
135	కింకరు కన్నయ	...	...	446
136	కానుకోలను నాయనప్ప	...	...	,,
137	నారాయణయ్య	...	...	447
138	మండ రామస్వామికవి	...	...	,,
139	పిళ్ళారిశెట్టి కోదండరామకవి	...	...	448
140	బృందావనము లక్ష్మణదేశికుడు	...	...	,,
141	రత్నమాంబ	...	...	449
142	గంగవపల్లి హుసేన్‌దాసు	...	...	450
143	మండనేమల వేంకయ (474 పుట చూడు)	...	...	451
144	చిత్రావఝుల సూర్యప్రకాశకవి	...	...	452
145	మండపాక పార్వతీశ్వరకవి	...	...	453
146	బండరుపల్లి రామకృష్ణకవి	...	...	454
147	దామరాజు లక్ష్మణదాసు	...	...	455
148	శృంగారకవి వేంకట్రాయుడు	...	...	,,
149	మున్నంగి వేంకటదాసుకవి	...	...	456
150	తోలేటి లింగయ్య	...	...	457
151	ముగ్గిశెట్టి పులియప్పగేడు	...	...	,,
152	రంగయ	...	...	458
153	దేవరింటి సోమిరెడ్డి	...	...	459
154	మద్దాల గురుస్వామి	...	...	460
155	తిమ్మరాజు పేరకవి	...	...	,,
156	పసుపులేటి వేంకటదాసు	...	...	461

57	గురురాజకవి	...	...	
58	తటవర్తి వేంకటమంత్రి	...	...	462
59	,, కొండయ	...	...	463
60	కామేశ్వరకవి	...	...	,,
61	తోట వేంకటనృసింహకవి	...	...	464
62	,, రాజేంద్రకవి	...	...	465
163	కొల్లానపురి బుచ్చిరామయ్య	...	...	,,
164	కద్రకవి	...	...	,,
165	ఆశ్వానుకవి	...	...	466
166	విస్సాప్రగడ సూరకవి	...	...	467
167	వక్కలంక పంతయమంత్రి	...	...	,,
168	పోలిపెద్ది వేంకట్రామయకవి	...	...	468
169	టంగుటూరి సుబ్బకవి	...	...	469
170	తాండవకృష్ణదాసు	...	...	469
171	ముడుంబై వేంకట్రామనృసింహాచా	...	...	470
172	పరశురామ నృసింహ దాసు	...	...	471
173	సందడి నాగదాసు	...	...	472
174	రేమల రామదాసు	...	...	,,
175	తాతరాజు వేంకటసుబ్బదాసు	...	...	473
176	కైవరపు నారాయణకవి	...	...	474
17	మండవేముల వెంకయ (451 పుట చూడుము.)	...	...	,,
17	శౌనక కృష్ణయార్యుడు	...	....	475
179	జయంతి కామేశకవి	...	...	,,
180	ఆదూరి కృష్ణయ	...	...	476
1	[illegible]తుల వేంకటరామకవి	...	...	477
18	[illegible]ంపకవి వేంకటేశకవి	....	...	,,
18	,, మట్రాజు వేంకటశివుడు	...	...	478
184	విజయరాఘవాచారి	...	...	479
18	భృంగిరటు బసవలింగకవి	...	...	,,
18	మీసరగండ మునిస్వామి	...	...	480
187	ముదిగొండ శంకరారాధ్యులు	...	....	,,

గ్రంథ ప్రవేశము.

ప్రాచీనప్రాకృతశతకములు.

శతకరచనము ప్రాకృతమునందే కాక వేదపురాణములయందుం గూడ నారంభ మైనట్లు పెక్కునిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. కేవల స్తుతిమాత్రము లైన భాగములయం దనేకప్రదేశములలో పరమేశ్వరుని గుణవర్ణనమునకు సహస్రనామములం బ్రకటు, పలుమార్లు గుణవర్ణన మొనర్చుట మన కగపడును. ఒకనాఁడు చేసినపని పలుసార్లు చేసిన ఫలిత మధిక మని జపతపములు వృద్ధి యైనవి. ఆజప మొనర్చుటకు విధించిన నియమములయందు భగవద్గుణవర్ణనము నియమిత సంఖ్యగా నొనర్చుచుండిరి. స్తోత్రము లష్టోత్తరశత మని యుండుట పలువు రెఱిఁగినదే! కాని వేదపురాణములయందు గ్రంథమునడుమ సందర్భానుసారముగ మంత్రపుష్పము, ఏకాదశరుద్రములవంటివి-శతకములపోలికలు నియమితసంఖ్య గలప్రార్థనాదికము- లున్నను, అవి వేఱుగ వ్రాసినశతకములు కాని, చాటుప్రబంధములు కాని కావు. కావున వానిఁగూర్చి వివరింపక, వేఱుగ శతకము లారంభ మైనవి మనకుఁ దెలిసినంతలోఁ బరీక్షించి చూతము.

ప్రాకృతములో నిట్టి వేఱుశతకము లారంభ మైనట్లు తెలియు
* అవదానశతక మనుప్రాకృతశతకమునందు పదివిభా

---

* "A particular species of avadanas are those in which the ddha instead of a story of the past relates a prognasti-ion of the future. These prophetic anecdotes serve the stories of the past to explain the present Karma * * the species of avadanas occur sporadically also in the aya and the Sutra pitakas. They, however are grouped rge collections with the object of edification or for e ambitious literary motives. A work of the first variety Avadana Shataka" which is most probably the most

గము లున్నవి. పదిపదిపద్యములచొప్పున నూఱుపద్యములు కలవు. వీనికి దశకము లని పేరు. ఒక్కొక్కదశక మొక్కవిషయమును గూర్చి చెప్పుచుండును.

ఈసంప్రదాయ మిన్నివందలయేండ్లకుఁ బిమ్మట బయలుదేరిన మనశతకములయందుఁగూడ నిలిచియున్నది. పోతన్న దని నే నను కొని ప్రకటించిననారాయణశతకమునందు దశకములవిభాగ మున్నది. నామదశకము: ఇందుఁ గేవలమునారాయణునినామభేదములే యుం డును.

మ. జగదాధారక భక్తవత్సలకృపా జన్మాలయాపాంగ! భూ
గగనార్కేందు జలాత్మ పావక మరుద్గాత్ర! ప్రదీపప్ర
యోగి గణస్తుత్యమహాఘనాశన! లసద్గీర్వాణ సంసేవితా!
త్రిగుణాకార! ముకుంద! నాదుమదిలో దీపింపు నారాయణా!

దాశరథీశతకము నందలినామదశకములో "నాదుమదిలో దీపింపు" మనువాక్యముకూడ నుండదు. కేవలనామములే యున్నవి. ఇట్లే ఆదిదశకము, జ్ఞానవింశతి, అవతారదశకము మొదలగువిభాగ ములు మన తెలుఁగుశతకములలోఁ గనఁబడుచున్నవి. ఈవిభాగములు లేఖకులు కొన్నిఁట వ్రాయుట మానిరి. కొన్నిశతకములలోఁ గనఁ బడుచునే యున్నవి. 17వ శతాబ్దము నందలిమన్నారుకృష్ణశతకములో

---

ancient of its kind. It is a collection of a hundred avadana legends. Since it was already rendered into Chinese in the first half of the 3rd century and since it makes mention of the *Dinara* we may with certainty assign it to the Christian century. That it belongs to the Hinayana (హీనయాన) is indicated already by the character of the anecdotes; but this is likewise corroborated by the circumastances that in the stories relating to the present there are fragments embodied from the Sanskrit canon of the Sarvastivadas relating to the Parinivana and other Sutras. In these legends the worship of the Buddha, plays a Great Part."

(P. 46. Literary History of SANSKRIT BUDDHISM.)

దాససంగదశకము, జారదశకము, గోపాలనదశకము, దుష్టనిగ్రహదశకము, చోరదశకము నిత్యాదిగ విభాగించియున్నాఁడు. పైడిపాటి వేంకటనృసింహకవి తనరామచంద్రశతకమునందు స్తుతిదశకము, వాక్యోన్నతిదశకము, దాససంగతిదశకము, మనోవృత్తిదశకము, సంసారదశకము, మాయాదశకము, తత్త్వదశకము, అభేద, దీనత్రాణ, అవతార, నీతి, దశకము లని విభాగించియున్నాఁడు. కొందఱు వింశతులనికూడ విభాగించియున్నారు. ఈసంప్రదాయము ప్రాకృతశతకములనుండి పరంపరగా వచ్చుచున్నది. ఈవిభాగము మనప్రాచీనశతకములయందుఁ గనఁబడుచునేయున్నది. నామ, అవతారదశకములు ప్రతిప్రాచీనశతకమునందును సాధారణముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఒంటిమెట్టరఘువీరశతకమం దీనియమ మున్నది.

పైని చూపినయుపదానశతకము నందలిమొదటినాల్గుదశకములును కర్మస్వభావమును వ్యక్తీకరించుకథలను జెప్పును. అనఁగా నేకర్మమొనర్చిన ప్రత్యేకబుద్ధుఁ డగుటకు వీలగునో యట్టికర్మల వివరించును. ప్రాకృతమునందు "వర్గము" లని పాలిభాషలో "వగ్గము" లని పది పది విషయముల విభాగించుట యిట్టిగ్రంథములలో నాచారము. ప్రాచీనబౌద్ధయుగమునుండియు నీయాచారాము కనఁబడుచున్నది. ప్రథమదశకము నందలికథ లన్నియు, మూఁడవదశకము నందలి కథలు చాలభాగమును భవిష్యద్విషయఫలసూచకములు. రెండవనాలవదశకములయందు జాతకకథ లున్నవి. ఐదవదశతకమునందు "ప్రేతవస్తువు"ను గూర్చి వివరణముకలదు. ఒకబుషి సాధారణముగా మౌద్గల్యాయనుఁడు ప్రేతలోకమునకుఁ బోయి, తల్లోకవాసులదుఃఖములఁ జూచి యొకప్రేతము నెందుల కీజన్మమునకు వచ్చిన దని ప్రశ్నించును. ఆప్రేతము బుద్ధునిఁ జూపును. బుద్ధుఁ డాప్రేతము పూర్వజన్మమున నొనర్చినపాపమునుఁగూర్చి చెప్పును. ఆపాపము దాన మీయమియో, మోగితిరస్కారమో, యైయుండును. ఆఱవదశకము మృగమానవులు మంచికార్యములు చేసిస్వర్గలోకవాసు లైనవారలకథల వివరించును. అర్హత(Arhat)నొందుట కనువగుకథలనుగడపటినాల్గుదశకములును

వివరించును. శాక్యవంశావ్రతుల నేడవదశకము. స్త్రీల నెనిమిదవదశక ము, అవిందితచరితులవ ర్తనమునుగూర్చి తొమ్మిదవదశకమును, ముందు పాపులై నరకముంది, మంచియొనర్చి సుఖులైనవారింగూర్చి పదవ దశకమును వివరించును. (48 పుట)

ఇట్లే కర్మశతకముకూడ "అవదానశతకము" వంటిప్రాచీనశత కము. అవదానశతకము సంస్కృతమునం దున్నదే కొంచెముశీర్షికల భేదముతో నవదానశతక మని "పాలిభాషలో" నున్నది. కర్మశతకము నందు నూఱుకర్మలనుగూర్చి కథ లున్నవి. దీనికి టిబెటుభాషాంతరీక రణముమాత్రి మున్నది. మూలము లేదు. చీనాభాషాలోనికిఁ బరివర్తిం చినప్రాచీనగ్రంథ మున్నది. దివ్యావదానశతక మని మఱియొకటి కలదు. ఈమూఁడవశతకము పైగ్రంథములతరువాతనే పుట్టినది. మూల ము సంస్కృతములో నున్నది. (52, 53 పుటలు)

ఇవి యన్నియు వినయపిటకము నుండి పుట్టియుండవచ్చు నని తజ్ఞు లనుచున్నారు. ఇందశ్వఘోషునిసూత్రాలంకారమునుండికూడ గాథలు తీసికొని చేర్చిరి. దివ్యావదానమునందు వచనము, గాథలు కూడ నున్నవి. దీర్ఘసమాసభూయిష్టము లగుసత్యమైనకావ్యశైలి గల శ్లోకము లున్నవి. సులభమైనవచనములలోసంస్కృతభాగము లున్న వి. దివ్యావదానమున విషయవిభాగము లేదు. భాష శైలియు సక్రమ ముగ లేవు. కావున వివిధగ్రంథములనుండి నిది సంపాదితమైయుండును. యేకకర్తృకము కానేరదు. కావుననీగ్రంథము వేర్వేరుకాలములకుఁజెంది నకావ్యభాగములకూర్పునవచ్చును. ఇదిమూఁడశతాబ్దమునాఁటికే చీనా షామలోనికిఁ బరివర్తిన మొందె నని చెప్పుదురు. ఇందశోకుఁడు, పుష్య మిత్రుఁడు, శుంగవంశమునుగూడఁ బేర్కొనియుంట దీనికాలనిర్ణయ ము విచార్యము. ఇందు "దీనార" శబ్దము పలుమార్లు ప్రయోగించుట చే నిది రెండవశతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటఁ బుట్టిన దనియే నిర్ణయింప వలెను. అశ్వఘోషునిసూత్రాలంకారమునుండి యిందుదాహరణము లుంట నిది యాతనికిఁ బిమ్మటిది కావలెను. ఇందలి "శార్దూలకర్ణుని"

కథ క్రీ. శ. 265 నాఁటికే చీనాభాషలోనికిఁ బరివర్తించినట్లు ప్రబల నిదర్శనము లున్నవి. (54, 55 పుటలు)

“కల్పద్రుమావదనమాల” యనునది యవదానశతకమునుండి కథలు తీసి కూర్చినమఱియొకగ్రంథము. ఇట్టివే యశోకావదనమాల, రత్నావదనమాలయు ననికూడ నున్నవి. ఇవి పురాణసంప్రదాయము చొప్పున నున్నవి. ఇందలిశ్లోకములు నట్టివే!

ఇవి యన్నియు లిఖితగ్రంథములు. అచ్చు కాలేదు. కొన్నిఁటికి టిబెటు, చీనా భాషాంతరీకరణములు మాత్రము ముద్రితములై యున్నవి.

శైవ వైష్ణవమాహాత్మ్యములు స్తోత్రములును వెల్వకొన్ని భాగములు పురాణములయం దున్నట్లే బుద్ధదేవునిస్తోత్రములు కొన్ని కలవు. *

ఇవి వేఱు వేఱు కావ్యములే. కొన్ని గ్రంథములలోని కెక్కినవి. కళ్యాణపంచవింశతిక, లోకేశ్వరశతకము, సుప్రభాతస్తవము, పరమార్థనామసంగీతి, మొదలగున వీమాదిరివి. ఇందు కళ్యాణపంచవింశతిక అన్మృతానందుఁడు 25 స్రగ్ధరలలో వ్రాసెను. లోకేశ్వరశతకము వజ్రదత్తుఁ డనుకవి నూఱుశ్లోకములలో లోకనాథుని స్తుతించుచు వ్రాసెను. శాక్యముని, బుద్ధులు, బోధిసత్త్వులస్తుతి నలువదితొమ్మిది శ్లోకములలో నున్నదానినే సుప్రభాతస్తవమందురు. భగవద్గుణ విశేషస్తవముకలది పరమార్థనామసంగీతి.

అవలోకితేశ్వరునిభార్య యగుతారాదేవినిగురించిన ననేక స్తుతులున్నవి. ఇవి మిక్కిలి పవిత్రమైనవి. సర్వజ్ఞ మిత్రుఁ డనుకా

---

* మనకిట్టి పురాణస్థస్తోత్రములు శతకములుగా నున్నట్లు కీర్తిశేషులైన దాసు శ్రీరాములుగారి దేవీభాగవతమునందుఁ జూడనగును.

శ్మీరదేశపుంగవి తారాదేవినిఁగూర్చి స్రగ్ధరాస్తోత్రము వ్రాసెను. (Panegyric). దీనికే "ఆర్యతారాస్రగ్ధరాస్తోత్ర" మని మారుపేరు. "స్రగ్ధర" యనఁగా హారధారిణి. ఈపేరు తారాదేవికిని, శ్లోకనామమునకుఁగూడఁ జెందును. కవి యెనిమిదవశతాబ్దమువాఁడు. కాశ్మీరరాజునకల్లుఁడే కవి యని తారానాథుఁ డనుచున్నాఁడు. ఒకప్పుడితఁడు దాతయై యొకనరమేధ మొనరింపఁ బూనుకొనినరాజునకమ్ముఁడువోయి విప్రుని విడిపించి సంతోషపెట్టి, తాను "ఆర్యతారానామాష్టోత్తరశతస్తోత్రము" వ్రాసి తాను ప్రాణభయమునుండి తప్పించుకొని నూఱుమంది రాజకుమారులప్రాణముల రక్షించెను. ఈ 108 శ్లోకములును తారాదేవి నామగుణవర్ణనమే. ఆమెస్తుతియే!

ఏకవింశతిస్తోత్ర మనునది మఱియొకగ్రంథము.

ఇవి యన్నియుఁ బాశ్చాత్యులు భాషాంతరీకరించుకొనిరి. శాలివాహనసప్తశతి మనశ్రీనాథుఁడు భాషాంతరీకరించినను మనకుఁ జిక్కలేదు*. ఈనడుమ శ్రీరాళ్లపల్లి యనంతకృష్ణశర్మగా రాంధ్రపత్రికసారస్వతానుబంధమున రుచిఁ జూపినయాగ్రంథము మనకులేకపోవుట యెంతనష్టమో తెలిసినది. పాలి, ప్రాకృతముల మనవా రభ్యసించి యందలిగ్రంథము లెన్నియో భాషాంతరీకరించుకొనవలసియున్న దని వేఱుగఁ జెప్ప నగత్యములేదు.

చంద్రగోమి యనుమఱియొకకవి తారాసాధనశతక మొకటి వ్రాసెను. ఇట్లే తారాదేవిపై శతాధికస్తోత్రకావ్యములు పుట్టినవి.

---

* ఈక్రిందిపద్య మొక్కటిమాత్రము శ్రీనాథుని దని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రనుచున్నారు.

ఉ. వారణసేయఁదావకొనవా నవవారిజమందుఁ దేఁటి క్రొ
వ్వారుచునుంట నీవెఱుఁగవా ప్రియహా తెలిగంటి గంటి కె
వ్వారికిఁ గెంపురాదె తగవా మగవారలదూఱ నీవిభుం
డారసి నీనిజం బెఱుఁగు నంతను నంటస తోర్వ నెచ్చెలీ.

ఇట్టివి 96 గ్రంథములం గూర్చి సతీశచంద్రవిద్యాభూషణుఁడు శ్లోకగ్రంథపీఠికలో నుదాహరించియున్నాఁడు. (ఆతని స్రగ్ధరాస్తోత్రము. పీఠిక చూడుఁడు.) ఈస్తోత్రములలో 62 టిబెటుభాషాంతరీకరణము లగపడుచున్నవి. (G. K. Narayan in his Literary History of Sanskrit Buddhism.)

[వింటర్నిజు, సిల్వాయినులెవి, హ్యూయంబరు, మొదలగు పండితుల వ్రాతలనుండి తీసినసారాంశసంగ్రహము.]

ప్రాకృతములనుండి తెనుఁగులోనికి భాషాంతరీకరించిన గ్రంథములు తక్కువ. శృంగారసప్తశతినుండి శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారివియొండు రెండుభాషాంతరీకరణపద్యములను జూపెదను. శృంగారసప్తశతి యనేకకావ్యములకూర్పు.

కుందపుత్రుఁడు.

ఆ. లోభివానిచేతి లోసిరి పెరిగిన, ఫలమొకింతయైనఁ గలుగఁబోదు
తెరువరడుచు వేళ గలుగు వేసవియెండ, మాఁడు వానికిఁ దన నీడపోలె. 26

హాలుఁడు.

క. చెలులు కడుజాణ లౌదురు. వలపుల దాఁచుకొనలేని వాఁడైతె నేని
గ్గుల బాసను నాపాదం, బుల లత్తుకవన్నెలేల పూసెదవో వే! 27

మనశతకవాఙ్మయమును పైవిషయములతోఁ బోల్చిచూచుకొనినచో ననేకవందలసంవత్సరములక్రితము బహుశః ఆంధ్రభాషకుఁ దొలిరూపమైన ప్రాకృతవాఙ్మయచ్ఛాయ లిప్పటికిని మనశతకవాఙ్మయమునఁ జిహ్నిత మైయున్నవి. కాఁబట్టి మనశతకములు చిరకాలసంప్రదాయము (Tradition)ను ననుసరించియే పెరుగుచున్నవి. ప్రాకృతమే యాంధ్రభాష తొలిరూపము కాదనువా రున్నచో వారు జైనులను, వారిదేవాలయములను, వారివాఙ్మయస్వరూపములను నాశన మొనర్చి శైవులు తమవానిగాఁ జేసికొని గట్టినసమయమున జైనులప్రాకృతవాఙ్మయమునుండి శతకస్వరూపమును దీసికొని రని యంగీకరింపక పోరు. ఏది యెట్లున్నను క్రీస్తుపూర్వము ప్రాకృతములో

నున్న సంప్రదాయము లిప్పటికి మనశతకములలో నుండుట యాశ్చర్య
జనక మైనవిషయము.

సంస్కృతశతకములు.

ఆర్యులజీవితము వేదమంత్రములతో నారంభమైనట్లు మనకుఁ దెలియును. అందువలననే మనకు వేదము లనాదియైనవి. అవి యపౌరుషేయములుగా మనవారు పరిగణించిరి. ఆర్యులమతము, దినచర్య యివి వేదానుసారములు. వేదవిరుద్ధమైనమతముల కార్యావర్తము చోటీయలేదు. వేదములు భక్తిప్రతిపాదకము లైనమంత్రములు, స్తుతులు, ప్రార్థనలతో నిండియున్నవి. వీనికిఁ బిమ్మటఁ బుట్టినవేదాంతము లగునుపనిషత్తులు వానిసారములయినను వేదమునందు భక్తి ప్రధానముగఁ గనఁబడును. భగవత్ప్రీతికై స్తోత్రములు, తదను పుణ్యములకుజపతపములు, మంత్రములు, కర్మలు, కనఁబడుచున్నవి. మంత్రములు, శాస్త్రములుగాను, ప్రార్థనలు క్రమముగా నుపనిషత్తులుగాను మారుటకుఁ గొంతకాలము పట్టినదని విమర్శకు లంగీకరించినవిషయమే కాని వేదకర్మలుమాత్రము నేఁటికిని జరుగుచునేయున్నవి. యథారూపముగ నిప్పటికి వానియధికారము సాగుచున్నది. ఈవేద స్తుతులయందే భక్తిభావముల కనుగుణముగఁ బుట్టినశాంతులు, స్తుతులు, జప తపరూపము నొంది, మంత్రతంత్రములు క్రియలుగాఁ బరిణమించినవి. ఈకర్మలలోఁ గొన్నినియమములు నేర్పడినవి. "ఒకమంత్రమిన్నిసారులు జపింపవలెను." అని సంఖ్యాబద్ధములైనవి. తాంత్రిక వాఙ్మయముకూడ శతకవాఙ్మయమునకుఁ బోషకమైనది. వానికారణములు మన కిచ్చటఁ బ్రసక్తిలేదు. అష్టోత్తరశతకమనునది మనకు మిక్కిలిపరిచయ మగుమాట. ఒకమంత్రముకాని, ఒకనామముకాని, స్తుతికాని, 108 మారులు జపించుటవలన లాభ మున్నదని మనపూర్వులగు తాంత్రికులును దలంచిరి. 108 ప్రదక్షిణములు, 108 సూర్యనమస్కారములు, పురశ్చరణలు నియమించిరి. జపమాలయందుఁ

గూడ 108 పూసలే నిర్ణయించిరి. ఈశతసంఖ్యాన్విత మగు నిర్ణయము భక్త్యావేశముచేతలుఁ జేసినస్తోత్రము లయినభక్తిశతకములయందుఁ గూడ వ్యాపించినది. కావుననే ప్రాకృతశతకము, ఆంధ్రశతకములు కూడ 100 లేదా 108 పద్యములతో రచియింపసాగిరి.

వేదములో "శతయాతుఁ" డను ఋషి కలఁడు. నూఱుమంత్రి శక్తులు- కలఋషినామ మని విజ్ఞులు వక్కాణించియున్నారు. ఈ శతశక్తులనిర్ణయ మధికసంఖ్యాసూచకమో సత్యముగ నాఋషి. కట్టి శక్తి కలదో-మన కవసరముకాదు. ఆసంఖ్యయందు మనవారికి గౌర వమున్నట్లు మనకుఁ దెలియుచున్న దది చాలును. శతరుద్రియ, శతరు ద్రియ యను పదములు వేదమునం దున్నవి. దీనికర్థము నూర్వురు రుద్రులనుగూర్చినస్తోత్రము అని వ్యాఖ్యాతలు చెప్పుచున్నారు. ఈశతరుద్రియముయజుర్వేదము నందలిభాగము. దీనికిశతక నామమునిచ్చిరి. [తైత్తిరీయసంహిత 4. 5-1-11; కఠకసంహిత 17-11-16; మైత్రాయణిసంహిత 2-9-1, వాజసనేయసంహిత. 16.1] ఇందు రుద్రునినూఱుగుణములవర్ణన ముండును. గుణభేదము ననుసరించి నూర్గురురుద్రులని యందురు. శతబాలాక్ష మౌద్గల్యుఁ డనుఋషి ముద్గలఋషిసంతతివాఁడొకఁడు కలఁడు. ఇతఁడు వ్యాకర్తయఁట. గాలవమైత్రేయులతో వాదించినట్లు గోపథబ్రాహ్మ ణమునందుఁ జెప్పియున్నది.

మనపూర్వులకు"శత" శబ్దమునం దాదరణ మున్నది. అట్లే. "సహస్ర" శబ్దమునందు నున్నట్లు గాన నగును. దేవతాపూజలయందు సహస్రనామావళి చదువుట మనకుఁ గ్రొత్తకాదు. పురాణము లన్నిఁ టియందు నిర్దిష్టదేవమునుఁగూర్చి సహస్రనామావళియు, స్తుతిసమయ ములయందు స్తుతిమాలలు, స్తవరాజములు, దండకములు, శతకము లు, సహస్రనామములును వ్రాయుట వాడుకగాఁ గనబడుచున్నది. పురాణవాఙ్మయమునం దిట్టినిదర్శనము లనేకములున్నవి. ప్రసిద్ధము లగుట నుదాహరింప నైతిని. కావున శతకస్వరూపము భక్తికోటికు ప లె ననవచ్చును.

తెలుఁగువాఙ్మయము చాలవఱకు సంస్కృతానుసరణమే. మనపురాణములు కేవలభాషాంతరీకరణములు కాకపోయినను, సంగ్రహములుగా ననుసరణములు. మూలముకంటె భాగవతమునం దభివృద్ధికూడ నున్నది. అయినను స్వరూపస్వభావము లనుసరణములే యనవచ్చును. ప్రబంధములుఁకూడఁ గేవలభాషాంతరీకరణములు కాకపోయినను సంస్కృతలక్షణానుసారము వ్రాసినవి. కథ, పాత్రలు, రీతి, యివి యన్నియు సంస్కృతము నందలివే! స్వకల్పనము మిక్కిలితక్కువ. కాని శతకము లట్లు కాదు. శతకస్వరూపము, పద్యసంఖ్య, దశకవిభాగము, మొదలగునవి ప్రాకృతజనితము లయ్యు, శతకములలో సంస్కృతభాషాంతరీకరణములు మిక్కిలితక్కువ. ఈపరిమితి యెంతవఱకో, సంస్కృతశతకముల స్వరూప, స్వభావ, ప్రచారము లెట్టివో కనుగొందము. అనఁగా "చాటుప్రబంధములు"గా సంస్కృతమున నీఖండకావ్యము లెన్ని, యెట్లు, యెప్పుడు పుట్టినవి, యెట్లభివృద్ధి నొందినవని, అవి తెలుఁగు వాఙ్మయమున నేమిమార్పు లొనరించినవి, మొదలగు విషయములఁ జూచాయఁగఁ గనుఁగొనఁ బ్రయత్నించెదముగాక!

భావగీతములు - వానిలక్షణము.

భక్తియే శతకములు మొదలగుచాటుప్రబంధములరచనకుఁ మూలకారణ మని తెలిసికొనియుంటిమి. భావగీతము లని మనవా రిప్పు డనుచున్నలిరిక్కులు (Lyrics.) · శృంగార, భక్తిభరితములు. వేఱొకచోటఁ గాళిదాసునిమేఘదూత శతకస్వభావము కల దని చెప్పియుంటిని. అది భావగీత మనియే నాయభిప్రాయము. సంస్కృత భావగీతములలో నెల్ల మిన్నయై మనదేశమునందేగాక జర్మనీదేశము నందలి "గెటి" వంటిపండితుని మెప్పునొందిన దీమేఘదూతయే! దీని యందుఁ గొంచెముకథ, కావ్యలక్షణములు, నున్నవి. ఎడ తెగకుండ గథ పద్యములపైఁ బ్రాకును. ఇది శతకములలో సాధారణముగా నుండదు. ఏపద్యమున కాపద్యమే యొకసంపూర్ణస్తుతి. ఆభావమంత తో మఁగియును. అయినను దెలుఁగులోఁగూడ మేఘదూత వంటికథ

గలశతకములు లేకపోలేదు. ప్రసన్నరాఘవశతకము వంగూరినర్స కవిప్రణీతము. రెండునూర్లపద్యము లున్నవి. శతకమువలె మకుట మున్నది. రామాయణకథ యితివృత్తము. ఉదాహరణమున కొక పద్యము చూపెదను.

"తెల్లఁబడ మందదేవతలు దానవులున్ రఘురాముఁ డప్పుడున్
విల్లవలీలఁగాఁ దునిమె వేడుక మెచ్చ నృపాలుఁ డాత్మలో
నల్లుఁడు రామభద్రుఁ డన నాడిసురేశ్వరుఁ డంచు సీతయున్
బల్లవపాణి యాత్మఁ దనభాగ్యము మెచ్చెఁ బ్రసన్నరాఘవా||"

ప్రసన్నరాఘవశతకము, 53 పద్యము

(2) ఇట్టిదే రంగేశకృష్ణశతకము రెండవది. ముడుంబై వేంకటరామనృసింహాచార్యకృతము. ఇందు రుక్మిణీకళ్యాణాది భాగవత కథ లున్నవి.

(3) "ఇందూనందునిమందనుండికద నీవే తెంచుటల్ రాకన్" అనుమకుటముతో పుసులూరి సోమకవి "చంద్రదూత" యను మనోహరకావ్యము కృష్ణవిరహముచే నొకగోపిక యడిగినట్లు తానే గోపికయని వర్ణించియున్నాఁడు ఇది మిక్కిలి మనోహరమైనది.

ఇఁక ననేకము లిట్టికథలు వర్ణించుశతకము లున్నవి. కాని శతకమునం దితివృత్తముండకపోవుట యేతఱుచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది.

సంస్కృతమున భావగీతములు శృంగారరసోద్దీపకములు. తెలుఁగున భక్తిభరితములు. కొందఱు భక్తిశృంగారము లొక్కటియే యని నిరూపించెదరు.

సంస్కృతమునందు ఋతుసంహారము, ఘటకర్పరము, చోరపంచాశత్తు ననున వన్నియు శతకస్వభావము కలవే.

ఈచోరపంచశతకమునే చళ్లపిళ్ల నరసకవి యామినీపూర్ణతిలకావిలాస మనియు, చెన్నూరి శోభనాద్రికవి శృంగారసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయము మనియు వ్రాసిరి.

సంస్కృతమునందు శతకత్రయ మని పాడుకలో నున్న భర్తృ హరిసుభాషితరత్నావళి ప్రసిద్ధ మైనది.

సంస్కృతమునందలి శృంగారశతకము, శృంగారతిలకమును గూడ మనోహరకావ్యము లనుటకు సందియము లేదు. ఇట్టి మంచిశతకము లు తెలుఁగులో నెక్కువ లేవు. భావకావ్యములలో నమరుశతకము సుప్రసిద్ధమైనది. దీనిగుణము వ్రాఁత కలవికానిది. ఇందుఁ గాముకీ కాముకులు వేర్వేరవస్థలయం దెట్టిమెట్టిపాట్లు పడుదురో ప్రకృతి ననుసరించి కవి చిత్రింపఁగలిగెను. ప్రణయకోపము, వియోగము, పునః సమాగమమును, అమరుశతకమున మనోహరముగఁ జూపెను. దంప తులుసమాగమసుఖము, ఆనందము, వియోగము, నిరుత్సాహము, భక్తి, ప్రేమము. వీనిదశ లన్నియు నతిచిత్రముగ స్ఫురింపఁజేయును. అన్నిఁటికంటెఁ జిత్ర మేమనగా నందఱు నెఱిఁగినవిషయమునే క్రొత్త రూపమునఁ గవి చెప్పును. అది మన మెఱిఁగినవిషయమైనను నందు నవ్యత ప్రదర్శన మొంది క్రొత్తభావములఁ బుట్టించి యానంద మొదవించును. ఇది కవితాధర్మములో నుత్కృష్టమైనది. విచిత్రమైన సృష్టినైపుణ్య మని చెప్పవచ్చును. ఇందు వర్ణించిన ప్రేమ మాదర్శ ప్రాయమైనది కాక మోహమై కనఁబడుచున్నది. మనవాఙ్మయము నందుఁ బవిత్రప్రేమము లేదనియు, పూర్తిగా మోహపూరిత మనియుఁ గొందఱందురు. ఇది సత్యము కాదు. మనవాఙ్మయమునందు మనమిప్పుడు రసమునుగూర్చి మాటలాడుచున్నాము. ఏరస ముట్లున్నదని మనప్రశ్న ము. అంతేకాని యది నీతిమంతమా కాదా యని కాదు. కావ్యగుణపరీ క్షయందు ధర్మశాస్త్రప్రయోజనము స్వల్పము. అమరుశతకము నందలి శృంగారము నిషిద్ధమైనది కాదు.

సత్యమైనమాట భావపూరితమైనశతకములు, ఖండకావ్యములే గాక తారావళులు, ఉదాహరణములు, తుదకు చాటుపద్యములు, ఒక వాక్యముకూడఁ గావ్యమే యనవలెను. ఉద్రిక్తహృదయముతోఁ గవి వ్రాసినది భావగీతము. అనఁగా శిల్పి నేర్పుతో మనయందు రసో

దయ మొదవింపఁగలఁడు. తాను చేయుపని నిర్ణయించుకొనును. ఇక్కడ నీరూప మీవిధముగ ప్రదర్శించినఁ జూపరులయం దీరస ముప్పొంగునని చిత్రించును. అది చిత్రించునపు డతని కారస ముద యింపవలె నని శాసనములేదు. చూపరుల కొదవించు నేర్పున్నదా? లేదా? యనియే విచారించెదము. కావ్యమట్లే కవియొకపంథ వేసికొని, కావ్యాంతము తానెఱిఁగి, లోకముకొఱ కుద్దేశపూర్వకముగ నిర్మించును. తత్తదుచితస్థలముల నుచితరసము లుద్భవిల్లునట్లు ప్రయత్నించును. భావగీతమునందుఁ గవి యదివ్రాయునప్పటికి రససముద్రములో మునిఁగి యుండవలెను. పులకాంకురములతోడనో, కన్నీళ్లతోడనో, తాను వ్రాయునది తానెఱుఁగకుండ లక్ష్యలక్షణసమన్వయ మొనర్పలేనంత యొడలు తెలియనిస్థితిలో వ్రాయవలెను. లేనియెడల నాయభిప్రాయముచేఁ గావ్యమునందువలె "సాగుడుకథ" లేకుండుటతప్ప, కావ్యమునకు భావగీతమునకు భేదమే నిరూపింప వీలులేదు. ఆంగ్లేయమున "లైరు"(Lyre) ప్రతి సహాయమునఁ బాడువానికి లిరిక్కు లందురు. అట్టివి మనకీర్తనలు పాటలు మున్నగునవి. ఐనఁ బెద్దలు చర్చించెదరుగాక !

సంస్కృతమునందున్నట్లే మనకుఁగూడ భక్తిపూరితపద్యములు, పాటలు, కృతులు, శతకములు ననేకము లున్నవి. తెలుఁగులో లిరిక్కులకుఁ బ్రత్యక్షనిదర్శనములఁ గొన్నిఁటిని జెప్పెదను.

(1) చిన్నతనమునందే వైధవ్యము నొందిన బుద్ధిరాజువారి చిన్నది చెప్పినపద్యము లనునవికొన్ని చదువుదురు. ఇవి కరుణారస పూరితములై శ్రోతలకుఁ గన్నీ ళ్లొదవించును. ఇందా బాలికకన్నీళ్ళు పద్యముతో మనమనోరంగముల రాలుచున్నట్లు తోఁచును. ఈమె దని చెప్పుపద్యము "అయ్యలరాజు రామభద్రుని సకల నీతి కథాసారమునందు నలరాజుకథలో దమయంతివిరహమునఁ" గలదు.

(2) శ్రీనాథుఁడు సర్వజ్ఞసింగభూపతి కొలువున సరస్వతీకనక విగ్రహమును జూచుటతోడనే చేతులుజోడించి, కన్నులుమూసికొని, చెప్పిన "దీనారటంకాల" పద్యమునందు రాజస్తుతి, ఆత్మస్తుతియుఁ

గూడ నున్నవి. రాజును స్తుతింపవలెఁగాని యది స్తోత్రముగాఁ గనఁబడరాదు. తనశక్తి వెల్లడికావలెఁగాని యాత్మస్తుతి చేసికొనరాదు. భక్తిచే నుప్పొంగినశరీరము గలశ్రీనాథునిపారవశ్యము దైవానుగ్రహమున నతని కోరెడుకార్యముల సమకూర్చినది.

(౩) అడిదము రామకవి "కదలుమిటమూని దివిజగంగాభవాని" యని మొలలోతునీళ్ళలో నిలువఁబడి చేతులు జోడించి తడిబట్టలతోఁ- కుంచిత భ్రూయుగ్మముతో- నొనర్చినప్రార్థనాపూర్వకమగునాజ్ఞవలె నున్నపద్యము లాతనియుద్రేకస్వరూపమునే కనఁబరచుటలేదా?

ఇవి యన్నియుఁ గావ్యములేలకావు? ఇవియే లిరిక్కు-లని నా తాత్పర్యము. భావగీతములని మనవారు వీనికే పేరుపెట్టియున్నారు. సంస్కృతభావగీతములకును నాటకములకును నడుమ జయదేవుని గీతగోవిందము పుట్టి యారెండుస్వరూపములకావ్యములకు నతుకువలె నున్నది. ఇది నాటకము ననవచ్చును. భావగీతము ననవచ్చును.

మనలో భామవేష మని యాడుచుండువీధినాటకము భామాకలాప మందురు. ఇందు సత్యభామ విరహవేదన మితివృత్తము. ఇది యక్షగానరూపమున నున్నను, దీనినిఁ బెద్దభావగీత మనవచ్చును. ఇందలి భావోద్రేకము "పదపద్మములు తడఁబడ సాగె నోయమ్మా!" అనుదరువు వినినప్పుడు విశదము కాఁగలదు. అనఁగా భావగీతములు కానిపెద్దకావ్యములనడుమకూడ, వ్రాయుకవి విశ్వరూపము నొందినప్పుడుకాని, తానాపాత్రమైనప్పుడుకాని—అనఁగా నాపాత్రస్థితికి దిగిపోయినప్పుడు కాని—కవియుద్రేకము నొంది తన్ను తా నెఱుఁగకుండఁ గొన్నిభాగములు వ్రాయవచ్చును. అట్టిభాగములలో "లిరిక్కు" ధ్వనించిన దని చెప్పవచ్చును. భామాకలాపమునందు స్వభావసిద్ధమైనపత్రలేఖనాదు లున్నను, వీధినాటకప్రదర్శనమునందుఁ బకృతికాంత గుగ్గిలపు పొడులపొగలలో కన్నులుమూసికొని, హరిదళపుఁగంపులకు ముక్కు బిగించుకొని, దరువులచప్పుడులో చెవిటిదియై, గంతులచిందులలోఁ

గలిసి బెదరి యదృశ్య మగుచున్నను, వాఙ్మయచరిత్రకారున కీమన యక్షగానసిర్మాణము, ఖేలనము, నాట్యకళ, మున్నగువానిపూర్వ చరిత్రము, వానిరహస్యములు నూహించుట కత్యంతోపయోగముగ నున్నవి.

సంస్కృతతవాఙ్మయము నందలిశతకములు మన తెలుఁగుశత కములుగాఁ గొన్ని భాషాంతరీకరింపఁబడినను, మనశతకవాఙ్మయము స్వతంత్రమైనదగానే కనఁబడుచున్నది. వేణుగోపాల చంద్రశేఖరశతక ములు పూర్ణముగ స్వతంత్రరచనములు. ధూర్జటికాళహస్తిశతకము నందుఁ గొన్నిశివానందలహరిపోలికలు, సుమతిశతకమునందు సంస్కృ తనీతిపద్యచ్ఛాయలు, కనఁబడినను మనశతకములు మూఁడుపాళ్ళు స్వ తంత్రరచనము లనవచ్చును. కొందఱుశతకకర్తలు సంస్కృతశ్లోక ములభావము లనుకరించినట్లుకూడఁ గనఁబడుచుండును.

ప్రాస్తావికపద్యావళినుండియేమి నీతిమంజరి, హితోపదేశ, పంచతంత్ర, భారతము మొదలయినవానియందలి శ్లోకాభిప్రాయముల నేమి, కొందఱు శతకకవులు సాంగముగఁ దీసికొని భాషాంతరీకరించిరి. తాంబూలనిర్ణయము, భార్యాధర్మములు, మొదలగునవి భాషాంతరీక రించిరి. మనవారు పూర్వుల ననుసరించుట గౌరవ మని యభిప్రాయ ము కలవారు. మంచివస్తువు కనఁబడినప్పు డది తెలిఁగించుచు వచ్చిరి. ఇట్లయ్యు మన శతకవాఙ్మయ ముపజ్ఞాసహిత మనియే చెప్ప వీళ్ళు కలవు.

భాషాంతరీకరణములు.

నడుమ సందర్భానుసారముగఁ జూపినవికాక సంస్కృతము నందలి నృసింహ, రామ, కృష్ణ కర్ణామృతములు, ముకుందమాల, మహి మశతకము, సూర్యశతకము మున్నగుశతకములను మూలానుసారము భాషాంతరీకరించుకొని యున్నాము. భర్తృహరి శతకములను నలుగు రైదుగురు తెలిఁగించియున్నారు. (1) ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి, (2) పుష్ప

గిరి తిమ్మన్న. (3) ఎలకూచి బాలసరస్వతి, (4) గురురాజకవి, (5) పోచిరాజు వీరన్న యీయైదుగురును సంపూర్ణముగఁ దెలిఁగించిరి. సూర్యశతకమున కాధునికులేగాక పూర్వకవి యొకఁడు తెలిఁగించి నట్లు ప్రబంధరత్నావళివలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు సంస్కృత పంచకావ్యములఁ దెలిఁగించి యనేకకృతు లొనర్చిన పోచిరాజు వీరన్న యిట్లు తనభల్లాణచరిత్రాదిని నుడువుచున్నాఁడు.

"సంస్కృతంబైన శంకరాచార్య విరచి, తంబు లానందలహరి సౌందర్యలహరి
భర్తృహరికృతమైన సుభాషితమును, శతకములు గాఁగ మత్కృతకల్పితములయ్యె."

భక్తిపుంజ మగుముకుందమాలకూడఁ (గులశేఖరాళ్వారుకావ్యమునుఁ) దెలిఁగించియున్నారు.

(1) ఇట్లే పలువురు తెలుఁగుకవులు సంస్కృతమునఁగూడ శతకములు వ్రాయుచువచ్చిరి.

"నిర్మించినాఁడవు నిర్జరభాషచే శతకంబు, భాస్కరస్వామి కేమి"

(రామవిలాసమున ఏనుగులక్ష్మణకవి.)

(2) చిత్రాడ వేంకటేశ్వరశతకము.

(3) కుమారశతకము ననునవి తెలుఁగువారు వ్రాసిన సంస్కృత శతకములు. ఇంకనుబెక్కు లుండవచ్చును.

అమరుశతకమును తాళ్ళపాక వేంకటేశ్వరదీక్షితపుత్రుఁడగు తిరువేంగళప్ప శృంగారామరుశతక మని తెలిఁగించెను. శిష్టు సర్వశాస్త్రికవికూడ దీనినే తెలిఁగించి కాళహస్తి సంస్థానాధిపతులకుఁ గృతి యిచ్చెను. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రికూడఁ దెలిఁగించెను.

ఇంకను శృంగారతిలకాదులుకూడఁ దెలుఁగులోనికి వచ్చినవి. ఈభాషాంతరీకరణములకుఁ బూర్వమునుండియు మన తెలుఁగుశతకము లున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఆశతకములజన్మము, నభివృద్ధియుఁ బరీక్షించుకొందముగాక!

ఇతరభాషలు.

ఆర్యావర్తమునందలి ప్రతిదేశభాషయందు నీశతకము లున్నవి. అందు ముఖ్యముగ నఱవము, కర్ణాటకము, మళయాళము నందేగాక వంగభాషయందుఁగూడ నీశతకములు కనఁబడుచున్నవి. "శచీనందన శతక"మని సంస్కృతమున రఘునాథుడను వంగకవి యనేకచాటుకృతులతోఁపాటు వ్రాసెను. శచీనందనశతకము చైతన్యస్వామిస్తుతి యై యుండును. ఇదిగాక బంగాళీభాషలోఁ గూడ భక్తిశతకము లున్నవి. ఇట్టివి గ్రీకు, ఆంగ్లేయ, వాఙ్మయములయందును "సెంచరీసు, గార్లెండ్సు" అనునామములతో నున్నట్లు పాశ్చాత్యవాఙ్మయచరిత్రములు నుడువుచున్నవి. కాని మకుటమే ప్రధాన మగుట తెలుఁగుశతకముల కొకప్రధానలక్షణము. ఇతరభాషాశతకములకును నీనియమ ముండినను ండవచ్చునుగాని యీపైవివరము లింతకంటెఁ బెంచుట కవసరములేదు. ఏమనఁగా? వానివలనఁ దెలుఁగుశతకములయం దేమార్పులును గలిగి యుండకపోవచ్చును.

శతకవాఙ్మయాభివృద్ధి.

మనశతకములు క్రీ॥శ॥ 12వశతాబ్దమునకుఁ బూర్వమున్నట్లు కానరాదు. పండ్రెండవశతాబ్దమునం దున్నట్లుస్పష్టముగఁ జెప్పఁదగినది వృషాధిపశతక మొక్కటే! ఇంతకుఁబూర్వము పండితారాధ్యులవారి శివతత్త్వసార మొకటి శివమతప్రతిపాదక మైనగ్రంథము శతకస్వభావముకలది కనఁబడుచున్నది. శివతత్త్వసారము "శివా"యను మకుట ముగలది. ప్రాయకముగనే మకుటము వచ్చునగాని కొన్నిచోట్ల మారును. కొన్నిచోట్ల పద్యమధ్యమున కేగును. కేవలశతకరూపమున నున్నది వృషాధిపశతకమే!

13వశతాబ్దమునడుమ మఱియొకప్రసిద్ధశతక మున్నది. ఇదియే యథావాక్కుల అన్నమయ్య వ్రాసినసర్వేశ్వరశతకము. వృషాధిపశత

కము సర్వేశ్వరశతకమును రమ్యమయినవి. వృషాధిపశతకము జానుతెనుంగు మొదలగుభాషావిశేషములఁ జర్చించుకొనుట కనువైనది. సర్వేశ్వరశతకమున భావములు భక్తిప్రధానము లైయున్నవి. కొన్ని కవిత్రయప్రయోగములకు విరుద్ధముగ భాషావిశేషములు కనఁబడుచున్నవి. ప్రాకృతములో బౌద్ధ,జైనవాఙ్మయములయందలిశతకములు శైవులవలనఁ దెలుఁగులోనికిఁ బ్రాకినట్లు తోఁచుచున్నది. జైనదేవాలయము లనేకములు శైవు లాక్రమించినట్లే, వారిప్రాకృతవాఙ్మయము వ్యాప్తినిఁ గని శైవులు "జాను తెనుంగు"లో శైవమతవ్యాప్తి నొసరించుకొని రనుటకు పాలకురికి సోమనాథునిద్విపదవాఙ్మయమే ప్రబలనిదర్శనమని చెప్పవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

ఇందువలన మనకుఁ జిక్కినమొదటిశతకములు రెండును 12వ శతాబ్దమునాఁటి వున్నవి శైవమత ప్రతిపాదకములు. 13వ శతాబ్దమునం దున్నతిక్కన్న కృష్ణశతక మొండు రచించె నని "పూర్వకవిచరిత్ర" కారుఁ డనినమాట త్యాజ్యము. ఏపద్యము తిక్కన్న దని యిదివఱకుఁ జెప్పిరో యాపద్యము దేవకీనందనశతకములో నున్నది. దేవకీనందనశతకము తిక్కనకృతము కానేరదు. అది జక్కన విక్రమార్కచరిత్ర కృత్యాదివాక్యానుసారము వెన్నెలకంటి జన్నయ్యది కావచ్చును. "పరమహృద్యం బయిన పద్యశతంబుచే దేవకీతనయు విధేయుఁ జేసె"నని యున్నది. అప్పటికి నాఁటి కీదేవకీనందనశతకము లక్ష్యగ్రంథముగాఁ బ్రసిద్ధి నొందియున్నది. దేవకీనందనశతకము నాఁటి కనేకవేల శతకములు మహాకవీశ్వరులు వ్రాసియుండి రని యాశతకమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నదివినుఁడు.

శా॥ కొండలవంటికవీశ్వరుల్ శతకముల్ గూర్పంగఁ గోటానఁగో
ట్లుండఁగా నీవును జెప్పఁబూనితి వదేమో యంటివా వింటివా
వండేనేర్పులఁ బెక్కురీతుల రుచుల్ వర్తింపవే శాకముల్
చండా నామన వాలకింపు మదిఁ గృష్ణా దేవకీనందనా॥ ౧౦

లేదా కొన్నిప్రతులయందలిగద్యముల ననుసరించి కవిరాక్షసుఁడే శతకకర్త కావలెను. సర్వేశ్వర, వృషాధిపశతకములయం దం

తఁగా గవిత్రియు వైరుధ్యము లగుప్రయోగములు కనఁబడవుకాని యీ దేవకీనందనశతకము (15వ శతాబ్దము) మొదలు "పండేనేర్పులు, అంతామిథ్య, కూడీకూడని," మొదలగు ప్రయోగములు జన్నయ, పోతన్న, ధూర్జటి మొదలగువారు ప్రయోగించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టివి ప్రాథకవిప్రయోగములుగ లాక్షణికు లంగీకరించిరి. ప్రబంధముల ముందును బెక్కులు చూపట్టెడిని. ఇవి ప్రస్తుతశచయితలకు ప్రయోగార్హములుగ నొనర్చుటయే లెస్సగాఁ దోఁచుచున్నది. పండితకుంజరులు నిర్ణయించెదరుగాక!

పావులూరి మల్లన భద్రాద్రిరామశతక మొండు కనఁబడుచున్నది. కాని యిది గణితశాస్త్రకర్తరచించినది కాదని గోత్రభేదము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈశతకకర్త ఒంగోలుతాలూకా పావులూరివాఁడఁట. క్రీ॥శ॥ 1350లో నున్నరావిపాటి త్రిపురాంతకుఁ డంబికాశతక మొండు రచించెనుగాని యది చిక్కుటలేదు. ఒకటి రెండుపద్యములు మాత్రము శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారివలన మనకు లభించినవి.

ఈకవియే వ్రాసినత్రిపురాంతకోదహరణము, "చంద్రరోహిణీవల్లభా" యనుమకుటము గలచంద్రతారావళి, యనుగ్రంథములును జాటుప్రబంధములలోఁ జేరదగినవే. పాలుకురికి సోమన్న వ్రాసిన చెన్నమల్లుసీసములు, చతుర్వేదసారసూక్తులు మొదలగు చాటుకావ్యములుగూడఁ గొన్ని కలవు.

ఇఁక సుమతిశతకము తగ నొక్కటి బ్రబలమైనది కనఁబడుచున్నది. దీనికర్తృత్వముకాని, కాలముకాని తెలియదు.

ఇట్లే భాస్కరశతకము మొదలగుకొన్నిశతకములకాలము నిర్ణయ మొనరించుటకు వీలులేకయున్నది. ఇవికూడఁ గృష్ణరాయుని కిఁ బూర్వపువే యైయుండవచ్చును. 12–15 శతాబ్దములనడుమ 10–16 చాటుకావ్యములుమాత్ర మగపడుచున్నవి.

ఇఁక 16వ శతాబ్దారంభమునకు వచ్చిచూతము. ఇది పోతన్నకుఁ జెరువకాలము. కృష్ణరాయభానూదయకాలము. శైవముతగ్గి వైష్ణవము హెచ్చుసూచన లున్నవి. దక్షిణహిందూస్థానమున తురకల బాధలు కథలుగాఁ బ్రాకుచున్నవి. రాయలవా రార్తజనరక్షకుఁడై విజయనగరసామ్రాజ్య మధిష్ఠించుచున్నాఁడు. కర్ణాటకరాజ్యము ప్రబలమయ్యె నోరుఁగల్లుపతనము భీతి కలిగించినది. ఆంధ్రరాష్ట్రమునుండి యనేకులు దక్షిణదేశమునకు వలసపోయిరి. వేఁగిదేశము రెడ్లు పాలించుచుండిరి. గజపతులు దండెత్తుచుండిరి. రాజ్యములు స్థాపించియుండినవి చెడినవి. కృష్ణరాయలకు రెడ్లు శత్రువులు. ఈకాలమునందుఁ గృష్ణాగోదావరులనడుమకాని, పల్నాడునందుఁగాని, బయలుదేరిన గ్రంథములు తరచుగాఁ గనఁబడవు. ఆంధ్రకర్ణాటకరాజ్యసమ్మేళన మొందినది. వేఁగి, కళింగదేశములు బలహీనములై రాయలకెఱఁగా నున్నవి. వేఁగికళింగము లనేకప్రభువులపాలై యున్నవి. మహమ్మదీయుల ప్రచార మధికముగ లేకపోయినను, ఒత్తిడి రాజులకైనఁ గలదు.

15వ శతాబ్దాంతమున 16వ శతాబ్దాదినిఁ గల యీస్థితిలో కడపమండలము నందలి యొంటిమెట్ట రామచంద్రమూర్తిని గుఱించి రచించిన యొకశతకము ప్రసిద్ధమై కనఁబడుచున్నది. దీని సంపూర్ణప్రతియున్నట్లాంధ్రపత్రికలో నేను ప్రకటించియుంటిని. దీనికే జానకీవరశతకమనియు, రఘువీరశతక మనియుఁ బేళ్లు గలవు. అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు తనరామాభ్యుదయగద్యయందు "ఇదిశ్రీమదొంటిమెట్టరఘువీరశతకనిర్మాణకర్తృకుఁ" డగు తిప్పయపౌత్రకృత మని వ్రాసికొనినాఁడు. శతకమునకే యింతబడబడలేల యని విచారింపఁ గొన్నిపద్యములే చేకురుచుండినవి. ఈశతక మిటీవల నియోగిపత్రికలో రామభద్రకృత మని పొరబాటునఁగాఁబోలు ప్రకటించుచున్నారు. ఇందుఁగవిత్రయప్రయోగములకు వైరుధ్యము లధికములు. కాని యీతఁడు కావ్యములు వ్రాసినందులకే యధికగౌరవ మందిన ట్లీక్రిందిపద్యము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

"శా. ఆకర్ణాటకమండలాధిపతిచే నాస్థానమధ్యంబునన్
నాకావ్యంబులు మెచ్చఁజేసితివి నానారాజులుం జూడఁగా
నీకుం బద్యములిచ్చుచో నిపుడు వాణీదేవి నాజిహ్వపై
రాకుండన్ వసియించు టెట్లు రఘువీరా! జానకీనాయకా||" 2

స్వతంత్రప్రయోగము లధికములు. భావము లింతకుఁ బూర్వపు శతకములలో నున్నవానికంటె మిన్నకావు. కొన్ని మిరియములవంటి పద్యము లున్నమాట సత్యము. కర్ణాటకరాజులకావ్యపోషణము ప్రసిద్ధము. ఇతఁడు రామభద్రుని తాత యగుట వీరనరసింహునికాలమునఁగాని, కృష్ణరాయనితండ్రికాలమునఁగాని జీవించియుండవలెను. ఈతనిగౌరవించినకర్ణాటకమండలాధిపతి నరసింహరాయఁడో వీరనరసింహరాయఁడో తెలియదు. వీరనరసింహునికాలమున రాధామాధవుఁ డుండెను. బహుశః తిప్పయయు నీతఁడును సమకాలికులు కావచ్చును. పోతనామాత్యుఁడుకూడ నాలెక్కప్రకారము వీరికి సమకాలికుఁడైయుండవలెను. లేదా కొంచెముపూర్వుఁడైయుండవలెను. ఇప్పటి భాగవతము, నారాయణశతకము, జానకీవరశతకము, రాధామాధవవిలాసము, తారకబ్రహ్మరాజీయమునుగూడఁ గర్ణాటకరాజ్య పరిసరప్రదేశములనేగాక దేశమునల్గడల వైష్ణవప్రాబల్యమును సూచించుచున్నవి. ఈకాలమునందే యున్నప్రబోధచంద్రోదయకర్తలు శైవులు. వారికిఁ గొంచెముతరువాత వాఁడగుధూర్జటి శైవుఁడు. పినవీరన్న శైవుఁడు. కావున శైవులు లేకపోలేదు. వైష్ణవము ప్రబలముగ నున్న దనిమాత్రమే చెప్పవలెనుచున్నది. శతకములును వైష్ణవమతప్రతిపాదకముగ బయలుదేరినవి. శ్రీనాథుఁ డింతకుఁబూర్వము రచియించిన శాలివాహనసప్తశతి చిక్కుటలేదు. ఇతఁడును శైవుఁడేకాని శాలివాహనసప్తశతి భాషాంతరీకరణ మగుట నందు శైవమతప్రమేయ ముండకపోవచ్చును.

ఇఁక కృష్ణరాయనికాలమునుండియు వచ్చిన శతకములఁ బరిశీలింప దొరకొనిన ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకమే ముందుగఁ గనఁబడుచున్నది. ఇందు శివానందలహరి సర్వేశ్వరశతకముల ఛాయలు కనఁ

బడుచున్నవి. కాని దానినడక, భావములప్రవాహము, భక్త్యు ద్రేకము నీశతక మాళువుగఁ జెప్పినట్లు కనఁబఱచుచున్నవి. ఇది కవి ప్రౌఢవయస్సున వ్రాసినట్లు గ్రంథస్థవిషయములవలనఁ దెలియుచున్నది. శతక మీతనిచేతిలో సంపూర్ణస్థితికి వచ్చిన దని చెప్ప వచ్చును.

సర్వేశ్వర దాశరథీశతకముల విషయమయి యతిమానుషము లగుకథలు చెప్పుచున్నారు. అవి సత్యమైనదియుఁ గానిదియుఁ జెప్పుటకు వీలులేదుకాని, దేవకీనందనశతకవిషయమై యొకపద్యము గ్రంథస్థమై రెండుప్రతులలోఁ గానవచ్చుచున్నది. కొందఱుశతకకర్తలు భక్తితోఁ బద్యములు వ్రాసి గోదావరిలో వేసిరనియు, నీటి కెదు రీఁదినవిమాత్రమే తీసికొని శతకముగఁ గూర్చిరనియుఁ జెప్పుదురు. భక్తిభరితము లగుపద్యము లన్నియుఁ జక్కని వనుట కీకథ చెప్పుదు రని తోఁచుచున్నది. ఎట్లయిన నున్నకథ కేవల మసత్యమనుటకుఁ దగినకారణములు లేనప్పుడు, అట్లు సిద్ధాంతములు చేయుటకు మన కధికారము లేదుకదా! దేవకీనందనశతకము పరిషత్ప్రతి నె 2347 రులోఁ గొన్ని పద్యము లధికమున్నవి. కొన్ని నారాయణశతకపద్యములతోఁ దుల్యములు. అందలి 110 పద్యములకుఁ బిమ్మట నున్నతుదిపద్య మిది:—

"సదయస్ఫూర్తిగళల్ ఘటించి కవిరత్నశ్రేష్ఠుఁ డామోదియై
పదివేల్ పద్యము లందు నూటపది సత్పద్యంబు లర్పించె మీ
పదనీరేజములందు దివ్యతటినీపాథః ప్రపూర్ణాభిము
ఖ్యదయ౯ (ధుని౯?) గాంచినదౌట మీకరుణ కృష్ణా! దేవకీనందనా!"

ఇఁక కృష్ణరాయనికాలమునఁగూడ జాటువులు పెక్కులు కనఁబడవు. ముక్కు తిమ్మన్నత్రిస్థలీదండకము, తెనాలి రామలింగని దశావతారపద్యముల పిడుగుఱాళ్ళు, రామరాజభూషణుని వని చెప్పు రామతారావళియు ననేకములు చాటుపద్యములు నున్నవి. శతకములు మఱి కనఁబడుటలేదు.

కృష్ణరాయునికి నప్పకవికి నడుమ గొన్నిశతకములు కనఁబడు చున్నవి. వజ్రపంజరశతకము, మరున్నందనశతకము, గువ్వల చెన్న శతకము, బాలగోపాలశతకము, చంద్రమాత మొదలగున వీకాలము లోనివి.

వేణుగోపాల, చంద్రశేఖర, కుక్కుటేశ్వర, రామలింగ, కవి చౌడప్పశతకములు 16, 17 వ శతాబ్దప్రాంతములఁ బుట్టిన వని తోఁచుచున్నది. ఇవి యన్నియుఁ బిట్టు, హాస్యశతకము లని చెప్పవచ్చును. వేణుగోపాలశతకము లావణ్యశతకకర్త యొనర్చె నని కొంద ఱందురుగాని సత్యము తెలియదు. కూచిమంచి తిమ్మన్న, కవిచౌడప్ప, అడిదముసూరకవుల చరిత్రములు మనకుఁ దెలియును.

17 వ శతాబ్దమునందు శతకవాఙ్మయము మిక్కిలియభివృద్ధిఁ గాంచినట్లు పెక్కునిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. వేనవేలుశతకములు పుట్టిన వనఁదగిన ట్లున్నయీక్రిందినిదర్శనములఁ జూడుఁడు. పెద్దాపురసంస్థానాధిపతు లగుబలభద్రజగపతిరాజుగారు రామశతకమును, రాయ జగపతిరాజుగారు భద్రాద్రిరామశతకమును వ్రాసిరి.

(1) చింతలపల్లి వీరరాఘవకవి తాను వ్రాసినమధురవాణీవిలాసమునందుఁ దాను

"జాములో శతకంబు సంధించి కంకణా
దులు గొంటి వలరాయదుర్గమునను"

అని తన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొనినాఁడు. కవి తాత మల్లయనంతుఁడు. పూసరంగపతి రాజులకాలమువాఁడఁట! అనఁగా కవిచౌడప్పకు సమకాలికుఁడు. వీరరాఘవకవి పెదతండ్రి యగుగోపాలకవి యార్యాశతకమును వ్రాసినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

"విలసత్పాండితిఁ గల్పనాగతి జగద్విఖ్యాతుఁడై జాములో
పల నార్యాశతకంబు వజ్రగిరిగోపాలాంకితం బూహచే

సీ లలిక్ దివ్యసుమాంబరాభరణముల్ శ్రీమించఁ జేకొన్నయో
గ్యులమేటిన్ గవిరాజ నెన్నఁదరమే గోపాలవిద్వన్మణిన్॥

ఆకాలమునందు శతకము లాశువుగఁ జెప్పి బహుమానము లందువాడుక యున్నట్లు పెక్కునిదర్శనములఁ జూపవచ్చును.

(2) గణపవరపు వేంకటకవి కఠినవ్రాసశతకము, యమకశతకమును, కస్తూరిరంగని సాంబనిఘంటువు సీసశతకమునఁ జెప్పుటయు శతకవాఙ్మయవ్యాప్తినే సూచించును. హంసవింశతికర్త అయ్యలరాజు నారాయణకవి "నఖగర్త పురాంజనేయ నతజనగేయా" అని కందశతకమువ్రాసెను.

వైష్ణవభక్తులలోఁ దాళ్ళపాకవారి శతకములు 15, 16, 17 శతాబ్దములలో ననేకములుపుట్టినవి. తాళ్ళపాకవారి వేఁడెనిమిది శతకములు దొరికినవి. శతకములాది నకారాదిగ నియమమేర్పఱచుకొని వ్రాసినట్లుసుమతి భాస్కర వేణుగోపాల శతకములు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఇందువలనఁ గవి వ్రాసిన పద్యములవరుస తప్పకుండఁ దెలియనగును. సుమతిశతకకర్త బాలురకొఱకీనియమము పాటించెనని తోఁచుచున్నది. అందలి మొదటిపద్యము "అక్కఱకురాని చుట్టము." పిమ్మట "అ" "ఇ" "క" "గ" ఈవిధముగ వ్రాయుటకుఁ గవి నియమమేర్పఱచుకొనెను. వివరములు గ్రంథమున సూచించితిని.

17వ శతాబ్దమునకుఁ బిమ్మట శతకములు మితిమీఱిపోయినవి. అందఱును శతకములే వ్రాసిరి. వృత్తసాధనమునకుఁ బ్రారంభమున నీశ్వర దైవప్రార్థనమునకుఁ గూడఁ బనికివచ్చి, యుభయతారకముగ నుండు నని యొక్కొకవృత్తముతో నొక్కొక శతకముఁ జొప్పున ప్రతి కవియు పదులు వందలు శతకములు వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది.

(1) పంచదశబ్బులలో నొకటగు కృష్ణార్జునసంవాదము వ్రాసిన

పలిచేటి జగ్గయ్యపుత్త్రుఁడగు వేంకటరామపఱ్ఱధాని తనగ్రంథమున నిట్లు వ్రాసెను.

సీ. మృదువుగా విజయలక్ష్మీ నృసింహవిలాస, మంచితగతిని రచించినావు
పరగవియన్నదీ పరిణయంబనుకావ్య, మొప్పగా విలసిల్లఁ జెప్పినావు
వినయంబుతోఁ బంచవింశతిశతకముల్, విరచించి హరికి నర్పించినావు
భాసురమతిని బాణాసురాయుద్ధాది, వెసనాటకములఁ గావించినావు
గీ. సరసుఁడవు నీవె రచియించు సవ్యసాచి, కృష్ణసంవాద మనుమహోత్కృష్టకావ్య
మొనరమాపేరఁ గృతియిచ్చి ఘనతమీర, విస్తరింపుము లోకప్రశస్తిగాను.

(2) శ్రీరాజా గోడే నారాయణగజపతిరాయనింగారి మేనత్త యగుమదిన సుభద్రయ్యమ్మగారు 1781లో జన్మ మొందెను. ఈమె ౫,౬ శతకముల రచియించెను.

(3) మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి రమారమి 60, 70 చిన్నగ్రంథములు శతకములవంటివి రచియించెను.

(4) విశాఖపురిమండలము సందలిపాలతేరులో నమలాపురపు సన్యాసి యనునొకకుమ్మరి నూఱుశతకముల వ్రాసెను.

(౫) ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి మున్నగువారితో సమకాలికుఁడని చెప్పఁబడుచున్న సత్యవోలు జనార్దనామాత్యపుత్త్రుఁడగు భగవత్కవి

క. ధీరత శతశతకంబులు, దారావళులున్ దశావతారావళులున్
జారూదాహరణంబులు, శ్రీరాజితదండకములు చెప్పినవాఁడన్.

అని చెప్పుకొనినాఁడు. ఈతనిరుక్మిణీపరిణయము నందలిపద్యములే "రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!" అనుమకుటముకలవి భోజన సమయమున మనవారు చదువుచుందురు.

(6) అంతకంతకు చీపురుపల్లిశతకములు, సోడబుడ్డిశతకములు కూడ వాడుకలోనికి వచ్చినవి.

ప్రతిగ్రామమునందును లక్షణ మెఱిఁగినవా రందఱు నేదో యొక శతకము నయిన వ్రాసి యాయాయూరనున్న దేవుని కంకితముచేయుచు వచ్చిరి. కావున మనదేశమునందు దేవాలయము లెన్నికలవో శతకము లన్నిఁటికి ద్విగుణముగనైనఁ గలవనుట తప్పుకాదు.

19వ శతాబ్దమునందును శతకములు విరివిగనే పెరిగినవి. ఇందువలన 17, 18, 19 శతాబ్దములయందుఁ బుట్టినశతకములు కొన్నిలక్షలుండు నని తోఁచుచున్నది. వేదాంతశతకములు, ఉత్సాహావృత్తశతకములు, పద్యలక్షణములు లేనిశతకములును గొన్నివేలు పెరిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇందువలన మన కున్నశతకములకంటెఁ బోయినవే యధికముగఁ గన్పట్టుచున్నవి. తాళపత్రగ్రంథములలోఁ బ్రతిదినము ప్రాఁతశతకములు నూతనముగఁ గనబడుచునే యున్నవి. పరిషత్తు, ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారము, అడయారుపుస్తకాలయములలో రమారమి 300 శతకములు వ్రాఁతశతకము లున్నవి. నాకడ నచ్చుపడినవి 300 కుఁబైఁగా నున్నవి. నాకుదొరకని వెన్నియున్నవో! మన కీవఱకు 600 శతకములకంటె నధికముగఁ గనఁబడుచున్నవి.

శతకముల యాదరణము

పూర్వము మనప్రభువులును, ప్రజలును, లాక్షణికులునుగూడ మనప్రాచీనశతకముల నాదరణబుద్ధితోఁ జూచినట్లు పెక్కునిదర్శనము లున్నవి. శతకము లాశువునఁ జెప్పించి బహుమానము లిచ్చిన ప్రభువు లున్నారు. తమపై శతకములఁ జెప్పించుకొన్నప్రభువులు మంత్రులుకూడఁ గనఁబడుచున్నారు. ఒంటిమెట్టరఘువీరశతకము, ఆర్యాశతకము, పాపయ్యమంత్రిశతకము, పొణుగుపాటివెంకటమంత్రిశతకము, బుఱ్ఱావెంకనమంత్రిశతకము, ఎరగుడికన్నశతకము, గువ్వలచెన్నశతకము, కృష్ణభూపతిలలామశతకము మొదలగున విందులకు నిదర్శనములు. అప్పకవీయము, రంగరాట్ఛందము మున్నగు లక్షణ

గ్రంథములయందు భాస్కర, నారాయణ, వజ్రపంజర, పురున్నందన సుమతిశతకాదులనుండి యుదాహరణము లున్నవి. వేలకొలఁదికూర్పు లచ్చుపడినదాశరథీ, సుమతీ, కుమారీ, వేణుగోపాల, వెంగల్వరాయ, నాయకీనాయక, కాళహస్తీశ్వర, భాస్కర, వేమన, మానసబోధ, తాడిమళ్లరాజగోపాల శతకములు ప్రజలయాదరణమును, వ్యాప్తిని సూచించుచున్నవి. ఐనను మనలాక్షణికులును చరిత్రకారులు నీశతక వాఙ్మయము నెట్టియాదరణబుద్ధితోఁ జూచి రని విచారించిన మన యిప్పటిపండితులలోఁ గొందఱ కించుక గౌరవము తక్కువయున్నట్లు కనఁబడును.

లాక్షణికులలో నగ్రగణ్యుఁ డని యింతవఱకు మనవా రెంచిన యప్పకవి చాటుప్రబంధలక్షణము నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. మనకథలలోఁ జాటుకవిత్వ మైనఁజెప్పశౌన లేకపోవునా? యని యీసడించి నట్లు విందుము. అప్పకవిలక్షణము:- కావ్యభేదములు.

సీ. ఉచ్చారణక్రియ నొప్పారువర్ణంబు, వర్ణసంచయమున వరలుఁబదము
పదవిన్యాసంబున భాసిల్లు వాక్యంబు, వాక్యభేదమున నివ్వటిలు నర్థ
మర్థవశంబున నమరును భావంబు, భావసంగతిఁ గనుపట్టు రసము
రస సంప్రశక్తిచేఁ బొసఁగును పద్యంబు, పద్యరాశినిఁగూర్పఁ బడును గావ్య
తే. మట్టికావ్యంబు ద్వివిధమై యతిశయిల్లు, బరువడిఁ బ్రబంధచాటు ప్రబంధములన
సర్గముల సంస్కృతమున నాశ్వాసములను, దెనుగునఁ బ్రబంధమనఁదగు తనరుఁగృష్ణ.
౧-౧౩౦

అని "పప్పులో" నడుగువైచినాఁడు. "పద్యరాశిని" గూర్పబఁడును. గావ్యమని వేసినాఁడు.

ఇఁక నర్సభూపాలీయకర్త యేమనుచున్నాఁడో చూతుము. "విగతదోషంబులును, గుణాన్వితము లధికలసదలంకార భావోపలక్షిత ములునైన శబ్దార్థములు కావ్యమనఁజెలంగు* అని శబ్దార్థసంఘటిత మైన వాక్యమైనచో గావ్యత్వము పట్టవచ్చునని సంస్కృతలాక్షణికు లలో మమ్మటుని యభిప్రాయమును బ్రతిధ్వనించి యున్నాఁడుకదా!

* "తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణావనలంకృతీ పునఃక్వాపి" కావ్యప్రకాశిక.

విన్నకోట పెద్దన్నగారు వాక్యము చేయుచున్నారు వినుఁడు. ఆయనకూడ నప్పకవిగారిమార్గమునే యనుసరించి శతకాదులు క్షుద్రకావ్యములని నిర్ణయించినాఁడు. క్షుద్రకావ్యము లనఁగా, అల్పకావ్యములు, ఖండకావ్యములు అనుటకుఁ బర్యాయపదముగా వాడిరనిన నా కాక్షేపము లేదు. అవి నీచకావ్యము లను భావముండిన నది తప్పని చెప్పవచ్చును. పెద్దన్నగారు "ఒకపాటి గంతచాటు చాటు కృతులకు మెచ్చునే, విశ్వేశచక్రవర్తి" అని చక్రవాళ, దండక, మంజరి, రగడ, గుచ్ఛము లాదిగాఁగల కావ్యములు హెచ్చుగుణము గలవిగ నుండవలె ననెను. గుణములేని దెవ్వరును మెచ్చరు. ప్రబంధాదులుమాత్రము గుణ ముండనివి మెచ్చుచున్నామా? శతకములన్నియు మంచివన మనుచున్నామా? కాదు. మన లాక్షణికులు కావ్యతత్త్వము బాగుగ వివరింపలేదని మనవి చేయుచున్నాను. అప్పకవి పై పద్యమునకు వ్యతిరేకముగఁ మఱలఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. కనుఁగొన సంఖ్యాబద్ధం, బున సంఖ్యాకంబు నాఁగ భువి నిరువెఱఁగై
తనరారుఁ బూర్వకవిమత, మనఁ జాటు ప్రబంధములు జలజాక్షా. 1-132

తే. నాల్గుదెగల యుదాహరణముల ముక్త, కాది పంచాదశము సంఖ్యాన్వితములు
గద్య రగడ ద్విపద దండకములు మంజరులును, సంఖ్యారహితచాటువులు నృసింహ.
౧-౧౩౩

వ. ముక్తకాది పంచాదశ త్రైట్టి దనిన,

సీ. ఒనరు ముక్తకమన నొక్కపద్యము ద్వికం, బగు రెండు త్రికము మూఁడైనఁ బంచ
రత్నంబు లైదు వారణమాలయెనిమిది. నవరత్నములు పద్యనవకమైన
భాస్కరమాలిక పండ్రెండు శశికళ, పదియాఱు నక్షత్రపంక్తి యిరువ
దియునేడు త్రింశద్వ్యూహము ముప్పది, రాగసంఖ్య వెండియు రెండుసాగె నేని

తే. వరుసపంచాదశాఖ్య మవ్వలశతకము, నష్టసమధిక శతకంబు ననఁగ వెలయు
నేఁబదియునూరు నూటిపై నెనిమిదియును, సప్తశతి సప్తశతమై శార్ఙ్గపాణి. 1-134

ఈతనికిఁ బూర్వుఁడగు ననంతామాత్యుఁడు తన ఛందములో జాటు ప్రబంధలక్షణ మిట్లు చెప్పినాఁడు.

ఒకపద్యమైన ముక్తకము రెండును మూఁడును, శ్లోకము త్రికమునై విస్తరిల్లు
బంచరత్నములైదు పరగ నెన్మిదిగజా. వళికి నామావళి ద్వాదశంబు
నెన్నంగ నిరువదియేడు తారావళి, యనయ ముప్పదిరెండు నేఁబదియును
నూఱు నూటెనుబది నతికెక్కు ద్వాత్రింశ, దభిధాన పంచాదశాఖ్యనాఁగ
వెలయు శతకమన వెండియష్టోత్తర, శతకమనఁగ నిట్లు సకలసుకవి
సమ్మతముగ నెగడుఁ జాటుప్రబంధము, లభిమతార్థదాన పద్మనాభ. 3-62

ఇతఁ డప్పకవికంటెఁ దక్కువభేదములఁ జెప్పెను. ఎట్లయినను ఏనికిఁ గావ్యసిద్ధి కలిగినట్లు వారు చెప్పినను సవతితల్లిప్రేమమునే కనఁబఱచిరి.

కవిజీవితకారు లీశతకములవిషయము వ్రాయలేదు. కవి చరిత్రకారు లగు శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వీనియందు నిరసనభావముకూడఁ గనఁబఱచినారు. శబ్దరత్నాకరకర్త పేరు కొఱకొకటి రెండు శతకములనుండి ప్రయోగముల నిచ్చెనుగాని, తాను గ్రంథాదిని సూచించిన గ్రంథములపట్టికలో శతకముల నాల్గవతరగతిలోనైన నుదాహరింప లేదు. స్త్రీలు కవిత్వము చెప్పి రనిన సంతోషపూర్వకముగ నట్టిస్త్రీలచరిత్రమును గనుఁగొని ప్రకటింపవలసినకవిచరిత్రకారు లగు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు శ్రీ మదిన సుభద్రమ్మగారు శతకములు వ్రాసినారని తరిగొండ వేంకమాంబచరిత్రము తుదను చెప్పివిడిచినారు. శతకములు వ్రాసిన స్త్రీ లనేకు లున్నా రనిరే కాని వారిపేళ్లయిన నుడువలేదు. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు గారు "జాలమ్మ్యాల రారకృష్ణ" యని తాళరాగములనడుమ విఱిగి ముక్కలైనమువ్వగోపాలపదములపాటియైన గౌరవము శతకములలో ముఖ్యమైనవానికైన నిచ్చినారు కారు. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు వ్రాసిరో లేదో సందేహము. ఇది యంతయు శతకముల నాదరణబుద్ధితోఁ జూచి రనుట కనువుగానున్నదా?

క్షేత్రియపదములు నిఘంటుకర్తలకు క్షేమలాభము లిచ్చి ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకము, పానకాలరాయని మానసబోధశతక

ము కాసుల పురుషోత్తమునియాంధ్రనాయకశతకము, కవిచౌడప్ప శతకము, వేమనశతకము, నీయఁజాల వనఁగలమా? తెలుఁగుపలుకు బడులకు శతకములకంటె మంచిపద్యగ్రంథములు లేవనియే నామ తము. ఇవి పాటలంతవివర్ణపదసంకలితములు కావు. శబ్దశాస్త్ర సిద్ధి లేనివికావు. శతకకవులు లాక్షణికులు కారందుమా? పాల్కురికి సోమన్న బసవపురాణము లాక్షణికమై దానికిఁ బిమ్మట వ్రాసినవృషాధిపశతకము వికృతమైన దనవచ్చునా? కవిసంశయవిచ్ఛేదము వ్రాసినలాక్షణికుఁ డగుసూరకవి రామలింగేశశతకము గడ్డితుక్కయి, కవి జనరంజనము ఘనమైన దయినదా? ఆంధ్రనామశేష మాదరణపాత్రమై శతకము, హితవుకాకపోయినదా? అప్పకవివజ్రపంజరశతకాదుల లాక్షణికముగ నెంచలేదా? రావిపాటితిప్పన్నచాటుధారలు, మేధావి భట్టుపద్యములు లాక్షణికములు కాఁగా, కావ్యగౌరవము గలశతకములు పనికిరాకపోవుట న్యాయమా? ధూర్జటికాళహస్తిమాహాత్మ్యము పనికివచ్చి, తరువాత ప్రౌఢవయస్సున వ్రాసినకాళహస్తీశ్వరశతకము గౌరవార్హత లేనిదైనదా? శతకములవంటి చిన్నగ్రంథములు వ్రాసిన గట్టుప్రభువు గట్టివాఁడైనాఁడు? లాక్షణికుఁ డైనకూచిమంచి తిమ్మకవి, [సర్వలక్షణ సారసంగ్రహకర్త] వ్రాసినకుక్కుటేశ్వరశతకము, కుకవిత్వమా? ప్రబంధమార్గములు ప్రాఁతవి సమకూర్చిన రుక్మిణీపరిణయాదులు ప్రౌఢగ్రంథములా? ఇది వింతగా లేదా?

మీకొక్క యుదాహరణము చూపెదను. శ్రీవడ్డాది సుబ్బారాయుఁడుగారు మంచిపండితులు, కవులు నని లోక మెఱుఁగును. వారనేక పెద్దగ్రంథములు వ్రాసినారు. భాషాంతరీకరించినారు. కాని వానియం దెల్లయెడల వారిపాండిత్య, భాషాంతరీకరణనైపుణ్యము వెల్లడియై యుండవచ్చును. కాని వారిభక్తచింతామణి పండితపామరప్రియమైనది. ఇది యుపజ్ఞాసహిత మగుస్వకల్పితకావ్యముకదా! ఇదిశతక స్వభావము కలది. అది పెక్కుమార్లు పునర్ముద్రిత మైనది; వేనవేలు ప్రతులు చెల్లిపోవుచున్నవి. తక్కిన— వారివే— యితరగ్రంథములు రెండుమూఁడు ముద్రణములు దాటియుండవు. కారణమేమి? గ్రంథ

ము సుబోధ మయినచోఁ బామరు లైనను రసమును గ్రహింపఁగలరు. కనుక దానినాదరింపక మానరు. కావ్యగుణము సులభలభ్యముగ నున్నచో, వారది యాదరించి తీరెదరు. వ్యాప్తింబట్టి గ్రంథగుణము సర్వదా నిర్ణయముకాదు. కాని శతకకవిత్వమునందు కావ్యగుణము సులభముగ లభ్యమగు నని నాయాశయము.

లక్షణవిరుద్ధముగ వ్రాసి రని నింద లొందుచున్న పోతన్న భాగవతము, కృష్ణరాయని యాముక్తమాల్యద, వేంకటకవి విజయ విలాసమును నైఘంటికు లంగీకరించిరి. పచ్చిబూతులు వ్రాసె నను చున్న ముద్దుపళనిరాధికాసాంత్వనము, కుచకచాదుల వర్ణించినసారంగు తమ్మయ్య వైజయంతీవిలాసము, బిల్హణీయమును బనికివచ్చినవి. ఈ గ్రంథములపేరుల వినిన నేవగించు కొందు మసి వ్రాయనేర్చిన శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి భక్తి, వైరాగ్యములు, నీతి, మతము, శరంపరలుగఁ బామరులకు బోధచేయుట కుపయోగించిన శతకరాజము లుపయోగ్లున కైనఁ బనికిరాక పోవుట శోచనీయము. దుష్టగ్రంథము లని వారు చెప్పినవానికర్త లగు వేశ్యలు, వేశ్యాపుత్రులచఁత్రియులు బాగుగఁ బరిశీలించి వ్రాసిరికాని యాంధ్రదేశ మంతట ననునిమిషము పండితపామరుల నోడలుపులకరింపఁ జేయు "దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ" యనువాక్యము వ్రాసినకర్తచరిత్రమును వారు వెదకుటకుఁ బ్రయ త్నింపరైరి.

శివభక్తులు, విష్ణుభక్తులు, వేదాంతశిఖామణులును వ్రాసిన తేటతెలుఁగు కావ్యరాజము లనఁదగిన శతకకవులచరిత్ర మీావలకే వ్రాయక, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యమూర్తు లగువారిపేళ్లే దలఁపెట్టక, వారిపై గ్రొంగఁటిచూపు లైనఁ బంపక మనచరిత్రకారు లాలసించియున్నా రను దుఃఖముచేఁ బెద్దల నిట్టి పైవాక్యములలో నడిగినందులకు మహా జనులు మన్నించెదరుగాక!

పర్యవసానముగ నామనవి యేమనఁగా మనపూర్వు లగుకొం దఱు లాక్షణికులు, చరిత్రకారులవలె మన మీావాఙ్మయ ముపేక్షించి

రామబాణములనుక్రియలకు నప్పగింపఁదగినదో, మన నీ పుస్తకక్రియలమై వానిరుమ్మూ దులిపి యందలిగుణమును గొనియాడఁదగినదో విచారించెదరుగాక! శతకములలోఁగవితృయప్రయోగవైరుధ్యములు కొన్ని యున్నను, తేటతెలుఁగుసొంపులు కొన్నియట్టిచోటులనే రసస మంజసములై వాడుక భాషావాదులవాదమునకు బలమును గలుగఁ జేసి, శబ్దసిద్ధి లోకమువలనఁ దెలియవలె ననుసిద్ధాంతము నందలి న్యాయమును వెల్లడించుచున్నవి. ప్రయోగమూలము వ్యాకరణ మగుట నట్టిప్రౌఢప్రయోగముల తారతమ్యముచొప్పున మన వ్యాకరణము కొంతవఱకు సవరించుకొనుట న్యాయము మని నేనుఁ దలంచు చున్నాను.

ఇదివఱకువారు శతకములఁగూర్చి వ్రాయలేదనియు, నే నిప్పుడు వ్రాయుచున్నాననియు, సందువలన నేను వారికంటె ఘనుఁడ ననియు నే నీవాక్యములు వ్రాయుటలేదు. అట్టి దుష్టాభిప్రాయము నాకుండినను లోకమును మోసగించి నేనట్టిసాహసమున కొడిగట్టి నను లోక మూరకొనదు. పైన నేనుచూపిన భావములు పెద్ద లనేకు లంగీకరించుచున్నారు. వ్యాకరణసంస్కరణము, శతకములయాదగ ణము నవసరమనుచున్నారు. కాని యెవ్వరు నాపనుల కింతవఱకు నాకుఁ దెలిసినంతలోఁ బూనుకొనలేదు. ఒకశతకము మంచిదని మనకు సత్యముగఁ దోఁచినప్పుడు ఒక ప్రయోగము బహుళమై కవిత్రయప్రయోగ ములకు విరుద్ధమయ్యు రసప్రకటనమున కనువైయున్నట్లు మన కగ పడినప్పుడు మనమది లోకమునకుఁజూపి చెప్పవలెను. ఆవిధముగఁ బ్రయోగించి భావప్రకటనమునకు, రసస్ఫూర్తికి, భాషాసౌలభ్యమున కుఁ దోడ్పడవలెను. ఇది భాషాభివృద్ధి చేయుటకాని, భాషాభివృద్ధి కావలె నని యెవరితెన్నున వా రూరకుండిన నగునా? విద్యాధికులైన వారు తమకు సత్యము లని తోఁచినవిషయములు మాఱుమోఁట్లకు వెల్ల డించుచుండవలదా?

ఇదివఱకు మన పెద్దలు శతకకవులను విస్మరించినమాట సత్యము అది వా రుద్దేశపూర్వకముగ విస్మరించిరి. చేతఁగాక యీ స్వల్పకార్య

మును వారు మానియుండరు. అనేకప్రబంధముల నామూలాగ్రముగఁ జదివిన సీతారామాచార్యులుగారుకాని, ఎన్నో గ్రంథపీఠికలును, గద్యలను జదివి,బ్రౌనుగారి గ్రంథచరిత్రములఁ బరిశీలించి,కవిచరిత్రము వ్రాసిన శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారుకాని ప్రయోగముల నీయలేరా? శతకకవులనుఁగూర్చి వ్రాయలేకపోవుదురా? వానిదీ యనవసర మని తలంచిరి. తప్పు లధిక మని విడిచిరి. ప్రౌఢప్రబంధములే సత్యమైన వాఙ్మయ మనుకొనిరి. అందు లేనిప్రయోగములకుఁ బదములకే నిఘంటువులో స్వల్పముగ గేయశతకవాఙ్మయసాయము నందిరి.

శతకములపై శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి కంతగా గౌరవము లేదనుట కాధారముగా వారివాక్యములే చూపనగును. కాని యదియిచ్చట నవసరములేదు. అయినను సందియమున్నవారు వారి కవుల చరిత్రమునందలి 400, 396, 397, 393 పుటలఁ జూడవచ్చును కూచిమంచి తిమ్మకవి "మఱియుఁ బెక్కుశతకదండకసత్కృతుల్ ప్రతిభఁగూర్చి" యని చెప్పకొనుచుండఁగా శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారవియన్నియు బాల్యకృతము లగు చిన్నకృతు లని యాతనిసారంగధరచరిత్రముతోపాటుగా త్రోసివేసిరి. తిమ్మకవి కుక్కుటేశ్వరశతకము ముందఱ నాతని యితరగ్రంథములు పేర్కొనుటకైన నర్హత లేనివని విజ్ఞులకుఁ దెలియనివిషయముకాదు. "సత్కవితామహాసామ్రాజ్య భారధౌరేయుండ బుధజనప్రియసచివుండ" నను తిమ్మకవిశతకమునందలి వాక్యమాత్రఁ డాశతకము బాల్యమున వ్రాసె ననియే తోఁచిన శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి నేమనఁగలము? ఇట్లే సూరకవి రామలింగేశ్వరశతకము, ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకమును గూడఁ బ్రౌఢవయస్సునానే వ్రాసినట్లు "రోసిందేమిటి రోత" "అంతా సంశయమే శరీరఘటనంబంతా విచారంబె" "కాయల్గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ గాయంబు" "రాజుల్మత్తులువారి సేవనరకప్రాయంబు" "ఎన్నాళ్లుండితి నేమిగంటి నికనై నెవ్వారి రక్షించెదన్" మొదలగు వాక్యములచేఁ దెలియుచున్నది. నఱసిన వెండ్రుకలపక్క వెండి తీఁగెల రుద్రాక్షలల్లాడుచుండ ధూర్జటి యాపద్యములు చదువుచు

న్నట్లు నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. అది బాల్యకృత మని యెట్లనఁ గలుగుదును?

శతకము లన్నియుఁ గవులు బాల్యమునందు వ్రాసిన వగుట నా శరణపాత్రములు కావని మెఱికలవంటి ప్రౌఢశతకములఁగూడ నిడుచుట న్యాయముగాఁ గనఁబడదు. అందువలనఁ జేతనైనంతవఱకు మన శతకములపరిశీలన మొనరించి యందుండిగుణములఁ గొంచెముచవి చూపింపఁబ్రయత్నించెదను. నేనుమంచిఫే యనుకొనినశతకము లన్నియుఁ జూపలేను సరికదా, ప్రసిద్ధశతకము లన్నిఁటినిగూర్చియైనఁ జెప్పుట సులభముకాదు. కావున స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ గొంచెముభాగమే పరిశీలించుకొందముగాక!

శతకపరిశీలనము.

ఆంధ్రభాషలో రమారమి 600 శతకములు కనఁబడినవి. (1) ఇందు భక్తిశతకము లధికము. శైవము, వైష్ణవము, కూడ నున్నవి. రామశతకములు, ఆంజనేయశతకములును వైష్ణవము లని యంగీకరించినచో శైవము వానికంటె వైష్ణవ శతకము లధికముగఁ గనఁబడుచున్నవి. (2) వేదాంతశతకములు కొన్నియున్నవి. ఇవి వేమన, ఆత్మలింగ, అప్పాలయోగి మొదలగువారిశతకములు, బైరాగులు చదువుచుందురు. వేదాంతబోధకులు తెలుఁగులో నిర్వచించునట్టియద్వైతమతబోధకములుగా నుండుపద్యములుండును. తత్త్వములలోఁ బ్రతిపాదింపఁబడు నట్టివిషయములె యీశతకముల నుండును. శృంగారము భక్తిలో నొకభాగ మనినచో మనశతకవాఙ్మయములో మూఁడువంతులు భక్తిశృంగారములపా లగును. శృంగార శతకములు వేఱుచేసినయెడల నివి రమారమి యిరువదిశతకముల కొకటిచొప్పున రావచ్చును. చాలవఱకు శృంగారశతకములు కృష్ణుని పై నుండుటచే నవి భక్తిప్రతిపాదకము లనవీ లున్నది. కేవలశృం

గారశతకములు మిక్కిలి తక్కువ. కావున భక్తిశృంగారముల రెంటిని నేనొక్కటిగాఁ బరిగణించుటకే యంగీకరించెదను. భక్తిశృంగారములను, జ్ఞానవైరాగ్యములును గలుపుకొని భక్తి జ్ఞానశతకములని రెండు విధములుగా శతకముల విభజించుకొనవచ్చును. ఇవి పోఁగా మిగిలిన వానిలో నీతిశతకములు, హాస్యశతకములును మిగిలియుండును. ఇన్ని విభాగము లొనర్చుకొనినను వివిధవిషయము లుండుసంకలితములు కూడఁగలవు. భక్తిలోనుశృంగారములోను, శాఖలు విభజించుకొనవీ ళ్ళున్నవి. ఆభేదము లన్నియు వేఱొకచో వివరించెదను.

మనశతకములు సాధారణముగా స్వతంత్రరచనములే కాని కొన్ని కేవలభాషాంతరీకరణములు సూర్యశతకము, భర్తృహరివంటివి; కొన్నియనుసరణములు సుమతి, కాళహస్తీశ్వరశతకముల వంటివి; కొన్ని సంకలితాభిప్రాయసూచకములు భాస్కర, దాశరథీశతకముల వంటివి; స్వతంత్రరచనము లున్నవి వేమన, కవిచౌడప్ప, వేణుగోపాలశతకములవంటివియుఁ గలవు. రాజనీతి, సేవకనీతి, లోకనీతి, బాలబాలికనీతినిఁ బ్రకటించినవి కొన్ని యున్నవి. ఇవికూడఁగొంతవఱకుసంస్కృతానుసరణము లనవచ్చును. నీతిశతకములు ధర్మశాస్త్రములవంటివి, ప్రభుసమ్మితము లగువేదములంవంటివి, కావున వీనికిఁ గావ్యత్వము సిద్ధింపదు.

భక్తిశతకములయందు వారివారియాత్మసంక్షోభమును భక్తులు వెల్లడించుకొనిరి. శృంగారశతకములయందుఁ గాంతాలలామ, లావణ్య చంద్రవదనశతకములు కేవలకాముకజనార్హములుగఁగన్పట్టును. తాడిమళ్ళ రాజగోపాల, మల్లికార్జున, కలువాయి శతకములు భగవంతుని గుఱించి చెప్పిన శృంగారశతకములు. ఇవిగాక నీతిశాస్త్రములు, జ్యోతిషము, శబ్దశాస్త్రసంబంధ మగునిఘంటువులునుగూడ శతకరూపమున నున్నవి. బద్దినీతులు, నీతిమంజరి, శిఖనరసింహశతకము, సాంబనిఘంటువు మొదలగున వీతరగతిలోఁ జేరును. ఇవికూడఁ గావ్యములు కావు. ప్రాయికముగా భక్తిశతకములే యెక్కువ. రెండవస్థానము

వైరాగ్యశతకములకే వచ్చును. ఈరెంటికినడుమ శృంగారశతకము లుండును.

శతకములయందు సాధారణముగాఁ గవి తనయిష్టదైవమును గాని, పోషకుఁడగుప్రభువునుగాని, సంబోధించిచెప్పుచున్నట్లుప్రతిపద్యము చివర నిర్దిష్టనామమును జేర్చును. "వేణుగోపాలబాల" యని కాని "దాశరథీకరుణాపయోనిధీ" యనికాని; "కృష్ణభూపతిలాము!" "వేంకటమంత్రీ" అనికాని చేర్చుచుండును. నూఱుపద్యములచివరను నీవిధముగనే చేర్చును. దీనినే మకుట మనుచున్నాము. ఈమకుటము చేర్చుపద్ధతి సంస్కృతమునందును ఇంగ్లీషు పాటలయందును క్వాచిత్కముగఁ గనఁబడుచున్నది.

(1)ఆంగ్లేయమునను సంస్కృతమునను మకుటమున్నవి చూపెదను. థామ్సన్ వ్రాసిన 'Rule Britania;' బరన్సు వ్రాసిన 'My heart's in the High lands;' రెజినాల్డు హీబరువ్రాసిన 'God Provideth for the marrow;' మూరువ్రాసిన 'Oft in the silly night;' క్యాంబెల్లు వ్రాసిన "The Irish Harper & the Dog" నందును మకుటము లున్నవి.

THE HOUR OF PRAYER.

"Child, amidst the flowers at play
While the red light fades away
Mother, with thine earnest eye
Ever followingly silently
Father by the breeze of eye
Called thy harvest work to leave
Pray, ere yet the dark hours be,
Lift the heart and bend the knee!"

ఇట్లే కడపటిపాదము ప్రతిపద్యముచివర వచ్చుచుండును. సంస్కృతమునందు నిట్టివి కనఁబడుచున్నవి. మచ్చు చూపెదను.

చతుష్పావయుక్తం సరోజంవిచిత్తం, షడానందశారం స్ఫురద్ద్వాదశారం
స్వరద్వంద్వయుక్తం పరోజం స్మరేయం, చిదానందరూప శ్శివోహంశివోహం॥ 1
అనాకాశ మాకాశ మాకాశరూపం, నిరాకార సాకార మోంకారగమ్యం
సహస్రార మధ్యస్థ బిందుస్వరూపం, చిదానందరూపశ్శివో హ్యంశివోహం॥
(చిదానందద్వాదశస్తోత్రము).

సంస్కృతమునందును భక్తుల స్తుతులు, స్తవములు, మకుట సహితములు.

(2) ఇట్లే ఋగ్వేదము. 1-17 లో పదిఋక్కులు "మరుద్భిరగ్న ఆగహి" అని కొట్టకొనను మకుటమువలె గలవి యున్నవి.

(3) ఇట్లే పాళీభాషలో నున్నవి.

కాని మనశతకములకీమకుటముతప్పనిసరిగఁ గనఁబడుచుండును. లేనివి లెక్కకొకటిరెండుమాత్రి మున్న ట్లున్నది. ఈమకుటమును బట్టి యే శతకనామ మేర్పడును. శతకనామమే కాదు. శతకము వ్రాయ వలసినవృత్తమును ఒకప్పుడు యతిప్రాసలునుగూడ నీమకుటముపై నాధారపడియుండును. "ఇందూ సందునిమందనుండికదనీ వే తెంచుటల్ రాకలన్" అని మకుట మేర్పఱచుకొని చంద్రిదూత వ్రాసిన పుసులూరి సోమరాజకవి శతక మంతయు బిందుపూర్వకదకార ప్రాసముతో వ్రాయవలసివచ్చెను. వేమన నాల్గవపాద మంతయు మకుటముతోనే నింపుటచే నాతఁడాట వెలదులతోనే రచింపవలసివచ్చెను. "సుమతీ" యనుమకుట మున్నకవి కందములే వ్రాయవలసివచ్చెను. "శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!" యన్నమకుట మేర్పఱచిన ధూర్జటి నాల్గవపాదము మొదటియక్షరముపై నొకకన్నుంచి ప్రతిపద్యము వ్రాయవలసి వచ్చెను. కవిచౌడప్పయు నిట్లే కదా! చూపుచుఁబోయిన ననేక వైచిత్ర్యము లున్నవి.

కాఁబట్టి శతకమునందు మకుటనిర్ణయము ప్రధానకార్యము. ఇది మన తెలుఁగు శతకములయందు వైలక్షణము దాల్చుటకుఁ గారణ

ము మన యతిప్రాసనియమములయందలి రహస్యముపై నాధారపడి యున్నది. మకుట మొకటిపద్యముల కన్నిటికి స్థిరముగ నుండవలసివచ్చు టచే నొక శతకమునందలి పద్యము లన్నియు సంస్కృతికావ్యముల యందలి సర్గలవలె నొకేతీరుపద్యములతో వ్రాయవలసియుండెను ఉత్పల చంపకమాలల వంటి యన్యోన్య సంబంధముగల పద్యములు మాత్రము మారుచుండుట గలదు. కాళహస్తీశ్వరశతకమునందు మత్తేభ శార్దూలములు, భాస్కరశతకమునం దుత్పల చంపకమాలలు దాశరథీశతకమునందు నల్లే యొకటి రెండు వృత్తములలోఁ జెప్పవల సివచ్చినది. సూక్ష్మమగు నీతులు సులభమైన శైలిలోఁ దేట తెలుఁగు పదములతో వ్రాసిన కొందఱుశతకకర్తలు నీతి, వేదాంతముల కా టవెలఁది కందపద్యములవంటి జాతుల నాశ్రయించిరి. కందపద్యము నీతిశతక కవులకుఁ బ్రీతికర మని తోఁచుచున్నది. సులభముగ బా లురు బాలికలు చదువుటకు, నందఱకు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుటకును, వీరీ కందము నాశ్రయించి రనుకొందును. నీతిపద్యముల కీకందములం దముగ నున్నవి. కందము చెప్పినఁగాని కవి కాఁడనుటవలననే తెలుఁ గుభాష కీజాతిపద్యము ప్రాముఖ్యమని ప్రచురము కాఁగలదు. తిక్కన భారతము శాంతిపర్వములో నీకందమును జక్కఁగ వాడియున్నాఁడు. అందువలననే కవిచౌడప్ప యిట్లుపలికెను.

> "ముందుగ చనుదినములలో, కందమునకు సోమయాజి ఘనుఁడందురు నే
> డందఱు ననుఘనుఁడందురు, కందమునకుఁ గుందవరపు కవిచౌడప్ప!"

చౌడప్పకూడఁ గందమునకు ఘనుఁడనుట సత్యేతరము కాదు కాని మకుటముకొఱకు నాల్గవపాదము మొదటికి 'కు' కారమును దెచ్చి కవి పైపద్యమునందలి వాక్యక్రమము నెట్లుమార్చవలసివచ్చెనో చూ చెదరుగాక! కావున మకుటము శతకస్వరూపమును నిర్ణయించుటకు ముఖ్యకారణ మైనది.

భక్తిశతకములు వృత్తమయములు రాగాలాపనము చేసి భక్తు లు పాడుకొనుట కివి రమ్య మని యట్లొనరించి యుండవచ్చును. శ్రం

గారశతకములు ప్రాయికముగా సీసపద్యములతో నున్నవి. వేణుగోపాలశతకమువంటి హాస్యశతకములు నిట్లేయున్నవి. చంద్రశేఖరశతకమువంటి యచ్చతెలుగు పామరభాషమాత్రము వృత్తములలో నున్నది. భాషాంతరీకరణము లగుశతకములు వివిధవృత్తములతో నున్నవి. ఇందుఁ దెలిగించిన కవికి స్వాతంత్ర్యము తక్కువ. అందువలన నివి చంపుపులవలె వివిధవృత్త సమన్వితములు కావలసివచ్చినవి. ఈచర్చపై నాయభిప్రాయములు తెలియఁగోరువారు నావాఙ్మయచరిత్రమును జూడుఁడు. భాషాంతరము చేయుకవికి భావములపై స్వాతంత్ర్యము లేదు. కావుననే మకుటము నేనుఁగు లక్ష్మణకవి భర్తృహరి తెలిఁగింపులో మాను కొనెను. తెలుఁగుసంప్రదాయానుసారము కృతిభర్తనామము ప్రతిపద్యము చివరను జేర్చిన బాలసరస్వతి మల్లభూపాలీయ మనుభర్తృహరి తెలిఁగింపులో మకుటమును జేర్చ మూలముకంటె భిన్నముగను, కొన్నిచోట్లఁ గ్లిష్టముగను, వ్రాసి పాట్లుపడవలసివచ్చినది. చిన్నశ్లోకమును మకుటమునకై పెద్దపద్యముగా వ్రాయవలసిన యాతఁడు మూలానుసార మెట్లు వ్రాయఁగలఁడు? ఈనడుమనొకకవి సీసపద్యములో గీతము తీసివేసినట్లు, త్రిపాదులు ద్విపాదులు వృత్తములు వ్రాసియుండవలసి వచ్చియుండెడిది.

శతకస్వభావము గలమేఘసందేశము వంటికావ్యములు మందాక్రాంతము మొదలగు సమజాతివృత్తములు వ్రాసియుండిరి. ఇచ్చట శతకస్వభావ మనఁగా "లిరిక్కువి" నాయభిప్రాయము. మేఘసందేశమునందు శృంగారము ప్రధానము. తనకోర్కె తీరుటకు సంక్షుభితమనస్కుఁడైన యక్షుఁడు రక్షించు నని తాను తలంచుకొను మేఘు నుద్దేశించి పలుకుచున్నాఁడు. మనభక్తిప్రతిపాదకశతకములయందు భక్తుఁడు ఘోరసంసారజలధిలో బంధింపఁబడి, సంక్షుభితమనస్కుఁడై రక్షకుఁ డని యాతఁడు తలంచుకొనుభగవంతునియిష్టావతారమును,సాకారముగసంభోధించి తనయావేదనము వెల్లడించుకొని మోక్షమును గోరుచున్నాఁడు. ఈరెంటియందును గామపరితృప్తి ప్రధానము. తానురక్షింపఁబడుట లేదా తనకోరికతీరుట ప్రధానము.

"ధూమజ్యోతిస్సలిలరుతాం" సన్ని వేశ మగు మేఘము తనవియోగదుఃఖమును బాపఁగల్గునా లేదా యను విచారము యక్షునకు లేనట్లె కాముముచే నజ్ఞానుఁడైనట్లియిచ్చట శతకములయందు భక్తుఁడును, సాకారుఁలగు రామకృష్ణాద్యవతారములుకాని యిష్టదైవ మగువిగ్రహముకాని తన్నుసంసారజలధినుండి యుత్తరించి పరమాత్మనుండి తనకైనవియోగ దుఃఖమును బాపఁగల్గునా? లేదా? యనువిచారముచేయక యక్షునివలెనే భక్తుడు భక్తిచే నున్మాదుఁడై (మోక్షకాముఁడై) భగవదంశము గల విగ్రహమునుగూర్చి మొఱపెట్టుకొనును. మేఘము ప్రియురాలిని సందర్శింపవచ్చును. కాని మాటలాడలేదు. అట్లే విగ్రహము జ్ఞానము కుదుర్చుటకు సాధనము కావచ్చును. కాని మోక్షము నీయలేదు. మోక్ష సాధన మగుభక్తిజ్ఞానముల నీయవచ్చును. కాని మోక్షమీయఁజాలదు. ఇచ్చట నేను వేదాంత ముపన్యసింపఁ దలంపలేదు. నేను చెప్పినయుపమానము నందలిసాధర్మ్యమును వెల్లడింపఁబూనితిని. ఇందువలన మనశతకముల యందలిభావోద్రేకమునఁ బుట్టియావేదనము వలనఁ గలిగినస్తుతియందు "లిరిక్కు"గుణ మున్నదని చెప్పఁగలిగితి నని తలంచెదను. అయితే మేఘసందేశమునందుఁ గర్త యగుకాళిదాసుకంటె వేఱుగ యక్షుఁ డనుపాత్రకలదు. యక్షుఁడే కవి యని నాయాశయము. కాని యది యట్లుండదు. శతకములలో రచయిత యగుకవియే పాత్ర. శతకము నందలిభక్తుఁడును, శతకమువ్రాసిన కవియు వేఱని చెప్పవచ్చును. పరమాత్మ కవి, జీవాత్మ భక్తుడు.భక్తుఁడే శతకము నందలిపాత్ర. యక్షునివంటి పాత్ర! అని సమర్థింపవచ్చు నని కొందును.

ఇట్లు సమర్థించుటకుఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొనినశతకములు దాహరణముగఁ జూపవచ్చును. కవిచౌడప్ప ప్రసిద్ధికొఱకును, బద్దిభూపతి కీర్తికొఱకును తమ్ముతామే సంబోధించుకొని శతకములు వ్రాసి రంద మనినను, వేమనవంటి విరాగమూర్తి "వినురా వేమా" అని సంబోధించుకొనుటకుఁ గారణము లరయవలయును. ఈసంధర్భానముఁ జూచినకొందఱవి, వేఱుకవులు వారిపై వ్రాసిన వనియు

వేమన తనకుఁ దాను సంబోధించుకొనెఁ డనియు వాదించుచున్నారు. వేమన్న యను పేరుకూడ నశ్వర మగుశరీరమువంటి మానవకల్పిత మగు బాహ్యశరీర సంబంధ మైనసాంకేతిక మనియు, జ్ఞాని యగువేమన్న, అజ్ఞాని యగుతనమనస్సుతో ననఁగాఁ బరమాత్మ యగుతాను జీవాత్మ యగు నజ్ఞాని వేమన్నతో నీ వేదాంతము బోధించినట్లును, మనకుఁ దట్టుచున్నది. లేదా వేమన్నకే కలిగిన సందేహములను, తెట్టినయూహలను, "చెప్పర వేమా!" "చాటర వేమా!" అని, తాను బ్రహ్మజ్ఞానానందమున నోలలాడుసమయమున వినిపించిన దనవచ్చును. వేమన్నకవి వేమన్న రాజగుసోదరునిఁ గూర్చి చెప్పె ననుమాట నిలువఁ జాలదు. తనయందే యున్న "సుబుద్ధి" కీ వేదాంతమును సంబోధించి చెప్పినట్లు మనము తలంపవీలగుచున్నది. ఇందువలన శతకమునందలికవి జీవాత్మపరమాత్మలఁగూడ విడఁదీసి మేఘసందేశము నందలి యక్షుని వంటిదే జీవాత్మ యనవచ్చు ననుకొందును. అదిగాక శివ కేశవభేదము లేనివేమన్న- "అహమ్బ్రహ్మాస్మి" యనినయద్వైతి యగు వేమన,- జీవాత్మపరమాత్మలకు భేద మంగీకరింపని వేమన్న- సర్వసృష్టియు దానొక్కఁడే యనుకొనిన వేమన,-తన్నుతానుగాక మఱియెవ్వరి నుద్దేశించి పలుకుట కంగీకరించును? అట్టి వేదాంతి కీకవిత్వమేల యనవచ్చును. గాని వేమన్న సహజకవిత్వము కలిగి పక్షివలెఁ బాడనేకాని వ్రాయలేదు. అందువలననే యాతని శతకమునం దిన్నిభేదములు.

సులభ మైన తేట తెలుఁగులో నున్నయీజాతి వేదాంతశతకములయం దనేక వైచిత్ర్యములు గన్పట్టుచున్నవి. కొందఱు వేమన స్వర్ణకారవిద్య తనశతకమునందు బోధించె నని దానికై పాటుపడుచున్న వారున్నారు. శతకములలో గూఢార్థప్రతిపాదకములు, (Mythical) యంతరార్థ సంఘటితములు (allegorical) కొన్ని శృంగారరసప్రకటితములయ్యు గీతాంజలి, గీతగోవిందములవలె నంతరార్థబోధకములుగ సాధింప దగినశతకము లున్నవి.

కావున శతకములు ప్రచురముగాఁ గవుల స్వీయాభిప్రాయములు ప్రకటించినవి. వీనియందుఁ బాత్రలను తెఱయడ్డము లేదు. కవి భగవంతునితో ముఖాముఖి మాటలాడును. అందువలన శతకములయందు "కవిహృదయము" సులభముగ గ్రహింపఁగలమని నా తలంపు. శతకములు కవిభావోద్రేకమునఁ బుట్టిన "లిరుక్సు" అగుటచే భక్తి, శృంగారము, క్రోధము, భయము, అద్భుతము మొదలగు భావోద్రేకములు కలిగినప్పుడే శతకములు పెక్కుమంది రచించియున్నారు. మహాపండితులబంధచిత్రకవిత్వశతకములకంటెఁ దప్పులకుప్పలగు భావోద్రేకజనితము లగు తేటతెలుఁగు శతకరాజములే మణులవలెఁ బ్రకాశవంతము లగుచున్నవి. వానికి మరణములేదు. మంచి యభిప్రాయముల వెల్లడించినవి.

ధూర్జటి కాళహస్తిమాహాత్మ్యముకంటెఁ గాళహస్తీశ్వరశతకము, తిమ్మకవి ప్రబంధముకంటెఁ గుక్కుటేశ్వరశతకమును, మనకు గొప్పనిధులు. వారి ప్రబంధము లాంధ్రవాఙ్మయమున లేకపోయినను నేను విచారింపను దానికి లోటులేదు.

కాని వారిశతకములు మనవాఙ్మయమునుండి తీసివేయుటవలన మనకుఁ గొంతయాస్తి తరిగిన ట్లగును.

శతకములు భావోద్రేకజనితము లనుటకు బ్రబల నిదర్శనముగ నొక్కశతకము చూపెదను. తురకలు సింహాచలముప్రక్కల దోపిడిచేయుచు వచ్చి దేవాలయమును జుట్టుముట్టినప్పుడు కోపముతో—భయముతో—భక్తుఁడైన గోగులపాటి కూర్మకవి దేవుని నిందాగర్భముగ "వైరిహరరంహ! సింహాద్రినారసింహ!" అని చెప్పిన నారసింహశతకమునందలి వాక్యముల వినుఁడు.

"పొంచియుంటివి యవనులఁ ద్రుంచుమింక! దోలుఁ పొగనీకొధిపుల పటాపంచలుగను!
ప్రజలరక్షించు యవనేశు బలముగూర్చి! ఘనతురుష్కులఁ బడఁగొట్టుమనుఁ బెట్టు!"

అని యుద్రేకముతో సంబోధించుచున్నాఁడు. ప్రోత్సహించుచున్నాఁడు. నిందాగర్భముగఁ బలుకుచున్నాఁడు. తెగఁబడి తిట్టుచున్నాఁడు. దేవుని భయపెట్టుచున్నాఁడు. బ్రతిమాలుచున్నాఁడు. "అదె! తురకబలము వచ్చె"నని చూపుచున్నాఁడు. "స్వేన నిర్జించి యీ యాంధ్రసృష్టి నిల్పు"మని బ్రతిమాలుచున్నాఁడు. ఇచ్చటి భావావేగము వర్ణనాతీతము. చదువరులకే తెలియవలయును. ఆభయము దర్శనీయము, ఆభక్తుఁడు మనోరంగమునఁ దిలకింపఁదగినవాఁడు. కరుణరసపూరిత మగుప్రార్థనయముతో నాశతకమును ముగింపవలసినదే! ఇట్టివి పెక్కు శతకము లున్నవి.

మన గ్రంథములలో భావము లుండవనియుఁ బ్రకృతిపరిశీలన ముండ దనియుఁ బలువురితలంపు. అట్టివారి కీక్రిందిపద్యము పఠనార్హమైనది. చూడుఁడు. కృష్ణానది నలుపు, అదిసంగమమగుచోట సముద్రము నలుపు, పై యాకాశము నలుపు, ఆమహారంగమును మనస్సులో ధ్యానించుకొనుఁడు. నది సాగరగతి నైనసంగమస్థలియం దుల్లోలకల్లోలితము లగుగభీరజలములలోతు, అందుఁ బ్రదర్శిత మగుచున్న నీలపుటాకసపుఁ జోతును ధ్యానించుకొనుఁడు. గట్టుదరి నేర్పడిన దీవినిఁ బరికింపుఁడు. దీవి చుట్టులేచి కరగిపోవు తెల్లనురుగులఁ దిలకింపుఁడు. ఆహంసలదీవిపరిసరముల విహరించిననల్లదొంగపై నల్లినకాసులపురుషోత్తముని పద్యమును వినుఁడు.

సీ. భువనత్రయీకాక సంపూర్ణుఁడవగునీకు, నందకుటీరమా మందిరంబు
పాలమున్నీటిలో నోలలాడెడు నీకు, మహి యశోదా స్తన్య మాబలంబు
పదపద్మమునఁగంగ యుదయమందిన నీకు, జలకామా గోపి కాంజలిజలంబు
హరిరాజు భోగవతి యంకంబుగల నీకు, తల్పమా రాధికాతారుణ్యయాంక

గీ. మహామహా! వారలభాగ్య మెంతనఁగవచ్చు, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!!

మహానీలరంగమున నీలమేఘశ్యాముఁ డగు గోపాలదేవుని యాలయముతో నున్నహంసలదీవిని నిలువఁబడి యావల్లనిసంద్రము, నాకాశమును, అందుఁ గలియుచున్నను కృష్ణయగు కృష్ణనుఁజూచి భక్తుఁడు తన శోకమాలినజీవితమును దలంచుకొని పరమేశ్వరుఁడు పరమకరుణాస్వభావుఁ డనుచున్నాఁడందలి స్వభావపరిశీలనము పాశ్చాత్యకవులలో మహాకవులనైనఁ జూపుమనుఁడు!

"ద్రపదసూనుకు బలిమార్చి యింద్రసుతిని రక్షించినాఁడందునా?
రవిసూనుకు గృపసేలి యింద్రసుతుఁ బోరం ద్రుంచినాఁడందునా?
యివి నీయందును గొండుచుంగలవు నీకెద్దిష్టమో వెంటనే
రవివంశాగ్రణి తెల్పవయ్య రఘువీరా జానకీనాయకా!

(అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు.)

(ఏలూరు సాహిత్యపరిషత్సభలోఁ జదివిన వ్యాసభాగము లిందుఁ గలవు.)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీరస్తు
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.
శుభమస్తు.
అవిఘ్నమస్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

పండితారాధ్యులు.

సర్వమతములకు ఖండనము లున్నవి. కాని మతమును సంపూర్ణముగ ఖండించువారు వేఱు- అభిప్రాయములలోఁ గొంచెము భేదము లున్నవారు వేఱు. రెండవతరగతివా రున్నమతమునందలిలోపములనే సంస్కరించెదరు. బసవన్న వేదాదరణము లేకుండ, జాతిభేదములులేని వీరశైవమతమును స్థాపించినప్పుడు ద్విజేతరుల కామతము నచ్చినప్పటికిని, బ్రాహ్మణులలోఁ జాలమంది శైవమతప్రియులు కూడ జాతిని విడనాడి కర్మబాహ్యులై జంగములలోఁ గలసిపోవుట కిష్టపడలేదు. ఆయభిప్రాయమును వెల్లడించి వీరశైవమతమును సంస్కరించుటకుఁ బ్రయత్నించినవాఁడు పండితారాధ్యులు. ఇతఁడు బసవన్న స్థాపించిన వీరశైవమతము నందలిలోపములు — అనఁగా బ్రాహ్మణు లామతములోఁ జేరకుండుట కడ్డముగానున్న రెండుప్రధాన విషయములను సంస్కరించె నని చెప్పవచ్చును. బసవన్న చెప్పినట్లు జాతిని, వేదములను (కర్మలను) నిరాకరింపకుండ నితఁడు వీరశైవము సాంగముగ నంగీకరించె నని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు తనమతవ్యాప్తి కనేకగ్రంథములు రచియించెను. మనకుఁ బ్రస్తుత మిచ్చుట ప్రసక్తిగల గ్రంథము "శివతత్త్వసారము."* శివతత్త్వసారము కంద

---

* ఈగ్రంథ మిటీవల గవర్నమెంటు ఓరియంటలు లైబ్రరీవారు సంపాదింప దానిని శ్రీ కే. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు విపులమగుపీఠికతోఁ బరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. అందలివిషయము లిందుఁబాహ్యతములైనవి.

మహానీలరంగమున నీలమేఘశ్యాముఁ డగుగోపాలదేవుని యాలయములో నున్నహంసలదీవిని నిలువఁబడి యానల్లనిసంద్రము, నాకాశమును, అందుఁ గలియుచున్నను కృష్ణయగుకృష్ణనుఁజూచి భక్తుఁడు తన కొఱమాలినజీవితమును దలంచుకొని పరమేశ్వరుఁడు పరమకరుణాస్వభావుఁ డనుచున్నాఁ డందలి స్వభావపరిశీలనము పాశ్చాత్యకవులలో మహాకవులనైనఁ జూపుమనుఁడు!

"రవిసూనుఁ బరిమార్చి యింద్రసుతినిఁ రక్షించినాఁడందునా?
రవిసూనుఁ గృపనేలి యింద్రసుతుఁ బోరం ద్రుంచినాఁడందునా?
యివి నీయందును రెండునుంగలవు నీకేదిష్టమో వెంటనే
రవివంశాగ్రణి తెల్పవయ్య రఘువీరా జానకీనాయకా!

(అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు.)

(ఏలూరు సాహిత్యపరిషత్సభలోఁ జదివిన వ్యాసభాగము లిందుఁ గలవు.)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీరస్తు
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.
శుభమస్తు.
అవిఘ్నమస్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

పండితారాధ్యులు.

సర్వమతములకు ఖండనము లున్నవి. కాని మతమును సంపూర్ణముగ ఖండించువారు వేఱు- అభిప్రాయములలోఁ గొంచెము భేదము లున్నవారు వేఱు. రెండవతరగతివా రున్నమతమునందలిలోపములనే సంస్కరించెదరు. బసవన్న వేదాదరణము లేకుండ, జాతిభేదములులేని వీరశైవమతమును స్థాపించినప్పుడు ద్విజేతరుల కామతము నచ్చినప్పటికిని, బ్రాహ్మణులలోఁ జాలమంది శైవమతప్రియులు కూడ జాతిని విడనాడి కర్మబాహ్యులై జంగములలోఁ గలసిపోవుట కిష్టపడలేదు. ఆయభిప్రాయమును వెల్లడించి వీరశైవమతమును సంస్కరించుటకుఁ బ్రయత్నించినవాఁడు పండితారాధ్యులు. ఇతఁడు బసవన్న స్థాపించిన వీరశైవమతము నందలిలోపములు — అనఁగా బ్రాహ్మణు లామతములోఁ జేరకుండుట కడ్డముగానున్న రెండుప్రధాన విషయములను సంస్కరించె నని చెప్పవచ్చును. బసవన్న చెప్పినట్లు జాతిని, వేవములను (కర్మలను) నిరాకరింపకుండ నితఁడు వీరశైవము సాంగముగ నంగీకరించె నని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు తనమతవ్యాప్తి కనేకగ్రంథములు రచియించెను. మనకుఁ బ్రస్తుత మిచ్చుట ప్రసక్తి గల గ్రంథము "శివతత్త్వసారము."* శివతత్త్వసారము కంద

---

* ఈగ్రంథ మిటీవల గవర్నమెంటు ఓరియంటలు లైబ్రరీవారు సంపాదింప దానిని శ్రీ కే. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు విపులమగుపీఠికతోఁ బరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. అందలివిషయము లిందుఁదాహృతములైనవి.

పద్యములలోఁ బండితారాధ్యులవారు వ్రాసియున్నారు. దొరకినంతవఱకు 489 పద్యము లున్నవి. ప్రతిపద్యము చివరను శివుని సంబోధించియున్నాఁడు. కాని పెక్కుపద్యములలో శివునికిఁ బర్యాయపదములగు (1) సర్వానందా (2) మహేశా (3) రుద్రా (4) అజా (5) సురమునీంద్రవరేణ్యా (6) సమస్తకామాతీతా (7) హరా (8) నిరుపమమహిమా (9) అతిలోకా (10) దురితారాతీ మొదలగుపదములు వాడినాఁడు. ఐనను "శివా" యనుసంబోధనమే హెచ్చుగా వాడినందున నిది శివసహస్రముగ వ్రాసియుండిన నుండ వచ్చును. ప్రాకృతశతకములు వ్రాసిన జైనులవాఙ్మయానుసార మిది వ్రాసియుండిన ప్రారంభశతకములలో మన కదృష్టవశమున మిగిలి యుండిన "సహస్రము" లేశ మగుటచే నిందుఁ గొన్నివిషయములు శతకవాఙ్మయారంభస్థితి నూహింప నవకాశమిచ్చుచున్నవి. ఆంధ్ర శతకములలోఁ బ్రధానప్రత్యేకలక్షణముగఁ బరిణమించినయేకమ కుటము దీనిలోఁ బ్రారంభమైనది. ఇప్పటికి మకుటము గ్రంథ మంతట నొకటే యుండక సంబోధనము పర్యాయపదసూచితమయ్యు దోషములేనట్లుండుటఁ జూడ నీగ్రంథము శతకారంభస్థితినిఁ దెలుపు చున్నది. ఇందలి మకుటము పర్యాయపదసంశోభిత మగుటవలననేగాక కొన్నిటికిఁ బద్యమునడుమనే సంబుద్ధి వచ్చుటచేతను, కొన్నిపద్యము లలో సంబుద్ధి లేకపోవుటచేతనుగూడ శతకమకుట మిప్పటికి స్థిరపడలే దని యీకాలమునందలి యితరశతకము లట్టివి దొరకువఱకును నిర్ణ యింప వీలగుచున్నది. ఆకాలమునందును దరువాతనుగూడ నూఱుకాని నూటయెనిమిదికాని పద్యము లుండక, యధికముగ నున్నను దీనిని శతక మనియే పండితులును ప్రజలునుగూడ వాడుచుండిరి. కావున శతాధికపద్యము లున్నను, తక్కువయున్నను చాటుకృతులను శతక వాఙ్మయ మని సర్వసాధారణముగ వాడవచ్చు నని ద్యోతక మగు చున్నది. చాటుకృతులలోఁ జేరిన ముక్తకాదికావ్యములు మొదలు సహస్రములవఱకు శతకవాఙ్మయమని సాధారణసాంకేతికముతో నీగ్రంథమునఁ గొన్నిచోట్ల వాడుట కిదియే కారణము. పండితా

రాధ్యచరిత్రమని పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ద్విపదలో రచియించి యున్నట్లు మన మెఱుఁగుదుము. అదిగాక పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"సీ. విరచించె జైమిని వేదపాదస్తవం
బాకపాదమున వేదయుక్తి నిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత
సరవి శ్రీనాథుఁ డాచరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్విపదలు తఱచునిలిపి"

కావున శ్రీనాథాదులుకూడ నీపండితారాధ్యచరిత్రము వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈగ్రంథము లన్నియు మనశివతత్త్వసారప్రణేత యగు మహాకవిపండితారాధ్యులచరిత్రములే! ఇట్టి చరిత్రములలో మొట్టమొదటిదైన పాలుకురికి సోమన్నగ్రంథమునం దీశివతత్త్వసారము శతక మనియే యుండెను.

"ద్వి॥ శతకంబు శివతత్త్వసారము దీప
కళికమహానాటకము నుదాహరణ॥"
—పర్వతప్రకరణము (369).

ఈపాదములకు "శతకమును శివతత్త్వసార మునుగూడఁ జేసి యుండవచ్చుననియు, శివతత్త్వసార మందువలన శతకము కానక్కఱలే"దనియుఁ గొంద ఱందఱు కాని యదియే సిద్ధాంత మనుట కట్టివారీకవి వ్రాసినశతకమును జూపవలసియుందురు. ఈశతకము మనకిప్పటి వఱకుఁ దెలియకయున్నను పూర్వలాక్షణికు లీగ్రంథము నెఱిఁగియున్నట్లు (1) గణపవరపు వేంకటకవిప్రయోగరత్నాకరము (2) అనందరంగరాట్ఛందము నిందలి పద్యముల నుదాహరించియుండుటచే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. అందుదాహృత మైనయీక్రిందిపద్యము ప్రస్తుతము శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన శివతత్త్వసారమునందు లేనందున నిందలిపద్యము లింకను నుండియుండవలె నని వా రూహించుచున్నారు.

పద్యములలోఁ బండితారాధ్యులవారు వ్రాసియున్నారు. దొరకినంతవఱకు 489 పద్యము లున్నవి. ప్రతిపద్యము చివరను శివుని సంబోధించియున్నాఁడు. కాని పెక్కుపద్యములలో శివునికిఁ బర్యాయపదములగు (1) సర్వానందా (2) మహేశా (3) రుద్రా (4) అజా (5) సురమునీంద్రవరేణ్యా (6) సమస్తకామాతీతా (7) హరా (8) నిరుపమమహిమా (9) అతిలోకా (10) దురితారాతీ మొదలగుపదములు • వాడినాఁడు. ఐనను "శివా" యనుసంబోధనమే హెచ్చుగా వాడినందున నిది శివసహస్రముగ వ్రాసియుండిన నుండ వచ్చును. ప్రాకృతశతకములు వ్రాసిన జైనులవాఙ్మయానుసార మిది వ్రాసియుండిన ప్రారంభశతకములలో మన కదృష్టవశమున మిగిలి యుండిన "సహస్రము" లేశ మగుటచే నిందుఁ గొన్నివిషయములు శతకవాఙ్మయారంభస్థితి నూహింప నవకాశమిచ్చుచున్నవి. ఆంధ్ర శతకములలోఁ బ్రధానప్రత్యేకలక్షణముగఁ బరిణమించినయేకమ కుటము దీనిలోఁ బ్రారంభమైనది. ఇప్పటికి మకుటము గ్రంథ మంతట నొకటే యుండక సంబోధనము పర్యాయపదసూచితమయ్యు దోషములేనట్లుండుటఁ జూడ నీగ్రంథము శతకారంభస్థితినిఁ దెలుపు చున్నది. ఇందలి మకుటము పర్యాయపదసంశోభిత మగుటవలననేగాక కొన్నిటికిఁ బద్యమునడుమనే సంబుద్ధి వచ్చుటచేతను, కొన్నిపద్యము లలో సంబుద్ధి లేకపోవుటచేతనుగూడ శతకమకుట మిప్పటికి స్థిరపడలే దని యీకాలమునందలి యితరశతకము లట్టివి దొరకువఱకును నిర్ణ యింప వీలగుచున్నది. ఆకాలమునందును దరువాతనుగూడ నూఱుకాని నూటయెనిమిదికాని పద్యము లుండక, యధికముగ నున్నను దీనిని శతక మనియే పండితులును ప్రజలునుగూడ వాడుచుండిరి. కావున శతాధికపద్యము లున్నను, తక్కువయున్నను చాటుకృతులను శతక వాఙ్మయ మని సర్వసాధారణముగ వాడవచ్చు నని ద్యోతక మగు చున్నది. చాటుకృతులలోఁ జేరిన ముక్తకాదికావ్యములు మొదలు సహస్రములవఱకు శతకవాఙ్మయమని సాధారణసాంకేతికముతో నీగ్రంథమునఁ గొన్నిచోట్ల వాడుట కిదియే కారణము. పండితా

రాధ్యచరిత్ర మని పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ద్విపదలో రచియించి యున్నట్లు మన మెఱుఁగుదుము. అదిగాక పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునం దిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

"సీ. విరచించె జైమిని వేదపాదస్తవం
బోకపాదమున వేదయుక్తి నిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిథ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత
సరవి శ్రీనాథుఁ డాచరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్విపదలు తఱచునిలిపి"

కావున శ్రీనాథాదులుకూడ నీపండితారాధ్యచరిత్రము వ్రాసి నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈగ్రంథము లన్నియు మనశివతత్త్వసారప్రణేత యగు మహాకవిపండితారాధ్యులచరిత్రములే! ఇట్టి చరిత్రములలో మొట్టమొదటిదైన పాలుకురికి సోమన్నగ్రంథమునం దీశివతత్త్వసారము శతక మనియే యుండెను.

"ద్వి॥ శతకంబు శివతత్త్వసారము దీప
కళికమహానాటకము నుదాహరణ॥"
—పర్వతప్రకరణము (369).

ఈపాదములకు "శతకమును శివతత్త్వసార మునుగూడఁ జేసి యుండవచ్చుననియు, శివతత్త్వసార మందువలన శతకము కానక్కఱలే"దనియుఁ గొంద ఱందురు కాని యదియే సిద్ధాంత మనుట కట్టివా రీకవి వ్రాసినశతకమును జూపవలసియుందురు. ఈశతకము మనకిప్పటి వఱకుఁ దెలియకయున్నను పూర్వలాక్షణికు లీగ్రంథము నెఱిఁగియు న్నట్లు (1) గణపవరపు వేంకటకవిప్రయోగరత్నాకరము (2) ఆనం దరంగరాట్ఛందము నిందలి పద్యముల నుదాహరించియుండుటచే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. అందుదాహృత మైనయీక్రిందిపద్యము ప్రస్తుతము శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన శివతత్త్వసారమునందు లేనందున నిందలిపద్యము లింకను నుండియుండవలె నని వా రూహిం చుచున్నారు.

పద్యములలోఁ బండితారాధ్యులవారు వ్రాసియున్నారు. దొరకినంతవఱకు 489 పద్యము లున్నవి. ప్రతిపద్యము చివరను శివుని సంబోధించియున్నాఁడు. కాని పెక్కుపద్యములలో శివునికిఁ బర్యాయపదములగు (1) సర్వానందా (2) మహేశా (3) రుద్రా (4) అజా (5) సురమునీంద్రవరేణ్యా (6) సమస్తకామాతీతా (7) హరా (8) నిరుపమమహిమా (9) అతిలోకా (10) దురితారాతీ మొదలగుపదములు వాడినాఁడు. ఐనను "శివా" యనుసంబోధనమే హెచ్చుగా వాడినందున నిది శివసహస్రముగ వ్రాసియుండిన నుండ వచ్చును. ప్రాకృతశతకములు వ్రాసిన జైనులవాఙ్మయానుసార మిది వ్రాసియుండిన ప్రారంభశతకములలో మన కదృష్టవశమున మిగిలి యుండిన "సహస్రము" లేశ మగుటచే నిందుఁ గొన్నివిషయములు శతకవాఙ్మయారంభస్థితి నూహింప నవకాశమిచ్చుచున్నవి. ఆంధ్రశతకములలోఁ బ్రధానప్రత్యేకలక్షణముగఁ బరిణమించినయేకమకుటము దీనిలోఁ బ్రారంభమైనది. ఇప్పటికి మకుటము గ్రంథమంతట నొకటే యుండక సంబోధనము పర్యాయపదసూచితమయ్యు దోషములేనట్లుండుటఁ జూడ నీగ్రంథము శతకారంభస్థితినిఁ దెలుపు చున్నది. ఇందలి మకుటము పర్యాయపదసంశోభిత మగుటవలననేగాక కొన్నిటికిఁ బద్యమునడుమనే సంబుద్ధి వచ్చుటచేతను, కొన్నిపద్యములలో సంబుద్ధి లేకపోవుటచేతనుగూడ శతకమకుట మిప్పటికి స్థిరపడలే దని యీకాలమునందలి యితరశతకము లట్టివి దొరకువఱకును నిర్ణయింప వీలగుచున్నది. ఆకాలమునందును దరువాతనుగూడ నూఱుకాని నూటయెనిమిదికాని పద్యము లుండక, యధికముగ నున్నను దీనిని శతక మనియే పండితులును ప్రజలునుగూడ వాడుచుండిరి. కావున శతాధికపద్యము లున్నను, తక్కువయున్నను చాటుకృతులను శతకవాఙ్మయ మని సర్వసాధారణముగ వాడవచ్చు నని ద్యోతక మగుచున్నది. చాటుకృతులలోఁ జేరిన ముక్తకాదికావ్యములు మొదలు సహస్రములవఱకు శతకవాఙ్మయమని సాధారణసాంకేతికముతో నీగ్రంథమునఁ గొన్నిచోట్ల వాడుట కిదియే కారణము. పండితా

రాధ్యచరిత్ర మని పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ద్విపదలో రచియించి యున్నట్లు మన మెఱుఁగుదుము. అదిగాక పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"సీ. విరచించె జైమిని వేదపాదస్తవం
బోకపాదమున వేదయుక్తి నిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత
సరవి శ్రీనాథుఁ డాచరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్విపదలు తఱచునిలిపి"

కావున శ్రీనాథాదులుకూడ నీపండితారాధ్యచరిత్రము వ్రాసి నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈగ్రంథము లన్నియు మనశివతత్త్వసారప్రణేత యగు మహాకవిపండితారాధ్యులచరిత్రము లే! ఇట్టి చరిత్రములలో మొట్టమొదటిదైన పాలుకురికి సోమన్నగ్రంథమునం దీశివతత్త్వసారము శతక మనియే యుండెను.

"ద్వి॥ శతకంబు శివతత్త్వసారము దీప
కళికమహానాటకము నుదాహరణ॥"

—పర్వతప్రకరణము (369).

ఈపాదములకు "శతకమును శివతత్త్వసార మునుగూడఁ జేసి యుండవచ్చుననియు, శివతత్త్వసార మందువలన శతకము కానక్క ఱలే"దనియుఁ గొంద ఱందురు కాని యదియే సిద్ధాంత మనుట కట్టివా రీకవి వ్రాసినశతకమును జూపవలసియుందురు. ఈశతకము మనకిప్పటి వఱకుఁ దెలియకయున్నను పూర్వలాక్షణికు లీగ్రంథము నెఱిఁగియు న్నట్లు (1) గణపవరపు వేంకటకవిప్రయోగరత్నాకరము (2) ఆనం దరంగరాట్ఛందము నిందలి పద్యముల నుదాహరించియుండుటచే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. అందుదాహృత మైనయీక్రిందిపద్యము ప్రస్తుతము శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన శివతత్త్వసారమునందు లేనందున నిందలిపద్యము లింకను నుండియుండవలె నని వా రూహించుచున్నారు.

"కం॥ ఆయతి త్రిపురాంతక దే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటక మంతయు వినఁగాఁ
బాయక కిన్నర బమ్మయ
కోయని యెలుఁగిచె తొల్లి యురగాభరణా॥"

ఈయూహా కవి శివతత్త్వసారమును సహస్రముగా వ్రాసియుండు నను నాయూహకు బలమిచ్చుచున్నది.

• •

ఈకవిని "పండితారాధ్యు"లని "ఆరాధ్యదేవర"యని "మల్లికార్జును" డని "పండితయ్య"యని పలువిధములఁ బిలిచెదరు. పాలుకురికి సోమన్న పలుమారు పండితారాధ్యు లీగ్రంథము వ్రాసెనని చెప్పుటచేఁబ్రసిద్ధు లగుపండితులవారే యీగ్రంథమువ్రాసి రని నిర్ధారణ మగుచున్నది.

(1) "శివతత్త్వసారసంచిత మహామహిమ
శివతత్త్వసార మన్నిదకృతిఁ బొగడు
—దీక్షా ప్ర. పుట 62.

(2) శతకంబు శివతత్త్వసార మాదిగను
గద్యపద్యంబు లాకాంక్షఁ జదువుచును
—వాద ప్ర. పు 173.

(3)గీ॥ ఎట్టులనుచు సంశయింపక శివతత్త్వ
సారగద్యపద్యసమితి శివుని
మహిమ తెల్పునట్టిమల్లికార్జునపండి
తయ్యగారిఁ దలఁతు ననుదినంబు"
—అనుభవసారము.

ఇట్లు పాలుకురికి సోమన్న పండితులవారీగ్రంథములు వ్రాసినట్లు చెప్పుటయేగాక యితని కందపద్యము లనేకము లాతఁ డనుకరించియున్నాఁడు. ఒక్క సోమనాథుఁడే యన నేల? ఆకాలమునందలి శైవకవు లందఱు నట్లొనర్చినవారే! ఇందలి 338 పద్యముతో నన్యవాదకోలాహలమునందలి 7వ పద్య మొకటిపోల్చిచూచిన సత్యము వెల్లడియగును. వేమన్న చరిత్రమునం దీతనిగ్రంథము వేమన్న చదివియుండు నని వ్రాసియుంటిని. ఇటీవలఁగొన్నిపద్యము లాతఁ డనుకరించినవి కనఁబడినవి. మచ్చు

చూపెదను. కాని వేమన్న శివభక్తికలిగియుఁ బండితునివలెఁగాక కేవలాద్వైతభావముల వెల్లడించెను.

క॥ నిన్నెఱుఁగుచు దన్నెఱుఁగని
యన్నఁడు శివయోగమగు డనఁబడు(మదిలో)
నిన్నును దన్ను నెఱింగెడి
యన్నఁడు శివయోగమగుఁ డనఁబడును శివా.

—శివతత్త్వసారము 269.

తే॥ నిన్నుఁ జూచెనేని తన్నుఁదా మఱచును
తన్నుఁ జూచెనేని నిన్ను మఱచు
నేవిధముగ జనుఁడు నెఱుఁగు నిన్నునుఁ దన్ను
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ॥

—135 పుట "వేమన్న" 1922.

ఇంకను వేమన్న వాడిన "లలితశివతత్త్వపదమున" మొదలగు వాక్యము లనేకము లాతఁడీగ్రంథము చదివి ఛాయల మెఱుఁగుపెట్టి గ్రహించెనని చూపవచ్చును. సోమనాథుని యనుకరణములకు శివతత్త్వసారమునందలి 387, 386 పద్యములతోఁ బండితారాధ్యచరిత్రము పర్వతప్రకరణము 405పుట పోల్చికాని,శివతత్త్వసారమునకు శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారి పీఠికచదివిగాని చూడవచ్చును.

ఇట్లనేకప్రసిద్ధాంధ్రకవులకు బిచ్చమువెట్టిన యీమహాకవి గ్రంథభాగ మిప్పటికైనఁ బ్రకటనమొందుట వాఙ్మయప్రియులయదృష్టవిశేష మనుట యతిశయోక్తి కాదు. పండితునికాలమునుండియు నీ గ్రంథము శైవులలో మిక్కిలివ్యాప్తిలో నుండెను.

సోమకవి పండితారాధ్యచరిత్రమునం దీకవి యనేకేతరగ్రంథములు వ్రాసినట్లు మహిమాప్రకరణమునందుఁజెప్పియున్నాఁడు. అవి లింగోద్భవదేవుగద్యము, రుద్రమహిమ, గణసహస్రమాల, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవర్ణనము ననునవి. ఇతఁడు కర్ణాటకభాషలో గణసహస్రనామము, ఇష్టలింగస్తోత్రము, బసవగీతలు ననుగ్రంథములు రచి

యించినట్లుకర్ణాటకకవిచరిత్రమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. కావునఁ పైగ్రంథము లేభాషలోరచియించెనో తెలిసికొనలేము. ఇంక ననేకకృతు లీతఁడు రచియించెనని యనుమానించుట కనువగుమాటలు దీక్షాప్రకరణము పుట 62 లో నున్నవి. పండితునిశివతత్త్వసారాదికృతులు వెనుకఁబడుటకు నశించుటకునుగూడఁ గారణములు తరువాతకవు లీతని సాంగముగ ననుకరించుటయే యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు చూపినకారణములు సత్యేతరములు కావు. (చూడు. పుట 13,14,15,16 శివతత్త్వసారపీఠిక.)

పండితారాధ్యులు బసవన్నకు సమకాలికుఁడగుట నీతనికాలము నిర్ణయించుట కష్టకార్యముకాదు. బసవఁడు 1167 క్రీ॥శ॥ మృతి నొందెను. కావున పండితారాధ్యులు 12వ శతాబ్దమునడుమవాఁ డనవచ్చును. ఈశతాబ్దమే మన శతకవాఙ్మయారంభముగ నింతవఱకు దొరకిన గ్రంథములవలనఁదెలియుచున్నది. పండితారాధ్యునితో సమకాలికులైనరాజులు (1) వెలనాటి చోడుఁడు 1163-1180 (2) ఉదయావనీశుఁడు 1162 (3) బుద్ధరాజు 1171, నను ముగ్గురురాజులకాలమువలనను పండితారాధ్యచరిత్రము నాతనికిఁబిమ్మట 60, 70, సంవత్సరములలో నున్నపాలుకురికి సోమనాథుఁడు వ్రాయుటవలనను, కన్నడకవి సోమరాజుకాలములవలననుగూడ 12 వ శతాబ్దమే యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు సకారణముగ నిర్ణయించియున్నారు. (చూడు పీఠికపుట 16, 20) పండితారాధ్యచరిత్రమునందలి సంగతులవలనను, శివతత్త్వసారమునందలి కొందఱుభక్తులప్రసంగములను జూచి యీశతకము బసవన్నమరణానంతరము పండితుఁడు వ్రాసియుండవలె నని శ్రీలక్ష్మణరావుగారూహించిరి. (పీఠిక పుట 20)

పండితారాధ్యచరిత్రము పండితుని కరువది డెబ్బదిసంవత్సరములలోఁ బుట్టినదని శ్రీలక్ష్మణరావుగా రనిరి. ఇంకను జేరువయని నేనూహించుచున్నాను. చరిత్రమునందలి సంగతులవలనఁ బండితుఁడు

"గోదావరిమండలమునందలి భీమేశ్వరమున భీమేశ్వరలింగమున కర్చకుఁడగు భీమనపండితునికిఁ గొడుకని తెలియుచున్నది. గౌరాంబ యీతనితల్లి. * వీరిది ఋగ్వేదము, గౌతమగోత్రము, శ్రీశైలమల్లికార్జునదేవు నుపాసించినతరువాతఁ బుట్టినందున నీతనికి మల్లికార్జునుఁడన్న పేరు పెట్టిరి." (చూడు పీఠిక 21 పుట.)

ఈతనిగురువు కోటిపల్లి యారాధ్యదేవుఁడు. ఈయారాధ్యదేవర గురువు "అవాంతరయ్య."

పండితారాధ్యులు బాల్యమునుండియు విద్యావివేకసంపన్నుఁడై తనగురువుకడ సమస్తవిద్యలను, శైవమతరహస్యములను గ్రహించి, తనయనుభవముల గ్రంథముల వ్రాసి, జంగముల నారాధించుచు, భక్తులచరిత్రములను, మహిమలను వినుచు, తానుబోధించినట్లు నడుచుకొనుచు శివపూజాధురంధరుఁడై జీవితము గడపెనని చరిత్రమునందు సోమనాథుఁడు వివరముగ వర్ణించియుండెను. ఇది గాక బసవనయంత వాఁడీతని జందెముఁదీసి జాతివిడిచి తనమతము నందుఁ గలియుమని వార్త నంపఁగాఁ బండితుఁడు "భక్తిమీఁదవలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁబొత్తు బాయలేను నేను బసలింగ" యని ప్రత్యుత్తర మంపెనని శైవులలో వాడుకగలదు. ఈకథవలనఁ బండితుఁ డెంతగొప్పవాఁడో- సత్యము నంగీకరించిన యీతని "బ్రాహ్మ్యంపుఁ బొత్తు" వీడలేనిమతాభిమాన మెంతయోకూడ- వెల్లడియగుచున్నది. ఈతఁ డనేకసంస్థానములకుఁ బోయి యనేకబౌద్ధపండితుల నోడించి నట్లును, తీవ్రమగుమతప్రచార మొనర్చినట్లును దెలియుచున్నది. బౌద్ధపదపదాచార్యుఁ డీతనికి సమకాలికుఁడు. పండితుఁడు బసవసందర్శనార్థము బయలుదేరి కర్ణాటకమునకుఁ బోవుచుండఁగా దారిలో బసవఁడు మరణించెనని విని శ్రీశైలమునకుఁ దిరిగిపోయెను. ఆప్రాంతములందున్న వెల్లటూరునందే వృద్ధత్వమున బసవనతరువాతఁగొలఁది

---

* చతుర్మతనిర్ణయ మను సంస్కృతగ్రంథము.

కాలమునకే పండితుఁడు మరణించియుండునని శ్రీ లక్ష్మణరావుగా రూహించుచున్నారు. ఈ యూహలకుఁ గారణము పండితారాధ్య చరిత్రమునందలి వ్రాఁతలే! పండితారాధ్యునిమహిమలు, అతిమానుషము లగుకథలు, నెన్నియో చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. వాని సత్యాసత్యములు చర్చించుట కిది తావుకాదు. కాని శైవులలోఁ బండితునిసమకాలికులే యాతని యవతారపురుషునిఁగా భావించి పూజించిరని పెక్కునిదర్శనములఁ జూపవచ్చును.

చందవోలుకైఫీయతులో [లోకలురికార్డ్సుసంపుటము 19–138] మల్లికార్జునపండితులు "వానస"వంశోద్భవు లని యున్నది. మన కవులలో నన్నయమిత్రుఁ డగునారాయణభట్టు వానసవంశోద్భవుఁడని భారత కృత్యాది నున్న "పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నారాయణునట్లు * వానసధరామరవంశ విభూషణుఁ" డనువాక్యములవలనఁ దెలియును. మడికి సింగన తనవాసిష్ఠరామాయణములోఁ గందనమంత్రి "వాణసవంశాబ్ధిసుధాకరుండును, గాశ్యపగోత్రపవిత్ర అబ్బనార్యతనూభవ కందనామాత్యుండు నాకు నతిస్నేహబాంధవుండు" నని వ్రాసియుండెను. ఈముగ్గురును వానసవంశోద్భవులే! ఈవంశవివరములఁ జారిత్రకపరిశోధకులు చర్చించెదరుగాక! గోత్రభేద మున్న నీమువ్వురు బంధుగు లనవీలు కలుగుటలేదు. కర్ణాటకకవిచరిత్రము పండితయ్య వాణసవంశమువాఁ డనియే చెప్పుచున్నది.

ప్రస్తుత మాంధ్రదేశమునందు "ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు"ల మని చెప్పుకొనులింగధారు లీపండితుని సంప్రదాయమువార మని చెప్పుకొందురు. కాని పండితునిగ్రంథమునందు దొరకినభాగములో లింగ ధారణమునుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పలేదు. ఇతఁడు శివభక్తినే ప్రతిపాదించిన "ద్వైతి" యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు నిర్ధారణ మొనరించియున్నారు.

---

* ఈపాఠ మిట్లు భారతమువారి (మల్లేశ్వరపుఁబండితుల) ప్రతిలో నున్నట్లు నేను [illegible] ౫, ౬ సం॥రముల క్రితము ప్రకటించితిని.

ఇతని గ్రంథమునందు శివనింద చేయువారినిఁ జంపవలె ననియు, నట్టి గ్రంథములను నాశన మొనర్పవలయు ననియు ఖండితముగ వ్రాసి యుండెను. పాలుకురికి సోమన్న కూడ శివమతము నొందనివారిని రాజులసాయమున హింసించినట్లును గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. ఈ కాలమునందు బౌద్ధులను, బౌద్ధజైనవాఙ్మయములను శైవులునాశన మొనర్చిరి.

ఈతనిగ్రంథము సలక్షణముగ నన్నయాదులమార్గముననే వ్రాయఁబడినది. నన్నయ వాడినపదజాలమును పద్యలక్షణములు నిందున్నవి. కొన్నిరూపములు పండితునికాలమునాఁటి విశేషములఁ జూపుచున్నవి. పండితునకుఁ గర్ణాటకసంప్రదాయానుసారము "వలపల గిలకప్రాస" మిష్ట మని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారు సెల విచ్చి యున్నారు. ఈసంప్రదాయము కర్ణాటాంధ్రభాషలఁ గవిత్వముచెప్పి నవారికేగాక యితరాంధ్రకవులయందును గానవచ్చెడిని.

"అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ డత్రిజగోత్రజుఁ డాదిశాఖికం
చెర్లకులోద్భవుండు." దాశరథీశతకము.

ఇచ్చట "ర్ల" యింటిపేరులోని దగుట "కంచెర్ల"కుల మని రూపాంతర మంగీకరింప వీలులేదు. కావున తెలుఁగుకవులే యీప్రాసమును గన్నడములోనికిఁ బంపియుందురు. ఇది మనలాక్షణికులలోఁ గొందఱు చర్చించియున్నారు. శబ్దశాస్త్రము ననుసరించి సాధువే!

ఈగ్రంథము నన్నయ తిక్కన్నలకు నడుమపుట్టినది. నన్నెచోడునికావ్యమీకాలము నందలిదే యైయుండు నని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు కొత్తకూర్పుకవిచరిత్రములో వ్రాసిరి కాని తెలుఁగు కావ్యములలోఁ దిక్కన్నయే షష్ఠ్యంతములు మొదటవ్రాసినవాఁ డనుసిద్ధాంత మందువలనఁ బోవుటకు వారర్ధాంగీకారముసే వెల్లడించిరి. కాని యీశివతత్త్వసారమునందుఁ గృత్యాదికిఁ జివర 18,19,20 పద్యములుమూఁడుమాత్రము "జయ మగు వేదంబులకును-జయ మగుఁబం

చాక్షురికని జయ మగునిటలాశ్రియ మగుభసితంబునకును, జయ మగుమాహేశ్వరులకు సతతము శివా" అని వ్రాసినదిచూడ షష్ఠ్యంతములు * వ్రాయుపద్ధతి తిక్కనకుఁబూర్వమే కలదని నిర్ణయ మగుచున్నది.

ఈతఁడువ్రాసినకావ్యమును స్థాలీపులాకన్యాయమున నించుక పరిశీలించెదముగాక ! గ్రంథారంభమున బ్రహ్మవిష్ణువులే నీమహిమ నెఱుఁగలే రనియైన "శ్రీ పతివాక్పతిముఖ్యమహాపురుషులఁ" దలఁపెట్టి శ్రీకారముతోనే గ్రంథ మారంభించెను. మనకు దొరికినంతవఱకు గ్రంథములో నీక్రిందిపద్యములు శ్రీకారముతో నున్నవి. 1, 16, 71, 206, 299, 357, 359, 454, కృత్యాదిపద్యములుకొన్ని తగ్గించిచూచినప్పుడు శ్రీకారములు కర్త నూఱేసిపద్యముల కొక్కటి వేసెనా యని యనుమానింప వీలగుచున్నది. లేఖకులు కొన్నిపద్యములు తారుమారు చేసియుండవచ్చును. 299వ పద్యము శ్రీకారముతో నారంభించి శివుని భృత్యులు గణాధిపతులను వారిచర్యలను వర్ణించుట కారంభించి 388 వ పద్యములో నిట్లు ఫలశ్రుతి చెప్పియున్నాఁడు.

క॥ పరమేశ్వర నీప్రమథుల
చరితలు సతతమును విన్నఁ జదివినఁ బ్రమథు
స్మరణము చేసిన శుభములు
దొరకొను దురితంబు లెల్లఁ దొలఁగు మహేశా॥ 388,

387 వపద్యములో దననామముకూడ జెప్పియున్నాఁడు

ఇట్లు ప్రత్యేకోపాఖ్యానములకు ఫలశ్రుతులు మనపురాణముల యందుండుట మనమెఱుఁగుదుము. కావునఁ బండితుఁడుకూడ నీప్రమథులచరిత్రము 87 పద్యములలోఁ గాక 100 పద్యములలోఁ జెప్పియుండునని నే ననుమానించుచున్నాను. నడుమఁ గారణము లేనిశ్రీకారములయునికి యీగ్రంథ మీతఁడు నూఱేసిపద్యములో, నూటఎనిమిదేసి పద్యములో నియమ మేర్పఱచి వ్రాసియుండునని యనుమాన మొద

*ఇది రా. సా. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి తలంపు. నాకును బ్రమాణముగ నే తోఁచినది.

వించుచున్నది. సంపూర్ణగ్రంథము చిక్కినప్పుడు దానిసత్యము తేలఁగలదు.

ఈతఁడు ప్రయోగించినపదజాలము, శైలి, కావ్యరీతులు నాకాలమునందుఁ బుట్టిన నన్నెచోడుని కుమారసంభవమునందును, బద్దెన నీతిసారముక్తావళియందును గనఁబడుచున్నవి. తిక్కనకంటె నిమిడికఁగ వ్రాసిన బద్దెనకందము లందముగ నున్నవని యొకసారి వ్రాసియుంటిని. ఆకాలమునాఁటి కందములసొగసు, వ్యర్థపదములులేమి, ఇమిడిక వ్రాఁతయు మన కీతనికావ్యమునందును బ్రదర్శకమై నాఁటిసహజకవితాశక్తుల వెల్లడించుచున్నది.

పండితుఁడు పండితుఁడే యని చెప్పవలసినపనిలేదు. ఇతఁడు సంస్కృతభాషయందు వ్యాకరణము, తర్కము, వేదాంతము నభ్యసించుటయేగాక శ్రుతిస్మృతిపురాణవిజ్ఞాత యని యీతనిరచనమే వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నది.

క॥ పూని యతద్గుణసంవి
జ్ఞానబహువ్రీహి మాన్పఁ జనుదెంచిన యజ్ఞ
మానితషష్ఠీతత్పురు
షానూనసమాస మెఱుఁగ రజ్ఞులు రుద్రా॥ 23

క॥ అమరఁగఁ బ్రపంచమిథ్యా
త్వము చెప్పెడువాది మున్నుదానికి సద్భా
వము దానెఱుఁగక మిథ్యా
త్వ మనాశ్రియ మెట్లు జెప్పఁదలపోయు శివా॥ 36

ఇట్టిక్లిష్టవిషయములఁ గూర్చి యింతయిమిడికఁగ వ్రాయఁగలపండితునిశక్తి యసాధరణమైనదేకాని, మల్లికార్జునుఁడు వ్రాసినశైలి పామరులకుఁ దెలియునది కాదు. ఇతనికావ్యము మఱుగుపడుటకుఁ గారణము సోమనాథాదులయనుకరణ మొకకొంత కావచ్చునుగాని యీతని రచనావిధానమునందును గొన్నిలోపములు లేకపోలేదు. ఆనాఁటి భాష యట్టి దనుకొంద మనిన నీతనికంటెఁ బూర్వుఁడగు నన్నయ

భారతము నందలినలోపాఖ్యానాదులు బాలురకుఁ బఠనార్హములై బద్దెన, నన్నెచోడ, మల్లికార్జునులగ్రంథములు కాకపో నేల? కావున నీకవుల శైలి కఠినము. అన్వయకాఠిన్య మున్నది. ప్రాఁతపడ్డరూపములు కలవు. ఇతను పండితుల కివి యనేకవిషయములలో నమృతప్రాయమైన వనుట కెంతమాత్రము ననుమానము లేదు. ఒండెమి, వేయెమి, మొదలగు పదములయం దీతనికిఁ బ్రీతి మెండు. కులశబ్దమీతఁడును సత్కులుఁ డనునర్థమున స్పష్టముగఁ బదితావుల వాడియున్నాఁడు. విప్లవము, పండుగ, పావలు, కసి, పినుగులు, పిండకూడు మొదలగుపదముల కీనాఁటియర్థమే యానాఁడునున్నది. వక్కఁడు, ఓడు, ఆలరి, ఎయిదఁడు, ఆలాపు, ముద్దటలడిఁచిన, పాదటి, నూడుపట్టె, త్రిప్పటము, నొడ్డణము, ప్రివ్వలు, బడరుఁడు, మొదలగుపదము లిప్పుడపురూపము లై పోయినవి.

ఇతఁడు సంస్కృతవాక్యములు శ్రుతులనుండి పద్యమధ్యమున నెక్కువగ నిమిడ్చియున్నాఁడు. ఈసంప్రదాయము శైవకవులలోఁ దరువాతఁగూడ నెక్కువగఁ గనఁబడును. "ఓడునఁ బోసినజలంబు; మంటఁ గని సీతు వాసినకంటెను; మీస మెదుకుల మెఱపుల్," మొదలగులోకోక్తులఁ గొన్ని వాడియుండెను.

ఈతని యన్యమతఖండనభాగములు మిక్కిలికఠినవాక్యములతో నిండియున్నవి. కాని యీతఁడు ప్రతిపాదించినభక్తి యుత్తమమైనది. వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతులవలెనే యీతఁడు నాయకనాయకీభావముతోఁ గూడినప్రేమమునే జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధముగాఁ బ్రకటించిన ట్లీక్రిందిపద్యములు జూపవచ్చును.

క. దురితహర మనియు శుభములు
దొరకొను ననియును దలంచి దురితారి భవ
చ్చరణాబ్జభక్తిలలనా
పరవశభావమున నిన్ను బ్రణుతింతు శివా॥ 12

భక్తి "లలనాపరవశభావమునఁ" బ్రణుతింతు ననుటలోఁ బండితున కీభావము సంపూర్ణముగ లేదనువా రున్నను పండితునిభక్తి

పైయంతరువులోని దేయనియంగీకరింపకపోరు. "శివుఁడు విష్ణువరేణ్యుఁడు గోవిందవరేణ్యుఁడు" నని యీతఁడు చెప్పుటలోఁ గ్రొత్తలేదు. కేవల వైష్ణవులు కానివా రందఱును శివాధిక్యము నంగీకరించుచున్నారు. పైసమాస మీయర్థమునఁ బొసఁగునా?

భక్తిపై నీతఁడు వ్రాసిన రెండుమూఁడు పద్యములు క్రైలికిఁ జూపెదను.

క. ఒక్కం డీశ్వరుఁ డని మది
నిక్కముగా నెఱిఁగి భక్తి నిష్ఠావృత్తిన్
ముక్కంటి నిన్నుఁ గొలిచిన
ద్రిక్కక దొరకవె సమస్తదివ్యసుఖంబుల్॥ 99

క. అరుదుగ భవత్ప్రసాద
స్ఫురణము దొరకొనుశివభక్తిఁ గాన దుస్తరభవని
ష్ఠురదుఃఖసముద్రసము
త్తరణవహిత్రంబు భక్తి దానయ్యె శివా॥ 107

క. వసుమతిఁ జిత్రము జితచి
త్తసంభవా "నకర్మణా నతపసా నజపై
ర్న సమాధిభిరవ్యయనీ
యసదృశభక్తి"కినిఁ బ్రియుఁడ వగు దీశానా॥ 111

కన్నడకవి చరిత్రమునందీతని గూర్చివ్రాసిన విశేషములు.

"ఇతఁడు(పండితయ్య)గణసహస్రనామముఇష్టలింగ స్తోత్రము, బసవగీత మొదలగు గ్రంథములువ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. గురురాజు వ్రాసిన సంస్కృత పండితచరిత్రము (15వ శతాబ్దము)నీలకంఠుని యారాధ్యచరిత్రము (15 శతాబ్దము) సిద్ధనంజేశునిగురురాజచరిత్రము (16 శతాబ్దము) ఇవి మొదలైన గ్రంథములయందీక్రిందియంశములితనిగుఱించి తెలియుచున్నవి. (ఇచ్చట మనకుఁదెలిసినవిషయములే వివరించిరి. ఈతఁడు బసవనిభక్తము నంది కర్ణాటకభాష రా నందే పై గ్రంథముల వ్రాసెను. ఈతనిగణసహస్రనామము మాత్రము దొరకుచున్నది. తక్కినవి దొరకలేదు. గణసహస్రనామము వెలనాటిచోళునిసభలో హరనింద విన్నదోసము, బౌద్ధాచార్యులతో వాద మొనరించినప్పుడు కలి

భారతము నందలినలోపాఖ్యానాదులు బాలురకుఁ బఠనార్హములై బడ్డెన, నన్నెచోడ, మల్లికార్జునులగ్రంథములు కాకపోనేల? కావున నీకవుల శైలి కఠినము. అన్వయకాఠిన్య మున్నది. ప్రాంతవడ్డరూపములు కలవు. ఇతను పండితుల కివి యనేకవిషయములలో నమృతప్రాయమైన వనుట కెంతమాత్రము ననుమానము లేదు. ఒండేమి, వేయేమి, మొదలగు పదములయం దీతనికిఁ బ్రీతి మెండు. కులశబ్దమీఁతఁడును సత్కులుఁ డనునర్థమున స్పష్టముగఁ బదితావుల వాడియున్నాఁడు. విప్లవము, పండుగ, పావలు, కసి, పినుగులు, పీడకూడు మొదలగుపదముల కీనాఁటియర్థమే యీనాఁడునున్నది. వక్కఁడు, ఓడు, ఆలరి, ఎయిదఁడు, ఆలావు, ముద్దటలడిఁచిన, పాదటి, సూదుపట్టె, త్రిప్పటము, నొడ్డణము, ప్రువ్వులు, బడరుఁడు, మొదలగుపదము లిప్పుడపురూపము లైపోయినవి.

ఇతఁడు సంస్కృతవాక్యములు శ్రుతులనుండి పద్యమధ్యమున నెక్కువుగ నిమిడ్చియున్నాఁడు. ఈసంప్రదాయము శైవకవులలోఁ దరువాతఁగూడ నెక్కువుగఁ గనఁబడును. "ఓడునఁ బోసినజలంబు; మంటఁ గని సీతు వాసినకంటెను; మీఁస మెదుకులమెఱపుల్," మొదలగులోకోక్తులఁ గొన్ని వాడియుండెను.

ఈతని యన్యమతఖండనభాగములు మిక్కిలికఠినవాక్యములతో నిండియున్నవి. కాని యీతఁడు ప్రతిపాదించినభక్తి యుత్తమమైనది. వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతులవలెనే యీతఁడు నాయకనాయకీభావముతోఁ గూడినప్రేమమునే జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధముగాఁ బ్రకటించినట్లీక్రిందిపద్యములు జూపవచ్చును.

క. దురితహర మనియు శుభములు
దొరకొను ననియును దలంచి దురితారి భవ
చ్చరణాబ్జభక్తిలలనా
పరవశభావమున నిన్ను బ్రణుతింతు శివా!! 12

భక్తి "లలనాపరవశభావమునఁ" బ్రణుతింతు ననుటలోఁ బండితున కీభావము సంపూర్ణముగ లేదనువా రున్నను పండితునిభక్తి

పైయంతరువులోని దేయనియంగీకరింపక పోరు. "శివుఁడు విష్ణువరేణ్యుఁడు గోవిందవరేణ్యుఁడు" నని యీతఁడు చెప్పుటలోఁ గ్రొత్తలేదు. కేవల వైష్ణవులు కానివా రందఱును శివాధిక్యము నంగీకరించుచున్నారు. పైసమాస మీయర్థమునఁ బొసఁగునా?

భక్తిపై నీతఁడు వ్రాసిన రెండుమూఁడు పద్యములు క్రిందికిఁ జూపెదను.

క. ఒక్కఁ డీశ్వరుఁ డని మది
నిక్కముగా నెఱిఁగి భక్తి నిష్ఠావృత్తిన్
ముక్కంటి నిన్నుఁ గొలిచిన
ద్రిక్కక దొరకవె సమస్తదివ్యసుఖంబుల్॥ 99

క. అరుదుగ భవత్ప్రసాద
స్ఫురణము దొరకొనుశివభక్తిఁ గాన దుస్తరభవని
ష్ఠురదుఃఖసముద్రసము
త్తరణవహిత్రంబు భక్తి దానయ్యె శివా॥ 107

క. వసుమతిఁ జిత్రము జితచి
త్తసంభవా "నకర్మణానతపసానజపై
ర్నసమాధిభిరవ్యయనీ
యసదృశభక్తి" కినిఁ బ్రియుఁడ వగు దీశానా॥ 111

కన్నడకవి చరిత్రమునందీతని గూర్చివ్రాసిన విశేషములు.

"ఇతఁడు(పండితయ్య)గణసహస్రనామముఇష్టలింగ స్తోత్రము, బసవగీత మొదలగు గ్రంథములువ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. గురురాజు వ్రాసిన సంస్కృత పండితచరిత్రము (15వ శతాబ్దము)నీలకంఠుని యారాధ్యచరిత్రము (15 శతాబ్దము) సిద్ధనంజేశునిగురురాజచరిత్రము (16 శతాబ్దము) ఇవి మొదలైన గ్రంథములయందీక్రిందియంశములీతనిగుఱించి తెలియుచున్నవి. (ఇచ్చట మనకుఁదెలిసినవిషయములే వివరించిరి. ఈతఁడు బసవనిభక్తము నందినకర్ణాటకభాష రా నందే పై గ్రంథముల వ్రాసెను. ఈతనిగణసహస్రనామము మాత్రము దొరకుచున్నది. తక్కినవి దొరకలేదు. గణసహస్రనామము వెలనాటిచోడునిసభలో హరనింద విన్నదోషము, బౌద్ధాచార్యులతో వాద మొనరించినప్పుడు కలి

భారతము నందలినలోపాఖ్యానాదులు బాలురకుఁ బఠనార్హములై బద్దెన, నన్నెచోడ, మల్లికార్జునులగ్రంథములు కాకపో నేల? కావున నీకవుల శైలి కఠినము. అన్వయకాఠిన్య మున్నది. ప్రాకృతపద్యరూపములు కలవు. ఇతను పండితులకివి యనేకవిషయములలో నమృతప్రాయమైన వనుట కెంతమాత్రము ననుమానము లేదు. ఒండేమి, వేయేమి, మొదలగు పదములయం దితనికిఁ బ్రీతి మెండు. కులశబ్దమీతఁడును సత్కులుఁ డనునర్థమున స్పష్టముగఁ బదిలాపుల వాడియున్నాఁడు. విప్లవము, పండుగ, పావలు, కసి, పినుగులు, పిండకూడు మొదలగుపదముల కీనాఁటియర్థమే యానాఁడునున్నది. వక్కఁడు, ఓడు, ఆలరి, ఎయిదఁడు, ఆలావు, ముద్దటలడఁచిన, పాదటి, సూడుపట్టె, త్రిప్పటము, నొడ్డణము, ప్రివ్వలు, బడరుఁడు, మొదలగుపదము లిప్పుడపురూపము లైపోయినవి.

ఇతఁడు సంస్కృతవాక్యములు శ్రుతులనుండి పద్యమధ్యమున నెక్కువగ నిమిడ్చియున్నాఁడు. ఈసంప్రదాయము శైవకవులలోఁ దరువాతఁగూడ నెక్కువగఁ గనఁబడును. "ఓడునఁ బోసినజలంబు; మంటఁ గని సీతు వాసినకంటెను; మీస మెదుకులమెఱపుల్," మొదలగులోకోక్తులఁ గొన్ని వాడియుండెను.

ఈతని యన్యమతఖండనభాగములు మిక్కిలికఠినవాక్యములతో నిండియున్నవి. కాని యీతఁడు ప్రతిపాదించినభక్తి యుత్తమమైనది. వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతులవలెనే యీతఁడు నాయకనాయకీభావముతోఁ గూడినప్రేమమునే జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధముగాఁ బ్రకటించినట్లీక్రిందిపద్యములు జూపవచ్చును.

క. దురితహర మనియు శుభములు
దొరకొను ననియును దలంచి దురితారి భవ
చ్చరణాబ్జభక్తిలలనా
పరవశభావమున నిన్ను బ్రణుతింతు శివా॥ 12

భక్తి "లలనాపరవశభావమునఁ" బ్రణుతింతు ననుటలోఁ బండితున కీభావము సంపూర్ణముగ లేదనువా రున్నను పండితునిభక్తి

పైయంతరువులోని దేయనియంగీకరింపకపోరు. "శివుఁడు విష్ణువరేణ్యుఁడు గోవిందవరేణ్యుఁడు" నని యీతఁడు చెప్పుటలోఁ గ్రొత్తలేదు. కేవల వైష్ణవులు కానివా రందఱును శివాధిక్యము నంగీకరించుచున్నారు. పైసమాస మీయర్థమునఁ బొసఁగునా?

భక్తిపై నీతఁడు వ్రాసిన రెండుమూఁడు పద్యములు క్రిందికిఁ జూపెదను.

క. ఒక్కండీశ్వరుఁ డని మది
నిక్కముగా నెఱిఁగి భక్తి నిష్ఠావృత్తిన్
ముక్కంటి నిన్నుఁ గొలిచిన
ద్రిక్కక దొరకవె సమస్తదివ్యసుఖంబుల్॥ 99

క. అరుదుగ భవత్ప్రసాద
స్ఫురణము దొరకొనుశివభక్తిఁ గాన దుస్తరభవని
ష్ఠురదుఃఖసముద్రసము
త్తరణవహిత్రంబు భక్తి దాసయ్యో శివా॥ 107

క. వసుమతిఁ జిత్రము జితచి
త్తసంభవా "నకర్మణానతపసానజపై
ర్న సమాధిభిరవ్యయనీ
యసదృశభక్తి" కినిఁ బ్రియుఁడ వగు దీశానా॥ 111

కన్నడకవి చరిత్రమునందీతని గూర్చివ్రాసిన విశేషములు.

"ఇతఁడు(పండితయ్య)గణసహస్రనామముఇష్టలింగ స్తోత్రము, బసవగీత మొదలగు గ్రంథములువ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. గురురాజు వ్రాసిన సంస్కృత పండితచరిత్రము (15వ శతాబ్దము)నీలకంఠుని యారాధ్యచరిత్రము (15 శతాబ్దము) సిద్ధనంజేశునిగురురాజచరిత్రము (16 శతాబ్దము) ఇవి మొదలైన గ్రంథములయందీక్రిందియంశములీతనిగుఱించి తెలియుచున్నవి. (ఇచ్చట మనకుఁదెలిసినవిషయములే వివరించిరి. ఈతఁడు బసవనిభక్తము నందిఁ కర్ణాటకభాష రా నందే పై గ్రంథముల వ్రాసెను.ఈతనిగణసహస్రనామము మాత్రము దొరుకుచున్నది. తక్కినవి దొరకలేదు. గణసహస్రనామము వెలనాటిచోడునిసభలో హరనింద విన్నదోషము, బౌద్ధాచార్యులతో వాద, మొనరించినప్పుడు కలి

గినందున నది పోఁగొట్టుకొనుటకును, పరవాదిసంహారణదోషపరిహారము చేసికొనుటకును యీగ్రంథము వ్రాసె నని సిద్ధనంజేశుఁ డనుచున్నాఁడు. ఇందు ప్రమథగణ, రుద్రగణ, వృషభయోగాచార్యులు, అరువదిమువ్వురుభక్తులు, షోడశసుమతులు, దశగణ ప్రాచీనభక్తులు, మొదలగునామములు చెప్పియుండెను. (161—162 పుట.)

గణసహస్రనామము మహాపురుషులనామములే! అవి పండితారాధ్యచరిత్రమునందు సోమనాథుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. పేరులజాబితా యేభాషలో వ్రాసిన నేమి? అది యొకవేళకావ్యముగాఁ దలంప వీలులేదు. ఈతని శైవవాఙ్మయము చేసినమార్పులు, ఉపకారములును ముందుముందుఁ జూచుకొనుచుఁ బోవుదము.

ఈపండితమల్లికార్జునుఁడే నన్నెచోడుని గురువగు మల్లికార్జునయోగి కావచ్చునని కొందఱుతలంచుచున్నారు. కుమారసంభవపీఠికలో నీవిషయము శ్రీ మా. రా. కవిగారు చర్చించి నన్నెచోడుని గురువు ముని యనియు, అస్ఖలితుఁ డనియు, బ్రహ్మచారి యనియుఁ జూపి, సంతానవంతుఁ డగుపండితయ్య నన్నెచోడునిగురువు కాఁ జాలఁడని నిరూపించిరి. "పాల్కురికి సోముఁడు పండితమల్లయ యనియే సవిశేషముగాఁ జెప్పుచుండును. నన్నెచోడుఁ డెక్కడను మల్లికార్జునునకుఁ బండితశబ్దమును జేర్చినవాఁడు కాఁడు" కావున పండితయ్య నన్నెచోడునిగురువు కాఁడని కవిగా రనిరి. ఈవాదములో సత్యము లేకపోలేదు. కాని పండితయ్య బ్రహ్మచారిగా నున్నప్పుడే నన్నెచోడుని గురువుగా నుండఁ గుమారసంభవము వ్రాయఁగూడదా? కుమారసంభవ మాశ్వాసాంతపద్యములలోఁ గవి గురువున కిచ్చినవిశేషము లున్నవి.

(1) శివతత్త్వజ్ఞానసన్మానసుఁ 8. 195; (2) పరవాదీంద్రఘనాఘనానిలు; మహీసురేంద్రు 8. 197; (3) కవీంద్రు 9. 364; (4) బ్రహ్మకులాధీశుఁడు 10. 568; (5) అపరిమితవిద్యాపరిణతు 10. 780. (6) శివాగమవేది (7) అమోఘవచోనిధి 10. 781 (8) బ్రహ్మకులోత్తంసుఁడు (9) సంసారపదవియుక్తుండు 1008.

ఈవిశేషములలోఁ గొన్ని పండితయ్యకును బ్రసిద్ధ మైనవి. బ్రాహ్మణుఁడు, కవి, పండితుఁడు, యతి, అమోఘవచస్కుఁ డన్నవి శివతత్త్వశబ్దముతోఁ గలిసి యనుమానమును బలపఱచుచున్నవి. నన్నెచోడుఁ డొకచోట శివు నిట్లు పేర్కొనెను.

"(1) జంగమమల్లికార్జున (2) జంగమమల్లయ;" కుమారసంభవము 8. 61; 8. 62 శివునకుఁ దనగురువునకు సమానానామముల వాడినాఁడు. ముని, జంగము, బ్రహ్మచారి యగుమల్లికార్జునుఁడు పండితమల్లికార్జునుఁ డనుట కింకను బలవత్తర మగుప్రమాణములు దొరకవలసియున్న దనియే ప్రస్తుతము నాయూహ ! అత్యధికముగఁ బూజనీయుఁ డగునీపండితునిరచన మాంధ్రభాష యందలి శైవవాఙ్మయమునకు, శతకవాఙ్మయమునకుఁ బునాదివంటిది. ఆంధ్రు లిది చదివినకొలఁది యింకను దీనిప్రాముఖ్యము తేటపడును.

పండితయ్యనుగూర్చి విశేషములు పలుకిరికి సోమన్న పండితారాధ్యచరిత్రమున నిట్లువ్రాసెను. చదువువారికి మనోహరముగనుండు నట్లాతని ద్విపదలే యుదాహరించెదను.

శ్రీశైవసమయదేశకచక్రవర్తి । పాశవిమోచనపటుకళామూర్తి
శుంభద్దిగంతవిశ్రుతసితకీర్తి । శాంభవదీక్షాభిజాతానువర్తి
ఉత్తమోత్తముఁడు సంయుతవీరభక్తి । వృత్తచిత్తుఁడు చతుర్వేదార్థవేత్త
గహనసంసృతి శిరఃఖండనహేతు । మహితపంచాక్షరీమంత్రసిద్ధుండు
వేదాగమపురాణ విహితశాస్త్రోప । పాదితరుద్రాక్షభసితభూషణుఁడు
యమనియమాది వ్రతాచారసార । శమదమోత్కృష్టనిష్ఠాగరిష్ఠుండు
నంతర్బహిర్ధ్యానయజనవంతుం డ । వాంతరయ్యాయనంగహరగణాధ్యుంఁడు
వారిశిష్యుండు దుర్వారసంసార । దూరవీరవ్రతోద్ధురవర్తనుండు
శైవధర్మోత్తమాచార్యుండు నతస । ద్దైవంబునద్వైతతత్త్వతత్పరుఁడు
న్యాయవైశేషికోదాత్తశాస్త్రోప । పాయదర్శన పరిపాలనక్షముఁడు
స్వకృతావలోకనోత్సారితశిష్య । నికరమలత్రయునిరసితేంద్రియుఁడు
తంత్రాధిగతవీరతంత్రస్వతంత్ర । మంత్రాధిపతిరాజమంత్రసిద్ధుండు
వేదవేదాంతవివిధపురాణోప । పాదితకేవలభక్తిపథ్యుఁడు

పండితనుతపాదపద్ముండు సుకవి । మండలవిబుధ సమాజ పూజితుఁడు
నారూఢకీర్తియుఁడగు కోటిపల్లి । యారాధ్యుఁడనఁగ లోకారాధ్యమూర్తి
యసమతదివ్యలోకారాధ్యశిష్య । విసరాగ్రగణ్యుండు వీరవ్రతుండు
చనుసరుదొ్రనాత్రసంశయోయనఁగ । జనియించినట్టి సాక్షాద్రుద్రమూర్తి
పశురోగవాదాది పరవాదివిసర । విశసనప్రత్యక్షవీరభద్రుండు
దండితోఘుఁడు జగత్పావనకార । ణుండు విశ్రుత జగన్నుతసితకీర్తి
అధికశాపానుగ్రహ సమగ్రబలస । మధిగత దివ్య పంచాక్షరీవేత్త
వావధూకానీక వాగ్బంధనక్రి । యావిశారదుఁడు లోకారాధ్యమూర్తి
పరగిశైవేదశ ప్రత్యయాయనఁగ । బరువడిజను దశప్రత్యయాన్వితుఁడు
ధన్యుండు దేశికోత్తముఁడు లోకైక । మాన్యుండు పండితమల్లికార్జునుఁడు ॥

—పుట 7పం॥ ఆరాధ్యచరిత్ర.

* * *

"అలరుచు నసమలోకారాధ్యమూర్తి । అతులశాపానుగ్రహసమగ్రకీర్తి
యతిచక్రవర్తి నిరస్తాఖిలార్తి । పండితేంద్రుండు శంభసన్మహాభక్త
సముదాయ శ్రీపాదజలజాత్ముఁడగుచు॥" 269 పం॥ ఆ॥ చరిత్రము.

పాలుకురికి సోమనాథుఁడు.

ఇతఁడు బసవన్న స్థాపించి, పండితారాధ్యులు సంస్కరించిన వీరశైవమతమునకుద్ధారకుఁడు, ప్రచారకుఁడునగుమహాకవియని చెప్పవచ్చును. శైవమతవ్యాప్తి కాదిని శైవులు జైనులఁజూచి దేశభాషలలో నెక్కుడువాఙ్మయమును సులభకావ్యములుగ రచియించినారు. మతవ్యాప్తి కీతనిసులభవాఙ్మయ మాంధ్రకర్ణాటకదేశములయం దొనర్చిన కార్య మద్భుతమైనది. సులభవాఙ్మయముచేఁ బ్రజాహృదయము నెట్లుమార్ప నగునో చూపుట కీతనిచరిత్రమునే చూపవచ్చును.

ఇతఁడు కర్ణాటాంధ్రభాషలయందును, సంస్కృతమునందును గూడ ననేకగ్రంథములను రచియించియున్నాఁడు. ఇతఁ డష్టభాషాకవి యని బిరుదముకలవాఁడు. కవులచరిత్రము నూతనముద్రణమునం దీతనిగ్రంథములపట్టికనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"పాలుకురికి సోమనార్యుఁడు బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేదసారసూక్తులు, సోమనాథభాష్యము, రుద్రభాష్యము, బసవరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, సద్గురురగడ, చెన్నమల్లుసీసములు, నమస్కారగద్యము, వృషాధిపశతకము, మొదలయినగ్రంథములు రచియించినట్లు బసవపురాణకావ్యమునం దీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది.

సీ॥ బసవపురాణంబు ♦ పండితారాధ్యుల
చరితంబు ననుభవ ♦ సారమును చ
తుర్వేదసారసూ ♦ క్తులు సోమనాథభా
ష్యంబు శ్రీరుద్రభా ♦ ష్యంబు బసవ
రగడ గంగోత్పత్తి ♦ రగడ శ్రీబసవాఖ్య
రగడయు సద్గురు ♦ రగడ చెన్న
మల్లుసీసములు న ♦ మస్కారగద్య వృ
షాధిపశతకంబు ♦ నక్షరాంక

గీ॥ గద్య పద్యము లుంచప్ర ♦ కారగద్య
యష్టకము, పంచకము నుదా ♦ హరణయుగ్మ
మాదియగు కృతు లభ క్తిహి ♦ తార్థబుద్ధిఁ
జెప్పె నవి భక్తసభలలోఁ ♦ జెల్లుచుండు॥

ఈకవిగ్రంథములలో బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము— తెలుఁగు; అన్యవాదకోలాహలము, బసవనపంచగద్య, సోమనాథభాష్యము, — సంస్కృతము, తక్కినవి కన్నడము”

(223 పుట, నూతనముద్రణము, ఆంధ్రకవులచరిత్రము.)

సోమనాథుని పైగ్రంథములలో నే నెఱిఁగియున్నంతవఱ కీక్రింది గ్రంథములు మన కిప్పుడు లభ్యములగుచున్నవి. కన్నడచరిత్రలోని భాషావిభాగము సరియైనది కాదు.

1 బసవపురాణము (ద్విపద) తెలుఁగు ముద్రితము.
2 సోమనాథభాష్యము సంస్కృతము ,,
3 అనుభవసారము (పద్యము) తెలుఁగు ,,
4 పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విప) ,, ,,
5 చతుర్వేదసారము (పద్యము) ,, ,,
6 వృషాధిపశతకము ,, ,, ,,

ఇంతవఱ కీగ్రంథము లన్నియు రాజమహేంద్రవరమున భాండాగారమున నున్నవి.

7 చెన్నమల్లు సీసములు ,, ,, ,,
8 రుద్రభాష్యము
9 బసవరగడ
10 గంగోత్పత్తిరగడ
11 శ్రీబసవాఢ్యరగడ
12 నమస్కారగద్య
13 అక్షరాంకగద్య
14 సద్గురురగడ.
15 పంచప్రకారగద్య

ఈగ్రంథములు నేను చూడలేదు. ఇంకను గొన్నికన్నడగ్రంథములు వ్రాసినట్లు కన్నడకవిచరిత్రమునం దున్నది. ఈవ్యాసాంతమున నుద్ధృతమైనభాగమును జూడుఁడు. అందుఁ గన్నడగ్రంథములవివరములు తెలియఁగలవు. సోమనాథునిగ్రంథములు కొన్ని కన్నడముననను, సంస్కృతమునను గూడఁ జిక్కుచుండవచ్చును. ఈతనిబసవపురాణమే కర్ణాటకబసవపురాణమువ్రాసిన భీమకవికి మాతృక.

పాలుకురికి సోముఁడు ప్రథమప్రతాపరుద్రునికాలమువాఁ డని కవులచరిత్రమునందు వివరముగఁ జర్చించియున్నవిషయము మగుట

నిందుఁ దిరిగి చర్చింపలేదు. 1222 లో నున్నసోమరాజు తనయుద్భట కావ్యములోఁ బాలుకురికి సోమన్నను బొగడియుంట దీనికిఁ జర్చ యావసరము లేదు.

ఇవిగాక యీతఁడు కర్ణాటకభాషయందు సోమేశ్వరశతకాదులు వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. కొందఱుపరిశోధకులు సోమేశ్వరశతకము పులిగిరి సోమన్నకృత మనుచున్నారు.* పైపద్యములోఁగూడ నీసోమనాథశతకము పాల్కురికి సోమన్నకృత మని చెప్పియుండలేదు. ఐనను కన్నడసోమనాథశతకమునుండి యొండురెండుపద్యములఁ జూపెదను. ఇవికన్నడపద్యసారమునుండిగ్రహించితిని. ఈవిషయము (23-6-1917) లో నేను కృష్ణాపత్రికలోఁ బ్రకటించియుంటిని.

మ॥ "రవి యాకాశకె భూషణం రజనిగం చంద్రం మహాభూషణమ్
కువరం వంశకె భూషణం సరసి గంభోజాళి గెవభూషణమ్

---

*"Palukuriki Soma (C 1195) was a learned scholar born at Palkuriki in the Godaveri District. After defeating in controversy the Vyshnava Sastris there, he removed to Kalleya in the Kanarese country. He wrote more especially in Sanskrit and Telugu. A Telugu Basavapurana by him is said to have formed the basis of Bhima Kavi's Basavapurana. Among his Kanarese Works there is said to have been a Sataka, and some have identified this with the well-known and widely read Someswara Sataka, an attractive cento of verses on moral subjects. This work is however so loose and faulty, in grammar and style that Mr. Narasimha Chariar thinks it could not have been written by one who, like Palkuriki Soma, was acquainted with Sanskrit. He also points out that Lingayats themselves do not include it in the list of writings by Palukuriki Soma. Besides which, the author never calls himself Palukurike Soma, but implies that he belonged to Puligire (Lakshmiswer). The date of Puligire Soma is not certainly known, but he may have belonged to this period."- Pp. 44 Rice's Kan Lit.

హావి యజ్ఞాళిగె భూషణం సతిగె పాతివ్రత్యవే భూషణమ్
కవి యాస్థానకె భూషణం హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥

మ॥ చేఃపారణ్యక పక్షిగొందు తరుగొడాగ్రిగల్ ఫలంతీవిదా
మరగళ్ పుట్టవె పుష్పమొందు బళలల్ భృంగక్కె పూవిల్లవే
దురుళన్ సత్కవి గోష్ఠగర్వ్యప్రసియం తాంపేళ్ గాఢం లోభదిం
ధనయున్ దాతరు పుట్టరే హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥"

ఇందు మొదటి పద్యమునకర్థము:—

"ఆకాశమునకు రవిభూషణము, రాత్రికిఁజంద్రుఁడుభూషణము, వంశమునకు పుత్రుఁడుభూషణము, కాసారమునకుఁ బద్మములుభూషణము, యజ్ఞమునకు నేయి భూషణము, సతికిఁ బాతివ్రత్యము భూషణము, ఆస్థానమునకుఁ గవి భూషణముకదా. హరహరా! శ్రీచెన్నసోమేశ్వరా!"

ఈతఁడు కవియగుటయేగాక గొప్పపండితుఁడని సోమనాథభాష్యము సాక్ష్యమీయఁగలదు. ఇతని భక్తు లగుపిడుపర్తిసోమనాథుఁడు బసవపురాణపద్యకావ్యమును మఱియొకకవి యన్యవాదకోలాహలములును సోమనాథునిపేరకృతుల నిచ్చిరి. పిడుపర్తి బసవకవి తనప్రభులింగలీలపద్యకావ్యము గద్యలో "ఇది శ్రీమత్పాలుకురికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాచాతుర్య" డనని వ్రాసికొని భక్తినిఁ జూపియున్నాఁడు. అనేకశైవకవు లితని దైవమువలె నారాధించి కావ్యాదినిఁ బ్రశంసించియున్నారు.

ఇతఁడు భృంగిరిటగోత్రజుఁడు. జంగమలింగార్చనావిశారదుఁడు. సంగీతశాస్త్రపారంగతుఁడు. యతీశ్వరుఁడు, శైవదేశికుఁడు, వేదవేదాంగవేత్త, వేదభాష్యకారుఁడు, అతిదయాంతఃకరణుఁడు, మంచితార్కికుఁడు, అతివిరాగసంపన్నుఁడు. ఆకాలమునందు రాజులను మంత్రులను తనవాక్కుచేతను, యుక్తిచేతను మెప్పించి దాసులనుగా శిష్యులనుగాఁ జేసికొనినవాఁడు. శైవమతము నిరంతరాగమనము నొందున ట్లొనర్చినవాఁడు. మంచివిజ్ఞానశాలి. అభినవవ్యాసుఁ డని శిష్యాళిచేఁ బొగడ్తఁ గ

ష్ణవాఁడు. మిక్కిలిమేధావంతుఁడై యనేకశిష్యప్రశిష్యపరివృతుఁడై యుండువాఁడు. ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతములఁజర్చించుటలోమంచి ప్రవేశము కలవాఁడు. ఈవిశేషణము లన్నియుఁ బిడుపర్తి సోమనాథుఁడు వ్రాసినబసవపురాణ, చంపూకావ్యము నందలియాశ్వాసాంతపద్యములఁ జదివినవారి కతిశయోక్తులు కావని తెలియఁగలదు. బసవన్న చారిత్రకయుగము నందలిమహావీరుఁడు. ఆతనిచారిత్రమునకు దివ్యతేజస్సు కల్పించి సోమనాథుఁడు వీరపురుషారాధన మొనర్చి వీరశైవమతమును బ్రజ్వలింపఁజేసి మతముతో దేశ, దైవభక్తులఁ గలిపిన గొప్పరాజకీయపరిజ్ఞాతయనియు, మహాపురుషుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఆతనిమతసిద్ధాంతములప్పటి దేశ, రాజకీయములననుసరించియు, జైనమతప్రాబల్యానుసారముగను, అతనిబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు సంస్కరణములఁగోరి, ప్రజలయం దాభావములు వ్యాప్తి నొందుటకు వలసిన వాఙ్మయమును దాటియాకులపై వ్రాసి, స్వయముగఁ జదివి, శిష్యులఁ బ్రోగుచేసి, రాజులను, మంత్రులనుస్వాధీనము చేసికొని, దేశసంచార మొనరించి, యన్యభాషలనేర్చి, యందుఁ గావ్యములల్లి, వీరశైవముచే దేశము నుద్ధరింపఁ దలపెట్టినగొప్పనాయకుఁడు. యతీశ్వరుఁడై సర్వసుఖముల వర్జించి పాలుకురికి సోమనాథుఁ డొనర్చినపని యనన్యసామాన్యము. దాని మంచిచెడ్డలు, ఫలితమును విమర్శించుపని దేశీయచరిత్రకారునిది. కావున దేశజులు మనసోమనాథుని కవిగనేకాక యింక ననేకవిధములఁ బూజింపవలసినట్లు తోఁచక మానదు.

ఇతనిచరిత్ర మింకను దెలియఁగోరువారి కనువుగ చంపూబసవపురాణము కృతి నిచ్చుచు పిడుపర్తిసోమనాథుఁడు వ్రాసినయీతనిచరిత్రము చదువుకొనుఁడు.

వీరశైవులలో నీతని దైవమువలె నారాధింతురు. ఈతనిద్విపదకావ్యముల లోనిమతాభిప్రాయముల నటుంచి చూచిన నీతఁడు వాడినశబ్దజాలము, శైలీప్రవాహము, వాడుకభాషానిరకుంశత్వమును భాషాభిమానులు వేనోళ్లఁ బొగడుచుందురు.

హవి యజ్ఞాళిగె భూషణం సతిగె పాతివ్రత్యవే భూషణమ్
కవి యాస్థానకె భూషణం హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥

మ॥ చేపారణ్యక పక్షిగొందు తరుగొడ్రాగల్ ఫలంతీవిదా
మరగళ్ ఫుట్టవె పుష్పమొందు బళలల్ భృంగక్కె పూవిల్లవే
దురుళన్ సత్కవి గోర్వగర్వప్రసియం తాంపేళ్ గొడెం లోభదిం
ధరయున్ దాతను ఫుట్టరే హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥"

ఇందు మొదటి పద్యమునకర్థము:—

"ఆకాశమునకు రవిభూషణము, రాత్రికిఁజంద్రుఁడుభూషణము, వంశమునకు పుత్రుఁడుభూషణము, కాసారమునకుఁ బద్మములుభూషణము, యజ్ఞమునకు నేయి భూషణము, సతికిఁ బాతివ్రత్యము భూషణము, ఆస్థానమునకుఁ గవి భూషణముకదా. హరహరా ! శ్రీచెన్నసోమేశ్వరా!"

ఈతఁడు కవియగుటయేగాక గొప్పపండితుఁ డని సోమనాథభాష్యము సాక్ష్య మీయఁగలదు. ఇతని భక్తు లగుపిడుపర్తిసోమనాథుఁడు బసవపురాణపద్యకావ్యమును మఱియొకకవి యన్యవాదకోలాహలములును సోమనాథునిపేరకృతుల నిచ్చిరి. పిడుపర్తి బసవకవి తనప్రభులింగలీలపద్యకావ్యము గద్యలో "ఇది శ్రీమత్పాలుకురికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాచాతుర్య" డ నని వ్రాసికొని భక్తినిఁ జూపియున్నాఁడు. అనేకశైవకవు లీతని దైవమువలె నారాధించి కావ్యాదినిఁ బ్రశంసించియున్నారు.

ఇతఁడు భృంగిరిటగోత్రజుఁడు. జంగమలింగార్చనావిశారదుఁడు. సంగీతశాస్త్రపారంగతుఁడు. యతీశ్వరుఁడు, శైవదేశికుఁడు, వేదవేదాంగవేత్త, వేదభాష్యకారుఁడు,అతిదయాంతఃకరణుఁడు,మంచితార్కికుఁడు, అతివిరాగసంపన్నుఁడు. ఆకాలమునందు రాజులను మంత్రులను తనవాక్కుచేతను, యుక్తిచేతను మెప్పించి దాసులనుగా శిష్యులనుగాఁ జేసికొనినవాఁడు. శైవమతము నిరంకుశగమనము నొందునట్లొనర్చినవాఁడు. మంచివిజ్ఞానశాలి. అభినవవ్యాసుఁ డని శిష్యాళిచేఁ బొగడ్తఁ గ

న్నవాఁడు. మిక్కిలి మేధావంతుఁడై యనేకశిష్యప్రశిష్యపరివృతుఁడై యుండువాఁడు. ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతములఁజర్చించుటలోనుంచి ప్రవేశము కలవాఁడు. ఈవిశేషణము లన్నియుఁ బిడుపర్తి సోమనాథుఁడు వ్రాసినబసవపురాణ, చంపూకావ్యము నందలిదూశ్వాసాంతపద్యములఁ జదివినవారి కతిశయోక్తులు కావని తెలియఁగలదు. బసవన్న చారిత్రకయుగము నందలిమహావీరుఁడు. ఆతనిచారిత్రమునకు దివ్యతేజస్సు కల్పించి సోమనాథుఁడు వీరపురుషారాధన మొనర్చి వీరశైవమతమును బ్రజ్వలింపఁజేసి మతముతో దేశ, దైవభక్తులఁ గలిపిన గొప్పరాజకీయపరిజ్ఞాతయనియు, మహాపురుషుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఆతనిమతసిద్ధాంతములప్పటి దేశ, రాజకీయములననుసరించియు, జైనమతప్రాబల్యానుసారముగను, అతనిబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు సంస్కరణములఁగోరి, ప్రజలయం దాభావములు వ్యాప్తి నొందుటకు వలసిన వాఙ్మయమును దాటియూకులపై వ్రాసి, స్వయముగఁ జదివి, శిష్యులఁ బ్రోగుచేసి, రాజులను, మంత్రులనుస్వాధీనము చేసికొని, దేశసంచార మొనరించి, యన్యభాషలనేర్చి, యందుఁ గావ్యములల్లి, వీరశైవముచే దేశము నుద్ధరింపఁ దలపెట్టినగొప్పనాయకుఁడు. యతీశ్వరుఁడై సర్వసుఖముల వర్జించి పాలుకురికి సోమనాథుఁ డొనర్చినపని యనన్యసామాన్యము. దాని మంచిచెడ్డలు, ఫలితమును విమర్శించుపని దేశీయచరిత్రకారునిది. కావున దేశజులు మనసోమనాథుని కవిగనేకాక యింక ననేకవిధములఁ బూజింపవలసినట్లు తోఁచక మానదు.

ఇతనిచరిత్ర మింకను దెలియఁగోరువారి కనువుగ చంపూబసవపురాణము కృతి నిచ్చుచు పిడుపర్తిసోమనాథుఁడు వ్రాసినయీతనిచరిత్రము చదువుకొనఁడు.

వీరశైవులలో నీతని దైవమువలె నారాధింతురు. ఈతనిద్విపదకావ్యముల లోనిమతాభిప్రాయముల నటుంచి చూచిన నీతఁడు వాడినశబ్దజాలము, శైలిప్రవాహము, వాడుకభాషానిరంకుశత్వమును భాషాభిమానులు వేనోళ్లఁ బొగడుచుందురు.

బసవపురాణపద్యకావ్యమునందు సోమనాథునిచరిత్రమును కృతిపతి వర్ణనగా నొనరించియుండెనుగదా. వీరశైవదీక్షాబోధ రచియించిన పిడుపర్తి బసవన యిట్లు సోముని, పండితయ్యను బొగడియున్నాఁడు.

> "సవిశేషశివతత్త్వసారాదికృతుల । శివభక్తి నిష్ఠించి సృష్టికద్భుత
> మగ నిల్పఁగన్నులు మూఁడంటిచేత । దగఁ బడసిన పండితస్వామిఁ గొలిచి
> బసవపురాణాదిబహుకృతుల్ జెప్పి । వసుమతి వీరశైవముఁ బ్రతిష్ఠించి
> సకలమాహేశప్రసన్నతఁ గన్న సుకృతాత్ముఁ బాల్కుఱికి సోమేశుఁ బొగడి
> కావ్యము జెప్పి శంకరు కృపఁగన్న । భవ్యుల శివకవిప్రవరులఁ దలఁచి."

ఇతఁడు ప్రభులింగలీలలు పద్యకావ్యముగ వ్రాసినబసవనకుఁ బూర్వుఁడు. ఈబసవన తనకావ్యము భరద్వాజగోత్రుఁడు, శైవభక్తుఁడు, వీరబాణావనీనాథునికొడుకగుతిమ్మనృపాలునిపుత్రుఁ డగు వీరభూపాలునకు గృతి నిచ్చెను. ఈకవికొడుకే సోమనాథుఁడు. బసవపురాణము పద్యకావ్యముగ వ్రాయుటయేగాక ప్రభులింగలీలలు కర్ణాటకమునండి ద్విపదగా భాషాంతరీకరించినాఁడు.

ఈతఁడు శైవబ్రాహ్మణుఁడు. మొదట నారాధ్యుఁడుగా నుండి యుత్తరవయస్సున కేవలజంగముఁగా మాఱి సిద్ధిపొందినట్లును, జీవించియుండఁగనే సమాధి ప్రవేశించి యదృశ్యుఁడైనట్లును భక్తులు వ్రాసియుండిరి. ఈతఁడు సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటకభాషలలోనేగాక మఱికొన్నిభాషలలోఁగూడ పద్యములను వ్రాసెను.

ఈతని వంశమునుగూర్చి యిదివఱకనేక వివాదము లున్నవి. ఈ క్రిందివాక్యములవలన నీతనితలిదండ్రులనామములే యిదివఱకు సుస్పష్టముగఁ దేలలేదని తెలియఁగలదు.

(1) అనుభవసారమం దిట్లున్నది.

> క. భృంగిరిటిగోత్రుఁడను గురు । లింగ తనూజుఁడ శివకులీనుఁడ దుర్భావ
> సంగవివర్జితుఁడ...... । జంగమలింగప్రసాద సత్ప్రాణుండన్॥

ఇందువలనఁ దనగోత్రము భృంగిరటగోత్ర మని, గురులింగ పుత్రు డని, శివకులమువాఁడని చెప్పుకొనినట్లు కనఁబడును. కాని బ్రాహ్మణులలో నిట్టి గోత్రసూత్రములు, కులములు లేవు. అందు వలన నిందు సోమన్న తాను శివపుత్రుఁడ, శివగోత్రమువాఁడ, శివకులీనుఁడ, నని చెప్పిన భక్తివాక్యములుగా వీనినిఁ దలంపవలసియున్నది. ఏ మనఁగా?

(2) పండితారాధ్యచరిత్రమునం దిట్లు చెప్పుకొనె నని కవుల చరిత్రము నూతనముద్రణము 221 పుటలో నున్నది

"శ్లో॥ గురులింగార్యస్య దయాహస్తగర్భ సముద్భవః
బసవేశస్య తనయః బసవేశ్వర గోత్రకః
శ్రీమత్పాల్కురికి సోమేశనామాహం సర్వవిత్తమః
పండితారాధ్య చరితాలంకృతాం కృషిమారభే
తతశ్శ్రీణు నతామాత్య నూనానామాత్య శేఖరః॥"

ఇందుఁ దాను గురులింగార్యునిచేతుఁడని, బసవేశపుత్రుఁడ నని చెప్పుకొనినట్లు శ్రీపంతులుగారు భావించి మొదటికులగోత్ర వివరణమునకు భారతపద్యము నుదాహరించి గురువును జనకు నిగాఁ గవి చెప్పఁజూచె నని సమర్థింపఁ బోయిరి. కాని యిందును సోమన్న తనకులగోత్రముల సరిగఁ జెప్పలేదు. బసవకులము, బసవ గోత్రము ననియే భక్తివాక్యము లనుచున్నట్లు ఛాందసమే కనఁబడు చున్నది. సత్యముకాదు. ఏమనఁగా? కొన్ని పండితారాధ్యచరిత్రముల ప్రతులయం దితఁడు *వీరపోచేశ్వరునికొడుకు నని చెప్పుకొనెను. అది యుఁగాక.

(3) పాలుకురికి సోమన్న తనబసవపురాణమును గర్ణాటకమునం దలి గొబ్బూరగ్రహార జనోత్తముఁ డగుగొబ్బూరి సంగనామాత్యు

 * ఆంధ్రులచరిత్రములో శ్రీ వీరభద్రరావుపంతులుగారు కృతిపతి వివరములు కవి కంటఁగట్టిరి. సోమన్న వీరపోచేశ్వరుని కొడు కనిలేదు. కృతిపతి తండ్రి వీరపోలేశ్వరుఁడు.

సత్కృతి యిచ్చుచు నందుఁ దనకులమువిషయ మిట్లు చెప్పుకొనెను.

"ధర సుమామాతా పితారుద్రయనఁగ। బరఁగువేదోక్తి నీశ్వరకులజుండ
శరణగణాశ్రయసకలస్వరూప। గురులింగవరకరోదరజనితుండ
భక్తకారుణ్యాభిషిక్తుండఁ బాశ। ముక్తుండఁ గేవలభక్తిగోత్రుండు
భ్రాజిష్ణుఁడగువిష్ణురామదేవుండు। తేజిష్ణువగుశ్రియాదేవియమ్మయును
గారవింపఁగ నొప్పు గాదిలిసుతుండ। వీరమాహేశ్వరాచారవ్రతుండ
ఖ్యాతిచే సద్భక్తి గలకట్టకూరి। పోతిదేవునిపదాంబుజషట్పదుండ
సుకృతాత్ముఁ డగుకరస్థలమువిశ్వేశు। ప్రకటవరప్రసాదకవిత్వయుతుఁడ
వడగామరామేశు వరశిష్యుఁ డనఁగఁ। బడుచెన్నరామునిప్రాణసఖుండ
సంభావితుఁడ భవిజనసమాచరణ। సంభాషణాది సంసర్గదూరగుఁడ
నలిబాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ। వెలసినవాఁడ నిర్మలచరిత్రుండ"

(బసవపురాణము. పుట 3)

ఇందువలన నీతఁడు శ్రియాదేవి, రామదేవుల పుత్రుఁడనియు, కట్టకూరి పోతిదేవుని భక్తుఁ డనియు, వడిగామురామేశుశిష్యుఁ డగు చెన్నరాముని సఖుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. పండితారాధ్యచరిత్రమునం దిట్లు చెప్పుకొనెను.

"ధర సుమామాతాపితారుద్ర యనఁగ। పరపురాణోక్తి నీశ్వరకులజుండ
చే కొన్నఁబడినశ్రీబలిదేవ వేమ। నారాధ్యులను పగమారాధ్య దేవు
మనుమనిశిష్యుండ మల్లికార్జునలింగ। ఘనకరుణాహస్తగర్భసంభవుఁడ
మును బసవపురాణమున నెన్నఁబడిన। పెను పారుభక్తుల పెంపుడుకొడుక
బసవపురాణప్రబంధ మన్పేరి। బసవపురాణి యన్ పటిగలవాఁడ
బసవనిపుత్రుండ బసవగోత్రుండ * * * * బసవన్న యిలుబుట్టు బానిసెకొడుక
* * మసలక మాచెన్నమల్లికార్జునుని। బసవనామం బిడి భక్తి పెన్కొనువను * *
శుద్ధభక్తస్థల శ్రుతిమతాచార। సిద్ధవీరవ్రత శీలాన్వితుండ
నలిబాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ। వెలయువాఁడను చతుర్వేదపారగుఁడ॥

* * * *

పండితారాధ్యచరిత్రము తనముద్దుమట్టిదియు, నెచ్చెలికాఁడును, సాహిత్యపరుఁడును, బసవభక్తుఁడును, వీరపోచేశ్వరాచార్యుని శిష్యు

డును, మంత్రియును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితసగోత్రజుఁడు నగు సూరనామాత్యునకుఁ గృతి యిచ్చెను. "గణసహస్రనా[illegible] దీపకళిక చరిత్రము నీయారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు వ్రాసె" నని పద్య వ్రాసిరి గాని యని పండితయ్యకృతు లని సోమన్నయే చెప్పెను. కావున నీతనివి కానేరవు.

ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములలోఁ జాటుకృతులు పెక్కు లున్నట్లు తెలియుచున్నను మనకుఁ జిక్కినవి స్వల్పము. అందు ముఖ్యమైనవి (1) వృషాధిపశతకము (2) చెన్నమల్లుసీసములు (3) చతుర్వేదసార సూక్తులు*

ఇందలివృషాధిపశతకము (108 పద్యములు) చంపకోత్పల మాలాసంఘటితమైనభక్తిశతకము. ఇది బసవేశ్వరునిశివస్వరూపునిగా నెంచి యాతనిసంబోధించి చెప్పినది. "బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!" అని మకుటము. నూఱువిధంబుల స్తుతింతు నని కవి యనుచున్నాఁడు.

"నోరికి వచ్చినట్లు లొకనూఱువిధంబులఁ బ్రస్తుతింతు నే
నేరుతు నేరఁ బొమ్మనక నీపయి పొచ్చము లేనిమచ్చికన్
గారవ మొప్ప మత్ప్రణుతిఁ గైకొనఁగాఁ దగు గారవింపు నిం
పారఁగఁగూర్మిఁ బూని బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా!! 106

ఈశతక మీతఁడు బసవపురాణము రచియించినది. ప్రజలు మెచ్చుటఁ జూచి,భక్తులు బసవన్నను స్తుతించుట కనువుగానుం డున ట్లిది వ్రాసియుండె నని యీ క్రిందిపద్యమువలన ద్యోతక మగు చున్నదిగావున నీశతక మీతఁడు బసవపురాణానంతరమే వ్రాసి యుండెను.

"బసవఁడు ప్రీతిఁ గైకొనియె భక్తి మెయిన్ విరచించినాఁడు మున్
బసవపురాణ మంచునను బ్రస్తుతిసేయుదు రట్లుఁగాన నీ

---

* ఇది బసవన్న వ్రాసినదానికిఁ దెలుఁగనియు వీరశైవము శ్రుతిసమ్మతమనియు సమర్థించును.

"యసఘ్నద్వయాధుకీణతకు నంకిలిపాటు ఘటిల్లనుండ న
న్వసింగొన బ్రోవుమయ్య బసవా॥" 107

పండితమల్లికార్జునుఁడు బసవస్తుతిగాఁ గొన్నికావ్యములు రచియించె నని మనము తెలిసికొనియున్నాము. ఆవిషయము సోమనాథుఁడు క్రిందిపద్యమున సూచించెను.

"దండితవాద్రియై శివుఁడె దైవముగాకని కన్నులిచ్చి తా
నిండుమనంబుతో నిలువుకన్నులు దాల్చి పొల్చు మా
పండితమల్లికార్జునుఁడు బ్రస్తుతి సేయఁగ నేర్చు
నిన్ను నెవ్వండు నుతింపనేర్చు బసవా॥" 100

బసవడే శివుడు. శివుఁడే తనవల్లభుఁ డని సోమనాథుఁడు పల్కుచు విశిష్టాద్వైతులనాయకనాయకీభావభరిత మగుభక్తి నీతఁడు ను బ్రకటించియున్నాఁడు. బసవఁడు "భక్తికళత్రుఁ డ" ని చెప్పుటయే గాక యీక్రిందిపద్యమున స్పష్టపఱచెను.

"నాయొడయండ నావిభుఁడ నాహృదయేశ్వర నామనోహరా
నాయిలువేల్ప నావరద నాగురులింగమ నాదుజంగమా
నాయదినాథ నావరుఁడ నన్నుఁ గృపామతి బ్రోవు మయ్య దే
వా యమిబృందవంద్య బసవా" 105

ఇట్లు "నాహృదయేశ్వర!" "నామనోహరా" యనివాడినపదములే సోమునిభక్తినిఁ బ్రకటింపఁ జాలియుండును.

ఇతఁడు పలుభాషలలోఁ బండితుఁ డగుట, వేర్వేఱుభాషలలో స్తుతించినయెడల ఫలప్రద మని యట్లొనర్చియున్నాఁడు.

—:సంస్కృత భాష:—

చూర్ణితమన్మథాయ పరిశోభితభస్మవిలేపనాయ సం
పూర్ణమనోరథాయ గతపూర్వభవాశ్రితవర్ణనాయ ని

గ్వర్ణ నిరాసకాయ శశివాయ నమో యని సంతతంబు ని
స్వర్ణ నసేయు వాఁడ బసవా|| 58

—:ద్రావిడ భాష:—

పరమనె యన్నుదయాండవనె పన్నుదయానె యనాథనాథ నే
పెరియనె పేనివుండవనె పేరుదయాయనె పేరజెప్పనే
తేనిమురియాయనె యనుచు ద్రావిడభాషనుతింతు నిన్ను మ
ద్వరకరుణావిధేయబసవా. 59

—:కన్నడ భాష:—

హాసులియనన్న రక్షిసువు హొగయ దెన్నవనీవనందు మ
న్నిసువడి నిమ్మడింగలిగెనిమ్మ ప్రసాదిత నిమ్మతోత్త నే
కసిగతియఁచు భక్తినిను కన్నడభాష నుతింతు సద్గుణ
వ్యసన శరణ్యమయ్య బసవా. 60

—:నవార్య భాష:—(మహారాష్ట్రము.)*

దేవతిరీతు హేబిగురు దేవమణూనతిరీతు మోక్షిచిగో
సానితరీతు హేచితుమసాచిప్రసాదయమీకృపాకర·
యీావరదాయ యంచునుతియించెద నిన్ను నవార్యభాష
దేహా వినుతార్యలోక బసవా. 61

:—జాను తెనుంగు:—

పలుపొడతోటి-చీరయును పాపసరుల్ నిరుమోము కన్ను వె
న్నెల తలచేతికుత్తుకయునిండిన వేలుపు టేరుపల్కు పూ
సలుగల రేని లేఖపని జాను తెనుంగున విన్నవించెదన్
వలభుమదం దలంతు బసవా. 62

ఇదియే యచ్చతెలుఁగని తరువాత వారుతిలంచి క్రొత్తమాట లఁజేర్చిరి.

—:అరుదుమణిప్రవాళము:—

సంస్కృత ద్రావిడ పదముల సమ్మేళనరచనమున కలవ లీపేరు వాడెదరు.

---

* దీనినే "ఆరభాష"యందురు.

అరుళిగిఁ బ్రసాదము దయానభవద్గుణవర్ణన నిల్పి నా?
వెఁపున నేస్మరామి పరమేశ్వర రేగణపర్య యంచు ని
ట్లురుదుమణిప్రవాళమున నంకనజేయుదు నిన్ను మన్మనో
వరకరుణావిధేయ బసవా 64

ఇట్లు మణిప్రవాళము, వాస్థేయమణిప్రవాళము నందును స్తుతించుటయేగాక "పెఱ్ఱ్వభాష" లఁ గలిపి యొకపద్యమునఁ గూడ స్తుతించియున్నాఁడు.

ఈతఁ డంత్యనీమయుక్తముగవ్రాసినపద్యములు శతకారంభమున మిక్కుటము. ఈశతకమే పోతన్నయంత్యనీమములకు సర్వేశ్వరశతకముతోపాటు భిక్ష పెట్టియుండవచ్చును.

ఆర్యవితానవర్య భువనాధికశౌర్య యుదాత్తసత్త్వథా
చార్య యవార్యవీర్య బుధసన్నుతచర్య విశేషభక్తితా
త్పర్య వివేకధుర్య పరిపాలితచార్య శరణ్యమయ్య దు
ర్వారయమానధైర్య బసవా ॥ 74.

వినుత నవీనగాన గుణవిశ్రుతభక్తివిధేయ కావు యీ
త్యనుపమగణ్యపుణ్య నయనాంచల దూరభవోపతాప స
ద్వినయవికాసభాస సముదీర్ణశివైక్యనుభైకపాక దే
వ నను భరియింపుమయ్య బసవా ॥ 36.

ఈశతకాంతమున నీతఁడు ఫలశ్రుతి నిట్లు చెప్పియుండెను.

అకుటిలలీల జంగమసమగ్రదయాకలితప్రసాదిపా
యకురికి సోమనాథుఁ డతిలోల్యమునన్ బసవన్నదండనా
థునకు నొప్పశతక్కమర్పణఁ జేసె నివిం బఠించువా(?)
రికి వినువారికిం గలుగు శ్రీయును నాయువు భక్తిముక్తియున్ ॥ 108.

పాలుకురికి సోమనాథుఁడు గానకలాప్రవీణుఁ డనియు, స్వరూప మిట్టిదనియు నింక ననేకవిశేషము లీక్రిందియాశ్వాసాంత పద్యముల వలనఁ దెలిసికొనవీ లగుచున్నది.

భృంగిరిటగోత్రసంభవ జంగమలింగార్చనావిశారదవలస
త్సంగీతశాస్త్రపారగ గంగోత్పత్తిప్రకారకావ్యధురీణా. 3. 451

పి॥ సోమనాథుని బసవపురాణము.

ఇందువలన సోముఁడు సంగీతశాస్త్రజ్ఞుఁ డనియు, గంగోత్పత్తిర గడ శైవులు సరసకావ్యముగ నెంచువా రనియు, బహుశః సోముఁడు తనద్విపదకావ్యముల సంగీతమునఁ బాడి ప్రజల నాకర్షించియుండు ననియుఁ దలంపవీలగుచున్నది.

పాలుకురికి సోమన్న బాహ్యవేషము నీక్రిందిపద్యము తెల్పును.

శ్రీభసితత్రిపుండ్రక పరీతవిశంకటఫాలు జాట జూ
టీభరదారు నిర్మలపటీపటలావృతదేహు నక్షమా
లాభరణాఖిలాంగు బసవాక్షరపావ పవిత్రవక్త్రుఁ జి
చ్ఛోభితచిత్తుఁ బాల్కురికి సోమయదేశికుఁ బ్రస్తుతించెదన్.

పాలుకురికి సోమన్న వర్ణనము పిడుపర్తి సోమనాథకవి తన బసవపురాణకృత్యాది నో వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ॥ లిపి లిఖింపకమున్న యపరిమితార్థోక్తి, శక్తి యాతనిజిహ్వ జరుగుచుండు
ఛందోధికరణాది సరణి చూడకమున్న, మది నుండుఁ గావ్యనిర్మాణశక్తి
భాష్యసంతతులఁ జెప్పంగఁ జూడకమున్న, రుద్రభాష్యక్రియా రూఢి వెలయుఁ
దర్కశాస్త్రాదివిద్యలు పఠింపకమున్న, పరపక్షనిగ్రహప్రౌఢి వెలయు
తే॥ నతని నుతియింప నాఁబోఁటి కలవి యగునె, జైనమస్తకవిన్యస్త శాంతశూల
కలిత బిజ్జలతలగుండు గండబిరుద, శోభితుఁడు పాల్కురికి సోమనాభిధుండు॥

పాలుకురికి సోమన్నగురువు విశ్వనాథుఁ డనుటకు సాక్ష్యము.

క. ఆతఁడు గురువరకరసం, జాతుండై విశ్వనాథు సన్నిధిఁ గవితా
చాతురి యెఱింగి బసవ, ప్రీతిగ రచియించి నట్టికృతు లెవ్వియనన్॥ 126

ఓరుఁగల్లులో బసవపురాణపఠనము నాక్షేపించినవారిని

జయించి, శిష్యులకు వొంకిప ట్టగ్రహార మిప్పించి తాను కన్నడమునకు సోమన పోయె నని బసవపురాణమునందే యున్నది. ఈతఁడు గంగ గోదావరి చెంగట నున్న పాల్కురికిలో సమాధి రచించుకొని సిద్ధి నొందెను. ఇతఁడు యతి (1. 79.) నవ్య వ్యాసుఁడు (1. 186.) ఇతఁడు తన గ్రంథమున 'ఆతత బసవపురాతన భక్తగీతార్థసమితియె మాత్ర కగాఁగ' బసవపురాణము వ్రాసితి నని కృత్యాదినిఁ జెప్పుకొనెను.

పాలుకురికి సోమనాథునిగ్రంథములలో సత్యద్భుత మైనవిషయము లున్నవి. మతవిషయము లక్కఱలేనివారికి దేశ, భాషా, వాఙ్మయ, సాంఘిక, రాజకీయ విషయము లెన్నియో తెలిసికొన వీలగుచున్నది. కాని యీతనికావ్యము లింతవఱ కంతగాఁ జదివిన పరిశోధకులు కనఁబడరు. బసవపురాణకృతిపతి యగు గొబ్బూరి సంగనామాత్యునిగూర్చికాని, అనుభవసారకృతిపతి యగు గోపగి నారయాఖ్యు (త్రిపురారి)ని గూర్చికాని మనకు వివరములు తెలిపినవారు లేరు. పాలుకురికి సోమనాథునిగురువు విశ్వేశుఁ డని సోమన్నయే వ్రాసిన యీక్రిందిపద్యభాగములవలనఁ గూడ దెలియఁగలదు.

ఈవిశ్వేశుఁడే బెలిదేవి వేమనారాధ్యుల మనుమఁ డై యుండును.

"కుశలుఁడ విశ్వేశు విమలగురుహర శరణుఁడ" 1

అనుభవసారము.

"విమలచిత్ప్రవృత్తి విశ్వేశువరమూర్తి, వినయవర్తి భువనద వినుతకీర్తి
విభు కరుణఁబడసి విశ్వేశుకారుణ్య,జనిత వినుత కావ్య శక్తి యుతుఁడు"
"ఎఱిలింగ ఘనకిటస్థలి విశ్వనాథ" 2

అనుభవసారము.

"వరకృపాంచిత కవిత్వ స్ఫూర్తిఁ బేర్చి"

బసవపురాణము గద్య. 3

ఈనడుమ ననేకవివాదములకుఁగారణ మైన "రేవఁడు" శబ్ద మీవిధముగ ననుభవసారమునం దున్నది.

క. వంటని దుర్వ్యసనంబుల, వెంటకుఁ గా కీశుభక్త భైరవునకుంగా
కుంటుఁ జెడు భక్తివాసన, రెంటికి నెడతాకి చెడ్డ రేవనిభంగిన్.

ఈసామెతనే తరువాతవా రనుకరించినట్లు తోఁచుచున్నది.

సుమతిశతకమున కనుకరణమో, లేదా యీతనినే సుమతి శతకకర్త యనుకరించెనో చెప్పలేము కాని యట్టిభాగము లీతని గ్రంథముల నున్నవి.

"కలనాఁడె ధనము ప్రాయము, గలనాఁడె జవంబుబలము కలనాఁడెవిని
శ్చలమతియు గతియుఁ దనకున్,గలనాఁడె భజింపవలయుఁ గరుణానిలయున్"
అనుభవసారము.

ఈపద్యము ననేకాంధ్రకవు లనుకరించుచువచ్చిరి. సోమనాథుని గ్రంథము లన్నియునుఁ జదివిన నిట్టివైచిత్ర్యము లెన్నియో తెలియఁ గలవు.

ఈక్రిందిపద్యమును వేమన్న యనుకరించె ననవచ్చును.

క. అడుగమి నిచ్చుట యుత్తమ| మడిగినయెడ నీఁగిణయెన్న నగు మధ్యమ మ
ట్లడిగిన మెయ్యి (య్యి?)రపులదా|నిడుటయె యధమంబు భక్తియెడఁద్రిపురారీ.
అనుభవ సారము.

ఆ. అడుగ కర్థ మిచ్చునతఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని|అడుగ నర్థ మిచ్చునతఁడు త్యాగి
అడుగ నియ్యలేనియాతఁడె పెనులోభి| విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ||
వేమనపద్యములు

తిక్కనకంటెఁ బూర్వుఁడైనసోమనాథునియనుభవసారమునందు షష్ఠ్యంతము లున్నవి. కావునఁ గవులచరిత్రము తిక్కనయే మొదట షష్ఠ్యంతములు వ్రాసె నని స్థాపించి, యీస్థాపనమునకు సరిపడనిచాముండికావిలాసాదులషష్ఠ్యంతముల నెపమునఁ గల్పితగ్రంథము లనినమాటలు నిలుచుట లేదు నేను చూచినకొలఁది నీకవిగ్రంథము లెన్నియో విశేషములతో నున్నట్లు కనుఁగొంటిని. పరిశోధకు లీకవినైన నీతని యితరగ్రంథములు శ్రద్ధతోఁ బఠింపవలసియున్నది. ఈతనిపండి

తారాధ్యచరిత్రకృత్యాదిని "ప్రాసోవాయుతిర్వా" యనుటవలన నితని నాఁటికే తెలుఁగుఛందోగ్రంథము లున్నట్లు తెలియఁగలదు.

ఈతని కించుమించుగా సమకాలికుఁ డని తలంచుచున్న నన్నెచోడుఁడేకాక బద్దెన్నకూడ నీతని పద్యముల వంటివి వ్రాసెను. నన్నెచోడ బద్దెన్నలకాల మింకను సంశయాస్పదము లగుట నెవ్వ రెవ్వరి నను కరించిరో తెలియదు.

క॥ "బలిమికిఁ బాడి, తపంబున| కలుఁగమి, సిరికోర్పు, విద్యకభిమానము, వా
గ్బలమునకు బొంకువోరయమి,|కులమున కాచార మొప్పుఁగొమరుగ భీమా॥ లోకనీతి. 5
క॥ హీనునకుబలిమి, పరా ధీనునకుసుఖంబు, దుర్మతికిరిపుజయ, మ
జ్ఞానికిఁబరమును, నలిగెడు వానికి సైరణ,యసంభవము బద్దిన్పపా॥" లోకనీతి. 6

బద్దినీతులు

వీనినిఁ బోలియున్న సోమనాథుని పద్యములు.

క॥ "నురువడికిఁదెలివి; భక్తికిఁ బరిచర్య, కృతార్థమతికిభయమునః; ప్రతత
త్పరతకచలనమును; దగసఁ జ్చరతకు నిస్పృహాయు; నోప్పసద్భక్తినిధీ॥ 48
క॥ వలవునకుఁదలఁపు; సేతకు నెయమి; పలుకులకువినయ; మారాధనక
గ్గలమగుసన్మానము; మతి| కలిమికి వినికియును; నొప్పుకరుణాంబునిధీ॥ 49

అనుభవసారము.

ఇట్లేనన్నెచోడుని కుమారసంభవమునం దౌరయూరిపురవర్ణనమునందలి "శలోఁడికూఁతలు, కల్పోన్నవిపులు" మున్నగుసమానాంశము లున్నవి.

"ఈతఁ డారాధ్యచరిత్రము, బసవపురాణము, అన్యవాదకోలాహలము, బసవపంచగద్య, సద్గురురగడ, చెన్నబసవరగడ, శరణుబసవరగడ, వీనిని కల్పించి సకలవేదాగమపురాణవాక్యముల నుంచి యిరువదియైదుప్రకరణములుగ సోమనాథభాష్యమునందు సంగ్రహించి ప్రకటించెను." అని భైరవేశ్వరకావ్యముకథాసూత్రరత్నాకరము నం దున్నది.

"జ్యోతిర్మయశాంభవిజ్ఞాన దీక్షాబోధయొక్క పరమరహ స్యార్థమును" సంగయ్య అనేశరణునికి 160 వచనములలో సంగ్రహము చేసి ఉపదేశ మొనర్చెను. ఇవేకాక యీతఁడు శీలసంపాదనము, సోమేశ్వరశతకము, సహస్రగణనామము, అను గ్రంథములుకూడ వ్రాసియుండెను. పైనఁజెప్పినగ్రంథములలో ఆరాధ్యచరిత్రము, బసవపురాణమును తెలుఁగు, అన్యవాదకోలాహలము బసవన్న పంచ గద్య, సోమనాథభాష్యము, యివిసంస్కృతము. పంచగద్యలలో నచ్చ టచ్చట కన్నడ కందపద్యము లున్నవి. తక్కినరగడలు, వచనములు, శీలసంపాదనము, సోమేశ్వరశతకము, సహస్రగణనామము కన్నడ భాషలో వ్రాసెను.

ఈతనికి తత్త్వవిద్యాకలాప, కవికాసార, అన్యవాదకోలాహళ, ప్రత్యక్షభృంగీశావతార మొదలగుబిరుదులు కలవు. ఇతఁడు బసవనికిఁ బిమ్మట 30 సంవత్సరములలో నుండెను. కర్ణాటకభాషలో సోమ నాథుఁడు వ్రాసినగ్రంథము లిప్పటికిఁ జిక్కుచున్నవి." అనువిషయము లు కర్ణాటకకవిచరిత్రలో వ్రాసియున్నారు.

బద్దెన

బద్దెన వ్రాసిన నీతిసారముక్తావళిలో నీతఁడు తన్నుఁదానే యీ క్రిందినామముల సంబోధించుకొనినాఁడు. (1) బద్దిభూపతీ (2) బద్దన (3) కీర్తినారాయణుఁడా (4) ఉదారవైరోచనుఁడా (5) బద్దనరేంద్రా (6) రాజమనోజభూభుజా (7) నరేంద్రచతురాననుఁడా (8) వివేకచతురాననుఁడా (9) కార్యచతుర్ముఖా (10) నన్నెచోడనరేంద్రా (11) దశదిశాభరణాంకా (12) పరపక్షభైరవా (13) నన్నగంధవారణా (14) వివేకభూషణా (15) రాజరాజమనోజా (16) కొమరురభీము. ఇందుఁ గొన్ని కేవలగుణవాచకములు, బిరుదులు నైయున్నవి. ఇవి యన్నియుఁ గవిపరముగఁ జెప్పకొనినవే! కొందఱివి పరులను సంబోధించె ననవచ్చును గాని కవి కొన్ని తన్ను,కొన్ని యితరులను సంబోధించి గ్రంథము వ్రాయువాడుక లేదు. అట్టిసంప్రదాయము వ్యగ్యము. ఈబిరుదులలోఁగీర్తినారాయణాదు లొరయూరుపురాధీశు లగుచోడవంశజుల కున్నట్లు నిదర్శనము లున్నవి. ఈవిష్ణుభక్తుఁ డగుకవి, శివభక్తుఁ డగు కుమారసంభవకర్త కాఁడు. వీరిరువురు చోడులు, సూర్యవంశజులు, సుమతిశతకము వ్రాసితి నని బద్దెన చెప్పినట్లు మా.రా.కవిగా రుదాహరించినపద్యములో "శ్రీవిభుఁడ" ననుపదము రాజపరముగ నర్థము చెప్పవచ్చును గాని "లక్ష్మీవల్లభపదపద్మారాధకుఁ" డగుకవి యిట్లు "లక్ష్మికి మగఁడ" నని స్ఫురించునట్లు వ్రాసికొనునా?

రుద్రదేవుఁడు వ్రాసిననీతిసారమునందు బద్దెన పద్యము లుండుటచే బద్దెన 1150 క్రీ॥ శ॥ లో నున్నరుద్రదేవునకుఁ బూర్వుఁ డనుచున్నారు. భువనైకల్లమునికి సామంతుఁ డగుభద్రభూపాలుఁడు (బద్దెన?) 12 శతాబ్దమువాఁడని శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులుగా రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసిరి. కాకతీయరుద్రమదేవి సామంతుఁడుగా క్రీ॥ శ॥ 1261 సం॥రమునఁ జిన్నరాజ్యమును బాలించిన బద్దెన యంతపూర్వుఁడు

కాఁడని శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిరి. వీరు న్యాయము పట్టిక ననుసరించి మూలము తెప్పించి ప్రకటించిన శాసనములో నున్న "వీరనారాయణచోడబద్దిగదేవరాజు" మనబద్దెన యని శ్రీ రామయ్య పంతులుగారి యూహ. బద్దెన గ్రంథమునం దున్న 16 బిరుదులలో నొక్కటియైన శాసనమునఁ గనఁబడదు. కేవలము బద్దెననామమును బట్టియే కాలనిర్ణయము చేయవలసినచో శక్తివర్మశాసనము నం దొకబద్దెన కలఁడు. కావున నీతనికాలము సందేహముగనే యున్నది. "శ్రీవిభుఁడ" అనుపద్యము బద్దెనదే యైనచో నట్టి శతకము మఱియొకటి యుండునా? సుమతిశతక పుప్రాఁతప్రతులనింకను బరిశీలింపవలసియున్నది.

సుమతిశతక మాబాలగోపాలమునకుఁ బరిచయమై చిరకాల మునుండి యాంధ్రదేశమున రాజ్యము చేయుచున్నది. ముద్రణ మారంభమైనది మొద లాంధ్రమున నిది యెన్నివేలప్రతు లందినదో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇంతప్రచారము గలయీశతకకర్తృత్వ మింత వఱకు మనకుఁ దెలియదు. పోనిం డిది యేకాలమునందుఁ బుట్టినదో కూడఁ దెలియదు. కొన్ని లక్షణగ్రంథములలో సుమతిశతకము భీమ కవికృత మని యుదాహరణము లిచ్చెదరు. అట్లుదాహరించిన పద్యము లొకటిరెండు నేను పోల్చిచూడఁగా నాకవి ప్రస్తుతసుమతిశతకమునం దుఁ గాన్పింపలేదు. ఒకటి చూపెదను.

> "క. కాదన్నవాఁడె కరణము। వా దడచినవాఁడె పేడి వసుధేశుకడకా
> లే దన్నవాఁడె వనవరి। గాథలు పెక్కాడువాఁడె కావ్యుఁడు సుమతీ॥"

ఈ లక్షణగ్రంథ మెప్పటిదో తెలియదు. కాని యీపద్యము భీమన్నగారిసుమతిశతకము లోని దని "దథ" లకుఁ బ్రాసమైత్రికలదని చూపుట కీయఁబడినది. (పరిషత్పత్రిక సంపుటము 6, పుట 456 చూడుము) ఈ పద్యము ప్రస్తుతసుమతిశతకమున లేదు. ఈ భీమన్నగారినే వేములవాడ భీమకవి యని మనవారి శతక కర్తృత్వ మాతని దని యుండియుండవచ్చును. ఈతఁ డేభీమన్నయైనను సుమతిశతక మీతనిది వేఱని తోఁచుచున్నది.

సుమతి యను జైనముని యొకఁడు కలఁడు. "వేమా!" యని "కవిచౌడప్పా!" యని తమకుఁ దాము సంబోధించుకొనుకవులవలె 'సుమతి' యను జైనముని దీనిని రచించియుండు నేమో యని యొక ప్పుడు నేను సందేహించితిని. కాని యది సత్యమైనట్లు నిదర్శనములు లేవు.

ఇట్లు భీమన్న, జైనమునికర్తృత్వము లీసుమతిశతకమునుండి తొలఁగిపోఁగా నిఁక నిది కర్తలేని శతక మనవలసివచ్చుచున్నది. ఇట్లుం డఁగా నీ నడుమ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తాము వెలువ రించిననీతిశాస్త్రముక్తావళి (?) లో నీక్రింది పద్యమును బ్రకటించిరి. ఈపద్యమైన వారికి దొరకిన యాగ్రంథము ప్రతులైదారింట నొక దానియందుమాత్ర మున్నదఁట. పద్యము వినుఁడు.

"క. శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
క్ష్మావరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీసం
భావితుఁడ సుమతిశతకముఁ
గావించిన ప్రోడఁ గార్యకమలాసనుఁడన్"

ఈనీతిశాస్త్ర ముక్తావళియే "నీతిసారముక్తావళి" యని ఇంకొక ప్రతిలోనుంట నిది యాంధ్రపరిశోధకమహామండలివారు ప్రకటించి యున్నారు. శ్రీకవిగారిగ్రంథమునందుఁ బ్రకరణవిభాగము లేదు. పాఠములు మాఱియున్నవి. ఆరెండు గ్రంథములు పోల్చిచూచినవారికి వివరములు తెలియఁగలవు. ఈగ్రంథమును వ్రాసినవాఁడు 'బద్దెన' యనుచోడుఁడు. ఇతఁడు నన్నెచోడుఁడని నామాంతరము వాడు కొనెను. ఇదిగాక పెక్కుబిరుదులు కలరాజు, సూర్యవంశజుఁడు, కుమా రసంభవము వ్రాసిన నన్నెచోడుఁ డీతఁడుకాఁడు. అతఁడు శివభక్తుఁడు. ఇతఁడు విష్ణుభక్తుఁడు.

మాకు దొరికిన ప్రతియందు పైరామకృష్ణకవిగారి పద్యము లేదు. కావుననతఁడు సు : తిశతకము వ్రాసెనా? లేదా? యనునది పరిశీలనా ర్హము. రెండుగ్ర ంథములను దగ్గఱఁబెట్టుకొని పరిశీలించినచో భాష

యందు, పాకమునందు, శైలియందును,మిక్కిలిగ వ్యత్యాసము కనబడు చున్నది.

రెండు గ్రంథములు నేకకర్తృత్వము లనుటకు వీలు కనఁబడదు. ఐనను సుమతిశతకము బాల్యకృత్యమనియో, బాలురకొఱ కుపయోగింప వలె నని యిట్లు, సులభముగ వ్రాసెననియో, తలంపవచ్చు ననుకొందమన్న నాసందేహమునకును బ్రత్యవాయములు, లేకపోలేదు. అవి విచారించెదము గాక !

కాలనిర్ణయము.

బద్దెన క్రీ॥ శ॥ 1070 సం॥ రము వాఁడని శ్రీ కవిగారి యభిప్రాయము. శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులవారియభిప్రాయానుసార మీతఁడు 1261 క్రీ॥ శ॥ న నున్నవాఁడు. ఈ రెండు వాదములును సందేహాస్పదములే గాని సునిశ్చితములు కావు. శ్రీరామయ్యపంతులుగారు "వీరనారాయణ చోడబద్దిగ దేవరాజులే" మనబద్దెనయందురు. ఆతని శాసనము ననుసరించి ఈతనికాలనిర్ణయ మొనర్చిరి. ఆతఁడు నీతఁడు నొక్కఁడేయనుట కాధారములు లేవు. ఐనను పైసంగతి విచార్యము. కేవలము నామమునుబట్టియే నిరువురొక్కటి యనవచ్చు ననిన శక్తివర్మ ప్రభుపట్టుశాసనములో "బద్దెమశ్చ మహారాజో మద్యానో బలిణో" యని యొక బద్దెన్నను జేర్కొనియున్నారు. ఈశాసనము క్రీ॥ శ॥ 1003—1015 లోనిది. ఈ బద్దెన యీతఁడేల కాఁకూడదు? మనబద్దెన "కీర్తినారాయణుఁడా!" అని సంబోధించుకొని నాఁడు కాని వీరనారాయణుఁడ నని చెప్పుకొనలేదు. కీర్తినారాయణుఁడు దేవుఁడుకూడ నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కావున బద్దెనకాలమింక ననిశ్చిత మనియే చెప్పవలసియున్నది.

ఇది బాలురకొఱ కుద్దేశించె ననుటకును గొన్ని యాటంకములు కనఁబడుచున్నవి. సుమతిశతకము నందలియీక్రిందివాక్యములు బాలురకొఱ కుద్దేశించె ననఁజాలము.

(1) "పాలయఱక నాటి కూటమి-"
(2) "చేడెల యధరామృతంబుఁ జెందనినోరున్"

"25. కడు బలవంతుం డైనను"
"38. ఎక్కువ చదువులుచదివిన"
"54. తలమాసిన నొలుమాసిన"
"95. వెలయాలి వలనఁ గూరిమి."

మొదలగు పద్యములు బాలురకొఱకుద్దేశించినట్లు కనఁబడదు. పైఁగా బద్దెన నీతులపద్యమొకటి యిట్లున్నది. "బాలబోధకున్" కావున నెద్ది బాలబోధ కని యనుమానముకలుగుచున్నది. ఈపద్య మన్నిప్రతులఁ గనఁబడదు. అర్థమును జింత్యము.

కావున శ్రీ కవిగారు సుమతిశతకమును బద్దెన వ్రాసె నను వాదము రెండువిధముల సందేహాస్పద మగుచున్నది. భాషయు, శైలియు, విపరీత మగుభేదమును బొందుట యొకటి, సుమతిశతకకాల నిర్ణయమును, బద్దెన కాలనిర్ణయమును సులభముకాకపోవుట రెండవది. ఐనను స్థూలముగ బద్దెనకాలము నిర్ణయమైనట్లే, సుమతిశతకము నందలిమాటలనుబట్టి దానికాలనిర్ణయ మొనర్పఁ బ్రయత్నించి చూతము. వేఱాధారములు లేనప్పుడీక్రింది మార్గముకంటె నన్యము కనఁబడదు. కాలనిర్ణయమునకు వీలైన తుఱకపదము లెవ్వియు నిందు నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గనఁబడలేదు. ఇతర సాధనములకుఁ బ్రయత్నింతము. మనము చూడఁబోవునట్టి యాధారములు స్థూలవిభాగమునకు వీలగు నా యను సందేహముతో - నాశతోఁ - జేయుప్రయత్నములే కాని యివి సిద్ధాంతములు కాఁజాలవనియు, సిద్ధాంతీకరింప నీ వ్యాసకర్త యభిలాషము కాదనియు, సత్యనిర్ణయమున కొనర్చు సత్ప్రయత్నము లనియు సహృదయు లెఱుఁగకపోరు. ఈక్రింది చెట్టిప్రయత్నములకు సవ్యాఖ్యుండుటకై పైయుపోద్ఘాత మవసరమైనది.

(1) శతకమునందుఁ బద్యము లకారాదిగ వ్రాసియున్నాఁడు.

ఇట్టినియమము శతకవాఙ్మయ మభివృద్ధి యైనపిమ్మట నైనఁ గావచ్చును. ప్రారంభమున నిందున్ననియమ మెఱుఁగక తరువాతవారు విడిచియుండవచ్చును. ఇట్టినియమము కనఁబడుచున్న భాస్కర, వేణుగోపాలశతకములు 15వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వపువైనట్లు తోఁచదు. కావున నీ నియమమువలననే యిది ప్రాచీనశతక మనుటకు వీలులేదు. ప్రాచీనపద్యములవలె నిందు ప్రాసలోఁగూడ సఱసున్న పాటించి యున్నపద్యము లగుపడుచున్నవి. కావున నీ రెండు నియమములవలన నిదిప్రాచీనశతక మైనఁ గావచ్చును. ఇందాధునిక మని చెప్పుటకు వీలైనపదజాలము లేకపోవుటకూడ దీని ప్రాచీనతకే సాయపడుచున్నది.

(2) ఇందు పెక్కుచోట్ల "ఒకయూరికి నొక కరణము" (22) "కరణము కరణము నమ్మిన" (29) "కరణము సాదైయున్నను" (31) అని కరణము పదము చాలమారు లుపయోగించినాఁడు. "కరణము" సంస్కృతశబ్దము. కరణీకములు, కరణములు నెప్పటినుండి యుండెడివారో తెలియుసాధనము లున్నచో నీశతక మప్పటికిఁ బిమ్మటి దనవచ్చును. ప్రాచీనప్రబంధములలో "గణకవిద్య" యని కరణీకమును గూర్చి కాఁబోలు మంత్రికులము వారినిఁగూర్చి వ్రాసినట్లు కొన్నినిదర్శనములు చూపవచ్చును. కాని గణకుని కరణ మనిపిలుచుట యెప్పు డారంభమయ్యెనో తెలియదు. ఈ శతకమునందే మఱియొక చోట నీక్రిందిపద్యమున్నది.

క. నరపతులు మేరఁ దప్పిన । దిర మొప్పఁగ విధవయింటఁ దీర్పరి యైనన్ ।
గరణము వైదికుఁడైనను । మరణాంతక మౌనుగాని మానదు సుమతీ. 62

ఇట్లు వైదికుఁడు కరణ మైన మరణాంతక మగు ననుటయు, చాలపద్యములలో "కరణములను" పొగడుటయు "మంత్రి లేనిమండలాధిపతి తొండము లేని యేనుఁగువంటివాఁ"డని (84) యు, "కాఁపు [illegible] మయిన కరణాలకు బ్రతుకు లే" దని (81)యు "మంత్రి గల వాని రాజ్యము తంత్రము చెడకుండ నిలుచు"(85) ననియు, నియోగు

లపైఁ బ్రీతి కనఁబఱచుటయుఁ జూడ నీశతకకర్త మంత్రికులమువాఁ డుకాని, తత్ప్రియుఁడుకాని కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఈపైపద్యము లన్నిఁటియందును సత్యముంట నివి కేవల మితరకవికూడఁ జెప్పియుండ వచ్చును. వైదికుఁడు కరణము కారా దనునీతి సరియైనను కాకపోయి నను, భావము లట్టివి గోపరాజు రామప్రధానికిఁ బిమ్మట రావలెను. రామప్రధానికథ సత్యమైనచో నాతనికాలము క్రీ॥శ॥1185 అగుచున్న ట్లుఁ గొన్నినిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. (చూఁడుఁడు శ్లోకములు, చాటుపద్యమణిమంజరి, "గోత్రశాస్త్రాంబరేందూనాంసంఖ్యాబ్దే శాలివా హనే" మొదట విప్రులనుండి వేఱుపడి యాఱువేలమందినియోగులు కరణీకవృత్తిలోఁ బ్రవేశించి, నియోగిశాఖ వేఱుపడినపిమ్మటఁ గొంత కాలమునకుఁగదా వైదికుఁడు కరణీకమునకుఁ బనికిరాఁడనుమాట పుట్ట వలసినది. కావున నీమాట వ్రాసినసుమతిశతకము 12వశతాబ్ద మునకుఁ జాలతరువాతకావలసియున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

(౬) ఇందు "కాఁపు" శబ్దముకూడ రెండుమూఁడుసార్లుప్రయో గించియున్నాఁడు. "కాఁపు" శబ్దమునకుఁ బ్రస్తుతము కేవలము "తెలఁగా" యని, శూద్రుఁడని యర్థ మున్నను "కాఁపు కరణము" లని పూర్వ ము వాడుకలో నుండెను. అనఁగాఁ బ్రస్తుతము "మునసబు కరణము" లనునట్లే కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము "కాఁపు కరణము" లనుట కలదు. తురకప్రభుత్వములో "మునసబు" అనుపదము మనకు వచ్చి నది. "మున్సిఫ్" అనివ్రాయుటయుఁ గలదు. కావునఁ దురకప్రభుత్వ మునకుఁ బూర్వము "మునసబు" పదమునకు మాఱుగా 'కాఁపు' శబ్దము వాడియుందురు. కావుననే యీక్రిఁది పామరపదమునం దాస త్యము వెల్లడియగుచున్నది. తగవులాడినభార్య భర్తననుచున్నది.

"కాఁపూ కరణం నాపట్టయితే? ఏలా కొడతావు కొట్టర! మగఁడ!"

ఇటులఁ గాఁపుశబ్దము గ్రామాధికారి పరమని స్పష్టము. మున సబులు కొండెకాండ్రయిన సనియే యీక్రిందిపద్యము నందలి 'కాఁపు' శబ్దమున కర్థము తీయవలసినట్లు తోఁచుచున్నది.

క. పొరుగునఁ బగవాఁడుండిన । నిరవొందగ వ్రాతకాఁడె యేలిక యైనన్
పసిఁ గాఁపు కొండె మైనను । కరణాలకు బ్రతుకు లేదుగదరా సుమతీ. 81

ఇప్పటికిని గ్రామపరిపాలనమునందు మునసబుకరణము లైకమత్యము చెడినచోఁ గరణమునకు పెక్కుకష్టములు చేకుఁగ నిర్వహింప నక్కఱలేదు. అనఁగా గ్రామాధికారి యగుమునసబునకువ్యతిరేకముగఁ గరణము దుష్టుఁడయ్యు నేమియుఁ జేయఁజాలఁడు. పూర్వము పెత్తనదార్లను కాఁపు లుండుటయు, వారికిఁ గరణము బొసలరై, లెక్కలు వ్రాసి, న్యాయపడుటయు, గ్రామపాలనము సుఖముగ నుండి ప్రభుత్వము సాగుటయు మాపెద్దలు చెప్పుదురు. కావునఁ బ్రస్తుతము "మునసబు" పదము గ్రామాధికారికి వాడిన తుటకప్రభుత్వమునకుఁ బూర్వ మీశతకము వ్రాసి యుండవలసినట్లు కనఁబడుచున్నది. అనఁగ స్థూలముగ 12, 15 శతాబ్దముల నడుమ నిది పుట్టి యుండవచ్చును. బద్దెనకూడ 12, 13, శతాబ్దములవాఁడని కొందఱు అనుచున్నారు. కావున వ్యతిరేక నిదర్శనములు లేనంతవఱకు బద్దెన దీనికర్తయని శ్రీకవిగారిపద్యానుసారము నమ్మవలసివచ్చుచున్నది. స్థితిగతు లీవిధముగ సందేహాస్పదముగ నుండఁగ నీనడుమ నొకవిచిత్రవిషయము కనఁబడినది. అది శ్రీకవిగారిసిద్ధాంతమును బలపఱచునది. కావున వారివాదమును ఖండించుట కింతకంటెఁ బ్రబలవాదము మానవలసివచ్చినది. విజ్ఞులుకూడఁ బరికించెదరుగాక!

కర్తృత్వము సరియా?

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారము నె 1679రు తాటియాకుగ్రంథములోఁ బ్రసిద్ధ మగు నీక్రింది సుమతిశతకపద్య మిట్లున్నది.

(1) సుమతిశతకము నందున్నవిధము.

"పతికడకుఁ దన్నుఁగూర్చిన । సతికడకును వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్
సుతుకడకు రిత్తచేతుల । మతిమంతులు చనరు నీతిమార్గము సుమతీ. 67

(1) పరిషత్తువారి తాటియాకుపత్రిలో నొకచోట

"సుతుకడకు తన్నుఁగూర్చిన । సతికడకును వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్
మతియుతులు రిత్తచేతుల । పతికడకుంబోవఁజనదు బద్దెనరేంద్రా!

ప్రసిద్ధమైనసుమతిశతకపద్య మిట్లీప్రాచీనలేఖకుఁ డేలమార్చెనో-బద్దెనీతులలో వలె నీ సంబోధన ముంచుటకుఁ గారణమేమో— తెలియుటలేదు. ఈతాటియాకులవ్రాఁతవలన శ్రీకవిగారేగాక సుమతిశతకము బద్దెన దనువారు ప్రాచీనులుకూడఁ గలరని నిర్ణయమై దీనివలన శ్రీకవిగారివాద్యము కొంచెము బలమగుచున్నది. నేనిదివఱకొనర్చిన వ్యతిరేకవాద మీకారణమున నిటవివరింపక మానితిని. ఇప్పటికిని చాలవఱకు సందేహముగనే యున్నయీవాదము సాధనాంతరములచేఁ దేలునని తలంచెదము.

(4) ఇంకొక పద్యమును వినుఁడు.

(1) "క. నమ్మకు సుంకరిజూదరి। నమ్మకు మగసాలివాని నటువెలయాలిన్"
(2) "వెలయాలు సేయుబాసలు। వెలయఁగ నగసాలిపొందు వెలమచెలిమియున్"

ఇట్లు కంసాలిని, వెలయాలిని, వెలమలను, గర్హించియున్నాఁడు. ఈజాతుల గర్హించినదానియందలిసత్యాసత్యములతోఁ బ్రస్తుతము మనకు నిమిత్తములేదు. ఒక్కరి యనుభవముచేఁగాని, యనేకులయనుభవముచేఁ గాని యొకజాతి నొకరుగర్హించుట యేరికినిఁ దగదు. ఐనను బ్రస్తుతము మన కావిమర్శనముతో నిమిత్తములేదు.

(5) కంసాలురు 12 వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము గజపతిరాజ్యమున కరణములుగా నుండినట్లు గోపరాజు రామన్నకథ నుడువుచున్నది. కావునఁ గంసాలురయం దనిష్టముకూడఁ దరువాతనే కలిగినదా? ఇట్టి స్థూలసందేహములతోఁ గవికాలనిర్ణయము సూక్ష్మముగఁ గానిమాటసత్యమేకానిబుద్ధిమంతుల కిట్టి దృష్టితోఁ బరిశీలనమొనర్చినప్పుడు మంచి నిదర్శనములు పొడఁగట్టిన తెలియఁజేసి సత్యనిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడుదు రని వ్రాసియున్నాను.

ఇతరవిషయములు.

సుమతిశతకము నీతులనిధి. భాష, శైలి, పాకము, నతిమృదు

మధురము లనుటకంటె నధికముగఁ జెప్పవలసినది లేదు. పద్యము తేటతెల్లముగ నుండి, వేమనపద్యములవలె, నరఁటిపండువలె విడిపోయి, పండితపామరజనైకవేద్యముగ నుండును.

ఇట్టి మహాశతకమునందును స్వల్పముగ దోషములు కనఁబడు చున్నవి.

(1) అనవసరపదములు.

"గట్టిగ ద్రవ్యంబు గలుగఁ గదరా సుమతీ!!" 44

మిక్కిలి బిగువుగ నుండు సుమతిశతకములో నొక్కపదమైనఁ దీయుటకు వీలుండదు. అట్టియెడ నొకటిరెండు నెఱసు లుండిన నవి లేఖకదోషములై యుండనోపును.

(2) వ్యాకరణదోషములు.

"నారే నరులకు రత్నము" 65

"మెచ్చునదె నేర్పు వాదుకు"

నారియే యనఁగా వనితయే యని కవియభిప్రాయము. ఇట్టివి ప్రౌఢప్రయోగములుగ స్వీకరింపవలసినది లేనిది భాషాతత్త్వవేత్తలు నిర్ణయించెదరుగాక!

శతకమునందుఁ గవి చాలచోట్ల వేశ్యలను, స్త్రీలను గర్హించి యున్నాఁడు. వేశ్యాగర్హణ మేకాలమునందును గోరఁదగినదే కాని, "కులకాంతపై వట్టితప్పు ఘటియించిన సిరియుండ" దని మనల భయ పెట్టినయాతఁడే స్త్రీలను నమ్మరాదని, స్త్రీలకు రహస్యములు చెప్ప వలదని, కోమలికి విశ్వాసము సున్న యని చెప్పినమాటలు నవనాగర కులకుఁ గష్టముగ నుండునని తోఁచుచున్నది. ఇందలి సంసారానుభవ ములు, బందుగులు, మిత్రులు, రాజులు, మంత్రులు, రసికులు, వీరికి సంబంధించి చెప్పిన విషయములు కవిలోకానుభవమును, దూరదృష్టిని మనకు వెల్లడించి కవి ప్రతిభాశాలియని తోఁపింపఁజేయుచున్నవి.

ఈకవి కొన్నిపద్యములు కేవలము సంస్కృతశ్లోకముల నను సరించి వ్రాసియున్నాఁడు. ఒండు రెం డుదాహరణముల నిచ్చెదను.

(1) స్త్రీధర్మములలో "శ్లో॥ కార్యేషుదాసీ, కరణేషుమంత్రీ" అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత.

కం. పని సేయునెడల దాసియు । ననుభవమున రంభ మంత్రి యాలోచనలన్
దనభుక్తియెడలఁ దల్లియు । ననఁ దనకులకాంత యుండ నగురా సుమతీ. 68

(2) భర్తృహరి శ్లోకములకుఁ దెలుఁగుసేఁతలు.

కం. పాలను గలసినజలమును । బాలవిధంబుననె యుండుఁ బరికింపంగాఁ
బాలచవిఁ జెఱుచుఁ గావునఁ । బాలసుఁ డగువానిపొందు వలదుర సుమతీ. 75

"యద్ధాత్రానిజఫాలపట్టలిఖితమ్ స్తోకంమహద్వాధనమ్" అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగు.

కం. పెక్కువచనములలోపల । నెట్టివిపులకైన వచ్చు నానార్థములుం
బెట్టినవచనముల గనకప్ర । గట్టెక్కిన నేమిలేదు గదరా సుమతీ॥ 80

"మేరౌచనాతోధికమ్" అనుపలుకుఁ గడపటి పాదమునఁ దెచ్చినాఁడు. "కూపేపశ్యపయోనిధా" మొదలు లుత్తరార్థము కందపద్యములో నిముడకఁ బోలు విడిచినాఁడు.

కొన్నిపదముల ప్రయోగము విశేషము.

"లావొక్కింతయులేదు" పోతన్నగారు 'బల' మను నర్థమున వాడిరి. ఈకవి "లావుగలవానికంటెను భావింపఁగ నీతిపరుఁడు బలవంతుఁ డగు" నని వ్రాసినాఁడు. గంజాము విశాఖపురి మండలములలో, 'లావు' అనుశబ్దము "అధిక" మను నర్థమున వాడెదరు. "తీపి మాలావుగావుంది" అనఁగా నధికముగా నున్నదని. ఈ శబ్దమునుబట్టి కవిమండలము నిర్ణయ మగునా ?

క. వీడెము సేయనినోరును । జేడెల సుగుణములు మెచ్చిచెప్పనినోరున్ (?)
బాడంగ రానినోరును । బూడిద కిరవైనపాడుబొందర సుమతీ। 94॥

ఈ 'బొంది' శబ్దము దూష్యార్థమున గుంటూరు కృష్ణామండలములో వాడెదరు. "ఏందిరా ? నీబొంద !" అని వాడుక. ఈ శబ్దమునుబట్టి కవిజన్మస్థాన మూహింప నగునా ?

వరిపంట లేనియూరు రుద్రభూమివంటి దని నిందించుచున్నాఁ డీతఁడు గుంటూరు మొదలైన మెట్టసీమలవాఁడు కాఁజాలఁ డన నగునా?

ఈక్రింది రెండు పద్యములును మనవారు వినోదముగఁ జదివి సంతసించి మనప్రభువుల జీవితములతోఁ బోల్చుకొందురుగాక!

క. మేలెంచనిమాలిన్యుని, మాలను నగసాలివాని మంగలి హితుఁగా
 నేలిన నరపతిరాజ్యము, నేలఁగలిసిపోవుఁగాని నెగడదు సుమతీ. 99.

క. వేసరపుజాతి గానీ, వీసము దాఁజేయనట్టి వ్యర్థుఁడు గానీ
 దాసికొడు కైనఁగానీ, కాసులు గలవాఁడె రాజు గదరా సుమతీ. 103.

కవిరాజు రాజుకంటె నధికుఁ డనుట కీర్తేఁపు రాజుల గోటమీటు వ్రాఁతలే నిదర్శనములు. కవికిఁ గావలసినది సత్యముకాని ధనము కాదు. సత్యప్రియుఁ డగుసుమతిశతకకర్తసేవ నాశక్తికొలఁది యాతని గ్రంథపఠనముచే నొనరించుకొంటిని. చదివినప్పుడు నాకుఁ దట్టిన యభిప్రాయముల వెల్లడించితిని. ఇందు నాయభిప్రాయములలో దోషము లున్నచో నాయపాండిత్యమే వెల్లడికావలెఁగాని యాంధ్రులకుఁ బూజ్యపదార్థ మగుశతకమునకు గౌరవము తగ్గదు. సుమతిశతకము నందలినీతులు నాంధ్రబాలురు బాలికలు పెద్దలుకూడఁ జదివి, యాచరించి ధన్యు లగుచున్నారు. కాఁగలరు.

క. "పలుదోమి సేయువిడియము, తలఁగడిగిననాఁటినిద్ర తరుణులయెడలం
 బొలయల్క నాఁటికూటమి, వెలయింతురు చెప్పరాదు వినురా సుమతీ!

ఈసుమతిశతకము శ్రీరామస్తుతితో నారంభ మగుటచేతను, విప్రులఁ బూజ్యార్థమున వాడినందునను దీనికర్తృత్వము జైన మునిది కాదని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు వ్రాసి యున్నారు. వా రట్లువ్రాయుటకుఁ బూర్వమే నేను జైనముని దని యనుమానించి నది సత్యము కాదేమని పత్రికలోఁ బ్రకటించియుంటిని. ఇప్పటికైన నీతిసారముక్తావళి, సుమతిశతకములఁ జక్కఁగఁ జదివినవా రవి యేక కర్తృత్వము లని యంగీకరింపఁజాలరు. ఐనను వ్యతిరేకసాక్ష్యము

లేనంతవఱకు శ్రీ. మా. రా. కవిగారిపద్యము ననుసరించి బద్దెనయే దీనికర్త యని తలంచుచుందుముగాక!

శ్రీతమ్మయ్యగారే వ్రాసిన యీక్రిందిసంగతులవలనఁ బాలు కురికి సోమనాథునిగ్రంథమునందు సుమతిశతకచ్ఛాయలు కనఁబడు చున్నవి. సత్యమేకాని యవి యెవరినుండి యెవ్వరు గ్రహించిరో చెప్పఁజాలము. సోమనాథునిగ్రంథములలో శివతత్త్వసారము కుమారసంభవము మున్నగుగ్రంథభాగములు పెక్కు లుదాహృతము లై యున్నవి. కావున శతకకర్తనే సోమనాథుఁ డనుకరించె నని యేల యనరాదు?

"ఈబద్దె భూపాలుఁడు క్రీ॥శ॥ 1251 ప్రాంతమువాఁడని కొన్ని శాసనములవలనఁ జరిత్రజ్ఞులు తేల్చియున్నారు. ఇందులకు మఱియొక దృష్టాంతముగూడఁ గలదు. ఈ కవిగూడఁ దనకించుమించుగ సమకాలికు లయిననన్నెచోడ తిక్కనాదికవులవలెనే జాతీయకవితా నిర్మాణశేఖరుఁ డగుపాలికురికి సోమనాథునిగ్రంథములను జదివి యాతని ననుకరించినాఁడు. మచ్చున క్రింది దృష్టాంతమును జూడుఁడు.

ద్వి. నల్లవో భామల యుల్లం బెఱుఁగక। గొల్లవాఁడైనను గోరునే కవయ
నొల్లని వెలయాలి నొల్లనిన్నృపతి। నొల్లని చెలిఁబాయ నొల్లఁడేనియును
గొల్లండు వాఁడెగా కెల్లడజాతి।గొల్లఁడు గొల్లండె గొల్లడేనియును॥
(పాల్కురికి సోమని పండితారాధ్య చరిత్రము ప్రకరణము 2)

క. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి। నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే
గొల్లండు గాక ధరలో। గొల్లండును గొల్లఁడౌనె గుణమున సుమతీ.

పాలకురికి సోమనాథుఁడు క్రీ. శ. 1192 ప్రాంతమువాఁడు. బద్దెభూపాలుఁ డాతని తరువాత రమారమి డెబ్బది సంవత్సరములకు వెలిసినవాఁడు. కావున సుమతిశతక మిప్పటి కాఱువందల యేఁబది యేండ్లకుఁ బూర్వము రచింపఁబడి అప్పటినుండి ప్రచారములో నున్నట్టు లెంచవచ్చును." బం.త. ఆంధ్రపత్రిక. సారస్వతానుబంధము.

బద్దెనకాల మిదివఱకు నిశ్చితము కాలేదు. ఆసంగతి పైన వివరించియున్నాను. సోమన్న పెద్దగ్రంథములు వ్రాయవలసినవాఁడు. చిన్నశతకములకొఱకు సుమతిశతకకర్త యీయనుకరణ మొనరించి యుండెనని సిద్ధాంతీకరించుట పునాదిలేనిగోడపై బొమ్మ వేయుటవం

టిది కావున నీశతకచారిత్రమింకను గట్టును జూడఁగా దానిపైఁ దాను వ్రాసి జర్చింపవలసియున్న దని మామిత్రులకు మ్రాచి యిది సర్వేశ్వరకృత మని

అంతవఱకు సుమతిశతకమును సోమన సికొన్ననియమముప్రకారమున నే

న్నను సుమతిశతకకర్త యనుకరించెనో నిర్ణయించుయందే సిద్ధించెను. (ఆప

సుమతిశతకము సందొక పద్య మిట్లున్నది.

క. కొక్కోక మెల్లఁ జదివిన। చక్కనివాఁడైన రాజచంద్రు
మిక్కిలి రొక్కము లీయక। చిక్కదురా వారకాంత సిద్ధ.

(హాని

పైపద్యమునందున్న "కొక్కోకము" శబ్దమువలనఁ ఇ
తీశతకము 15వ శతాబ్దప్రాంతముల నున్నఎఱ్ఱయకవి రతిశాస్త్రము రాజు, బిమ్మట వ్రాసె నందురుకాని, కొక్కోకము సంస్కృతమునం బడి నుంట నిది సిద్ధాంతము కానేరదు. ఈవ్యాస మిట్లు ముగించినపిమ్మట కొన్నిలిఖితశతకములమూలములఁ బరిశీలించుచుండ నొకప్రతిలో గ్రంథాది నీక్రిందిపద్యము కనఁబడినది.

" శ్రీకరముగ భీమన మును। లోకమునకు పొగడఁగా విలోకించి మదిన్ (?)
ప్రాకటముగ సుమతికి మతి। చేకూడఁగ సుమతినీతిచెప్పఁదొడంగెన్॥"

(11—4—27 ఓ. లై. తాటియాకుప్రతి.)

ఇందు 97 పద్యములుమాత్ర మున్నవి. ఇందు సుమతిశతకము భీమనకృత మనియుంటను, కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున వేములవాడ భీమకవి సుమతిశతక మనుటను, దీనికర్త భీమన్నయేనా యని సందేహము కలుగుచున్నది. బద్దెనకు "భీమా!" యనుబిఱుదము కలదు. పండితు లింకను జర్చించెదరుగాక! శైలి కిది వఱకే పద్యములు కొన్నియుంట నిఁక మానెదను.

(?) మాతృక:—* గడగాదిలో నెంచి మదిన్॥

డని యిచ్చి యదృశ్యుఁ డయ్యెను. కవి యాయాకును జూడఁగా దాని పైఁ దాను వ్రాసిన పద్యమునకు మాఱుగా వేఱొకపద్యముండుటఁ జూచి యిది సర్వేశ్వరకృత మని గ్రహించి యాపద్యమును సూత్రమున కెక్కించి తాఁ జేసికొన్ననియమముప్రకారముననే శతకమును బూర్తిచేసి కొంతకాలమునకుఁ బిదప నాసత్రశాలయందే సిద్ధిఁబొందెను. (ఆపద్యమిది)

> "ఒకపుష్పంబు భవత్పదద్వయముపై నొప్పంగ సద్భక్తిసం
> జకుఁడై పెట్టినపుణ్యమూర్తికిఁ బునర్జన్మంబులే దన్నఁబా
> యక కాలత్రితయోపచారముల నిన్నర్చించుచోఁ బెద్దవై
> ష్ణికుఁడై యుండెడువాఁడు నీవగుట దాఁ జిత్రంబె సర్వేశ్వరా॥ ౮౮

ఈయన్నమారాధ్యునికొడుకు వీరంరాజు, వీరంరాజుకుమారుఁడు నాగరాజు, నాగరాజుతనయుఁడు చిట్టెమరాజు. ఈయన పల్నాటిసీమకు వచ్చి యచ్చట చెన్నగుడిపాడు, మిరియాల, పల్లిగుంత, పశ్వేముల, వద్దిరేల, సీతానగరము, అను నాలుగ్రామములకుఁ గరిణీకము సంపాదించెను. అప్పటినుండియు నీవంశమువారు పల్నాటిసీమ వాసులైరి. చిట్టెమరాజుకొడుకు గోపరాజు, గోపరాజుకొడుకు సోమరాజు. ఈసోమరాజు సుప్రసిద్ధుఁడై యుండుటచే నాతని నాఁటినుండి యావంశమునకు యథావాక్కులవా రనుపేరు మాఱి సోమరాజువా రనుపేరు గలిగినది. ఇప్పటికి నిదియే వాడుకలో నున్నది."

ఇది సోమరాజు వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినదానికి సంగ్రహము. తాను పెద్దలవలన వినినదానిని వ్రాసినానని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినారు. ఈయన వ్రాసినదానినిఁబట్టి "యన్నమయ్యగారివంశావళి" యను గ్రంథ మొకటి యున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. దానిలోని వని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినపద్యములఁ గొన్నిఁటి నుదాహరించుచున్నారము. తప్పులతడికలుగానున్నవి.

గీ॥ ధర యథావాక్కులాన్వయు లత్త్వవిదులు। వారిలో నొక్కసద్గుణుం డమితయశుఁడు
అన్నమారాధ్యుఁ డనియెడు నార్యనుతుని। వంశవృద్ధిని వర్ణింతు వరుసతోడ॥

ఉ॥ శ్రీమదనంతసద్గుణసుశీలుఁడు నాత్మవిహారహారుఁడున్
ఆమదనాంతకాంఘ్రియుగళామృతపానరతాంతరంగుఁడున్
సోమధరారిమత్సరమసుందర తేజవిరాజమానుఁడుం
గామనివారకుం డఖిలకారణుఁ డన్నమరాధ్యుఁడో యనన్॥

క॥ ఆయన్నమరాధ్యుండును, స్వాయంభుసమానసర్వశాస్త్రవిదుం
డాయమరేశుపదాన్విపు, పాయక వేదాంతవేదపారాయణుఁడున్॥

ఉ॥ శ్రీలుఁడుధర్మమార్గపరిశీలుఁడు ఖండితమోహవల్లికా
జాలుఁడు సత్కృపాలుఁడు ప్రసంగవిశాలుఁడు ధర్మసత్క్రియా
లోలుఁడు చిట్టిమంత్రి చెరులోఁగుడిపాడును పిల్లిగుంతమి
ర్యాలయు పశ్వేయుల మిరాసిగఁజేకొనె మాఁడుసీమలన్॥

గీ॥ సాగరాబ్ధియుపావకసోమసంఖ్య,* శాలివాహనశకమునజరుగువేళ
గ్రామషట్కంబుచేకొనెఁగరిణికంబు. చిట్టినామాత్యఘనునకు స్వార్జితంబు॥

సీ॥ శ్రీమదుమాదేవి చిత్తాబ్జభృంగమౌ సితకంఠుభక్తిని సిద్ధకీర్తి
షతతంబు బగళాది సన్మంత్ర జపితుడై నిగమాగమాంతాది నిరతుఁడగుచుఁ
జిత్తంబుగురుపాద సేవనుహత్తించి నిర్మలానందుఁడై నేర్పుమీఱఁ
దనపేరు లోకమందునఁ బ్రశస్తంబుగా నాచంద్రతారార్కమగుచువెలయ

గీ॥ నార్యజనులనుబ్రోచుచు నధికప్రీతి,రాజయోగాను సంధానరసికుఁడగుచుఁ
బుణ్యచరితుండు గోపనపుత్త్రుఁడెలమి, సోమరాజసుగుణాభిరాముఁడగుచు॥

గీ॥ సోమరాజుకీర్తికాముఁడై విలసిల్లెఁ, దనదుసంతతికిని ధరణియందు
గోపనార్యసుతుఁడు గృహనామధేయుఁడై పెంపుఁబడసెఁ బ్రస్తుతింపజనులు.

మ॥ అజరుద్రాదులు మిమ్మెఱింగి నుతిసేయన్లేరునే నెంతవాఁ
డ జగద్రక్షణదక్షు నిన్నుఁ గొనియాడన్నీస్వభావంబు దా
సజనానుగ్రహనిశ్చితంబగుట నాజన్మంబు సాఫల్యమం
ద జడుండంచు నిరాకరింపక ప్రసన్నంబౌట సర్వేశ్వరా.

ఈ సర్వేశ్వరశతకము వీరశైవమతసంప్రదాయానుసారము. భక్తిరసప్రధానము. శైలిహృద్యము,ధారయనర్గళము,చదువువాని కేపాటివాచకతయున్నను జాలును;తమంతఁ దామువొరలిపోవును. పద్యరచనాశిల్పమున కిది ముఖ్యలక్షణము.* * పద్యముల నడకను బట్టియుఁ గల్పనములఁబట్టియు నీశతకముకొన్నిచోటులఁ సంస్కృతములోనిశివమహిమ్న స్తోత్రమును, గన్నడములోని సోమేశ్వరశతకమును, దెలుఁగులోని కాళహస్తీశ్వరశతకమును దలంపునకుఁ దెచ్చునది. బహువిధముల నీపుస్తకము సకలాంధ్రజనపఠనయోగ్యమని మా యభిప్రాయము.” (సర్వేశ్వరశతక పీఠిక (2-4 పుటలు.)

ఈశతకము శైవులలో మిక్కిలి వాడుకగ నుండె ననుట కీతని యనుకరించినపోతన నారాయణశతకము, ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వర శతకమును జూపవచ్చును. కొన్నిపద్యములు పోలికలు కనఁబడును.

* 4431 = 1344 శా॥ శ॥

ఈశతకము క్రీ॥ శ॥ 1884 సం॥రమునందే చెన్నపురి శ్రీశైవ సిద్ధాంతముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించిరి. సాధారణసంవత్సరములో శ్రీశివధర్మవర్ధనీరామలింగేశ్వరముద్రాలయము, వరంగల్లులో మఱియొకతూరి ముద్రించిరి. వ్రాఁతప్రతులసాయమునఁ బైపీఠికతోఁ బరిషత్తువారీయుత్తమశతకమును చక్కఁగ ముద్రించి కృతకృత్యులైరి. ఈ మూఁడుప్రతులును వావిళ్లవారిప్రతినిఁ గూడ నేను సంపాదించి రెండు మూఁడు లిఖితప్రతులఁ గూడఁ జూచి దీనినిఁబరిశోధించితిని.

ఈకవి తనశతకాంతమునఁ జెప్పిన యీరెండుపద్యములలోఁ దన వివరములను, శతకరచనాకాలమును వివరించియున్నాఁడు.

"శాకాబ్దంబులువార్ధి షట్కపురభిత్సంఖ్యం బ్రవర్తింప శు
శ్లోకానందకరంబుగాఁగ మహిలోశోభిల్లు సర్వేశ్వర
ప్రాకామ్యస్తవమొప్పఁజెప్పె శుభకృత్ప్రవ్యక్తవర్షంబునన్
శ్రీకారారవసంతమై మహిమతోఁ జెన్నొంద సర్వేశ్వరా॥ 127

ధాత్రీభక్తజనానురంజనముగా తత్త్వప్రకాశంబుగా
చిత్రార్థాంచిత శబ్దబంధురముగా సేవ్యంబుగా సజ్జన
శ్రోత్రానందముగా శుభాన్వితముగా శోధించి సర్వేశ్వర
స్తోత్రంబన్నయచెప్పె నిజ్జగములో శోభిల్లసర్వేశ్వరా॥ 129

138 పద్యమునందుఁగూడ నిట్లే స్వవిషయ మున్నది.

పూర్వప్రతులకంటెఁ బరిషత్ప్రతిలో రెండుపద్యము లెక్కువ యున్నవి. పద్యములవరుస మాఱియున్నది. నేను పరిషత్ప్రతి ననుసరించి పైనఁ బద్యసంఖ్య నుంచితిని.

శైలికి, భక్తికి, మంచిభావములకు, తరువాతశతకములకు భిక్ష ముపెట్టి, మనవృత్తశతకనిర్మాణమునందు మంచిమార్గముల నడపించుట కీశతకము చాలముఖ్యమయినది. దీని నాకాలమునందలి శైవులు మాత్రమేగాక, వైష్ణవభక్తిశతకములు వ్రాసినవారుకూడఁ జదివియుండురు. తనకాలము తానే చెప్పుకొనినశతకకవులలో నీతఁడు ప్రథముఁడు. శైవాగమములేగాక శాస్త్రములుగూడ నెఱిఁగిన పండితుఁడు. ప్రౌఢశతకములలో వృషాధిపశతకమునకుఁ బిమ్మట నిది ప్రధాన

మైనది. ఇతఁడు పూర్వకవుల ననుకరించె ననుట కితఁడు శివతత్త్వసారాదులనుండి గ్రహించిన భావములు చూపవచ్చును.

ఇతఁడు వ్రాసిన శతకమునుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపి యీతని చరిత్ర మింతతో ముగించెదను.

మ. పతివేడ్కన్ దనప్రాణవల్లభునితో సంయోగ మాశించుఁగా
కతనిం బ్రార్థన సేసి సొమ్ముఁ గొని పోనజ్జాడునే తజ్జ్ఞుఁ డీ
క్షితి నీభక్తియ వేఁడుఁ గాక మఱినీశ్రీపాదముల్గొల్చి కు
చ్ఛితకామ్యార్థము లొందవేఁడుకొనునే చింతింప సర్వేశ్వరా॥ 45

మ. భ్రమరధ్యానముదాల్చి కీటకము సద్భావాది సంయుక్తిఁదా
భ్రమరంబై ఖగవీధి నాడునని నిన్భావించి నిన్నాత్మ నె
య్యముతో ధ్యానముసేయుమర్త్యుఁడును నీయట్లై పరవ్యోమత
త్త్వమునందవ్యయలీలనుండు టరుదే తర్కింప సర్వేశ్వరా. 46

దీనినే దాశరథీశతకకర్త 100 వ పద్యముగా ననుకరించెను.

శా॥ ఎచ్చో నీపద భక్తుఁడుండు మది నిన్పెక్కంబ్రయత్నంబుతో
నచ్చో నీవనిశంబునుందువు త్వదీయధ్యాన చిన్మూర్తులై
యచ్చో సన్మును లెల్ల నుండుదురు మంత్రాంగాక్షరాయుక్తులై
యచ్చో తీర్థము లెల్లనుండు నిది వేదార్థంబు సర్వేశ్వరా. 54

ఈపద్యమును, 117 పద్య మగు "శా॥ ఏదేశంబున నేదిశా ముఖమునం" అను పద్యమును శివతత్త్వసారమునందలి 207 పద్యమున కనుకరణములు.

మ. భవదాకారమెకాంచు నీ స్తవకదంబశ్రేష్ఠ సద్వాక్యముల్
చెవులారన్వినునిన్నె చెప్పుమది దుశ్శీలేంద్రియాటోప దు
ర్వ్యవసాయాత్ములఁ గాంచుచో వినెడిచో వర్ణించుచోఁ జీకునుం
జెవిటిన్మూకయునై చరించు మహినీ శీలుండు సర్వేశ్వరా. 50

మ. బలవంతుండును దుర్బలుండును మహాప్రౌఢుండు మూఢుండునన్
గులజుండుం గులహీనజాతుఁడు ఘనక్రూరుండు శాంతాతిని
శ్చలచిత్తుండును నొక్కరూప మది నీసద్భక్తి చిత్తంబు లో
పల వర్తించిన మీద నేవిధమునన్ భావింపసర్వేశ్వరా. 61

ఈపద్యము శివతత్త్వసారము 126, 134, 191, 192 పద్యముల కనుకరణము.

మ. అతివాగ్జాలములై యజాండనిలయంబై యాదిమధ్యాంత వ
ర్జిత రూపాధిక నిష్కళంకపదమై సిద్ధాంతమధ్యాత్మ సం
యుతమై కోటి రవిప్రకాశయుతమై హ్రీంకారమంత్రాది సం
స్తుతమై యేచి యచింత్యమై నెగడు నీ సూక్ష్మంబు సర్వేశ్వరా॥ 104

దీనినే పోతన నారాయణశతకమున "ధరసింహాసనమై" యిత్యాదిపద్యముల ననుకరించెనా?

ఈతఁడు తనగురువు నీవిధముగఁ బేర్కొనెను.

మ. అభిరమ్యంబుగ దూదికొండ మహనీయారాధ్య సోమేశ్వర
ప్రభుకారుణ్య వసంతసంజనిత సద్భావప్రసూనావళి
స్విభవంబొప్పఁగఁ గూర్చియొంతయు లసద్విఖ్యాతి సంపత్సుఖ
ప్రభవంబైన భవత్పదద్వయము నారాధింతు సర్వేశ్వరా 128

దూదికొండ సోమేశ్వరారాధ్యులీతనిగురువు. ఈతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1241లో నున్నవాఁ డగుటఁ దిక్కనసోమయాజికాలమువాఁడు. ఈతని శతకము భక్తిరసప్రవాహము; అనేకశతకములకు మాతృక !

శివదేవమంత్రి.

ఇతఁడు కాకతిగణపతిదేవునికడను రుద్రమదేవికడను మంత్రిగా నుండినపరమశైవుఁడు, మహాభక్తుఁడు, పండితుఁడేగాక యీతఁడు కొన్నిగ్రంథములఁగూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారీతఁడు పురుషార్థసారము రచియించినట్లు వ్రాయుటయేగాక త్రిపురాంతకోదాహరణముపీఠికలో 11 వ పుటలో నీక్రిందిపద్యము శివదేవయ్యశతకములోనిదని యుదాహరించియున్నారు. ఇంతకంటె వేఱాధారము లేదు.

చ. అఱయఁగఁజిన్ననాఁట సిరియాళుఁడనై యెలఁబ్రాయమందు సుం
దరుఁడను నంబినై పసనుపప్పిన గుండయగారి చందమై
ధరఁజరియింపఁ గల్గినఁ దశాస్తు వృథాపరిపాకరూపకు
స్ఫురజననంబ దేమిటికిఁ గాఱుపనే శివదేవధీమణీ!

ఈపద్యము శివదేవయ్య నుద్దేశించి మఱియొకకవి వ్రాసినశతకములోనిదో, శివదేవయ్య వేమనాదులవలెఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొనెనో తెలియదు.

ఈతనిఁగూర్చి శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులుగారు వారి యాంధ్రులచరిత్రము మధ్యయుగము 251 పుటలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"విశ్వేశ్వరశివదేశికులు:— వేదవేదాంతార్థము లెఱింగినజ్ఞానసంపన్నుఁడని ఖ్యాతిఁగాంచిన యీశివయోగి శైవగురుపరంపరలోనివాఁడు. కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తికి గురువును మహాప్రధానియునై రాజకీయార్థికసాంఘికవిషయంబులఁ దగునాలోచనములం జెప్పుచు రాజ్యతంత్రమును నడపించుచు నాచక్రవర్తియౌన్నత్యమున కెంతయుఁ గారణభూతుఁ డయ్యెను. ఆంధ్రదేశములోఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన శ్రీగోసఁగి, శ్రీశైలము, శ్రీపుష్పగిరి మొదలగు శైవమఠముల కెల్ల నధికారిగ నుండి శ్రీకాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తిచే శైవమతము నాంధ్రదేశమున వ్యాపింపఁజేసినగురుమల్లికార్జునపండితారాధ్యులవారితరువాత నితఁడు సుప్రసిద్ధిఁగాంచెను. సోమదేవరాజీయాదిగ్రంథములలో గణపతిదే

ప్రనిసచివాగ్రణి యని పేరెన్నికగాంచినశివదేవయ్య యనునాతఁడె విశ్వేశ్వరశివదేశికులే యని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు గానియెడల నితనివలెఁ బ్రసిద్ధిగాంచినట్టి యితనికుమారుఁ డగుపరిపూర్ణశివమహామునియై యుండవలయును గానియన్యులుమాత్రముగారు. విశ్వేశ్వ శివదేశికులే శివదేవయ్య యని నాయభిప్రాయము. వీర లిరువురదానశాసనములు భట్టి ప్రోలు త్రిపురాంతకము మొదలగుప్రదేశములఁ గానంబడుచున్నవి. కాకతిగణపతిదేవ చక్రవర్తినిఁ జూడవచ్చిన తిక్కనసోమయాజి,

గీ॥ వసుమతీనాథ యీతఁ డీశ్వరుఁడుగాని । మనుజమాత్రుండుగాఁడు పల్మారునితని
యనుమతంబున నీవు రాజ్యంబు నెమ్మి। నేలు...॥

మని చెప్పి కొనియాడిన దివిశ్వేశ్వరశివదేశికులనేయై యుండవలయునుగాని యట్టి వారు మఱియొక రాయాస్థానమును గనుపట్టరు.”

“కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి ప్రజారంజకముగఁ బరిపాలనము సేసి సత్కీర్తి నడయుటకుఁ గారణభూతుఁ డైనవాఁడు శివదేవయ్యయనునాతనిప్రధానమంత్రియే గాని యన్యుఁడుగాఁడని యిదివఱకే తెలిపియున్నాను. ఈ శివదేవయ్యయను నైయోగికారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు, రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడు మాత్రముగాక పండితకవియుం గూడ నైయుండెను. అతఁ డాంధ్రమున “పురుషార్థసార” మనునీతిగ్రంథమును రచించెను. ఇందలి కవనము మృదుమధురపదఘటితమై యొప్పుచున్న దని తెలుపుటకై రెండుపద్యములను మాత్ర మీదిగువ నుదాహరించుచున్నాను.” —296పుట మధ్యయుగము. ఆం. చ.

ఈ పైవాక్యములకు శ్రీవీరభద్రరావుపంతులుగారి కాధారము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన నీతిశాస్త్రముక్తావళి పీఠికవాక్యములే! కాని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారికైన నీగ్రంథము దొరకలేదు. క్రీ॥ శ॥ 1420 ప్రాంతముల నున్న మడికి సింగన్న “సకలనీతిసమ్మత” మని యొక గ్రంథ మావళి కున్నయనేకరాజనీతి గ్రంథములయందలిపద్యముల సమీకరించి కూర్చెను. అందుఁ బురుషార్థసారమునుండియుఁ బద్యములఁ దీసికొనెను. కాని నేను చూచిన ప్రతిలో నది శివదేవయ్య కృతమని వ్రాసినట్లు లేదు. ఆ గ్రంథమును గూర్చి నేనిదివఱకుఁ బ్రకటించిన సంగతులు సాంగము నిచ్చటఁ జూపుచున్నాను. లక్షణగ్రంథములలోఁగూడ శివదేవయ్య పురుషార్థ సారమునుండి పద్యము లుదాహరించిరఁట !

ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధము దుందుభి శ్రావణ శు ౫ శనివారము ప్రకటించినది:—

"మడికి సింగన:— ఈతనిగ్రంథము లీవఱకు (1) జ్ఞానవాసిష్ఠము (2) పద్మపురాణోత్తరభాగము నను రెండుగ్రంథము లెఱుఁగుదుము. ఈతఁడు వ్రాసినద్విపదభాగవతదశమస్కంథమును సకలనీతిసమ్మతము నను రెండుగ్రంథముల పేరులు వినుచున్నాము. ద్విపదభాగవతము తంజావూరుపుస్తకశాలయం దున్నది. కొంతకాలముక్రిందఁ దాము సంపాదించి శ్రీ పిఠాపురము రాజావారి కిచ్చితి మని" యొకరు పత్రికలలోఁ బ్రకటించియున్నట్లు జ్ఞాపకము. ఆగ్రంథమింతవఱకు బయటికి రాక లోకము నూరించుచున్నది.

ఇట్లే సకలనీతిసమ్మతమును శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కడ నున్న ట్లిదివఱకు వినుచున్నాము. వీరికడ నున్నగ్రంథములు లోకమున కీయక దాఁచిపెట్టుచున్నారని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుఁ గారు గ్రంథస్థ మొనర్చిరి. కాని నేను శ్రీకవిగారి నడుగ వారు నాకు గొంతకాలముక్రిందటఁ బ్రాఁతగ్రంథమును జూపుటయేగాక, యిటీవల దానిప్రతి యొకటి వ్రాయించి కవులచరిత్రమునకు వలసినవివరములఁ దీసికొనుటకుఁ గొన్నిదినములు నాకెఱ విచ్చియున్నారు.

చారిత్రకముగ మన కీగ్రంథ మత్యంతోపయోగమైనది. మడికి సింగన తనకాలము క్రీ॥ శ॥1420 అని తానె వ్రాసికొనెను. ఈసకలనీతి సమ్మతము సంకలితగ్రంథము. అనఁగా దనకుఁ బూర్వ మున్న రాజనీతి గ్రంథములనుండి యాయావిషయములగ్రహించి, వలసినచోట్లఁ దన పద్యములు వ్రాసిపూర్తిచేసినది. నేను వాఙ్మయచరిత్రము వ్రాయు నప్పటికి రాజనీతిగ్రంథములు తెనుఁగులో మిక్కిలితక్కువ యని వ్రాసి యుంటిని. కాని యీసకలనీతిసమ్మతమువలన మన కెన్ని యోవిశేషములు తెలియవచ్చుచున్నవి.

* ఈతని సకలనీతి సమ్మతములోఁ గొన్ని శతకములవంటిగ్రంథములుంట నీతని చరిత్రసార మిటఁ జూపితిని.

క్రీ॥ శ॥ 1420 నాఁటికే "ఆంధ్రభాషాకోవిదు లగుసుకవీంద్ర విరచితం బైనముద్రామాత్య, పంచతంత్ర, బద్దెభూపాల, చాణక్య, ధౌమ్య, విదుర, ధృతరాష్ట్ర, బలభద్ర, కామందక, గజాంకుశ, నీతిసార, నీతిభూషణ, క్షేమేంద్ర, భోజరాజవిభూషణ, పురుషార్థసార, భారతరామాయణాదిమహాకావ్యంబులు, పురాణేతిహాసంబులు, కందనామాత్యనీతితారావళి, లోకోక్తి, చాటుప్రబంధంబులయందును గల నీతివిశేషంబులూహించి" తానీసకలనీతిసమ్మతమును వ్రాసినట్లు కవి చెప్పుచున్నాఁడు. దీనినిఁబట్టి యొక్క రాజనీతిపై మనపూర్వాంధ్రకవు లెన్నిగ్రంథములో వ్రాసి రని తెలియుచున్నది. ఊరక తెలియుటకాదు. ఆ గ్రంథములనుండి పద్యము లనేకము లీగ్రంథమున వ్రాయఁబడి యున్నవి. గ్రంథభాగములఁ గొన్ని ముందుఁ జూపెదను.

గ్రంథారంభము.

శ్రీమహిళాకటాక్షతులసీదల కౌస్తుభరత్న కాంతులుం
ద్దామగతిన్ వెలుంగ విదితంబుగ శక్రధనుస్సమేతమే
ఘామలభాతిఁ బొల్చుసుగుణాఢ్యుఁడు రామగిరీంద్రకేశవ
స్వామి త్రిలోకనాథుఁడు ధ్రువంబుగ మత్కృతినాథుఁ డయ్యెడున్॥

దీనినిఁబట్టి గ్రంథము రామగిరీంద్రకేశవునకుఁ గృతియిచ్చె నని తెలియుచున్నదికదా!

క. సరసకవితావిలాసుఁడ। గురుభారద్వాజ రమ్యగోత్రాబ్ధిసుధా
కిరణాయ్యలార్యతనయుఁడ। హరిదాసుఁడ మడికిసింగయాఖ్యుఁడ ధాత్రిన్.

ఇదివఱకు మనకుఁ దెలిసిన విశేషములకంటె నూతన మిందు లేదు. "హరిదాసుఁడ=విష్ణుభక్తుఁడ" ననునది విశేషము. శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు "మడికి" అని యున్న యింటిపేరు మార్చుటకుఁ బ్రయత్నించిన దనవసర మని రూఢియైనది.

నీతిశాస్త్రప్రశంస.

చ. కరిహయశిక్షలందు నృపకార్యములందును సంధియానసం
గరములయందు వర్తకముఖంబునఁ గర్షకలీలమోక్షత

త్వరఁ జగుచోట నీతి యనుదర్పణముఁ బఠకించి చూడకే
వెరవునఁ గార్యనిశ్చయవివేకము దోఁచునె బ్రహ్మకేనియుగా।

నీతిఁ దెలియుట రాజునకవశ్య మని, మోక్షసాధన మని చెప్పుటయేగాక యప్పటిమంత్రు లెంత నయకోవిదులో, వారెట్టి నీతిశాస్త్రగ్రంథముల రచియింపఁజేసిరో, వారి నెట్లు రాజులు నియమించుకొను వారో సింగన్నవ్రాఁతలు ఋజువుచేయుచున్నవి. "ఈధర్మచారిత్రునేధాత్రిపతి యేలు। నాధాత్రిపతి యేలు। నఖిలజగము" అని కందనామాత్యునిఁ గూర్చి చెప్పిన వాక్యమునుబట్టియు, కందనామాత్యుని కంకితముగఁ గూర్చిన తారావళిపద్యములను బట్టియు, కాకతిగణపతి యీమంత్రుల నేలయాదరించెనో తెలిసికొనుట కను వగుచున్నది. నావాఙ్మయచరిత్రమునందు నే నూహించి వ్రాసిన కొన్ని వాక్యములకు నాకీగ్రంథము ప్రబలసాక్ష్యమై నేను చరిత్రసిద్ధాంతము నొక్కటియైన సరిగ నూహింపఁగలిగితి నని నాకు సంతస మొదవించినది.

నారాయణభట్టువంశము 'వానస' వంశ మని మన కిదివఱకుఁ దెలియును. ఇందుఁ గందనామాత్యునిదికూడ వానసవంశమని కవి తెల్పెను.

గ్రంథసంకలనకారణము.

సీ॥ ఆలోలకల్లోల మగుదుగ్ధనిధిఁ ద్రచ్చి దేవామృతము తేట దేల్చుపగిది
గంధకారుఁడు మున్నుఁ గలవస్తువులు జోకఁ గూర్చి సుగంధంబుఁ గూర్చినట్లు
అడవిపువ్వులతేనె లన్నియు మధుపాళి యట్టలంబుగ జున్నుఁ బెట్టుభంగి
తన నేర్పు మెఱసి వర్తకుఁడు ముత్తెము లీడుగూర్చి హారంబు తాఁ గ్రుచ్చుకరణిఁ
గీ॥ కృతుల మునుఁ జెప్పినట్టి సత్కృతుల ద్రవ్వి
కాంచుకంటెను నొకచోటఁ గానఁబడగ
సకలనయశాస్త్రమతములు సంగ్రహించి
గ్రంథ మొనరింతు లోకోపకారముగను॥

ఇట్టి సంకలితగ్రంథము వ్రాయుటలోఁ గవి చౌర్యముచేయక యుదారబుద్ధినే ప్రకటించెను గాని మన కదివఱకు గ్రంథములు నశించుట కీతనిగ్రంథ మొకకారణమైన దని చెప్పకతీరదు. అప్పకవీయము

పుట్టుటచేఁ గొంతవఱకు సంపూర్తిగ నున్న ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములు లపురూపమైనట్లే, యీసకలనీతిసమ్మతమునం దన్నివిషయములును గల వని యీవిషయము కావలసినవారు దీనినే వ్రాసికొని, తక్కువ విషయము లున్న పూర్వగ్రంథముల వ్రాసికొన్నరైరి. వ్రాఁతకుఁ బ్రతులు లేక పూర్వగ్రంథములు నశించి వానిచరిత్రము మన కెంతయో నష్టమైనది. గ్రంథవిషయ మిందు మిగిలియుండిన నుండుఁగాక! అపూర్వరాజనీతిగ్రంథములే చిక్కినచో 1420 క్రీ॥ శ॥ పూర్వ మున్న పదిమందిమంచికవులచరిత్రము, కృతిపతు లగురాజులు, మంత్రుల చరిత్రమునుగూడ మనకుఁ జిక్కి యుండెడివి.

ఈపని చేసినందులకుఁ గవియే యిట్లు విన్నవించుకొను చున్నాఁడు.

గీ॥ అక్రమం బని తలఁపకుఁ డఖిలములును
వర్గవులు చేశి చెప్పిన వరుసతోడఁ
జూచి సకలంబుఁ దెలియుఁడు సుకవులార
చెలుపు దా (?) బొమ్మకై వంక చేదుగలదె (?)

క. కడవేఁడుదుర్గములోపల! వొడిలడ కొణిదెండుసల్లతోడం బడిన (?)
బ్డెడనెడ నొక్కొకపద్యం! బడరించి మదీయకావ్య మని వ్రాయింతున్॥

ఇచ్చటి 'వ్రాయింతున్' క్రియాప్రయోగము గమనింపఁదగి నది. దీనివలన సింగనరచనావిధానము నెఱుకపడఁగలదు.

గ్రంథవిషయములు.

"వ॥ అది యెట్లనిన కవిత్వగుణవిశేషంబు, నీతిశాస్త్రప్రశంసయు, రాజ్యాంగప్రధానం బైనదుర్గసంరక్షణంబును, రాజున కవశ్య కర్తవ్యం బగునాజ్ఞాపాలనంబును, ప్రజాపాలనంబును, బ్రాహ్మణాచారమును (?) దుష్టశిష్టమంత్రిపరిశీలనంబును, గణక, పురోహిత, విద్వద్వాచక, జ్యోతిషక, వైద్య, దూత, చార, సేనాపతి, భట, సేవకోత్తమాధమలక్షణంబును, సామదాన భేద దండ మాయోపేక్షేంద్రజాలికాక్రమంబులను, సంధి విగ్రహ యానాసనద్వైదీభావంబులును, సప్తవ్యసననిరూపణంబును * * * *"

ఇట్లే పెక్కువిషయముల వస్తువులుగా విభాగించి, యా యావిషయములపై సంస్కృతాంధ్రకవులనీతిధర్మములఁ దెలుఁగులో వ్రాసి యమర్చెను. ఇట్లు చెప్పుట కవి తిరిగి "మాలకరి పుష్పదామము కట్టినట్లు కట్టితి దఘన్నింపుఁడు. వ్రాయనేల యని విజ్ఞులు ప్రశ్నింపకుఁ" డని వ్రాసెను.

"గద్య:—ఇది శ్రీ నరసింహప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్రయ్యలార్యపుత్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్యప్రణీతంబైన సకలనీతిసమ్మతం బనుప్రబంధంబు నందుఁ * * * * * తృతీయాశ్వాసము."

కవి ప్రతిజ్ఞచేసినవిషయము లన్నియు ముగింపనందున గ్రంథము కొంతవడియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ఎవ్వరికడనైనఁ బ్రతియున్న లోకోపకారముగఁ బ్రకటించెదరుగాక! ఇందు 1. నీతిభూషణము. 2. నీతితారావళి 3. నీతిసారము 4. ముద్రామాత్యము 5. పంచతంత్రి (దూబగుంట నారాయణకవిది (?) కాదు.) 6. పురుషార్థసారము 7. కామందకము 8. చారుచర్యమొదలగు గ్రంథములనుండి యేర్చి వ్రాసిన పద్యరాజము లున్నవి.

పురుషార్థసారకృతికర్త శివదేవయ్యయే యని శ్రీకవిగారు చెప్పినట్లునిర్ధారణ మైనచో నాతనిగ్రంథభాగము మనకి సింగన సకలనీతిసమ్మతమున మన కించుక దొరుకుచున్నది. శైలి కందలిపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

క. తనప్రజఁ బిడప నిర్భయ । మనియూఁ అడితోలఁగిపోయి యహితులఁగెలువన్
జనినైనఁ జుట్టుముట్టిన । దనుమున్నపుం డశ్రమంబు దుర్గబలమునన్॥

క. పులులుండు పొదల నేనుఁగు, లలఘుగిరీంద్రములనుండు ననిశము సింహం
బులుగుహలనుండుఁ గావున, బలవంతులకైన దుర్గబల మది వలయున్॥

చ. ధరతృణకాష్ఠతైలఘృత ధాన్యజలాదిక వస్తుపూర్ణమై
గురుతరమై మహాటవులఁ గోటలభూరిగభీర[వాపులన్]
పరివృతమై ప్రదీరములభం బగుదుర్గముగల్గు భూరుణీ
శ్వరుఁడు దలంప నెవ్వరికి నసాధ్యుఁడు వానికి సాధ్యులే యొరుల్॥

క. పరనృపతులు బుత్తెంచిన । పరవస్తుచయంబు ముట్టవలవదు విషదు
స్తరమంత్రయంత్ర మాయా । పరిశుష్కాస్పదము లగుట పార్థివుఁడ కనా॥

క. ప్రజఁ జెఱిచి కూడఁబెట్టిన । నిజధన మదివలయు వ్యయము నిచ్చలుఁ జేయన్
ప్రజయును ధనమును బోలిసిన । భుజబలమున నిలువఁదలఁచు భూపతికిఁ దగన్॥

క. జనలక్ష్మికి ధనలక్ష్మికి । ననుపమ వసుధర్మలక్ష్మి కాత్మయ మూలం
బనియాత్మరక్షమఱుపక । జననాథుఁడు సేయవలయు సతతము ప్రీతిన్॥

ఈ కాలమునందే పుట్టినశివదేవయ్యశతకముగాని, కొంచెము పూర్వపు వైనరుద్రదేవునీతిసారముగాని, మడికి సింగన్న పేర్కొనినయుత్తరగ్రంథములుకాని ప్రచురము కాలేదు. సింగనగ్రంథములవలనఁ దెలుఁగులోఁ గాకతీయయుగమున చాళుక్యచోళయుగములలోవలెనే యనేకగ్రంథములు బయలుదేరి నశించినట్లు తెలియుచున్నది. జైనగ్రంథములు శైవులవలనను, ఆర్యులగ్రంథములు మహమ్మదీయులవలననుఁ గాకతీయయుగమునఁ బుట్టినవి కొన్నివేలో, లక్షలో నశించియుండవలెను. ఇప్పటికైన నైజాముమండలము సంపూర్ణముగ గాలించిన లాభ ముండకపోదు.

శివదేవయ్య యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు, తిక్కనకవికి సమకాలికుఁడు, క్రీ॥ శ॥ 13 వ శతాబ్దములోనివాఁడు. ఈతని గ్రంథములు దొరకువఱకు నీవివరములతోనే మనము సంతృప్తి నొందవలసి యున్నది.

రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు

ఈతనినే రావిపాటి తిప్పన్న యందురు. ఈతఁడు త్రిపురాంతకోదాహరణము, మదనవిజయము, చంద్రతారావళి, అంబికాశతకము ననుతెలుఁగుగ్రంథములును, ప్రేమాభిరామమనుసంస్కృతనాటకమును, రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. మన కిప్పుడు త్రిపురాంతకోదాహరణముమాత్రముచిక్కుచున్నది. తక్కినగ్రంథభాగములు కొన్ని దొరకుచున్నవి. ప్రేమాభిరామమునే వినుకొండ వల్లభరాయఁడు క్రీడాభిరామ మనువీధిగా భాషాంతరీకరించితి నని చెప్పియున్నాఁడు. ఈరావిపాటి తిప్పన్నగ్రంథము లపురూపములై పోయి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిపరిశ్రమమునఁ గొన్నియై నఁజిక్కుచున్నవికాని, భాషాభిజ్ఞుల కీకవి క్రొత్తవాఁడు కాఁడు. అప్పకవీయమునం దీతిప్పన్న యాక్రిందిపద్యమును యతిప్రాసప్రకరణమునం దనుస్వారసంబంధయతి కుదాహరణముగ నుదాహరించియున్నాఁడు.

మ॥ పరిచే సైరిభుఁడేల భాస్కరులు భాసానాథ పుత్రా వసుం
ధరయం దొక్కఁడు మంత్రియయ్యె వినుకొండ న్రాయనామాత్య భా
స్కరుఁడో యా నయినన్ సహస్రకరశాఖ ల్లే వవే యున్న వే
తిరమై దానము చేయుచో రిపులహేతిన్ వ్రేయుచో వ్రాయు చోన్॥

ఈపద్యమునకుఁ బాఠభేదముగ "రాయనామాత్య" భాస్కరుఁడని ద్వాత్రింశన్మంత్రిచరిత్రము నందున్నది. అచ్యుతదేవరాయని కాలమునం దొక రామయభాస్కరుఁడును, నాదెళ్ల యప్పమంత్రి క్రీ. శ. 1516 లో భర్తపూడిగ్రామ మొకరాయనిభాస్కరుని కిచ్చినట్లున్న శాసనమువలన నింకొక భాస్కరుఁ డా కాలమునందు నున్నట్లును తెలియుచున్నది. కాని యీరావిపాటి తిప్పన్న పేర్కొనినభాస్కరుఁడు వీరిద్దరిలో నెవ్వఁడును కాఁజాలఁడు. ఏమనఁగా? క్రీ. శ. 1420 లో నున్నవినుకొండ వల్లభరాయఁడు రావిపాటిత్రిపురాంతకుని గ్రంథమును

భాషాంతరీకరించియుండుటచే నీతఁడు వల్లభరాయనికంటెఁ బూర్వుఁడు కావలెను. కావున రావిపాటి తిప్పన్న 1420 కిఁ బూర్వుఁ డగుభాస్కరునే పొగడియుండవలెను. ఈక్రిందిపద్యమువలన క్రీ. శ. 1380 లోఁ గాటయవేమారెడ్డికాలమున నొకభాస్కరుఁ డున్నట్లును, అతఁడు "దానము, యుద్ధము, వ్రాఁత" లయందుఁ బ్రసిద్ధుఁ డైనట్లును గనఁబడుచున్నది.

చ॥ కలయఁ బసిండిగంటమునఁ గాటయవేమసమక్షమందు స
త్ఫలముగ రాయనిప్రభుని బోఁచఁడు వ్రాసినవ్రాల మ్రోఁతలన్
గలుగలు గల్లుగల్లు రనఁ గంటకమంత్రులగుండె లన్నియున్
జలుజలు జల్లుజల్లు రనె సత్కవివర్యులు మేలుమేలనన్॥

ఈకాటయవేముసమక్షమం దున్నభాస్కరుఁడుకూడ 'వ్రాఁత' లోఁ బ్రసిద్ధుఁ డగుట నీతఁడే రావిపాటి తిప్పన్న పొగడినవాఁ డై యుండు నని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి పీఠికవాక్యానుసార మూహించుచున్నారు. కావున రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు 1380 క్రీ. శ. ప్రాంతమువాఁ డనుట కంగీకరింప వచ్చును. ఈరాయనిభాస్కరునే వేమన్నయుఁ బొగడియుండె నని వేమనచరిత్రమువలనఁ దెలియఁగలదు.

ఈకవి వ్రాసిన త్రిపురాంతకోదాహరణము మృదుమధుర మైన శైలిగల మంచికావ్యము. ఉదాహరణములు చాటుకృతులలో నొక విధమైనవి. ఇవి ప్రాచీనకాలమునం దెక్కువవాడుకలో నున్నట్లు నిదర్శనము లున్నవి. పండితారాధ్యులు, పాలుకురికి సోమనాథుఁడు, శేషనార్యుఁడు మొదలగువా రుదాహరణము ల్వ్రాసినట్లు నిదర్శనము లున్నవి.

ప్రాచీను లుదాహరణలక్షణము నిట్లు చెప్పియున్నారు.

సీ॥ భాసిల్లు సప్తవిభక్తులందును మఱి సంబోధనంబున సరవిఁగాఁగఁ
బ్రభునామయుతముగాఁ బద్య మొక్కటియును దగఁ జెప్పి రగడభేదంబులందుఁ
గళికలు ప్రత్యేకదళము లెన్మిది చేసి తత్పూర్వార్థముల నుత్కళిక లనఁగ
నేకసమాసమై యేమదళంబులు తుదవిభక్తిస్థంబు దోఁపఁ బలుక

గీ॥ దాని కెనగాఁగఁ జిక్కినదళ్ళ మమర్చి, ఘణితు లొందఁగూర్చి సార్వవిభక్తికముగఁ
గట్టి కడపటిపద్య మొక్కటి రచింప,నది యుదాహరణం బగు నజ్జనాథ! 3-63.
—అనంతునిఛందము.

ఈలక్షణము ననుసరించియే త్రిపురాంతకాదులు వ్రాసియుందురు. ఈతఁడు త్రిపురాంతకదేవు నుద్దేశించియే యీయుదాహరణము వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్టిగ్రంథములు పూర్వము చాలవాడుకలో నుండినను దరువాత తరువాత నీరూపము ప్రజాభిరుచికి సరిపడక నిలువలేకపోయిన వనవచ్చును. పండితారాధ్యులవా రిట్టిగ్రంథములు వ్రాసి రని పాల్కురికి సోమనాథుఁ డనుచున్నాఁడు.

"శతకంబు శివతత్త్వసారము దీపకళికమహానాటకము నుదాహరణ"
—పర్వత ప్ర. 369.

పాల్కురికి సోమనాథుఁ డుదాహరణములు రెండువ్రాసినట్లు నిదర్శనము.

"సీ॥ గీ॥ గద్యపద్యము ల్పంచప్రకారగద్య, యష్టకముపంచకము నుదాహరణయుగ్మ
మాది యగుకృతుల్భక్తి హితోగ్రబుద్ధి, జెప్పినవి భక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు॥"
—ప. సో. బసవపురాణ పద్యకావ్యము.

ఇంక నొదలో వ్రాసినవి వ్రాసికొని చదువువారు లేక నశించియుండవచ్చును.

ఈతనికులగోత్రములు కాని తలిదండ్రులనామములుకాని స్థలముకాని తెలిసికొనుట కాధారములు లేవు. ఈతఁడు వ్రాసినయంబికాశతకము సంపూర్ణముగఁ జిక్కుటలేదు. చంద్రతారావళి 27 పద్యములు గలచాటుకృతిమదనవిజయము ప్రబంధమై యుండును. ఒక్కొక్కగ్రంథమునుండి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రుదాహరించినపద్యము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. వారి కీపద్యములు ప్రబంధరత్నాకరమునందే దొరికినవి కాఁబోలును. మదనవిజయము వాత్స్యాయన కామసూత్రములకు దెలుఁగైనరతిశాస్త్ర మని శ్రీకవిగా రను

చున్నారు. * ఉదాహృత మైన పద్యములనుబట్టి యట్లూహించి యుందురు. లేదా ఎఱ్ఱయకొక్కోకమునందు రతిశాస్త్రముల రచియించినకవులఁ బొగడుచు చివర "రావిపాటి త్రిపురాంతకాదిశృంగారకవుల నెల్ల గారవించి కళాశాస్త్రసుకవిరాజశేఖరిని వినతిచేసి" అని నవాక్యములవలన నిట్లు తీర్మానించియుందురు. (చూడు ఎఱ్ఱయకళాశాస్త్రము కృత్యాది 4, 5, పద్యములు.)

౧. త్రిపురాంతకోదాహరణము.

ఉ. శ్రీనగచక్రవర్తి తుదిశృంగము చూచెదనంచు నేటికిం
బోననిశంబు మానవులపుట్టువుఁ జావును లేనిమందు నా
చె ననుచుం బతాకయనుచేఁ దరుణాచల మెక్కి చీరఁ బం
చాననుఁ డిందుమౌళి త్రిపురాంతకదేవుఁడు భక్తలోకముల్.

కళిక. మఱియు సజ్జనభక్తగృహముల మఱిగితిరిగెడు కామధేనువు
కలదలెఱుఁగక వేఁడుదీనులఁ గవియు జంగమరత్నసానువు
శైలజాముఖచంద్రగోచులచవుల దవిలెడు నవచకోరము
వేలుపుందపసుల తలంపుల వెల్లిగొల్పెడు నమృతపూరము
దేవతలు మువ్వురకు నవ్వలి దెస వెలుంగుచు నుండు నెక్కటి
భావవీధులఁ గలసి పలుకులఁ బట్టిచెప్పఁగరాని దక్కటి
ఆఱురేకుల మంత్రకుసుమము నందు వెలిఁగెడు చంచరీకము
వేఱుసేయక యోగిజనములు వెదకిపొందెడి నూర్ధ్వలోకము.

ఉత్కళిక. అడుగుఁదమ్ములఁ జొప్పవసిగని యడరికునకాకృతులు గైకొని
మీఱి చదువులు దవులమందటఁ బాఱుక్రోడము నేసి మందట
లాడి వనమాలోత్కనఁగ వచ్చిన క్రీడి గోరినవరము లిచ్చిన
యాటపికకుల సార్వభౌముఁడు జూటభాస్వత్తుహినధాముఁడు.

ఉ. ఆఱడియాస నీరసధరాధిప లోకమునిండ్లు వాకిళుల్
దూఱుటమాని శ్రీనగము తూరుపువాకిలిఁ జొచ్చిపాపముల్
నీఱుగఁజేసి గంధవతినీటనుగ్రుంకి మనంబులోని చి
చ్చాఱఁగఁజేయుటొప్పు త్రిపురాంతకదేవునకై నమస్కృతుల్.

* మదనవిజయము 8 ఆశ్వాసముల గ్రంథ మనియు, రతిశాస్త్ర మనియుఁ దామా గ్రంథము చదివితి మనియు మా. రా. కవిగారు చెప్పుచున్నారు. ఆ గ్రంథ మెక్కడిదియొ వారు చూపిరఁట!

ఉ. పోయెదుఁగాలమన్యగతిఁ బొందదు మోక్షము వెంతికొండకుం
బోయెదు తోవ మీ కెఱుఁగఁబోలదు మానవులార రండు లేఁ
బ్రాయపుఁగొండ కంచు శివభక్తులలోపల నద్రిరాజక
న్యాయుత పుణ్యమూర్తి వలనంగడతేఱెదు జన్మఖేదముల్.

చంద్రతారావళి.

మ. చరమక్ష్మాధర చారుసింహముఖ దంష్ట్రాకోటియో నాఁగనం
బరశార్దూల నఖంబొ నాఁగ దిమిరేభప్రస్ఫురద్దంత సం
హరణక్రూరత రాంకుశంబనఁగ నుద్యల్లీలనీరేఖని
త్యరుచిం బొల్పుగఁ బెంపగున్ విదియచంద్రా! రోహిణీవల్లభా॥

మ. అమితధ్వాంత తమాలవల్లిల వనవ్యాపార పారీణదా
త్రిమొ సౌగంధికషండకుట్మలకుటీరాజీసముద్ఘాటన
క్రమనిర్వాణధురీణ కుంచికయొ నాఁగం బెంపునం నీకళా
రమణీయత్వము చూడనొప్పెసఁగుఁ జంద్రా! రోహిణీవల్లభా॥

అంబికాశతకము.

ఉ. ఉప్పలబోరుఁ దల్పులిసిజింతలు వాఱెడుచూపుఁ గుంచియుం
ద్రిప్పితళుక్కునందెరచి తిన్నని మోముకఁ గాయు వెన్నెలల్
ముప్పిరిగొన్న వేడుకలు మూఁగినసిగ్గు సియాడఁ బ్రీతినీ
వప్పరమేశుఁ జూచి తనువర్ధముగొంటివి పొసంగ నంబికా.

చ. వెడఁగగు రత్నదర్పణముఁ జేరిన వెన్నెలపోసి నిచ్చలుం
దుడువక పాలసంద్రమునఁ దోఁచి సుధాకరు మేనికందు పోఁ
గడుగక నేరెటేట సితకంజము ముంపక నైజకాంతినై
తొడరినదల్లి నీమొగముతో సరిపోల్పఁగఁ జాలు నంబికా.

ఉ. కూడెడు వెంద్రుకల్ నిడుదకూఁకటిఁ బోవఁగ బొడ్డుపై వళుల్
జాడలు దోఁపఁ బ్రొమ్ములకచన్నులమించు దొలంక సిగ్గునం
జూడగ నేరముల్ మెఱుఁగుఁ జూపులనీన హిమాద్రియింట నీ
వాడుట శూలికిన్ మనము వాడుటగాదె తలంప నంబికా.

ఉ. భారతివై సరోజభవుపాలవసించి రమావధూటివై
నీరజనాభుఁ జెంది ధరణీధరనందనవై మహేశ్వరున్
గోరి వరించితమ్మ నినుఁ గొల్వక యూరక యేలగల్గు సం
సారసుఖంబు లీమనుజసంతతికిన్ దలపోయ నంబికా.

ఉ. లాచిపరాంగనల్ వరవిలాస మనోహర విభ్రమంబులన్
జూచినఁజూడఁడుత్తముఁడు చూపఱఁజూచును మధ్యముండుతాఁ
జూచినఁజూడకుండినను జూచుఁగనిష్ఠుఁడు నన్నుపేరిలోఁ
జూచిన జూడకుండు గుణిఁజూచిన చూపునఁజూడు, మంబికా॥

ఉ. వాలికకన్నుముంగురులు వాతెరకెంపుమెఱుంగు జంటిపైఁ
గ్రాలెడుతారహారమును గంకణచారు కరంబుడాఁపలన్
దూలుచునున్నపయోధరయుఁ దోఁచినకన్నులమోడ్చి మోడ్చినే
పాలగునీకుమేని సగబాలుమనంబునఁ జేర్తునంబికా॥

ఈపద్యములు మానవల్లి రామకృష్ణయ్యగారి త్రిపురాంతకోదాహరణ పీఠికనుండి తీసికొంటిని. దీనిఁగూర్చి శ్రీరామకృష్ణయ్యగా రిట్లు వాకొనుచున్నారు.

"అంబికాశతకమునఁ బార్వతీనాయికాగుణవర్ణనాదులు రసజ్ఞుల కింపుగా మృదుభావతోఁ గూర్పఁబడినవి. నేటికాలమున శృంగారసముద్రసారవిధురులు గొందఱును, భక్తిరసనియమప్రణాళికాపారీణులు గొందఱును, ఉత్తమదేవతావర్ణనముల శృంగారరసాభాసములుగాఁ దలఁచుచున్నారు. దీనిలోను త్తమదేవత లైనను నంబికాశివులపరస్పర శృంగారరసోన్నతి వర్ణింపఁబడినదికాని ధ్వనికారులమతమున రసాభాస మనునదిమాత్రము దీనిలో నెచ్చటఁ గానరాదు."

మ ద న వి జ య ము.

ఈక్రింది పద్యములు రెండును మదనవిజయములోనివని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు త్రిపురాంతకోదాహరణపీఠికలో నుదాహరించిరి.

క. సతిగుణవతియగునేనియుఁ, బతికదిరత్నంబ ప్రాణబంధువయమృతం
బతివయదుర్గుణియగునేఁ, బతి కెడపనిచిచ్చు కాలుపక యది కాల్చున్॥

మ. గుణముల్ సుందరరూపముల్ విభవముంగూటంబు సౌభాగ్యల
క్షణముంజారుచరిత్రముల్ వినయముల్ జాతుర్యముల్ ధర్మభూ
షణముంగల్గి పతివ్రతామహిమమించన్ గల్గెనేఁదత్సతీ
మణిచింతామణి దానిఁదాల్పఁగలుగన్ మర్త్యుండె ధన్యుండిలన్॥

వెన్నెలకంటి జన్నయకవి.

మన కిప్పుడు దేవకీనందనశతక మొకటి మిక్కిలివ్యాప్తికలది కనఁబడుచున్నది. "కృష్ణా దేవకీనందనా!" యని మకుట మున్నది. సరిగ నూఱు పద్యము లున్నవి. శతకాంతమున నీపద్య మున్నది.

క. ఈకృష్ణ శతక మెప్పుడు । పైకొని విన్నట్టివారు వ్రాసిన వారల్ ।
చేకొని పఠించువారలు । శ్రీకృష్ణుని కరుణ గలిగి చెలగుదు రెలమిన్ ॥

దీనిని వ్రాసిన దెవ్వరో యింకను దెలియదు. కొంద ఱిది తిక్కనసోమయాజి కృతమందురు. కొందఱు ముద్రాపకులు దీనిని "పానకాలరాయ విరచిత" మని ముద్రించిరి. తిక్కనసోమయాజి కృష్ణశతక మొండు రచియించె ననియు, నందు "అరయన్ శంతను పుత్రుపై విదురుపై" యను పద్య మున్నదనియు నొకానొకఁడు వ్రాసి నట్లు కవులచరిత్రము నుడువుచున్నది. అం దీపద్యమకుటము మారి యున్నది. ఈ పద్యము తిక్కనది కాదని యముద్రితగ్రంథచింతామణిలోఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁబడుటయేగాక, యిది దేవకీనందన శతకములోని దనికూడ వ్రాసి యాకల్పనమును జిరకాలముక్రిందటనే ఖండించి యున్నారు. "కరినేలింది హుళక్కి ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చి యిచ్చింది దబ్బర" యిత్యాది ప్రసిద్ధ పద్యము లిందును జానకీపతిశతకము నందును గనవచ్చును. ఎందలివో? ఈశతకము నందలి పద్యములు రామదాసుచరిత్ర మనుప్రాచీనకావ్యమునందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. కాని యాకావ్యము వ్రాసిన దెప్పుడో తెలియదు. ఈ శతకమునందలి పద్యములే యప్పకవీయమునం దుదాహరింపఁబడినవి. ఇందలి ౫౫-వ పద్యము దేశ్యనిత్యసమాసవిశ్రాంతి కుదాహరణముగ నిచ్చినాఁడు. ఆపద్యమిది.

"మ. చతురంభోధిపరీత భూవలయ రాజానేకకోటీర రం ।
జితమాణిక్య విరాజమానపద రాజీవుండు ధర్మాత్మజుం ।

దశశికారుణ్యముచేత మత్స్యపతి కొల్వాసింపఁడే నీదుశా।
శ్వతకారుణ్యముగల్గు నంతపను కృష్ణా దేవకీ నందనా! ”

ఆప్పకవీయము 3-209.

అప్పకవి క్రీ॥ శ॥ 17-వ శతాబ్దమువాఁడని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియును. కావున నీశతక మతని నాఁటికే ప్రసిద్ధమై, లాక్షణికముగ నెంచుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ॥ శ॥ 15-వ శతాబ్దములో “దేవరాయని కరుణాకటాక్ష వీక్షణముఁ గాంచి”న వెన్నెలకంటి సిద్ధన్నకొడుకగుజన్నయ్య యొకఁ డుండెను. అతఁడొక దేవకీనందనశతకమును వ్రాసినట్లు పేరమరాజు జక్కన తన విక్రమార్క చరిత్రములో నీవిధముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ॥ విమలవర్తనమున వేదశాస్త్రపురాణవాక్యార్థసరణికి వన్నె పెట్టె
పరమహృద్యంబైన పద్యశతంబున దేవకీతనయు విధేయుఁజేసె
రసికత్వమున దేవరాయమహారాజ కరుణాకటాక్షవీక్షణముఁ గాంచె
కర్ణాటకటకమ్ము కలయంగ మెచ్చంగ గణకవిద్యాప్రౌఢి ఘనతకెక్కె

గీ॥ గురులఁబోషించె సత్కవీశ్వరులమించెఁ। బ్రజలఁబాలించె భాగ్యసంపదవహించె।
హరితముని ముఖ్యవంశరత్నాకరేంద్రు। చంద్రుఁడైయొప్పు సిద్ధయజన్నమంత్రి॥

ఇందుఁ జెప్పినట్లు “పద్యశతమే” ఈ దేవకీనందనశతకమునం దున్నది. ఇతఁ డప్పకవికంటె రమారమి 200 యేండ్లు పూర్వుఁడు. కాఁబట్టి మన కితరాధారములు దీనికి వ్యతిరేకము లైనవి దొరకువఱకు నీజన్నమంత్రియే యీ దేవకీనందనశతకకర్త యనుకొనుటకభ్యంతర ముండఁగూడ దని తోఁచుచున్నది.

ఈ జన్నయ్య కొడుకుపేరు తాతగారి పేరే సిద్ధన్న.

ఈ రెండవసిద్ధన్నయే విక్రమార్క చరిత్ర కృతిపతి. ఈతని నందులకే జన్నయ సిద్ధమంత్రియని కవి చెప్పినాఁడు. ఈ రెండవ సిద్ధమంత్రి దేవరాయనిమంత్రి యగుచామరుసుచే “చామరచ్ఛత్రికము” లందినట్లు విక్రమార్క చరిత్రము నుడువుచున్నది.

చామరుసు కర్ణాటకభాషలోఁ బ్రభులింగలీలలు వ్రాసిన కవి. అవి యాతఁడ ఆవము తెలుఁగులలోనికి భాషాంతరీకరింపఁజేసెను. ఈ చామరుసు వల్లభమంత్రికుమారుఁడు. పిడుపర్తివారికి డోకిపఱ్ఱుగ్రహారమును తిరిగి ఇప్పించిన దీమంత్రియే!

విక్రమార్కచరిత్రములోని షష్ఠ్యంతములలోఁ జెప్పిన యీ క్రింది పద్యమువలన విష్ణుపురాణమును దెలిఁగించిన వెన్నెలకంటి సూరన్న తాతయై రెండవసిద్ధన్నకుఁ బెదతండ్రియని తేలుచున్నది.

ఉ. వెన్నెలకంటి సూర్యుఁడు వివేకగుణాఢ్యుఁడు వేదశాస్త్ర
సంపన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారముల్
గొన్న కవీంద్రకుంజరుఁ డకుంఠితతేజుఁడు పెద్దతండ్రిగా
సన్నుతిఁగన్న సిద్ధనకు సంతతదానకళావినోదికిన్ ॥

అనఁగా దేవకీనందనశతకము వ్రాసిన జన్నయ్యయు, విష్ణుపురాణము తెలిఁగించిన సూరన్న తాతయు, సోదరులని తోఁచుచున్నది. "సత్ప్రబంధము లొసంగిన వెన్నెలకంటి వారిలోన్" అను విష్ణుపురాణ వాక్యమువలనఁగూడ వెన్నెలకంటివారిది కవిత్వసంప్రదాయముగల కుటుంబ మని మనకుఁ దెలియుచునే యున్నది.

వెన్నెలకంటి జన్నయ్య ఆపస్తంబసూత్రము వాఁడు. హారీత గోత్రజుఁడు. ఇతనితాత సూరనసోమయాజి. ఆతఁడెద్దనపూడి రాజేంద్రచోడునిచే నగ్రహారములు, కనకదండాందోళికాచ్ఛత్రచామర ప్రముఖరాజచిహ్నముల నందినవాఁడు. సర్వతోముఖ మనుయజ్ఞమును చేసినవాఁడు. అన్నదాత. శైవాచారపావనుఁడు. జన్నయ్యకవి తండ్రి సిద్ధమంత్రి శ్రుతిశాస్త్రముల నెఱిఁగినవాఁడు. పురాణకావ్య నాటకములఁ బోషించినవాఁడు. క్రతువులఁ జేయించినవాఁడు. ఇతఁడు నన్నయగంధవారణుఁ డనురాజునకు మంత్రి. ఇతనితల్లి సూరమాంబిక. ఈమె పేరయనన్నయార్యుఁ డనుకవికి సోదరి. జన్నయకవి సోదరుఁడు మంత్రిభాస్కరుఁడు. జన్నయకవి మహాదాత. ఈతని భార్య అచ్చమాంబ మహాపతివ్రత. ఈతనికొడుకులు సిద్ధన్న, భైరవన్నలు. ఈ సిద్ధన్నయే విక్రమార్కచరిత్రకృతిపతి. ఈసిద్ధన్నకూడ కవి. ఈసి

ద్ధన్నకొడుకు తిప్పన్న. తాతలు, తండ్రులు, కొడుకులు, మనుమలు కూడ వేదాచార సంపన్నులై క్రతువు లొనర్చుచు నొకప్రక్క, మంత్రులై రాజ్యాంగముల నడుపుచు నొకచక్కి, కవిత్వశ్రీని విమలకావ్యములు వ్రాయుచు నొకదిక్కు, నీవెన్నెలకంటివా రాంధ్రబ్రాహ్మణకుటుంబములలో నధికకీర్తిని సంపాదించుకొని యిహపరములం జూరఁగొనిరి. వీరివివరము లింకను దెలియఁగోరువారు చక్కని వైదుష్యము గలజక్కన వ్రాసినపద్యములు విక్రమార్కచరిత్ర కృత్యాదినిఁ జదివి ధన్యులగుదురు గాక! ఈకవి 15-వ శతాబ్దమువాఁడనుట సుస్పష్టము.

దేవకీనందనశతకము లాక్షణికు లంగీకరించిన దయ్యు నిందు కొన్ని వ్యాకరణవైరుధ్యములు లేకపోలేదు. కాని యివి యాకాలపువారు పెక్కుగు వాడినందున ప్రౌఢప్రయోగములుగఁ దీసికొనఁదగినవి. "కూడీకూడని, వండే నేర్పులు, మనవాలకింపు," ఇత్యాది ప్రయోగము లనేకములున్నవి. దీనికిఁ బిమ్మట పోతన్న రచియించినట్లు కన్పడుచున్ననారాయణశతకమునందు దీనితో సంపూర్ణముగఁ బోల్పదగిన పద్యము లున్నవి. ఈ శతకమునందలి 15, 19, 82 మొదలగు పద్యములు సంస్కృతశ్లోకభావముల కనుసరణములు. 72 వ పద్యము సుమతిశతకము నందలి పద్యమున కనుకరణము. శైలిమంచిది. భక్తిరసప్రపూరితము. అన్నియు వృత్తములు. కృష్ణచర్యలే ప్రాయికముగ నుద్ఘాటింపఁబడినవి. కొన్ని పద్యములు ముద్దులొలుకుచుండును. శైలికిఁగొన్ని పద్యములు చూపుచున్నాను.

మ॥ విరటుంగొల్చినవాఁడు నొక్కడిలఁబృథ్వీనాథులన్ గూల్చి సం
గరభూమిన్ ఘనవైరి వీరతతులన్ గాసించుచున్ డగ్గ్రంచి యు
ద్ధరకున్నగ్రజురాజుఁ జేసియు తుదిన్ దా నీకృపంబాయఁడే
పరిపోదే భువినింద్రనూనుధృతి కృష్ణా దేవకీనందనా॥ 50॥

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గలయొక దేవకీనందనశతకప్రతిలోఁ గొన్నిపద్యము లధిక మున్నవి. సర్వేశ్వరశతకము, దాశరథీశత

కమును, తత్కర్తలు తాటియాకుల పైవ్రాసి యొకొక్కపద్యము గోదావరిలో వైచి యెదు రెక్కినపద్యములనే తీసికొని శతకముగఁ గూర్చిరని కథలు చెప్పుదురు. శతకమునందలి పద్యము లన్నియు మణులవంటి వనుట కీకథవారికలోనికి వచ్చినదో? ఈకథలకుఁ గేవలమువాడుక యే గాక యీపరిషత్ప్రతిలో దేవకీనందనశతకమున నీపైకథకు బలమిచ్చు పద్యమొకటిఁ గానఁబడియెడిని.

సదయస్ఫూర్తికళల్ ఘటించి వికరక్షు శ్రేష్ఠుఁడామోదియై
పదివేల్ పద్యములందు నూటపది సత్పద్యంబులర్పించె, మీ
పదనీరేజములందు దివ్యతటినీపాథః ప్రపూర్ణాభి ము
ఖ్యదయన్ (ధునిన్?) గాంచిన పాటమీకరుణ కృష్ణా॥

1104 పరిషత్ నె 2347 రు వ్రాఁతప్రతి.

ఇట్లే "అడయారు లైబ్రరీ" 32- I-44 సంఖ్య గలదేవకీనందన శతకము [ప్రాఁతవడ్డలిపి]లో నీక్రిందిపద్యములు రెండు కనఁబడుచున్నవి. యథామాతృకముగఁ జూపెదను.

సదయస్ఫూర్తి కళల్ ఘటించుకవిరక్షు శ్రేష్ఠుఁ డుత్సాహియై
పదివేల్పద్యము లందునూటపది సత్పద్యంబు లర్పించు నీ
పదనీరేజములందు పావననదీపాద ప్రఘూజాభి ము
ఖ్యదశ గాంచినద(పా?)ట మీకరుణ కృష్ణా॥ 100॥

లేఖకునిగద్య యిట్లున్నది.

కవనాచాతురిమీరమున్న కవిరక్షు శేష్ఠుఁడా (డా?) మోదియై
భువిగావించినయట్టి కృష్ణశతకంబున్ భక్తితాత్పర్యవై
భవమొప్పన్ లిఖియించి(చె?) సద్వరకవి ప్రావీణ్యుఁడా భాస్కరా
ర్యవరగ్రామణి మీలసత్కరుణ కృష్ణా దేవకీనందనా॥ 102॥

"ఖరసం॥ ఆషాడశు ౫"

ఈకవిరక్షశ్రేష్ఠుఁ డెవ్వరు? వెన్నెలకంటి జన్నయ కర్తృత్వమిందువలన సందేహింపవలసిన దగుచున్నది. శబ్దార్థములనే పురస్కరించుకొని చెప్పిన నది కవిరాక్షసుఁడు వ్రాసె ననవలెను. వెన్నెల

కంటి జన్నయార్యే కవిరాక్షసుఁడా? కవిరాక్షసుఁ డీతనికి సమకాలికుఁడై యామోదించె నని కవిహృదయమా? లేక కవిరక్షక శ్రేష్ఠుఁ డనదగిన కవిపోషకుఁ డగుజన్నయకృతమే యనమా? రక్షక శ్రేష్ఠుఁడు రక్షశ్రేష్ఠుఁ డనరాదు గావునను, కవిరాక్షసు లేగాక వారిలో శ్రేష్ఠుఁ డుండుటను జాతివాచక మగుచున్నది. కావున నీ రెండుయూహలును వాస్తవ మను టకు వీలు లేదు. పండితులు చర్చించెదరుగాక! ముద్రితశతకముల తాటియాకులప్రతులు కలవారు ప్రతిశతకమును బరిశీలించుచుం డుట ధర్మము. శతకకవులుకూడ గద్యలో కవివివరములను పద్యముగా శతకాంతమున వ్రాయువారు. అవి కొందఱు లేఖకులు విడిచి వేయుచువచ్చిరి. చర్చచే దేవకీనందనశతకకర్తను నిరూపింపవచ్చును. నేను సాహసింపలేదు.

(1) కొన్నిపోలికలు చూపుచున్నాను.

శా॥ చూళిన్ పింఛపుదండ యొప్పఁగ నటింపన్ గానుశృంగారవృ
శ్రీ లెంచంగను పిల్లఁగ్రోవి రవమున్ చేకోలముం జెక్కుచున్
కేలన్ మెచ్చొదవింప గోపకులతోఁ గ్రీడారసస్ఫూర్తి నీ
వాలంగాచు విధంబు నేఁ దలఁతుఁ గృష్ణా దేవకీనందనా॥ —దేవకీనందన 16.

మ॥ కేలన్ గోలముఁగూటిచిక్కము నొగిం గీలించి నెట్టంబుగాఁ
బీలీపింఛముఁ జుట్టి నెన్నడుమునన్ బింఛావళిన్ గట్టి క
ర్ణాలంకార కదంబగుచ్ఛ మధుమత్తాలీ స్వనం బొప్ప నీ
వాలన్ గాచిన భావమిట్టి దని నేవర్ణింతు నారాయణా॥ —నారాయణ 48.

మ॥ లలనాకుంచితవేణియం దడవిమొల్లల్ జార కస్తూరికా
తిలకంబున్ గరుగంగ లేతనగవున్ దీపింప నెమ్మోమునన్
తళుకుల్ జూపెటి చూపు లోరగిల నానాకృతులన్ వేణుపు
ష్కల నాదంబులఁ బెంపుజూపుదువు కృష్ణా దే॥ —దేవకీనందన 18.

మ॥ లలితాకుంచిత వేణియం దడవిమొల్లల్ జార, ఫాలస్థలిన్
దిలకం బొప్పలరంగఁ గుండలరుచుల్ దీపింప లేఁ జెక్కులన్
మొలకన్నవ్వులచూపు లోరగిల మే న్మువ్వంకలన్ బోవఁగా
నలి గైకొందువుగాదె నీవు మురళీనాట్యంబు నారాయణా.
—నారాయణశతకము 53

ఇట్లు 80 వనారాయణశతకపద్యమునకు 88 దేవకీనందన సర్వేశ్వరశతకముం గూడఁ బోలిక లున్నవి చూడనగును. పోతన్నవంటి వారే గాక యనేకశతకకర్తలీప్రాచీనశతకరత్నము నందలిభావముల సంగ్రహించుచువచ్చిరి. దేవకీనందనశతకము ప్రాయికముగా భారతము నందలివిషయములను, నారాయణశతకము భాగవతమునందలివిషయములను జెప్పెను. ధూర్జటికూడ దేవకీనందనశతకమును జదివియుండవలెను. దేవకీనందనశతకమునందలి 76వ పద్యమున యతితప్పు "నానావేదపురాణ—మీనామాంక—న్నాశ్చర్యమే." 70, 71 పద్యములలో రాజుల నిందించెను.

శైలికి మఱికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

శా॥ నీడల్ దేరెడు చెక్కుటద్దములతో నిద్దంపుఁ గెమ్మోవితో
కూడీకూడని చిన్నికూకటులతో గోపార్భకశ్రేణితో
క్రీడాశూన్యకటీరమండలముతో వేడ్కన్ వినోదించుచు
న్నాఁడా శైశవమూర్తి నేఁ దలఁతు కృష్ణా దేవకీనందనా॥ 4

మ॥ కొలిచేజన్ వగలేకనే, నడిగితే కోపించుటీలేకనే
చెలువంబిచ్చుట కోకనే, విభవముల్ చేకూరుటల్ రూకనే
బలవంతుండగు తూకనే సతిజెడున్ ప్రాణేశుగైకోకనే
జలదశ్యామల శంఖచక్రధర కృష్ణా...॥ 42

శా॥ శ్రీ లక్ష్మీశ్రధవవాసుదేవ వరరాజీవాక్షపద్మాసనా
వ్యాళాధీశ్వర శర్వషణ్ముఖ శుకాద్యస్తోత్ర సత్పాత్ర గో
పాలానీకముఖాబ్జభాస్కరకృపాపాథోధి నన్ గావుమూ
ర్ధాలంకారమయూరపింఛధర కృష్ణా దే...॥ 47

మ॥ అరయన్ చందనగంధిపై విదురుపై నక్రూరుపైఁ గుబ్జపై
నరుపై ద్రౌపదిపైఁ గుచేలునిపయిన్ నందవ్రజస్త్రీలపై
గరుణం గల్గు భవత్కృపారసము నామీఁదన్ గొంతరానిమ్ము నీ
చరణాబ్జంబులు నమ్మినాఁడను హరేకృష్ణా...॥ 91

మ॥ కరినేలిందిహుళక్కి, ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చియిచ్చింది దబ్బర. కాకాసురునిన్ కటాక్షమునఁ జేపట్టిందబద్ధం, బహో
శరణన్నన్ బగవానితమ్మునికి రాజ్యంబిచ్చుటల్ కల్ల, యిత్తరినన్నేలిన నిక్కమీకథలు కృష్ణా...॥ 100

వేమన్న

ఇతఁడు మనదేశమునం దాబాలగోపాలమునకుఁ దెలిసినమహాకవి. ఈతనిపద్యములు విననియాంధ్రుఁడుకాని యీతనిపద్యమును జదువలేనియాంధ్రాక్షరాస్యుఁ డొక్కఁడుగాని లేరనుట యతిశయోక్తికాదు. ఆంధ్రేతరు లగుద్రావిడులు కర్ణాటకులునుగూడ నీతనిగూర్చి వినియున్నారు. వేమన్నపేరు విననివారు దక్షిణహిందూస్థానమున లేరు. ఇంత మహాకవి చరిత్రముమాత్రము సత్యముగ నిర్ధారణముకాకపోవుట శోచనీయము. వేమనచరిత్రములు పదిపండ్రెండుగురు వ్రాసియున్నారు. కాని కొన్ని వాడుకకథలు, కొన్ని వాడుకమాటలను విని వ్రాసినవేకాని యవి సత్యములో యసత్యములో మనకుఁ దెలియదు. వేమన్న 500 సం॥ రముల కాలములో దైవముగాఁ దలఁపఁబడుచుండుటచే నీతనిపేరుతో ననేకమహిమలు, అతిమానుషచర్యలు గలకథలు చేరిపోయినవి.

ఈతఁ డేయూరివాఁ డని చర్చలు జరిగియున్నవి. కొందఱు కొండవీడువా రనిరి. బ్రౌనుదొర దత్తమండలమువాఁ డనెను. క్యాంబెలు కటారుపల్లెప్రాంతములవాఁ డనెను. నేనొకసారి రాజమహేంద్రమువాఁ డైయుండు నని తలంచితిని. కాని వేమన్నయే తనపద్యములలో నొకచోట నిట్లు చెప్పుకొనెను.

"ఆ. ఊరుకొండవీడికునికిపశ్చిమవీధి, మూఁగచింతపల్లె మొదటియిల్లు
ఎడ్డిరెడ్డికుల మదేమని తెల్పుదు, విశ్వదాభిరామ వినురవేమ"।

పాఠాంతరము.

ఆ॥ ఊరుకొండవీడు నునికిపశ్చిమవీధి, మూఁగచింతపల్లె మొదటియిల్లు
అరసిచూడఁ బయలు నదెముక్తి శివుఁడయా, విశ్వదాభిరామ వినురవేమ॥

వేమన్న స్పష్టముగఁ దనది కొండవీ డని చెప్పుకొనినను సమాధి కటారుపల్లెలో నుండుటచే నీతఁడు తనకడపటిదినములు కటారుపల్లెలో గడపె నని కొంద ఱూహించుచున్నారు. ఇది సత్యమే కావచ్చును.

వేమన్న యేకాలమువాఁడనునదికూడ నిదివఱకు విస్పష్టము కాలేదు. బ్రౌనుదొరగారు 17 వ శతాబ్ద మనిరి. క్యాంబెలుదొర 16వ శతాబ్ద మనెను. ఇంకఁ గొందఱనేకవిధముగఁ జెప్పిరి. ఎవ్వరు చెప్పుదానికి నుపపత్తులు చాలవు. ఒకవిధముగఁ జూపుచున్నాను చూడుఁడు. వేమన యీక్రిందిపద్యములో రాయనిభాస్కరు నిట్లు పొగడియున్నాఁడు.

"ఆ. పరఁగ రాయనికులబాచనిధనమెల్ల. బట్టుపాలు కవులపాలుఁ దలఁప
నొనరఁ హీనజనులధనము దాయాదుల. పాలు జారకాంతపాలు వేమ"॥

ఇందువలన నీతఁడు రాయనిభాస్కరునికిఁ బిమ్మటివాఁడని తెలియుచున్నది. కాని క్రీ॥శ॥ 1386 మొదలు క్రీ॥శ॥ 1530 వఱకు నైదుగురు భాస్కరు లుంట వేమన్న యేభాస్కరునిపొగడెనో తెలియదు.

ఇఁక వేమన్న నీక్రిందికవులు పొగడియున్నారు.

(1) కౌండిన్యగోత్రు నిమ్మల వెంకటార్యసుతుఁ డగులక్ష్మణకవి తన యేకామ్రలింగశతకమునందు "భీమవేమానంతబిరుదకవుల" అని పొగడెను.

(2) ఇవ్వటూరి శరభనారాధ్యశిష్యుఁడును, అష్టవిధకవిత్వప్రవీణుఁడును, సర్వేశ్వరచరిత్ర, మనుతోభ్యచరిత్రమును వ్రాసినవాఁడును నగుపింగళి ఎల్లనార్యుఁడు తనగ్రంథమునందు సర్వేశ్వరశతకకర్త యగు యథావాక్కుల అన్నమయ్యను, వృషాధిపశతకకర్త యగుపాలుకురికి సోమన్నను, శివదేవుని, గణపతిదేవునిఁ బొగడి "వేమనఁ గీర్తించి విమలమతిని" అని మనవేమన్నను నుతించెను. ఈకవి 1590-1620 క్రీ॥ శ॥ వాఁడనికవులచరిత్రము నుడువుచున్నది. కావున వేమన్న యింతకుఁ బూర్వుఁడు కావలెను.

(3) అన్యవాదకోలాహలకర్త శివయోగీంద్రులు (సోమనాథుఁడు?) కూడ నొకవేమన్నను బొగడియుండెను. కాని శైవభక్తులలో "చేటలవేమయ్య" యొకఁడు "బెలిదేవరవేమయ్య" యొకఁడు పండితమల్లికార్జునునికాలమునందే యున్నందున శివభక్తుఁ డగువేమయ్య మన

వేమన్న కాఁజాలఁడు. ఐతే పై కవులుకూడ శివభక్తు లగు వేమయ్యలనే పొగడియుండఁగూడదా? అని శంక చేసికొనవచ్చును. కాని వారు కృత్యాదినిఁ జేయునట్టి యాదికవిస్తుతులలో నితరకవులతో పాటు పొగడిన వేమన్నను మనకవి వేమన్నయనియే తలంపవచ్చును.

(4) తురగా రామకవి నాగరఖండమును వ్రాసెను. ఇతఁడు 16వ శతాబ్దాంతమం దుండవచ్చు నని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. నాగరఖండము 1581 క్రీ॥శ॥ నందున్న కుతుపుశాహికాలమునందుఁ బుట్టినది. ఈ గ్రంథమునందు "శరభాంకు రాజశేఖరుని వేము" అని రామకవి పొగడియుండెను. కావున వేమన్న క్రీ॥శ॥ 1581కిఁ బూర్వుఁడై యుండవలెను.

ఇదిగాక కోమటివేమన్నకాలమున తురగా రామకవి(రాయని బాచనితో సమకాలమున) నుండె నని చాటుపద్యమణిమంజరిలో నున్నది కాని దానియాదార్థ్యము సరిగఁ దెలియదు.

(5) కృష్ణరాయలకాలమునం దున్న ఎడపాటి ఎఱ్ఱాప్రెగడ తన మల్హణచరిత్రమునందు వ్రాసినపద్యములు రెండు చూపెదను.

ఉ॥ ఇట్టిమహాప్రధానపరమేశ్వరమూర్తివి గాన నీవు చే
పట్టితి మేలు చుండిపురపాలక కాళనమంత్రిచంద్ర ము
న్నట్టిగఁ గృష్ణరాయజనకాంతునకీయక దాఁచినట్టి యా
రట్టడి యైనయొంటికవిరాజితమల్హణకావ్యకన్యకన్।

ఈకవి కృష్ణరాయనికాలమువాఁడు కదా! ఈతఁడు వేమన్నను బొగడెను.

"వినుతులొనర్తు నాంధ్రసుకవిప్రభు నన్నయభట్టుఁ, దిక్కయ
జ్వను, శివదేవు, భాస్కరుని, జక్కన నాచనసోము, సర్వదే
వుని, భవదూరు, వేము, నలపోతనఁ, బిల్లలమఱ్ఱి వీరభ
ద్రుని, శరభాంకు, వీరకవి, ధూర్జటిఁ, గేతన, భట్టబాణునిన్"

కాఁబట్టి వేమన్న యీయెఱ్ఱాప్రెగడకంటెఁ బూర్వుఁడు కావలెను. అనఁగా కృష్ణరాయనికిఁ బూర్వుఁడు. వేమన్న మిక్కిలిప్రఖ్యాతి

నొందినపూర్వుఁడు కానియెడల బ్రాహ్మణు లగు ఎఱ్ఱాప్రగడ, తురగా రామకవి, మున్నగువా రీతని ప్రాచీనకవులలోఁ జేర్చి నుతు లొనర్పరుకదా! కావున వేమన క్రీ॥శ॥ 1505కుఁ బూర్వుఁడు కావలయును.

ఇట్లొకవిధముగ వేమన్న రాయనిబాచ (1386 క్రీ॥ శ॥) నకు, కృష్ణరాయ (క్రీ॥ శ॥ 1505) నకు, నడమను వచ్చినట్లు తలంపవచ్చును.

ఇది వేమన్నకాలము కనుగొనుట కొకమార్గమే యైనను దీని కొకప్రతిబంధక మిటీవల చేర్పబడినది. కొన్ని వేమనశతకప్రతులలో పై రాయనిబాచనిపద్యమునకుఁ బిమ్మట నీక్రిందిపద్యముకూడ వెంటనే కనఁబడుచున్నది.

"ప్రాకటముగ నిట్టిలోకములో గంటిపల్లెముత్తఁడెన్న పరమగుణుఁడు
అన్నదానమునను హరిపూజచేతను హరునిలోనఁ గలసె నరయ వేమ॥"

ఈరెండుపద్యములు వరుసగా నొకదాని వెనుక నింకొకటియే కొన్నివ్రాఁతప్రతులలో నుండెను. "లోకములోఁ+గంటిఁ+పల్లె ముత్తఁడు." అనికొందఱర్థముచేసి యీ"పల్లెముత్తఁ" డెవ రనుకొనిరి? వావిళ్లవారివ్యాఖ్యాతలు "గంటిపల్లె ముత్తఁ" డనిరి. శ్రీఅనంతకృష్ణశర్మగారు "గంటిపల్లె ముత్తఁ"డని మాత్రము వేమన్న పొగడె ననిరి. ఈనడుమ ముప్పదియిద్దఱుమంత్రులచరిత్రమున నొకపద్యము కనఁబడినది.

చ. కమలభవాండభాండమునఁ గల్గిననందవరంపు టిండ్లలోఁ
బ్రముఖుఁడు రాయనిప్రభునిభాస్కరుఁడే నెఱదాత, పిమ్మటన్
విమలగుణౌఘ "గుంటుపలి వీరయముత్తఁడె" దాత, భట్టసం
శ్రితఘనదానరూఢి నొకపాటివదాన్యుల నెన్న నేటికిన్॥

"ఈగుంటుపల్లి ముత్తఁడు" రాయనిభాస్కరునివలెనే ముప్పదియిద్దఱుమంత్రులలోనివాఁడు. కావున వేమన్న పొగడిన దీ"గుంటుపల్లెముత్తఁ" డనుమంత్రినే కావలయునుకదా! ఏమనఁగా? పైపద్యములో రాయనబాచనితరువాత నీతఁడే దాత యని యున్నది. ఈతఁడన్నదాత యని మంత్రులచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. కావున

వేమన్న యీగుంటుపల్లి ముత్తని పొగడియుండవలెనుకదా! అట్లయి నచో. నీముత్తఁడు,

క॥ పొందుగ శరజలనిధి హరి, చందనతరుచంద్రసంఖ్య (1545) శకవర్షంబుల్
మందుభినాషాఢంబున నందముగా వీరముత్తఁ డరిగెన్ దివికిన్॥

అని ముత్తమంత్రి క్రీ॥ శ॥ 1622 లో మరణించె నని యున్నది. ఈచాటుపద్య మసత్య మనుకొందమనిన నీతఁడు శా॥ శ॥ 1500 మల్కిభరాము పాదుషాములసంముసంస్థానమును బాలించినట్లును శా॥ శ॥ 1528 లో చినపసుమ ఇగ్రహార మిచ్చినట్లును మంత్రులచరిత్రము చెప్పుచున్నది. (చూడు పుట 74, 76, మంత్రులచరిత్ర, నియోగి పత్రిక వారిప్రతి.) ఈమంత్రులచరిత్రమునందుఁ జెప్పినకాలమునందే ముత్తమంత్రి యుండుట సత్యమగునేని వేమన్న యీతనికొఱకు 17 వ శతాబ్దమునకువచ్చియుండఁడుకదా! క్రీ॥శ॥17 వశతాబ్దమునం దున్న వేమన్నను 1530, 1590, 1600 క్రీ॥ శ లలో నున్నకవు లెట్లు పొగడియుందురు? కావున నీపద్యము ప్రక్షిప్తము కావలసియున్నది. ఏభట్రాజులో వేమనమకుటమున కనువగున ట్లతికించి యుందురా?

ఇది యిట్లుంచి యింకొకమార్గమున వేమన్న కాలనిర్ణయ మును బరిశీలించెదముగాక !

వేమన్న యొకచోట నాదిక విస్తుతి నిట్లొనరించియుండెను.

"భవదూరుఁడు, శరభాంకుఁడు, శివశీలుఁడు, వేయుగోటి సిద్ధేశ్వరుఁడున్
శివభృత్యుఁడు, వటమూలుఁడు, శివమయ చిన్మయుఁడు సోమశేఖరగురుఁడున్॥
(12—1—35 ఓ. లై.)

ఈ సోమశేఖరగురుఁ డెవ్వ రని చూడ 15 వ శతాబ్దమునందుఁ బోతన్నగురు వని వీరభద్రవిజయమునందుఁ జెప్పిన "సోమశేఖరుఁడు" కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈసోమశేఖరుఁడే వేమన్న, పోతన్న లనుస్వతంత్ర కవుల నిద్దఱ "శైవాద్వైతుల" నొనరించి మనకుఁ బ్రసాదించె నని తోఁచుచున్నది. పోతన్నకాలముకూడఁ గృష్ణరాయుని కించుకపూర్వమే గనుక నీవేమన్నకవికూడ మన మూహించినట్లు 15 వ శతాబ్దము

వాఁడే కావలయును. వేమన వ్రాసిన కొన్నిపద్యములవలన నాతఁడు 15 వ శతాబ్దమునందే పుట్టుట నిర్ధారణ మగునేని క్రీ॥ శ॥ 1412 సంవత్సరమునకు సరియైన నందననామసంవత్సర కార్తీకశుద్ధ పున్నమినాఁడు పుట్టి, క్రీ. శ॥ 1480 కిసరియైన శార్వరినామసంవత్సర చైత్ర శు॥ నవమినాఁడు సిద్ధిపొందె నని యూహింపవీల్లున్నవి.

వేమన్న కాఁపునని యాతఁడే చెప్పుకొనెను. వేమనచరిత్రము ద్విపదకావ్యము (అముద్రితము, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో నున్నది. నె 744 రు. చూడుఁడు.) నందు నట్లే యున్నది. దక్షిణమండలములలో రెడ్లనే కాఁపు లందురఁట. వేమన్న రెడ్డి నని ప్రభువంశము వాఁడ ననికూడఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు.

"పితలముగాఁగను వేమనరెడ్డి"

(వేమన పుట 52)

"వేమనృపాల శేఖరా !" (వేమన పుట 54)
"గోరాజవేమాహ్వయా" (వేమన పుట 55)

ఈతనితండ్రి తుంగ కేశవుఁ డని, తల్లి లక్ష్మాంబ యని, జ్యేష్ఠ సోదరుఁడు పాపన్న యని, తమ్ములు కేశవనారాయణు లనియు ద్విపదకావ్యమునం దున్నది. తక్కిన గ్రంథము లింకొకవిధముగ వ్రాయుచున్నవి.

వేమన్న రెడ్డిరాజ్యము పతన మగుననాఁ బుట్టి తనయెదుట రాజ్యము నశించుట కన్నులారఁ జూచినవాఁడు. భోగములు నశ్వరములని కనుగొనినవాఁడు. చిన్నతనమున నిష్టమువచ్చినట్లు సంచరించెను. బుద్ధిశాలి. జ్ఞానముకలిగి, సోమశేఖరునివంటి గురువుసంబంధముచే శైవాద్వైతియై తనపూర్వాచరితమును, దేశము నందలి శైవవైష్ణవకలహములను, బ్రాహ్మణప్రాబల్యమును జూచి, మొదలే, మాయా సమన్విత మగుప్రపంచమునందు-దానివృత్తమునందు-విముఖుఁడై, సత్య

ఆవివరములు, చప్పలు "వేమన" అను గ్రంథమునఁ జూచుకొనునది. ఆంధ్రవాఙ్మయనిర్మాతలు I.

మార్గమును, ఋజుమార్గమును వీడి, భక్తి మతముల పేరఁ బ్రజలు మూర్ఖాచారపీడితులై పోవుచున్నా రని తలంచి వారికందఱకు జ్ఞానము గోరుముద్దలుగాఁ బెట్టుట కారంభించినవాఁడు వేమన. ఈతని కాలము నందే యీతనిఁ బ్రజలు మహాత్మునిగాఁ దలంచి, పూజించువారు. ఇతఁడు చిన్నతనమునందు వేశ్యాలోలుఁడని, బంగారము చేయువాఁడని, పుచ్చకాయలలో బంగారము పండించె నని విచిత్రకథ లెన్నియో చెప్పుదురు.

వేమన్న గొప్పభాషాతత్త్వవేత్త కాఁడు. సంస్కృతపండితుఁడు కాఁడు. కాని తనకు వచ్చినస్వచ్ఛమైన తెలుఁగుభాషలో నమృతమును పామరులకందఁ జేయఁగల తేటమాటలలోఁ దేనెల తెఱల నూటలూరించినవాఁడు. సులభశైలిలో, సంగ్రహరచనములో, సూటిసూక్తులలో, అన్వయసౌలభ్యములో నీతని కీతఁడే సాటి. ఇంత మధురముగఁ దేటగఁ బద్యములు వ్రాసినకవు లీతనికిఁ బూర్వమందుఁగాని, పరమందుఁగాని కనఁబడరు. వేమన్న పాదపూరణములు మొదలగువ్యర్థపదములు లేకుండఁ జక్కనియుపమానములతో, సహజమగుపోలికలతో, జాతీయములతో చంటిబిడ్డలకుఁగూడఁ దెలియునట్లు వ్రాయును. తెలుఁగుచదువుకొనువారి కీతనిపద్యములు చనుబాలవంటి వనుట యతిశయోక్తి కాదు.

వేమనను ద్రావిడభాషయందు నీతివాక్యములువ్రాసిన 'అవ్వాయి' తోను, కర్ణాటకమునందలి 'సర్వజ్ఞ'నితోను, గ్రీకుకవి యగు "లూషిఠాక్ర్"తోను, మహారాష్ట్రుఁడగు "తుకారాము"తోను బోల్చవచ్చును. వేమన్న వేదాంతము, నీతులు, సత్యములు, నింద, హాస్యము మొదలగువిషయము లనేకములు వ్రాసెను. ఆతఁడవి చేతితో వ్రాయలేదు. వినువారు, శిష్యులు వ్రాసికొనిరి. వేదములవలె నవి నిలిచియున్నవి. వేమన్న యుత్తరవయస్సున నీపద్యము లన్నియు నాతనిశిష్యులుకోరఁగా నొకగ్రంథరూపమున సమకూర్చియుండినట్లు ఫలశ్రుతి, పద్యసంఖ్య, కావ్యాదిని కవిస్తుతి, గురుస్తుతి చెప్పుచున్నవి.

ఈతఁడు శైవాద్వైతి. శివునినామము పరమార్థమున వ్రాసి యున్నాఁడు. శైవమునందుఁ జూక యభిమానమును జూపిన ట్లనుమానింపవచ్చును. వేమన్న దిగంబరియై వీధులవెంబడి తిరుగువాఁ డని వాడుక కథలేగాక యాతనివాక్యములును, చిత్రపటములును సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. వేమన్న జీవితకాలమునందేగాక యిప్పటికి ననేకులు వేలమంది శిష్యులు గలరు. అనేకు లితనిపేరఁ బద్యములు వ్రాసినట్లు రమారమి యేఁబది గ్రంథములు చూపవచ్చును. వేదాంతకవుల కీతఁడు మార్గదర్శి. ఈతఁడు తనకుఁ బూర్వులైన శైవకవులగు పండితారాధ్యులు, పాలకురికిసోమన్న, యథావాక్కుల అన్నమయ్య మొదలగువారి ననుకరించుటయేగాక సంస్కృతమునం దున్న వేదాంతగ్రంథములభావములు పామరులకుఁ దెలియునట్లు తేటపఱచినభాగము లనేకములున్నవి. వేమన్న ముక్కోపియై వేదాంతి కుండరాని యహంభావము కలవాఁ డని యాతనివాక్యములే చూపవచ్చునుగాని యాకోపము సత్యము తెలియక ప్రపంచము పెడదారి నున్నదికావునఁ దనమార్గమునకు రమ్మని కోరునట్టియుద్రిక్తహృదయమునఁ బల్కినపల్కులేకాని యాతఁ డొకజాతినిఁగాని వేదములఁగాని, కర్మలఁగాని, నీచబుద్ధితో గర్హించినవాఁడు కాఁడు.

ఈతనిమరణానంతర మీతనిశిష్యు లొకసమాధిఁగట్టి కటారుపల్లెలో నీతని పూజించుచున్నారు. ప్రతిసంవత్సరము చైత్ర శు॥ నవమినాఁడు తిరునాళ్లు జరుగుచుండును. వేమన్నకు మ్రొక్కులు చెల్లించెదరు. ఆరాఁబడి యధికమై, వేమన్న వంశీకుల మని చెప్పుకొనువంశములవారు వేఱుపడి యిప్పుడాప్రాంతముల ననేకసమాధులు కట్టుచున్నారు. వేమన్నల మని గుఱ్ఱము లెక్కి యాతనిశిష్యులు సంచార మొనర్చి ప్రజలకడ ధనము స్వీకరించుచుందురు.

వేమన్నశైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపి ముగించెదను.

ఆ. వంపుకఱ్ఱ కాల్చి వంపుదీర్పఁగవచ్చు, కొండ లన్ని పిండి గొట్టవచ్చు
కఠినచిత్తుమనసు కరగింపఁగారాదు॥ వి॥

ఆ. కోపమునను ఘనత కొంచెమై పోవును, గోపమునను మిగుల గోడుగలుగుఁ
కోప మణఁచెనేని కోర్కెలు నీడేరు॥ వి॥

ఆ. ఉప్పులేనికూర యూనంబు రుచులకుఁ, బప్పులేనితిండి ఫలములేదు
అప్పులేనివాఁడె యధికసంపన్నుఁడు॥ వి॥

ఆ. పట్టివిడువరాదు పదిలక్షలకునైనఁ, బెట్టిచెప్పరాదు పేదకైన
వెట్టిగొలువరాదు విభుఁ డెంతఘనుఁడైన॥ వి॥

ఆ॥ ఇనుము విఱిగెనేని యినుమాఱు ముమ్మాఱు, కాఁచి యతుకవచ్చుఁ గ్రమముగాను
మనసు విఱిగెనేని మఱిచేర్చరాదయా ॥ వి ॥

ఆ. చంపఁదగినయట్టి శత్రువుతనచేతఁ జిక్కెనేనిఁ గీడు సేయరాదు
పొసఁగ మేలుచేసి పొమ్మనుటేచాలు ॥వి॥

ఆ. పనసతొనలకన్నఁ బంచదారలకన్న, జుంటితేనెకన్న జున్నుకన్నఁ
చెఱుకురసము కన్నఁ జెలిమాట తీపిరా ॥ వి ॥

ఆ. పతినిదూఱరాదు సతిమానవతియైనఁ. బెట్టిచెప్పరాదు పెద్దకైనఁ
బతినివిడువరాదు పదిలక్షలకునైన ॥ వి ॥

ఆ. తనపసవతితోడఁ దనయాయుధముతోడ, నగ్నితోడఁ బరులయాలితోడ
హాస్యమాడు టెల్ల హానిప్రాణమునకు ॥ వి ॥*

---

* వేమన్న సంపూర్ణజీవితము, బోధనలు తెలియఁగోరువారు నేను వ్రాసిన "వేమన్న" యను పెద్దగ్రంథమున విశేషములఁ జూచునది.

౨౩. బమ్మెర పోతనామాత్యుండు.

ఈమహాభక్తునిచరిత్రము తెలుఁగుదేశమునం దాబాలగోపాలమునకుఁ దెలియును. ఈతఁడు వ్రాసినయాంధ్రభాగవతము సుప్రసిద్ధమైనది. ఇందలిగజేంద్రమోక్షమును, రుక్మిణీకల్యాణము, కుచేలోపాఖ్యానము, శ్రీరామచరిత్రమునుగూడ బాలురు బాలికలునుగూడ వీధిబడులలోఁ బఠించుచుండెడివారు. ఆంధ్రకవులచరిత్రములలో నీతనిచరిత్రము వివరముగ వ్రాసియున్నారు. కావున విశేషములే యిందు వ్రాయుదును.

ఇతఁడు వ్రాసినట్లు చెప్పుగ్రంథములు (1) వీరభద్రవిజయము (2) నారాయణశతకము (3) భోగినీదండకము (4) శ్రీమద్భాగవతము. ఇందలికడపటిగ్రంథములోఁ జాలభాగ మీతఁడు వ్రాసిననైనను పంచమషష్ఠస్కంధములు, ఏకాదశద్వాదశస్కంధములును పోతన్నశిష్యులో, తరువాతవారో యైన గంగన, ఏర్చూరిసింగన, హరిభట్టు, వెలిగందల నారయ, మొదలగుకవు లనేకులు వ్రాసియున్నారు. తక్కిన మూఁడుగ్రంథములనుగూడఁ బోతన్నవ్రాసె ననువారును వ్రాయలేదనువారునుగూడఁ గలరు. వీరభద్రవిజయ భోగినీదండకకర్తృత్వవిషయమై నాయభిప్రాయము స్థూలముగఁ జెప్పి, పిమ్మట నారాయణశతకకర్తృత్వమునుగూర్చి విచారించెదముగాక!

వీరభద్రవిజయము.

ఇది స్పష్టముగఁ బోతనకృత మని కృత్యాదివలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యందలియీక్రిందిపద్యమువలన నిది పోతన్నకృతము కాదని వాదించుటకు వీలగుచున్నది.

"భాగవతప్రబంధ మతిభాసురతన్ రచియించి దక్షుకృ
త్యాగికథాప్రసంగమున నల్పవచస్కుఁడనైతిఁదన్నిమి
త్తాగమవక్త్రదోషపరిహారతకై యజనైకశైవశా
స్త్రాగమవీరభద్రవిజయంబు రచించెద వేడ్కతోడుతన్."

ఈపద్యము పోతన్న వీరభద్రవిజయపుప్రతిలో లేదు. సరిగదా యిందలికథయు సత్యముకాదు. ఈచర్చ సంపూర్ణముగ శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు తమకవిజీవితములో వీరభద్రవిజయవివేకమని 623 పుటలోఁ జర్చించియున్నారు.

పై పద్యము సత్యమైనచో వీరభద్రవిజయము సృష్టిగ్రంథ మనుట కొంతయు సందేహములేదు. ఏమందురా? అస్ఖలితప్రవాహమువలె భాగవతప్రబంధము వ్రాసినపోతన్న తప్పులతడికయగు వీరభద్రవిజయమును దానిపిమ్మట వ్రాసియుండనేరఁడు. పైఁగా నాపద్యము ముద్రితప్రతిలోనే కనఁబడుచున్నదికాని వేర్వేఱు దేశములయం దున్నపదితాటియాకులగ్రంథములఁ బరికించినను పైపద్యము వ్రాఁతప్రతులలోఁ గనఁబడదు. కావున వీరభద్రవిజయమును ముద్రించినశైవులో లేక వారిప్రతివ్రాసినవారిపూర్వులో దక్షకథలోఁ బోతన్న శివనింద వ్రాసెనను భ్రాంతిచే నీపద్యము వ్రాసి దాని కలిపించియుందురు. కాని దేశమునం దదియెఱికే వాడుకలో నున్నయితరప్రతులలోని కాపద్యమెక్కడ లేదు. వీరభద్రవిజయము శైవగురువుల ప్రోత్సాహముచే వ్రాసితి నని పోతన్నయే చెప్పియున్నాఁడు. పోతన్న శుద్ధశైవకుటుంబమునఁ బుట్టినట్లు భాగవతకృత్యాదియే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. ఆశైవాచారసంపద కలకుటుంబమునఁ జిన్నతనములోఁ దా నీగ్రంథము వ్రాసితి నని పోతన్న చెప్పెను.

“వ. అయ్యవసరంబునసోమశేఖరుండు (ఇవ్వటూరిసోమశేఖరగురువు) ఇట్లనియె.

సీ. గీ. ఉన్న నైనను మా కెల్ల నూహలోన । వింతపండువు బోలెను వీరభద్ర
విజయమెల్లను వినఁ గడువేడ్క యయ్యె । నది తెలుఁగున రచియింపు మభిమతముగ॥

ఆ. పిన్నవాఁడ ననియుఁ బెక్కుసత్కృతులను । వినని వాఁడ ననియు వెఱపుమాని
మత్ప్రభావదివ్యమహిమచే నెంతైన । కవిత చెప్పలావు గలదు నీకు॥

కావున నిది బాల్యమున వ్రాసె ననుట స్పష్టము. అదియైనగురు. వుబలవంతముచే వ్రాసెనుగాని “పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట” యనిభాగవతమువలె తనగంటము కసితీర్చుకొనుటకు వ్రాసినది కాదు.

భావము లున్నవి. భాష లేదు. కవితాధార యున్నది. గంటము నడు వను. ఈస్థితిగురువు కనిపెట్టి "సాధకముగ నిది వ్రాయుమునాయనా!" అని కోరెను. పోతన్న వ్రాసెను. భాగవతమునకుఁ బిమ్మట వ్రాయక బాల్యముననే వ్రాసె ననినచోఁ బ్రతిపక్షు లేమియు నీవాదమును ఖండింపలేరు.

భో గి నీ ద ం డ క ము.

భోగినీదండకము నందలికథ యసత్యము. అట్టికథ యేజెనిమిది చోట్లజరుగదు. పోతన్నకాలములో భోగినీదండకమునందుఁ జెప్పిన కుమారాన్నపోతావనీనాథుఁడు తండ్రియు, పోచమాంబ తల్లియుఁ గల సింగభూపతినిఁ జూపువఱకు నాదండకము పోతన్న వ్రాసె నను వీలు లేదు. అది రాజసౌందర్యవర్ణనముకొఱ కెవ్వరోకవి వ్రాసియుండును. ఒకవేళఁ బోతన్న వ్రాసినను దానియందు దోషము లేదు. శైలిచూచి భ్రాంతిపడి యిది పోతన్న కంటఁగట్టియుందురు. ఇంతకంటె నధికవివరములు వలసినవారు ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము పుటలు 381-386 చూడుఁడు. భోగినీదండకకర్తృత్వమునుగూర్చి వేఱుగఁ జర్చింపవలసినంతసాధనసామగ్రి చేర్చుచున్నాను. కావున నిది పోతన్నదే యనుటకుఁ దగినంతనిదర్శనము లేదనియు, నొకవేళఁ బోతన్నవ్రాసినను దండకరచనమునందు దోషముగాని, యాతనినియమభంగముకాని కలుగలే దనియు మనవిచేయుచున్నాను.

నా రా య ణ శ త క ము.

పరిషత్పత్రికలోను, ఆంధ్రపత్రికలోను దీనికర్తృత్వమును గూర్చి విపులముగఁ జర్చ జరిగియుండెను. కాని యావివాదము యుక్తులతోఁ గూడినదేకాని సరియైన కావ్యపఠన మొనర్చి చేసినచర్చ కాదు. నా వ్యాసమునందు ముందీచర్చ చేయుదునని చెప్పియుంటిని. కావున సాధ్యమైనంతలో నిచ్చట వివరించెదను.

ఈ శతకము ప్రతులు నేను నారాయణశతకము మొట్ట మొదటఁ బ్రకటించిననాఁటికి రెండున్నవి. ఒక టున్న దని వింటిని.

ఇప్పుడు పదిప్రతులు దేశములో దొరకుచున్నవి. ఎన్నిప్రతులు చూచి నను రెండుప్రతులలోఁ దప్ప గద్యము లేదు. ఆగద్య మైనను శత కము పోతన్నదని యెఱిఁగియున్నవారు వ్రాసినభాగవతగద్యమే కాని యీగద్యము శతకాంతమునఁ బోతనామాత్యుఁడే వ్రాసియుండె నని ఋజువు చేయలేము. కాని చిరకాలమునుండి యీశతకము వాడుకలో నున్నది. వెల్లంకి తాతంభట్టు పోతన్న భాగవతము లాక్షణికముగ నెన్న లేదని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు (కవులచరిత్రము 141 పుట 1899) వ్రాసిరి గాని, పోతన్న భోగినీదండకమును తాతంభట్టు లాక్షణికముగ గ్రహించినాఁడని వారే (పుట 231 ఆంధ్రకవుల చరిత్రము 1899) వ్రాసియున్నారు. వెల్లంకితాతంభట్టు, కస్తూరిరంగకవియుఁ గూడ నారాయణశతకమునుండి పద్యము లుదాహరించియున్నారు. పరిషత్తులో నె 2167 న నొక లేఖకుఁడు భోగినీదండక, నారాయణ శతకములఁ గలిపి వ్రాసికొని యిట్లు వ్రాసినాఁడు. "ముష్టూరి బాల మరాజుకొమారుఁడు పెదవెంగయ వ్రాసిన నారాయణశతకం, భోగి నీదండకం" ఒకవేళ నీలేఖకుఁ డివి రెండును బోతన్న వని విని వాడుక వలన నట్లు వ్రాసెనేమో? దండకము చివర పోతన్న వ్రాసినట్లు చెప్పుటకు వీలైనపద్య మున్నది. ఇదిగాక నారాయణశతకము నందలి పదవ పద్యమైన యీక్రిందిపద్యమును జూడఁగనే "యీక్రిందిపద్య మాంధ్రు లాబాలగోపాలము నెఱుఁగుదురు ఇది పోతన్నది కావుననే జీవించి యున్న"దని శ్రీ వడ్డాది సుబ్బారాయుఁడుగారితో నంటిని.

మ. ధర సింహాసనమై నభంబు గొడుగై తద్దేవతల్ భృత్యులై
పరమామ్నాయములెల్ల వందిగణమై బ్రహ్మాండ మాగారమై
సిరి భార్యామణియై విరించికొడుకై శ్రీగంగ సత్పుత్రియై
వరుస న్నీఘనరాజసంబు నిజమై వర్థిల్లు నారాయణా॥

ఈపైపద్యమును విననియాంధ్రుఁడును, అనుకరింపని మంచివృత్త శతకమునుగూడ లేదని చెప్పవచ్చును. ఈపైకారణము లన్నియు నారాయణశతకము పోతన్న దనుకొనుటకుఁ గొన్నియనుమానాస్పదము లైనకారణచ్ఛాయలే కాని కారణములు కావు. ఈక్రిందఁ జూపఁబోవు

పద్యములఁ జూచి యీశైలి పోతన్న దగునో కాదో పాఠకులే నిర్ణయింతురుగాక!

మ. తనలోఁ బుట్టినవిద్య గప్పికొనుచున్ దన్మూలసంసారవి
భ్రమముల్ గోఁడలు గేలుచున్ గలఁగుచున్ బల్పోటులన్ బైవరో
గమునందే పరమేశుఁగొల్చి ఘనులై కైవల్యసంప్రాప్తులై
ప్రమదం బందుదు రట్టినీవు కరుణం బాలింపు మమ్మీశ్వరా.॥

—పోతన్న భాగవతము 8—321.

మ. ఘనభోగాస్పదులై గతాఘమతులై కారుణ్యులై పుణ్యులై
ధనకీర్తిప్రదులై దయాభరితులై ధర్మాత్ములై నిత్యులై
మనుజాధీశ్వరులై మనోజనిభులై మాన్యస్థులై స్వస్థులై
జనులెన్నొప్పెదువారు నీపదనుతుల్ యూహింప నారాయణా.॥

—నారాయణశతకము 80

వ॥ "అనవద్యనైపుణ్యము గలభూపకుమారులతోఁ బసులకాపరు లెత్తువత్తురే యని క్రొవ్వున నవ్వుచుఁ బలికిన" —భాగ, దశ, ఉ. వచనము

మ. పసులం గాపరి యేమెఱుంగు మధురప్రాయోల్లసద్వంశ వా
గ్విసరారావము మోవిదా వెదురుగ్రోవిం బెట్టినాఁ డంచు నిన్
గసరుల్ దోఁపఁగ వాఁడు గోపికల తద్గానంబులన్ మన్మథ
వ్యసనాసక్తులఁ జేయునందముల నేవర్ణింతు నారాయణా.॥

—నారాయణ 51

మ. అలవైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసౌధంబు దా
పల మందారవనాంతరామృతసరః ప్రాంతేందుకాంతోపలో
త్పలపర్యంకరమావినోదియగు నాపన్నప్రసన్నుండు వి
హ్వలనాగేంద్రము పాహిపాహి యనఁ గుయ్యాలించి సంరంభియై॥

—భాగవతము 8. గజేంద్రమోక్షము 79.

మ. పరదుగ్ధాబ్ధితరంగడోలికలలో వైకుంఠలోకంబులో
విరజావీథి నయోధ్యలో మధురలో వ్రేపల్లెలో ద్వారకా
పురిలో బ్రహ్మశివేశ్వరాదిక హృదాంభోజంబులో నుండునై
ఖరి నాలోపలి నుండు భాగవతసాక్షాత్కార నారాయణా.॥

—నారాయణశతకము 58.

"శా॥ ఏరూపంబున నిన్ని గొల్తు నిటమీఁద నేవేల్పుఁ జింతింతు"

—(గజేంద్ర) భాగవతము.

మ. ఏభావంబున నిన్ దలంచె గజయూథేంద్రుండు, నాపన్నుఁడై
యేభావంబున ద్రౌపదీయెడ రమాధీశాయనె న్వాయసం
బేభావంబున నీశరణ్య మనెనో యీశా కృపాదృష్టిచే
నాభావంబు దలంపు నేర్పు కృపసేయం బాడి నారాయణా॥

—నారాయణశతకము 91.

నారాయణశతకమునందు భాగవతశైలి నున్నదని నే ననుకొన్న మరికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

మ. మనమా నన్నచలేంద్రజాధిపతికి న్మస్తాగ్రమాణిక్యమై
మునికోపానలదగ్ధరాజశతికిన్ ముక్తిస్ఫురన్మార్గమై
యెనయన్ సాయకశాయికిన్ జననియై యేపారుమిన్నేటికిన్
జనిమూలంబగు నంఘ్రి నాదుమదిలోఁ జర్చింతు నారాయణా 7

మ. జగదాధారక! భక్తవత్సల! కృపాజన్మాలయాపాంగ భూ
గగనార్కేందుజలాత్మపావక మరుద్గాత్ర! ప్రదీప ప్రయో
గిగణస్తుత్య మహోఘనాశన! లసద్గీర్వాణసంసేవితా
త్రిగుణాకార! ముకుంద! నాదుమదిలో దీపింపు నారాయణా॥ 23

మ. పరుషాలాపము లాడనోడి మది నీపాదాశ్రితారంభుఁడై
పరమానందసుయోగదీపకళచే భస్మంబునొందించి యా
నిరతజ్ఞానసుకాంతిదర్పణమున నిస్సంగుఁడై తన్నుఁ దా
నరయం గాంచినవాఁడు నిన్నుఁ గనువాఁ డబ్జాక్ష నారాయణా॥ 69

ఇంక ననేకము లిట్టివున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీభాగము విడిచి యంత్యనియమయుక్తమగు శబ్దాలంకారములు పోతన్న యెవరినిఁ జూచి నేర్చుకొనెనో చూపెదను. పాఠకులు పైపద్యములలో నంత్యనియమము పోతన్న బీజరూపకముగఁ జూపి భాగవతమునందుఁ గన్నులకు, చెవులకు, చిత్తమునకుఁ గూడ నానంద మొదవింపఁ గలిగెనని తెలిసికొనియుందురు.

ఈతనిశతకమునందు దేవకీనందనశతకపుం బోలికలున్నట్లు వేఱొకచోటం జూపియుంటిని. ఈతఁడు శైవకుటుంబమునఁ బుట్టినవాఁడగుటం జిన్నతనములోఁ బాలుకురికి సోమనాథుని వృషాధిపశతకమును, యథావాక్కుల అన్నమయ్యసర్వేశ్వరశతకమును దప్పక చదివియుండును. చూడుఁడు.

మ. సకలాధీశ్వరులై గణాధిపతులై సర్వజ్ఞులై నిత్యులై
యకలంకాత్మకులై మహామహిములై యంభోజగర్భాండర
క్షకులై యుండుదు రెల్లవారును భవత్సద్భక్తి నానాగణా
ధికలీలావిధి నంతరంగముల వర్తింపంగ సర్వేశ్వరా॥
(సర్వేశ్వరశతకము. 125 వరంగల్ ప్రతి)

మ. ఘనభోగాస్పదులై గతైషమతులై కారుణ్యులై పుణ్యులై
ధనకీర్తిప్రదులై దయాభిరతులై ధర్మాత్ములై నిత్యులై
మనుజాధీశ్వరులై మనోజనిభులై మాన్యస్థులై స్వస్థులై
పనరన్నొప్పెదువారు నీపదరతుల్ వర్ణింపనారాయణా॥
(నారాయణశతకము. 80)

మ. ఖలులై యాచకులై విరుద్ధవికటాకారాంగులై పంగులై
బలహీనాతురులై రుజాపటలతాపచ్ఛన్నులై ఖిన్నులై
చలనాందోళితచిత్తులై మలినులై జాత్యంధులై దుష్టులై
యిల జన్మించెద రాత్మ మిమ్మెఱుఁగక నారీక్షింప సర్వేశ్వరా॥
(సర్వేశ్వరశతకము. 36 వరంగల్ ప్రతి)

మ. నిరతానందవిహీనులై నిరసులై నిర్భాగ్యులై నీచులై
కరుణాహీనమనస్కులై కఠినులై కష్టాత్ములై నష్టులై
పరుషవ్యాధినిబద్ధులై పతితులై భగ్నాంగులై గ్రుస్సు వా
రరయం మిమ్మెఱిఁగి నాత్మయందిడని వా రబ్జాక్షనారాయణా॥
(నారాయణశతకము. 79)

ఇట్లే పాలుకురికి సోమనాథునిశతకముకూడ నీతఁడు చదివియుండె నని చెప్పవచ్చును. బాల్యమునందు శైవగురువులయాజ్ఞచే వీరభద్రవిజయము కేవలశైవగ్రంథము వ్రాసినను, మఱికొన్నిదినము

లకు స్మార్తగురువువలన నద్వైతజ్ఞానము నొంది శివకేశవభేదము లేని వాఁడై "చేతులారంగ శివుని పూజింపఁ డేని" యని చెప్పిన వెంటనే శ్రీరామచంద్రశ్రీకృష్ణుల కభేదము నొనర్చికొని భావముల వెల్లడించెను. ఈనారాయణశతకము వీరభద్రవిజయము రచించినపిమ్మట విష్ణుభక్తి కలిగి వ్రాసియుండును. పోతన్న భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యము లీశతకము నందు బీజరూపకముగ మన కగపడుచున్నవి. ఈతఁ డీశతకము వ్రాయునప్పుడే భాగవతము వ్రాయ నుద్దేశించినట్లును, క్రమముగా సహజపాండిత్యముచేతనే ధారనలవఱచుకొనుట కీశతకము వ్రాసినట్లును మనము తలంపవచ్చును. అదియునుగాక ముందుఁ దాను చేయఁబోవు భాగవతరచనావిషయము మీశతకమునం దనేకవిధముల పలుమార్లు వెల్లడించియున్నాఁడు. ఈనారాయణశతకమునందుఁగూడ శ్రీరామశ్రీకృష్ణభక్తిని వెల్లడించెను ఈతఁడు పరమేశ్వరవర్ణనము దివ్యరూపదశకములో వెల్లడించినది చదివినవా రీశతకము పోతన్నకృత మనుటకు వెనుదీయరు.

మ. భూతవ్రాతము నంబుజాసనుఁడవై పుట్టింతు విష్ణుండవై
ప్రతిం బ్రోతు హరుండవై చెఱుతు నిర్భేద్యుండవై త్రైగుణో
పేతంబై పరమాత్మవై నిలుతు నీ పెంపెవ్వరుం గానరీ
జ్ఞాతోద్భూతసుజాతపూజిత పదాబ్జశ్రేష్ఠ నారాయణా।

నారాయణశతకము 24.

ఇతఁడు శతకము నందలి కృష్ణావతారవింశతిలో భాగవతము ముందు వ్రాసెద నని చెప్పెననుట కీక్రిందివాక్యములు నారాయణశతకమున నున్నవి చాలును.

"కనవొప్పన్ పసిమేసి × × పసిగొంచు వచ్చుటలు నే భాషింతు" 45
"గోబృందంబుతో వచ్చుచూ వన్నెల్ × × నే వర్ణింతు" 46
"ఈవత్సవృత్తాంతము లే పుణ్యకథగా వర్ణింతు" 47
"నీవాలన్ గాచిన భావ మిట్టి దని నే వర్ణింతు" 48
"గోపాలవ్రాతము గండుగోయిలలుగా వర్ణింతు" 49
"గోశ్రేణుల్ చిందులుద్రొక్క యానటులు నే జెప్పింతు" 50
"గోపికలు తద్గానంబులన్ × × చందములు నేవర్ణింతు" 51

ఇట్లే రాసక్రీడ, వేణునాదము, గోపికావిరహము, వస్త్రాపహరణము, కంసవధ, మొదలగు కృష్ణచర్యలు వర్ణించిచెప్పెద నని యనేకపద్యములలో స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. కృష్ణకర్ణామృతము నీతఁడనుకరించినట్లు శతకమునందలి 47 వ పద్యము చదివినవారికిఁ దెలియఁగలదు. నారాయణశతకములో భాషాదోషము లని మనయిప్పటివ్యాకరణకర్తలలోఁ గొందఱు నిర్ణయించునవి యున్నమాట సత్యము. కాని పరిశీలించినవా రిట్టిసమానదోషములే భాగవతమునఁ గనఁగలరు. ఈవిషయముకూడ నారాయణశతకము పోతనకృత మనియే రాద్ధాంత మొనర్పసాయపడునుగదా!

ఈతఁడు తనశతకమును బ్రాకృతశతకములలోవలె దశకములుగా విభజించెను. ఈసంప్రదాయము శైవశతకములోఁగూడ నుండియుండును. దానిని లేఖకులో ముద్రాపకులో విడిచియుందురు. ఈతఁడు పదేసిపద్యము లొకదశకముగ (1) ఆదిదశకము (2) అవతారదశకము (3) దివ్యరూపదశకము (4) నామదశకము (5) కృష్ణావతారవింశతి (6) జ్ఞానవింశతి (7) మోక్షవింశతి యని విభాగించెను. ఆవిషయము నాతఁడే ఇట్లు వ్రాసెను.

“రమణీయంబుగ నాదిమంబు నవతారమ్ముల్ భవద్దివ్యరూ
పము నామామృతముల్ దలంపదశకప్రాప్తమ్ము కృష్ణావతా
రము సుజ్ఞానము మోక్షముల్ ద్వివిధసంప్రాప్తిన్ శతాంధ్రాఖ్యకా
వ్యాప్తి నర్పించితి మీ పదాబ్జములకున్ వైకుంఠ నారాయణా॥ 101

పరిషత్తుసంఖ్య 2167 ప్రతిలోఁ బైపద్యముతోపాటు క్రింది రెండుపద్యములు నధికముగ నున్నవి.

మోక్షవింశతి తుదిపద్యము.

నీమూర్తుల్గన, నీకథల్వినఁ, మదిన్ నీపాదనిర్మాల్యని
ష్పామోదంబు నెఱుంగ, నీచరణతోయం బాడ, నైవేద్యముల్
నీమంబొప్ప భుజింప నీజపమువర్ణింపం గృపంజేయవే
శ్రీమించన్ బహుజన్మజన్మములకున్ శ్రీఆదినారాయణా॥ 99

తపముల్ సత్క్రతుపంచయజ్ఞఫలముల్ దానక్రియారంభముల్
జపముల్ పుణ్యసుతీర్థసేవఫలముల్ సద్వ్యపవిజ్ఞానముల్
ఉపవాసవ్రతధర్మశీలఫలముల్ ఒప్పారు నిన్నాత్మలో
నుపమింపంగలవారికిం గలవు నేయున్నేల నారాయణా!.

(పరిషత్ 864 బి, ప్రతి.)

పైనఁ జూపిన "ధరసింహాసనమై—విరించికొడుకై" యనుపద్యమేగాక భాగవతమునందలి "కమలాక్షునర్చించుకరములుకరములు" మొదలగుపద్యములు పోతన్న కులశేఖరాళ్వారు లోకమున కనుగ్రహించిన 'ముకుందమాల' చదివివ్రాసె నట్లనుమానింప వీలుకలుగఁ జేయుచున్నవి.

శ్లో॥ దారావారాకరవరసుతా తే తనూజో విరించిః
స్తోతా వేదస్తవ సురగణో భృత్యవర్గః ప్రసాదః
ముక్తిర్మాయా జగదవికలం తావకీ దేవకీ తే
మాతా మిత్రం వలరిపుసుత స్త్వయ్యతో న్యన్న జానే॥ 32॥

శ్లో॥ జిహ్వే కీర్తయ కేశవం మురరిపుం చేతో భజ శ్రీధరం
పాణిద్వన్ద్వ సమర్చ యాచ్యుతకథాః శ్రోత్రద్వయ త్వం శృణు
కృష్ణం లోకయ లోచనద్వయ హరే ర్గచ్ఛాంఘ్రియుగ్మాలయం
జిహ్వ్రఘ్రాణ ముకుందపాదతులసీం మూర్ధన్నమాధోక్షజమ్॥ 16

ఒక్క నారాయణశతకము నందేకాదు. పెక్కుశతకములలో ముకుందమాల, శివానందలహరి, భజగోవిందం, మహిమ్నస్తోత్రం మొదలగు స్తుతికావ్యములు, అష్టకములు పరమసత్యముల వెల్లడించు సంస్కృతకావ్యముల ననుకరించినపోలికలు కన్పట్టు నని చూపియుంటిని.

పోతనామాత్యుఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కేసనలక్కమల తనయుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు. బమ్మెరనివాసి యగుటచే నీతని కింటిపేరు గ్రామనామమే యైనది. ఈతని వాసస్థలమునుగూర్చియుఁ గాలమునుగూర్చియుఁ జర్చలు జరిగియున్నవి. వివరములు విడిచి నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయము లీక్రింద సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నాను.

స్థలనిర్ణయము.

పోతన్న తనభాగవతకృత్యాదిని తా నేకశిలానగరంబున కేగి గురుజనులయనుజ్ఞవడసి భాగవతంబు రచియింపనారంభించితి నని చెప్పి యుండెను. శైవుం డగు తాను కేవలవిష్ణుకథ యగుభాగవతము వ్రాసినచో పట్టుదలగల శైవగురువుల కాగ్రహము వచ్చునని తలంచి వీరశైవగురువుల కాస్థాన మగునేకశిలానగరమునకుం బోయియుండును. ఈయేకశిలానగర మనునామము చూచి మొట్టమొదట భాగవతమును ముద్రించిన పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారు వారికిం దెలిసియున్న కడపమండలము నందలి 'ఒంటిమెట్ట' కిది గీర్వాణీకరణ మని భ్రాంతిపడి, ఒంటిమెట్టలోం గోదండరామస్వామి యాలయ ముండుటచేతను, అయ్యలరాజు తిప్పనాదుల కాదేవుండు సంబంధించినవాం డగుటను, పోతన కడపమండలము లోని 'ఒంటిమెట్ట" వాండని సూచించిరి. కవులచరిత్రమునం దాసూచనమును గ్రహించినప్పటికిని కవిజీవితకర్త ఒంటిమెట్ట, ఒరంగల్లులలో నేదియో తెలియదని యనుమానించెను. ఇటీవలం గొందరుపండితులును, పరిషత్తువారును దీనివిషయమై విచారింపగా ఒరంగల్లు ప్రాంతమున బమ్మెర యున్నట్లును, అచ్చటం బోతన్న వంశీకుల మనిచెప్పకొనువా రున్నట్లును గనుగొనిరి. అప్పుడు భాషాభిమానులీవిషయమును జర్చింపసాగిరి. ఏకశిలానగర మనుపదము "ఒంటిమెట్ట" కుం బర్యాయపదము కాంజాల దనియు, "నెల్లుట్ల వారము పోతనవంశీకులము" నని చెప్పకొనువారు సత్యముగం బోతన బంధుగులైనను గాకపోయినను, పోతన్న ఓరుగల్లు ప్రాంతమునందలి బమ్మెరవాం డనియును దేల్చిరి. శ్రీవావిలికొలను సుబ్బారావుపంతులు గారు (ఇప్పుడు సన్యాసులు) వారి రామాయణము నొక చేతను, పోతన్నభాగవతము నింకొకచేతను కోదండరాముం డందుకొనుచున్నట్లు బొమ్మచెక్కించి ప్రకటించువఱకును శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులు గారు, శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు, లోకములో నిర్వాహకుముఖ్యులు తక్క తక్కినవారును గూడ ఒంటిమెట్టయే పోతన్న జన్మస్థలమని నమ్ముచుండిరి. కాని ఈచర్చ పెరిగినకొలంది సత్యము

బయటపడి శ్రీ పిరాశలింగము పంతులుగారు తమకవుల చరిత్రము నూతనముద్రణములో నోరంగల్లువాదము సరియైన దని తమకొంటి యభిప్రాయమును మార్చుకొనిరి. అందుపై నాంధ్రవాల్మీకులును, వారి శిష్యు లగుకడపమండలమువారును గోదావరీమండలమువారు స్థలాభిమానముచే సృష్టిగ్రంథముల నొనరింపఁజేయుచున్నా రని యస్మదాదుల నందఱఁ గలిపి నిందింప నారంభించిరి. ఆవాదోప వాదము లొక బండెడు గ్రంథములై* నవి కాని సత్యము నిర్ధారణము కాలేదనియే కడపమండలమువారిలోఁ గొందఱ నుకొనుచున్నారు. ఈవాదము స్థలాభిమాన ముచ్చంతవఱకుఁ దేలదు. కాని పోతన్న చెప్పిన యేకశిలానగరనామము తమ యొంటిమెట్టకుఁ బర్యాయపద ముగా వాడుకయున్నట్లు 13, 14, 15 శతాబ్దములలోఁ బుట్టిన యొక్క శాసనమునందుఁ గాని, యొక్క గ్రంథమునందుఁ గాని చూపలేనప్పు డును, వరంగల్లున కేక శిలానగరనామము పర్యాయపదముగ నుం డుటయేగాక నూఱుప్రయోగములు వరంగల్లున కేకశిలానగర నామ మున్నట్లు మనము కనుగొనఁ గలిగినప్పుడును, గోదావరివారివాదము నెగ్గినదో, కడపవారివాదము నెగ్గినదో తెలుప నక్కరలేదు. సత్యము, న్యాయము నెగ్గినదని చెప్పవచ్చును. వరంగల్లుచేరువను బమ్మెరయే గాక దానికిదగ్గఱలో వెలిగందల, ఏర్చూరు, ఖమ్మమెట్టు నను గ్రామ ములు కలవు. భాగవతము పూరించిన వెలిగందల నారయ, ఏర్చూరి సింగన, చంద్రభట్ల హరిభట్టు లిట్లు బమ్మెరకుఁ జేరువలోఁ గనఁబడు చుండఁ బోతన నొంటిమెట్టవాఁ డనుటకంటె నన్యాయ మింకొకటిలేదు. నా యభిప్రాయముచేఁ బోతన వరంగల్లు ప్రాంతము నందలి బమ్మె రవాఁ డనియే !

(*ఈవాదగ్రంథములఁ జూడదలఁచినవారు పరిషత్పత్రిక, సంవత్సరాదిసంచికలు, పెద్దిభొట్ల వీరయ్యపంతులుగారి గ్రంథములు, కడప పోతన సమాజమువారి గ్రంథములను జూచుకొనవలెను.)

కాలనిర్ణయము.

భాగవతటీకాకర్తలు, కవిజీవిత, కవిచరిత్రకర్తలును గూడ నీతనికాలము ననేకవిధముల నొనర్చిరి. విజయనగరము నందలి సాహిత్యపత్రికలో బోతన్న యెఱ్ఱాప్రెగడకంటెఁ బూర్వుఁడా యని యనుమానించిరి. ఈవాదము లన్నింటికిఁ గలిపి నేనొకప్పు డాంధ్రపత్రికలో వ్రాసినవ్యాసము నిక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను:—

"పోతనామాత్యుడు- కాలనిర్ణయము:— ఈనడుమ నీపత్రికలో "సాహిత్య" నుండి పునర్ముద్రిత మైన యొక్క వ్యాసమునఁ బోతన్న కాలనిర్ణయమునుగూర్చిన ప్రసంగమును బ్రకటించిరి. అందీతఁడు తిక్కనకాలమువాఁడని శంభుదాసునకుఁ బూర్వుఁడని యుదాహరించిరి. దీని కుపబలముగ నెల్లూరిశాసనములలో నొకశాసనమును జూపుచు దానిలో నున్నసంవత్సరము నుదాహరించిరి. రెండవకారణము శంభుదాసు నాదికవిస్తుతిలోఁ బోతన్న పేరొక్కనకపోవుటకూడఁ గారణమనిరి. 12వ శతాబ్దమునందలి శిలాశాసనము నందుఁ బోతన్న పద్యము లుండుటచేఁ బోతన్న యంతకుఁ బూర్వమే భాగవతము వ్రాసి యుండవలెనని మొదటికారణమువలనను, గావుననే శంభుదాసుని స్తుతించి యుండలేదని రెండవకారణమువలనను, ఋజువుచేయుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. ఈవాద మితరస్థితిగతులతోఁ బోల్చినప్పుడు సరిపోయినయెడల మన మంగీకరింప నగును. ఐనను శాసనమునందు వారే చూపిన కారణములలో నున్న బలహీనభాగముల ముందుఁజూపెదను.

ఈ శాసనమునందలి సంవత్సరము సందేహాస్పద మని "బట్టరువర్తు గారు" నెల్లూరి శాసనముల సంపుటములలోనే గుర్తించియున్నారు. అది మనమిత్రులు చూచి యుండవలెను. ఇదిగాక శాసనలిపికిఁ బ్రతిబింబమైనఁ జూచిన నది యేకాలపులిపియో నిర్ణయింప నగును. పైఁగా శాసనము వ్రాయించిన యాతఁ డిది "యుద్ధరించడ మైనది" అని వ్రాసినాఁడు. "ఉద్ధరించుట" యనఁగా నదివఱకు వేయించిన శాసనము శిథిలమగుచుండ నిటీవలఁ దిరిగి వేయించినది కావలెను.

నెల్లూరిశాసనసంపుటములలో నీశాసనమును గుఱించి వ్రాసినప్పు డిది యొకరాతిపలకమీఁద నున్నట్లు చెప్పియున్నారు. అందొకభాగము ముగించి రెండవభాగ మారంభించి నట్లున్నది.

శాసనపుఁ బ్రతి చదివినప్పు డది రెండుభాగములుగఁ గనఁబడు చున్నది. కావున నీ కాలనిర్ణయము నిలుచుటలేదు. అందువలన నితఁడు శంభుదాసునిఁబోలెడక పోవుటవలన నత్తనికంటెఁ బూర్వుఁ డనునట్టి యాలోచనమును యథార్థముగఁ గనఁబడుట లేదు.

వ్యాసకర్తలరెండవయూహయే సరియైనచో మనకుఁ బోతన్న కాలనిర్ణయ మొకకష్టకార్యము కాదు. చూడుఁడు. మడికి సింగన తనపద్మపురాణములోఁ దా నాకావ్యమును "ఆకరయుగానల మృగాంక శకవత్సరములఁ బూర్తిచేసితి" ననుచున్నాఁడు. ఇతఁడు దీనినిఁబట్టి క్రీ॥ శ॥ 1420 లో నున్నది సుస్పష్టము. ఇతఁడు భాగవతము దశమస్కంధము ద్విపదగా రచియించియున్నాఁడు. ఇతఁడును శంభుదాసు నకుఁ జాలవిమ్మటివాఁ డయ్యు నాతని స్తుతింప లేదు. (378 పుట ఆంధ్రకవులచరిత్రము 1918) శంభుదాసు కవిత్రయములోఁ గడపటి వాఁడగుటను, 14 వ శతాబ్దమువాఁడై వారి కాధునికుఁ డగుటను, కవిత్రయము భారతము పూర్తిచేసిన విషయము శంభుదాసునకుఁ బిమ్మటఁ గొంత కాలమునకుఁగాని వాడుకలోనికి వచ్చి ప్రమాణముగ నంగీకారము నొందకపోవుటను, శ్రీనాథునివంటి దగ్గఱకవు లొక రిద్దఱు శంభుదాసు నుగ్గడించినను, క్రీ॥ శ॥ 14, 15 శతాబ్దములయందలి కవులు శంభుదాసు నెఱుఁగకయో, యెఱిఁగియుఁ బ్రమాణముగ నాధునికుఁ డగుట నంగీకరింప నిష్టములేకయో స్తుతింపలేదు. కవిచరిత్రము ననుసరించి కవిత్రయమును మొట్టమొదట స్తుతించినవాఁడు జక్కన. శ్రీనాథుడు, అనంతామాత్యుఁడు, ప్రౌఢకవి మల్లన్నలు కూడఁ గవిత్రయమును వర్ణించియున్నారు. ఈ విషయ మిట్లుండ నిండు. మడికి సింగన్న భాగవతము దశమస్కంధము ద్విపదగా రచియించినాఁడు కదా! ఈతఁడు తనకు నూఱుసంవత్సరములు పూర్వము పోతన్న

భాగవతమును రచియించినచో నది యెఱుఁగక యుండునా? పోతన్న నీతఁడు తన దశమస్కంధమునన్నైన జెప్పకొనవలదా? దివ్యమహిమలు కలవాఁడని మహాభక్తుఁడని పేరుగాంచిన పోతన్న ప్రసిద్ధుఁడు గాక యుండునా? సింగన్న ద్విపదభాగవతము శ్రీపిఠాపురమురాజావారి లిఖిత గ్రంథములలో నున్నది. కాఁబట్టి మడికిసింగన్నకుఁ బూర్వము పోతన్న యుండె ననుట యుక్తియుక్తముగ లేదు.

నాచన సోమన్న "అరిఁజూచుఁ హరిఁజూచు"నను పద్యమునకుఁ బ్రతిగఁ బోతన్న "వరుఁజూచుఁ పరుఁజూచు"నను పద్యమును భాగవత పీఠికకర్తలు చూపియున్నారు. భాగవతమూలకథలో లేని విష్ణుపురాణ హరివంశకథలను, వర్ణనలను జేర్చి పెంచినపోతన్న నాచన సోమనాథాదికవులకుఁ బిమ్మటివాఁడు కావలెను. ఒకవేళ వీరే యాతనిఁ జూచి యనుసరించి రన్నప్పుడు పోతన్న నితర కవు లెవ్వరును 13, 14 శతాబ్దములలో స్తుతింపకపోవుటకుఁ గారణములు ప్రతిపక్షులు చూపవలసియుందురు. ఈ పైరెండు సందేహములు నంతబలమైనవి కావు. ఈక్రింద బలవత్తర మయినకారణములచేఁ బోతన్న కాలనిర్ణయము వీలగునా? చూతము.

(1) మడికి సింగన్న (1420) కుఁ బోతన్న పిమ్మట వాఁడైనప్పు డెప్పటివాఁ డని చూడవలసియున్నది. దోనేరు కోనేరుకవి తన కాలము తన గ్రంథములో వేసికొనినాఁడు. ఈతఁడు బాలభాగవతమును వ్రాసెను. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1500 ప్రాంతములవాఁడు. ఇతనిభాగవత సారము సంపూర్ణభాగవత ముండినప్పుడే యుండవలెను. పైఁగా దోనేరు కోనేరుకవియే "పెద్దభాగవత ముండఁగా నీచిన్నది రమ్యమా? అని నిరసింపకుఁడు, తల్లికంటె నామెపిల్ల మనోహరముగ నుండదా?" యని సమాధానము చెప్పినాఁడు. అచినఱ కున్నసంస్కృత భాగవతమున కిది పిల్ల యనుకొన వీలులేదు. ఏమందురా? అట్టియెడఁ దెలిఁగించితి ననియే చెప్పను కాని యీ యుక్తిచెప్పియుండఁడు. కావునఁ బోతన్న క్రీ॥ శ॥ 1420 కిని 1500 కిని నడుమ నున్నాఁడని నిర్ణయింప

వచ్చు నని తోఁచుచున్నది. దీని కితరకారణములు కూడ బలమీయ వలెను.

(2) కృష్ణదేవరాయని కాలమున నున్న వైష్ణవుఁడగు పెద్దన్నగాని, శైవుఁ డగు ధూర్జటికాని పోతన్నను స్తుతింపలేదు. "మహీ మునీ వాగనుశాసను" పద్యమున రామరాజభూషణుఁడు పోతన్న పేరెత్తలేదు. వీరందఱును రాజాశ్రితులు కావున రాజులఁదిట్టిన పోతన్నయెడ వైముఖ్యము నొందిరో-కర్ణాటకుల నాశ్రయించిన వీరు "కర్ణాటకిరాట కీచకాధము" లనిన పోతన్నను విస్మరించిరో- కాదా పోతన్న వారి సమకాలికుఁడో-చెప్పవీలులేదు. పోతన్నను మొట్టమొదట స్తుతించిన వాఁ డయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు. "ఆంధ్ర సద్భాగవతకర్త నభినుతించి" అని యున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగడ తెనన్ను ల్లాణచరిత్రము నందలియాదికవిస్తుతిలో "వేమునలపోతన"అని స్తుతించెను. ఇతఁడు కృష్ణరాయని కాలమువాఁడు. వెల్లంకి తాతంభట్టు సంక్షేపభాగవతము ను వ్రాసినట్లు సంవత్సరాదిసంచికలోఁ బుష్పాంజలిలోఁ బద్యముఁ జూడుఁడు. ఈవిషయము కడపవాదమువారికి బలము. ఐన నిదియే యాధారము కానేరదు. అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడును క్రీ॥ శ॥ 1550 ప్రాంతములవాఁ డగుట నాంధ్రభాగవతము కృష్ణరాయనికిఁ గొంచె మీవలావల రచియించి యుండవలె నని మనము చెప్పవచ్చును. అయితే మనమిత్రులగు ప్రతిపక్షులు చెప్పినట్లు 12 వ శతాబ్దమున వ్రాసియుండఁ గూడదా? యను సందేహ మింకను వీడలేదు. వారివాదమునకుఁ బ్రతిబంధకములు కూడఁ జూతము.

1 పోతన్న వని చెప్పు "కర్ణాట కిరాట కీచకాధముల" మున్నగు పద్యము లసత్యము లని మనమంగీకరింప వలసివచ్చుచున్నది. ఏమనఁగా? క్రీ. శ. 12, 13 శతాబ్దములలోఁ గర్ణాటక రాజ్యము లేదు. కర్ణాటక దేశము నేలుచాళుక్యులో, చోళులో కర్ణాటకరాజులు కావచ్చు నను కొందము. ఇంకొక సాధనమును బరికించెదముగాక!

(2) బమ్మెరపోతన్న కొడుకుమల్లన్న. మల్లన్న కొడుకు కేసన్న.

ఈ కేసన్నకుఁ బోతన్న తండ్రిపేరు పెట్టిరి. ఇతనికే ప్రౌఢసరస్వతి యని పేరున్నది. ఈప్రౌఢసరస్వతి కిరువురు భార్యలు. ఇరువురు భార్యల కిరువురుపుత్రులు. కేసన్న, మల్లన్న లని వారిపేర్లు.వీరిరువురు జంటకవులై కొన్ని గ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇందు దాక్షాయణీపరిణయము, విష్ణుభజనానందమును లోకమునకుఁ జిక్కినవి. ఈ రెంటిలో దాక్షాయణీ పరిణయమును బోడూరి పెదరామామాత్యుఁ డనుకవి (శివరామాభ్యుదయ మనుద్వ్యర్థికావ్యకర్త) ప్రతి వ్రాసి శా॥ శ॥ వర్షములు గ్రంథముచివర వ్రాసియున్నాఁడు.శా॥ శ॥ 1678 లోఁ దా నీప్రతి 80 సంవత్సరముల నాఁటిది వ్రాసి యిచ్చితి నని చెప్పినాఁడు. ఈ క్రింది వంశవృక్షమును జూడుఁడు.

గురిజాల రంగరాజు	
|	
మల్లన సోమయాజి (ముత్తాత) (దాక్షాయణీ పరిణయ కృతిభర్త)	1685 క్రీ. శ.
|	
యజ్ఞామాత్య (తాత)	1695 క్రీ. శ.
|	
పార్వతీశ్వరుఁడు (తండ్రి)	1725 క్రీ. శ.
|	
పేరమంత్రి (శివరామాభ్యుదయకృతిభర్త) (1678 శా॥ శ॥)	1755 క్రీ. శ.

ఈ శివరామాభ్యుదయము వ్రాసినకవి పోడూరి పెదరామామాత్యుఁడు. తత్కృతిభర్తకాలము మనకు సుస్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది కదా! ఈ పోడూరి పెదరామామాత్యునిపద్య మొకటి వినుఁడు. కృతిభర్త యగు పేరమంత్రిని గూర్చి చెప్పినది.

"సీ. ఏమంత్రి కులపూర్వుఁ డిల జరుత్కార భా। రతి మంజె శ్రీరంగరాజనాముఁ
డేమంత్రిముత్తాత యామల్లయజ్వ దా। క్షాయణీపరిణయగ్రంథ మంజె।"
(శివరామాభ్యుదయము.)

అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1755 లో నున్న పేరమంత్రి ముత్తాతయగు మల్లన్నసోమయాజి దాక్షాయణీపరిణయము కృతినందెను. ఇప్పుడు మనకు దాక్షాయణీ పరిణయకృతికర్త లున్నకాలము తెలపదా? పోడూరి పెదరాముఁడే వ్రాసినది వినుడు.

"సీ. ధాతాశ్వయుజకృష్ణ దశమీందువారంబు, వరకు దాక్షాయణీ పరిణయంబు
... ...
గీ. జేసి వంశవర్ధనుఁడయి సిరుల వెలయు। పేరమంత్రీశ్వరునకుఁ బోడూరి పెద్ద
రాముఁ డెనుబది సంవత్సరములనాఁటి। ప్రతి విమర్శించి వ్రాసిచ్చెపత్త్రమునకు॥"

కావున పేరమంత్రి ముత్తాత పేరమంత్రి కెనుబది సంవత్సరములు పూర్వుఁ డనవచ్చును గదా! క్రీ॥శ॥ 1755 లో 80 సం॥ రములు తీసివేసినచో క్రీ॥ శ 1675 ప్రాంతముల దాక్షాయణీ పరిణయము వ్రాసియుండవలెను. ఈకృతి వ్రాసిన కేసనమల్లకవులముత్తాతయగు పోతన కాలమిప్పుడు సులభసాధ్య మగుచున్నది. ఈ 1675 లో 100 సం॥ రములు తీసివేసినచో దాక్షాయణీపరిణయకర్తల ముత్తాత కాల నిర్ణయము స్థూలముగఁ దేలవలయునుకదా! అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1575 లో పోతనామాత్యుఁ డుండవలెను. ఆ కాలమునందుఁ బురుషులు చిరకాలజీవు లైనను, 75 సం॥ రములు మనయూహలభేదములకిందఁ దీసివేసినను, క్రీ॥శ॥ 1500 కంటెఁ బోతనామాత్యుఁడు వెనుకకు వెళ్లఁడు. మనవిజయనగరము మిత్రులు పోతన్న నింకొక 200 సం॥ రములు వెనుకకుఁ బంపనెంచుచున్నారు.

ఈ కాల నిర్ణయము నిశ్చయము మైనయెడల భాగవత పీఠికకామధు వ్రాసిన క్రీ॥ శ॥ 1378 లోఁగాని, పుపస్మదిం మైనయాంధ్రిక

వులచరిత్రము నందలి 1405 సం॥ రమున జననమొందికాని, శ్రీనాథునికి సమకాలికుండై కాని, కాక, బహుశః క్రీ॥ శ॥ 1480-1520 ప్రాంతముల పోతన్న యుండె ననవచ్చు నని కనంబడుచున్నది. వెల్లంకి తాతంభట్టు భాగవతసారము వ్రాసెను. ఇతఁడు నారాయణశతకము నుండి పద్యములు తన లక్షణములో నుదాహరించి యున్నాఁడు. భోగినీదండకము తాతంభట్టునాఁటికే యున్నది. ఈవిషయముల ననుసరించి కూడఁ బరిశీలించి యనేక కలహముల కాకర మైన పోతన్న కాలము నిర్ణయించెదరుగాక!"

(ఆంధ్రపత్రిక, 22-3-1920, 23-3-1920.)

నా యూహచేఁ బోతన కృష్ణరాయని కించుకఁ బూర్వుఁడు. స్పష్టముగ క్రీ॥ శ॥ 1420-1560 లకు నడుమవాఁ డని మనవిజయనగరపు మిత్రులవాదము ననుసరించియే(మడికి సింగన్న)పొగడకపోవుటచే చెప్పవచ్చును.

బమ్మెర పోతన్నకొడుకు మల్లన యనియు, నాతనికి ప్రౌఢసరస్వతి కొడుకనియు, నాసరస్వతి కిరువురు భార్యలనియు, నాభార్య లిరువురకు నిరువురు పుత్రు లుదయించి రనియు, వారిపేళ్లు కేసన, మల్లసకవు లనియు, వారిర్వురును గలసి దాక్షాయణీపరిణయమును, విష్ణుభజనానందమును వ్రాసిరనియుఁ గదా తెలియుచున్నది. బమ్మెర ప్రౌఢసరస్వతియల్లుఁడును, పైజటకవుల బావమఱఁదియు నగు అజ్జరపు పేరయలింగకవి ఒడయనంబివిలాసమువలనఁగూడఁ గొన్నివివరములు చిక్కెను. పోతన్నమనుమఁడగు ప్రౌఢసరస్వతి గోదావరీతీరము నందలియజ్జరము, ఆచంట, ఐతంపూడి, ప్రాంతములకుబమ్మెరనుండిగురిజాలవారితో వలసవచ్చియుండుననియు, పోతన్న వంశీకు లిప్పటికిని దౌహిత్రసంబంధమువారు తణుకుతాలూకాలో మాబాదుగు లైయున్నా రనియు, మనవిచేయుచున్నాను. ఈగ్రంథములవివరములు కావలసినవారు నాయూ

క్రిందివ్యాసములఁ జూడవచ్చును. (1)దేశమాత12-12-1917; (2)హితకారిణి 28-4-18; (3)ఆంధ్రపత్రిక (పైది) దాక్షాయణీపరిణయము వ్రాతప్రతి నాకడను, విష్ణుభజనానందము ఓరియంటలు లైబ్రరీలోను గలవు.

> "బమ్మెర పోతరాజకృత భాగవతంబు సలక్షణంబు గా
> కిమ్మహి నేమిటం గొదవ యెల్లపుడున్ భవనాశహేతుభూ
> తమ్మయి; లోకనాయకకథావినివేశితసర్వసాధుచి
> త్తమ్మయి; గోస్తనీరసయుతమ్మయి యున్కినో; పాపివిన్కినో"

(అముద్రితగ్రంథచింతామణి సం.10, సం.10.1897)

అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు.

మన మీయవజుకు "అయ్యలరాజు" వారిలోఁ బ్రథమకవిగా రామాభ్యుదయమును రచించిన రామభద్రు నెఱుఁగుదుము. ఈవంశమునందుఁబుట్టిన అయ్యలభాస్కరకవులు రెట్టమతశాస్త్రమును, నారాయణామాత్యుఁడు హంసవింశతి రచియించిరి. కాని వీరందఱకుఁ బూర్వుఁడైన త్రిపురాంతకుఁడు రామాభ్యుదయకర్త యగు రామభద్రునకుఁ దాత యైనట్లు కన్పట్టుచున్నాఁడు. ఇతఁడే రఘువీరశతకమును రచియించినవాఁడు. ఈతనిశతకము సంపూర్ణముగ దొరకుచున్నది. వీరియింటిపేరు "అయ్యలరాజు"వారని యీత్రిపురాంతకుని తండ్రి వలన వాడుకలోనికి వచ్చినను, రంగరాట్ఛందాది లక్షణగ్రంథముల వలన వీరి యింటిపేరు "పుత్తేటి" వారని వాడుక యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. పుత్తేరు వాసమున నీయింటిపేరు వచ్చినదేమో యనవచ్చును.

రామభద్రకవి కృష్ణరాయని ప్రోత్సాహముచేఁ దనచిన్నతనమున సకలకథాసంగ్రహమును వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనుటచేత రామభద్రునితాత యగుత్రిపురాంతకుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతమునుండి యుండవచ్చును. కాని యిటీవల దొరకిన "ఏకశిలానగర మాహాత్మ్య" మను నొక కల్పితగ్రంథమునందీక్రింది విశేషములు కాన్పించుచున్నవి.

"శివదేవరాయలను ప్రభు, సవినయతన్విజయనగరసామ్రాజ్యం బై
నవఖండంబుల నేలుచు, సవిశేషముగ రామదేవు నర్చనచేసెను.

వ. అట్టికాలంబున శాలివాహనశకవర్షంబులు వేయిన్నన్నూటడెబ్బదిమొదలు ఎనుబదిరెండువఱకుఁ దన రాజ్యంబునకు లోఁబడిన సిద్ధవటపురంబున కిరుదెసల వంటిమిట్ట శ్రీరాములవారికి సకల భోగంబులు జరుగునటులఁ గొన్ని పురంబుల నొసఁగెను. ఆసమయమునందు,

ఉ. అయ్యలరాజవంశజుఁడు నాలును బంధులు మిత్రులాదిగాఁ
జయ్యనఁ బుత్రు నెత్తుకొని స్వామికి నర్చనసేయు వేళఁ ద

ల్లయ్యెడఁబుత్రునుంచి బహుళమ్ముగ వేఁడుచునుండి రాత్రియై
పొయ్యెఁ బిడ్డయంచు జనక పొల్పుగ రాములమాయొ ! చిత్రమో!

గీ|| ఉదయమున లేచి బిడ్డను వెదకుకొనఁగ, నెల్లెడలఁ గాన కాత్మలోఁ దల్లడిల్లి
పదియునొక్క నెలయు బాగుగాఁ బెంచితి, నిచ్చినతని కియ్య, నేమి కొదవ||

క|| అనుచును మూఁడుదినంబులు, తనయాత్మం బుత్రుఁ దలఁచి తారకనామం
బును జపియించుచు నుండిన, గనుగవకుఁ దోఁచె సుతుఁడు కాపున్నక్రియన్||

క. నాలవనాఁడును పూజా,మూలంబుగ నంబియరుగ ముకహస్థివలెఁదా,
కాలుని గెలిచిన పుష్కరు,వాలెం గుడినుండి వెడలె వసుధకు నెంతన్||

గీ. తల్లిదండ్రిమొదలు దగ వారివారలు, హర్ష మొదవ దా మహర్నిశముల
దలఁచుకొంచుఁ బేరుపగు రామభద్రయ్య, యనుచుఁబిలిచికొనుచు నరిగి రపుడు||

క. ఆరామభద్రయాఖ్యుఁడు, శ్రీరాముల దయను బొంది చెలగుచుఁ గవియై
యారాయప్రభువద్దను,పాఱుఁడు ప్రబలకవి యయ్యెఁ జరగుచు నుండెన్||"

(మూఁడు. అధ్యా. ఏకశిలానగర మాహాత్మ్యము.)

అను విచిత్రకథ రామభద్రుఁడు శా|| శ|| 1470-1482 వఱకు ననఁగా క్రీ|| శ|| 1548-1560 వఱకు (?) పాలించి శివదేవరాయలప్రభువు కాలములోని వానిఁగాఁ జేయుచున్నది. ఒకవేళకృష్ణరాయనికాలమున బాలుఁడై తరువాత రామభద్రుఁడు పెద్దవాఁడయ్యె ననుకొందమనిన, రామభద్రుఁడు శివదేవరాయలకాలమునఁ బసిబాలుఁడైనట్లును, ఆతని తలిదండ్రులు గుడిలో బిడ్డను మఱచి వచ్చినట్లును, మఱిమూఁడుదినములకు దొరకినట్లును, తల్లి యగుసీతాదేవియే పాలిచ్చి పెంచెనా, బిడ్డ యెట్లు జీవించె నని తల్లిదండ్రు లాశ్చర్యము నొందినట్లును పైకథ చెప్పుచున్నది. మూఁడుదినములకుఁ బిమ్మట బిడ్డఁడు బ్రతికియుండఁ దలిదండ్రు లెట్లనుకొనిరఁట!

క|| సీతారాములు పెంచిరొ,యేటికిని బ్రతికివచ్చె నీకుఱ్ఱఁడు శ్రీ
మాతయును సీత స్తన్యం, బీతనికిని నిచ్చె ననిరి పృథివిని దివినిన్ || తె ఆ||

కావున శివదేవరాయలు కాలమునాఁటికిఁ జంటిబిడ్డఁడుగానున్న యీ రామభద్రుఁడు కృష్ణదేవరాయని కాలమున నెట్లుండఁగలుగును? కావున నీగ్రంథవిషయములు విశ్వాసజనకములు కావు. ఐనను పరిశీ

లింపవలసియున్నది. కావునఁ బ్రస్తుతము రామభద్రకవి కృష్ణరాయునికి సమకాలికుఁడని యంగీకరించి యాతని తాత యగు రఘువీరశతకకర్త మఱి 40 సంవత్సరములకు వెనుక, అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతముల నుండు నని నిర్ణయించుకొందము. రఘువీరశతకము వ్రాసినది త్రిపురాంతకుఁడా రామభద్రుఁడా యనువివాద మీక్రిందిగద్యవలనఁ గలిగినది.

"ఇది శ్రీమదొంటిమెట్ట రఘువీరశతక నిర్మాణకర్మఠ జగదేక ఖ్యాతి ధుర్యాయ్యలరాజు తిప్పయమనీషి పర్వతాభిధాన పౌత్రిక్యార్యపుత్ర, పరిశీలిత సమిద్ధ రామానుజమత సిద్ధాంతమర్మ ముమ్మిడి వరదాచార్య కటాక్షవీక్షాపాత్రహృదయపద్మాధిష్ఠిత శ్రీరామభద్రకవిప్రణీతంబైన రామాభ్యుదయంబునందు......"

రఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠుఁడు తిప్పయ్య యను త్రిపురాంతకుఁడని కొందఱును, రామభద్రుఁడని కొందఱును నిర్ధారించిరి. కాని క్రీడాభిరామము పీఠికలో నున్నయీక్రిందిపద్యము సందేహము తీర్చుచున్నది. పై గద్యమున నావిశేషణము తాతకే చెందుననని కవి యభిప్రాయ మని స్పష్ట మగుచున్నది.

చ॥ అతులప్రౌఢిమ మీఱురాయకవి యయ్యలరాజు సత్పుత్రుఁడం
చితభక్తిన్ త్రిపురాంతకుండు రచియించెన్ తెన్గుపద్యంబులన్
శతకం బొక్కటి దీని నీవు వినియాచంద్రార్కమై నిల్పు ప
ద్మతకన్యానుత యొంటిమిట్టరఘువీరా జానకీనాయకా॥*

ఈపద్యమువలన రఘువీరశతకకర్త త్రిపురాంతకుఁడు కాని రామభద్రుఁడు కాఁడని తేలుచున్నను, రంగరాట్ఛందాది గ్రంథములలో "పుత్తేటి రామభద్రుని రఘువీరశతకమునందు" అని లక్ష్యములుదాహరింపఁబడినవి. రామభద్రుఁడు కూడ మఱియొక రఘువీరశతకమును నిర్మించెనో, పై రామాభ్యుదయగద్యమే తల్లాక్షణికులఁ గూడఁ బొరపెట్టెనో తెలియదు. రామాభ్యుదయగద్యయందలి

* ఈపద్యము తంజావూరురఘువీరశతకప్రతిలోఁ దాముదాచిత మని శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారుకూడఁ జెప్పుచున్నారు.

"శతకనిర్మాణ కర్మఠ" విశేషము తాతగారికే చెందు నని పై పద్యము ననుసరించి తలంచెదముగాక!

పై పద్యమునందలి "రాయకవి యయ్యలార్యు" అనువిశేషణమువలనఁ ద్రిపురాంతకునియింటిపే రాపడుటకు "రాయకవి" వారనికాని, లేక త్రిపురాంతకునితండ్రికూడఁ గవియనియు, సామాన్యకవి గాక కవిరాయఁడనికాని, ఏకర్ణాటకరాయలకడనో కవియనికాని సందేహించుటకు వీలగుచున్నది. కాని యాతనివిశేషము లేమియుఁ దెలియవు. ఆతని గ్రంథములును దక్కవు.

త్రిపురాంతకుని రఘువీరశతక మాకాలమున మిక్కిలి వ్యాప్తి నొందుటయేగాక లాక్షణికు లంగీకరించుటచేఁ బ్రౌఢగ్రంథముగఁ బ్రసిద్ధికెక్కి యుండును. కావుననే రామభద్రుఁ డది యొక విశేషముగ నీశతకనిర్మాణకర్మఠుఁ డగునాతని మనుమఁడ నని గద్యలోఁ జెప్పుకొని నాఁడు. రఘువీరశతక మాకాలమున మిక్కిలిప్రసిద్ధికి వచ్చినట్లును, శతకకవులఁ గూడ మనపూర్వులు గౌరవించినట్లును, జెప్పుట కిది ప్రబలనిదర్శనముగఁ జూపవచ్చును.

ఇందలియొంటిమెట్ట కడపమండలములోని దనుట కేయభ్యంతరము లున్నట్లు తెలియదు. ఓరుఁగల్లువలె నిచ్చట వాదప్రతివాదములు కన్పట్టవు. కాని యీకవులలో నెవ్వరినిఁబట్టియో వచ్చినవాడుక ప్రమాదమున జనశ్రుతిలోఁ బోతన్నకుఁ దగిల్చిరి. భక్తుఁడును, పైవిచిత్రకథానాయకుఁడు నగు రామభద్రుని గుఱించి చెప్పుకొనుకథలే పామరులు పోతన్నకు ముడిపెట్టుటయు నది క్రమముగాఁ జరిత్రవలె కెక్కి బలిసినది కాఁబోలు. మొత్తముమీఁద నొంటిమెట్టకూడ మంచికవులు పుట్టినచోటు!

పోతన్న యోరుగంటికిఁ బోయినను దక్కవికి సమకాలికుఁడును, భక్తుఁడు, మహాకవియు నగు త్రిపురాంతకుఁ డనుశతకకర్తతో సమానుఁడనఁదగిన కవినిఁ గడపమండలము చూచుకొని యానందింపవచ్చును.

ఈతఁడార్వేలనియోగి. అయ్యలరాజు పుత్త్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్ర కాశ్యపగోత్రజుఁడు. కవులచరిత్రమునందు రామభద్రకవి తిప్పయార్యుని ప్రపౌత్రుఁడు, అక్కయార్యుని పుత్త్రుఁడు నని వ్రాసియున్నారు. కాని తిప్పరాజును,పర్వతరాజును సోదరు లని వావిళ్లవారి యీ శతకపీఠికచేఁ దెలియుటచేఁ దిప్పయ రామభద్రుని తాతగా యన వచ్చును. వంశవృక్ష మిట్లేర్పడును.

అయ్యలరాజు
- తిప్పయ (రఘువీరశతకకర్త)
  - అక్కయ
    - రామభద్ర (రామాభ్యుదయకర్త)
- పర్వతన్న

కవుల చరిత్రమునందు హంసవింశతి రచియించిన నారాయణకవి పూర్వులు త్రిపురాంతక రామభద్రాదికవివర్యు లని చెప్పికొనినాఁడనిరి. కాని యాతని గోత్రము కౌండిన్యసయని "కౌండిన్యసగోత్రపవిత్రుండను"1-16 అని నారాయణకవి హంసవింశతిలో వ్రాసినాఁడు. కారణము పరిశీలనీయము.

> అయ్యలరాజు తిప్పసచివాగ్రణిఁ బర్వతరాజు రామభ
> ద్రయ్యను భాస్కరాగ్రణిఁ బ్రధానవరుం డగుకొండధీరునిన్
> జయ్యనఁ దిమ్మయప్రభుని సత్కవితారచనాఢ్యు లైనమా
> యయ్యలరాజువంశజుల నాదికవీంద్రుల సన్నుతించెదన్.

---

* రామభద్రకవి కథాసారసంగ్రహగద్యలో కాశ్యపగోత్రపవిత్రు డనియే యున్నది కాని, ప్రభుత్వమువారు వ్రాయించియుంచిన వ్రాఁతవివరణపట్టికలో "కౌండిన్య" గోత్రమువాఁడని వ్రాసియున్నారు. కావున నీకథాసార ప్రాచీనప్రతులు పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఇట్టి పూర్వులలో నొకఁడయిన రామభద్రకవి తనసకల కథాసారసంగ్రహములో,

"ఇది శ్రీరామభద్ర భద్రప్రసాద లబ్ధ కవిత్వ మహత్వ విశారదశారద సత్క్రియమిత్రాపస్తంబ సూత్రపాత్ర కాశ్యపగోత్రపవిత్ర రామభద్ర క్షీముద్రాభద్ర రామభద్ర ప్రణీతంబైన"

హంసవింశతిగద్య చూడుఁడు.

"ఇది శ్రీమత్కౌండిన్యగోత్రపవిత్రాయ్యలరాజాన్వయ సుధావార్ధి పూర్ణిమాచంద్ర నిస్సహాయకవిత్వ నిర్మాణచాతుర్య నిస్తంద్ర శ్రీరామనామ పారాయణ నారాయణామాత్యప్రణీతం బయిన హంసవింశతి యను మహా ప్రబంధమునందు"

అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు హంసవింశతికర్త పూర్వుఁడు కాఁగా, హంసవింశతికర్త కౌండిన్యగోత్రజుఁ డెట్లగును ? ఇది విచారణీయము.

అయ్యలరాజు రామభద్రకవి వ్రాఁతలవలన నీవంశమువారు వైష్ణవమతప్రవిష్టు లైనట్లు గాన్పించుచున్నది. అది రామభద్రకవికిఁ బూర్వమేయైయుండవచ్చునని తిప్పన్నశతక మవకాశము నిచ్చుచున్నది. పరవస్తువారు పరమగురు లని చెప్పెను.

క. పరవస్తువంశరత్నా, కరకౌస్తుభమణిప్రభావఖని యయి నాకుం
బరమగురు వైనయమ్మడి, వరదాచార్యాంఘ్రివనజవందారుఁడనై.

"నాకుం బరమగురువై" యని చెప్పుటవలన రామభద్రుఁడే నూతనవైష్ణవము రాజాదరణముకొఱకుఁ బొందెననవచ్చునేమో ? ఇతని పూర్వు లయినను రామభక్తులు.

ఈత్రిపురాంతకునిశతక శైలి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

శా. కసుమాలంబగు దేహపుట్టువును నే కష్టంబులన్ బాపి ద
వ్యశరీరం బొనరింతు వెప్పుడునినున్ వాక్రుచ్చిరన్ యోగిమా
నసగేహమ్ముల నుండి లోహము సువర్ణచ్ఛాయలం జేయఁ గా
రసవాదంబున నేర్చికొంటి రఘువీరా! జానకీనాయకా!

ఈకవి తనశతకములో నీక్రిందిపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు.

ఆకర్ణాటకమండలాధిపతిచే నాస్థానమధ్యంబునన్
నా కావ్యంబులు మెచ్చఁజేసితివి నానారాజులున్ జూడఁగా
నీకున్ బద్యములిచ్చుచో నపుడవాణీదేవి నాజిహ్వకున్
గాకుం డెట్లు వసించుగాక రఘువీరా! జానకీనాయకా! 3.

ఈకర్ణాటకమండలాధిపతి యెవ్వరో తెలియదు.

త్రిపురాంతకుఁడు పోతనామాత్యున కించుమించుగా సమకాలికుఁడు. ఈతనిశతకమునందు నారాయణశతకమునందలి పద్యభావములును, భాగవతానుకరణమునుగూడఁ గనఁబడుచున్నవి. మచ్చు చూపెదను.

(1) నారాయణశతకమునందలి "ధరసింహాసనమై" పద్యమున కనుకరణము.

మ. కొడుకుల్ బ్రహ్మలు కూతు రీశ్వరశిరఃకూటంబుపైఁ గాపురం
బుడురాజుల్ గృహరాజుఁ గన్న లహిరా జొయ్యాలమంచంబు నీ
పడఁతుల్ శ్రీయు, ధరిత్రియున్ సవతుచెప్పన్ వేయి నీకు న్నెయా
రడిమర్త్యుల్ గనలేరుగాక రఘువీరా జానకీనాయకా! 15

(2) నరకృతి నీతఁడు పోతన్నవలెనే నిరసించెను.

మ. క్షితిలో నల్పులమీఁదఁ జెప్పినకృతుల్ ఛీఛీ నిరర్థంబులౌ
నుతికిం బాత్రముగావు మేఁకమెడచన్నుల్ నేతిబీరాకులున్
వితతప్రౌఢిని నీకుఁ జెప్పినకృతుల్ వేదాలు శాస్త్రాలు భా
రతరామాయణముల్ దలంప రఘు॥ 62

(3) కవి 13 వపద్యములో రఘువీరునే కర్ణాటాధీశ్వరుఁ డని చెప్పి యాతనినే తనకొకగ్రామ మిమ్మని యాచించుచున్నాఁడు.

"నీ సీమలో గ్రామమం బొక్కటి చాలు నాకు రఘువీరా "54.

(4) ఈతఁడు తన కాలమునందలి రాజును నీచుఁ డని నిందించెను.

మ. తమగర్వంబున దారువుం గుడుగుచుల్ దైవంబు మంత్రంబు తం
త్రములన్ వీడఁగ నాడుచున్ దిరుగు నిర్భాగ్యుల్ మహారాజులై

మను నూరింపఁగ నేను నిన్నెఱిఁగి నీమంత్రంబెఱింగిన్ దం
ద్రమతిన్ వేడఁగఁబోవు టెట్లు రఘువీరా॥ 59

(5) తాను నూఱుపద్యములు వ్రాసెద ననుచున్నాఁడు.

శా. తారుణ్యోదయ యొంటిమిట్టరఘునాథా నీకు నేఁబద్యముల్
నూఱుంజెప్పెద నూరుపేరువెలయన్ నూత్నంబుగా నంత నా
నోరున్ బావనమౌను నీకరుణఁ గాంతున్ భక్తిసన్నందఋన్
రారమ్మందురు గారవించి రఘు॥ 65

(6) భాగవతము నందలి "ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై తనువుపై" యను పద్యమున కనుకరణము.

మ. పరనారీకుచకుంభపాళికలపైఁ బాదాబ్జయుగ్మంబుపైఁ
గరమూలంబులపైఁ గపోలతటిపైఁ గంఠంబుపైఁ గొప్పుపైఁ
బరువుల్ పాఱెడునాతలంపులు మిమున్ భావింపఁగాఁజేసి స
ర్వరసాధీశ్వర నన్నుఁ బ్రోవు రఘువీరా జానకీనాయకా॥ 69

(7) భజగోవిందము నందలి యీక్రింది శ్లోకాభిప్రాయము సాధారణముగా శతకము లన్నిఁటఁ గానఁబడును. ఇందు నున్నది.

శ్లో. బాలాస్తావ త్క్రీడాసక్తా స్తరుణాస్తావ త్తరుణీసక్తః
వృద్ధాస్తావ చ్చింతాసక్తః పరే బ్రహ్మణి కోపి నసక్తః॥ భజ॥

శా. బాలత్వంబునఁ గొంతకాలము వృథాప్రాల్మాలి దుర్బుద్ధినై
జాలన్ యౌవనమందు గర్వమతినై సంసారినై దుష్క్రియా
జాలభ్రాంతి జరంతుఁగాని నిను గాంక్షం గొల్వలే దయ్యో హే
రాళంబైనది చింతవంత రఘువీరా॥ 73

(8) ఈతఁడు వైష్ణవమును స్వీకరించినట్లే యనుమానింప వీలగుచున్నది. చక్రాంకిత మని ముద్రలఁ గాల్చి శరీరమునఁ నంటించు వైష్ణవాచారము నీతఁడు వర్ణించుచున్నాఁడు.

మ. చెలువంబొప్పసువర్ణముద్రలితరుల్ చెల్లించు టేకొత్త కా
కలనీముద్రలుచూడఁ జెల్లుబడి చక్రాలంచు వేయించు మం

దశరథాగ్రణి కొత్త సెబలిమి నానావర్ణపుందోలుము
ద్రిలం జెల్లించితి విందు నందు రఘువీరా॥ 80

ఈపద్యమాకాలమునందలి రాజులు నాణెములఁ జేయించు టంకశాలలు స్థాపించుటకూడఁ దెలుపుచున్నది.

(9) జానకీపతిశతకము నందలిపద్యముపోలిక.

చిలుకను బెంచి ముద్దులకుఁ జేసియకుల్కుచు రామరామ య
న్పలుకులు నేర్పుచుఁ బలుక బైబడి మోక్ష మొసంగితంచు నే
పలుమరు నీకథ ల్వినియు భక్తిని నామము నుచ్చరింపుచుఁ
బలమగు పాపబంధమునఁ బారఁగఁ గంటిని జానకీపతీ॥

జానకీపతిశతక 7.

మ. చిలుకన్ ముద్దులు చిల్కఁబల్కుతతి రాజీవాక్షి యొక్కర్తె ని
ట్చలు రామారఘురామ రావె యనినన్ సాలోక్య సామీప్యముల్
కొలదుల్ మీఱఁగ నిచ్చినాఁడ వట నీవుం బిడ్డపే రిడ్డవా
రలపుణ్యంబున కేదిమేర రఘువీరా జానకీనాయకా॥ 82

తాతయగు తిప్పన్న యీయభిప్రాయముచేతనే మనుమఁడగు రామాభ్యుదయకర్తకు రామభద్రుఁడని నామకరణము చేయించి యుండవచ్చును.

(10) రవిసూనున్ బరిమార్చియింద్రసుతునిన్ రక్షించినాఁడందునో
రవిసూనున్ గృపనేలి యింద్రసుతుఁ బోరంద్రుంచినాఁడందునో
యిపనీయందును రెండునుంగలవు నీచేష్టమో చక్కఁగా
రవివంశాగ్రణి తెల్పవయ్య రఘువీరా॥ 92

ఈపద్యము తిక్కన్నభారతకృత్యాదినివ్రాసిన "కిమస్మిమాలాం" శ్లోకమును స్ఫురణకుఁ దెచ్చుచున్నది.

(11) ఈతఁడు పోతన్నవలెనే తనశతకమును దశకములుగా విభజించియున్నాఁడు (ఈగ్రంథపీఠిక చూడుడు).

(1) అవతారదశకము, (2) పరిత్యక్షదశకము, (3) చాతుర్దశకము మొదలగునామములతో విభాగించెను. ఇదికూడ ముద్రాపకులు

విడిచివేసిరి. నాకు దొరికిన నారాయణశతకములో మొదటిప్రతిలో నీదశకవిభజనము లేనందున నేను ముద్రింపలేకపోయితిని. ఇది తిరిగి ప్రారంభించుట మంచిది.

అయ్యలకవి, భాస్కరకవియుఁ గలిసివ్రాసిన రెట్టమతశాస్త్రము నం దీక్రిందివిధముగ నున్నది.

"అయ్యలరాజు అయ్యన్న (రాయకవి) వంశజుఁడగు పిన్నక్కన్నకొడుకు అయ్యలాఖ్యుఁడు; నాగన్నకొడుకు భాస్కరుఁడు." రెట్టమతశాస్త్ర 1—10

"విశేషించి వీరలు శ్రీరఘునాయకదయాలబ్ధసారస్వతులును, రఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠ రాయకవితిప్పనార్యపాలకులును మదీయాశ్రితులు నగుటం జేసి"

రెట్టమతశాస్త్ర 1—16.

"ఇది శ్రీమదొంటిమిట్టరఘువీరకృపాలబ్ధ సారసారస్వతధుర్యాయ్యలరాజ వంశసంభవాయ్యలాఖ్యభాస్కరాఖ్యకవిద్వయప్రణీతం బగు"

వీరు క్రీ॥శ 1767 లో నున్నవా రని గ్రంథాంతమున నున్నపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

హంసవింశతి, రెట్టమతశాస్త్రము, రామాభ్యుదయము, సకలకథాసారసంగ్రహము, దశావతారకథాసంగ్రహముల సాయమున నీ వంశవివరములు వలసినవారు చర్చింపనగును.

శ్రీ ర స్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

ద్వితీయ భాగము.

ధూర్జటికవి.

"ఈతఁడు పాకనాటియాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు! భారద్వాజగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; కాళహస్తిపురనిలయుఁడు; శివభక్తుఁడు" అని కవులచరిత్ర మాతనిగ్రంథమునుబట్టి నిర్ణయించియుండెను. ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయని కాలములోనున్నట్లు కుమారధూర్జటి కృష్ణరాయవిజయమున వ్రాసియుండెను.

ఈతనిగ్రంథములు రెండు. ఒకటి కాళహస్తిమాహాత్మ్యము, రెండు కాళహస్తీశ్వరశతకము. కాళహస్తీశ్వరశతక మీతనిది కాదని యందలిప్రయోగములఁ జూచి కొందఱనెదరు. కాని దేశమునం దిది ధూర్జటిశతకమని వాడుకయుండుటయేగాక మనకంటెఁ బ్రాచీనుఁడగు వెచ్చ కస్తూరిరంగకవి తనయానందరంగరాట్ఛందమున నభేదయతి కుదాహరణముగ నీ క్రిందిపద్యమును జూపుచు నిది "ధూర్జటివారికాళహస్తీశ్వర శతకమున" అని నిర్వచించెను.

శా॥ నీకుంగాక కవిత్వ మెవ్వరికి నేనీనంచు మీఁదెత్తితిన్
జేకొంటిన్ బిరుదంబుఁ గంకణము ముంజేఁ గట్టితిన్ బట్టితిన్
లోకుల్మెచ్చ వ్రతంబునా తలఁపు తీరున్ ధీరునింగాదు నీ
చీకాలంబున రీతితప్పఁడుసుమీ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥

ఆనందరంగరాట్ఛందము 3, 275

ఈపద్యమును ముద్రాపకులు తమయిచ్చవచ్చినట్లు దిద్దివేసిరి. (చూడుము 114 పద్యము శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకము.)

కావున నీశతకము ధూర్జటికవి దని చిరకాలమునుండి వాడుక యున్న దనుట నిస్సంశయము. ఈతనిశతకమునందలి యుద్రిక్తభావములచేఁ బాకము సొంపుగానుండును. కావునఁ బండితులును బామరులునుగూడ దీనినిఁ జక్కఁగఁ బఠియింపుచువచ్చిరి. ఈశతకము మిక్కిలి జనసమ్మతిఁ గన్నదిచూచి యనేకు లిట్టిశతకములఁ జెప్పఁబూనిరికాని దీనిరుచి వేనికిని రాలే దనియే చెప్పవలెను. కాళహస్తిదేవునిమీఁదనే నాలుగైదుశతకములు బయలుదేరినవి.

ధూర్జటి గొప్పపండితుఁడు; మహాకవి. కాళహస్తిమాహాత్మ్యమును వ్రాసి నరకృతియొసంగక దేవునికి "మీఁదుగట్టి" తనకృతుల నిష్టదైవమునకే యిచ్చిననిరంకుశుఁడు. ఈవైరాగ్యము "అభావేవిరక్తిః" అని రాజు నిరాకరింపఁ గలిగిన దనుటకు వాడుకకథలు, గ్రంథస్థవిషయములు వానికిబలము నిచ్చుసంగతులును గనఁబడును. ఎట్లయినను ధూర్జటికవిత మనోహరమైన దని మొదటినుండియు వాడుకయున్నది. "స్తుతిమతి యైనయాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కులకేలగల్గెనో యతులితమాధురీమహిమ?" యనువాక్యము నేఁటిదికాదు. పద్యోత్తరభాగము తెనాలి రామునిదొ యెతనదో? తరువాతవారిప్రక్షిప్తమో చెప్పఁజాలము. కుమారధూర్జటికృష్ణరాయవిజయమున నీపద్యము మాఱి కనఁబడుచున్నది. ధూర్జటిమహాభక్తుఁడు. పూర్వవయస్సున రాజాశ్రితుఁడు. కాని జారుఁ డనుటకు నిదర్శనములు లేవు. వాడుకకథ లున్నవి. కాళిదాసాదులకు నిట్టి యభూతకల్పనముల నంటఁగట్టిరి. వీనిసత్యముతో మన కంతగా నిమిత్తము లేకున్నను గవిచరిత్రకర్త యీక్రిందివిధముగ నీవార్తను బరామర్శించెను.

" పయిపద్యమునుబట్టి చూడఁగా ధూర్జటికవి సంతతవేశ్యాప్రియుఁడయిన రసికపురుషుఁ డయినట్లు కనుపట్టుచున్నాఁడు. అట్టియఖండశివపూజాధురంధరుఁ డైనభక్తాగ్రేసరుని నిట్టిజారత్వదోష మేలవిడువకుండెనో యూహింపఁజాలకున్నాము. మనదేశము యొక్క దౌర్భాగ్యముచేతఁ జిరకాలమునుండి యిచ్చటవిశుద్ధచరిత్రము మతమునుండి విడిపోయినది. ఎట్టిదుశ్చరిత్రములవాఁ డయినను విభూతిరుద్రాక్షలు మొదలయిన

బాహ్యచిహ్నములను ధరించినంతమాత్రమున భక్తాగ్రేసరుఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు. అయినను క్రమముగా నిప్పుడిప్పుడు మతమునకు సత్ప్రవర్తన మావశ్యకమన్న సత్యము జనులమనస్సులో నాటుకొనుచున్నందున కెంతయు సంతసిల్లవలసియున్నది.”

ఈమాటలు కవిచరిత్రకర్త కావార్త సత్యమైనప్పుడే యవసరము లేనివి. షేక్స్పియరుకాని, భట్టబాణుఁడుకాని యెందఱు జారిణులఁ గనుగొనిరో తెలిసికొనుట యెంతయవసరమో యిది యంతయవసరము. ఒకవేళ వార్తసత్యమైనచో నీవ్యభిచారజీవిత మాకవి నెట్లుమార్చినదో—ఆమార్పు కవికృతగ్రంథములలో నేమిమార్పులు కలిగించినదో—విమర్శించుకొనుట కనువగు ననుకొందము. అట్టిసత్యవార్త కాదే! పైఁగా నట్టివిమర్శన మైనఁ జేసినారా? “లోకములో భక్తికి, మతమునకు, బాహ్యవేషమునకు సంబంధములేకుండఁ బోయినది. ఇది మన దౌర్భాగ్య” మని నిర్ణయించినారు. ఈదౌర్భాగ్యము ప్రతిమతమునందును ప్రతిదేశమునందు నున్నది. క్రైస్తవమతమునందాచార్యు లందఱు నీతిపరులా? బర్మాదేశమునందలి బౌద్ధగురువులందఱు పవిత్రులా? బాహ్యవేషముచే లోకమును మోసగించి వ్యభిచరించుపీఠాధిపతులు కొందఱుదుర్మార్గు లున్నారని, పీఠాధిపత్యములనే నాశనమొనరింపఁ గలిగిన శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు, మతతత్త్వము నెఱిఁగినవా రనఁగలమా? వారు మంచిదని నమ్మిన సంఘసంస్కరణమున కారంభించిరి. శ్రీముఖములు, వెలివేయుటలు, బహిష్కారములు నారంభమైనవి. మఠాధిపతులు పరమశత్రువు లనితలంచి వారిని బడిబాలురసాయమున, పత్రికలవ్రాఁతలవలన, ఫార్సులప్రచారమువలన నడంపఁగలిగిరి. ఎవ్వరో యొకరిద్దఱు చెడ్డస్వాములు వారికంటికిఁ గనఁబడియుండురు. వారిదోషము మఠాధిపతు లందఱకుఁ జెందలేదా? హిందూధర్మములఁ గాపాడుమఠముల కిప్పు డుత్తరసర్కారులలోఁ బూర్వపుఁబలుకుబడి యేది? ధూర్జటిజీవితము మంచిదైనను, చెడ్డదైనను ధూర్జటిశతకమునందది ప్రతిఫలించియున్న దనియే నాయూహ!

(1) ఇతఁడు మంత్రశాస్త్రము, సాంఖ్యాదియోగరహస్యములు నెఱిఁగినవాఁ డని యీక్రిందిపద్యమువలన నూహింపవచ్చును.

మ. పరిశీలించితి మంత్రతంత్రములు, చెప్పన్ వింటి సాంఖ్యాదియో
గరహస్యంబులు, వేదశాస్త్రములు వక్కాణించితిన్ శంకపో
దరయం గుమ్మడికాయలోను యవగింజంతైన నమ్మించి సు
స్థిరవిజ్ఞానము త్రోవచెప్పఁగదవే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥ 77

(2) సంసారబంధము నీతఁ డెంతో ముచ్చటఁగా వివరించెను.

శా. ఆలంచున్ మెడఁగట్టి దానికి నపత్యశ్రేణిఁ గల్పించి త
ద్బాలవ్రాతము నిచ్చిపుచ్చుకొను సంబంధంబు గావించి
యామాలగ్నంబున బాంధవం బనెడిప్రేమం గొందఱం ద్రిప్పఁగా
సీలన్ సీల యమర్చిన ట్లొనఁగితో శ్రీ॥ 6

(3) భారతమునందలి పద్యమున కనుకరణము.

3

మ. మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్మాణిక్య గాణిక్య సం
పదలీలం గొనితెచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పన్ గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచలసేతు సీతనగ మధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా
భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్॥
(భారతము)

మ. మదమాతంగము లందలంబులు హయ ల్మాణిక్యము ల్పల్లకుల్
ముదితల్ చిత్రదుకూలము ల్పరిమళంబు ల్మోక్షమీఁజాలునే
మదిలో వీని నపేక్ష చేసి నృపధామద్వారదేశంబుఁ గా
చి దినంబుల్ వృథపుత్తు రజ్ఞులకటా శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥
(కాళహస్తీశ్వరశతకము) 92

(4) ఈతఁడు పాలుకుర్కి సోమనాథునిగ్రంథముల శైవుఁడుగా వునఁ దప్పక పఠించియుండును. పోలికలు లేకపోలేదు.

క. కలనాఁడె ధనము ప్రాయము, గలనాఁడె జవంబు బలము కలనాఁడె విని
శ్చలమతియు గతియుఁ దనకున్, గలనాఁడె భజింపవలయుఁ గరుణానిలయున్।
(అనుభవసారము.)

శా. దంతంబుల్ పడనప్పుడే తనువునం దారూఢియున్నప్పుడే
కాంతాసంఘము రోయనప్పుడె జరాక్రాంతంబు గానప్పుడే
వింతల్మేన జరించనప్పుడె కురుల్వెల్లంగఁగానప్పుడే
చింతింపన్వలె నీపదాంబుజములన్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥
(శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతక 34.)

(౫) ఈతఁడు శివానందలహరి ననుకరించిన భాగములు నున్నవి.

మ. తమకంబొప్పఁ బరాంగనాజనపరద్రవ్యంబులన్ ముచ్చిలం
గ మహోద్యోగము సేయుచెమ్మనము దొంగంబట్టి వైరాగ్యపా
శములం జుట్టి బిగించి నీదుచరణ స్తంభంబునన్ గట్టివై
చి ముదంబెప్పుడుఁ గల్గఁజేయఁగదవే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥ 82

(6) ఈతఁడు శైవుఁ డగుట నీతనికిఁ గృష్ణరాయఁడు సంపూర్ణ దయ చూపనందునఁ గాఁబోలీతఁడు ధ్వనిప్రధానముగఁ గొన్నిఁట- తెగఁబడి కొన్నిఁట- పరోక్షముగను- రాజుల నిందించెను. ఇదివఱకుఁ దానడిగినట్లు నింకనడుగ ననియు ననుచున్నాఁడు.

మ. అడుగంబో నిఁకనన్యమార్గరతులం బ్రాణావనోత్సాహినై
యడుగంబోయినఁ బోదు నీదుపదపద్మారాధకశ్రేణియు
న్నెడకున్నిన్ను భజింపఁగాఁ గనియు నాకేలాపరాపేక్ష లో
లెడి దింకేమి భవత్ప్రసాదమె తగున్ శ్రీకా॥ 30.

ఈనియమము శివభక్తుల కందఱకుఁగూడ విధింపుచున్న శివ తత్త్వసారనీతి యేమో?

మ. నిను నిందించినదక్షుపైఁ దెగవో వాణీనాథు శాసింపవో
చనునా నీపదపద్మసేవకులఁ దుచ్ఛంబాడు దుర్మార్గునిన్

జెనుప న్నీకును నీదుభక్త తతికిన్ భేదంబు గానంగవ
చ్చునో లేకుండిన నూరకుండఁగలవా శ్రీకా॥ 109

ఇదిగాక రాజుల నీతఁడు కఠినముగ "రాజు ల్మత్తులు వారిసేవ నరకప్రాయంబు 18"; "రాజకీటముల నేసేవింపఁగా నోప 25"; "రాజలోకాధమ శ్రేణిద్వారముదూరఁ జేసెదెపుడో 2.?" "రాజద్వారాతురుఁడై నచో నెచటధర్మంబుండు 22"; "రాజన్నంతనె పోవునాకృపయు ధర్మంబు 39" "భవదుఃఖంబులు రాజకీటముల నేఁ బ్రార్థించినం బాయునే 44"; "భూపాలురన్ సేవల సేయఁగాఁ బోదు రేలకో జనుల్ 46"; "నృపాలాధమున్ భజింపఁ బోదురు భావ్యమె? 63"; "ఒకరిం జంపి పదస్థులై బ్రతుకుదురు 67"; "ధాత్రీశులఁ జేయనేటి కకటా! 83"; "రాజులకు నీపరిజనులు సేవల్ జేయఁబోరు. 90"; "ఏలచచ్చెదరో రాజుల మంచు 38"; "నరనాథాశ్రయము ప్రాణహాని 111"; "క్షితినాథులు తిట్టుకవి కాకున్నఁ జూడనేచూడరు 113"; "బుధుండు భూభృచ్చండాలురఁ గొల్చినప్పుడు వారుకోపింపఁ దాఁజెడఁడు 115" అనువాక్యములఁ దెగడెను.

(7) ఇట్లు రమారమి 15పద్యములలో రాజాశ్రయమును నిందించి త్యాగరాయలువలెనే "నిధి చాలాసుఖమా? రాముని సన్నిధి చాలా సుఖమా" యను భావమును వెల్లడించినాఁడు. ఒకప్పు డీతనిఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాసియుంటిని.

"ప్రకృత మీతని వ్రాఁతలనుబట్టి యీతని వేశ్యాసక్తత మే "నిజమైనచో" నాజీవన మీతనిశతకమున సంపూర్ణముగఁ బ్రదర్శిత మైయున్నది. మఱియు నీతఁడు శైవుఁడగుటనో. యాచనుఁ డగుటనో. బహుశః కృష్ణరాయనివలనఁ గాని, మఱియొక ప్రభువువలనఁ గాని. యీతఁ డగౌరవింపఁబడుట సునిశ్చిత మైనట్లు కన్నీటితో నప్పఁ డీభూలోకప్రభువుల దురాగతముల నాత్రిలోకప్రభునికి విన్నవించిన శతకభాగముల యందుఁ గన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడును × × ఈతని పైరెండుకావ్యము లవశ్యపఠనీయము లనిమాత్రము చెప్పినఁ జాలును."

(30—11—1915 సువర్ణలేఖ.)

శా॥ రాజశ్రేణికిదాసులై సిరులఁగోరం జేరఁగా సౌఖ్యమో
యీ జన్మంబు తరింపఁజేయఁగల మిమ్మేప్రొద్దు సేవించు ని
ర్వ్యాజాచారము సౌఖ్యమో తెలియలేరామానవుల్పాపరా
జీజాతాతి మదాంధబుద్ధులగుచున్ శ్రీకాళ. 88

(8) ఆచార్యులవారిని గేలి

మ. అయవారై చరియింపవచ్చుఁ దనపాదాంభోజతీర్థంబులన్,
దయతోఁ గొమ్మనవచ్చు సేవకుని నర్థప్రాణదేహాదు ల
న్నియు నాసొమ్మనవచ్చుఁ గాని సిరుల న్నిందించి నిన్నాత్మని
ప్రక్రియతం గానఁగరాదు పండితులకున్ శ్రీకాళ॥ 73

(9) పాలుకురికి సోమన్ననాఁటికిని ధూర్జటినాఁటికినిగూడ "కాని" శబ్దము నీచనాణెముగా వాడుకలో నున్నది. "నీచేత జీతంబు నేఁ గానిం బట్టక" 4 పద్యము, శ్రీకాళహస్తిశతకము.

క. నేయునెపి భక్తిపరులకు, న్యాయార్జిత మైనయట్టి యఱకానికి న
న్యాయార్జిత మగుమాడలు, వేయును సరికావు భక్తవిధి త్రిపురారీ॥

అనుభవసారము.

(10) కొన్నిపద్యములు భాస్కరశతకమువలెఁ బూర్వార్థ ముపమేయము, ఉత్తరార్థ ముపమానముతోడను వ్రాసెను.

మ. భవకేళీమదిరామదంబున మహాపాపాత్ముఁడైవీఁడు న
న్నువివేకింపఁడటంచు నేను నరకార్ణోరాశి పాలైనఁ బ
ట్టవు; బాలుం డొకచోట నాటతమితోడ న్నూతఁగూలంగఁ దం
డ్రివిచారింపకయుండునా కటకటా శ్రీకా॥ 5.

(11) ఈతఁడు జారుఁడే యైనయెడల నాదోషమునకుఁ బశ్చాత్తాపము నీతఁడు వెల్లడించెనేకాని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసినట్లు నీతికి, భక్తికి, బాహ్యవేషమునకు వైరుధ్యముగఁ బ్రవర్తించి లోకమును మోసగింపలేదు. 32, 62, పద్యములేగాక యీకింది పద్యముల వినుఁడు.

శా. కాయల్ గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ గాయంబు వక్షోజముల్
రాయన్రాపడె ఱొమ్ము మన్మథవిహారక్లేశవిభ్రాంతిచేఁ
బాయంబాయెను బట్టఁగట్టెఁ దల చెప్పన్ రోత సంసారమేఁ
జేయంజాల విరక్తుఁ జేయఁగదవే శ్రీకాళ|| 14.

మ. చెడుగుల్ కొందఱుకూడి చేయఁగఁ బనుల్ చీఁకట్లు దూఱంగఁ బా
ల్పడితిం గాని చరింపరాని నిను నొల్లంజాలఁ బొమ్మంచు ని
ల్వెడలం ద్రోచినఁ జూరువట్టుకొని నే ప్రేలాడుదుం గోర్కెఁ గో
రెడియర్థంబులు నాకు వేఁగలుగవో శ్రీకాళ. 101.

ఇదివఱకే చాలపద్యములు చూపియుంటిని. ఈశతకమునందలి 28, 34, 35, 37, 43, 46, 51, 53, 62, 65, 69, మొదలగు పద్యములు తేనెలతేటలు. భక్తిభరితములు. ప్రతివారు ననుదినము పఠింప వలసిన వని చెప్పినఁ జాలును.

రెండుపద్యములు మాత్రము చూపెదను.

శా|| లేవో కానలఁ గందమూలఫలముల్ లేవో గుహల్ తోయముల్
లేవో యేఱులఁ బల్లవాస్తరణముల్ లేవో సదాయాత్మలో
లేవో నీవు విరక్తుల న్మనుపఁజాలింపొంది భూపాలురన్
సేవల్సేయఁగఁ బోదు రేలొకొ జనుల్ శ్రీకాళ|| 46

మ. కొడుకుల్ పుట్టరటంచు నేడ్తు రవివేకుల్ జీవనభ్రాంతులై
కొడుకుల్ పుట్టరె కౌరవేంద్రున కనేకుల్ వారిచే నేగతుల్
వడసెం బుత్రులు లేనియాశుకునకున్ బాటిల్లెనే దుర్గతుల్
చెడునే మోక్షపదం బపుత్రకునకున్ శ్రీకాళ|| 28

ధూర్జటి కృష్ణరాయనికి సమకాలికుఁ డగుట 1530ప్రాంతము వాఁడు. ఈతనివంశములోని[1]కుమారధూర్జటి (1) కృష్ణరాయవిజ

యము (2) సావిత్రిచరిత్రము (3) ఇందుమతీపరిణయమును రచియించెను. ఇతఁడోరుఁగంటి కాశీపతిసద్గురు రాజేంద్రయోగీంద్రుని శిష్యుఁడు. [II]కుమారధూర్జటిపుత్రుఁడు లింగకవి. ఇతఁడు పెద్దకాళహస్తిమాహాత్మ్యమును వ్రాసెను. [III] వేంకటరాయకవి. ఇతఁడు రత్నావళిపరిణయము, అమరమునకుఁ దెలుగును వ్రాసెను. అందు ధూర్జటి నిట్లు పొగడెను.

"మ. పటుగంగాలహరీ తరంగ సమకుంభ(త్పౌఢ్వ)త్తాంసత్కృపా
ఘటనుఁ బాదవినమ్రకృష్ణనరరాడ్గంభీరకోటీర వి
స్ఫుట రత్నద్యుతిపాటలీకృత పదాంభోజాతు సర్వజ్ఞు ధూ
ర్జటినిం గొల్చెద నస్మదీయకులకర్తన్ భక్తి రంజిల్లఁగన్."

వంశవృక్షము.

క్రీ॥ శ॥ 1530 (1) ధూర్జటి (కాళహస్తిమాహాత్మ్యకర్త)
|
,, 1580 (2) కాళియామాత్యుఁడు
|
,, 1600 (3) కుమారధూర్జటి (కృష్ణరాయవిజయముకర్త)
|
,, 1650 (4) లింగరాజు (పెద్దకాళ. మాహా. కర్త)
|
,, 1700 (5) ధూర్జటి వేంకటరాయకవి (రత్నావళీపరిణయకర్త)

అయితే యీవంశవృక్షము సరియైనది కాదు. ధూర్జటికినిఁ గుమారధూర్జటికినిఁ గలసంబంధము చింత్యము. (కవులచరిత్రము పుట 456 చూడు 1899) ఇతఁడు కాళహస్తిరాజులవలనఁగూడ గౌరవము నందుచుండువాఁడనియు, నిప్పటికి నాయాస్థానమున నీతనిగౌరవార్థము ధూర్జటివారిపీఠమని యుంచియాతనివంశమువారిని గౌరవించెద రనియు వినుచున్నాము. ధూర్జటిపౌత్రులేగాక దౌహిత్రులుగూడఁ గవులై

యుండెను. చెఱుకుమూడి కృష్ణకవి తనశృంగారరాఘవ మనుకావ్యము నందు తాను ధూర్జటిదౌహిత్రుఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. "ధూర్జటి దౌహిత్రు దురితదూరు" నని కవి చెప్పుకొనెను. ఈగ్రంథము ముద్రిత మందలేదు. ఇతఁడే వామదేవచరిత్రము మొదలగు గ్రంథము లగూడ వ్రాసెను. వివరములు "ఓరియంటలు లైబ్రరీ"లోనున్నవి.

తాళ్లపాక చిన్నన్న.

ఈతఁ డష్టమహిషీకళ్యాణము, పరమయోగివిలాసము, నను ద్విపదకావ్యములను వ్రాసియుండెను. ఇందలి పరమయోగివిలాసము కవులచరిత్రకాలమునాఁటికే చిక్కుచుండెనుగాని యష్టమహిషీకళ్యాణ మిటీవలదొరికినది. అంతకుఁబూర్వ మష్టమహిషీకళ్యాణమునుండి లాక్షణికు లొకటిరెండుద్విపదలుమాత్ర ముదాహరించుచుండిరి. ఈతఁడు సంకీర్తనాచార్యుఁ డగుమహాభక్తుఁడు. తిరుపతివేంకటేశ్వరున కీతనిసంకీర్తనము లెక్కువప్రీతికరము లని జనులు నమ్ముచుండిరి. కావుననే యందఱును దిట్టుస్వభావము గలవేణుగోపాలశతకకర్త యిట్లు వ్రాసెను.

(1) "అల తాళ్ళపాక చిన్నన్నరోమము లైనఁ
దంబురదండెకుఁ దంతులాసె?" 54

"తాళ్లపాక చిన్నన్న గొప్పవిద్వాంసుఁడు, గాయకుఁడు, కావచ్చును. అంతమాత్రమున నాతని రోమములు తంబురకుఁ దీగెలుగాఁ బనికి వచ్చునా? ఒకవిషయములో గొప్పవాఁ డైనంతమాత్రమున నిఁక నాతనివన్నియు గొప్పవే యనుకొనుట తప్పని తాత్పర్యము.

ఇదేవిధముగా శతృసంహారశతకకర్త 18 వ శతాబ్దమువాఁడు కూడ నిట్లువ్రాసియున్నాఁడు. తురకలదండు వచ్చి తిరుపతి ముట్టడించి నప్పుడు కవి చెప్పిన ట్లున్నది.

సీ॥ "తాళ్ళపాక చిన్న దండెమీటులుగావు। గోమాంసభక్షను ర్గణరవములు
బంటొసంగిన బంకమంటిపువ్వులుగావు। యవనాథములుచిలు కంపగములు
సామిడ్డిగియు నీటి చల్లులాటలుగావు। పాశ్చాత్యభటుల తుపాకిగుండ్లు
సంపెంగమాకులుఁ జరిగింపుటలుగావు। రిపులుపాశెములు దర్శించుపగలు

గీ॥ బంటుపంతము దగదంచుఁ బంటకాఁపు।దనము గైకొంటి విది మంచిగుణము. దినము
జనము దెచ్చినధనము లప్పనము లిచ్చి। శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార"

౧౧, శత్రుసంహారశతకము.

ఇందుఁగూడ "తాళ్లపాక చిన్నన్న తంబురరవమువలెఁ దురకల ధనుష్టంకారములు ప్రీతికరములు కా"వని చెప్పియున్నాఁడు. కావునఁ జినన్నసంకీర్తనములు వేంకటేశ్వరునకుఁ బ్రీతికరము లని ప్రజలు చిన్నన్నతరువాతఁగూడఁ బ్రఖ్యాతిగాఁ జెప్పుకొనువా రని నిశ్చయ మగుచున్నది. ఇతఁడు తనశక్తులనుగూర్చి తనగ్రంథములయం దిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు. వేంకటేశ్వరులే తనకావ్యములు మెచ్చి మకరకుండలముల నిచ్చె ననుచున్నాఁడు.

"* * వారలలోనఁ గావ్యంబుఁ జెప్పి, యెనలేని శ్రీవేంకటేశు మెప్పించి
సకలంబు నెఱుఁగ నసాధారణాంక, మకరకుండలము లిమ్మహిఁ గొన్నవాఁడ"

దినమునకు వేయిద్విపదలు వ్రాయఁగలవాఁడఁట!

"దినములోననె వేయిద్విపద లింపొంద, వినుతవర్ణనలతో విరచించువాఁడఁ
గవిశిరఃకంపయోగ్యప్రతిద్విపద, నవబిరుదాంకుండ"

నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఈ "ప్రతిద్విపదశిరఃకంపన" బిరుదము ననుసరించియేకాఁబోలు కొందఱు పండితులు "ప్రతిపద్యశిరఃకంపము"అనుగ్రంథ మొండు కల దందురు. ఈచినన్నద్విపద లట్టి వనుట కావంతయు సందియము లేదు.

కవిత్వరీతి యిట్లుండవలె నని చెప్పుచున్నాఁడు.

"* * అలఘుశబ్దార్థ సారసరీతి రసప్రభావముగఁ
గులికికస్తురివీణెఁ గోసినకరణి, చెలికిప్పురపుఁ గోవిఁ దెఱచినకరణి
విరవాదిపాట్లంబు విచ్చినమాడ్కి, బరిమళించుచుఁ గవుల్ బళిబళి యనఁగ
గవిత చెప్పినయట్టికవినిఁ గవీంద్రుఁ, డవు నందు రే నేర్చినట్లు చెప్పెదను."

ఈతనియష్టమహిషీకళ్యాణ మిప్పుడు సంపూర్ణముగఁ జిక్కుచున్నది. ఇందు మూఁడాశ్వాసములఁ గంసవధవఱకుఁ గృష్ణ బాలచర్యలును, నాల్గవయాశ్వాసమున రుక్మిణీకళ్యాణమును, వ్రాసి తక్కిన యైదాశ్వాసములలో శ్రీకృష్ణుఁడు తక్కిన యేడ్గురుభార్యలఁ బెండ్లియా

డుటను వర్ణించెను. రెండవగ్రంథ మగుపరమయోగివిలాసమున నళ్వారులచరిత్ర ముండును. అది యెనిమిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

ఈతఁడు నందవరీకనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు (ఋగ్వేది) భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనిమూలపురుషుఁడు "అన్నయాచార్యుఁడు?" ఇతఁడు పంచాగమసార్వభౌముఁడఁట! ఆపంచాగమము భారతమో, సంగీతశాస్త్రమో, లేదా, ద్రావిడాగమసార్వభౌమబిరుదముగలపరమవిద్యాసింధుపారఁగతుఁడు తనతాత యని కవి వ్రాసెను. ఆద్రావిడాగమమో? తెలియదు. తాళ్లపాకవారిలోఁ గవు లనేకు లున్నారు. కావున వివరముగఁ దెలియుటకు వంశవృక్ష మీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

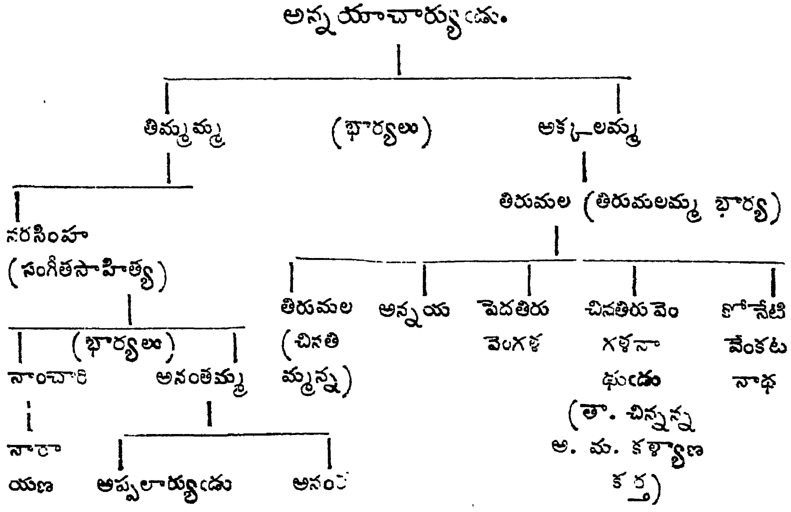

వంశవృక్షము ననుసరించి మూలపురుషుఁ డన్నయ, అతని కొడుకు తిరుమలయ్య, యాతిరుమలయ్యయే మనచిన్నన్నతండ్రి. ఈతనిఁ గూర్చి యిట్లువ్రాసియుండెను.

" × × ఆతిరుమలాచార్యవర్యుండు, వేదాంతవిద్యాప్రవీణుఁడై యాంధ్ర వేదాంతో మొనరించె ద్విపదరూపమున, హరివంశ కావ్య మాయతరసస్ఫూర్తి

హరివంశ మిరుహొత్త ననువొందఁ జేసి, చక్రవాళములోన సరిలేవనంగఁ జక్రవాళముగ మంజరి రచియించి, శ్రుతుల చిక్కులు దీర్చు శుకతాతవోలె సతతరేఫ ఱకార సరణు లేర్పఱచి, సంగీతసాహిత్య సార్వజ్ఞికత్వ మంగళసామ్రాజ్య మహితుఁడైయలరె॥"

ఇందువలనఁ జిన్నన్నతండ్రి యగు తిరుమలాచార్యుఁడుకూడ ద్విపదలలో నాంధ్రవేదాంతము, హరివంశము, రేఫఱకారనిర్ణయము చక్రవాళమంజరియు రచియించినట్లు తెలియుచున్నది.(*) ఈతిరుమలాచార్యునికైదుగురుకుమాళ్లలో మనచిన్నన్న నాల్గవవాఁ డని తెలియుచున్నది. చిన్నన్నతండ్రియేగాక, సోదరులు, పుత్రులు, పౌత్రులు, తాళ్లపాకవారిదౌహిత్రులుకూడఁ గవనము చెప్పిన ట్లనేకగ్రంథములు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

ఈచిన్నన్న సదాశివరాయలుకాలమువాఁడు. సదాశివదేవరాయఁ డీకవికి శా॥ శ॥ 1467 విశ్వావసుసంవత్సర ఆషాఢశు.౧౨ (21-జూన్ 1545) నాఁడు కొండవీటిరాజ్యమందు అద్దంకిసీమ లోనిమల్లవరముగ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చినట్లుశాసన మొకటియున్నది(1)ఇందు "తాళ్లపాకతిరుమలయ్యగారికుమారుఁడు చినన్నతిరువెంగళనాథునికి" అని యున్నది. దీనివలనఁ దిరువెంకటనాథునికిఁ జినన్న యని మారుపేరున్న దని నిర్ధారణ మగుచున్నది. ఈతనితమ్ముఁడైన "కోనేటితిరువెంగళనాథయ్యంగారికి" అద్దంకిసీమలోని వలపర్లిగ్రామము శా॥ శ॥ 1466లోను, బొల్లాపల్లిగ్రామము శా॥ శ॥ 1467 లో నిచ్చినట్లును శాసనములు కలవు (2) ఈతనివే రఘుహిమమహీకల్యాణములో "కోనేటి వెంకటనాథుఁ" డని యున్నది. శాసనములో "కోనేటి తిరువెంకటనాథు" డనియున్నది.

తెనాలి రామలింగనిచాటు వని "అప్పకవీయము" లో నీక్రింది పద్య మున్నది.

(*) ఇవి సాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటనమైనవి.

(1) Butter worth's Nellore inscriptions, Ongole 21.

(2) Butter worth's Nellore inscriptions, Ongole 141&15 see

క. "చిన్నన్న ద్విపద కెఱుఁగును, పన్నుగఁ బెదతిరుమలయ్య పదమున కెఱుఁగున్
మిన్నంది మెఱసె (1) నరసిం గన్నకవిత్వంబు పద్యగద్యశ్రేణిన్."

పైనఁ జూపినవంశవృక్షమును, శాసనములును బరిశీలించినప్పుడిందలిచిన్నన్న తిరువెంగళనాథుఁ డనియు, పెదతిరుమలయ్య చిన్నన్న తండ్రి యనియు, సింగన్న మనకవికిఁ బెదతండ్రియనియుఁ దెలియఁగలము. (2)*ఈ తాళ్లపాకవారు చిరకాలమునుండి తిరుపతిదేవస్థానమున సంకీర్తనాచార్యులై విజయనగరమురాజులచే ననేకభూములు, గ్రామములును బొందియుండిరి. వీరు ప్రతిదినము దేవునిసన్నిధానమున సంకీర్తనలు రాగతాళములతోఁ జేయుచుండుకవులు. వీరిగ్రంథము లనేకము రాగిరేకులపైఁ జెక్కించి తిరుపతిదేవస్థానమునం దొకగదిలో నుంచిరి. ఆగ్రంథములు వ్రాసినరాగిరేకుల ప్రస్తుతపుధర తూచియమ్మిన రెండులక్ష లుండు నని శ్రీలక్ష్మణ రావుగారు వ్రాసియున్నారు. అవి స్వయముగఁ జూచి, కొన్నిగ్రంథముల వ్రాసికొనివచ్చి, పరిషత్పత్రికలో ముద్రించిన శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యారావుగారుకూడ నీరాగిరేకుగ్రంథము లసంఖ్యాకము లున్న వని చెప్పియున్నారు. భాషాభిమాను లిందలి సంకీర్తనాచార్యులవాఙ్మయము నంతయు సేకరించి, విమర్శించి చదివి త్యాగరాజు, క్షేత్రయ, రామదాసు, మొదలగు సంకీర్తనకవులవాఙ్మయస్వరూపము నొకగ్రంథరూపమునఁ బ్రకటించిన లోకోపకార మగును.

చిన్నన్న తనపరమయోగివిలాసము శ్రీవేంకటేశ్వరునకు నలిమేల్మంగకును, అష్టమహిషీకళ్యాణ మొక్క యలిమేల్మంగకును గృతియిచ్చెను. భక్తులకథ భగవద్దంపతులకును, మహిషులపరిణయకథ యలిమేలమ్మకును గృతియిచ్చుటలోఁగూడఁ గవి యౌచిత్యమును జూపెను. వారికవులచరిత్రమునాఁటి కష్టమహిషీకళ్యాణము దొరక

(1) నరసింగన్న "పాడఁ జెప్పఁగ వర్ణపద్ధతినీడు; జోడులేరని సభఁ జొచ్చి చాటించి; ఘరగినధీశాలి" యని చిన్నన్న వ్రాసెను.

(2) విజ్ఞానసర్వస్వము సం ౩. పుట 1688;

17

నందున నీరెండుగ్రంథములు వేర్వేరుకవులు వ్రాసి రని శ్రీవీరేశలింగ ముపంతులుగారు వ్రాసియుండిరి. ఇది తప్పని పైరెండుగ్రంథము లొక్కరే వ్రాసిరని యిప్పుడు తెలియఁగలదు.

ఈతఁడు తనపరమాచార్యుఁ డనఁగాఁ దండ్రిగురువు "కందాళా యప్పగా" రని వ్రాసికొనియుండెను. తాను లక్ష్మీనృసింహదేవియనుగ్రహము కలవాఁడ ననెను. ఈకందాళ యప్ప చిత్రభారతకృతిభర్త యగు నిమ్మలపల్లి పెద్దనామాత్యునకును, పాండురంగమాహాత్మ్యకృతిపతి యగు విరూరి వేదాద్రికినిగూడ గురువుగా నుండినట్లు పైరెండుగ్రంథ ములవలనను దెలియఁగలదు.

పైనిదర్శనములనుబట్టి తెనాలి రామలింగఁడును, తాళ్లపాక చిన్నన్నయుఁ గృష్ణరాయనికాలములో నుండియుందు రనుటకు వీలు కనఁబడుచున్నను వారిరువురు నష్టదిగ్గజములలోనివారే యనుట కాధారములుమాత్రము కనఁబడవు. ఈతనితండ్రి మండెముకోటకుఁ బోయినట్లు వ్రాసెను.

"మండెముకోటలో మండలం బెఱుఁగ
మండల గ్రామహతి మండితపుష్ప
ధామమై ధర్మాంగ దస్థితిఁ బోలిచె
నేమహామహుని యహీనగాత్రమున" •

ఈమండెము శ్రీకృష్ణరాయనిచే గోవిందరాజు లనుభారద్వాజ సగోత్రునకు దానమీయఁబడె ననియు, నది మైసూరునకు సమీపము న నున్నదనియు శ్రీరాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగా రాంధ్రపత్రిక (14—3—1916) లో వ్రాసియున్నారు. ఈకవి తాతయైన యన్నయా ర్యుఁడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయనికాలములో నుండి కొన్నియగ్రహారము లందె నని కవులచరిత్రమున నున్నది. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1545 లో నున్న ట్లు పైనఁజూపియుంటిని గావున నీతఁడు కృష్ణరాయనికి సమీపము

వాఁడే యగుచున్నాఁడు. కొండవీఁటిచరిత్రములోఁగూడఁ గృష్ణరాయఁడు చిన్నన్నకుఁ గొన్నిదానము లిచ్చిన ట్లున్న దని చెప్పుచున్నారు. ఇది విచార్యము.

ఈ తాళ్ళపాకకవులు వ్రాసినగ్రంథములు నూర్లకొలఁది యున్నవి. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకీతాళ్ళపాకకవులు వ్రాసినగ్రంథములు—ముఖ్యముగ—శతకములవివరము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. గ్రంథవివరములను దెలిసినంతవఱకుఁ జూపెదను.

వెలగపూడి వేంగనార్యుఁడు.

ఇతఁడు మూఁడాశ్వాసములగ్రంథముగా లీలాశుక యోగి యని నామాంతరము గల బిల్వమంగళుని కృష్ణకర్ణామృతమును దెలిఁగించెను. ఈకవి యార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. పెద్దనామాత్యునిపుత్త్రుఁడు. ఈతఁడు తనగ్రంథము నందలియాశ్వాసాంతములఁ బద్యములలో నాముక్తమాల్యదవలె గద్యవ్రాసికొనెను.

"మ॥ ఇది శ్రీకృష్ణాశ్రమయోగిపుంగవ కృపావీక్షాత్తసారస్వతా
భ్యుదయశ్రీవిభవప్రభావచిదచిద్బోధక్షమాశాంతిస
త్యదయాభూషణ వెల్గపూడిమణి పెద్దామాత్యవెంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాస మగున్ దృతీయ మగుచున్ గర్ణామృతశ్రీకృతిన్"

ఈతనిగ్రంథము వ్రాసికొనిన యొకవిలేఖకుఁడు గ్రంథాంతమం దిట్లువ్రాసెను.

"క. శ్రీమత్కర్ణామృతకృతి, బ్రేమంబున వెలఁగపూడివెంగన తెనుఁగున్
గామాల్యగూర్చెదీనిన్ రామబ్రహ్మేంద్రనామనిరాట్టులిఖించెన్॥"

"గీ. శాలివాహనాఖ్యశకవరుసములు వె య్యన్ని ఆఱునూరు నిరువదేడు (1627)
పరఁగ చనినపిదపఁ బార్థివవత్సర, మార్గశీర్షమందు వ్రాసినాము."

పైపద్యములనుబట్టి వేంగనార్యుఁడు శాలివాహనశకము 1627 కుఁ బూర్వుఁ డనిమాత్రము తెలియుచున్నది. ఈతనిపద్య మొకటి సులక్షణసారమునం దుదాహరింపఁబడియుండుటచేతను, సులక్షణసార కర్త తెనాలి రామకృష్ణకవికి సమకాలికుఁ డగుటను వేంగనార్యుఁడు క్రీ॥ శ 1530 కిఁ బూర్వుఁడు కావలెను. ఈతనిగ్రంథమునకు వచనము మహిమలూరి రంగయామాత్యునికొడు కగువేంకటకృష్ణుఁడు వ్రాసి యుండెను. వేంకటకృష్ణకవి యాపస్తంబసూత్రుఁడు, శాండిల్యగో

త్రుఁడు, పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య దక్షిణద్వారకానివాస శ్రీసదాశివతీర్థపాదుఁ డనుగురువుశిష్యుఁడు, వేణుగోపాలభక్తుఁడు. ఈతని వంశమువారిలో, కృష్ణకవియొకఁడు కొన్నిగ్రంథములు వ్రాసియున్నాఁడు. కృష్ణకర్ణామృతమునుండి కొన్నిపద్యములు చూపెదను.

మ. మురళీనాదమరందబిందులహరిన్ మోదంబుచే లోచనాం
బురుహంబుల్ ముకుళింప నోష్ఠమణి సొంపుల్ మీఱ నాదర్శభా
సురగండస్థలి యొప్ప స్రస్తచికురస్తోమంబు ఫాలంబుపై
మెరవుల్ చూపఁ జెలంగుకృష్ణవదనాంభోజంబు భావించెదన్.

మ. ఫలవాంఛన్ హరికిన్ స్రగుచ్ఛరతియున్ ఫాలాక్షుసంసేవయున్
కలకీలాశుకవాక్యముల్ తెనుఁగునన్ గర్ణామృతఖ్యాతిగా
నలరం జేసితి వెల్గపూడిమణి పెద్దామాత్య వేంగన్న నే
నలరం దోయిటిమాడ్కిఁ గన్గొనుము కృష్ణా కల్పసంస్థాయిగన్॥

శా. బాలున్ మంజులతాలవాలచపలాపాంగోల్లసల్లీలునిం
గాళిందీపులినాంగణప్రణయిశృంగారైకఖేలున్ శుభ
శ్రీలోలుం గరుణావలోకనసుధాశీలున్ వినీలప్రభా
జాలుం గొల్చెద రామణీయకరసస్వారాజ్యపాలున్మదిన్॥ ఆ. ౧.

చ॥ ఉదరము నింపఁగోరి ఖలులుండెడితావుల చేరి వారిక
ట్టెదుట నశంక నిన్ను నటియింపఁగఁ జేసిన పాతకంబులన్
సదయత నోర్వఁగావలెఁ బ్రసన్నమతిన్ ననుఁ గన్నతల్లి శా
రద యదువంశనాయకునిప్రస్తుతి నిష్కృతి సేసెదన్॥ ఆ. ౨

ఉ॥ చల్లనివాని నవ్వువెదజల్లెడువాని దయారసంబు జొ
బ్బిల్లెడువానిఁ గెంపుజిగి పెంపుచెలంగెడుమోవి వాని సం
ఫుల్లసరోజనేత్రములఁ బొల్చినవానిఁ బయోధివీచికా
వేల్లితనీలనీరదనవీనతనుద్యుతివానిఁ గాంచెదన్॥ ఆ. ౩

తిరువేంగళప్ప.

ఈతనినే 'తాళ్ళపాక తిరువేంగళదీక్షితుఁడనికూడ నందురు. ఇతఁడు తాళ్ళపాక వేంకటేశదీక్షితునిపుత్రుఁడు. సంస్కృతము నందలి "అమరుశతకము" నీతఁడు తెలిఁగించెను. ప్రతిపద్యమునకు మొదట వచనములో వివరణ మున్నది. శృంగారామరుశతక భాషాంతరీకరణము లింకను గలవు.

గ్రంథభాగము లివి:—

ఉ. "శ్రీరుచిరాంగనాభ్రమవిచిత్రవిభూషణనూన చందనో
దార విలాసదీపితము నై యసితోత్పలకాంతి మించి శృం
గారరసంబు దోఁచె ననఁ గన్నులపండువు నైనమేని యొ
య్యారముఁ జూపు వేంకటనగాధిపుఁ డీవుత మాకుఁ గోరికల్."

" వ. శృంగారరసప్రధాన మమరుకకావ్యము. శృంగారము సంభోగము, విప్రలంభము నని రెండువిధములు. అందులో సంభోగశృంగారము మొదలుగా నుద్యోగించి శృంగారరసానకు ఆలంబనవిభావమైననాయకాస్వరూపమునే దేవతగా భావించి తృతీయపురుషార్థము నుగూర్చి ఆశీర్వచిస్తున్నాడు."

చ. చెదరి చలించు ముంగురులు స్వేదకణంబుల నింతజాఱుబొ
ట్టొదవుర తాంతకాంతి మెయి నొయ్యన సోలెడు కన్నుదామరల్
కదలెడు కుండలంబులును గల్గినపౌరుషభాషమానయా
ముదితముఖారవింద మతిమోదము మీకు నొసంగుఁగావుత౯||

ఉ. యావకసార్ద్రము౯ గిసలయారుణకోమలము౯ వినూత్నర
త్నావళినూపురంబును మదాలసభావము నాపదంబుచే
సేవకపూరుషుండు ప్రణయేర్ష్యఁ బరాంగనచేతఁ దాడితుం
డైవిలసిల్లు వాఁడు కుసుమాయుధదేవునకుం బ్రియుండగు౯||

క. ఇలఁ దాళ్ళపాక సత్కవి, తిలక శ్రీవేంకటేశదీక్షితసుతుఁడు
జ్వాలకవితానిధి తిరువేంకళయప్ప యమరుకము దెనుఁగావిరచించెన్॥

ఇతఁడు చిన్నన్నయో, చిన్నన్న కేమగునో తెలియదు. పైఁగా నందఱకు వైష్ణవసంప్రదాయానుసారము "తిరు" శబ్దమును, వేంకటేశభక్తు లగుట "వేంకళ, వేంగళ, వేంకట," మొదలగు పేరు లుండుటను, ఆచార్యపదము చివరనుండుటను సరిగ నీకవుల విభాగించుట కష్టమయినది. అందువలనఁ దాళ్లపాకకవుల నందఱ నిచ్చటనే వర్ణించి తెలిసినచోట్ల చిన్నన్నతో సంబంధము వివరించెదను.

తాళ్లపాక అన్నమయ్య

ఇతఁడు బహుశః చిన్నన్న తాత యైయుండవచ్చును. కృష్ణరాయుని కాలమున కించుకపూర్వుఁడో సమకాలికుఁడో యైయుండును. ఇతఁడు తిరుపతివేంకటేశ్వరశతక మనువృత్తశతకమును రచియించెను. గ్రంథము దొరకదు. ఒకపద్యము పెదపాటి జగన్నాథకవి తనప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించియున్నాఁడు. ఈకవినిగూర్చి చిన్నన్న యిట్లు వ్రాసియుండెను.

" నాతాత ద్రావిడాగమసార్వభౌమబిరుదముగల పరమవిద్యాసింధుపారంగతుఁ డగుతాళ్లపాక అన్నయాచార్యుఁడు. ఈకవి కిరువురు భార్యలు. తిమ్మమ్మ, అక్కలమ్మ." అష్టమహిషీకల్యాణ, పరమయోగివిలాసములఁ జూడుఁడు.

"ఈకవి (చినన్న) తాత యైన యన్నయార్యుఁడు కృష్ణరాయనికాలములో నుండి కొన్నియగ్రహారముల నొందెను." పుట 304 ఆంధ్రకవులచరిత్రము (1899.)

శైలికీతని పద్యమొక్కటే దొరికినది.

చ. అరిసెలు నూనె బూరెలును నోఁగులుఁ జక్కెర మండెగల్ వడల్
బురుడలు వాలమండెఁ గలపూపము లయ్యలమేలుమంగ నీ
కరుదుగ విందువెట్టెఁ బరమాన్నశతంబుల నూపకోట్లతో
నిరతవినిర్మలాన్నముల నేతులసోనల వేంకటేశ్వరా॥

అన్నయ్యకొడుకు ఇమ్మయ్య వ్రాసిన వేంకటేశ్వరశతక మింకొకటి కాఁబోలును (చూడుఁడు. k—1—5 (2) వేంకటేశశతకము-ఓ. లై. ఈపై యన్నమయ్య యీక్రిందఁజూపఁబోవు అన్నమాచార్యుఁడే కావచ్చును.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుఁడు

ఈపేరుతో నొక వేంకటేశ్వరశతకము శృంగారవృత్తపద్యశతక మనుపేరఁ బరిషత్తులో నున్నది. (సంఖ్య 1996 చూడు)బహుశః ఇదియే పైనఁజూపిన జగన్నాథకవి యుదాహరించినది కావచ్చును. పరిషత్తులో నున్నశతకవివరము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

ఈశతకము తిరుపతిలో నున్నరాగిరేకులనుండి పరిషత్తువారు వ్రాయించి తెప్పించిరి. ఈశతకాంతమున నీక్రిందిపద్యములోఁ గవి తనపేరు చెప్పుకొనెను.

అమ్మకుఁ దాళ్లపాకఘనుఁ డన్నఁడు పద్యశతంబుఁ జెప్పెఁగో
కొమ్మని వ్రాక్రపసూనములఁ గూరిమితో నలమేలుమంగకుఁ
నెమ్మది నీవుచేకొని యనేకయుగంబులు బ్రహ్మకల్పముల్
సమ్మద మంది వర్థిలను జవ్వనలీలల వేంకటేశ్వరా॥ 105

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

*శ్రీసతి నీల, జాంబవతి, శ్రీయమునాసతి, సత్యభామ, భూ
శ్రీసతి, రుక్మిణీరమణి. దేవియిలాసతి వీర లందఱుఁ
జేసినసేవ చేకొదను జేకొను శ్రీయలమేలుమంగ నీ
మూసినముత్యమై యురముమ్ముంగటఁ జెంగట వేంకటేశ్వరా!
కిలకిల నవ్వు నవ్వి తిలకించితి మంచిసుధారసంబు నీ
పలుకుల తేనెల న్విభునిఁ బట్టముఁగట్టితి నీదుకౌఁగిటఁ
వలదని చెప్పిన న్వినవు వద్దనుమీ యలమేలుమంగ నీ
కెలవు లటంచు నెచ్చెలులు కీర్తన సేతురు వేంకటేశ్వరా॥ 34

వెలది మహాపరాధములు వేయును జేసితిఁ గావుమన్న నీ
పలుకులు మేనిఘాతతులు బూఁతలు జూ చలమేలుమంగ నీ

---

* తాత వ్రాసిన యీపద్యము చూచియే చిన్నన్న యష్టమహిషీకల్యాణము వ్రాయ బుద్ధిబుట్టియుండవచ్చు నని నేనూహించుచున్నాను.

యలుంకలు దీర్చి చెక్కు చెమ టల్లన గోళ్లను జిమ్మి పయ్యెదన్
బలుచనివ్రేతో విసరుఁ బైచెమ టారఁగ వేంకటేశ్వరా॥ 27

ఎక్కడి కేగి వచ్చితి రమేశ్వర నీతను దివ్యగంధ మే
చక్కనియింతి మేని దని సారెకు నీయల మేలుమంగ నీ
చెక్కుగళంబు గోళ్ళ వడిఁ జేర్చుచు నీయలపార్చి వేడుటల్
మక్కువ గల్గుకాంతలకు మర్మరహస్యము వేం॥ 43

ఒరపగు మీవిహారరతు లుప్పనబట్టెలు బిల్లటీపు ల
చ్చెరువుగఁ బల్లకోటులు ప్రసిద్ధిగ నయ్యల మేలుమంగకున్
మెఱుపులు ముచ్చట ప్రతుల ప్రమెుక్కులుఁ దక్కులు వచ్చివచ్చి మీ
చిఱునగవుం బ్రమోదములు చెక్కులు నొక్కులు వేం॥ 58

వడి నల మేలుమంగ నిడువాలికచూపునివాళి నీపయిన్
సుడిసిన తమ్మికేలఁ బ్రసూనశరంబులు గల్వరేకలన్
బడిబడి మీఁదమీఁద రసభావనగా దిగఁబోసినట్లు పో
పొడవగు పువ్వుఁజెంపముల పూజలునీకును వేం॥ 66

ఈశతకము చాలమనోహర మైనదియే కాని, పితృసము లగు దివ్యదంపతులశృంగారవర్ణన మనువా రుందురుకాఁబోలు.

తాళ్లపాక శ్రీనివాసుఁడు.

ఈతఁడు "లక్ష్మీవేంకటేశ్వరసీసపద్యములశతకము" వ్రాసినవాఁడు. ఈశతకముశిథిలప్రతియొకటిపరిషత్తులో నున్నది. [చూడు.3998] ఈశతకములసంపుటము వ్రాఁతప్రతి తాళ్లపాకవారికుటుంబమునుండి వచ్చినది. ఇది సంపాదించిన జయంతిరామయ్యపంతులుగా రీశతకముపై నిట్లాంగ్లేయభాషలో వ్రాసిరి. అది భాషాంతరీకరించి చూపెదను.

"తాళ్లపాకకవులు వ్రాసినయాశతకముల వ్రాఁతప్రతిసంపుటము వాకు 14 యేండ్లక్రిందఁ దైవతాళ్ళపాక శేషాచార్యు (తిరుపతి) లిచ్చెను. ఈబాలుండు ; తాళ్ల

పాకకవులవారసుఁడు. బడిలో చదువుకొనుచున్నాఁడు. ఈకుటుంబము లోనిపురుషు లాచార్యశబ్దము వాడుకొన్నను వీరు నందవరీకులు. వీరు వేంకటేశ్వరాలయముతోఁ గలసన్నిహితసంబంధముచే నట్లు వాడుకొనుచున్నను వీరు స్మార్తులైననందవరీకులతోఁ గంచము మంచము పొత్తులు గలవారు. ఈకుటుంబమునకు వంశపారంపర్యముగ వేయి రూపాయిలు సంవత్సరమునకు రాఁబడి వచ్చునీనాము భూములు గుడిలో సంకీర్తనాచార్యపదవికిఁగాను ఇప్పటికిని జరుగుచున్నవి. ఇవి తిరుపతిలో నున్నవి. ఈసంకీర్తనాచార్యధర్మ మిప్పుడు ప్రతినిధిచే జరుపుచున్నారు.

అలమేలుమంగమ్మ తాళ్ళపాకవారికూతు రని (ఆడుపడుచు) యామెను వారు ప్రతిసంవత్సరము దేవుని కల్యాణసమయమునఁ గన్యాదానము చేయుతంతు నడుపుచుందురు."

ఈపైవివరణపత్రిక పరిషత్తుపత్రికలో నున్నది. దానిభావమును బైనఁ దెలిఁగించితిని.

ఇందలి రెండుమూఁడుపద్యములమాత్రము చూపి విడిచెదను.

సీ॥ శ్రీమహాలక్ష్మి వక్షస్థితము చేసి, (?) కమలబంధువిరోధి కన్నులమర
అమరులు రోమముల్ అంబుధుల్ తనుగోళ, మఖిలనగంబులు నస్థి సమితి
వాయువుల్ నిట్టూర్పు వనరంగజగములు, ఉదరంబులోపల నున్నతముగ
మన్మథుండును మది బ్రహ్మయు నాభిని, పదమున నాపగ పరిఢవిల్లు

గీ॥ ఇట్టినీమూర్తి వినుతింతు నీసఫణితి, శతక మొనరింతు సంతతోన్నహ మొదవ
కమలవసుధేశ సర్వయుగాధిపేశ, విమలశశికోటిసంకాశ వేంకటేశ॥ 1

సీ॥ అలరుతాళులపాక అన్నమాచార్యుల, గర్భాబ్ధిరాకసుధాకరుండు
తిరుమలయాజినా వరలుసత్పుత్రుల, వరుసతోఁ బంచాయుధాళివరుస
పుత్రపంచకమును బుణ్యాంగ, యొకర్తుగలిగి శ్రీహరికృప గాంత్నఁగలిగి
మానిని యలమేలుమంగ నాంచారిని, వేంకటగిరిపతి కిచ్చు రధిక

గీ॥ మోదమున పెండ్లిఁగావించి, సమ్మోదలీల? వదలకను దాసజనసువాసుఁడనఁగ 107
కమల॥

సీ॥ వరశ్రీనివాసార్య వర్యవారధిచంద్రుఁ, డనువాఁడ శ్రీహరి యబ్జనాథ
పాదపంకజముల పలుమాఱు తేయించి? [సేవించి?] మోదమునఁగవిచెప్పు మనుకొనంగ

కలలోనఁ గనుపర్చి కవిత జెప్పుమటన్న, కావ్యచందంబుల కల్ప నెఱుఁగ
ననఁ దెల్పువాఁడను ననుమానపడ కని, పలుకుము పలుకుము పద్మనాభుఁ
గీ॥ డంచు వచియింపవినియు నారంభపడితి, శతకమాచంద్రరవితారం శాశ్వతముగ
కమల॥ 108

సీ॥ ధర్మవర్తను లగుదాసులచర్యలు, కర్మలోపముగాదు కడమ లేదు
ఆదిమ వేంకట అద్రినాయకుదయ, కలవారికిని కొక్క కడమ లేదు
బాలుఁడ నైజన్నుపాలు త్రాగిననాఁడు, నెరిన నుష్ఠానంబు నెందుఁ గలదు
దినదినంబును నిద్ర దివిరిబోయెడు వేళ, నిత్యధర్మప్రనిష్ఠ లెందుఁ బోయె
గీ॥ తెలివిఁగని లేచి సంసారి రీతి చరితఫలములను వీడ సన్యాసి పాప మటుల 93
కమల॥

సీ॥ కులగోత్రనామముల్ గూడనివానికి, దాసకోటులఁ బ్రోవ ధన్యమైన
కులగోత్రములు గలకులములఁ బుట్టియు, నాచారపరుఁడవై యమరినావు
కర్మముల్ మాని నిష్కర్ముఁడ వగునీకు, కర్మములో మునిగాడ వలసె
బావ లన్నలు మేనబావగా రని చాల, వరుసలు గల వని వావిదెచ్చి
గీ॥ వరులు గల్పించి జనులకు మంచి తెరువు, చురగనియ్యక ప్రకృతిని మాన్పనీక 99
కమల॥

ఇందలి యతులు, ప్రాసలు, వ్యాకరణము, అన్వయమునుగూడ మంచివికావని పాఠకు లిదివఱకే తెలిసికొనియుందురు. చరిత్రకేమ యిన సాయపడు నని చూపుట కీపండితుఁడు కానికవినిఁ జూపవలసి వచ్చినది. ఈతఁ డన్నమయ్యకొడుఁ కగు తిరుమలయ్య వ్రాసినసీసనీతి పద్యమకుటమును జూచి తనమకుటము౦చె నని తోఁచుచున్నది. ఒక్కమకుటమే కాదు. రెండుశతకముల మొదటిపద్యభావములు నొక్కటియె!

(1) "కమలవసుధేశ! పర్వయుగాధిపేశ!
విమలశశికోటిసంకాశ! వేంకటేశ!"

(లక్ష్మీవేంకటేశ్వరశతకము.)

(2) "కలితలక్ష్మీశ! సర్వజగన్నివేశ!
విమలరవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ"

(నీతిసీసపద్యశతకము.)

ఇట్టిమకుటముల నిటీవలకవు లనేకు లనుకరించిరి. కొన్నిపోలికలు చూపెదను.

(3) "భూనుతవిలాస! పీఠికాపురనివాస!
కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!"

(కూచిమంచి తిమ్మకవి కుక్కుటేశ్వరశతకము.)

(4) "భూతలోకేశ! ఆచంటపురనివాస!
భావభవనాశ! రామేశ! పార్వతీశ!"

(ఆచంటరామేశ్వరశతకము.)

(5) "భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!"

(నరసింహశతకము.)

(6) "చారుదరహాస! వేంకటాచలవిలాస!"

(వేంకటాచలశతకము.)

(7) "స్ఫురితగౌరీసమేత! శంకరనికేశ!"

(శ్రీసింహాద్రినగరేశశతకము.)

(8) "యఘవినాశ! మార్కండేశ! యభ్రకేశ!"

(మార్కండేశశతకము.)

తాళ్లపాక తిమ్మనార్యుఁడు

తిరుమలశబ్దమునకుఁ దిమ్మశబ్దము హరిస్వరూప మని తజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. అట్టియెడ నీతనిపేరు తిరుమలార్యుఁడు. బహుశః చిన్నన్నతండ్రి కావచ్చు నని తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు వ్రాసిన శృంగారదండక మొకటి యుత్తమ మైనది పరివత్తులో నున్నది. (1996 చూడు). ఈతనిచాటుకృతు లింకను గలవేమో? ఆదండకముచివర నీక్రిందిపద్య మున్నది.

ఉ॥ సన్నుతిఁ దాళ్ళపాకపురశాసనుఁ డన్నయతిమ్మనార్యుఁ డ
త్యున్నతిఁ జెప్పె దండకము దుగ్ధపయోనిధి కన్యకారతి
స్విన్నమృగీమదాంకునకు వేంకటభర్తకు నిత్యభోగసం
పన్నక కారవీందుకులపర్వతతారకమై చెలంగఁగాఁ॥

ఈతఁ డన్నయకుమారుఁ డగుటఁ జిన్నన్నతండ్రి కానోపు నని యనుమానించితిని. ఈతఁడు పెదతిరుమలార్యుఁ డనియు, చిన్నన్న చినతిరువేంగళనాథుఁ డనియుఁ జరిత్రజ్ఞులు తలంచిరి. ఈతఁడే యనఁగా, అన్నయకుమారుఁడగుతిరుమలార్యుఁడే వ్రాసిన నీతిసీసపద్యశతక మొకటి కనఁబడుచున్నది. ఇది తాళ్ళపాక చిన్నన్నకృత మగువేంకటేశ్వరశతక మని చిరకాలమునుండి ముద్రితస్థితిలో నున్నది కాని,యిటీవల సాహిత్య పరిషత్తువా రిది మంచికాగితములపైఁ బ్రకటించియున్నారు. ఈశత కాంతమున నీక్రిందిపద్య ముఁట నిది చిన్నన్నకృతము కానేరదు. అట్లు ప్రకటించిన గుజలీప్రతులకృత్యము సరికా దని తోఁచుచున్నది.

సీ॥ మాధవ గోవింద మధుసూదనాచ్యుత వామన ప్రద్యుమ్న వాసుదేవ
కృష్ణ దామోదర కేశవ శ్రీధర హరి విష్ణు పురుషోత్త మానిరుద్ధ
సంకర్ష ణాధోక్షజ త్రివిక్రమ పద్మనాభ జనార్దన నారసింహ
శౌరి హృషీకేశ నారాయ ణోపేంద్ర తాలాంకముఖనామ తాళ్లపాక

గీ॥ యన్నయాచార్యసుత తిమ్మయాహ్వయుండఁ,
బ్రణుతిఁ జేసితి రహిఁ గొమ్మ పద్యశతము
కలితలక్ష్మీశ! సర్వజగన్నివేశ!
వికలకవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ! 100.

ఈశతకము చాలయుత్కృష్టమైనది. కొన్నిపద్యములు పరిశీలించుకొందము. ఇందురాజనీతి చెప్పుటచేతనే దీనికి నీతిసీసపద్యశతక మని గ్రంథకర్త నామ ముంచెను. ఈశతకమే వేణుగోపాలశతకము, కుక్కుటేశ్వరశతకము, రామలింగేశశతకము మొదలగుశతకములకు మాతృక యని చెప్పవచ్చును.

సీ॥ ఆచారవంతుఁడౌ నతఁడె విప్రోత్తముఁ, డఖిలంబు రక్షించు నతఁడు రాజు
వరుసతోఁ గార్యనిర్వాహకుఁడే మంత్రి, రుచిరవక్తనుఁడె పురోహితుండు
కడుఁదిట్టదీవింపఁ గలవాఁడె సత్కవి, యమృతహస్తుఁడు వైద్యుఁ, డఖిలదిశలఁ
బోటుజ్జయెతిఁగినపురుషుండె దళవాయి, గణితజ్ఞుఁ డగువాఁడు కరణ మరయఁ
గీ॥ బురుషరత్నంబు లనియంద్రు బుధులు వీరి, నితరు లెల్లను సామాన్యు లెంచిచూడఁ
కలితలక్ష్మీశ సర్వజగన్నివేశ! విమలరవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ!॥ 15

తిట్టదీవింపఁగలవాఁడే కవి యని యాకాలమునందలి "శాపానుగ్రహశక్తియుక్తుఁడు" వాక్యమునందలిమార్పు పరిశీలింపఁదగినది.

ఈతఁడు సప్తవ్యసనముల నిట్లు గర్హించెను.

సీ॥ పరకాంతకై సింహబలుఁ డట్లు మృతుఁ డయ్యె. రాజ్యలోభమునఁ గౌరవుఁడు
పొలిసెఁ। బరుషోక్తులను శిశుపాలుఁడు హతుఁ డయ్యె, మహిని జూదమున
ధర్మజుఁడు నొగిలె। నలపాండురాజు వేఁటాడి శాపము నొందె, మను రావ
ణుఁడు చలమునను సమసె। క్రూరదండంబునఁ గూలెను వేనుండు, చదిసెఁ బా
మున రాక్షసగురుండు।
గీ॥ ఘనవివేకులు వీరలగతులు దెలిసి, వ్యసనములు మాని నడువంగ వలయు నిలను
కలితలక్ష్మీశ॥ 17

రాజనీతి యనేకపద్యములలోఁ జెప్పెను.

సీ॥ చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి సీమలో లేకుండ, దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద
గడ్డియు దవనంబుఁ గడునీరుగల్గుచోఁ. టరసి పొందుగ విడియంగవలయుఁ
గైకొన్నభూములఁ గాఁపుగాఁదాణెంబు, లొనరించి మఱియవ్వ లొత్తవలయు
గజము గుఱ్ఱము బంటు గాసిపొందకయుండ, లలిఁ బోరఁ బగరఁ గెల్వంగవలయు
గీ॥ బుద్ధిఁ బదరక యెప్పుడు భూవిభుండు. మెల్లనే బాహుశౌర్యంబు మెఱయుటొప్పు
కలితలక్ష్మీశ॥ 30

సీ॥ ఇల నేటిదరిమ్రాని కెప్పుడు చలనంబు, నరనాథు పొరుగిల్లు నమ్మరాదు
పాముతో నటుపొందు పాటింపఁగా రాదు, దుర్జనసంగతి దూఱుముట్టు
కడఁగి దయ్యముతోడి కాఁపురం బదికీడు, మహిఁ దొంగతోఁ జెల్మి మరణ మొదవు
బరికింప మోఁడిపై బ్రదుకు సందేహంబు, ఘనునితో సరసంబు గాదు జనప

గీ॥ నరసికాని విద్యఁ జదివి మైనపసుల, నసుఁడు వర్ధిల్లవలయు నున్నతివహించి
కలితలక్ష్మీశ॥ 36

సీ॥ వేపెన్నిపుట్టినఁ బెద్దగా బ్రదుకవు, చీమలు వొడమి నశించిపోవు
జెదలు పుట్టలువెట్టి శీఘ్రమే యడఁగును. మిడతలు నైళమె మించిమడియు
నీఁగలు వడిమూఁగు నీడేల వెంతైన. నల్లులు జనియించి నలిసిపోవు
దోమ లుద్భవమంది తోడనే షాలియును, గణుఁదుర్లు తుట్టలు గట్టినయుఁ
గీ॥ బరఁగ నీకీర్తి దుర్జను ల్ప్రబలులైనఁ, బరులఁ బీడించిచెడుదురు పాపములను
కలితలక్ష్మీశ॥ 85

సీ॥ పెంచంగఁ బెరిగెనా పృథ్విపైఁ గొండలు, వితైరా యడవుల వివిధగతులఁ
గాలువల్ద్రొట్టిరా ఘనసముద్రములకు, నేతంబు లెత్తిరా యేఱులకును
మేఁతలు వెట్టిరా మృగములకెందైన, మఱియీఁతనేర్పిరా మత్స్యములకు
బెండ్లిడ్లు సేసిరా బెరయంగఁ బక్షులఁ, బూసిరా వాసనఁ బుష్పములను
గీ॥ నెవ్వరెవ్వరిఁ బోషించి రెంచిచూడఁ, దలప నీదైన రక్షకత్వమునఁ గాక॥ 60

రాజ్యతృష్ణ ధనాశలనీవిధముఁగ దెగడియున్నాఁడు!

సీ॥ ధరలోన నావులు తమదూడలకునెల్లఁ, బెట్టెనా వాములు ప్రియముతోడఁ
బొక్కలు త్రవ్వించ్చి పోయెనా నక్కలు, తమపిల్లలకు నిరంతమునుండఁ
దలఁచి దప్పికి నీళ్ళు త్రావఁ గూనలకును గట్టెనా చెఱువులు కప్పలెల్లఁ
బ్రియముతో రతిసల్పి బిడ్డలఁ గనుమని చెప్పెనా సింహంబు శిశువులకును
గీ॥ వట్టిభ్రమతలఁ దమపుత్రవర్గమునకుఁ
దల్లిదండ్రులు దలఁతురు ధనముగూర్ప॥ 89

ఈక్రిందివాక్యములు వేమన్న కనుకరణములు.

(1) "గాడిద యెఱుఁగదు గంధంబువాసన" 74

(2) "ఎలుమీఁద మోడు సిగ్గేలఁదలఁచు" 73

పోనిం డివిసాధారణలోకోక్తులే వారివి ననుకొన్నను క్రిందివాక్యములూ సాంగముగఁ దీసికొనెను.

(3) "కరణంబుతోఁ బగ కాఁపువానికిఁ గాదు
కాఁపుతోఁ బగ గాదు కరణమునకు." 62

(4) "పదుగురాడినమాట పాటియై ధరఁజెల్లు
నొక్కఁ డాడినమాట యెక్కదెందు"
"నరకయుండినవాని కూరెల్ల నోపదు
నిజముమందఱఁ గల్ల నిలువ చెప్పుడు" ౬౩

ఈక్రిందివాక్యము వేణుగోపాలశతకవాక్యమునకు మాతృక యైయుండును.

(1) "ఉర్విమీఁదట నుత్తము లొక్కరాశి
యధము లొకరాశియౌఁగాదె యరసిచూడ" నీతిసీసపద్యశతకము 78

"వేదముల్గోవులు విప్రోత్తములు దర్భ, లేర్పరింపగనాలు గేకరాశి
మూఢాత్ముఁ డత్యంతమూఢుఁడు గాడిద కాకిపేరలునాలు గేకరాశి" 61
వేణుగోపాలశతకము.

ఈతఁడు చిన్నన్నతండ్రి యగుటచేఁ గృష్ణరాయనికంటె వృద్ధుఁడై యాతనికాలమున నుండియుండును. ఆకాలమునందు "నీచభోవు 83." "జయపెట్టు 31." మొదలగుప్రయోగములు సాధువులుగాఁదలంచిరికావుననే పోతన్న నారాయణశతకమున నట్టివి ప్రయోగించెను.

ఈకవి కృష్ణరాయనికాలమువాఁ డనుట కీక్రిందికథ సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.

"పాతివ్రత్యప్రదర్శినీ తిరస్కారము:—ఒకానొకసమయంబున నొకకవి స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్యవిశేషములం దెల్పు "పాతివ్రత్యప్రదర్శిని" అనునొకగ్రంథమును రచియించి తెచ్చి రాయలసభలో సమర్పించెను. ఇట్లుసమర్పించుటయేగాక తా ననేక గ్రంథములు శోధించి వానిలోని సారమునంతయు సంగ్రహించి నిర్దుష్టముగాఁ జేసి తానాగ్రంథము రచియించితి ననియు నదితేటతెన్గుమాటలలో నుండుననియు నాత్మస్తుతిగాఁ గొన్నిమాటలు ప్రస్తావించెను. అట్టిప్రస్తావనకు రామకృష్ణుఁడు కొంచెము కోపించి లేచి నిలువంబడి "యోయీ! నీమనస్సునకు నిశ్చయముగ దోషరహితముగాఁ గానుపించుపద్యము నొకదానిం జదువు"

మని యడిగెను. దానికి తెన్నయని కవి యీక్రిందిపద్యము చదువ నారంభించెను. ఎట్లన్నను:

"సీ॥ పతికి మాఱాడక పలుమఱు నేడ్వక, యలియక మిగుల గయ్యాళిగాక"

అనుడు రామకృష్ణుం డింకఁ జాలును. పైచరణములు చదువ నక్కఱలేదు. గ్రంథమంతయు నీలాగుననే యుండును. అనుడు రాయలు అట్లైన నీయభిప్రాయానుసారముగ నాచరణమున కేమియర్థము చెప్పెదవో చెప్పు మనుడు. రామకృష్ణుం డిట్లనియె. అర్థమున కేమి? అందఱకును స్పష్టమైనయర్థమే. ఇది విన్నంతమాత్రమున నీక నేయాఁడుదియును మగనికి నాజ్ఞావర్తినిగాకుండుటయేగాక వంటఁగూడ జేసిపెట్టు మని యాజ్ఞాపించును. ఇఁక మాబోంట్లకు నాబాధకూడఁ దటస్థింపక మానదు. అయినను పద్యము వినినయంతనే నాకుండోఁచిన యర్థము విశదీకరించెదను, చిత్తగింపుఁ డని యిట్లనియె.

ఆఁడుదానికిఁ జెప్పవలసినబుద్ధులలో మొదటిది భర్త పిలిచినపుడు మాటాడ కుండుట. రెండవది పలుమాఱు నేడ్వఁగూడ దనుట. అనఁగా నింటిలోఁ బనిపాటలు చక్కగా జేసికొనినపిమ్మట నాల్గుసారులో యయిదుసారులో నియతముగా నిత్యమును నేడువవలసిన దనుట. మూఁడవది ఎట్టియవసరమైనపని యున్నను శరీర మలియక యుండునంతవఱకే పని చేయవలెనుగాని ప్రాణావసరము వచ్చినను శరీరము నలియఁబెట్టకుండుట. ఇఁక నాల్గవనీతి యెట్లనగా;—మిగుల గయ్యాళి గాకయుండుట. అనగాఁ గొంతవఱకైనను గయ్యాళిగానిచో నాఁడుది కాపురము చేయఁజాలదు గనుక నామట్టుకు గయ్యాళిగాఁ నుండవలయుననియు నంతకధికముగా గయ్యాళికా గూడ దనియు దీని యర్థము. అను రామకృష్ణునిపల్కులకు సభ్యులు, రాజును విశేషధ్వనితో నవ్వందొడంగిరి. గ్రంథకర్త డగ్గుత్తికదోఁప మందరచరణముం జదువలేకయుఁ జదివిన నీక నదియెట్లుగా నుపన్యసింపఁబడునో? అను భీతిచేత నోరు మెదపక యూరకుండెను. రాయఁడును గ్రంథకర్త యొక్క యట్టినిశ్చేష్టితవ్యాపారములఁ జూచి సదయుండై "రామ

కృష్ణునిపూర్వపక్షము లక్షైయుండునుగావున సందియంబువలదు, గ్రంథము మాకందఱకు నాదరణపాత్రము కాకపోదు." అని పల్కి తద్గ్రంథకర్తకుఁదగుబహుమానంబు లొనర్చి సాగంబనిచెను."

పుట 236, కవిజీవితములు.

పైకథ శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికాలమునాఁటికి "పాతివ్రత్యప్రదర్శని" యనుగ్రంథమును దిరస్కరించుటగా మారి పోయినను, నీతిసీసపద్యశతకమును జదివినపిమ్మట నిది గ్రంథకర్త రాజనీతి నెక్కువుగను, లోకనీతి స్వల్పముగను జెప్పియుండుటచే నీశతకమే వ్రాసి కృష్ణరాయనికడకుఁ దీసికొనిపోయియుండునని తోఁచుచున్నది. అది రాజు విని మిక్కిలియాదరణపాత్రము లగునీతులనిధు లున్నశతకమగుట యుక్తిచే రామకృష్ణుఁడు విమర్శించినపద్యపాదమునకు రాయలు నవ్వినను గవిని బహూకరించె ననుటవలననే యీశతకము ప్రశస్తమైనదిగా నప్పుడే రసికావతంసుఁ డగుకృష్ణరాయ లెంచియుండు నని మనము తలంపవచ్చును. ఈయూహ కీశతకమునం దారామకృష్ణుఁడాక్షేపించెనన్న పైపద్యముండుటయే కారణము.

సీ॥ "పతికి మాఱాడక పలుమాఱు నేద్వక, యలుగక మిగులగయ్యాళిగాక
తనుఁ దిట్టుకొనక కాతాళించి గొణగక, మ్రుచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక
పొరుగింటి కేఁగక పరు నాత్మఁ దలఁపక, కుపితగాక పరానుకూల గాక
యదుపదాఁచక మర్మ మన్యులఁ జెప్పక, బొంకక నిద్దురపోతు గాక

గీ॥ కాఁపురము సేయుకామిని గలిగెనేని, పలుకులేటికిఁ బురుషునిభాగ్యమహిమ
కలితలక్ష్మీశ." 32

ఈశతకాంతమున నున్నభక్తిపద్య మొక్కటి చూపి యీతని చరిత్ర మింతతో ముగించెదను.

సీ॥ కాంచినపాదము గ్గజ్జలునందియ,ల్గడుమించు మొలఁజంద్రకావిదట్టి
పీతాంబరముమీఁదఁ బిల్లలమొలనూలు, బిగియించి కట్టినపెనుకటారి
వరదానకరము నుజ్జ్వలకటిహస్తంబు, పటుశంఖచక్రోరుబాహుయుగము
నొఱ పైననాభియు నుదరబంధ మురంబు, నలమేలుమంగతో హారములును

గీ॥ శిరసు మకుటంబు తిరుమణి చిత్రమకర,కుండలమ్ములు గలమిమ్ముఁ గోరితలఁతు. 99

వేణుగోపాలశతకపద్యములపోలిక 17, 18, 19, 20, పద్యములఁ జూడనగును.

తాళ్లపాకకవులనుగూర్చి నాకు దొరికినంతవఱకు (శతకములవ్రాసినవారినిఁగూర్చియే) బహుస్వల్పముగఁ జరిత్ర మిందుఁబ్రకటించితిని. తిరుపతిరాగిరేకులగ్రంథము లన్నియు బ్రకటన మొందినచో నూర్లకొలఁదికవులు, గ్రంథములు, వానిచరిత్రమును ప్రబంధకవిచరిత్రమునందుఁ జర్చితముకావలసియుండును. ఈకవికుటుంబచరిత్రమే సంగ్రహముగ వ్రాసిన నొకసంపుటము కావచ్చును. సంకీర్తనకవులు నుందురు. తాళ్లపాకచిన్నన్నతాత, తండ్రులు, పుత్రపౌత్రులేగాక దౌహిత్రులు గూడఁగవులే యని యీక్రిందిసంగతులవలనఁ దెలియుచున్నది.

తాళ్లపాక చిన్నన్నవంశము తనకు మాతామహస్థాన మని రామచంద్రోపాఖ్యానప్రబంధకర్త తిరుమలకొండార్యునిపుత్రుఁ డగురేవణూరి వేంకటార్యుఁడు తనశకుంతలాపరిణయమునం దీక్రిందివిధముగఁ జెప్పకొనెను.

శా॥ శ్రీవత్సాన్వయు రేవణూరికులజుఁ శ్రీపాదరేణుప్రభా
సౌవర్ణస్ఫుటకావ్యకల్పకకవిఁ సంకీర్తనాచార్యపు
త్రీవంశోత్తము నందవైదికకుభాధిపోత్కృష్టవృత్తిస్వయం
భావుఁ దిర్మలకొండయార్యసుతు శంభద్వేంకటాభిఖ్యునిఁ.

“ ×× సంకీర్తనాచార్యదౌహిత్రసంప్రదాయంబు నగుమత్సంప్రదాయంబునకు సకల ఖలనరాధి పాధమగణ గుణస్తోత్రింబపవిత్రింబగుట యథార్థం బని తలంచి ×× శ్రీవేంకటరమణునకు ×× సమర్పణంబుగా సమర్పించెద ++ యమ్మహాదేవుండు మదీయమాతామహవంశశిఖారత్నం బగునన్నయాచార్యునకు జామాతురుం డని (అలమేలుమంగ తాళ్లపాకవారియాఁడుపడుచనిశ్రీవేంకటేశునికళ్యాణమొనర్తురుగావున) పంచుకొని భవదీయసంకీర్తనంబు లాలించిన కర్ణంల నితరసంబుకీర్తనంబు లాలించనని ప్రతిజ్ఞఁగావించెఁ దత్తనూజుండగు

పెద్దతిరుమలాచార్యబిడౌజునకున్ ద్రిపురుషపర్యంతంబుగాఁ బ్రత్యక్షంబును, సప్తపురుషపర్యంతంబుగా మోక్షంబు నొసంగెద నని వరమిచ్చె. సచ్చరిత్రు లగుతదీయపౌత్రులకుఁ జినతిరుమలదీక్షి తాన్నయాచార్య, తిరువేంగళనాథ, కోనేటి తిరువెంగళనాథ వెంగళార్యులకు విచిత్రముక్తాతపత్రరత్నకరాటముద్రికాప్రచండమణిమండితమకరకుండలోత్కరాహఃకరదీపికాప్రపాదుకాదిబహూకరణంబులఁ గరుణించె, విశేషించియు న త్తిరువెంగళనాథుండు సంకీర్తనంబులఁ బాడిన నాడం దొడంగె; నేతత్ప్రకారంబున నమ్మహామహులకుఁ బాండవసహాయుండైనశ్రీకృష్ణదేవునింబలె సహాయుండై + +”

పైవాక్యములవలనఁ దాళ్లపాకవారిభక్తి, భోగములు, దైవము వారికిఁబ్రత్యక్షమగుచుండె ననునమ్మకము నెట్లుండెనో తెలిసికొన వీలగుచున్నది. భావిపరిశోధకులచే నీతాళ్లపాకకవులచరిత్ర మింకను బెంపొందునుగాక! తాళ్లపాకవారు కావ్యప్రకాశికకుఁగూడ వ్యాఖ్య వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది.

చ. అకలుషవేదశాస్త్రనిభమై శుభమై సభమైత్రి నెంచ భ
వ్యకలితరీతి వృద్ధికరమై పరమై చిరమై తలిర్ప బా
యక కరశంఖచక్రకరణాభరణా నెర నారవిందు తా
రకముగ నిమ్మహాకృతితతుల౯ బ్రతుల౯ క్షితుల౯ బ్రకాశిలు౯.

కంసాలి రుద్రకవి

ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయని యష్టదిగ్గజములలో నొకఁ డనివ్రాసినవ్రాఁత నిరాకరించి కవులచరిత్రమునందు రుద్రయ, భద్రయల చరిత్ర మించుక వ్రాసియున్నారు. కంసాలురు, కమ్మరులు, కంచరులు, వడ్రంగులు, మొదలగుపంచాణమువారే యిప్పుడు విశ్వబ్రాహ్మణుల

మని చెప్పుకొనుచున్నారు. ప్రతిజాతివారును దమ కిదివఱ కున్న పేరులు మార్చుకొని క్రొత్తపేరులఁ బెట్టుకొనుట వా రభివృద్ధిఁ గోరుచున్నట్లే సంతసింపవలసినవిషయముకాని, ఖండింపఁదగినపరిహాసాస్పద మగువిషయము కానేరదు. అట్లే కంసాలురును దమకిష్టమైననామము మార్చుకొనుటలోఁ దప్పులేదు. ఈజాతివారు బ్రహ్మసృష్టిలోవారు కారుకావున, విశ్వబ్రహ్మసృష్టిలోనివా రగుట, శివసృష్టిలోనివార మనుకొనుచుచ్చులవలెనే, బ్రహ్మసృష్టిలోనివా రగుచాతుర్వర్ణములవారును వీరిని బహిష్కరించిరి. కంసాలురు, మచ్చులును జేయువృత్తులు ప్రపంచమున కావశ్యకమైనను వేదాంతభావము గలభారతీయు లీభౌతికవృత్తులఁ జేయువారి నొకప్పుడు నీచముగా నేకారణముననో చూచియుందురు. అప్పుడు వారు పుట్టుకచేతనే బుద్ధికుశలురు, లోకజ్ఞులు, స్వతంత్రులు నగుటచే. విప్రాదిసంఘములు విశ్వదృష్టిలో వాకుతలంచినప్రయోజనములకు వీరిని గర్హింప, వీ రెదురుతిరిగి తా మీసృష్టిలోనివారమే కామనియుందురు. అప్పటి కున్నపీఠాధిపతులు, మంత్రిమహానాటివారును వీరిని బహిష్కరించి బ్రహ్మసృష్టి లోనిచండాలుఁడుగూడ వీరియిండ్లఁ బచ్చిమంచినీళ్లుకూడఁ ద్రాగరా దనికఠిననియమముల శాసించిరి. ఇంతకఠినసాంఘికబహిష్కారము న్యాయమా? అన్యాయమా? అని మనమువిచారించుట కందులకుఁ గలకారణములు ముందు తెలిసికొనవలెను. కాని ఘోరమైనయీసాంఘికబహిష్కారమునందుఁగూడఁ జాకలి, మంగలి, కుమ్మరి మొదలగువా రీజాతివారికిఁ బరిచర్యలుమానలేదు. బహుశః ఈజాతుల వారు తిరిగి చేయవలసి యున్నపను లుండుటచే 'రాజీ' కుదిరియుండును.

ఏ మైన నేమి? వీరుకూడ వేదోక్తకర్మ లాచరించుకొనుచున్నారు. ఐతే బ్రాహ్మణులు వీరికి సాయపడరు. వీరిలో జాతిభేదములనంతము. ఉత్తమతరగతులవారికుటుంబజీవితము పవిత్రమైనది. వీరియం దనేకులు బుద్ధిశాలురు గలరు. అందీకవి యగ్రగణ్యుఁడు. ఈవిశ్వబ్రాహ్మణుల మనుకంసాలికవులు వ్రాసినశతకములు పదిపం

డెండు కనఁబడుచున్నవి. వానివివరములుకూడఁ గొంతవఱకుఁ జూపెదను.

నూతనముగఁ గవివంశీకులవలనఁ గొన్నిసంగతులు తెలియుచున్నవి. *

ఈపైకవులచరిత్రము నందలి భద్రయ, రుద్రయలకథలును, చాటుపద్యమణిమంజరివిషయములను, వాడుకలో నున్నవిషయముల నాధారపఱచుకొని వ్రాసినవి. మనకవసరమైన "బలపదరీ శతకము" సంపూర్ణముగఁ జిక్కుటలేదు. ఇతఁడు నిరంకుశోపాఖ్యానము, సుగ్రీవవిజయ మనుయక్షగానము, బలవదరీశతకము, కొన్నిదండకములు మొదలగునవి వ్రాసియుండెను. ఇతనినిరంకుశోపాఖ్యానము తెనాలి రామకృష్ణుని పాండురంగమాహాత్మ్యము నందలి నిగమశర్మోపాఖ్యానమును బోలియుండును. యక్షగానమును ముద్రితము. ఇతఁడు పరసమనోరంజనము వ్రాసియుండెనని చెప్పుదు రని కవుల చరిత్రమనుచున్నది గాని యది కనఁబడదు. మఱియొకకంసాలి యగుతెనాలి రామలింగఁడు ధీరమనోరంజనము వ్రాసి యక్కన్న మాదన్నలకుఁ గృతియిచ్చిన గ్రంథ మొకటి ముద్రితప్రతి చిక్కుచున్నది. పొరబాటున నిది రుద్రకవి కంటఁగట్టియుందురా?

నిరంకుశోపాఖ్యానపీఠికలో సుగ్రీవవిజయము వచనకావ్యమని రది తప్పు. సుగ్రీవవిజయము యక్షగానమే ముద్రితమై యున్నది. ఈతనిజనార్దనాష్టకముగూడ ముద్రితమై యున్నది. కందుకూరి జనార్దనుఁడీతని యిష్టదైవ మైనను, నిరంకుశోపాఖ్యానము హిమవంతుని యల్లునికే కృతియిచ్చి తనయల్లునిఁ జేసికొనుట చూడ నితఁడు శివకేశవ భేదములేని భక్తుఁ డని గ్రహింపవచ్చును. రుద్రకవి తల్లి చిన్నమాంబ. "ఇది శ్రీమత్కాళీవరప్రసాద లబ్ధవర్ణవర్ణనీయ కవిత్వతత్త్వ ధౌరేయ పెదలింగనార్య గర్భాబ్ధిపూర్ణిమా తేయ గురువరాచార్య

* చూడుఁడు. చాటుపద్యమణిమంజరి- రెండవభాగము. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి పుట 25—37. (1922).

పదారవింద మిళిందాయ* *రుద్రయనామధేయ."

అని గద్యమునందును.

"ద్వి॥ అని కందుకూరి జనార్దనిపేర

* • * *

సంకితంబుగఁ గాళికాంబాప్రసాద
సంకల్పితకవిత్వచాతుర్య ధుర్య
యావీర పెదలింగనార్య తనూజ
కోవిద స్తవనీయగుణ రుద్రధీర
విరచితసుగ్రీవవిజయాభిధాన"

యనియు రచియించినది చూడ నీతఁడు కాళికాంబాభక్తుఁడనియు, జనార్దనభక్తుఁడనియుఁ గూడ దెలియుచున్నది. ఈతని తండ్రిపేరు పెదలింగనార్యుఁడు, తల్లి చిన్నాంబ (నిరంకుశోపాఖ్యానాంతము) యనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని గురువాత్రేయ గురువరాచార్యుఁడు. ఈతని వంశీకు లిప్పటికిని నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరులో 'కవి వార' ని ప్రసిద్ధులైయున్నట్టును, కృష్ణరాయని యాస్థానమున నష్టదిగ్గజములకు నెనిమిది దిక్కులయందు నున్న యెనిమిది సింహాసనములలో నీశాన్యసింహాసనము నీరుద్రకవి కిచ్చినట్లును,* మనోహరవిషయములు తెలియుచున్నవి. ఈతని వంశమున ననేకరుద్రకవులు పుట్టినట్లును, ఒక రుద్రకవి మల్కిభరామ్‌చే శకాబ్దములు 1430 లో రెంటచింతలపాలెము నగ్రహారముగా నొందినట్లును తెలియుచున్నది.

బలవదరిశతకమునుండి దొరికినకొన్నిపద్యము లుదాహరించుచున్నాను. [పేజి ౪౨ చా-ప-మ.]

"*రుద్రకవి రాయలయాస్థానమునఁ బండ్రెండేండ్లు వసియించెను. సప్తకవు లనఁబరగు పెద్దన, తిమ్మన, పుత్తేటి రామభద్రుఁడు, పింగళి సూరన్న, కవిరాట్టు తెనాలి రామలింగయ, బట్టుమూర్తి యనువారితోఁదాతాచార్యులతో ననేకవాదముల వాగ్వాదములు సలిపెను. కవిరాట్టు ఎవ్వరో?" చాటుపద్యమణిమంజరి 2 భా. 29 పు.

చ॥ కలశపయోధిమీఁద దరఁగల్ మఱి హో యని మ్రోయ వేయుభం
గుల తలపాన్పుపాము బుసకొట్టఁగ నేగతి నిద్రచెందెదో
యలసతఁ బండ్రి చీమచిటు కన్నను నిద్దరరాదు మాకునో
బలవదరీ దరీకుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

చ॥ కలుషసరిత్తరీ పుష్పితగంధకరీ మహీభృత్కరీ భవా
చలభిదురీ దయారసవిశాలధురీ నిగమార్థమాధురీ
ఖలగజకేసరీ విభవకంపితమేరుగిరీ లతాదరీ
బలవదరీ దరీకుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

చ॥ అల పగవానితమ్ముఁడు భయాతురుఁడై చనుదెంచినంతనే
బళిబళివచ్చి తీవనుచుఁ బట్టముఁ గట్టవె లంక కప్పుడే
కొలిచిన నిన్నుఁ గొల్వవలెఁ గోరిక లిచ్చిన నీవయీవలెఁ
బలవదరీ దరీకుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

బ్రాహ్మణులెవ్వరో యీరుద్రకవి నాక్షేపింప రుద్రకవి చెప్పినపద్యము.

సీ॥ వరనిజకర్మధూర్వహుల బ్రాహ్మణులు మీర్, పఠింప నిఁక బరబ్రహ్మ నేను
ఇనుము చేతను నొనర్చిన శంఖచక్రాంక, గురువులు మీ జగద్గురుఁడ నేను
దానప్రతిగ్రహాధీన బిరుదు మీఁది, వేషణీహనుమంత బిరుదు నాది
ఋషివంశభూషణ శ్రేష్ఠులు మీరలు, కనకకుంతల పరిష్కారి నేను
గీ॥ అనుచుఁ దెల్పితి మామకఘనకులంబు, రాయలు వినంగ నందరౌరా యనంగ
సత్కవులలోనఁ దాతయాచార్య యేన, యూషికెక్కిన కందుకూర్ రుద్రకవిని.

(పుట26-చా-ప-మ.)

కవిచౌడప్ప.

ఈతనిసరియైనపేరు కుందవరపు చౌడప్ప యని తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు చౌడప్పశతకమును వేమనవలెఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొను "కుందవరపుకవిచౌడప్పా!" యను మకుటముతో రచియించెను.

కవిచౌడప్పపద్యము లాంధ్రలోకమున నూతనములుకావు. చిరకాలమునుండి పండితపామరజనరంజకములై యున్నవి. హాసజనకములై యున్నవి.

హిందువు లాముష్మికవిద్యాప్రీతి కలవారు. వారివాఙ్మయ మంతయు నాలోచనాగర్భితమై (Serious) యుండును. హాస్యరసము క్షణికమైనది. నవ్వుతో నెగిరిపోవునది. సులభముగ నశించునది. అనఁగా రసోదయ మైనస్వల్పకాలములో నెగసిపోవు (Volatile) స్వభావము కలదని పెద్దలు చెప్పుదురు. మనయనుభవము నంతియ. దుర్మార్గులకును లోపములుగలవారికిని హాస్యకావ్య మనుఁడు— లేదా దూషణకావ్య మనుఁడు (Satire)— దానియందలి తేలుకొండిపోటు వంటి విషపూరిత మగునధిక్షేపణము గూఢమయ్యు, వారియెడ వలసిన పని చేసి వారిని సాలోచనులుగఁ జేయునుగాక! హాస్యరసము శ్రోతలకడ స్వల్పకాలమే నిలువఁబడు ననక తప్పదు. అందువలన మనవా రీజాతికావ్యముల సృష్టింపక యుండియుండవచ్చును. ఇట్టిహాస్య దూషణకావ్యములు తెలుఁగువాఙ్మయములో మృగ్యము. పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి రావణదమ్మీయము రెండర్థముల తిట్టుకావ్యము. కూచి మంచి జగ్గకవి చంద్రరేఖావిలాపము బండబూతులసమూహము. ఇవియే మనము హాస్యకావ్యము లనుకొనుచున్నాము. ఇంతదూష్య ములు కాని—బూతులబుంగ లనుటకు వీలులేని, సత్యమైనతిట్లుండు కావ్యము లీచౌడప్పశతకము, వేమనశతకము, మొదలగునవి. హాస్యర సోత్పాదనమునకుఁ గవిచెప్పుసంగతియందు యథార్థ ముండవలెను. వీరిమాటలయం దట్టిగుణ మున్నది. అందువలన మన మాంగ్లేయ కావ్యములయందుఁ గనుఁగొనుహాస్యము (Wit & Humour) యీశత కములయందుఁ గొంతయైనఁ జూడవీలున్నది. మనవాఙ్మయమున నిట్టివి లేవనుకొనుటకంటె నున్న వని చూపఁగోరుభాషాభిమానులు సంతసపడుటకు జాలినంతమాత్రము హాస్యరస మీకావ్యములయందు లేక పోలేదు.

ఇంకఁ గవిచరిత్రము శతకమునందలి యాధారములవలన నేమి తెలియుచున్నదో చూతము.

క. శ్రీపతి ఫుల్లురిపట్టణ*, గోపాలుఁడు సదయుఁ డగుచు ♦ కుంతీసుతులం
గాపాడినటుల మమ్మును, గాపాడును కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

అనుటవలన నితఁడు "ఫుల్లూరి"ను గ్రామవాసి కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. చౌడప్ప యనునామము "చముడేశ్వరి" యనుదేవత వలన వచ్చియుండవచ్చును. అట్టిపేరుగలయమ్మవారు కర్నూలు మండలమునందలి నందవరమునఁ గలదు.

క. విను భారవి భట్టును నా, చనసోముని మాఘుకవిని ♦ చతురత శ్రీనా
థుని నుతింతును కవితకుఁ ది, క్కనఁదలఁతును కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమున శ్రీనాథునివఱకుఁ గల తెలుఁగుకవుల నుతించుటచే నీతఁ డాతనిపిమ్మటివాఁ డనుట స్పష్టము.

క. తేరా రాజులు భూమిని, వారల నెవఁ డెఱుఁగు సకల ♦ వైభవములనీ
వే రాజవు నీతికి విను, మా రాజును నేనె కవిని ♦ మట్లయనంతా.

అని ప్రసిద్ధుఁ డైన "మట్ల అనంతభూపాలుని" గుఱించి యీతఁడు చెప్పినపద్యమువలన నీతఁ డాతనికి సమకాలికుఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

క. నేరుతు నని మాట్లాడఁగ, వారిజభవునంతవాని ♦ వశమా తంజా
పూరిరఘునాథరాయని, గారెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు తంజాపూరి రఘునాథరాయనిగారినిఁ గూడ నెఱుఁగుననియుఁ బైప్రభువులును, గవిరాజులు నగువా రిరువురు సమకాలికు లనియుఁ దెలియుచున్నది. కకుత్స్థవిజయము వ్రాసినమట్ల యనంతకవియు, విజయవిలాసాది ప్రబంధకృతిభర్తయు, వాల్మీకచరిత్రము, ద్విపదనలచరిత్రము మొదలగు పలుకావ్యములు రచియించిన విద్యాభోజుఁ డగురఘునాథభూపాలునికీర్తియు నిట వివరింప నవసరము లేదు. రఘునాథభూపాలుఁడు వ్రాసినవేమి, కృతినందినవేమి, శతాధికగ్రంథము లున్నట్లు తెలియుచున్నది.

---

* కడపమండలములో నీపుల్లూ రున్నది.

సీ. గీ. ననుచుబుధు లెంచునీతివా ♦ క్యములు వినవె, రాజితోపాయ కుందవ ♦ రంపురాయ
హాస్యకవిజాణ గానవి ♦ ద్యాప్రవీణ, నాగధీమణిసత్పుత్ర ♦ నయచరిత్ర.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు "కుందవరంపురాయఁడు" అనఁగా బహుశః కుందవరంపుఁబ్రభుఁడనియు, "హాస్యకవిజాణ" యనియు, "గానవిద్యాప్రవీణుఁడ" నియు, "నాగధీమణి పుత్రుఁ"డనియు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కుందవరపురాయఁడనఁగఁ గుందవరపు కరణము వనిశకవి యాభిప్రాయము కావచ్చును.

ఇతఁ డిరువురుప్రభువుల నుతించుటచే వారిరువురు నప్పటికిఁ బ్రసిద్ధు లగువదాన్యము గలకవిరాజు లై యుండవలెను. లేదా యితఁడు రాజులనాశ్రయించియో, యాహ్వానములఁ బడసియో, రాజుల దర్శించుటకుఁ బోవువాఁ డనియు నూహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

క. పెద్దనవలెఁ గృతిఁ జెప్పినఁ, బెద్దనవలె నల్పకవిని ♦ బెద్దనవలెనా?
యెద్దనవలె మొద్దనవలె, గ్రద్దనవలె కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు మనుచరిత్రము రచియించిన పెద్దననే స్తుతియించియుండును. అది నిజము కావచ్చును. మట్లయనంతుఁడును, రఘునాథభూపాలుఁడును, విజయనగరరాజ్య మస్తమించిన పిమ్మట 16వ శతాబ్దాంతమున నున్నవారు * కావున 'చౌడప్ప' కూడ 16వ శతాబ్దములో నుండినవాఁడే కావలెను. అప్పు డాతఁడు పెద్దనను స్తుతియించుట కభ్యంతర మేమున్నది?

తనకవిత్వమునుగురించి తానే యిట్లు చెప్పకొనినాఁడు.

క. ముందుగ చనుదినములలో, కందమునకు సోమయాజి ♦ ఘనుఁ డందురు నేఁ
డందఱు నను ఘనుఁ డందురు, కందమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

ఇంక ననేకవిధముల వర్ణించుకొనినాఁడు. తన్నుఁ దాను సంబోధించుకొని శతకము వ్రాసినకవి నాత్మస్తుతి యని నిందింపఁదగునా? ఇంకను జూడుఁడు. రెండుమాత్రము చూపెదను.

---

* వీరిరువురకాలనిర్ణయము నుగవులచరిత్రమున వర్ణితము. మట్లయనంతునిశాసనములు కూడఁ జిక్కినవి. క్రీ. శ. 1565 లో మట్ల నంతుని శాసనము లున్నవి. (చూడు 653 పుట.)(Madras Precy. Inscriptions) కావున వారికాలనిర్ణయ చర్చ యిటవిడువఁబడినది.

క. కందము లిదెరులవి జనా నందంబులు గావు వినఁగ ♦ నవరసఘటనా
కందంబులు నీకవితా, కందంబులు కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

క. మును పద్యమ్ములు నీతులు, జనులకు మఱి కుందవరపు ♦ చవుడుని నీతుల్
వినుటకును తేట తెనుఁగై, కనుపడుఁ గద కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

ఈతఁడు చెప్పకొనిన ట్లీతనిపద్యములుమాత్రము తేట తెలుఁగు లూటలూరుచుండును. కావునఁ గవి కేవల మాత్మస్తుతిచేసికొన లేదనియు, సత్యమునే చెప్పకొనెననియుఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇతఁడు బూతులు వ్రాయువాఁ డను నపవాదము నీతఁడే యంగీకరించుచున్నాఁడు.

క. నీతుల కేమి యొకించుక, బూతాడక దొరకు నవ్వు ♦ పుట్టదు ధరలో
నీతులు బూతులు లోక, ఖ్యాతులురా కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

దొరకు నవ్వుపుట్టించుటయే కవిత్వమునకుఁ బరమావధి యను కొనునీతఁడు, పైన మనముతలంచినట్లు రాజాశ్రితుఁ డనుటకు సందియ ముండబో దనుకొందును. బూతులపద్యములు చెప్పి "లోకఖ్యాతి" కొఱకు గవిత్వము చెప్పినయీతఁడు, పాప మతఁ డనుకొనినట్లు ఖ్యాతితోఁ బాటపఖ్యాతియు సంపాదించుకొనె నని కొందరీతని నిందింతురు.

ఇతనిశతకమునం దున్నపదిపండ్రెండుపద్యములు శ్రవణకఠోరముగ లేకపోయినను ధ్వనిప్రధానముగఁబండితజనైకవేద్యములై, గుహ్యాంగవర్ణనాదు లుండి, సరసమైనకవిత్వమునందును భావములయందుఁ గొంచ మేవకలిగించునవియైయున్నవి. నవ్వునకుబదు లాగ్రహముకూడఁ గొందఱు వెలిబుచ్చెదరు. మామిడిపండులో జీడివలె నీశతక రాజమునం దాపదిపండ్రెండుపద్యములును పఠనయోగ్యముగ లేవు. దొరలనవ్వు కొఱకైననేమి, లోకమునందలిఖ్యాతికొఱకైననేమి, గుఱియుంచివ్రాసిన యాపదిపద్యములు గర్హ్యములై పాపమీసత్కవికీర్తికి హానికరములైపోయిన వని నవనాగరకులునిందించి జాలిపడువారున్నారు. సమకాలికులగు—స్వల్పకాలములోఁ దనతోనే మరణమునొందు సమకాలికులగు—రాజులకొఱకుఁగాని, ప్రజలప్రీతికొఱకుఁగాని, శాశ్వత మగుకవిత్వమున నిట్టివిచెప్పకవి యెంతఘనుఁడయ్యు నిట్లే శాశ్వతముగఁ గొం

దజకడనైన నపకీర్తి నొందును. ఈసిద్ధాంతమున కింతకంటె నేమి నిదర్శనము కావలెను? ఈతనిశతకమునం దొకసీసపద్యమును, ఒకవృత్తమును గూడఁ గాన్పించుచున్నవి. సీసపద్యమునఁ గవిచరిత్ర మున్నది. అందలియెత్తుగీతము పైనుదాహరించియున్నాను.

(1) శా. ఒడ్డారంబు ఘటించె బ్రహ్మ

(2) క. పడతుకయును వంకాయయు

వంటిపద్యములు పఠనార్హముగ లేవనవచ్చు ననుకొందును. ఇవి సంస్కృతచమత్కారశ్లోకములకుఁ బరివర్తనములు! అందలిబూతు లిందును వచ్చినవి. ఇట్టివ్రాతలఁ జూచియే మనకవిచరిత్రకారు లాకాలమునందు, దేశ మట్టిదుర్దశయం దుండె నని నిందించుటకు సాహసించెదరు. ఆకాలమునందే పుట్టిన యితరకావ్యములయం దిట్టివున్నవా? హాస్యరసోత్పాదనమునకు బూతులు సాధన మనుకొనుట యీకవితప్పు. ఆతనియభిలాష మంతవఱకే పోయినది. అని విమర్శకు లనుకొనవలెను. కాని యీకాలమునందు బూతాడుటతప్పుగా నెంచువారు కారని చరిత్రల కెక్కించుట ప్రమాదము కాదా? ఏకాలమునందును దప్పు తప్పుగానే పరిగణింపఁబడవలెనే? తనకాలమునందుఁ దన్నే ప్రజలు బూతని నిందించి రనిచెప్పుచుఁ గవి తాను చేసినతప్పును సమర్థింపఁజూచుచున్నాఁడు. చూడుఁడు.

క. బూతని నగుదురు తమతమ, తాతలు ముత్తాతమొదలు ♦ తరతరములవా
రేతీరునబూతెఱిఁగిరి, ఖ్యాతిగ మఱి కుందవలదు ♦ కవిచౌడప్పా!

పైహారపాటభిప్రాయమును, చౌడప్పశతకమునందలి నాలుగైదుపద్యములను విడిచినప్పు డాతనితక్కినశతకము మనోహరమై భక్తుల బగణీయమై, నీతులనిధియై, పఠనయోగ్యమై చెన్నొందుచున్నది. కొన్ని మాణిక్యములఁ జూపెదను.

క. విద్దెలమే లెఱుఁగనినరుఁ, డెద్దే పరిగడ్డితినెడి దెద్దాపనులం
దెద్దుకుఁ గొంతవివేకము, కద్దప్పా కుందవలదు ♦ కవిచౌడప్పా.

క. తా రాజసభల మెలఁగుట, తారసికతఁ జెలఁగుటెల్ల ♦ దనబ్రదుకునకా
ధారేదేరుకతినఁగా శారదవులఁ గుందవలదు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. దేవుఁడు దేవుండనఁగా, దేవుం డాదివినుఁడే ♦ దిగివచ్చెనా
ఈవిగలదొరయె దేవుఁడు, కావంగను గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. ఇయ్యంగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకే కాని మీస ♦ మందఱికేలా?
రొయ్యకు లేదా బారెఁడు, కయ్యమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. తగుపాటికవుల కియ్యని, మగముండలమూతిమీఁద ♦ మంగలియేలా
దిగఁగొఱుగఁడయ్యె మీసము. ఖగరాడ్బల కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఇట్లే రాజులను, మంత్రులను కవుల కిమ్మని, యిప్పింపు మని, యాదర్శముగ నుంచుకొనినయీకవిజీవిత మీపద్యములయందుఁ బ్రదర్శితమగుచున్న దని తోఁచుచున్నది. ఇది సత్యముకాకపోవచ్చును. ఇఁక నీతులఁ జూడుఁడు.

క. తనసతి యిడఁగా మనుమలు, తనయులు తలిదండ్రు లన్న ♦ దమ్ములు బంధుల్
దినదినమును భుజియించుట, ఘనవిభవము కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఈపద్యము బద్దెనీతులలో

క. చేరి తనచెలులఁ జుట్టలు, గోరి యభీష్టములు పంచి ♦ సుఖవనినిరి ని
స్సారము నిరర్థకంబు, విచారింపఁగ నెపుడు దశర ♦ థాభరణాంకా.

సేవకనీతి 17 పద్యము.

అను పద్యభావముతో సరిపోవుచున్నది. ఇట్లే కొన్ని ప్రకటితాభిప్రాయములే ప్రసిద్ధములైనవి యంద మగుకందములఁ జేసి యున్నాఁడు.

క. ఆడినమాటలు తప్పిన, గాడిదకొడు కంచుఁ దిట్ట ♦ గా విని మదిలో
వీఁడా కొడుకని యేడ్చును, గాడిదయును గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఇది సంపగిమన్నశతకములోని దని కొందఱందురు.

క. పరవిత్తము గోమాంసము, పరసతి తనతల్లియనుచు ♦ భావించినయా
నరుఁడు నరుఁడా రెండవ, కరివరదుఁడె కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

పద్యము నాల్గవపాదమునందలి "ఖగరాడ్బల కుందవరపు కవి చౌడప్పా!" ఇత్యాది విశేషణము లితఁడు కేవలము యతికొఱకు సంఘటించినట్లు ద్యోతకమై యీతనిపాండిత్యముపై సందియము నొదవిం

చుచున్నవి. మన మెఱుఁగనియాతఁ డొకవేళ గరుత్మంతుసంతతి బలవంతుఁడే యనుకొన్నను కొన్నివ్యాకరణవిరుద్ధ ప్రయోగములు 17 వ శతాబ్దము నందలిదాక్షిణాత్యకవులలోఁ గొందఱకువలెనే యీతనికిఁ గూడఁ బాండిత్యలోపము నారోపించుచున్నవని సందేహించుచున్నాను. నే నీమాటవలన దాక్షిణాత్యకవు లందఱు నపండితులని కాని, చౌడప్ప దాక్షిణాత్యుఁ డని గాని సిద్ధాంతముగఁ జెప్పుటకు వ్రాయలేదు.

కొన్ని నవ్వుపుట్టించు పద్యములఁ జూడుఁడు.

క. పప్పే పస బాపలకును, ఉప్పే పస రుచులకెల్ల ♦ నువిదలకెల్లన్
కొప్పే పస. దంతములకుఁ, గప్పే పస కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. బట్టలు పస తురకలకును గిట్టలు, పస గుఱ్ఱములకు, ♦ క్షితినాథులకున్*
బొట్టలు పస. చెరువులకును, గట్టులు పస కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

భక్తిప్రతిపాదకము లగుపద్యములు మఱికొన్ని చిట్టచివర కలవు.

క. చిత్తము శ్రీహరిపైఁ గిఁ, జిత్తును నిలుపఁగలేని ♦ చెడుగులమడియన్
మొత్తి, యమభటులు పొడుతుర్తు, కత్తులతోఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. అలసట వేసట నైనఁ, గలనైనన్ గనుచునైన ♦ గరుడధ్వజునిన్
దలఁచినవారలఁ జేరవు, కలుషంబులు కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

మట్లనంతునికొలువులో నీయిద్దరును హాస్యకాండ్రఁట!

ఉ॥ "అన్నిఁటమంచివారు ♦ విమలాత్ములు హాస్యకళాధురంధరుల్
సన్నుతనీతిపాలకులు ♦ జాణలు నైపుణు లెవ్వరంటిరా?
పన్నుగమట్లనంత ♦ నరపాలునిఁ గొల్చి మహానుభావులై
వన్నెకు నెక్కినట్టి ♦ గుణవంతులు ఘంటన, చౌడ గాండ్లురా॥

ఈ ఘంటన యేమైన వ్రాఁతకాఁడో తెలియదు. చౌడప్ప తనకుఁ దానే మెచ్చుకొన్న బిరుదుగుణములు.

సీ॥ గీ॥ వానిఁ గొనియాడ శేషుని ♦ కైన దరమె? । విడని వ్యభిచారిముండల ♦ వేఱువిత్తు
యాచకవరుండుకుందవ ♦ రాన్వయుండు। సరసవచనుండు నాగయ ♦ చౌడఘనుఁడు॥

---

* ఈ పద్యము ముద్రాపకులం సవరించిరి.

తన్నుఁ దానుఁ దిట్టుకొనుటవలన హాస్యమువచ్చునుగాని యది గర్హ్యముకాదా? ఇట్లే యనేకపద్యములఁ జూపుచు శతకమునే పూర్తి చేయవలె ననునంతమధురముగ సంస్కృతలోకోత్తర మైననీతులఁజిన్న చిన్న పద్దెములను గోరుముద్దలుగఁ బెట్టి నవ్వించుచు మింగఁజేయుకవిశక్తి వర్ణనాతీతము. ఇంతగుణముకలచోట నించుక దోష మున్నది క్షంతవ్యము. దోషమును విడిచి గుణమునే తీసికొనుట బుద్ధిమంతులలక్షణము. దోషముకొఱకు మంచిని విడుచుట మనకే నష్టము. కీర్తిశేషులైన రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు దోషరహితముగ నీశతకము ముద్రించియుండిరి. వారిముద్రణముకూడ నాకీవ్యాసరచన యందు సాయపడినది.

ఈతనిచరిత్ర మిట్లు వ్రాసి ముగించినపిమ్మట మఱియొకప్రతి కవిచౌడప్పశతకము దొరికినది. అం దీతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని, కుంద వరముకరణ మని మనముపడినసందియము వీడుచున్నది.

ఉ. ఆసలఁ జేరి దుర్గుణగుణాఢ్యుని దాత యటంచు వేఁడినన్
మీసము దువ్వుచుణ్ దిశలమీఁదులఁ జూచుచు దుర్మదాంధుఁడై
వీసము నియ్యలేనిపలువిత్తగులాముసు గీర్తిజేరునా?
భూసురవర్య! కుందవరభూషణ చౌడకవీశ్వరోత్తమా!

కావున నీతఁడు భూసురవర్యుఁ డని స్పష్టమైనదికదా!

మ. కరుణాసాగర హాస్యనాయక తపోగాంగేయ గోపాలత్వ
చ్చరణాంభోరుహభృంగ కుందవరవంశగ్రామణీ! ధీమణీ!
ధరణీనాయకకోటి నెప్పుడు కవిత్వప్రౌఢి మెప్పించఁగా
సరసాగ్రేసరచక్రవర్తిప గదా చౌడా జగన్మోహనా!

అని తాను కుందవరముకరణము ననియే చెప్పుకొనుటచే నీతఁడు లౌక్యశాఖకుఁ జెందినవాఁడని తోఁచుచున్నది. బహుశః నంద వరీకుఁడై యుండవచ్చును. ఏమనఁగా! చౌడేశ్వరి నందవరీకులయిష్ట దైవము. చాముండికావిలాసమునందలికథ ప్రసిద్ధ మగుట నిట వివరింపలేదు. ఈతఁడు మహాదాతయైన ట్లీక్రింద పద్యములవలనఁ దెలియు చున్నది.

ఉ. కుందవరంబురాయ భళికుంజరవైరిసమానశౌర్య నీ
కెందును సాటి లేరు ధర నించుక మించుగఁ గుల్కునీదు హా
స్యందవచోవిలాసములు హా కడు వీనులవిందుగా మహా
నందము జేయఁగా ధరణినాయకకోటికి మాటిమాటికిన్.

ఉ. కుందవరంబురాయ నినుబోటివదాన్యులమిండ భోగసం
క్రందనరూపమన్మథ సురద్రుమదానవినోద సజ్జనా
నందచరిత్ర హాస్యరసనాయక నీకు సమాను లెవ్వ రా
వందితకీర్తిలోల విను నాగళయచోడవదాన్యశేఖరా!

మ. కరుణానందరసప్రపూర్ణశశితో గాంభీర్యవారాశితో
సరసోల్లాసవిలాసమన్మథునితో సౌభాగ్యదేవేంద్రుతో
దరమా కుందవరంబుచోడకవితో దానక్రియాకర్ణుతో
సరిలే రెవ్వరు లేరు లేరు కడుహాస్యప్రక్రియాచాతురిన్.

ఇతఁడు వదాన్యశేఖరుఁ డని, కుంజరధీరుఁ డని యనేకవిధముల వర్ణింపఁబడెను. ఇతఁ డిందువలననే

క. ఇయ్యఁగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకే గాని మీస ♦ మందఱి కేలా?
రొయ్యకు లేదా మీసము, కయ్యమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచోడప్పా!

అని వ్రాసికొనినది సత్య మగుచున్నది. ఇదివఱ కనుకొనిన ట్లీతఁడు రాజాశ్రితుఁడేకాక, రాజసముఁడై రాయబిరుదాంకితుఁడై ప్రబలెను. ఇతఁడు గౌడడిండిమభట్టువలె ఢక్కా వేయించుకొనువాఁడని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

శా. చొక్కం బైనసుధారసంపుఘుటిక లోచ్చద్యఁబు నీవాక్యముల్
స్రుక్కన్ బోవనిగోస్తనీఫలతతుల్ శుంభన్నవత్కావ్యముల్
నిక్కం బన్నిట జాణుఁడౌదువు భళీ నీకెప్పుడుం జెల్లు నీ
ఢక్కావాద్యపుపద్దు కుందవరచోడా శ్రీకవీంద్రోత్తమా.

ఈఢక్కావాద్యపుఁబ ద్దెవ్వరిచ్చిరో తెలియదు. కాని యీతఁ డాకాలమున మంచికవిగా, హాస్యజాణగా, వందితరాజమండలుఁడుగా నుండి ప్రసిద్ధజీవితమును గడపినట్లు మన మెంచవచ్చును. తనముం

చెప్పును బిరుదునిశానీలతోఁ రాజుల దర్శించుచుండువాఁ డనుటయే మనకు మహాసంతోషకారణముగ నున్నది. "కవిధూర్తపత్రికారాగణిశ్రీ" అని యొకచోట సంబోధించుకొనుచున్నాఁడు. ఈప్రతియందు బూతులు మితిమీరిపోయినవి. ఇదివఱ కనుకొనినట్లు పండితజన వేద్యములేకావు. పచ్చిబూతులే యున్నవి. "చవుఁడకుందవరపుసార్వభౌమ!" యని యొకసంబోధనము కనఁబడుచున్నది. ఇతఁడంతమాత్రమున సార్వభౌముఁడు కాక కూచిమంచితిమ్మకవి కెందాడవిభుత్వము హరిశ్చంద్రకృతిపతి యీడూరిశాసనత్వమువంటి వని నే ననుకొనుచున్నాను. ఇతఁడు బహుశః నందవరపుచౌడఁ డని నేను భ్రమనొందుచున్నాను. కాని వాడుక "కుందవరపు" అనియే యున్నది. ఇతఁడు బూతుల నిట్లు సమర్థించుకొనుచున్నాఁడు.

క. బూతులు నీతులుఁ జెప్పితి, నీతులు విని మెచ్చబుధులు ♦ నీతి విదూరుల్
బూతులు మెచ్చుందురనని, కౌతుకమతి కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

చ. శరనిధి మేర దప్పినను శంకరుఁ డిచ్చువరంబు దప్పినన్
సురగురు నీతిదప్పినను సూర్యుఁడుచంద్రుఁడు త్రోవ దప్పినన్
పరుసతనాన రాఘవుని బాణము దప్పిన హాస్యకాండ్రలోఁ
సరసుఁడ జాణ గుందవరచవుఁడని పద్యము నీతి దప్పునే.

అని నీతికి నిలువఁబడుచు నే యున్నాఁడు. ఇంకొకవిశేషము! బూతు చెప్పినను నీతి తప్పనిమాట సత్యము. బూతుతోఁ జెప్పినయుపమయందును లోకోత్తరమైనసత్య మొకటి కాన్పించుచున్నది. కానియశ్లీలదోషమును నసభ్యదోషమును దప్పుటలేదు. ఇతఁ డొక పెద్దకవిగా, దాతగా, హాస్యజాణగా16వ శతాబ్దమధ్యముగమునఁ బ్రసిద్ధినొందెను.

క. *నానీతి విననివాఁడును, భానుని కిరణములు మీఁదఁ ♦ బాఱనివాఁడున్
వానను దడియనివాఁడును, గానరురా కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనికవివ్రాసికొనిన ట్టితనిపద్యములు జనవ్యాప్తినొందియున్నది సత్యము. చౌడప్పశతకమునుండి పద్యములు పామరులుకూడఁ జదువుదురు. ఈచరిత్రమిట్లు పత్రికలలోఁ గొంతవఱకుఁ బ్రకటించినది చూచి

*ఈపద్యమే వేమన్నదియనికూడ నందురు. (2. 215 Brown.)

కడపమండలవాసు లైనశ్రీజనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు నాసాధనములు, వివరములు, ఊహలు సరిగ నున్నవని జాబునువ్రాసి పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి.

ఇతఁడు గౌరవనీయుఁడయిన సుకవి. ఈతనికి గజస్థవిజయ గ్రంథకర్తయయిన "మట్ల యనంతరాయ నిర్మితంబునగు" అనంతరాజపురప్రాంతంబునందలి తటాకంబు క్రింద గొన్ని యినాములున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇవి యిపుడీతని వంశీకు లనుభవించు చున్నారు. ఈయనంతరాజపుర మీ కడపమండలమందలి బద్వేలు తాలూకాయందు బద్వేలు పురపరిసరమునగలదు. ఈబద్వేలుతాలూకాయం దీవంశముపేర గౌరవముగు తాంబూలాదుల వివాహాది శుభకార్యముల నిచ్చుచున్నారు. ఇద్దాన నీమహాకవి పూజనీయుఁడయినట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పటికిని వాడుకగానేయున్నది. మట్లయనంత రాయలకాలమున నీకవియుండినట్లు శ్రీ సుబ్బరావుగారి వ్యాసమువలన విశదము. మట్ల యనంతరాయలు "బద్వేలు, సిద్ధవట్టము, పుల్లంపేట, యనుమూడు తాలూ కాలకు నాయకుండయినట్లును, వారివృత్తాంతబోధిని (Cuddapah District Gazettee) యందు విదితము. శతకమును పేరే కాని నీతులు, బూతులుగలసి రెండువందల కెక్కు వగా గాన్పించుచున్నవి. ఆంధ్రలోక మీయితివృత్త మెఱుంగుగాక. మున్ముందు విశేషముల దెలియబఱతు."

(కృష్ణాపత్రిక 8—3—1919)

పరిషత్పత్రికసంపు 7 సంచి 2 పుట 7 లో నిట్లున్నది.

"చౌడప్పకబ్బమను సీసపద్యాంధ్ర నిఘంటువును రచియించినకవి యీచౌడప్ప యేకావచ్చును."

ఈగ్రంథమునకై ప్రయత్నింపఁగా దొరకినది. దానివివరము లాంధ్రపత్రికలో నిట్లొకసారి ప్రకటించితిని.

"కవిచౌడప్ప జీవితమును నేను గ్రంథరూపమునఁ ప్రకటించిన పిమ్మటఁ గొన్ని నూతనవిషయములుకూడఁ జేకూరినవి. అవి నే నిపుడు ముద్రింపఁబోవు శతకకవులచరిత్రములోఁ జేర్చుచున్నాను.

కవిచౌడప్పయే వ్రాసెనని శ్రీ హా. సేతురామయ్యగారు పరిష త్పత్రికలో వ్రాసిన "చౌడప్పసీసము" లనుగ్రంథముప్రతి నాకుఁ జిక్కె

సది. అందలివిశేషము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. ఇది ౩౦ సీసములుగల శుద్ధాంధ్రనిఘంటువు.

గ్రంథారంభము.

క. కప్పమెయి రేని పేరట, ముప్పది సీసంబు లాంధ్రముగఁ జెప్పెను చౌ
డప్పయు నీకబ్బంబునఁ, దప్పించకఁ డార్యులారఁ దగ నతిసేతున్

పద్యములమకుటము బళిరకరివేల్పుశతకమును బోలియున్నది. ఎవ్వరెవ్వరి ననుకరించిరో తేల్చుకొనవలసియున్నది.

సీ| గోలనముగుదారి గోలనం గనుముల్లు, గోల యోవయుఁ బకిగోల యనఁగ
డిందు లీనఁబు కడెందు తోరంబును, డిందు నుంటకును బేరెంపు క్రీడ
తీంద్రడంబు చికిలిమెట్టుంగ్రడు మట్టాటవాఁ డంద్రడు వాఁ డంట వేగంద్రుబరువు
వెల్ల నిండుట పాలవెల్లి పాల్కడలి రేపల్లె నాఁగను గొడు గెల్లి నాఁగ
గీ|| తట్టి యన యెడ్డె పెనుచోర । పట్టెమీసు, తొట్టు పట్టాలవోడ్డె క్రో । ల్లుట్టె నాఁగ
మట్టిచిట్టప నున్న రాశట్టమిన్న కట్టిచెలివేల్ప ముజ్జగాల్ బొట్టువాల్ప.

సీ| విరియ నా పువ్వు సీ । విరియ నా కల్లు వా । విరియ నాచెట్టు కా । విరియ పొగయు
పరియ నా డాలు రూ । పరియ నా సొగసు మే । పరియ నా తిండి తే । పరన తెగువ
తరులనా వళులు బి । త్తరులు నా చెలులు చి । త్తరులు నా బొమ్మల । త్తరులు వలపు
కటియ నా కప్పు చా । కరియ నా సాక్షి బూ । కరియ నా నదుల్పు టక్కరి న దొంగ
వరియ నా చేను లా । వరియ నా బంటును । సరియ నా దండ కే । సరులు వద్లు
నూరిజనకల్ప వరదండనూకతల్ప । దంబుకటి వేల్ప పిట్టసిడంబు దాల్ప ||

తుదిపద్యము

క. వనదేవత కాశ్రే డన, దనరును గుప్ప కరియోకతమునకు పేరై
చను వంకకన్ర లాతా, మన కొకటి యనఁగ జుట్టు నంబుజ నేత్రా.

"చోడప్పసీసములు సంపూర్ణముగా కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్య వ్రాసెను. శ్రీరామచంద్రా! నీవేగతి. వికృతినామ సం॥ర చైత్ర బ॥ విదియ సోమవారం"

ఈప్రతి చూపిన శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను. ఈగ్రంథము శతకము వ్రాసిన చౌడప్పయే వ్రాసినట్లు నామసామ్యము

నుబట్టియు, వాడుకనుబట్టియు శ్రీ సేతురామయ్యగారూహించియుందురు. ఇది చౌడప్పదే యనుటకు మొదటిపద్యమునందలి పేరు తక్క వేఱాధారములు లేవు. వ్యతిరేకనిదర్శనములు చేకురువఱకిది కవిచౌడప్ప దనియే నమ్మవలయును గాక!" (ఆంధ్రపత్రిక దుందుభి భాద్రపద శు ౧౧ శనివారము)

"పాము" శబ్దమునకుఁ బర్యాయపద మగు "కాకోదర" శబ్దము నీతఁ డిట్లు ధరించెను. "కాకోదర! కుందవరపు కవిచౌడప్పా!" అని కొన్నిపద్యములమకుటముగాఁ గనఁబడును. ఈకాకోదరశబ్దమున కర్థ మూహ్యము.

(1) నన్నెచోడుని కుమారసంభవములో

మహాస్రగ్ధర. "హరహాసాకాశ గంగాత్యమలజల మరాళాబ్జనీహార భాస్వ
ద్ధరకర్పూరేందు కాకోదరవరపతి దిగ్దంతి పక్షీరనీరా
కరముక్తాహారకుందోత్కర రజతశరత్కౌముదీద్యోతకీర్తి
శ్వరు నాత్మారాము వాణీవరుపరగురు సర్వజ్ఞుసజ్ఞానదూరున్||

(2) నారాయణశతకమునందు.

"కడకుంబాయక వేయినోళ్లుగల యాకాకోదరాధీశుఁడున్
కడముట్ట న్వినుతింపలేక" (2వ పద్యము.)

(3) భారతమున.

"సర్పయాగమున భస్మము సేయుము తక్షకాది కాకోదరసంహతిన్"
(ఆదిపర్వము)

కవిచౌడప్ప పలువురఁదిట్టి "కాకోదరుఁ" డయ్యెనా? వేఱర్థమున్నదా? "ఖగరాడ్బలుఁడు" కావునఁ గాకోదరోదరుఁడా? పండితులుచర్చించెదరుగాక!

పరమానందయతి.

ఈతఁడు (1) సంపగిమన్నశతకము (2) పరమానందశతకము (3) దత్తాత్రేయశతకము (4) శివజ్ఞానమంజరి యను ద్విపదకావ్యమును (5) ఉత్తరగీతావ్యాఖ్యయును వ్రాసినాఁడు. ఇతఁడు శైవాద్వైతి. దత్తాత్రేయగురువు శిష్యుఁడు. ఈతని శతకములయందు నీతి, అద్వైతము, యోగము మొదలగు విషయములనుగూర్చి వ్రాసియుండెను. క్రీ॥ శ॥ 1590 ప్రాంతములయం దున్నదత్తాత్రేయ యోగీంద్రుఁ డొకఁడు తరిగొప్పుల మల్లన్నగురువు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈ దత్తాత్రేయుఁడే మనపరమానందయతికి గురువైనయెడల నీకవి 16 వ శతాబ్దాంతమున నుండియుండును. శివజ్ఞానమంజరిలోఁ గవి తాను దత్తాత్రేయుని ప్రియశిష్యుఁడ నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

"అనువుమీఱఁగ దత్తాత్రేయగురుని, అనఁగుశిష్యుడు పరమానందతీర్థ
లోనరిఁ చెనీకృతి నుత్సాహలీల" × × నాపాలిదేవుని నాగురునాథు
నాపాలిపెన్నిధి నన్నేలు వేల్పు, నొనర దత్తాత్రేయయోగిపుంగవుని
మనసున వాక్కున మఱి కాయమునను, భావించి నుతియించి భక్తినిమించి
సేవించి పూజించి చెన్నువహించి, అతిముదంబునను పరమానందతీర్థ
యతినామధేయుఁడ నింపుదలిర్ప"

ఈదత్తాత్రేయగురుని వేదాంతు లగు ధేనువుకొండ తిమ్మయ, చింతల లింగావధాని, యోగానందుఁడు, కంభంపాటి నారప్ప మొదలగువారును, చాముండికాపురాణమును వ్రాసినరామకృష్ణకవియుఁగూడఁ బొగడియున్నారు. బహుశః యీతఁడు 1590 క్రీ॥ శ॥ పూర్వుఁడైయుండును.

ఈకవి ఉత్తరగీతావ్యాఖ్యలో నిట్లు పలికినాఁడు.

శ్లో॥ ఓం జగదఙ్కురకన్దాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
గళితాఖిలభేదాయ నమశ్శాన్తాయ తేజసే
నమః పరమశాంతాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
శ్రీ దత్తాత్రేయయోగీంద్ర చంద్రాయ పరమాత్మనే.

"శ్రీమద్దత్తాత్రేయగురుచరణసరోజనుతషట్పదకరాయమానమానసుండగు పరమానందతీర్థనామధేయుండు మహాభారతమందు ధర్మక్షేత్ర మయిన కురుక్షేత్రమందు అర్జునుండు శ్రీకృష్ణునిచాత గీతలు పద్దెనిమిదిఅధ్యాయాలచేతనున్నూ ఉపదేశింపబడిన తత్త్వస్వరూపమును విషయభోగప్రాబల్యముచాతను మఱచినవాఁడై తిరగాను అశ్వమేధపర్వమందు ఆత్మతత్త్వము లెస్సగా తెలిశేటందుకు యిచ్ఛయించినవాఁడై భగవానులఁగూర్చి అడుగగాను ఉత్తరగీతలు మూఁడు అధ్యాయాల చాతనున్నూ పూర్వవ్యాఖ్యాతలు అర్థం వ్రాశేటప్పుడు అనేకశ్లోకముల తాత్పర్యము లెస్సగా విచారించక అనుభవ విరోధముగా వ్రాశినారు గనక ఆఅర్థాలు పరిహరించి అవ్యుత్పన్నులైన ప్రాకృత ముముక్షువుల విషయీకరించి ఆంధ్రభాషాపద్ధతిని ఉత్తరగీతార్థము విని తెలిశి కృతార్థులౌదురుగాక యని తెనుగు వ్యాఖ్యానము చేశేను. తత్ప్రకారం జెట్టిదనిన అర్జునుం డడిగేప్రకారము."

ఈ పైవాక్యములును, శ్లోకములును. మనకవిగురువు వివరములును, అతఁడు వ్రాసిన గ్రంథవిషయమును, 16 శతాబ్దాంతము నందలి టీకా గ్రంథముల యందలి భాషావిశేషములను స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి. ఈతని 3 శతకములును, శివజ్ఞానమంజరియుఁ గూడ నీతఁడద్వైతమతప్రతిపాదనమునకై వీనిని రచియించె నని తెలియఁజేయును. ఈతనిధోరణి-మతము-భావప్రకటనమును గూడ వేమనకవీంద్రుని పోలికనున్నది. పద్యము జూడుఁడు.

(1) పరమానంద శతకము 111 పద్యములుకలది.

క. శ్రీవరగిరిజా దాయక, గోవిందలలాట నేత్రగోపలతిలకా
భావజసంహార హరిహర, భావాత్మకశివముకుంద! పరమానందా!

క. దైవము లిద్దఱు నేకో, దేవాదిస్మృతుల వలనఁ దెలియగనొకటే
భావించెద మిము నేకే, భావంబున శివముకుంద! పరమానందా!

(2) దత్తాత్రేయ శతకము 112 పద్యములుకలది.

క. శ్రీవిలసిత వరసంయమి, సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము మము నెల్లప్పుడు, తావరముగ గుణవిధేయ! దత్తాత్రేయా!

శా. శ్రీవిఖ్యాతిగ నాత్మతత్త్వరచనా సిద్ధాంతవాక్యార్థముల్
కవిన్ మీరగ గద్యపద్యములఁ బ్రాఖ్యించెప్పి యర్పించితిన్

దేవా! గైకొను భక్తవత్సలతఁ బ్రీతిన్నన్ను రక్షింపు ప్ర
జ్ఞావిఖ్యాత ప్రమోదచిత్తమున దత్తాత్రేయ యోగీశ్వరా!

(౩) సంపగిమన్న శతకము.

ఈక్రింది పద్యములవలన నీతఁడు వేమన ననుకరించె నని యన వచ్చును.

క. వేసాలెల్లయు భువిలోఁ, గ్రాసాలకె కాక, ముక్తికాంతకు నేలా
వాసిగలుగ యోగియ, స్వేచ్ఛాసంచారుఁడు గదన్న ఘనసంపన్నా.

(అ) ఈ సంపగిమన్నఁ డెవరో యని చూచిన నీక్రింది సంబోధనలవలన విష్ణు వని తోఁచుచున్నది.

(1) "నీలమణిశ్యామా" (1)
(2) "సనకాదిముని ప్రసన్న!" (3), (32), (78)
(3) "శరణాగత సుప్రసన్న" (2)
(4) "సలలిత కాంతిప్రసన్న!" (4)

ఈతనిఁ గవిచౌడప్ప యనుకరించినపోలిక యొకటి.

క. వానలు పస పైరుల కభి, మానము పస వనితలకును మఱియోగులకున్
ధ్యానము పస యామీఁదట, జ్ఞానముపస సుప్రసన్న! సంపగిమన్నా!

ఈ సంపగి మన్నఁడు దక్షిణ హిందూస్థానమున నెక్కడనైన నుండెనేమో యాగ్రామనామము విజ్ఞులు తెలియఁబరచెదరుగాక!

(ఇ) కొన్ని భాషాదోషము లని చిన్నయసూరివ్యాకరణము ననుసరించువారు చూపఁదగినవి.

(1) "సాటౌనా."
(2) "గర్భుకైన"
(3) "ముక్తట" (ముక్తి+అట)
(4) "సంసారైతే"
(5) "తెలుసుట"

(ఈ) ఈతఁడు కావేరీతీరమువాఁ డని యీక్రిందిపద్యమువలన నూహింప వీలగుచున్నది.

"గాడిదవాలంబుఁ బట్టి కావే రీఁదన్" (33)

(ఊ) "కూనలమ్మ సంకీర్తనలు" అని యొకచో వ్రాసెను. (పాదు 34.)

ఈతని కులగోత్రములు కాపురస్థలము మొదలగువిశేషములు తెలియవు. ఈతనిగ్రంథములన్నియుఁ జిక్కుచున్నవి. ఈతఁడే గురుశిష్యసంవాదరూపమున నొక స్వతంత్రవేదాంతగ్రంథమును జక్కని గ్రాంథిక వచనములో "ఉపదేశక్రమము" అను పేరుతో వ్రాసెనని తెలియుచున్నది. ఈ గురుపరంపరావిశేషములను, ఇట్టి వేదాంత గ్రంథవివరములను దెలియఁగోరువారు (1) పరిషత్పత్రిక సం॥6; ఆంధ్రకవుల చరిత్రము పుట 306. (1899); ప్రాచ్యలిఖితాగార గ్రంథవివరణములును జూడుఁడు.

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) దత్తాత్రేయశతకము.

క. పరుసము సోకిన లోహము, పరుసముగా నేరదెందు బంగారౌఁటే
గురునకు సమమే పరుసము,తరమదిగా కెక్కుడాయె దత్తాత్రేయా. 43

క. అనుదినము తత్త్వశాస్త్రము,లనువుగ తాఁజదివి చదివి యందుల యర్థం
బనుభవముగాక యుండిన, తనచదువులు వ్యర్థమాయె దత్తాత్రేయా. 57

క. దారమున ముక్కుచీమిడి,యూరిన నది నోరఁదియ్య నోహోకాయం
బేరీతి నిలుచు నకటా, తారోయదు జనుఁడుజాయ దత్తాత్రేయా. 74

క, తను దానెఱిఁగిన పిమ్మట, తన కెవ్వరు లేమి తెలియ తానుండానే
తనకొడుకు గలిగెనేనియు,తనకే తాభేదమాయె దత్తాత్రేయా. 81

క. తానైతే పురుషుండఁట, మేనైతే ప్రకృతి యనుచు మిక్కిలిపలుకన్
దానును మేనును వేఱను, దానికిఁదామూల మాయె దత్తాత్రేయా. 83

(2) సంపఁగిమన్న శతకము.

క. వినవలె సద్గురువులచేఁ, గనవలె నఱచేతియుసిరికాయయుఁ బలెఁ దా
మనవలె బ్రహ్మము దానై, సనకాదిమునిప్రపన్న ! సంపఁగిమన్నా ! 7

క. తాటాకులలో వ్రాసిన, మాటల నా? ముక్తిపొడి మర్మముఁ దెలియన్?
నూటియగు రాజమార్గము, సాటి యగునె యచటనున్న ! సంపఁగిమన్నా ! 8

క. ఎక్కడి చదువులు బోధలు, మక్కువ ననుభవములేని మాటలు వినఁగాఁ
బుక్కిటి పురాణములకై జక్కుల సంతోష మెన్న సంపఁగిమన్నా! 12

క. వానలు పస పైరులకును, మానము పస వనితలకును మఱి యోగులకున్
ధ్యానము పస యామీఁదట, జ్ఞానము పస సుప్రసన్న సంపఁగిమన్నా! 17

క. తనవారి నెదుటివారిని । జనవారిఁగఁ జూడనేర్చు ధన్యులు చాలన్
ఘనకీర్తుల చేమింతురు । సనకాది మునిప్రసన్న సంపఁగిమన్నా! 112

క. కూడదు గతి సంసారికి, బూడిదలో గచ్చకాయ పొరలినభంగిన్
వాఁడును వీఁడును దానై, జాడ యెఱిఁగి నడువ రన్న! సంపఁగిమన్నా! 114

(3) పరమానందశతకము.

(శివముకుంద శతకము)

క. సుజ్ఞాని మహిమ యెప్పుడు, సుజ్ఞానియె యెఱుఁగ నేర్చు సుస్థిరమతియై
యజ్ఞాని తెలియనేర్చునె, ప్రాజ్ఞనిగతి శివముకుంద పరమానందా!

శివకేశవుల కభేదము చెప్పెను.

క. హరిహర గిరిధర పురహర, గరుడధ్వజ నీలకంఠ కనకాంబరశం
కర గౌరీధవ మాధవ, పరమాత్మా! శివముకుంద పరమానందా!

మారవి కవి.

నేర మొనరించినవాఁడు తప్పించుకొనిపోయినను నేరస్థుని జాడలు తెలిసికొనుట కనువగుగుర్తులు నేరము జరిగినచోట నెవ్వియయిన నుండక మానవని యపరాధపరిశోధకుల సిద్ధాంతము. అట్లే కవులు తాము కావ్యమొనర్చిన కాలము తెలియఁజేయకపోయినను, బరిశోధకులు, శ్రద్ధతో గమనించినఁ గవివివరములం గనుగొనుట కనువగు సాధనములు కావ్యమునం దుండకపోవని చెప్పుట సత్యేతరముకాదు. సరిగ కవినామము, కులము, గోత్రము, కాలమును సునిశ్చితముగ నిర్ణయింపలేకపోయినను శ్రద్ధతోఁ బరీక్షించినచోఁ గావ్యచరిత్రి మించుక స్థూలముగ నైనఁ జెప్పవీలుండక పోదు. శతకములలోఁ గొన్నిఁట

వివరము లెవ్వియు నుండకపోవుటచే నూతనమార్గముల నన్వేషణ మగత్య మగుచున్నది. ఈనూతనపద్ధతులలో నేఁజేయు సిద్ధాంతములు, వెల్లడించు సందేహములు, నెల్లప్పుడు సత్యములు కాకపోయినను — పూర్వపక్షముండినను — సత్యమును సమీపించుట కనువగుమార్గము లుండకపో వనుధైర్యముచే నిట్టిపనికిఁ బూనితిని. ఈ యువినయము గర్వముగాఁ దలపోయక నాప్రయత్నములకు విజ్ఞులు చర్చచే సాయ పడుసహృదయు లగుదు రని యాశ నొందుచున్నాను.

భాస్కరశతక మకారాది నియమసమన్వితముగఁ గన్పట్టు చున్నది. "అంగనసమ్మరాదు" "అక్కరపాటువచ్చు" "అడిగినయట్టి" ఈ విధముగ నున్నపద్యములు వరుసగ నక్షరక్రమముగఁ గన్పట్టు చున్నవి. శతకమునందుఁ గవిపేరుగాని, కాలముకాని యితరవివర ములు కాని కనఁబడవు. ఐన నీశతక మీఁదఁ బ్రకటించిన వారిం దునుగూర్చి కొన్నివివరములు వ్రాసియున్నారు. అవి ముందుఁ జదు వుదము.

కర్తృత్వము.

ఈశతకము మారన వెంకయ్య కృత మని కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులపై నుండుటఁజూచి శ్రీబ్రౌనుదొరగా రిది తత్కృతమని నిర్ణయిం చినట్లు వింటిమికాని యదియెంతవఱకు విశ్వాసార్హమో తెలియదు. మారన యనున దింటిపేరో తండ్రిపేరో తెలియదు. ఏకాలమువాఁడో ముందే తెలియదు. వాఙ్మయప్రపంచమున మార్కండేయపురాణ కర్తయగు నొకమారన్ననుమాత్రము మన మెఱుఁగుదుము.

ఇది యిట్లుండగా నీ శతకమునుగూర్చి కొన్నికథలు వ్యాప్తిలో నున్నట్లు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయుచున్నారు. అవి మిక్కిలి వినోదజనకములుగా నున్నవి.

(1) "ఒకబ్రాహ్మణున కిరువురు కుమారు లుండిరి. వారితండ్రి చాలధనము సంపాదించి మరణించెను. తరువాత నాకుమారు లిరువురును పెద్దవారై విభాగము నొందఁ దలఁచిరి. కాని వారిలో వారికిఁ బొత్తు తెగలేదు. ఉభయులును దగవులాడుకొని నుటి

కొన్నినాళ్లకు రాజుకడకుఁబోయిరి. ఆరాజుపేరు భాస్కరుఁడు. అతఁడు కవితాప్రియుఁడు. వచ్చిన సోదరులఁజూచి మీరేయూరు? మీరేమి చదివినారు? మీపేరు లేమి యని వారినిఁబ్రశ్నింప వారుచితోత్తరముల నిచ్చి మేము శాస్త్రములుచదివితిమి. తెనుఁగున బాగుగఁ గవిత్వము చెప్పఁగలము” అని సోదరు లిరువురు బదులుచెప్పిరి. అంతట రాజు వారినిఁజూచి మీరుచేరియొక గ్రంథమును వ్రాసితెచ్చిన మీ ప్రజ్ఞవు పరిష్కరించెద నని నుడివెను. మేమట్లు చేయువఱకుఁ దగవు పరిష్కరింపకుండిన మాకవకాశములేదని వారు బ్రతిమాలఁ బోనిం డొక్కొకశతకమునైన వ్రాసికొనిరండని రాజు మెదలయిచ్చెను. మేమిరువురము నొక్కశతకము నిప్పుడే మీరుకృతిపతిగా నిచ్చుటనే చెప్పెదు మని యాసభలోనే శతకము నారంభించిరి. పెద్దవాఁడు పద్యము పూర్వార్థమును, చిన్నవా డుత్తరార్థమును, జెప్పుచు నాశతకమును ముగించిరి. అంత రాజు బుద్ధిమంతు లగుసోదరుల సమాధానపఱచి కొంతద్రవ్య మిచ్చి పంపివేసెను. శతకరచనమునుబట్టి యోజించిన నీకథ నమ్ముటకు స్థూలదృష్టికి వీలుగ నున్నది. వినోదజనకముగ నున్నది. కాని విరోధమున నున్నసోదరులు పూర్వోత్తరార్థముల గుదిగూర్చుటలో నైకమత్యమేల కలిగియుండవలె నని సవ్వవచ్చుచున్నది. ఈకథయే సత్యమైనచోఁ బెద్దవానికంటె నుత్తరార్థము నుడివినచిన్నవాఁడు ప్రతిభాశాలి యని చెప్పనగును. కాని యాశాస్త్రిలవారే యీశతకమునుగూర్చి వాడుకలో నున్నమఱియొక కథను జెప్పుచున్నారు.

(2) ఒక బ్రాహ్మణున కిరువురుపుత్రులు. వారితండ్రి వారి చిన్నతనముననే మరణించెను. చిన్నవాఁడు చదువక మూర్ఖుఁడై చరించుచుండెను. అంతటఁ బెద్దవాడొకనాఁడు చిన్నవానినిఁజూచి కోపించి “నీవు విద్యావంతుఁడ వైనఁగాని యింటికి రావల దని యిల్లువెడల నడఁచెను. అతఁడు కొందఱు యాత్రికులతోఁ గలసి, కాశికి బోయి, శ్రద్ధతోవిద్యలనేర్చి కొన్నియేండ్ల కింటికి వచ్చెను. వీధిగుమ్మముకడ నిలువఁబడి తలుపుఁగొట్టి యన్నను తమ్ముఁడు పిలిచి తలుపుతీయు మనఁగాఁ దమ్ముఁడు విద్యలనేర్చి వచ్చినాఁడో లేదోయని యన్న సందేహించి తలుపుతీయలేదు. నేనడిగిన ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము సరిగఁజెప్పిన దలుపుతీయుదు నని యన్నచెప్పి పద్యము పూర్వభాగము నన్నచదివి పూరింపు మని తమ్ము నడిగెను. తమ్ముఁ డుత్తరభాగమును జెప్పుచువచ్చెను. తమ్ముఁడు సూర్యోపాసకు డగుటచే “భాస్కరా”యని పద్యములు సూర్యాభిగవత్పర ముగఁబూరించుచువచ్చెను. నూఱుపద్యము లైనతరువాత నన్న తమ్మునికి దలుపు తెఱచి యాతని గౌరవించెను.”

ఈ కథ కూడఁ జమత్కారముగ నున్నది. కాని యొకటి రెండు పద్యములతోఁ దమ్ముని కవితాపటిమ తెలియవలసిన యన్న యట్లుగాక నూఱుపద్యములవఱకుఁ దమ్ముని శక్తి నెఱుంగలేకపోయె ననుట స్వభావవిరుద్ధముగ నుండి మందహాస మొదవుచున్నది.

ఈకథలు రెండును భాస్కరశతకము నందలినూతనమార్గమగు నట్టి పూర్వోత్తరార్థసంఘటితము లగుపద్యములవలనఁ బుట్టినవే కాని సత్యము లనుకొనుటకు వీలులేదు. పై రెండుకథలవలనను శతకకర్త లిర్వురైనట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని యీక్రిందిపద్యమువలన శతక మేకకవికృత మని తెలియుచున్నది. చూడుఁడు :—

"ఇంచుక నేర్పుచాలక విహీనతఁజెందిన నాకవిత్వముల్
మించువహించె నీకతన మిక్కిలి యెట్లనఁ దోలుబొమ్మలన్
మంచి వివేకి వాని తెరమాటున నుండి ప్రశస్తిరీతి నా
డించిన నాడవే జనుల డెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా."

ఇందలి "నాకవిత్వముల్" అని యుత్తమపురుషైకవచనము కవి యొక్కఁడని తెల్పుచున్నది. పోనిండది "మాకవిత్వముల్" అనుకొందము. యతిస్థానమున "నా"యున్నదా? యని ప్రశ్నించుకొంటిమా తరువాతనున్న భగవత్పర మగు "నీకతన"యడ్డమురావచ్చు నన వీల గుచున్నది. ఏమనఁగా? పై కథయందే తమ్మునికొక యిష్టదైవము వేఱనియున్నదికదా! ఇరువురదైవములు వేఱగుట "మీకతన" యని బహువచన ముండవలదా? అదియు "మీకతన" యని మార్చుకొంద మని రమారమి యిరువది ప్రతులఁ జూచితిని. అన్నిట నిట్లే యున్నది. ఉన్నదానిని మార్చుట, పంచాంగముకొఱకు నక్షత్రముల మార్చుటవంటి దని గ్రంథస్థనిదర్శనమును ఘనముగ నెంచి పైవాడుక కథలను విడ నాడితిని. పెద్దలు విమర్శించి చూడవచ్చును.

ఇఁక భాస్కరుఁడను రాజున కీకృతియా? యనునది తేలవలెను. ఇరువురు శతకమును వ్రాయ నందున పై కథలు రెండును కల్పితము లనికాని, ఆకథలోని భాస్కరశతక మింకొకటియుండవలె ననికాని మ

నము నిశ్చయించుకొనవలసియున్నది. శతకమునందలి కొన్నిమాటల చేత నిందు మొదటికథలో జెప్పినభాస్కరుఁ డనురాజున కీకృతియున్నది మొదలే నిలుచుటలేదు. ఎట్లనఁగా ?

"శ్రీగల భాగ్యశాలిఁ కడఁ జేరఁగవత్తురు తారుగాక మా
రాగమనప్రయాసమున కాదటనొచ్చియు వైననిల్వ ను
ద్యోగము చేసి రత్ననిలయుండని కాదె సమస్త వాహినుల్
సాగరుఁ జేరుటెల్ల మునిసన్నుత సద్గురుమూర్తి భాస్కరా. 1

"రాకొమరుల్ రసజ్ఞునిఁ దిరంబుగ నున్నను నుంచినట్లు భూ
లోకమునందు మూఢుఁడమలోపల నుంపరు నిక్క మేకదా
చేకొని ముద్దుగాఁజదువు చిల్కను బెంతురుగాక పెంతురే
కాకము నెవ్వరైన శుభకారణ సన్మునిసేవ్య భాస్కరా." 87

పై రెండు పద్యములయందును (1) "మునిసన్నుత సద్గురుమూర్తి భాస్కరా (2) శుభకారణ సన్మునిసేవ్యభాస్కరా" యని భాస్కరునకు విశేషణములు కనఁబడుచున్నవి. ఈశతకమును బ్రతిపదార్థటీకాతాత్పర్యములతో వ్రాసిన శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారీపద్యములఁ జూచియే యుందురు. శతకారంభ పద్యమునందే భాస్కరుఁడు మునిసేవ్యుఁడని, సద్గురుమూర్తి యని యభివర్ణించినఁకవి రాజునై యుండ దని తెలియుచున్నది. రాజు మునిసన్నుతుఁడు కావచ్చును. కవికి గురుమూర్తియగునా? సన్మునిసేవ్యుఁడగునా? శుభకారణుఁడుకూడఁ గావచ్చునందము. కావున భాస్కర శబ్దమిచ్చట సూర్యపరమైనచో నాల్గు విశేషణములకును గతి కనఁబడుచున్నది. రాజుపరమన్న రెంటికి గతి పూజ్యము, రెంటికి సందేహము. కావున శ్రీశాస్త్రిగారును, విజ్ఞులునుగూడ 1, 87, 110 పద్యముల ననుసరించి యీశతక మేకకవికృత మనియు, సూర్యదేవు నుద్దేశించి వ్రాసిన దనియుఁ బూర్వపక్ష మంగీకరించెద రని తలంచుచున్నాను.

పైఁగా నీకథలు గంజాము విశాఖపురి మండలములఁ జెప్పుకొందురేమో కాని మా గోదావరి కృష్ణమండలముల నేను వినియుండలేదు. ఈకథల కాధారము లెచ్చటనైన నున్నఁ బ్రకటించు విజ్ఞులకు

వందనము లాచరించెదను. శుభకారణుఁడు, సన్మునిసేవ్యుఁడు, మునిసన్నుతుఁడు నగు భాస్కరుని "మద్గురుమూర్తి" యని కవిచెప్పికొనుటచేఁ గవిపేరు నిశ్చితముగ నిర్ణయము కాకపోయినను, ఆతఁడు సూర్యోపాసకుఁ డని తేలుచున్నది.

కవిస్థలము.

ఇదికూడ స్పష్టముగఁ దెలియు నాధారములు కనఁబడవు కాని యీక్రిది రెండు పద్యముల వినుఁడు:—

"క్రూరమనస్కులౌ పతులఁగొల్చి వసించిన మంచివారికిన్,
వారిగుణంబె పట్టి చెడువర్తన వాటిలు మాఘరీజలో
దారలు గౌతమీముఖమహానదు లంబుధిఁ గూడినంతనే
క్షారముఁజెంద వే మొదలికట్టడ లన్నియుఁదప్పి భాస్కరా. 35

ఘనబలసత్వ మచ్చుపడఁ గల్గినవానికి హానిలేనిచోఁ
దనవగు సత్వమే తెలుచుఁ దన్ను నదెట్లన నీరు లావుగాఁ
గను వయిసించినన్ జెరువుకట్టకు సత్వము చాలకున్నచోఁ
గనుమలు పెట్టి నట్టనడిగండి తెగంబడకున్నె ? భాస్కరా. 37.

ఒకచోట "గౌతమీముఖ మహానదు లని" యింకొకచోట నధికార్థమున "లావుగా" నని కవి వాఁడుటచేతను, భాస్కరశతకమును గూర్చి వాడుకలో నున్నవని చెప్పినకథలు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారిచేఁ బ్రకటితము లగుటను, సదరు శాస్త్రిగారు విశాఖపురప్రాంతముల నున్నవా రగుటను గవి బహుశః గోదావరి కుత్తరభాగమున నున్నవిశాఖపురిమండలి వాఁ డన వీలుండునా యని సందేహ మొదవుచున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారు కూడ యోజించెదరుగాక !

కవికాలనిర్ణయము.

కవివివరములు శూన్యమైనప్పు డాతనికాలనిర్ణయ మొనర్చుట మాత్రము సులభమా ? ఐనను శతకమునందలి భాషనుబట్టి, ఇతర విశ్వాసార్హ నిదర్శనములనుబట్టి కొంచెము ప్రయత్నించి చూతము.

తెలుఁగులో ముద్రిణ మారంభమైనప్పటినుండియు నీశతక మచ్చుపడుచున్నది. అతిప్రాచీనము లగుతాటియాకులప్రతులపైఁ గూడ నీశతకము దొరకుచుండుటచే నిది చాలప్రాచీనమైన దనియే నిర్ణయ మగుచున్నది. ఈ శతకమునందలి,

"దక్షుఁడు లేని యింటికిఁ బదార్థము వేయొక కోటివచ్చిన
లక్షలు వచ్చుచుండినఁ బలాయనమై చను గల్లకాదు ప్ర
త్యక్షము వాగులున్ వఱద లన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే
యక్షయమైన గండి తెగినట్టి తటాకములోన భాస్కరా. 35

అనుపద్యము " అప్పకవీయము " లో నుదాహరణముగఁ బ్రయోగ మీయఁబడినది. అప్పకవికాలము క్రీ. శ. 1660 యని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కావున నీశతక మప్పకవి నాఁటికే ప్రౌఢ శతకముగా వాడుకలోనుండి యున్నట్లు నిర్ణయ మగుటచే నిది చాల ప్రాచీన శతకరాజ మని తెలియుచున్నది. ఎంతప్రాచీన మైనను నన్నయకుఁ బూర్వపుది కాదని శతకమునందలి రెండవ పద్యమునందలి సారంగధరచరిత్రాంగులప్రసంగము నిర్ణయించుచున్నది. అనఁగా భాస్కరశతకము 11, 17 శతాబ్దముల నడుమ పుట్టియున్నదని స్పష్టము. గురికి బారెడెచ్చు తగ్గుగా 600 సం॥రముల యంగలోఁ గవి కాలనిర్ణయ మొనర్చుట యొకయజ్ఞ మొనర్చుట యైనది. ఇది 15 వ శతాబ్దములో నుండియుండవచ్చు నని బొల్లవచ్చును. కాని సత్యాన్వేషణతత్పరుఁడుగ నుండవలసినచరిత్రకారుని కట్టిదానివలనఁ బ్రయోజనము సున్న. అదియుఁగాక తనసోదరులఁ గొన్నివందల సం॥ల వఱకు సత్యము సమీపింపకుండ నాటంకపఱచిన దేశద్రోహి యగును. కావునఁ దనయశ స్కీకిఁ జదువరులు నిందించిన నిందింతురుగాక! ఇతరులు నోరెత్తుటకు వీలులేనిప్రబలనిదర్శనము లున్నప్పుడుతక్క చరిత్ర వ్రాయఁగోరువాఁడు సాహసించి యుజ్జాయింపుసిద్ధాంతములను జేయరాదు. తనకే సందేహములుగ నుండు విషయముల నిర్ణయించి చెప్పరాదు. ఈ విశాలాభిప్రాయములకు లోనై తెలిసినంతవఱకే

స్వల్పముగఁ గవికావ్యచరిత్రములకుఁ బ్రయత్నించుచున్న నాకించిత్ జ్ఞతను విజ్ఞులు గేలిసేయకుండఁ గేలుమోడ్చెదను.

(19) వెట్టి (=ఉచితము) నిబద్ధి (=సత్యము) (64)

(29) చేకురెనోటు (=చేకురినదా?) శిల లగు నోటు (=శిలల గునా?) (65) వహింపఁడోటు (=వహింపఁడా?) 95. పడఁడోటు (=పడదా?) 101

(98) చిల్లపిత్తు (=ఇందుపగింజ) (14) కాకుచేసి = అగౌరవించి, చీకా కొనర్చి.

(103) సక్కబొక్క = సక్కబోఱియ.

(105) జతకాదు = జతపడదు = జరుగదు. (ఏకార్యమును జతపడదు.)

ఈపైసంఖ్యలయందలి పద్యములలోఁగల ప్రయోగములఁబట్టి కవిమండల మూహింపవచ్చు నని తోఁచుచున్నది. ఇందుపగింజ యని గోదావరిమండలమున వాడుదానినిఁ "జిల్లగింజ" యనియు, "జతపడదు" అనఁగా జరుగదనియు, గోదావరి కుత్తరముననే వాడెదరు. (1) లావుగా (2) జతకాదు (3) చిల్లగింజ మొదలగు మాటలవః స సీశతకకర్త గోదావరి కుత్తరమువాఁడని నిర్ణయింప వీలుండు నేమో విజ్ఞులు పరిశీలించెదరు గాక!

(57) "నిజదారపోషణార్థమై" పోతన్నగారి దను పద్యము నందలిసమాసము పోలికకలదు.

(89) "ఓటిపుట్టి" "బుడుంగున ముంపకుండునే" కొన్నిప్రతులు "పుటుక్కున ముంపకుండునే?" ఇందలి పుట్టి తుంగభద్రవైపున వాడుగుండ్రనితోలుమూసిన పేఁపపుటిక, నదులుదాటు పడవగా వాడుదురు. కాని గోదావరి మండలమునఁగూడ "నీపుట్టెమి మునిగిందా?" అనివాడుదురు. ఈశబ్దము కూడఁ బరిశోధనార్హము.

ఇంక నిట్టివి కొన్నిక్రియలు, శబ్దములు, సందేహములు నున్నవి కాని యింతటి మానుచున్నాను.

కవిత్వపరసము:

(1) 91 వ పద్యము వేమన్నగారి "చిత్తశుద్ధి గల్గి" పద్యమున కనుసరణము.

(2) 76 వ పద్య మైరావతచరిత్రము.

(3) 92 వ పద్యము సంస్కృతచాటువు భాషాంతరము.

(4) 102 పద్యమున శకటరేఫ నియమము లేదు. పోతన్న భాగవతము పనికిరానిఅప్పకవిగారి కీశతక మేల లాక్షణిక మైనదో? వింత!

శైలికిఁ బద్యములు.

చ. ఉరుకరుణాయుతుండు సమయోచిత మాత్మఁ దలంచి యుగ్రవా
క్పరుషతఁ జూపినన్ ఫలముగల్గుట తథ్యముగాదె యంబుదం
బురిమిన యంతనే కురియకుండునె వర్షము లోకరక్షణ
స్థిరతరపౌరుషంబున నశేషజనంబు లెఱుంగ భాస్కరా.

ఉ. తాలిమితోడుతం దగవుఁ దప్పక నేర్పరి యొప్పుతప్పులం
బాలనసేయఁగాకటు నుపాయవిహీనుఁడు సేయనేర్చునే
పాలును నీరు వేరుపరుపంగ మరాళ మెఱుంగుఁ గాకమా
ర్జాల మెఱుంగునే తదురుచారురసజ్ఞతఁ బూన భాస్కరా.

చ. నొగిలినవేళ నెంతటి ఘనుండును దన్నొకరొక్క నేర్పుతో
నగపడి ప్రోదిసేయక తనంతట బల్మికిరాఁడు నిక్కమే
జగమున నగ్నియైనఁ గడు సన్నగిలంబడి యున్న నింధనం
బెగయఁగఁ ద్రోచియూఁదక మఱెట్లు రవుల్కొన నేర్చు భాస్కరా.

భాస్కరశతకము క్రొత్తమార్గమున నున్నయుత్కృష్టశతకము. నీతులు చక్కగ మనస్సులకుఁ బట్టునట్లుపమాలు, లోకోక్తులు, గలిగి మృదుమధురముగ నుండును గాని యన్వయ మంతప్రౌఢముగ నుండదు. అంతగా సరసముగ నుండదు. కాని శతక మెన్నిసార్లు చదివినను బాలురకంటె, బండితులకు మనోహరముగ నుండును. దీనిప్రాశస్త్య మాంధ్రలోకమునకు నూతనము కాదు. సులభశతకములు నాలుగై దయినపిమ్మట బాలురు చదువఁదగినది. "

(ఆంధ్రపత్రిక, సారస్వతానుబంధము దుర్మతి, మార్గ బ ౧౦ మి.)

ఇట్లు నేను ప్రకటించినది చూచి కడపమండలమువారొకరు నన్నెగతాళిచేయుచు నొకవ్యాసము వ్రాసి ప్రకటించిరి. మూఁడు కాలములపొడవు గలవారివ్యాసమునందు నాసిద్ధాంతములనుఁ గావని చెప్పఁగలిగినస్థిరమైనపూర్వపక్షము లెవ్వియును లేకపోయినను రెండు మూఁడువిషయములు నాకుఁ దెలియని వుంట వారికి వందనము లర్పించుచున్నాను. దత్తమండలములు తెలుఁగుభాషామాతకత్తవారియిల్లనియు, గోదావరీమండలము పుట్టినిల్లనియు భాషాయోష పుట్టినింటనే చిరనివాస మేర్పఱచుకొనుచున్న దనియుఁ జింతించినవారి మండలాభిమానమునకు సంతసించితిని. సత్యమే! భాషాయోష సనాథగా నున్నంతకాలము దత్తమండలముల నున్నది. ఇప్పుడనాథయగుటచేఁ బుట్టినింటికిఁ జేరినది. స్త్రీధర్మము నిర్వర్తించినది. దత్తమండలమువారి కిది నిశ్చయముగ దుఃఖకారణమే యైయుండవచ్చును.

ముప్పదియేడవపద్యములోని "నీరు మిక్కిలిఁ గనుకవసించినన్" యనుపాఠము "నీరు లావుగాఁగను వసియించినన్" అని పాఠము మార్చినవారు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు. కవి "మిక్కిలి" శబ్దము ద్రుతాంతముగ వాడినది సంస్కరించుటకు మఱియొకని కధికారము లేదు. కాని యామార్చినవారు వేంకటశాస్త్రిగారే యని కడపవారు చెప్పువఱకు నాకుఁ దెలియదు. "లావు" శబ్దమున కధికార్థము విశాఖపురిప్రాంతముల నున్నది. అది సంస్కరించినశాస్త్రిగారు విశాఖపురివారగుట నాపరిశోధనమునందుఁ దప్పేమియుఁ గలుగలేదు. నేనాపండితునిఁ బట్టుకొనినందులకు సంతస మొదవినది. నేను పైనఁజూపినపదములలోఁ గొన్ని దత్తమండలములలో వాడుకలో నున్న వని విని నాయభిప్రాయమును మార్చుకొంటిని గాని భాస్కర శతకకర్త దత్తమండలములవాఁడే యని నిర్ణయముకాలేదు.

నావ్యాసమునకు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు కూడఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చి కొన్నివిషయములలో నాతోఁగూడ నేకీభవించిరి.

కాని వారు వ్రాసిన కథలపై విమర్శనము వారి కింపు జనింపలేదు. కథల సమర్థింపఁ జూచిరిగాని యందలి స్వభావవిరుద్ధము లగువిషయములకు సమాధానము రాలేదు. వీరు తమ సమాధానమునందు "మిక్కిలి" శబ్దము తాముమార్చినసంగతి వ్రాసి, నాభ్రాంతిని ఖండింపవలసియుండిరి. వారాసంగతియే యెత్తకపోవుట నా కాశ్చర్యము కలిగించినది.

శ్రీ గర్భాం అప్పారావుగారును నావ్యాసమునకు బదులువ్రాసిరి. వారి వ్యాసమునందుఁ గల ముఖ్యవిషయము లిందుదాహృతము:—

"కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు భాస్కరశతకమును గూర్చి ప్రకటించినపుక్కిటి పురాణములు గాక యింకొకటికలదు. అయ్యది సూర్యోపాసకుఁ డగునొకకవి యొక నిర్జనాటవికిఁబోయి రెండుచెట్లను నడ్డముగా నొకదూలము గట్టె ననియు, దానికి నూట యెనిమిదిచేర్లు గలయొక యుట్టిగట్టి తానందుఁ గూర్చుండి సూర్యునిఁ జూచుచుఁ బ్రార్థించుచుండె ననియు సూర్యుఁ డతనిఁ బరీక్షింప నెంచి వాని కంధత్వము కలుగఁజేసె ననియు, నాతఁ డప్పటికిని దనపట్టు విడువక నూటయెనిమిదిపద్యములఁ జెప్పుచు నొక్కొకపద్యమునకు నొక్కొక చేరుచొప్పున నానూటయెనిమిదిచేరులం గోసి యంత కాలంబున నిరాధారుండై యుండె ననియు సూర్యుఁడు వానిభక్తికి మెచ్చి కోరినవరంబు లిచ్చె ననియుఁ జెప్పుదురు.

పైకథ విశ్వాసార్హమైనను కాకపోయినను శతకమును రచించినకవి యొక్కఁడే యనియును గృతిపతి సూర్యుఁ డనియును దెల్పుచున్నది.

ఇఁక గ్రంథాంతర విషయములఁ బరిశీలింతము.

మొదటిపద్యమున "మునిసన్నుతమద్గురుమూర్తి — భాస్కరా" యనియు,

87 వ పద్యమున "శుభకారణ సన్మునిసేవ్య భాస్కరా" యనియు,

40 వ పద్యమున "యోగీంద్రమతాంఘ్రిపద్మ!" యనియు,

కవి కృతిపతిని సంబోధించియున్నాఁడు. యోగీంద్రులచే నుతింపఁబడువాఁడు త్రిమూర్త్యాత్మకుఁడును, లోకబాంధవుండును నగుసూర్యభగవానుఁడు తప్ప నింకెవ్వరు?

కనుక శాస్త్రిగారి పురాణగాథల కాధార మేమియుఁ గానరాదు.

మఱియుఁ జివరపద్యము.

"ఇంచుక నేర్పు చాలకవి-హీనతఁ జెందిననాకవిత్వముల్
మించువహించె నీకతన - మిక్కిలియొట్లనఁ బోలుబొమ్మలన్

మంచి వివేకి వాని కెఱ-మాటున నుండి ప్రశస్తగీతి నా
డించిన నాడవే జనుల- డెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా.

కృతిపతి భాస్కరుఁడు (సూర్యుఁడు.) అని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. భాస్కరుఁడే తనకుఁ గవితామహిమ కలుగఁజేసె నని భావము."

ఇంకను గవి యొక్కఁడా? ఇరువురా? యను విషయము నరయుదము.

కవు లిరువు రని పలువురు భావించుటకుఁ గారణ మొండైె యుండవచ్చును.

గ్రంథము సందర్భిక్కొన్ని పద్యములలో దృష్టాంతములకు ముందు ప్రశ్నరూపకము లగు "అదెట్లు?" "ఎట్లు" "అదెట్లనో" అను శబ్దము లున్నవి. వీనిని బట్టి దార్ష్టాంతిక దృష్టాంత మెట్లని యిఁకొకనిఁ బ్రశ్నించి నట్లున్నది. కాని కొన్ని పద్యములలో "అదెట్లనో యనఁగ" "ఎట్టని పల్కినఁగ" అను శబ్దములు దార్ష్టాంతికమును స్థిరపఱచుటకు నాకవియే దృష్టాంతమును జూపుటకు ముందుఁ బ్రయోగించిన శబ్దము లైయున్నవి. మఱియు 92 వ పద్యమును జూడుఁడు.

చ. వలనుగఁ గానలందుఁ బ్రతివర్షమునం బులి నాలుగైదుపి
ల్లలగను, దూఁడనొక్కటి నిలంగను ధేనువు, రెండుమూఁడు నేఁ
డులకటు లైన జెబ్బులికుటుంబము లల్పములాయె; నాలమం
దలు గడువృద్ధిఁ జెందవె; యధర్మము ధర్మముఁ దెల్ప భాస్కరా॥

ఇందుఁ దక్కిన పద్యములవలెఁ గాక దృష్టాంతము మొదటనే చెప్పఁబడి పద్య మేక కవికృతమైన ట్లున్నది. ఇట్లే 103వ పద్యమున్నది. కవు లిరువురే యైనయెడఁ దక్కిన పద్యము లందువలెనే పూర్వభాగము చెప్పినకవి యుత్తరభాగము చెప్పఁబోవుకవికి నీపద్యములందుఁగూడఁ దావొసఁగియుండును. కావునఁ గవి యొక్కఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియును మొదటిపద్యమునఁ గవి "మద్గురుమూర్తిభాస్కరా" యని చెప్పినపుడు "మత్" శబ్దము నేకవచనమును దెలుపుచున్నది. ఇందుకు భారతప్రయోగము:—

గీ॥ చేతనుఁడ నయి యేను మత్స్వామిఁ గినిసి, రాముఁ డున్నెడక ప్పడు గ్రమ్మఱంగ
రథముఁ దోలించి బాణపరంపరా నిమగ్నుఁ జేసితి నంబ నెమ్మనముదలఁక.

బహువచనమున 'అస్మత్' శబ్దమును, ఏకవచనమున 'మత్' శబ్దమును సంస్కృత సమాసములఁ గన్పట్టుచున్నవి.

* * * * *

"అని తప్పక చెప్పవచ్చును. శైలియు దీనిని నిశ్చయించుచున్నది."

ఇట్లనేకవిద్యాధిపులచేఁ జర్చిత మైనయీవిషయ మిదివఱకే గ్రంథవిస్తరమగుటచే నింతతో ముగించి యిటీవల దొఱకిన మఱికొన్ని యాధారములఁ దెలుపుచున్నాను.

ప్రాచ్యలిఖితాగారము 13-7-22 సంఖ్య భాస్కరశతకాంతమున నిట్లున్నది.

సీ॥ భాగ్యచారిత్ర ఒడహైదరపాచ్ఛా—
పుత్రసరసగుణసాంద్ర—
అవరంగ తగతు—
*హా సులతానుపాచ్ఛా॥

ఈపైపద్యశకలమున హైదరు, అవురంగజీబుల పేరులు కనఁబడుచున్నవి. ఆపద్య మెందలిదో, దానియర్థ మేమో తెలియదు.

11-2-9 సంఖ్యలో నిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీసూర్యనారాయణవరప్రసాద లబ్ధకవితామహత్వంబున మారవికవిత్వంబున (కృతంబగు?) భాస్కరశతకము అష్టోత్తర (అష్టోత్తరశత?) వృత్తములు సంపూర్ణం" శ్రీ సూర్యనారాయణార్పణమస్తు. 106 పద్యము లున్నవి.

తాటియాకుప్రతియందలి యీపైగద్యమువలన భాస్కరశతక కర్త సూర్యోపాసకుఁ డనియు, తత్ప్రసాదలబ్ధకవితా మాహాత్మ్యంబు కలవాఁ డనియు, తెలిసి పైమనయూహలకు బలము కలుగుచున్నది: కవినామము మారనగాక భారవివలె "మారవికవి" యని స్పష్టమగుచున్నది. "మా=లక్ష్మి, రవి=సూర్యనారాయణుఁడు" యని పదవిభాగము చేసి, బహుశః కవి లక్ష్మీనారాయణ మై యుండు ననియో, మఱియొకవిధముగ నై యుండు ననియో, లేక మారవియే యాతనిపేరో పరిశోధకులు చర్చించెదరుగాక! "మారవి" యని స్పష్టముగ మూలమునం దున్నది. ఈతఁ డప్పకవికంటెఁ (క్రీ॥ శ॥ 1660) పూర్వుఁడు. ఎంతపూర్వుఁడో నిర్ణయింపరాదు. ప్రసిద్ధ మైనయీశత

కము కర్త పేరు లేకుండఁ బ్రచురించుటకంటె సందేహాస్పద మైనను, తెలిసినయీనామమే శీర్షికఁగా నుంచితిని.

బొడ్డపాటి పేరయ.

ఈబొడ్డపాటివారు కృష్ణామండలము నందలి బెజవాడప్రాంతముల నున్నబొడ్డపాడున నిప్పఁ డున్నారు. ఈతఁ డీబొడ్డపాటివారికి బంధు వైనప్రాచీనుఁ డైనచో నీతఁడు భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఆర్వేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు "అనంతమహత్త్వము, పద్మినీవల్లభము, మంగళగిరివిలాసము, శంకరవిజయము, సూర్యశతకము, ఉమాప్రసంగ శతక మనుమల్లికార్జునలింగశతకములను వ్రాసెను. ఈతనిగ్రంథము లేమియు దొరకవు గాని యీతఁడు వ్రాసినమంగళగిరివిలాసము, మల్లికార్జునలింగశతకము లీతఁడు కృష్ణామండలమువాఁ డనుతలంపునకు బల మిచ్చుచున్నవి. ఈతనిగ్రంథము లన్నిఁటినుండియు క్రీస్తుశకము 1660 ప్రాంతముల నేలూరుకడ నున్నపెదపాడువాస్తవ్యుఁ డగుపెదపాటి జగన్నాథకవి తనప్రబంధరత్నాకరమునం దనేకపద్యము లుదాహరించి యుండుటచే నీపేరయకవి యంతకంటెఁ బూర్వుఁడు. ఎంతపూర్వుఁడో తెలియదు. ఈతనిశతకములనుండి దొరకినపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను:—

సీ॥ కాంతులఁ జూపట్టు కం డ్లమకించిన, తిర మైనవిపులపుఁదేరునందు
విద్యుల్ప్రోకయా వృద్ధసారథి నిల్పి, యతఁడు శిక్షించుహాయములఁ బన్ని
తన్నివాసుల మించు తిన్ననిప్రావిల్లు, చొక్కఁపైనారి నెక్కు వెట్టి(?)
గఁతోడఁ గూడ నాకసపునూటిని బాగు, నెమ్మేనుఁ బసనిచ్చు నమ్ముఁదొడిగి
గీ॥ యమరభటు లార్య దైత్యపురములు గెడపి, విజయ మొందినజోద వీవిశ్వమునను
వేల్పు లెవ్వరు నీసాటి విజయువాటి, మల్లికార్జునలింగ! యుమాప్రసంగి!

(275. ప్ర. ర.)

సీ॥ ఖండఖండంబుగాఁ గదిసిన తేరును, భంగంబుఁ బొందిన పాసంగఁ గూర్చి
విష్ణుఁడు పడి నిచ్చు విశిఖంబుఁ దిరిగెను, చక్రంబు లొగిఁగూర్చ సంఘటించి
తలకొన్న భీతిఁ గొందలపడ బహుముఖ, భ్రాంతసారథి నేర్పడ నిలిపి
పలుకఁ బదకరియుంబుల నలుజాతులఁ, బోయి దిగ్గజముల్ పొరుకొలిపి
కుంటివింటను బలువంక గోలుఁబోఁడెఁ, నిపురలక్ష్యంబు లేగడి ప్రేసితయ్య
వేల్పు లెవ్వరు నీసాటి విజయవాటి, మల్లికార్జునలింగ! యమరప్రసంగ!
(270 ప్ర. ర.)

సీ॥ బంట్లున్న పాతాళంబు బలువిల్లుగాఁ జేసి, నవమణివలయంబు నారిఁ జేసి
నుదుటి వెన్నడిమి కన్నును ముల్కిగాఁ జేసి, దక్షిణాంగంబ యస్త్రంబుఁ జేసి
చేకోరతలవాని జోకసారథిఁ జేసి, తనమూర్తి యొకటి రథంబు సేసి
కినుకతోఁ జక్రయుక్తముగ యోజనఁ జేసి, సమత నూపురముల నశ్వములఁ జేసి
యన్నియును నీయధీనంబు లగుటఁ జేసి, పురము లేసితి గాక నీకొంటులు తోడె?
వేల్పు లెవ్వరు నీసాటి విజయవాటి, మల్లికార్జునలింగ! యమరప్రసంగ! 277
(ప్రబంధరత్నావళి.)

సూర్యశతకము. (పద్మినీవల్లభశతకము.)

శా. ఈఁగల్గోవెలె ప్రజ్ఞ బుడే వెరపున నీక్షక్ష్యల్ బరున్ మెచ్చరే
మూఁగల్గోవెలె నిరంతరాన్య లమున్ మూర్ఛించి తన్నించిరే
వీఁగ న్నేరని ముష్కరుల్ బ్రమకనీ విక్రాంతులై వారినో
రాఁగం బోవఁగనేల సత్కవులు సూర్యా! పద్మినీవల్లభా! 292

బొడ్డపాటి కొండయ

ఈబొడ్డపాటివారు కృష్ణామండలము నందలి బెజవాడప్రాంతమున నున్న బొడ్డపాడులో నిప్పుడున్నారు. ఈతఁడీబొడ్డపాటివారికి బంధువైన ప్రాచీనుఁడైనచో నీతఁడు బొడ్డపాటి పేరయవలె భారద్వాజగోత్రుఁడై యుండవలెను. ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినపద్యములు ప్రబంధరత్నావళియం దుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 కిఁ బూర్వపువాఁడని యూహింపవలసి యున్నది. శైలి

కీతఁడు వ్రాసినతిరుకాళహస్తిలింగశతకము నందుగొన్నిపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను: —

సీ॥ కడఁగి యెక్కుడనైనఁ గదలని యరదంబు, నరదంబుపై నిల్చినట్టి విల్లు
వింటికిఁ గాఁపుగా విహరించు చక్రముల్, చక్రములను బ్రోద్దు జరపుశరము
శరమునఁ బొడమిన చక్కని సారథి, సారథిమొగమునఁ జాఁగుహరులు
హరులసామర్థ్యంబు నరసిన శింజిని, శింజినిఁ దరిత్రాడు సేయుబలముఁ
బొందుపడఁజేసి, దైత్యులపురము లేసి, యఖిలజగములు రక్షించు నట్టిజోద
వనుచుఁ గొనియాడుదురు నిన్ను ననుదినంబు, నంగభవభంగ! తిరుకాళహస్తిలింగ! 99

సీ॥ తొమ్మిదితునుకల నెమ్మిఁ గూర్చినతేరు. సరిజోకఁ గూడని చక్రయుగము
నొకముఖంబున గద్వనోపనసారథి, రూపింప రానివారువపు సమితి
బెడిదంపుదెగలకుఁ బెలుచైనవిలుకమ్మి, గాలిచేఁ బ్రోద్దులు గడపునారి
పదివంకలై చాయఁ బాఱనిబాణంబు, పడిబత్తెములు లేని భటగణంబుఁ
బొందుపడఁజేసి దైత్యుల పురము లేసి, యఖిలజగములు రక్షించు నట్టిజోద,
వనుచుఁగొనియాడుదురు నిన్ను ననుదినంబు, నంగభవభంగ! తిరుకాళహస్తిలింగ! 100

సీ, దేహంబు మిక్కిలి తిర మైనరథముగా, ఘననేత్రయుగము చక్రములుగాఁగ
నూర్పు లశ్వంబులై యొప్పారుచుండఁగ (శి)దొరయు బల్లెరము సూతుండు గాఁగ
సర్వాంగకళ ఘోరసాయకం బదిగాఁగ, సొరిదిఁగుంతలములు జోడుగాఁగ
దల మైనవిహరణస్థలము కార్ముకముగా, నలు వైనహారంబు నారిగాఁగ
నన్నియును నీమహత్వంబ యగుటఁజేసి, లీలఁద్రిపురంబు లేసి గెల్చితివిగాక
నీకు నొరులు సహాయులై నిలువఁగలరె! యయ్యా॥

ఎలుకుర్తి రామరాజు.

ఈతఁడు రామలింగశతకమును వ్రాసెను. "రాజహంసరథాంగ! శ్రీరామలింగ!" ప్రబంధరత్నాకరమునం దీతనిపద్యము లుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1600 కిఁ బూర్వుఁడు. ఈతనివివరము లింతకంటె నేమియుఁ దెలియవు. శైలి కొకపద్యమును జూపుదును.

సీ. గంగాప్రవాహంబు కన్నెగేదఁగి ఱేకు. నవ్యశీతాంశురేఖ ముత్యాలసేస
యురగేంద్రహారంబు కురువిందములపేరు, విషముకప్పురముతో పిడియంబు
ప్రాంతకంకటికాలు పంకసంజాతంబు, సింకపిల్లయు రాచిలుకబోద
యిభచర్మ చేలంబు నింద్రగోపపుఁబట్టు, భూతిపుంజము నవ్యపుష్పరజము
హేమగోత్రకోదండంబు నిక్షుధనువు. గలుగునర్ధనారీశ్వరాకారమునను
భువనజాలంబు భక్తులఁ బ్రోవుమయ్య! రాజహంసరథాంగ! శ్రీరామలింగ! 424

తేళ్లపూడి కనకరాజు.

ఇతఁడు కళావతీశతకమును వ్రాసెను. ప్రబంధరత్నాకరమునం దీతనిపద్యము లుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 కిఁ బూర్వుఁ డనుట స్పష్టము. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము నందు (11-9-16) సంఖ్య గలగ్రంథమునందుఁ గళావతీశతకమునుండి కొన్నిపద్యము లున్నవి చూపెదను. అవి బహుశః ఈకళావతీశతకములోనివే యైయుండవచ్చును. కొన్నిపద్యము లీక్రింద నుదహరించుచున్నాను. చాటుపద్యమణిమంజరులయందును, ప్రబంధరత్నాకరమునందును, తాటియాకులప్రతులయందును, మకుటము గలయనేకపద్యములు కనఁబడుచున్నవి. అవియష్టకములో, తారావళులో, శతకములో, కర్తలెవరో తెలియదు. ప్రబంధరత్నావళియందుఁ గర్తలు లేనిరంగనాథశతకాములు కనఁబడుచున్నవి.

(1) ప్రబంధరత్నావళిలో నున్నవి.

చ. గుబుసుచకుంభము ల్గదలఁ గ్రొమ్ముడివీడఁగ రాలఁ గ్రొవ్విరుల్
కరమణికంకణక్వణన కాచనగధ్వను(?) లుల్లసిల్లఁగా
భరతపుఁ బిట్టుకై వడిని బాదికిఁ జేసెడి వెల్పెలాగునన్(?)
బరిపరికీతులన్ జెలఁగుభంగు లి మెత్తుఁగదే కాళావతీ! 93

చ. ప్రకటితలీలఁ గీలెడలి పాపటముత్తెపుఁజేరు మోముపైఁ
ధ్వకపికలాపఁ గ్రక్కదలుదంతపుఁగమ్మలకాంతి మొత్తమై

నికచకపోలభాగముల వెన్నెలగాయుచునుండ నీవు నన్
... ... లాఁగలఁ బెట్టుఁగదే కళావతీ! 94

(2) చాటుపద్యమణిమంజరి రెండవభాగములోనివి.

శా. ఏమే! పూర్ణశశాంకబింబవదనా! యేమే! జగన్మోహినీ!
నీమీఁదాన మరెక్కుడన్ నినువినా నేనెక్కడన్ జొక్కనే
నామీఁదం గరుణించి యేలఁగదవే నన్నుం గటాక్షింపవే
శ్రీమించన్ భ్రమరాళికాగుణమణీ త్రైలోకచూడామణీ!

ఉ. నాఁడొకనాఁడు నిన్ను నెలనాఁగరో పొందిననాఁటనుండియున్
వేడుకఁ బుట్టి మన్మథుఁడు వేదనసేయఁగ నోర్వలేక నీ
వాడకు వచ్చి చూడఁ దలవాకిట రావెటు తొంగిచూచినన్.

(3) ప్రాచ్యలిఖితాగారము 11-9-16 తాటియాకుల ప్రతిలోనివి.

ఉ. పీడెము తెత్తునో పసిడిపీఁటయ మీటుచుఁ బ్రొద్దుపుత్తునో
కూడినకుంకుమంబు చనుగుబ్బల నొత్తుక కౌఁగిలింతునో
వేడుక చంద్రికాంతమయవేదికమీఁదికి పండవత్తునో
ప్రూఢిగ మేమిరా యనుచు నూఁటపుత్తుఁగదే కళావతీ! 10

చ॥ తకతికతాళమానమున తావిలసిల్లుచుఁ బువ్వుపాన్పుపై
కకపిక కక్కపిక్క యని కౌఁగిటిలోపల ధిక్కరింపుచున్
చికితిని చిక్కితిన్ (?) మిగులఁ జిక్కితిరా యని మాటలాడుచున్
ప్రకటితలీలఁ దెల్పుచును బాగులు మొత్తఁగదే కళావతీ! 12

చ॥ మలయజగంధి నీచెలగు మాసిన మూఁడుదినాలనుండియున్
వలఁపులరాయఁ డేచె నుపవాసము నాలవనాఁటప్రొద్దునన్
మలినము బాపి నీవురుతమజ్జనమాడఁగ త్రాణవచ్చునో
పలుచనిమోవి తేనె సుకపారణఁజేయఁగదే కళావతీ! 13

ఈమూఁడు నేకకర్తృకములు, నేకగ్రంథభాగములు నైయుండ వచ్చును.

పట్టాభిరామకవి.

ఈకవి వ్రాసినవజ్రపంజర, మరున్నందన, గువ్వలచెన్నశతకములంగూర్చి యాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమున నిట్లు ప్రకటించి యుంటిని.

"వజ్రపంజరశతకము నందలి యొకటి రెండుపద్యము లప్పకవి దనుగ్రహమున నప్పకవీయమునం దుంటచే నాంధ్రలోక మీశతకముపేరు వినియుండెను. అందలిపద్యము లొకటి రెండు చూచియుండెను. కాని లాక్షణికాగ్రేసరుఁడని మనవారు తలంచుచున్నయప్పకవి యంగీకరించిన యీశతక మేమాత్రపుదో యెవ్వరునుఁ బ్రకటించినట్లు తెలియదు. ఇది యొకభట్రాజు రచియించె నని యీక్రింది మాటలవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

"++మలరాజు గుండారాయణోపాఖ్యానము, గువ్వలచెన్నశతకము, వజ్రపంజరశతకము, మరున్నందనశతకము, శమంతకోపాఖ్యానము, కవిసర్పగారుడము, కవిమూషకమార్జాలము, మొదలగు ననేకగ్రంథములు రచించి ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టాభిరామకవి......మున్నగు కవిపుంగవులు తెలుఁగునాడున నుండిరి." —125 పుట, ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక (పదియవది).

దీనినిఁబట్టి యీకవి "దాసోహమ్మరున్నందనా !" యను మకుటము గల మరున్నందన శతకమును వ్రాసెను. ఇదికూడ నప్పకవీయమునం దుదహరించియున్నాఁడు.

(2) "గువ్వలచెన్నా !" అను మకుట ముండునీతివాక్యముల శతకమునుగూడ నీతఁడే వ్రాసెనఁట.

శమంతకోపాఖ్యానము వంటిప్రబంధములు, కవిమూషకమార్జాలము వంటిలక్షణగ్రంథముల నీకవి వ్రాసియుండెనఁట! కవి

సర్వగారుడ మొకటి బసవకవి వ్రాసినట్లు కొందఱు చెప్పుదురు. ఇది మఱియొకటియా?

లక్షణగ్రంథములుకూడ వ్రాసిన ప్రౌఢ పండితుఁడనియే యీతని లక్ష్యలక్షణగ్రంథముల నప్పకవి యంగీకరించె నని చెప్ప వచ్చును.

ఈతనింగూర్చి పై కొలఁదిసంగతులు సంవత్సరాదిసంచికలో వ్రాసిన శ్రీవైయాకరణము గోపాలజయదేవరాజుగా రెచ్చటివారో వారికాసంగతు లెట్లు తెలిసినవో, ఈకవి తక్కినగ్రంథములు భట్టరాజుపల్లెలోఁ జిక్కునో చిక్కవో తెలియఁబఱచిన బాగుగ నుండెడిది.

తంజావూరుసరస్వతీభాండాగారమున వజ్రపంజరశతక మున్నట్లు శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికడ నుండినజాబితావలనఁ దెలియుచున్నది.

ఇట్లుండఁగా నీనడుమ నొకప్రాచీనసంపుటములో ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున నీశతకమునందలి కొన్నిపద్యములు కనఁబడినవి. (నెం. 13-4-29)

సాహిత్యప్రియులకు ముదావహముగ నుండు నని యందలి పద్యము లిక్రిందఁ జూపుచున్నాను. కొన్ని వ్యాకరణదోషములు చూపట్టును. ఇవి లేఖకునివా? శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. కొన్ని పద్యములు కేవలస్తుతిమాత్రములయ్యు, కొన్ని మనోహరభావసంకలితములు లేకపోలేదు. సంపూర్ణగ్రంథము చిక్కినచో నింతకంటె వివరములు వ్రాయుటకు వీలుండును.” (ఆంధ్రపత్రిక.)

కాని దాని కెవ్వరును బ్రత్యుత్తరము వ్రాయలేదు. కాకినాడ యందున్న పుస్తకాలయమువారు వారికి గువ్వలచెన్నశతకము సంపూర్ణముగ దొరికిన దనియు తామే ప్రకటించుచున్నామనియుఁబత్రికలోఁ బ్రకటించిరికాని యాగ్రంథ మిదివఱకు బయటికి రాలేదు.

(1) వజ్రపంజరశతకము.

ఉ. తల్లివి తండ్రివిం బతివి దైవమ వాప్తుఁడ వీప్సితంబు సం
ధిల్లఁగఁ జేయుదాతవును నీవని నిన్నె తలంతుఁగాక నా
యుల్లము దైవతాంతరము నొందని యంచకొలంకు వాసి వ
ర్తిల్లెనె యెందుఁజో రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

చ. కరిమొఱ యాలకించి కృపఁగావవొ, ద్రౌపది యార్తి మాన్పవో.
కరుణఁదలిర్ప పిన్నపుడె గౌతమిసంయమి యిల్లు నిల్పవో,
యురక యుపేక్షచేసికొని యుండెదు నాయెడ నేనులాఁతినో
స్థిరతరపౌరుషా! రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా !

ఉ. చోరుఁడ కావవే మఱుఁగుచొచ్చితి నీనవనీతచోర, నే
జారుఁడ తప్పసైచి కృపనోపఁగదే రమణీయగోపికా
జార! భుజంగతల్పమ విశారదశారద చంద్రకీర్తి సం
హారమణాధిపా! రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. శ్రీగజగామినీమణిని సీతనుగా నిరపాయిగా త్రిలో
కీగృహమేధిగా గరుడకేతనుఁగా భవరోగవైద్యుగా
నాగురువాన నిన్నె మదినమ్మితి వేఱొకవేల్పుఁగొల్వ నే
నేగతి కావవే రఘుపతీ ! శరణాగతవజ్రపంజరా.

చ, అరులకు నొడ్డుకొందునొ, జరామయబాధల కొడ్డుకొందునో
యురగభయోగ్రవృశ్చికమహోద్ధృతచోరమహాభయో
త్కరముల కొడ్డుకొందునొ, సదా యిఁక నెన్నిఁటి కొడ్డుకొందు సు
స్థిరకృపఁగావవే రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా !

ఉ. పాపముఁ బాపవే కృపసుపర్వనది జనకాంఘ్రిపద్మ! నా
తాపము మాన్పవే జగదుదారకళానిధి రామచంద్ర! నీ
రూపముఁ జూపవే! సకలరోగతమంబెడలన్ కటాక్షదృ
గ్దీపముఁ జూపవే రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. ఆప్తులపాల నెల్లఁ గలవంచు సదా కృతు లెల్లఁ జాటు నా
వార్త వినంగ మిమ్ముఁ గొలువన్ చవిఁ బుట్టిన మీకు జానకీ
భర్తకు మీకుఁ జేరువిడఁబొల్పడితిన్ మొఱయాలకింపు ప
త్క్రార్తధురంధరా రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. మానము గోలు యిచ్చినను మాటికి గేల్లకుఁ గీడు చేసినన్
మేనికి హానిదెచ్చినను మీ తిరువశ్యము మీపదాంబుజ
ధ్యానము సేయఁగా నెటులనైనను మంచిదె యన్యదేవతా
ధీనుఁడఁ గాఁజుమీ రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

చ. గ్రహగతు లేమిసేయు మతిగండపుదోషము లేవి సుండు మ
స్సహదురితారి వర్గములు సంధిలనేర్చునె లేమిచేయునే
ఇహతపము లేటికిన్ బాధలు తావకదాస్యముఁ గాంచువారికిన్
ఇహపరసాధకా! రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

మ. పరనారీహరణం బొనర్చినమహాపాపాత్ముఁ డారావణుం
డరియై నాతనితమ్మునిన్ శరణుఁబొందన్ దివ్యులున్ మెచ్చఁగా
పరిరక్షించిననీకృపామహిమ మెప్పాటన్ మహాత్మ్యమే
స్థిరగాంభీర్యగుణోదధీ! రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా!
(శ్రీరామభూమీపతీ!)

అప్పకవీయమునందు, ప్లుతయుగవిశ్రామమున కుదాహరణముగనుదాహరించిన పద్యము నీక్రింద నుదాహరించెదను.

ఉ. శ్రీగజగామినీమణిని సీతనుగా నిరపాయిగాఁ బ్రదిలో
కీగృహమేశిగా గరుడకేతనుఁగా భవరోగవైద్యుఁగా
నాగురువాన నిన్నె మదినమ్మితి వేఱొకవేల్పుఁ గొల్వ నీ
వేఁతి కావవే రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా!

(2) మరున్నందనశతకము.

అప్పకవీయమునందు లుప్తవిసర్గవళి కుదాహరణముగ నుదాహరించిన పద్యమీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

శా. కోపాటోపము గుప్పిగంతులు నిజాకుంఠీభవచ్చాతుర్య రే
ఖాపాండిత్యమయారె! నీకును నమస్కారంబు లంకాపురీ
పాపగ్రంథికలంకనాశచతురా పైత్తోపత్ద్రావిహ బా
హాపాటచ్చల! రామదాస! తవదాసోహ మ్మరున్నందనా!

ఈ రెండుగ్రంథములును తంజావూరు రాజులపుస్తకాగారమున నున్నవని తెలియుచున్నది. కొందఱు రాజుగారు శ్రీరామ

చంద్రునివలెనే "శరణాగతవజ్రపంజరుల" మని బిరుదములం దాల్చువా రని యద్దంకిప్రభు వగు మాధవనాయకునిచరిత్రమువలనం దెలియుచున్నది. (ఆంధ్రులచరిత్రము, మధ్యయుగము, పుట 267 చూడుఁడు).

(3) గువ్వలచెన్నశతకము.

క. కలిమిఁ గలవాఁడె మనుజుఁడు, విలసితసత్కీర్తిచేత వెలయఁగవలదా?
కలి మేమి యెల్లకాలము, కులగిరులా కదలకుండఁ? గువ్వలచెన్నా!

క. నిలువరస దానగుణములుఁ, గలవానికిఁ గాక లోభిగాడ్దెల కేలా?
తలఁ బేల చాఁపగుడిసెకుఁ, గులపావనకీర్తివన్న! గువ్వలచెన్నా!

క. ఎన్నఁగల జీవరాసుల, నన్నిఁటి గర్భమునఁ బుట్టి యటమనుజుండై
తన్నెఱిఁగి బ్రతుకవలెరా, కొన్నాళ్లిఁక నెచట నున్న! గువ్వలచెన్నా!

క. గుడి కూలును నుయి పూడును, వడినీళ్ల జెరువు తెగును వనమును ఖిలమౌ
చెడనిది పద్యం బొకటియె, కుడియెడమలఁ గీర్తిఁగన్న గువ్వలచెన్నా!

క. వెలయాలు సుతుఁడు నల్లుఁడు, నిలపతియును యాచకుండు నేవురు ధరలోఁ
గలిమియు లేమియు నెఱుఁగరు, కులపావనమూర్తి వన్న గువ్వలచెన్నా!

క. ఎఱుఁగుదువు సకలవిద్యల, నెఱుఁగని వింక రెండుకలవు నవి యేవన్నన్
బిఱికితనంబును లోభము, నెఱుఁగవు జగతి నెన్న గువ్వలచెన్నా!

క. ఈ వీయనిపదపద్యము, గోవేసభఁ జదివె నేని కుంభినిలోనన్
ఈ విచ్చెసపదపద్యము, గోవే సభఁ జదువకన్న గువ్వలచెన్నా!

క. అడుగఁదగువాని నడుగక, బడుగుల నడుగంగ లేమిఁ బాపంగలరా?
వడగళ్ళఁ గట్టువడునా, గుడి తాళ్ళను గట్టుకున్న గువ్వలచెన్నా!

క. సారాసారము లెఱుఁగని, పేరజమునకు బుద్ధిసెప్ప పెద్దలవశమా?
నీ రెంతపోసి పెంచినఁ గూరౌనా నేలవేము గువ్వలచెన్నా!

క. కలిమి గలలోభికన్నను, విలసితముగఁ బేద మేలు వితరణి యైనన్
చలిచెలమ మేలుగాదా? కులనిధియంభోధికన్న గువ్వలచెన్నా!

క. వెలవిద్య లెన్నియైనను, కులవిద్యకు సాటిరావు కుంభినిలోనన్
వెలకాంత లెందఱున్నను, కులకాంతకు సాటిరారు గువ్వలచెన్నా!

క. తల వెంతపెంచుకున్నను, గులధర్మము విడచి కన్నకూళ్ళుం దిన్నన్
    గలుగదుమోక్షము చిత్తము, విలయముగాకున్న బిజనవేములచెన్నా!

క. అంగీలు పచ్చడంబులు, చెంగావిమెఱుంగుసేలు సరిగంచులమేల్
    రంగులదుప్పట్లును సే, గొంగడి సరిబోల వన్న గువ్వలచెన్నా!

క. పరిగేరు కున్నగింజలు, కరువున కడ్డంబురావు కష్టం డిడునా
    తిరిపెమున లేమి తీరదు, గురుతరసత్కీర్తిఁ గన్న గువ్వలచెన్నా!

పైనఁ జూపిన 12వ పద్యమునందలి "బిజనవేముల చెన్నా!" యనునది గువ్వల చెన్నుఁ డింటిపేరునకుఁ బ్రతిరూపమే యైనచో నాతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని యనుమానింప వీలున్నది. "బిజనవేముల భైరవభ" ట్లని తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారికి సమకాలికుఁ డొకఁ డున్నట్లు సందవరముగ్రామోపకార్లజాపితాలో నున్నది. (పరిషత్సంఖ్య 2167 చూడుఁడు.) బిజనవేములవారు బ్రాహ్మణు లున్నట్లు తెలియుచున్నది గాన మరియొకజాతివా రట్టి యింటిపే రున్నవారు కనఁబడువఱకు గువ్వల చెన్నఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని తలంపవచ్చును. కాని యీపద్యము చాటుపద్యరత్నాకరము (183 పుటలో) వేముల చిన్నారాయుని దని శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగా రుదాహరించి యున్నారు. కావున నీపై యూహ యనుమానాస్పదమైనది యగుచున్నది.

ఆంధ్రదేశమునం దీపద్యములు భట్రాజులమూలమున నెక్కుడు వ్యాప్తిలో నున్నవి. బిజనవేములచెన్నఁడెవరో? గువ్వల చెన్నఁడెవ్వరో, యెప్పటివాఁడో, మనకుఁ దెలియదు. కాని పదియవసంవత్సరాది సంచిక 125 పుట లోనివివరములప్రకారము వజ్రపంజరశతకము వ్రాసినపట్టాభిరామకవియే దీనికర్త యైనచో కృతిభర్త, కృతికర్తలిరువురును "అప్పకవి" కిఁ బూర్వు లగుచున్నారు. కావున వీరు క్రీ॥ శ॥ 1600 ప్రాంతములవారై యుండవచ్చును. పల్లెటూళ్ళలో జాలగుం దీపద్యములు చదువుచుందురు. గువ్వల చెన్నని పద్యములుఁ మూఁడు వచ్చినవారు- పది పఠింపఁగలవారు నిల్లే యున్నారు. ఒక మిత్రుఁడు పదమూఁడుపద్యములఁ జదివినవారి నెఱుఁగుదు ననినాఁడు. చాటుపద్యమణిమంజరి, చాటుపద్యరత్నాకరములవలన మనకిప్పుడు

14 పద్యములు చిక్కినవి. ఇందలి "బిజనవేముల చెన్నా!" యను పై 12వ పద్యమునందలి విశేషణ మాతనిగ్రామనామమా? యని నేను సందేహించితిని గాని చాటుపద్యరత్నాకరములో నిది "వేముల చిన్నారాయుఁడు" అను శీర్షికక్రిందఁ బ్రకటించిరి.* కారణము చింత్యము. గువ్వల చెన్నఁడు మహాదాతగాఁ గీర్తి నొంది మృతజీవుఁడై యున్నాఁడు. సంపఁగిమన్న, చౌడప్ప, వేమన్న, సుమతి, గువ్వల చెన్న శతకముల లోనిపద్యములు కొందఱు జ్ఞప్తిలేక యొకరిమకుట మింకొకరిదిగాఁ జేర్చి చదువుదురు. కాకినాడ గ్రంథాలయమువా రీశతకము శీఘ్రముగఁ బ్రకటించుట ధర్మము. ఈపట్టాభిరామకవి భట్రాజని మాత్రము తెలియును. వివరములు తెలియవు. ఇతని యితరగ్రంథములును జిక్కుటలేదు.

గణపవరపు వేంకటకవి.

ఈతనిచరిత్రము కవులచరిత్రమున వర్ణితము. ఈతనిగ్రంథములు కొన్నిపరిషత్తువారికి నూతనముగ దొరికినవి. ఈతఁడు గుంటూరుమండలము నందలికామెపల్లెసీమవాసుఁడు. అప్పకవికిఁ బొరుగువాఁడు. బాలసరస్వతి, అప్పకవి, ఈవేంకటకవి, అహోబలపండితుఁడు మొదలగులాక్షణికు లందఱును గుంటూరుమండలము నందలి కామెపలిసీమ లోనివా రగుటయేగాక కొంచె మించుమించుగా సమకాలికులు. ఈశతాబ్దము లాక్షణికశతాబ్దము. కవిత్వము తగ్గి, పాండిత్యము హెచ్చి, తెలుఁగుకావ్యయుగము క్షీణించుటకు వీలైనలక్షణవాఙ్మయ ముద్భవించినకాలము. ఈశతాబ్దపులక్షణము పూర్వప్రసిద్ధకావ్యములఁ జదివి, వానినుండి లక్ష్యములు సేకరించుట, వ్యాఖ్యానములు వ్రాయుట, వర్ణనముల సంపుటీకరణ మొనర్చుట, ప్రయోగములఁ బ్రోగుచేయుట, ప్రబంధము వ్రాయవలసినమార్గములను గజముబద్దలతోఁ గొలిచి నియమములచేఁ గావ్యకర్తల బంధించుటయు

ననవచ్చును. అట్టిలాక్షణికులలో నీతఁ డగ్రగణ్యుఁడు. మంచిపండి తుఁడు. ధారాశుద్ధి కలవాఁడు. ఈతఁడు శతాధికగ్రంథములు వ్రాసి యుండును. ఈకవి నందవరీకనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు; వసిష్ఠగోత్రుఁడు; అప్పయామాత్యపుత్రుఁడు. గణపవర గ్రామ (గుంటూరుమండలము) వాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు పింగళి సూరన, రామరాజభూషణునిపఱకు గలకవులను చేర్కొనెను. ఇతఁడు 16వ శతాబ్దాంతమున నుండియుండును. క్రీ॥ శ॥ 1550-1650 నడుమవాఁడు కానోపును.

ఇతఁడు యమకశతకము, కఠినప్రాసశతకము మొదలగు చాటుకృతులఁగూడవ్రాసెను. అవియైన నిప్పుడు దొరకవు. ఈతని తక్కిన గ్రంథములచరిత్రము కవులచరిత్రమున నున్నది.

ఇతని "యమకశతక"ము నిదివఱకుఁ గవుల చరిత్రమున "యమశతక"మని రది పొరబాటు.

క. సకలకవు ల్పొగడఁగ మా, త్రృక లన్నియు వరుస నెసఁగ నే తొలుదొల్తన్
జికిలిగఁ గఠినప్రాసశ, తకరాజము చెప్పినట్టిధన్యుఁడఁ బుడమిన్ ॥

ఈతనిశతకములపద్యములు నాకుఁ జిక్కనందునఁ దెలియని సంగతులు పెంచి వ్రాయుటమాని యింతతో నీతనిచరిత్రమును ముగించుచున్నాను.

ఎలకూచి బాలసరస్వతి.

(క్రీ॥ శ॥ 1600-1700)

ఈకవి 17 వ శతాబ్దారంభమునఁ దుండినవాఁడు. మహామ హోపాధ్యాయ బిరుదాంకితుఁడు. గొప్పపండితుఁడు. ఈతఁ డనేక గ్రంథముల రచియించియున్నవాఁడు. రంగకౌముదీనాటకము, చంద్రి కాపరిణయము, ఆంధ్రచింతామణివ్యాఖ్యానము, భాషావివరణము,

రాఘవయాదవపాండవీయము, మల్లభూపాలీయము మొదలగున వీతని కృతులు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. విష్ణుభక్తుఁడు. శతాగ్రగ్రంథకర్త. వేదశాస్త్రపురాణవివిధసంగీతసాహిత్యాదివిద్యోపబృంహణుఁడు. బహుతంత్రకర్మచణుఁడు. ఈతనితాత భైరవార్యుఁడు. తండ్రి కృష్ణదేవుఁడు. ఈతనియాంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య ముద్రితప్రతి చూచి, కవిచరిత్రకారుఁడు రమారమి ముప్పదికారణంబులఁ జూపి, యది నన్నయకృతము కాదని, సారంగధరునిప్రసంగ ముండుటనో, మరియేకారణముననో నిర్ణయించియున్నాఁడు. పలువు రట్లునమ్ముచున్నారు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ జూపినసూత్రములకు వైరుధ్యము లగుప్రయోగములు నన్నయభారతభాగమున నుంట, నన్నయభట్టీయము నే నన్నయకృతము కాదనుచున్నారు. నియమములు విధించినవానికైనఁ దన్నియమానుసారము నడచుకొనుట దుస్తరము. అదిగాక బాలసరస్వతి వ్రాసిన వ్యాఖ్యప్రతులు కృత్యాదితో నిప్పుడు దొరకుచున్నవి. అందు ముద్రితప్రతియం దున్నన్నివ్యతిరేకసూత్రములు లేవని కొందఱుభాషావేత్తలనుచున్నారు. మఱియు నన్నయసూత్రములెవ్వబడియాటా ర్యావృత్తములు నెవ్వియో పరిశీలించి నిర్ణయింపవలసియున్నది. అందుఁ గొన్నిప్రక్షిప్తము లుండవచ్చును. ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర మిప్పుడు దొరుకుచున్నందునఁ దత్కర్త యగుతెనాలి రామకృష్ణుఁడు కృష్ణరాయనికాలమువాఁ డనుట స్పష్ట మగుటచే నాతనికి సమకాలికుఁ డగులింగముగుంట తిమ్మన్న బాలసరస్వతికిఁ బూర్వుఁడుకదా! బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమే యాంధ్రశబ్దచింతామణి లింగముగుంట తిమ్మన యెఱిఁగియుండినయెడల నన్నయభట్టీయము మూలసూత్రములు బాలసరస్వతి కల్పింపలేఁడు కదా! తిమ్మన యాంధ్రశబ్దచింతామణి నెఱిఁగియున్నట్లు శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారే వ్రాసియున్నారు. "× × వాదాంగదచూడామణి, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సర్వలక్షణశిరోమణి × × అనుతెనుఁగులక్షణగ్రంథములనుండి యీసులక్షణసారమునం దనేకలక్షణములు చేకొనఁబడినవి." (చూడుఁడు పు 341. ఆంధ్రకవులచరిత్రము. 1899.)

దీనినిఁబట్టి బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమే యాంధ్రశబ్దచింతామణి

లాక్షణికు లెఱింగియున్నను, 17 వశతాబ్దాదిని లాక్షణిక లగుబాలసర స్వతి, అప్పకవి, గణపవరపు వేంకటకవి, అహోబలపండితుఁడు మొదలగు గుంటూరుమండలకవులకు దానిప్రతులు కష్టముమీఁద లభ్యమైయుండు ననియు, వాగనుశాసనుని యీయపరూప గ్రంథ మింతవఱకువ్యాప్తినొందక మారుమూలల దాఁగియుండుటకుఁ గారణములుగా సారంగధరాదికథలు వాడుకలోనికి వచ్చియుండు ననియు నూహింప వీలగుచున్నది. గ్రంథము కావ్యముగాక శాస్త్ర మగుటచేతను, లాక్షణికులుమాత్రమే దాని నపరూపముగ నెంచి యొరులకీయక పోవుట చేతను కేతనాదులు దీని నెఱుఁగకయుండియుందురు. దీని కందువలన వ్యాప్తి లేకపోయినది. పండితులు చర్చించెదరుగాక!

బాలసరస్వతి వ్యాఖ్యానమునకే మహాకార్యము చేసినట్లు రాఘవయాదవపాండవీయకృత్యాదిని తనకుఁ దానే వర్ణించుకొనినాఁడు. తానే మూలగ్రంథమువ్రాసి తెలుఁగుభాషకు లేనిస్వతంత్రవ్యాకరణ శాస్త్రమును సృష్టించినవాఁడైనచో నాకీర్తి నన్నయ కిచ్చుటకు బాలసరస్వతి దద్దమ్మవలె మహామహోపాధ్యాయుఁ డైయుండి యంగీకరించునా? బాలసరస్వతియే నన్నయభట్టీయమును గల్పించినవాఁడైనచో నాతనిచంద్రికాపరిణయమున నాతఁడే కల్పించినసూత్రములకు వైరుధ్యము లగుప్రయోగము లేలవ్రాసెను? ఇట్టిప్రబలసందేహములు పెక్కులు కలుగుచున్నవి. ఇంతకంటె నీశతకకవిచరిత్రమున నీవిషయచర్చ యప్రస్తుత మగుట నీవాద మింతతో ముగించుచున్నాను.

ఈతఁడు భర్తృహరిసుభాషితరత్నావళి యనుసంస్కృతశతకత్రయమును సుగభిమల్లభూపాలుని కంకితముగఁ దెలిఁగించెను. ఇందన్నియు శార్దూలమత్తేభాదివృత్తములు. మూఁడు శతకములకు మకుటము శతకమునందలి శృంగారనీతి వైరాగ్యాదివిషయములనుబట్టి "సురభిమల్లా! నీతి వాచస్పతీ!" "సురభిమల్లా! మానినీమన్మథా!" యనియు మార్చుచు వ్రాసెను.

ఇతనిసోదరుఁ డగుయెలకూచి పినయాదిత్యుఁ డాదిత్యపురాణ మును దెలిఁగించెను. దానికృత్యాదియుం దాతఁడు తాను బాలసరస్వతికి నవరజుండ నని వ్రాసికొనెను. బాలసరస్వతి తనయన్న యభర్తృహరి యభట్టీయ వ్యాఖ్యపీఠికలోఁగూడ నీతఁడు తనసోదరుఁడని చెప్పెను. ఆదిత్యపురాణ మెనిమిదియాశ్వాసములగ్రంథము. పినయాదిత్యుఁడు చతుర్విధకవిత్వ రచనాధురీణుఁడు. ఆదిత్యపురాణము దాత యగుపొంపూరి గురవ మంత్రిందుత్రికిఁ గృతియిచ్చెను. ఈతనితాత యగుభైరవుఁడు రామ రాజాస్థానకవియఁట! ఈతనిగుఱించి సంపూర్ణవ్యాసము కావలసినవారు నేను ఆంధ్రపత్రికసారస్వతానుబంధంబున వ్రాసినవ్యాసమును జూచు కొనుఁడు.

బాలసరస్వతి 1630-40 ప్రాంతములవాఁ డని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. కావచ్చును.

పైడిపాటి వేంకటనృసింహాకవి.

ఈకవి వ్రాసినవి రెండుశతకములు కనఁబడినవి. ఒకటి రామ చంద్రశతకము రెండు మన్నారుకృష్ణశతకము. ఈతఁడు నృసింహా విలాస మనుప్రబంధము వ్రాసియుంట నిదివఱకే కవులచరిత్రమున కెక్కియున్నాఁడు. ఇతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు, శఠమర్షణగోత్రమువాఁడు. లక్ష్మీపతికి వేంకాంబకును బు త్రుఁడు. ఇతఁడు నెల్లూరుమండలమునందలి పైడిపాడు కరణముల వంశములోనివాఁడని తెలుపుటయేగాక, కరిణీకములు గోపరాజు రామ ప్రధాని యిప్పించెనను కథను గ్రంథస్థమొనరించుచున్నాఁడు.

సీ॥ "క్షితితలంబున నొప్పు కృష్ణాపినాకినీ, దివ్యనదీమధ్యదేశభూమిఁ
గడుఁబూర్వవార్ధికిఁ బడమటయోజన, దూరమై తగుఁ గందుకూరు మఱియు
నదియె సీమానామ మైయొప్పు కందుకూరికిఁ దనరు వాయువ్యదిశను
బాలేరు దానికిఁ బౌలస్త్యదిశఁ బైడి, పా డొప్పు దానికిఁ బశ్చిమమున

గీ॥ నెగడుఁ జతకుపాడు నిబుతి వేంపాడుఁ, జెలఁగు గాడ్పుమూల నిలవర యన
నమరు పురచతుష్టయం బివి తృణకాష్ఠ, జలసమృద్ధి సిరుల నలరుచుండు.
గీ॥ గ్రహణవేళ గోపరాజు రామన గోల, కొండప్రభువు(¹)చేతఁ గొనినదాన
మహిమ దుష్టమతుల•మడియించి స్థావర, జీవనములు ద్విజులఁ జేశ్చె మున్ను॥
తదీయానుగ్రహలబ్ధంబైన యేతద్గ్రామచతుష్టయస్థావరజీవితు లయినమదీయవంశజులు."

ఇతనిమేనల్లుఁడగు అయ్యలరాజు నారాయణకవి హంసవింశతి వ్రాసెను. ఈనారాయణకవి క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతములవాఁడని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. 1660 క్రీ॥ శ॥ వాఁడు కావచ్చును. కావున మేనమామ యగునరసింహకవి 1650 ప్రాంతములవాఁ డనవచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఇది సిద్ధాంతముకాదు.

ఈనరసింహకవి వ్రాసిన రెండుశతకములును దశకవిభాగము నొందియున్నవి. ఆవివరము లున్నపద్యములు కొన్నియుదాహరించెదను.

మన్నారుకృష్ణశతకము.

సీ॥ వర దేవకీగర్భ వారిధిద్విజరాజ ద్విజరాజ గమనావతీర్ణభువన
వసుదేవకంస సేవాతమః పద్మాప్త, పద్మాప్త చేక్షితపస్సపర్య
కృతయశోదానుచక్షీర పానాదర నాదర, హాస్యానుమోదచిత్త
వస్తుతనంద గోవత్సనానాభీర నాభీరణద్ధుగ్రహిణప్రసంగ
యాపమద్వార నను బ్రోవు పాపరాశి, రాధికా గోపనృపవధూరత్న జార
చాయతర మందహాస పోలూరివాస, వారి తామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ!
(దాససంగదశకము.)

సీ॥ సతత భక్షిత మఘాహుతి పరసాన్నంబు, సన్నంబుగాఁదిన సరణి మెసవ
సర్వవేదాకృతి శర్కరపలుకులు పలుకులు, గడుఁదుద్దు గులుకు బలుక
ప్రాణ్యంతరనుగత పాదపల్లవముల లవముల గతివీధి లఘువులెత్త
శ్రుతిరవాకష్ట నశ్రుతిపల్లి వార్తల వార్తల సాక్షివ్యక్తి వినఁగ

(¹) "గజపతులచేత" నని వ్రాఁతుక. కంసాలికరణీకముఁ దీయించి ద్విజుల కిచ్చె నని కథ.

నేర్చుకొను టమ్మ ఘనముగాదె నీవు మంద, మందచర్యల ప్రాకృతు మాట్కి మెలఁగి
చారుతర మందహాస పోలూరివాస! వారితామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ! 36.

సీ॥ శ్రీ రుక్మిణీరమాక్రీడాకళాపత్య! సత్యభామా మనోజలజమిత్ర!
మిత్రవిందాధరామృత పానచాతుర్య! తుర్య కాళిందీనదీ ప్రసంగ!
సంగమనిపుణ లక్షణ లక్షణాధీన! ధీనయనాగ్నజితీప్రసాద!
సాదరసల్లాప జాంబవతీలలాల! దృగ్భద్రాముదాలవాల!
వాల శైల్యాది మునిసంస్తవ ప్రభావ, భావమున నెంతు నిను విష్టపప్రచార
చారుతర మందహాస! పోలూరివాస! వారితామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ! 1

(స్తుతిదశకము.)

సీ. ప్రక్కలో నిడుకొని పలుమారు జోకొట్టి, జోకొట్టి పుణుకుచు జోలపాడు
పోరుఁబెట్టిన భుజంబునఁ జేర్చి చిచ్చోచ్చి, చిచ్చోచ్చి యని వ్రేళ్ళ చిచ్చికొట్టు
హాయిరే యనుచు నుయ్యాలనుంచి లాలించి, లాలించి మెల్ల మెల్లనఁ గదల్చు
బూచి వచ్చెనటంచు బుసపెట్టి బెదరించి, బెదరించి మీఁగాళ్లఁ బెట్టియూఁచు
నిన్ను నిన్ని విధంబుల నిద్రఁబుచ్చి, బుచ్చి శిశువంచు తల్లి పాలిచ్చు లేపి
చారుతర మందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ! 25.

(పితృమాతృదశకము.)

సీ. అన్న రామను మాటలాడఁగఁ బోవలెఁ, బోవలె వాటింక పాసగదోయి
తల్లులఁ గని కొట్టఁదలఁతురు మనముల, మనముల కోపంబు మానరెప్పుడు
వెన్నదొంగిలితెత్తు విను మనకిరువుర, కిరువురథోపరం బేదినంబు
నాటల కధిపులమయ్య యీమందలో. మందలోలాత్మడింభకులకన్న
ననుచు నమ్మించి సకల గుణాభిరాము, రాముఁ దోడ్కొని రాజమార్గంబుఁ జొరవె
చారుతరమందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ! 138.

(బాలదశకము)

సీ. దొరకొడుకై యుండి దొంగిలనేటికే, నేటికే వలులమే నీకు మేలు
పూనియే మెడలేము వానికోర్కులమేలు. కులమేలు వానికి గుణముఁ గలదె
రట్టుఁజేయఁగ నందఱము కానివారమా. వారమారడిఁ జేయవలెనె యెప్పుడు
కలఁచిహవ్యముల నెంగిలిఁజేయఁ బాడియె, పాడియే మర్యాద ప్రబలునింక
ననుచు వ్రేతలుఁదెలుప నీయంబవారి వారివారించు నేరని వాఁడవంచు
చారుతర మందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారు కృష్ణ! 48.

(చోరదశకము.)

జారదశకము, గోపాలదశకము, దుష్టనిగ్రహదశకము, శిష్టప్రతిపాలనదశకము, అవతారదశకము ననివిభాగము లున్నవి.

సీ. దాతృత్వమునకు శాంతము సంక్రమించిన, మించిన పైడివాసించినట్లు
చదివించు గురువు ప్రాశనమివ్వఁ గలిగినఁ, గలిగిన నేయిపాల్గలిసినట్లు
పతిభక్తి సౌందర్యవతికి చేకూరిన, కూరిన మణి సానదీరినట్లు
సుగుణంబు వ్యవహారికోరునింపొందిన, పొందిన పవిజోడు బూనినట్లు
నీదుభజనంబునకు మనోనియతి యమర, యమరతరులకు సంతానమబ్బినట్లు
చారుతరమందహాస! పాలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ! 109.
(నీతిదశకము)

సీ. సురుచిరాపస్తంబసూత్ర విప్రాఖ్యుఁడై, ప్రాఖ్యుఁడై శ్రీపైడిపాటి కులజుఁ
డై శఠమర్షణ యతిగోత్ర ధర్ముఁడై, ధర్ముఁడై సూనృత తపముపెంపు
గనిన లక్ష్మీపతి కలఘనాఘనునకు, ఘనునకు సుతుఁడ వేంకటనృసింహ
నామధేయుఁడ భవన్ముక్త నాచరితంబు, చరితంబు నొకసీస శతకకృతినిఁ
జెప్పి యర్పించితి సుధీ విశేష దాని, దానివిని నన్నుఁ గైకొను దైవరాయ
చారుతరమందహాస! పాలూరివాస! వారితామితకృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ!

రామచంద్రశతకము.

శా. శ్రీసీతాహృదయాబ్జభాస్కరదరారిప్రస్ఫురద్బాణ బా
ణాసోపేత లసచ్ఛతుష్కర శకీరాశ్లిష్ట గోదాఝరో
చ్ఛ్వాసప్రోల్లలదంబు శీకర నిజస్థానైక భద్రాద్రియు
గ్దాసశ్రీకర నన్నుఁ గైకొను మహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 1

ఇందుస్తుతిదశకము మొదలగు విషయములు విభాగించి వ్రాసెను.

మ. క్షితిసేకాదశసంఖ్యచే దశకముల్ జెన్నొందు మాణిక్యవ
జ్రితతింగూర్చినహారపంక్తి గతిగీర్వాణాంధ్ర శబ్దంబులన్
శతకగ్రంథమొనర్చి నీకొసఁగెదన్ సర్వేశయస్మత్కవి
త్వతపస్సిద్ధికి నన్నుఁ గైకొనుము మహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 15.

మ. సుగుణాత్ముండయి పైడిపాటికుల వస్తుండై మనుప్రోక్త నా
దుగురుండై శఠమర్షణాఖ్యముని గోత్రుండై యజుర్వేది నాఁ
దగు లక్ష్మీపతిసత్కవీంద్రునకుఁ బుత్రశ్రేష్ఠుఁడన్ నావశం
బగు నర్పించితి నిన్ను వేంకట నృసింహాఖ్యుండ నీవాఁడ భ
ద్రగిరీంద్రస్థిత నన్నుఁ గైకొను మహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 111.

మ. స్తుతివాక్యోన్నతి, దాసపంగతి, మనోదుర్వృత్తి, సంసారప
ద్ధతి, మాయాకృతి, తత్త్వసంతతి, యభేదఖ్యాతి దీనావన
స్థితి సర్వేశ, దశావతారనుతి, కించిన్నీతి నానోప్పన
స్తుతనీతిం గృతిరుద్రసంఖ్యదశకంబుల్ సమ్మతిం జానినా
యతకారుణ్యత నన్ను గైకొను మహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 112

(స్తుతిదశకము, వాక్యోన్నతిదశకము, దాసపంగతి, మనోవృత్తి, సంసారదశకములు, అభేద, దీనత్రాణ, అవతార, నీతి, దశకములనిపేళ్లు.)

మ. కృపణుంగొల్చెడువాఁడె కష్టి, శరణార్థింబ్రోవమిధర్మభ్రష్టి, కా
నిపనుల్ గోరమి తుష్టి, యేలినవిభుఁ నిందించు పాపిష్టి, తు
చ్ఛపు చాపల్యములందె నష్టి, వెసనేచ్ఛల్ బాయు సద్గోష్ఠి, సో
తపనీయాంశుక నన్నుఁగైకొను మహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ!

మ. భవదుద్యద్గతమూర్తులన్ జోరనియపత్యక్షతా కార్యముల్
భువిగావింపనొ రాక్షసీవ్రతఫలంబుందత్పురోన్మత్త దా
నవులంగాల్పనో బుద్ధరూపమును బాణత్వంబుసాధించియి
య్యవనింబొల్చుటనన్నుఁ గైకొనుమహేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 98.

అయ్యలరాజు నారాయణకవి.

ఇతఁడు హంసవింశతి వ్రాయుటవలనఁ గవులచరిత్రమునం దున్నాఁడు. ఈతఁడు తనగ్రంథములలోఁదనవంశవర్ణనము నొనర్చుకొని యున్నాఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములు హంసవింశతికథలు గల యైదాశ్వాసములపద్యకావ్యము, దశావతారకథాసంగ్రహ మను మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము, ఆంజనేయకందపద్యశతకము ననునవి మూఁడని తెలియుచున్నది. ఈతఁడు నెల్లూరుమండలము నందలికొచ్చెర్లకోటతాలూకు గోరుగుంతలపాడుగ్రామవాసి యని తెలియుచున్నది. కావుననే గోరుగుంతలపాడును "నఖగర్తపుర" మని గీర్వాణీకరిం

చి చెల్లపిళ్ల నరసకవి కడియముగ్రామమును గంకణపుర మొనరించిన సంగతి స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నాఁడు "నఖగర్తపురాంజనేయ నతజనగేయా" అని శతకమకుటము. "గోరుగుంతలపాటియాంజనేయా" యను టకు బదులుగ వ్రాసినదే కాని మఱియొకటిగాదు.

దశావతారకథాసంగ్రహమునందుఁ దగతండ్రినిఁగూర్చి యిట్లు వర్ణించెను.

సీ॥ కౌండిన్యసద్గోత్ర కల్పకంబగుపర్వ,తపెగ్గడెవ్వాని తాతతాత
కవిచకోరనిశాకర యశస్ఫురదయ్య,లామాత్యుఁడెవ్వాని యబ్బకబ్బ
శుకవితాఢ్యుఁడద్రిద్రుద్దాలసముఁడు, భాస్కరమంత్రియెవ్వానిఁ గన్నతండ్రి
హంసవింశతి ప్రబంధాకల్పనారాయణాఖ్య,డా నేనే మహాత్మసుతుఁడ

గీ॥ నట్టి యయ్యలరాజాన్వయాంబురాశి భగణపన్నాథుఁగొండమాంబాసనాథు
నిఖిల కకుబంతరాళనిర్ణిద్రకీర్తి మజ్జనకు నారపామాత్యు మదిఁ దలంతు.

హంసవింశతిలో నిట్లువ్రాసెను :—

ఉ॥ అయ్యలరాజు తిప్పసచివాగ్రణి బర్వతరాజురామభ
ద్రయ్యను, భాస్కరాగ్రణి ప్రధానవరుండగుకొండధీరుఁడా
జయ్యనఁదిమ్మయప్రభుని సత్కవితారచనాఢ్యులైన మా
యయ్యలరాజవంశజుల నాదికవీంద్రుల సన్నుతించెదన్.

అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుని విషయమై వెనుక వ్రాయుచు కాస్యపగోత్రజు లైనరామభద్రకవికిని, కౌండిన్యగోత్రజుఁడైననారాయణకవికిని సంబంధ మెట్లని సందేహించితిమి. పైగ్రంథము లన్నియుఁ జదివి వంశవృక్షము వ్రాసి యీవిధముగ సరిపెట్టుకొనుట కించుక వీలు కనఁబడుచున్నది. పండితులు చర్చించెదరుగాక !

(1) అయ్యలరాజు అయ్యలయ్య (క్రీ॥ శ॥ 1470.)

(2) త్రిపురాంతకుఁడు (క్రీ॥ శ॥ 1500) ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకకర్త.

(3) అక్కయ్య (1530)

(4) రామభద్రుఁడు (1550) (రామాభ్యుదయ గ్రంథకర్త.)

(9) పర్వతన్న (1500 క్రీ॥ శ॥) కౌండిన్యగోత్రజుఁడు.

తెలియదు (1530 క్రీ॥ శ॥)

అయ్యలయ్య (క్రీ॥ శ॥ 1560)

భాస్కర (క్రీ॥ శ॥ 1600)

నాగప (కొండమ) (క్రీ॥ శ॥ 1630)

నారాయణామాత్య (క్రీ॥ శ॥ 1660) (హంసవింశతి.)

(5) పిన యక్కయ్య (ఇతఁడు రామభద్రుని కెన్నవతరమువాఁడో తెలియదు.) (క్రీ॥ శ॥ 1769,)

(6) నాగయ్య

(7) అయ్యలయ్య

(8) భాస్కర

(7-8 రెట్టమతశాస్త్రకర్తలు)

పై లెక్కప్రకారము క్రీ॥ శ॥ 1660 సంవత్సరము నారాయణామాత్యుని కాలము కావలసియున్నను, 1769 లో నున్న రెట్టమతకవులఁ బొగడె ననుకవిచరిత్రవాక్యము బాధించుచున్నది. తన తాత భాస్కరుఁడని వర్ణించెను. మనమెఱుఁగని కొండ తిమ్మాధీవరులఁ బేర్కొనెను. కావున నాపైకవులు రెట్టమతకవులు కాఁజాలరు. ఈయూహ సత్యమైనచో నీనారాయణామాత్యుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 ప్రాంతముల వాఁడు కావలసియుండును. నాయూహచే సకలనీతికథాసంగ్రహము నందలి గద్యయందలి "కాశ్యప" యనునది పొరబాటైయుండును. ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖితాగారమున రామభద్రుఁడుకూడఁ గొండి

స్యగోత్రమువాఁడని యొకచోట వ్రాసియుండిరి. కాని యందే "కాశ్యప" కూడనున్నది. ఈ పొరపాటుగద్యగోత్రము (నాయూహప్రకారము) కాక, రామభద్రునిది కాశ్యపగోత్రమే యైనచో బర్వతన్నకాని, తరువాతవారుకాని కౌండిన్యగోత్రజులకు దత్తు వెడలియుండిరేమో? అయ్యలరాజువారను నింటిపేరు రామభద్రునికిఁగాని, త్రిపురాంతకునికిఁగాని యున్నట్లు ప్రాచీననిదర్శనములు లేవు. లక్షణగ్రంథములలో "పుత్తేటి వా" రని యున్నది. కావునఁ బుత్తేటివారిది కౌండిన్యగోత్రమునై యుండునేమో? ఇవి యూహలు. ఇతని శతకము దొరకలేదు.

కంచర్ల గోపన్న.

భద్రాచలరామదాసనియు, బందిఖానారామదాసనియుఁ బిలుచుచుండుభగవద్భక్తుఁ డీతఁడే! ఈతనిచరిత్రము రామదాసుచరిత్ర మనుపేర నాంధ్రలోకమునం దంతటను బ్రచారములో నున్నది. ఈతఁడు వ్రాసినకీర్తనలు పాడునట్టిపట్టెవర్ధనములదాసరులు నెమలికుంచెలతోడను, ఇత్తడిచిలుకలసెమ్మెలతోడను, నడుమునబిగించినపట్టుబట్టలతోడను నృత్యముచేయుచుఁ బాటలుపాడుచుఁ దీర్ఘములలోను, పల్లెటూళ్ళలోను బ్రత్యక్ష మగుచుందురు.

ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, ఆత్రేయసగోత్రమువాఁడు. కంచెర్ల లింగన్నమంత్రికిని, కామమాంబకును బుత్రుఁడని రామదాసుచరిత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు వ్రాసినదాశరథిశతకాంతమునఁ దనగోత్రనామము లీక్రిందివిధముగ వివరించియున్నాఁడు.

ఉ. అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ డత్రిజగోత్రజుఁ డాదిశాఖ కం
చెర్లకులోద్భవుం డనఁ బ్రసిద్ధుఁడనై భవదంకితంబుగా
నెల్లకవుల్ నుతింప రచియించితి గోపకవీంద్రుఁడన్ జగ
ద్వల్లభ నీకు దాసుఁడను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ॥

ఈతఁ డాదిశాఖకుఁ జెందినవాఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఆది శాఖ యనఁగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులలో బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పుకొనెనా? ఆదివేద మగు ఋగ్వేది నని చెప్పుకొని యుండునా? కంచెర్లవారిలో జ్యేష్ఠశాఖకు జెందితి నని చెప్పుకొనెనా? అనునవి సందేహములు. ఆదిశాఖ యనఁగాఁ బ్రథమశాఖ యని మఱికొందఱనుచున్నారు.*

సంగతిసందర్భములనుబట్టి యీతఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డనుటయే సమంజసముగఁ గన్పట్టునుగాని యీయనూహకుఁ బ్రతిబంధకములు కొన్ని క్రిందఁ జూపుచున్నాను.

(1) "ఆదిశాఖ" శబ్దము కులపరముగాఁ గవి వాఁడినయెడల నది "శాఖ" యనికాని, "శాఖీయుఁడ" నని కాని కవి వ్రాయవలసి యుండె నని కొందఱు వ్రాసిరి. వ్యాకరణముచే నీరూపము సాధితము గానియెడలఁ గవి "ఆదిశాఖ" యనియే వ్రాసియుండె ననుకొందము. కావున నిది యంతబల మైనప్రతిబంధకము కానేరదు.

(2) ఈతఁడు తనమతమునుగూర్చి యీవిధముగ వ్రాసి యుండెను.

ఉ. పట్టితి భట్టరార్యగురుపాదము లిమ్మెయి నూర్ధ్వపుండ్రముల్
బెట్టితి మంత్రరాజ మొడిఁబెట్టితి నయ్యమకింకరాళికిన్
గట్టితి బొమ్మ మీచరణకంజములందుఁ దలంపు వెట్టి పోఁ
దట్టితిఁ బాపపుంజముల దాశరథీ! 102

ఉ. ఆర్యుల కెల్ల మ్రొక్కి వినతాంగుడనై రఘునాథభట్టరా
చార్యుల కంజ లెత్తి కవిసత్తముల న్వినుతించి కావ్యసా
కర్య మెలర్ప నొక్క శతకం బొనగూర్చి రచింతు నేఁడు తా
త్పర్యమునన్ గ్రహింపు మిది దాశరథీ! [illegible]

(1) R. H. D. Prasadarow gar. (2) మ. గురుబ్రహ్మశర్మ గారు నరసారావుపేట (3) వల్లజర్ల సాంబశివరావుగారు, పెదబ్రహ్మదేవము, చామర్లకోట పోస్టు. వీరు ముగ్గురును గోపన్న యాదిశాఖవాఁ డని నాపేర జాబులు వ్రాసిరి.

ఈ పై రెండుపద్యములవలనను గోపనకవి రఘునాథభట్టరాచార్యులశిష్యుఁడై వైష్ణవమతము స్వీకరించి "ఊర్ధ్వపుండ్రములు" ధరించువాఁడని తెలియుచున్నది. ప్రథమశాఖా బ్రాహ్మణులలో నియోగు లున్నారుకాని వైష్ణవమతప్రవిష్టు లున్నారా? ఉండినయెడల వారూర్ధ్వపుండ్రములు ధరించెదరా? అట్టివా రెచ్చట నున్నారు? అనువిషయములు తేలవలసియున్నవి. ప్రథమశాఖలో వైష్ణవు లున్నారని తెలియుచున్నం దున నెచ్చట్లనైన నున్నా రనియే స్థిరపఱచి చూతము.

(3) ఈతఁ డక్కన్న మాదన్నలమేనల్లుఁ డని రామదాసుచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అక్కన్న మాదన్న లార్వేలనియోగు లనియు, ఋగ్వేదు లనియు, వారియింటిపేరు పింగళి వారనియు, వారివంశీకు లగు పింగళివారును, *సిద్దలూరివారును నిప్పటికి నున్నా రనియు, వారికి గోలకొండ వేపారులతో సబంధ బాంధవ్యము లున్న వనియు నసాక్ష్యముగఁ దెలియుచున్నది. అట్టియెడ గోపన్న వారిమేనల్లుఁ డెట్లగును? గోలకొండ వేపారులకును, ఋగ్వేదులకును సంబంధము లున్నను, ప్రథమశాఖవారితోఁ గలవా? గోపన్న ప్రథమశాఖవాఁడైనప్పు డాతనిమేనమామలు ఋగ్వేదులు కావచ్చునా? ఉత్తరసర్కారులలోని బ్రాహ్మణసంఘము నందలికట్టుబాట్లకు, నైజాము లోనికట్టుబాట్లకును, చాలభేదము లుండుటవలన నక్కడసంగతు లెట్టివిగ నున్నవో రిది చర్చింపవలసియున్నది. ఈవిషయమై పత్రికలలో వ్రాసినప్పు డనేక ప్రత్యుత్తరములు వచ్చినవి.

(4) కంచెర్ల శరభనకవి తనయధ్యాత్మరామాయణకృత్యాదిని తాను శైవగురుశిష్యుఁడ ననియు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడ ననియు, మంత్రికులమువాఁడ ననియు వివరించుచుఁ దనశాఖవారికిఁ గ్రిందితావుల నున్నట్లు చెప్పినాఁడు. (ఓ. లై. వ్రాఁతప్రతి. ఆంధ్రపత్రిక - దుందుభి, ఆషా బ॥ చూడుఁడు.)

* See Local Records. (Mackenji)

గీ. కొండపల్లినిఁ గొందఱు గొల్లపూడిఁ గొంద ఱుండిరి తంజాపురంబున* గొంద ఱెలమి
వసియించి ప్రబలిరి చెలువమిగుల, మీఱి కంచెర్ల వంశంబు వారు ధరణి॥

కొండపల్లి యందలి కంచెర్లవారు మాశాఖవా రని మనకంటె బూర్వుఁడు వ్రాసిన యీపైపద్యము కాదనుటకుఁ దగినలిఖితాధారమును దాము రామదాసువంశమునకే చెందుదు మని వాదించుప్రథమశాఖకంచెర్లవారు కనఁబఱపవలసియుందురు. అంతవఱకు మనము ప్రథమశాఖవారికిని, గోలకొండవేపార్లకును సంబంధ మున్నమాట నిశ్చయమైనచో రామదాసు వ్రాసినప్రకార మతఁడాదిశాఖవాఁ డనియు, పింగళివారిదౌహిత్రుఁడు కావచ్చు ననియు నమ్మవచ్చును. లేదా యక్కన్న మాదన్నలు సోదరులు కారనియు, నెవ్వరోవచ్చి యింట భుజించుచుండువాఁ డనియు, వానిని సోదరా యని యక్కన్నయు, బావగా రని యక్కన్నభార్యయుఁ బిలుచుచుండువా రనియు, భార్య బంధుగుఁ డని భర్త, భర్తబంధుగుఁ డని భార్యయు నమ్ముచుండి రనియుఁ గలవార్త నిశ్చయమైనచో, నక్కన్నగా రార్వేలనియోగియు, మాదన్నగారు ప్రథమశాఖవాఁ డనియు, మాదన్నయక్క కామమ్మను లింగనమంత్రి కిచ్చి రనియు, రామదాసు మాదన్నమేనల్లుఁ డైయుండఁబోలు ననియుఁగూడ మన మనుమానింపవచ్చును. రామదాసే శాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనునది యిప్పటి కింకను సునిశ్చితము కాలేదు. పైవివరములు చదివిన పాఠకులే యూహించి చర్చించెదరుగాక! కొంద అక్కన్నమాదన్నలు మహారాష్ట్రు లందురు కాని యది సత్యము కాదు. ఆంధ్రు లనేకులు మహారాష్ట్రమునకు వలసపోయి "కాశీనాథత్ర్యంబకతెలంగు" (Telang) అనఁగా తెలుఁగువాఁడ నని తెలియుటకు వ్రాసికొనునట్లే. శివాజీసేనానాయకుఁ డగు "మోరే పంతుపింగళే" కూడ "పింగళిమారయ్యపంతు" లైయుండవలెను. ఇది యత్యూహ మైనఁగావచ్చును కాని, యక్కన్న మాదన్నలు మాత్రము

* తంజావూరులో గ్రంథాక్షరముల రామదాసు కీర్తన లున్న ప్రతులు దొరకుట కిదియే కారణమా?

మహారాష్ట్రులు కారు. ఏమనఁగా? ఇంటిపేరునుబట్టి తెలుఁగువారిని స్పష్టముగ నిరూపింపవచ్చును.

(1) ద్రావిడులు:—వీరి కింటిపేరు లేదు. పుట్టినయూరు తంజాపూరు. తండ్రిపేరు కృష్ణయ్యరు. రెంటినుగలిపి "తం. కృ. ఆరుముగమయ్యరు" అని పేరుపెట్టుకొందురు. గ్రామపితృనామములు పొడియక్షరములు. ప్రతివ్యక్తికి నీపొడియక్షరములు మారుచుండును.

(2) మహారాష్ట్రులు:— వీరి కింటిపేరు చివర వచ్చును. "బాల-గంగాధర- తిలకు." మనము "తిలకు, తిలకు" అనుచుందుముకాని యది కుటుంబనామము. తిలకుతండ్రి తిలకు; తిలకుకొడుకు తిలకు. కావున తిలకును దలిదండ్రులు స్నేహితులు పిలుచుపేరు "బాల"; "గంగాధర" యనునది తండ్రిపేరు. 'తిలకు' యింటిపేరువంటిది చివర వచ్చును.

(3) వంగీయులు:—సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ. ఇచ్చట "బెనర్జీ" యింటిపేరువంటిది.

(4) ఆంగ్లేయులు:— Thomas Munro ఇచ్చట "మనో్రె" యింటిపేరు వంటిది.

ఇట్లే తక్కినవారికిఁగలవు. ఇంటిపేరునకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చి మొదట వ్రాసికొనువా రొక్కయాంధ్రులే! కావున నింటిపే రున్న తావునుబట్టికూడ మనము "ఆంధ్రేతరు" లైనది కానిది నిర్ణయించుకొనఁగలము. నేఁటివారితలు కావు. ఏనుఁగు పెదలక్ష్మణకవి తనతుల్యామహాత్మ్యము కృత్యాదిని కృతిపతివంశవర్ణనమునం దీక్రిందిపద్యమును వ్రాసినాఁడు. ఇందు పింగళిమాదన్న యని యింటిపేరు ముందున్నది.

సీ. నుత్తునబ్బులుహాసక । క్షోణీశ్వరునిచేత, మాటిమాటికి బహుమాన మందె
మఱియును బింగళి । మాదన్న భానుజీ, మంత్రజ్ఞు వలన సమ్మాన మొందె
అక్కన్న మొదలైన । యట్టిపెద్దలచేత, మేలు భూషణములు మెప్పులందె,
పరులపక్కరులకు దు । ష్కరముకా గడిదుర్గ,ములఁ గొట్టి వారిచేఁ బూజ లందె
గీ. పీఠికాపురి కిమ్మారు । చిక్కవోలు, తునియుఁ గోత్రాము మొల్లేరు । ఘనత నేలె
వత్సవయ తిమ్మభూపాల వరునిసుతుఁడు, రాజమాత్రుఁడౌ రాయప । రాజశౌరి॥

వత్సవాయి తిమ్మరాజుగారిపుత్రుఁడైనరాయజగపతిరాజు గారినిగూర్చి (1607—1649 క్రీ. శ.) కవి వ్రాసినదిపైపద్యము.* (63 పుట పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనము.)

ఇప్పుడైన అక్కన్న మాదన్న లాంధ్రులని యంగీకరించెదరని నైజాముపింగళవారినిఁగూడ జూపెదను.

రామదాసుచరిత్రమునం దీతనికథ యున్నది. అది సంగ్రహముగ నిట వివరించెదను.

"గోల్కొండరాజ్యమును దానీషా పాలించుచుండెను. ఆతనికి

క. ఎన్నఁగ తానీషాకు న, కన్నయు మాదన్న యనఁగ నవనిసురవరుల్
అన్నయుఁ దమ్ముఁడు గడుసం,పన్నులు మంత్రులును నీతిపాలితు లరయన్॥

వ. వారికి మేనల్లుండు,

తోహరా. శ్రీమించిన నెలకొండపల్లెలో శిష్టజనులు పొగడఁగ నా
కామాంబకు గోపన్న జనించెను గమలాక్షుని వరమున నా
అత్రేయసగోత్రంబున కంచె ర్లాంధ్రార్యుల వంశమునన్
పుత్రుఁ డగుచు లింగనమంత్రికిఁ దాఁ బుట్టెను గోపన్ననఁనా॥

క. భూసురవరుఁడు నియోగియు. భాసురకంచెర్లకులజ భవ్యయశుండున్॥
వాసవపతి వంశజచర,ణాసక్తుఁడు గోపన యనఁ వన్నెకెక్కెన్॥

ఇతఁడు చిన్నతనములో బాలరామాయణము చదివినప్పటి నుండియు రామభక్తుఁడై చరించుచుండెను. ఎల్లప్పుడు నింట భజన చేయుచుండెను. కొన్నిదినములకు వివాహితుఁడై కాపురము చేయు చుండ కబీరుదాసనుభగవద్భక్తుఁడు వచ్చి గోపన్నను జూచి యాతని భక్తికి సంతసించి యాతనికిఁ దారకమంత్ర ముపదేశించి చనియెను. అదిమొదలు గోపన్న తారకమంత్రము దొరికిన దని మఱింతభక్తితో దినములఁ బుచ్చుచుండెను. కొంతకాలమునకు విజ్ఞానము గలిగి యరి షడ్వర్గముల విడనాడి, సద్గతికై యొకపుత్రునిఁ బడసి, తన కున్న

* ఈపైపద్యము నెఱిఁగియు శ్రీబ్రహ్మయపంతులుగారు వ్రాసినదిసరిగాలేదు. వారికిరామదాసు వేఱని, గోపరాజు రామప్రధాని వేఱని తెలియదు.

దంతయు దాసుల కిచ్చివేసి కట్టుబట్టతో కమలాపతిని భజించుచుండ బంధుగులు గోపన్నయాస్తినంతయుఁ గోల్పోయె నని దుఃఖించుచుండిరి. అంతట నాతఁడు బంధుగులపోరు బడలేక మేనమామలకడకు హైదరాబాదు, పోఁగా వారాతనికి భద్రాచలంతాలూకాతహశీల్దారుపని వేయించిరి. గోపన్న భద్రాచలముచేరి రైతులఁ గన్నబిడ్డలవలెఁ జూచుచుఁ బన్నులు వసూలుచేసి వచ్చినధన మెల్ల రామకైంకర్యముచేయుచుండెను. ఒకనాఁ డొకగొప్పసంతర్పణము చేయుచుండ రామదాసు పుత్త్రుఁడు గంజిగుంటలోఁ బడిపోయెను. రామదాసుభార్య బిడ్డను దీసి, మరణించె నని చెప్పిన విప్రసంతర్పణ మాగిపోవు నని యొక మూలఁ గూర్చుండి, భోజనములు ముగిసినపిమ్మట భర్తతోఁ జెప్పెను. అప్పుడు రామదాసు "రామా! తండ్రీ! నేను రామకార్యతత్పరుఁడనైయుండ నాకీకష్టము తెచ్చుట న్యాయమా?" యని విలపింప భగవంతునకనుగ్రహము కలిగి బిడ్డఁడు జీవించెను. అప్పటినుండి రామదాసు మహిమలు దేశ మెల్లడలఁ బ్రాకిపోవుచుండెను. గోలకొండకు ధనము పోవుటలేదు. రామదాసుచర్య తానీషాకుఁ దెలిసి యాతనిఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టించి పండ్రెండుసంవత్సరములు బాధించెను. రామదాసు తానాధనము దుర్వినియోగము చేయలే దనియు, భగవంతుని కర్పించితి ననియు, నాతఁడే వచ్చి రక్షించు ననియుఁ దన్ను భటు లెంతకష్టములు పెట్టినను విశ్వాసముతో నుండెను. తుదకు విసిగి విషముఁ ద్రావఁబోవ శ్రీరామచంద్రుఁడు తానీషాకుఁ బ్రత్యక్షమై, రామదాసు వ్యయపెట్టినసొమ్ము చెల్లించి, బందిఖానానుండి రామదాసునువిడిపించెను. తిరిగి భద్రాచలము గోపన్న వచ్చి రాముని సేవించి సాయుజ్యము నందెను."

ఈతఁడు పూర్వజన్మమున రామచిలుక నొకదానినిఁ బెంచి పంజరములో 12 యేండ్లుబంధించినందున నీజన్మలో నీప్రతిఫలము కలిగె నని వ్రాసిరి.

ఈతనియీపవిత్రజీవితమునందే— ముఖ్యముగఁ జెఱసాల

యందే యనేకభక్తికీర్తనలు పాడుచుండెను. అవియే యిప్పటికిని నిలిచియున్నవి.

రామదాసకీర్తనలును, దాశరథీశతకమునేగాక యింకఁ గొన్ని గ్రంథము లంతకుఁబూర్వము వ్రాసి నరకృతు లిచ్చి విడిచిన ట్లీక్రింది పద్యమువలన నూహింప వీలగుచున్నది.

ఉ. మసగొని రేగుబండ్లకును మౌక్తికముల్ వెలపోసినట్లు దు
ర్వ్యసనముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసపోయె నా
రసనకుఁ బూతవృత్తి సుకరంబుగఁ జేకురునట్లు వాక్సుధారసములు చిల్కఁగ
బద్యముఖరంగమునందు నటింపవయ్య సంతసమును జెంది భద్రగిరి దాశరథీ! 7

ఇతఁడు రామదాసుచరిత్రములోఁ జెప్పిన ట్లక్కన్న మాదన్నల మేనల్లుఁడే యైనచో నీతఁడు తానీషాకాలమువాఁ డగుచున్నాఁడు. (1674-1687 క్రీ॥ శ॥) ఈతనిచరిత్రము సుప్రసిద్ధ మైనదగుటఁ గొన్ని పద్యములు కీర్తనలును శైలికిఁ జూపి విడిచెదను. రామదాసుచరిత్రమునందు (1) మానసబోధశతకము (2) భావనారాయణశతకము (3) జానకీపతిశతకము (4) దాశరథీశతకము (5) ఆర్తరక్షామణిశతకము మొదలగుశతకములలోనిపద్యము లుదాహరించియున్నారు. భావనారాయణశతకము, ఆర్తరక్షామణిశతకము లెప్పటివో, యెవరివో తెలియదు. ఇందుభావనారాయణశతకములోని దని యుదాహరించిన "కరి నేలిందిహుళక్కి" యనుపద్యము దేవకీనందనశతకమునందు మకుటముమారి కనఁబడుచున్నది.

మ. కరి నేలింది హుళక్కి ద్రౌపదికిఁ గోక ల్మెచ్చి యిచ్చింది ద
బ్బర కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టిం దబద్ధం బహో
శరణన్నన్ బగవానితమ్మునికి రాజ్యం బిచ్చుటల్ గల్ల యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథ లనంతా భావనారాయణా॥

రామదాసుచరిత్రము 63 పుట.

దేవకీనందనశతకమునఁ దుదిపాదము

"త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథలు కృష్ణా దేవకీనందనా"

దేవకీనందనశతకము 100.

ఎవ్వరుదొంగలో తెలియదు, భావనారాయణశతకము దొరికి నప్పుడు సత్యము తేలవచ్చును.

రామదాసుకీర్తనలు.

బిలహరి – ఆది.

ఎవరు దూషించిన నేమి - మెచ్చి - ఎవరు భూషించిన నేమి
అవగుణంబులు మాన్పి యేచ్చేరా తీర్చేరా ॥
నవనీతచోరుఁడు నారాయణుఁ డుండ ॥ఎ॥

(1) పిమ్మట లాడిన నేమి? । మంచి। ప్రియములు బల్కిన నేమి।
కొమ్మరో రమ్మని కోరిక లాసఁగెడి
సమ్మతి నాపాలి సర్వేశ్వరుఁడుండ ॥ఎ॥

(2) వాని పంతము మాకేల । పట్టి। వాదులతోడ పోరేల
దూషించేవారితో పలు మారు పొందేల
కాచి రక్షించేటి ఘనుఁడు రాముఁడుండ ॥ఎ॥

(3) అపరాధము లెంచేవారు ।మాకు। ఉపకారులై యున్నారు
విపరీత చరితలు వినుచు నెల్లప్పుడు
కపటనాటకధారి కను పెట్టియుండఁగ ॥ఎవ॥

(4) వానివన్నెలు సల్పఁగలము ।మా। వాసనలను భ్రమయఁగలము
వాసిగ భద్రాది వాసుఁడై నిరతము
భాసురముగ రామ దాసుఁడై యుండఁగ ॥ఎ॥

ఆనందభైరవి—రూపకము.

పలుకే బంగార మాయెనా । కోదండపాణి ।ప।
పలుకే బంగారమాయె । పిలిచిన పలుకవేమి
కలలో నీ నామస్మరణ । మరువ చక్కని తండ్రి ।ప।
ఇరువుగ నిసుకలోనఁ । బొరలిన వుడుతభక్తికి
కరుణించి బ్రోచితివని । నెరనమ్మితి నిన్నే తండ్రి ।ప।
ఎంత వేడిన నీకు । సుంతైన దయరాదు
పంతము సేయఁగ నే । నెంతవాడఁను తండ్రి ।ప।
శరణాగతత్రాణ । బిరుదాంకుఁడవు గావా
కరుణించు భద్రాచల । వరరామదాసపోషక ।ప।

దాశరథీశతకముకూడ దశకవిభాగము నొందినట్లే తోఁచును. చూడుఁడు. మొదటిపదిపద్యములను గేవలనామములు. ఇది కవి "నామదశక" మని వ్రాసియుండఁబోలును.

చ. కనకవిశాలచేల! భవకాననశాతకుఠార ! ధీర! స
జ్జన పరిపాలశీల! దివిజస్తుత సద్గుణకాండ! కాండ సం
జనిత పరాక్రమక్రమ విశారద! శారదకంద కుంద చం
దన ఘనసార! సారయశదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ!. 10

ఈక్రిందిపద్యము ముకుందమాల లోనిశ్లోకమును స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నది.

శ్లో. కృష్ణ త్వదీయపదపఙ్కజపఞ్జరాన్త | మద్యైవ మే విశతు మానసరాజహంసః
ప్రాణప్రయాణసమయే కఫవాతపిత్తైః | కణ్ఠావరోధనవిధౌ స్మరణం కుతస్తే. 7

ఉ. ముప్పున కాలకింకరులు ముంగిట వచ్చినవేళ రోగముల్
దెప్పరమైనచోఁ గఫము కుత్తుక నిండినవేళ బాంధవు
ల్దప్పినవేళ మీస్మరణ గల్గునొ గల్గదొ నాఁటి కిప్పుడే
తప్పక జేతు మీభజన దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ! 16

ఉ. చక్కెర మాని వేముఁ దినఁజాలినకైవడి మానవాధముల్ |
పెక్కురు బక్కదైవముల వేమరుగొల్చెద రట్లుగాదయా
మ్రొక్కిన నీకుమ్రొక్కవలె మోక్ష మొసంగిన నీవ యీవలెన్
దక్కినమాట లేమిటికి దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 21

ఉ. ఖండనభీము డార్తజనబాంధవుఁ డుజ్జ్వలబాణతూణ కో
దండ కళాప్రచండ భుజతాండవకీర్తికి రామమూర్తికిన్
రెండవసాటి దైవమిఁక లేదనుచున్ గడగట్టి భేరికా
డాండ డడాండ డాండనినదంబు లజాండము నిండ మత్తవే
దండము నెక్కి చాటెదను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 34

ఉ|| పండితరక్షకుం డఖిలపాపవిమోచనుఁ డబ్జసంభవా
ఖండలపూజితుండు దశకంఠవిలుంఠన చండకాండకో
దండకళాప్రవీణుఁ డనుతావకకీర్తివధూటి కిత్తుఁ బూ
దండలు గాఁగ నాకవిత దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 15

ఇందలి ౭0 పద్యము ధూర్జటిశతకము 82 ను; 89 వ పద్యము నారాయణశతకమునందలి 10 పద్యమును, 45 పద్యము ఒంటిమెట్ట రఘువీరశతకమునందలి 88 పద్యమును, 27 పద్యము శివతత్త్వసార మునందలి 118 పద్యమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నవి.

ఇటీవల నాకుఁజేరినజాబులవలన నీతనిబంధుగుల మని చెప్పు కొనువారు ప్రథమశాఖలు ఇదకంచెర్లగ్రామములో నున్నందునను, ప్రథమశాఖకవు లగురావూరి సంజీవకవి మొదలగువారు తమకులము చెప్పవలసినచోట్ల "ఆదిశాఖ"వార మని వ్రాసికొనినందునను, భావి పరిశోధకు లింతకంటెఁ బ్రబలాధారములఁ జూపునటుకు, నీతఁడు స్పష్ట ముగఁ దనశతకమునందు వ్రాసికొన్న "ఆదిశాఖ" పదమువలనను, రామదాసుచరిత్రము నందలి "ఆంధ్రార్యులశాఖ" వాఁ డనుమాట వలనను మన మీతఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డనియే నమ్ముట మంచిదని తోఁచుచున్నది. ఆర్యులు ప్రథమశాఖలలో నొకవిభాగమువారు రామ దాసుచరిత్రమువలన నీతఁడు ప్రథమశాఖ, ఆర్య,విభాగము నొందిన నియోగి యని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డప్పు డక్కన్నమాదన్నల మేనల్లుఁ డెట్లగు నని ప్రశ్నవచ్చును. ప్రథమశాఖలకు, ఋగ్వేదులకు సంబంధబాంధవ్యము లున్న వనికాని, ఆసంబంధము రామదాసుచరిత్ర కారునికల్పన మనికాని యనుకొనవలయును. మేనల్లుఁడు బందిఖా నాలో నున్నప్పుడు, సర్వస్వతంత్రు లగుమేనమామ లయినయక్కన్న మాదన్నలు (సంబంధమే సత్యమైనచో) భగవత్కైంకర్య మొనర్చిన రామదాసును పండ్రెండేండ్లు బంధిఖానాలో నుండ నిచ్చెదరా? తా మాధన మిచ్చికాని, తానీషాను "క్షమించి తమమేనల్లుని విడువుఁ" డని కోరికాని సహాయము చేసియుండరా? కావున నిది విచారణ మొందవలసియున్నది.

రామదాసు, అక్కన్నమాదన్నలమేనల్లుఁ డనుటకు రామదాసు చరిత్రమున నిట్లున్నది.

ఒకరామదాసుచరిత్రమునం దీతఁడు నైజాముప్రాంతముల నేలకొండపల్లివాసుఁ డని వ్రాసినారు.

"తో॥హరా. నవాబుతానిషాతక్తుఁజేసి యానగర మేలుచుండ
మక్కువగుదివాను లాతనికి మాన్యులు బహుసజ్జనులు
అక్కన మాదన్నయు ననియిద్దఱు నన్నదమ్ము లతిప్రియులు"

క. అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల | ననుగిస్తుల పితృపితామహక్రమమున ప
చ్చినవిప్రుల మంత్రులుగా | నొనరించెను గార్యసంప్రయోగముకొఱకున్.

తానీషా గోల్కొండపట్టణము రాజధానిగా నేలుచుండెను. అందనేకగ్రామములుకలవు. కొన్నిగ్రామముల కొకతుక్డి లేక తాలుకా యనిపేరు. అందు భద్రాచలముతుక్డి యొకటి.

"తో॥హరా. ఈతుక్డిలోఁ జేరినగ్రామము నేలకొండపల్లియందు
ఖ్యాతిగ లింగనమంత్రివసించెను గాపురముగ నందు
లింగనమంత్రి వివాహం బయ్యెను మంగళవతి కామాంబన్"

ఇందువలన గోపన్నకవి తల్లి కామాంబ యనియుఁ దండ్రి లింగన్న యనియు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁ డక్కన్నమాదన్నలగార్ల మేనల్లుఁడై నట్లీక్రిందివాక్యములు చెప్పుచున్నవి.

"తో॥హరా. చని చూచి గోల్కొండపట్టణమున నయ్యన మంత్రులగృహము
కనుగొని యిట్లని పల్కెను గోపన కావలివారలతోను.

గీ. నేలకొండపల్లె నివసించియుండుట | కరుణగలుగు తల్లి కామమ యగు
నమరఁ దండ్రిలింగనార్యుఁ డటందురు | నాదుపేరు గోపన యని యండ్రు.

క. మామలు మంత్రులు నాకు | నేమచ్చిక జూడఁగోరి యిటవచ్చితి మా
మా మామల కెఱిగింపుండ | వేమఱు నను వేడనిటను వెసవచ్చి తనన్."

అని కావలివాఁడు మంత్రులతోఁ జెప్పఁగా "రాజ్యాంగవిషయ మంతనములనున్న" మంత్రులామాటలువిని

"తో॥హరా. తెప్పున లేచియు నెదురుగవచ్చిరి యప్పుడు తనిజూడ
అప్పుడపరిమిత సంతోషంబునఁ గప్పినమోహముతోడ
వందనములు చేసిన తమ యల్లునవార్యమైన కృపతోడన్
సుందరాంగు నిమ్మని యక్కున నగుడందఁ జేర్చి వారితోడన్."

పిమ్మట నామంత్రు లంతవఱకే చనిపోయిన తమతోఁబుట్టువు మరణమున కీవిధముగ విచారించిరఁట!

"మ. ధనధాన్యంబులు సర్వసంపదలు నిత్యంబై రమాలోలుఁ డి
చ్చిన భోగింపక సర్వమున్విడిచి సంశీలాత్మ వయ్యున్నము
క్షనదుఃఖంబున నుంచి నీవరిగితే కామమ్మ యేమమ్మ నీ
తనయుం జూడవు మమ్ము బ్రోవ విది యేధర్మంబుగా నెంచితో
జనయిత్రీ సమతోడ్రు బాసితిగదే సంపూర్ణచంద్రాననా!"

గోపన్న చెరనుండి బయటికిరాక మరణించినట్లు జిల్లామాన్యులలో నున్నట్లు శ్రీబ్రహ్మయ్యపంతులువారు సెలవిచ్చిరి. అట్టివారికిక్రిందిశాసనమును దానిపై నభిప్రాయమువ్రాసినశ్రీగురుబ్రహ్మశర్మగారివాక్యములును సందేహనివృత్తి నీయఁగల వని యాభాగము లుదాహరించుచున్నాను.

(1) శాసనము.

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౭౪ అగు నేటి వర్తమాన వ్యవహారిక చాంద్రమాన నందన నామసంవత్సర చైత్రశుద్ధ ౧౫ భానువారం శ్రీభద్రాచల సీతారామచంద్ర మహాప్రభువువారి సన్నిధిని— శ్రీ రామదాసుగారు శ్రీతానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు, శ్రీవారి సన్నిధిని జరిగే వుత్సవ ప్రకరణములు వ్రాసియున్న శాసనం—ధంసా ప్రపంచములో శ్రీవారు పోలవరం వలస వేంచేసినప్పుడు ఒక దుర్మార్గుడు శాసనం చెక్కివేసినందున సర్వజనులకు తెలిసి సంతోషించేటందుకు లేకపోగా, ఆ దుర్మార్గుడు పుత్రమిత్ర కళత్రాదులతోటి నశించిపోయినాడు. తదనంతరము శాలివాహన శకవర్షంబులు అగు నేటి ౧౫౭౪ నందననామసంవత్సర చైత్రశుద్ధ ఇందువారం భద్రగిరివరద రామదాసు అనే రామదాసుహంశమున జన్మించినభక్తుడు కాంచీనగరమునుండి శ్రీభద్రాద్రికి వచ్చి తనకు తన భార్యకు గల సకల ఆభరణములు, ధనము శ్రీవారికి అర్పణజేసి, ఆయన తల్లియైన రంగమ్మ యనే మహాభాగ్యవతి యనుమతివెంబడి ఆత్మకుటుంబముతోడ హరిదాసులై స్త్రీలు సమ్మార్జన కైంకర్యమున్ను, పురుషులు భోజనము మొదలైన సేవాదులున్ను, జరిగిస్తూయుండగా శ్రీవారు నాసరుద్దౌలావారి నవాబుగిరిలో చందులాలా అనే భగవదంశ సంభూతుడికి స్వప్నమందునదర్శనం కృపజేసి వరద రామదాసు రామదాసుగారి హంశయనిన్ని, హుసనాబాదు పరగణా శ్రీవారి మోహరుతోటి వచ్చిన

రామదాసు దస్కతుతోటి అమలు జరిగించవలసినదన్ని. అదివరకు దుర్మార్గులు పరిపంచ పరిపాలన చేయుటచేతను దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నిరాటంకముగ జరుగుటలేనందున అవి విమర్శకుగా జరిగించవలసినదని ఆజ్ఞ యిచ్చినందున తానీషా అనే భగవదంశసంభూతుండు అతిభక్తియుక్తుడై భగవదాజ్ఞ ప్రకారము దేవబ్రాహ్మణ అగ్రహారాలు. వృత్తులు, రుసుములు. నజర్లు మొదలయినవిగాక అమానిగ్రామాదులు ౫౫. దశబస్తాలు ౧౧ నాయరున్ను శివాయబాపతులతోకూడ ౭౧ డెబ్బదియొక్క వెయ్యి చెలామణిరూపాయలు హసనాబాదు పరగణారకం యేర్పరచి అందులకుగా ౩౨ వేలు సర్కారుకు నగదు చెల్లించేలాగున్ను. ౧౦౦ జనం సిబ్బందితోవు శ్రీవారి సన్నిధిలో వుయువారి కుండేలాగున్ను. శ్రీవారికి ౫౦౦౦ వేల రూపాయలు ప్రతి సంవత్సరం జీతాలు యిచ్చేలాగున్ను ౧౫౫౦౦ శ్రీవారి కైంకర్యముక్రింద జరిగేటట్లుగాను ౧౨౫౦౦ సాదరుసిబ్బంది దరబారు వ్రయం నిమిత్తంగాను నిర్ణయముచేసి అమలు వరద రామదాసు పరంచేసినారు. గనుక భగవదనుగ్రహపాత్రుడైన రాజా తూము లక్ష్మి నరసింహదాసున్ను, వరద రామదాసున్ను. శ్రీవారి ప్రేరణవెంబడి హసనాబాదుపరగణాలో నుండే దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు. అగ్రహారములు విమర్శించి సవ్యదుంబాలా జరుగగలందులకు యేర్పాటుచేసిన వివరము.—

* * * * *

(2) లేఖ

"ఆర్యవర్యా! నమస్కారములు. నర్సారావుపేట.
2—8—22.

ఈ శాసనము భద్రాద్రిలో రాముల కోవెలకు దక్షిణదిశను నిలువురాళ్లమీద చెక్కబడియున్నది. దీనిని 80—90 యేండ్లక్రిందట చెక్కించినట్టు కనుపడుచున్నది. ఇందు వదలినభాగమంతయు అగ్రహారములు, వృత్తులు, వృత్స్నాదులు మొదలైనవి కలవు. అనవసరమని వ్రాయలేదు. రామదాసుగారు ప్రథమమున వేయించిన శాసనము నెవరో చెక్కివేయగా ఆసంగతులు తెలియుటకై తిరిగ వేయించినట్టు వ్రాయబడినది. ఇందువలన రామదాసుగారు ఖైదులోనే మృతినొందక తిరిగి వచ్చి స్వామిని సేవించినట్లు చరిత్రలో వ్రాయబడినరీతినే కనుపట్టును. అక్కన్న మాదన్నలను ఔరంగజేబు A.D. 1685—29 అక్టోబరున చంపించెనని ఎపిగ్రఫీ జీ. ఓ. లను వగయిరాలను బట్టి కనుపడును. ఈ శాసనకాలము 1574 or A. D. 1652 దీని దాని మధ్య 33 యేండ్ల వ్యత్యయముగలదు. పూర్వము రామదాసుగారు వేయించిన శిలాశాసనము కూడా అల

యమందు పడియున్నది. కాని అది వ్యాకరణదుష్టము. ఈశాసనములో ౧౫౫౮ నందన అని కనుపట్టుచున్నది. దీనిని అచ్చువేయించి అమ్ముచున్నవారు ౧౫౩౮ అని వ్రాసిరి. కొందవది నందనకు సరిపోవుచున్నది. చెక్కడములో “౭ బనులు ౫” వలె చెక్కి యుండిరి. అచ్చువేసినవారు రామాపఝ్ఝుల రామశాస్త్రి, పాడిచేటి సీతారామానుజాచార్యులుగారు- భద్రాచలం- కిమ్మతు 0—1—0. వారు వేయించిన అచ్చుకాపీలో చాలా తప్పులు కలవు. నేను రాతితో సరిచూచి నాకాపి సవరించుకున్నాను.

(Sd) మద్దాల గురుబ్రహ్మశర్మ.”

ఇట్లీతనిచరిత్రము ముగించినపిమ్మట గుంటూరుజిల్లా వినుకొండ తాలూకా పెదకంచర్ల,పిచ్చికలపాలెం, యేనుగుపాలెం వగైరాగ్రామములనుండి రామదాసు తమపూర్వుఁ డని కాణ్వశాఖీయు లగు 18గురుకంచెర్లవారు వ్రాళ్ళుచేసి ప్రమాణపత్రిక నొకదానిఁ బంపిరి. అందు రామదాసు ప్రథమశాఖవాఁ డని వారియభిప్రాయముగా వ్రాసిరి.

ఇదివఱకే యీతనిచరిత్ర మధిక మగుట నింతతో ముగించుచున్నాను. రామభక్తిలో నీతఁ డాంధ్రులకుఁ జైతన్యునివంటివాఁడు.

గద్దె రామలింగకవి

ఇతఁడు భీమవరముతాలూకా లోనిబొండాడగ్రామవాసిగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరభక్తుఁ డైనగద్దె పంచాక్షరి యనుసాధ్వికిని, ఆగమవేత్త యగునాగయ్యకును బుత్రుఁడు. తండ్రి మరణానంతరమే కవి యీచోడలింగశతకము వ్రాసెను. ఈశతకమునకుఁ బరవాదిగజాంకుశ మని నామాంతర ముంచెను. ఇందు సమస్తదేవతలు, దశావతారములు, మొదలగువా రందఱు శివునిఁ బూజించినట్లు నిదర్శనములు వృత్తములుగా వ్రాసి చోడలింగని కంకితము చేసి యున్నాఁడు. కృష్ణామండలము నందలి ఎర్నగూడెముతాలూకా ముఖ్యనగర మగుకోవూరు (గోపాదక్షేత్రము) నం దొక చోడలింగము

కలదు. చోళుఁడు స్థాపించినలింగము చోడలింగ మయియుండును. కణ్వుఁడు, అగస్త్యుఁడు, సీత, బౌద్ధావతారము, స్థాపించినలింగములు క్రమముగా కణ్వలింగము, అగస్త్యలింగము, సీతలింగము, బౌద్ధలింగము నైనవి. కణ్వాగస్త్యలింగములపై వేర్వేఱుకవులు వ్రాసిన శతకములుకూడఁ గలవు.

ఈతఁడు తనశతకము 14వపద్యము బొండాడ్వాసుఁడ ననియు, 15వపద్యమునఁ దలితండ్రులనామములను వివరించెను.

ఉ. దక్షుతజంగమార్చన విధానము నూది పురాతనక్రియల్
యీక్షితిలోనఁ జేసి పరమేశ్వరసేవకులైన గద్దె పం
చాక్షరి పుణ్యసాధ్వి ప్రియుఁడాగమవేత్తగు నాగభక్తుఁ డ
మ్మోక్షనివాసి నిత్యనకుఁ బుత్రుఁడు రామయలింగ మైనవాఁ
డక్షయకావ్యపుష్ప మహిమార్పణ చేసెదను (?)చోడలింగమా. 15

ఇతఁడు (2)వ పద్యమునందు "నాగురుఁ డగుసిద్ధరామశివుఁ గొల్చిరచించెద" ననియు (3)వ పద్యమున "ముమ్మడి సిద్ధరామగురుమూర్తివి నీవని శంభులింగనే నమ్మికతోడ నీదుచరణంబులపై నుతిసేయఁబూనితిఁ-" అనియు గురువర్ణన మొనరించెను. ఈసిద్ధరాముఁడు ప్రాచీనశివభక్తుడో మఱియొకఁడో తెలియదు. గురువును శివరూపముగాఁ జెప్పుటచే నీతఁడు సరిగ సిద్ధరాముని కాలమునాఁడు కానక్కఱలేదు. శైవులు గురువులు మరణించిన నాలుగైదువందల యేండ్లకుఁ బూర్వులైనవారినిఁగూడ గురువు లని భావించి వర్ణించుట కలదు. కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఇతఁడు "పసఁగు రాడుమాట పాటియగు" మొదలగుప్రసిద్ధవాక్యముల రచించియున్నాఁడు. కొన్నిశ్రుతివాక్యము లున్నవి. శ్రీపతి, పండితమల్లికార్జున, కరికాలుఁడు, మొదలగు ప్రసిద్ధశైవుల వర్ణించియున్నాఁడు. ఇతఁడు నాజన్మస్థాన మగుతణుకు తాలూకా "సిద్ధాంతముగ్రామము"నం దున్న సీతలింగేశ్వరుని, తణుకు తాలుకాలోఁ బారుచున్న "గోస్తనది"నిగూడఁ బ్రశంసించుటచే నీతఁడు

భీమవరము తాలూకా "బాఁడాడ" వాసి యగుట సత్యమే కావచ్చును. ఈ సీతలింగము మాగ్రామములో నున్నది.*

౨. పై. చూడుడు.)

ఉ. కంతుహరుండు సేతువునఁ గల్గను గౌతమితీరమందు సి
ద్ధాంతపురంబులోన నిను దైవమటంచును సీత రామనో
ద్యాంతరవీథిఁ గొల్చె మనసారను మీఘనపాదపద్మముల్
చింతిలఁగ సీతలింగ మన విశ్వములోపల చోడలింగమా. 115

చ. ఎడపక మిమ్ముఁ గొల్చినను నీప్సితవస్తువు లెల్ల నిచ్చు పు
ణ్యుఁ డవని సప్తకోటియును లొప్పఁగ గోస్తనితీరమున్ మదీ
యుడమిని దక్షవాటికను హెచ్చఁగఁ గొల్చిరి మీపదాం(బుజా)
ల్విడుపక సప్తకోటి శివలింగ మటంచును చోడ॥ 138

ఉ. శ్రీ కరకంఠ దేవ సరసీరుహసంభవ పూజితాంఘ్రి నే
లోకహితంబుగాను మదిలోపల నీపదపద్మయుగ్మముల్
శ్రీకరమైన కావ్యఘనశీతల మీన భజింతు నెప్పుడున్
జేకొని సిద్ధరామ గురుశేఖరుఁ డంచును చోడలింగమా. 1
" నాగురుఁడగు సిద్ధరామ శివు గొల్చి రచించెద " 2
" ముమ్మడి సిద్ధరామగురుమూర్తివి నీవని శంభులింగ నే
నమ్మికతోడ నీదుచరణంబులపై నుతిసేయఁబూనితిన్." 3

ఉ. జంగమపాదతీర్థ ఘనసాగరమగ్నుఁడు లింగమూర్తి త
జ్జంగమ మంచు గొల్చుచును సంగయదేవుని శిష్యరత్నమై
జంగమకోటికిన్ నొసఁగుసమ్మతితో బసవేశమూర్తి నా
లింగమటంచు గొల్చి కృతిలీలరచించెద చోడలింగమా. 4

చ. వరుసపురాతనయ్యలను వర్ణనఁజేసి కవిత్వసిద్ధికిన్
దురితపిదూరుఁడైన కవి దుష్టవిరోధి యనంగమించి నా
శరణుఁడు వీరశైవుఁడగు జంగమతీర్థప్రసాదభోగి పా
ల్కురికి ఘనుండు సోమగురు గొల్చి రచించెద చోడలింగమా. 5

---

* తణుకు తాలూకా సిద్ధాంతము గ్రామము వసిష్ఠ (గోదావరీశాఖ) యొడ్డున నున్నది. అచ్చటి సీతలింగము బాలప్రాచీనమైనది. సిద్ధాంతము కైఫియతు, (13-2-26)

ఉ. పంచముఖుండు దైవ మని పాటిగ నందఱుఁ బ్రత్యయంబు చూ
పించెద నంచు వైష్ణవులఁ జేరికనిచూడ మహాద్భుతంబుగా
సంచిత మైనకాశిపురి శంభుపదాబ్జము విష్ణుఫాలమం
దుంచినపండితేశ్వరుని యొప్పుగ మెచ్చినచోడలింగమా. 10

ఉ. పరుసను విన్నవింతు పరివాద్రిగజాంకుశ మంచు కావ్య మి
ద్ధరను బ్రసిద్ధిగాను నిరతంబును ముక్తికి మూలమైన సు
స్థిరముగ వేదశాస్త్రములు చెప్పినపద్ధతి నాంధ్రభాష నే
పరకృతిగాను సత్కవుల వర్ణనఁజేసెద చోడలింగమా. 18

"పఱుగుకొమాటపాటియు" అనిసామెత నడుమ శ్రుతివాక్యములు కలవు. 19

ఉ. శ్రీపతి బౌద్ధవేషమును జేకొని పుట్టు నిరంతరంబు వా
ణీపతి సేవితుండ నిను నెమ్మది భక్తిమహాత్మ్యమూర్తిచే
బ్రాపుగ బౌద్ధలింగ మని పర్వతమందునునిల్చి కొల్చె నే
వా పరిశుద్ధయోగ మునివంద్య శరణ్యము చోడలింగమా. 111

ఉ. కోరిక లేమి నొల్ల నినుఁగొల్చిన భక్తుల బంటు బంటుగాఁ
జేరి నిరంతరంబు నిజసేవ యొనర్పఁగఁ జేసినాతలఁ
శ్రీరమణీయహస్త సరసీరుహ మేర్పడ నుంచి ప్రోవు మా
కోరిక లింతె చాలు ఘనగోపతివాహన చోడలింగమా. 150

బొండాడవాసుఁ డగు "బంధురరామలింగపుత్రి విరచిత నగరేశశతకము" మఱియొకటికూడఁ గనఁబడుచున్నది. సిద్ధరామలింగున కంకితము. ఇది బహుశః పైరామలింగకవి పుత్రినిశతక మై యుండును.

క. ప్రియభక్తులనుచు వైశ్యులం । బ్రియమునఁ బూజింపమీరు ప్రత్యక్షంబై
జయమైన వరములిచ్చితి । నయమున బొండాడనున్న నగరేశశివా! 112

(11-3-14 ఓ. లై.)

శ్రీగిరి విహారాత్ముఁడు.

ఈతఁడు కాళహస్తిలింగశతక మనుసీసపద్యశతకమును వ్రాసి యుండెను. ఇది ప్రాచీనదొరగారికాలమునందే ముద్రింపఁబడుటయేగాక

రమారమి 200 సంవత్సరములక్రితమే వ్రాసిన తాళపత్రప్రతులు దొరుకుచున్నవి. ఇతఁ డెప్పటివాఁడో సరిగఁ దెలియదు. కాని చాల ప్రాచీనుఁడై యుండవచ్చును. కాళహస్తీశ్వరునిపై (1) ధూర్జటి "శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!" అనుమకుటము గలశతకము, (2) బాణాల వీరశరభేంద్రసి "సాంబశివా! మహాప్రభో" యను మకుటము గలశతకము (3) "శ్రీకాళహస్తిలింగ" యనుమకుటము గలయీశతకమును (4) బొడ్డపాటి కొండయ - తిరుకాళహస్తిలింగశతకమును ప్రాచీనములు కనఁబడుచున్నవి. ఈతనిశతకమునందు వేమన్న పోలిక లున్నవి. కొన్నిపద్యములు వేణుగోపాల, నరసింహ, కుక్కుటేశ్వరశతకములఁ బోలియున్నవి. ఉత్తమాధమక్షత్రియులగుణముల వివరించెను. ఈతఁడు వీరశైవాచారము నగ్గడించెను. శివభక్తి మంచి దనెను. విష్ణువుపేరు తలఁపెట్టక పోలేదు. బమ్మెర పోతన్న పోలిక లున్నపద్యము లున్నవి. శైలి చాలమంచిది. ప్రతిపద్యమును రసవంతముగ నున్నది. కవిత హృద్యమైనది. "కులము గోదావరి కూలఁ జేయు" ననుసామెత వాడినందున నీతఁడు గోదావరికృష్ణమండలములవాఁడు కావచ్చును. ఇది సిద్ధాంతము కాదు, సందేహము. ఈతనికాలము సరిగఁ దెలియదు. వ్రాతప్రతులనుబట్టి క్రీ॥ శ॥ 1700కుఁ బూర్వుఁడు కావచ్చును. ముద్రితశతకములలో నీతనిపే రున్నకడపటిపద్యము లేదు. *ఇటీవలఁ గనఁబడినందున నీశతకకర్తపేరు మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఆపద్య మిది:—

సీ. శంకర త్రైలోక్యశంకర యోంకార కేశవప్రియ వియత్కేశవేశ 1
భూతేశ నిఖిల వి 2 భూతేశ గౌరీశ యఖిలసమగ్రాగ్ర యనుపమాగ్ర 3
పూర్వవైరిసన్నుత గిరివైరి మదనారి శూలి జగాత్కాలి సుప్రశీల
సేవపల్లవ 4 వామదేవ మహాదేవ పావన శ్రీగిరి పాపవిభుని

---

* బ్రౌను దొరగారు ముద్రించిన ప్రతిలో 100 వ దగు నీపద్యము సంపూర్ణముగ లేదు. కొన్ని మార్పులున్నవి. వారి పండితు లది దిద్దియుందురు.— వ్రాఁతయచ్చు ప్రతి చూడుఁడు. "ఖండనారాతిరామ కోదండరామ" పద్యములతో ముద్రించిరి.

1. నేయభువనగేయ; (2) సంభూతేశ; (3) యఖిలసమదోగ్ర మాయనుపమాస్త; (4) పల్లవ; 13-7-7 ప్రకారము పాఠభేదములు వ్రాసితిని.

గీ. యాత్మజాతుండ విరూపాక్షాహ్వయుండ వెలఁగి చెప్పితి నైకొమ్మ సీసశతము
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ శ్రీకాళహస్తిలింగ!

ఈపద్యము (అడయారు 32 g-9) ప్రతిలోను; (2) ప్రాచ్యలిఖితాగారము (15-7-7) లోను;(3)ప్రాచ్యలిఖితాగారము (11-2-26) లోను; మూఁడు ప్రతులలోఁ గనఁబడుచున్నందున సీసశతకకర్త శ్రీగిరి పాపరాజుకొడుకగువిరూపాక్షుఁడగుట సుస్పష్టమగుచున్నది.

మచ్చునకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కాళహస్తిలింగశతకము.

సీ. ధనవంతుఁడై యుక్తదానహీనుండైన, నరునివర్తనఁజూచి నగునుధనము
తనయునిఁబ్రేమతోఁ దండ్రిముద్దాడంగఁ, జూచినవ్వును జారసుదతి మదిని
అవని నాయదియని యనిశంబు గర్వించు, ధారుణీపతిఁజూచి ధరణి నగును
వెన్నిచ్చిరణరంగ విముఖుఁడైచనువాని, నలిమృత్యువెంతయు నవ్వుఁగాన
లోభితనమున నిందకులోనుగాక, మెలఁగనేర్చిన నరునకుఁ గలుగుశుభము
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ!, అమితభవభంగ, శ్రీకాళహస్తిలింగ!.6

సీ, తనయుపైఁగలభక్తి తల్లిదండ్రులమీఁదఁ, గలుగ వేర దదేమి కారణంబొ?
ఇంతిపైఁగలప్రేమ యిష్టదైవముమీఁద, లేదునరుల కెట్టి లిఖితఫలమొ?
ధనముపైఁగలబాళి ధర్మమార్గములందుఁ, దలఁపఁగూడ దదెట్టి దైవఫలమొ?
తనప్రాణములమాడ్కి ధరణిజీవుల నెల్లఁ, గలయఁజూడ రదేమి కర్మఫలమొ?
సరసిజాసనుఁడీరీతి సర్వజనుల, మోహజలరాశిలో సదా మునుఁగఁజేయు
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ!, అమితభవభంగ! శ్రీకాళహస్తిలింగ! 8

సీ. కొంతకాలము తల్లి కుక్షిలోఁబిండమై, మలమూత్రములయందు మ్రగ్గియుండు
జనియించి యొకకొన్ని సంవత్సరంబులు, బాలుఁడై యవివేకలీలనుండు
మదనభూతముసోకి మఱికొన్నిదినములు, సతులతోరతికేళి సల్పుచుండు.
పుత్రక్షేత్రపణంబునఁ బొరి పొరికొన్నాళ్ళు, కడలేనిభ్రాంతిచేఁ గడుమునింగి
వార్ధకంబునఁ గనుడస్సి వడఁకుచుండు, నిట్లు విహరించునరుఁడు మిమ్మెట్లుతెలియు
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ!, అమితభవభంగ! శ్రీకాళహస్తిలింగ! 14

సీ॥ సర్వసర్వంసహాచక్ర మేలిన హరిశ్చంద్ర భూవిభుఁగూడి చనదు వసుధ
చోరవిగ్రహ దురాచారవాంతుఁడైన । పురుకుత్సుతోఁ గూడి పోదు సేన
శత్రుదానవలోక సంహారుఁడైనట్టి । రాముతోఁ బో దొకరత్న మైన
నీతిధర్మజ్ఞాన నిపుణుఁడై యిలయేలు । ధర్మజుతోఁ గొంత ధనము పోదు
తానుఁ జేసిన ధర్మంబు తిరిగివెంట । పయనమై వచ్చుఁ దక్కవి పనికిరావు
ప్రణుతధవళాంగ మాని హృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 15

సీ॥ వెన్నిచ్చి రణరంగవిముఖుఁడై చనువాని । నిర్విణ్ణుఁడై మ్రోల నిలుచువాని
భ్రమసి కైదువు చేతఁ బట్టకుండెడివానిఁ । జెట్టెక్కి భయమునఁ జిక్కువాని
పాదలిన భీతిమై పుట్టయెక్కినవాని । నురిక్కజలంబులోఁ జిక్కువాని,
క్రిందుగా శవములక్రిందడాఁగినవాని । నుర్విపైఁ బ్రణమిల్లి యున్నవాని
భయము వారించి రక్షింపఁ బాడి గాక । చంపఁజెల్లదు శూరులు సమరమునను
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 26

సీ॥ బలవంతుఁడై వైరి బలముల సాధించి । గడిదుర్గముల నెల్ల ఘనుల నునిచి
జారతస్కర దురాచారుల శిక్షించి । మహిఁ గుట్రమన్నీల మట్టుపఱచి
ఘోటక భటవీర కుంజరంబులఁ గూర్చి । బలిమి నానాఁటికి ప్రబలఁ జేసి
మున్ను చేసిన ధర్మముల వృద్ధిఁ బొందించి । వేదసాదల నెల్ల నాదరించి
జగతిఁ బాలించు నుత్తమక్షత్రియుండు । విపుల విఖ్యాతకీర్తిచే వెలయు దిశల
ప్రణుతధవళాంగ! మాని హృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 28

కాకునూరి అప్పకవి.

ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1660 ప్రాంతమున నున్నవాఁడు. ఈతనిగ్రంథ మొకరాజకవి వ్రాసినలాక్షణికగ్రంథము నకుఁ బ్రతి యని శ్రీ మా. రా. కవిగారు ప్రథమసంవత్సరాదిసంచిక

యందు వ్రాసియున్నారు. శా॥ శ॥ 157౮ మన్మథనామసంవత్సర మునఁ గృష్ణాష్టమినాఁడు ప్రక్రియాకౌముది యనునన్నయభట్టీయ మును కామెపల్లెదేవాలయములో భగవదాజ్ఞనుఁ బురస్కరించుకొని వ్యాఖ్యాన మొనరింప సంకల్పించెను. ఇతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు. ఇతఁడు రచియించినగ్రంథములు ఆపస్తంబశాఖోక్తషట్కర్మపద్ధతిఖండనిబంధనము, కాలబాలార్ణవ మనుజ్యోతిషగ్రంథము, అనంతవ్రతకల్పము, కవికల్పక మనులక్షణగ్రంథము, సాధ్వీజనధర్మ మనుద్విపదకావ్యము, అంబికావాద మనుయక్షగానము మొదలగునవి ఇవిగాక "శ్రీనగాధీశ శతకము"నుఁగూడ వ్రాసెను. ఇవి సీసపద్యములు, శ్లేషాలంకార యుతములు, నిందాస్తుతి భావగర్భితములు. ఈతనిలక్షణము తరువాత కవులకుఁ బరసియగ్రంథమై ప్రబంధకర్తలస్వాతంత్ర్యమునకు సువర్ణ శృంఖల మైపోయినది. ఇతనిశతక మిప్పుడు దొరకుటలేదు. కావున శైలికిఁ బద్యము లీయలేకపోయితిని. అప్పకవీయముతప్ప యితని యితరగ్రంథము లేవియుఁ జిక్కుటలేదు.

శ్రీరస్తు

శతకకవుల చరిత్రము.

తృతీయ భాగము.

(క్రీ॥ శ॥ 1700—1800)

కూచిమంచి తిమ్మకవి.

ఈతఁడు రసికజనమనోభిరామము, నీలాసుందరీపరిణయము, సర్వవరమాహాత్మ్యము, భల్లాణరాజచరిత్రము, రుక్మిణీపరిణయము, శివలీలావిలాసము మున్నగు ప్రబంధములును సర్వలక్షణసారసంగ్రహమును, అనేకచాటుకృతులును, వ్రాసి కవులచరిత్రకెక్కియున్నాఁడు. ఈతని సారంగధరచరిత్ర కొటీపల దొరికినది. దానినిఁగూర్చి సుదర్శనీపత్రిక 15-5-1918; 1-6-1918 లో నీక్రింది విధముగ వ్రాసియున్నాను:—

"ఈతఁడు పిఠాపురపరిసరముల నున్న కందరాడ గ్రామకరణము. ఈతఁడు రసికజనమనోభిరామాది పెక్కుగ్రంథములు రచియించియుండెను. సర్వలక్షణసారసంగ్రహ మనులక్షణగ్రంథ మొకఁడు రచించెను. ఈతఁడాకాలమునం దున్నగొప్ప పండితకవులలో నొకఁడు. ఈవిషయము లన్నియుఁ గవిచరిత్రములవలనఁ బాఠకు లెఱిఁగియున్న విషయమే!

ఈతనిరసికజన మనోభిరామము, నీలాసుందరీపరిణయము, సర్వవరమాహాత్మ్యము, కుక్కుటేశ్వరశతకము, శివలీలావిలాసము, రుక్మిణీపరిణయము మున్నగుగ్రంథము లన్నియు ముద్రింపఁబడినవి. ఈతని గ్రంథపీఠికలవలన నీతఁ డింకఁ గొన్నిగ్రంథములు వ్రాసియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని యవి యేరికినిఁ జిక్కినట్లు తెలియదు.

ఈ నడుమ మహామండలికి శ్రీచాగంటి. సుబ్బారాయుఁడు(కరపకరణము)గారీతనిసారంగధరచారిత్రమును దీసికొనివచ్చిరి. అదినూతనగ్రంథ మని పరిశీలించి చూచితిని. ఇది రెండాశ్వాసములద్విపదకావ్యము. ఇందు నూతనచరిత్రాంశములును గలవు. గ్రంథము శివునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. ఇవిగో! గ్రంథభాగములఁ జదువుఁడు. దీని జిన్న గ్రంథ మని కవులచరిత్రము చెప్పుచునేయున్నది.

గ్రంథారంభము.

"ద్వి॥ శ్రీకరగుణసార చిరశుభాకార, నాకధునీజార నవసుసమార
యలఘుతేజోనిధి యగు జెంగలూరి, కులలింగనారాధ్యగురుని నుతించి
తలఁపునసారంగ । ధరచరిత్రంబు తెలుఁగున ద్విపదగాఁ దివిరియొనర్ప."

అని యున్నది. సారంగధర చరిత్రము వ్రాసినట్లీతని యితర గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నను, గ్రంథ మీవఱకుఁ జిక్కియుండ లేదు. తిమ్మకవి ద్విపదకావ్యములఁ గూడ రచించినందుల కిది నిదర్శనము. ద్విరేఫదర్పణమునం దుదాహరింపఁబడిన యొక ద్విపదమాత్ర మీవఱకుఁ గాన్పించుచున్నది.

గ్రంథము నందలియీక్రిందిభాగమువలన నీతని విషయ మగు క్రొత్తవిషయములు కొన్ని తెలియుచున్నవి. ఈతఁ డిదివఱకుఁ దన రసికజనమనోభిరామములోఁ గవిసార్వభౌమబిరుదము మాధవరావు గారివలన నందినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. దాని ననుసరించి శ్రీవీరేశలింగముపంతులువారు కవులచరిత్రమున నావిషయము వ్రాసియున్నారు.

1704 క్రీ॥ శ॥ లోఁ బెద్దమాధవరావుగారును, క్రీ॥ శ॥ 1759 లో చిన్న మాధవరావుగారు నున్నారు. ఈనడుమ నార్గురు ప్రభువులు పిఠాపురమును బరిపాలించిరి. పెద్ద మాధవరావుగారికాలమున యువకుఁడుగను, చిన్న మాధవరావుగారికాలమునకు వృద్ధుఁడుగను మనకవి యున్నట్లు తలంప వలసియున్నది.

కవివ్రాసిన గ్రంథములును, వానిలోఁ గవి వేసిన కాలములను బరిశీలింపుఁడు.

		శా॥ శ॥	క్రీ॥ శ॥
(1)	రుక్మిణీపరిణయము (అద్రిగుణాంగచంద్రులన్,	1637	1715
(2)	సారంగధరచరిత్రము, శా॥ శ॥ వెయ్యారున్నూట ఏఁబదియొకటి,	1651	1729
(3)	సర్వలక్షణసారసంగ్రహము. (శరరసాంగశశి'	1662	1740
(4)	రసికజన మనోభిరామము, (శరగిరిరసభూ'	1672	1750
(5)	సర్పపురమాహాత్మ్యము }		1753
(6)	శివలీలావిలాసము }		

కావున నీకవి కవిసార్వభౌమబిరుదము వృద్ధత్వమున నీలాద్రిరాయణింగారి మనుమఁ డగుచినమాధవరాయణింగారివలననే పొంది యుండె నని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. అంతేకాని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తలఁచినట్లు రుక్మిణీపరిణయరచనాకాలమున నాఁటి కున్నమాధవరాయణింగారిచేతనే తిమ్మకవి బిరుద మందలేదు. ఏమనఁగా రసికజనమనోభిరామము వ్రాయునప్పటి కామాధవరాయణింగారు మరణించుటయేగాక తరువాత నల్వురు ప్రభువులుకూడ గతించిరని తెలియుచున్నది. ఇదివఱకు బిఠాపురసంస్థానచరిత్రమునందలి రాజపరిపాలన కాలమునకు, నీకవివ్రాసినకాలమునకు నించుకభేద మగుపడుచున్నది. కాని యది మిక్కిలి స్వల్పము. పరిశీలింపవచ్చును.

ఇక్కడ నొక్కవిషయము చెప్పవలసియున్నది. రసికజన మనోభిరామమునందుఁ జెప్పిన,

"సీ॥ గీ॥ రావునీలాద్రి మాధవరాయనృపతి చేతఁ గవిసార్వభౌమ విఖ్యాతబిరుద
మందిన ఘనుండ."

అని చెప్పినచోట నీబిరుద మిచ్చినవారు రుక్మిణీపరిణయమునందున్న

"సీ. గీ. రాజమహేంద్రవర దుర్గరాజ్యభూరి | భారసంభరణాక్రాంత భాసమాన
రావుమాధవనృప పరిరక్షితంబు | భోగనికరంబు పీఠికాపురవరంబు."

అను పద్యమునందలిమాధవరావుగారు కారు. సంస్థానచరిత్రము ననుసరించి 1750 క్రీ॥శ॥ నాఁటికి వేంకట కృష్ణారాయణింగారు ప్రభువులు. వీరు 1728 ల॥ 1759 వఱకుఁ బాలించిరి. వీరికిఁ బిమ్మట నీలాద్రిరాయణింగారి పుత్రుఁ డగుచినమాధవరాయణింగారు 1759 లోఁ బరిపాలనమునకు వచ్చిరి. 1759లోఁ బరిపాలనమునకు వచ్చిన వీరు 1750 లో నన్నతిమ్మకవికి, అనఁగా రసికజనమనోభిరామమునాఁటికి బిరుద మిచ్చుట యెట్లు? దీనినిఁబట్టి రసికజనమనోభిరామమునాఁటికి నీలాద్రి మాధవరాయణింగారుకాని, చినమాధవరాయణింగారుకాని తిమ్మకవికి బిరుద మిచ్చియున్నను వారు పిఠాపురము పరిపాలించుట లేదనవలసియున్నది. కాని కవియే పైసీసపద్యమున "పీఠపురసామ్రాజ్య రాజ్యాధిపత్య విరాజమాన భూరివైభవుఁడు" అని నీలాద్రిమాధవ రాయణింగారికి విశేషముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. దీనినిఁబట్టి పెద్దమాధవరాయణింగారే బిరుదమిచ్చియుండి రని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. ఆయన నీలాద్రిమాధవరాయణింగా రగుదురా? పరిశీలింపవలసి యున్న దనుట యిందులకే. నీలాద్రి రాయణింగారి తరువాత మాధవరాయణింగారైనచో చిన్నమాధవరాయణింగారే బిరుద మిచ్చి రనుట నిర్వివాదాంశము. ఇది చరిత్రజ్ఞులగు పెద్దలనిర్ణయమునకు విడిచి చూతము.

ఇదివఱకు సారంగధరచరిత్రము చేమకూర వేంకటకవి రచియించినట్లు ముద్రింపఁబడిన దొకటి కన్పట్టుచున్నది. చేమకూరి అప్పయ్య సారంగధరచరిత్రము ననుసరించి, బాణాల శంభుదాసుఁడు తాను ద్విపదకావ్యముగ వ్రాసితి నని చెప్పుచున్నాఁడు. కర్తపేరులేని సారంగధరద్విపదకావ్య మొకండు కాన్పించుచున్నది.

మాళవాధిపతి యగు రాజరాజనరేంద్రుఁడను తప్పుపాఠము ననుసరించి ప్రసిద్ధకవులు వ్రాసినసారంగధరచరిత్రము లేదని యాకథయే కల్పిత మనుకొనుచుండఁగా విద్యాధికుల కీగ్రంథము కొంత సత్యమును వెల్లడింపకపో దని తలంచుచున్నాను.

అనేక వీరగీతములుగను (Ballads) ప్రబంధ ద్విపదకావ్య, యక్షగానరూపములను, పంచములయందుఁ గూడఁ జిరకాలమునుండి వ్యాపించి, సారంగధరునిమెట్ట మొదలగు స్థలచిహ్నములు గూడఁ గలిగియున్న యీకథ సత్యమే యని స్థాపించుట కీకావ్యము ప్రబల సాక్ష్యము కానలసినయవసరము లేకపోయినను ప్రసిద్ధకవి యగు తిమ్మకవి యాధునికుఁడైనను, ఆతని వ్రాఁతలయందు విమలాదిత్య వంశవర్ధను డని చెప్పిన రాజరాజుగాథలు తిమ్మకవినాఁటి కెట్లు ప్రచారమునందున్నది తెలిసికొనుటకైన నిది యాధారము కాఁగలదని నమ్ముచున్నాను. *కవి రాజమహేంద్రవర్ణనము క్రొత్తమాదిరి నున్నది. కవి చూచివర్ణించియుండనోపును. భారతమునం దున్న రాజరాజవిషయములఁ బరిశీలించియే తిమ్మకవి వ్రాసెనో యేమొ! ఈ సారంగధరచరిత్రమునందు రాజరాజు విశేషములు నే చూచినంత వఱకు చరిత్రకు వ్యతిరేకముగ లేవు. కథ వేంకటకవిదాని కనుసరణము. చిత్రాంగి వేశ్య. రాజు లందఱు శాసనములు వేయింపరు. వేయించిన వన్నియు మనకు దొరకవు. అందువలన శాసనాధారము లేనివృత్తాంతములు కావ్యరూపమున నుండినవియు, లేనివి జనశ్రుతిని బట్టియు నమ్మవలసియుండును. జనశ్రుతికి వ్యతిరేకమగు కావ్యములు, కావ్యములకు వ్యతిరేకమగు సత్యశాసనములుఁ జిక్కువఱకు మన దేశచరిత్రమున నున్నది నమ్మవలెనేకాని కాదనుటకువీలులేదు. అభూతకల్పనములు, అతిమానుషచర్యలుగల కథలయం దాభాగములు విశ్వాసార్హములు కాకపోవచ్చును. కాని విషయమే యసత్యమనుట చరిత్రసంప్రదాయశూన్య మగును. సారంగధరచరిత్ర మసత్యమేయైనచో నింతకాలమునుండి వాడుకలో నుండదు. ఇన్నిగ్రంథములు పుట్టవు. మన పురాణములయం దలియద్భుతచర్యలుచరిత్రకాలమునఁ గూడ నిజమైన కథలలోఁ గలియు

* గౌరనకవి నవనాథచరిత్రమునం దీకథ మాళవదేశమున జరిగినట్లును, రాజరాజ, చిత్రాంగి, సారంగధరు లక్కడ నున్నట్లును, కావున నీకథ రాజమహేంద్రవరమున జరుగ దనియు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీసంవత్సర మాంధ్రపత్రికలో వ్రాసిరి. కాని యదియే పైకథను ఖండింపలేదు.

చువచ్చినవి. అవి దేశమునందలి నమ్మకముమీఁద నాధారపడియున్నవి కావున మారినవి. సారంగధరచరిత్రమునందు మీననాథుని యోగబలముచే నొనర్చిన యవయవపునర్నిర్మాణము తప్పతక్కిన కథయంతయు స్వభావముగ నేకాలమునందైన జరిగియుండవచ్చును. రాకొమరుఁడని యతివిద్యావంతు లగుతలవరులకు లంచమిచ్చియో మఱియొకవిధముననో మీననాథుఁడు సారంగధరుని నఱకకుండ రక్షించి, పిమ్మట నాతని యవయవము లతుకునట్లు చేసితి నని మీననాథుఁడు యుక్తిపన్నఁగూడదా? అదియుఁగాక యాకాలమునందు సిద్ధులు కలరనియు, వారి కట్టి మంత్రబల ముండెడి దనియు జనులయందు నమ్మకమున్నది. సారంగధరచరిత్రము చరిత్రమైనను దానియం దున్నమీననాథుని కథమాత్రము పురాణసంప్రదాయము (Epic influence) కలిగియుంట, ప్రస్తుతము మనవా రాకథనే త్రోసివేయుచున్నారు. మన వేదపురాణములనుండి కూడఁ జరిత్రమును సాధించి, యభూతకల్పనలను విడువవలసిన దేశీయ చరిత్రకారులు సారంగధరచరిత్ర మసత్యమనుట యన్యాయము. ఈకథవలననే యాంధ్రశబ్దచింతామణికూడ నన్నయది కాదనిరి. మహామహోపాధ్యాయుఁడై స్వయముగ ననేకాంధ్రగ్రంథములు రచియించినబాలసరస్వతిని దొంగ యనిరి. 12 వ శతాబ్దమున సంపూర్ణమైన వ్యాకరణ మథర్వణకారిక లున్నవని వారే చెప్పుచు నంతకంటె ననేకవిధముల హీన మగుచింతామణి బాలసరస్వతి కల్పించె ననిరి. దీనికిఁ గారణ మప్పకవిమాటలు, సారంగధరునికిఁ గలసంబంధము, ఇందలినిజము నిలకడమీఁద లోకము గ్రహించును గాక!

ప్రస్తుత విషయము! సారంగధరచరిత్రము వ్రాయుసరికి శ్రీ వేంకటకృష్ణారావుగారు పీఠికాపురాధిపతు లని తెలియవచ్చుటవలన నీకవి బాల్యము శ్రీ పెద్దమాధవరావుగారికాలమునను, ప్రౌఢవయస్సు శ్రీవేంకటకృష్ణరాయణింగారి కాలముననూ, వృద్ధత్వము చిన్నమాధవరావుగారి కాలమునను గడపినట్లు తలంపవలసి యున్నది. ఏమనఁగా? ప్రభువుల పట్టికలో శ్రీ॥ శ॥ 1704 మొదలు 1759 వఱకుఁ గలవా

రిలో (1) పెద్దమాధవరావుగారు (2) వేంకటకృష్ణారావుగారు (3) చిన్నమాధవరావుగారు నను మువ్వురు ప్రభువు లున్నారు. కవి 1715 నాటికే రుక్మిణీపరిణయము వ్రాసియున్నాఁడు. కావున నీతఁడు జీవించి యుండఁగాఁ బిఠాపురమునను ముగ్గురు ప్రభువులు గతించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. మొత్తముమీఁద నీతఁడు కందరాడ కరణమగుటచేఁ బ్రభువులతోఁ సంబంధము కలిగియుండె ననియే నమ్మవలసియున్నది. ఈతనికిఁ గవిసార్వభౌమ బిరుద మిచ్చినది చినమాధవరావుగారే యైయుందురు. ఈతఁడు శ్రీ వేంకటకృష్ణారావుగారికాలమున నీసారంగధరచరిత్రము వ్రాసియుండె ననుటకుఁ గల నిదర్శనమును దిలకింపుఁడు.

"ద్వి॥ కవితామహారాజ్య । ఘనధురంధరుని, సకలలక్షణలక్ష్య । సాహిత్యవిదుని
సకలాంకగానని । ద్యావిశారదుని, రావువేంకటకృష్ణ । రాయ విశ్వంభ
రావరపరిగుప్త । రాజన్య * * * (వరుని), వరదేశభాగభా । స్వద్దివ్యపీఠ
పుర మహారాజ్యని । భూసాయమాన, పావనకంద్రాడ । పట్టణాధిపుని."

అని వేంకటకృష్ణరాయప్రభునిపరిపాలనమునందలి కందాడపట్టణమునకుఁ దానధిపతి నని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఆకాలమున మంత్రికులమువారగు కరణముల కట్టిప్రభుత యుండెడిది. మఱియుఁ దన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొనినభాగము.

"ద్వి॥ శైవకథారహ । స్యజ్ఞాననిధిని, ఘనులు మెచ్చఁగ నవే । కప్రబంధంబు
లొనరించివిఖ్యాతి । నొందినఘనుని, తిమ్మసత్కవినామ । ధేయుని నన్ను"

ఇట్లు కవులు స్వవిషయము చెప్పుకొనుట ప్రాచీనాచారమే కొందఱుకరణములు 'గ్రామవిభుఁడ' 'నగరశాసనుఁడ' నని చెప్పుకొనుటయు, నితరకవులు పిలుచుటయుఁ గూడఁ బ్రాచీనకావ్యములయందు సంప్రదాయసిద్ధమే. అది నేఁటివారికిఁ గంటకముగ, సోత్కర్షగఁ గనబడకపోదు. కొందఱు అది డంబ మని గర్హించుచున్నారు. కాని కొందఱందు సత్యమైనవిధు లున్నారు. వారు నిశ్చయముగ నాదినములలోఁ బ్రభువులే! కృత్యాదికిఁ బిమ్మట గ్రంథమునఁ గథారంభ మిట్లొనర్చియున్నాఁడు.

“సీ॥ వరపాండవాన్వయ | వర్ధనుం డమల తరమూర్తి విష్ణువ | ర్ధనసమాహ్వయుఁడు
రాజరాజనిలింప | రాజవైభవుఁడు, అతనిపట్టపురాణి | యలికులవేణి”

గ్రంథాంతమున గ్రంథరచనాకాల మిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

“సీ॥ అని యిట్లు శాలివా | హనశకాబ్దంబు లెనయ వెయ్యారున్నూట | యేఁబదియొక్క
టగు సౌమ్యనామసం | వత్సరమునఁ దగ మాఘబహుళస | ప్తమియను నెసఁగు
గురువాసరమునకుఁ | గొదలేనిభక్తి, నిరవొందనక్షులలో | కేశ్వరు పేర
మహికెక్కఁ దుచితకృతి | మంచివంశాబ్ధి తనయుండు తిమ్మన | తక్కవిరచియించె”

(నట్టు) సర్వము ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె. ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి సోదరుఁ డగు ననంతునికొడుకైన తిమ్మన 170 సం॥ రముల క్రితము వ్రాసి కొన్న ప్రతి కావున నిందు దోషములు కాని, లేఖకపూరణములు కాని పాఠభేదములు కాని లేక యథామాతృకముగ నుండు ననితలంపవచ్చును.”

ఈతని సాగరసంగమమాహాత్మ్య మింకను జిక్కవలసియున్నది. కవులచరిత్రమునందు లేని విషయముగాన ప్రస్తుతకథకు సంబంధము లేకపోయినను పైచర్చ వివరించితిని.

మనకుఁ బ్రస్తుతము చర్చనీయాంశ మీతనికృతు లన్నిఁటికంటె మిన్న యనఁదగిన కుక్కుటేశ్వరశతకము. దానినిఁగూర్చి తెలిసికొందము.

ఈకవి యారువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. పిఠాపురముకడ నున్న కందాడకరణము. చేరువ నున్న చంద్రమపాలెములోఁగూడ నుత్తరవయస్సున నుండెను. ఇతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు; కౌండిన్యగోత్రుఁడు; బయ్యన్న ప్రపౌత్రుఁడు; తిమ్మయపౌత్రుఁడు; గంగనపుత్రుఁడు; ఈయనతల్లి లచ్చమ్మ; జగ్గన్న, సింగన్న, నరసన్నలు పితృవ్యులు; పేరమ్మ, పాపమ్మలు, మేనత్తలు; సింగన, జగ్గన, సూరన్నలు సోదరులు. ఈతనిభార్య గొట్టుముక్కల రామయ్యకూతురు. ఈతఁడు కవిసార్వభౌముఁ డని బిరు దందెను.

ఈతనికుక్కుటేశ్వరశతకము సీసపద్యసంకలితమై “భూనుత విలాస! పీఠికాపురనివాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!”

అనుమకుటముతో విరాజిల్లుచున్నది. ఇది వేణుగోపాలశతకమువంటి దూషణశతకము. లోకవృత్తమును, పరిజనను, మూర్ఖులను గెలిసేయుటలో వేణుగోపాల, చంద్రశేఖర, నారసింహ, కుక్కుటేశ్వర, రామలింగేశ్వరశతకములు ముఖ్యమైనవి. ఈజాతిశతకము లింకను కొన్ని యున్నవి. కాని వీనికన్నిటికి వేణుగోపాలశతకమే మేలుబంతి యని నాయూహ! ఈశతకములలో భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములు హాస్యమును, గర్హణమునుగూడ నుండును. శృంగారమునకుఁ దావులేదు. ఈజాతిశతకములు మనసంఘసంస్కరణమునకు, పరిజనరీతివిధానమునకు, బహిరంగజీవితమునకు మిక్కిలిమంచి మేలు నొనర్చుచున్నవి. ఒక్కచెడ్డ విషయమును మఱిమూఁడుసమానవిషయములతో గుదిగుచ్చి రచియించినయీపద్యముల యందలి గేలిమాటలు, ఎగతాళివాక్యములు, దోషులహృదయమున నాటుకొని, బుద్ధికిఁ బనిగల్పించి, వారిని సరియైనమార్గములకుఁ ద్రిప్పఁగలిగియున్నవి. ఈకుక్కుటేశ్వరశతకములో వేణుగోపాలశతకమునందువలెనే కొన్నిగ్రామ్యపదసంకలితపద్యము లున్నవి. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిరత్నము లుదాహరించెదను.

సీ. వేదశాస్త్రపురాణ విద్యలక్కఱగావు, పరిహాసవిద్యలు పసికివచ్చు
గద్యపద్యవిచిత్ర కవితలుకొఱగావు, గొల్లసుద్దులకతల్ పెల్లుమీరు
దేవతాభాషల తీరులేమియుఁగావు, పారసీశ్లోకులు ప్రణుతికెక్కు
శైవవైష్ణవ మతాచారంబులొప్పవు, పాషండమతములు ప్రాకినలరు
నౌర! యిక్కలికాల మహత్త్వమెంతొ వింతయై తోఁచుగద! ధరాభ్యంతరమున
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. కాఁపుకపీశ్వరుల్ కంచఅయోగులు, సాతానివైష్ణవుల్ సాలెభటులు
కోమటిదాతలు కొంటెబ్రాహ్మణోత్తములు, మాలవెజ్జులుబోయ మాపటీలు
గొల్లవారాజసుల్ పల్లెసన్న్యాసులు, బానిసవేశ్యలు జైనబాప
లాంఛనుద్వ్యాసు లుగ్రయవన ధరాధీశ్వరులు వైదికప్రభాసులునుమిగుల
భూతలంబునఁ గలిదోషహేతుకమునఁ బ్రబలులైరింక నేమిచెప్పంగవలయు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ, అబ్బబ్బ! కిందటేఁడప్పయ్యతీర్థాన, జోలెజంగముకిస్తి సోలెఁడుప్పు
సాతానియయ్యకు సరిగాతె పోయిస్తి, కొల్లఁగా గిల్లలుపోసినట్లు

లంకసత్రాలవాఁడు లాంకానపొగిడితే, మాలదాసరికిస్తి మానెఁ బూద
బేదాలు వాగితే యెల్లుబొట్టయ్యెను, కోలకుండ దోసెఁడు కొట్టితిస్తి
నారి! తమకున్న సూసు గానఁడవలనింకఁ. గలఁడె యనుమాన్యుఁడిద్దఱఁ గామ సైరి!
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. కడుపొంగు ఘృతమాంస ఖండముల్ కడు మెక్కి, పుక్కిటందమలంబు తుక్కుఁ దొక్కి
లాకు గడితె ఫ్రుకీవి గన్నోసినిక్కి, విడువక గేస్తుల మెడలు నొక్కి
కూర్చుపొక్కుమదందగులఁ గ్రిక్కిఱియఁ గుక్కి, కసరుచు జనులపై విసముఁ గ్రక్కి
కవిబుధవరుల పాకలకు మూలలఁ జిక్కి, తక్కుచుఁ బల్లకీ కుక్కలెక్కి
నిక్కి మిక్కుటమైన యానొక్కి బొక్కి. టక్కరిన్నృపాలకులకిట్టి దక్కు నొక్కొ
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. దానమైఖరిని రాధాతనూభవుఁ బోలి, చిరభోగమున శచీవరునిఁ బోలి
కారుణ్యమున రఘుక్ష్మావరేణ్యునిఁ బోలి, సత్యంబునను హరిశ్చంద్రుఁ బోలి
న్యాయమ్మునందు గాంతేయాగ్రజునిఁ బోలి. సాహసంబున సవ్యసాచిఁ బోలి
భూరివిద్యాప్రౌఢి భోజరాజునుఁ బోలి, హరిభక్తినియతిఁ బ్రహ్లాదుఁ బోలి
సర్వసర్వంసహాభుజాధూర్వహుఁడు, సభంగుఁడగువాఁడె పో నృపపుంగవుండు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. మణిభూషణములు చామరములు ముత్యాల, గొడుగులు పడిగలు గుచ్చుసరపు
మిద్దెటిళ్లు మెఱుంగుటద్దముల్ గద్దియల్, చందుగల్ చందువాల్ మందసములు
పూలపాన్పులు శరతాళవృంతములు మేల్, కలపముల్ తూఁగుటుయ్యేలలు పసిడి
పల్లకీలు గుఱ్ఱాలు బంట్లు బానిసలును, ధనధాన్యవసన గోదంతితతులు
కులకుప్రాయంపు ముద్దుగుమ్మలును గలిగి, పాలుచువారలె మును నిన్నుఁ గొలుచువారు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

ఈపద్యము సర్వేశ్వరశతకము నందలి పద్యమును బోలియున్నది.

సీ. బావిలోపలఁ బడ్డ పామును వెడలింపఁ, జనువానిఁ గఱువక చనఁగఁగలదె
చిచ్చులోఁబడెడు వృశ్చికమును వెడలింపఁ. జనువాని మీఁటక కదలఁగలదె
పెనువెల్లిఁబడిపోవు బెబ్బులిఁ బరికింపఁ, జనువాని మ్రింగక మనఁగఁగలదె
బురదఁగోఁతను బడ్డ పోట్లావు లెగనెత్తఁ, జనువాని బొడువక జరగఁగలదె
అవనిలోపల ఖలుని నెయ్యంబు మీఱ, మనుపఁజనువానిఁ జెఱుపక మానఁగలఁడె
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.

ఈతఁడు చాలగ్రంథములను వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతఁడారువే లనియోగి; యాపస్తంబసూత్రుఁడు; వాధూలసగోత్రుఁడు; తిమ్మకవి పుత్రుఁడు; పెదలక్ష్మణకవి పౌత్రుఁడు; మాదిరాజు నృసింహుని దౌహిత్రుఁడు. ఈతని తల్లి పేరమాంబ; అన్న యనంతకవి. తమ్ముఁడు వీరభద్రుఁడు. ఈకవివంశమునకు మూలపురుషుఁడు పైడి పాటి సింగన్న. ఈకవి పూర్వులయింటిపేరు పైడిపాటివారైనను సింగన్నవంశజులలో నొకఁ డగుజలపాలామాత్యుఁడు పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁ డైనజగపతులచే నేనుఁగును బహుమానమందుటచే నప్పటినుండి యు నేనుఁగువారైరి.

ఈతఁడు రామేశ్వరమాహాత్మ్యము, జాహ్నవీమాహాత్మ్యము' గీర్వాణసూర్యశతకము, సుభాషితరత్నావళి, విశ్వేశ్వరోదాహరణము' నృసింహదండకాదిస్తుతులు, రామవిలాసము మొదలగుగ్రంథములు వ్రాసెను. విశ్వామిత్రచరిత్రము, కాళికాదండకము, ఆదిత్యహృదయము మొదలగుగ్రంథములు వ్రాసినట్లుకూడఁ దెలియుచున్నది.

ఈతని తాత యేనుఁగు పెదలక్ష్మణకవి. ఈతఁడు రాజశేఖర చరిత్రము, భీమసేనవిజయము, భల్లాణరాయచరిత్రము, ద్రౌపదీపరిణయము, ధ్రువచరిత్రము, తుల్యామాహాత్మ్యము మొదలగు మహాగ్రంథము లనేకము వ్రాసెను. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యములయం దసమానప్రజ్ఞకలవాఁడు. తన తుల్యామాహాత్మ్యమును వత్సవాయ జగన్నాథ రాజునకుఁ గృతియిచ్చుచు దానిలోఁ దాను "ఏనుఁగు గరకమంత్రి పౌత్రుఁడ ననియు, వెలుతురుబలి వెంకటాద్రిదౌహిత్రుఁడ ననియు, వెలుతురుబలి విశ్వనాథునిమేనల్లుఁడ ననియు, పేరమాంబ గుర్వమంత్రిలపుత్రుఁడ" ననియుఁ జెప్పుకొనినాఁడు. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1649 లోఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డైనసార్వభౌమతిమ్మ జగపతి మహారాజుకు ద్రాప

దీపరిణయము కృతియిచ్చినందున నీతనికాలము 17వ శతాబ్దమధ్యభాగ మని సువిదితము. క్రీ॥ శ॥ 1555—1607 నడుమనుండి శేషధర్మములు వ్రాసి వత్సవాయిముసలి తిమ్మరాజుగారికిఁ గృతియిచ్చిన చిట్టకవి యీతని మేనమామకదా! తుల్యానది గోదావరి శాకశాఖ. ద్రాక్షారామమునఁ బుట్టి కాకినాడచేరువను సముద్రమునఁ గలియును.

ఏనుఁగు చినలక్ష్మణకవి కుమారుఁ డగుననంతకవి గౌరీపరిణయము వ్రాసెను. ఈవంశమువారి దౌహిత్రులగు చాగంటివారు (కరప, కాకినాడ) వారలకడ నున్నయేనుఁగువారి తాళదళసంపుటములు పరిశోధకమహామండలికిఁ జేరియున్నవి

చినలక్ష్మణకవి జాహ్నవీమాహాత్మ్యములో "వర్తమానకవీశ్వరు కూచిమంచి తిమ్మకవి" అని పొగడుటచే నీతఁడు తిమ్మకవికి సమకాలికుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1730 ప్రాంతములనున్న వాఁడు. తిమ్మకవికంటె చిన్నవాఁడై యుండును. ఈనులపల్లి భవానీశంకరుఁడు కూడ నీకాలము వాఁడే!

ఏనుఁగువారు పెద్దాపురసంస్థానకవులై ప్రసిద్ధినొందిరి. ఆసంస్థాన ప్రభువులుకూడ సంస్కృతాంధ్రములయందు పాండిత్యకవిత్వసంపద కలిగి రామశతకము, భద్రశైలరఘురామశతకము మున్నగు గ్రంథములుకూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. (చూడుఁడు కవుల చరిత్రము 1899 పుట 424, 425.)

ఇతఁడు విశ్వేశ్వరోదాహరణాది చాటు కావ్యములు శేషారోగ్యదాహరణాదులవలె వ్రాసినవి యిప్పుడు దొరకవు కాని ప్రస్తుతము మన మీతనిభర్తృహరిభాషాంతరమునకే యిచ్చుటఁ బ్రశంసింపవలసి వచ్చినది.

భర్తృహరిసుభాషితము నైదార్గురు భాషాంతరీకరించియున్నారు (1) ఎలకూచి బాలసరస్వతి (2) పుష్పగిరి తిమ్మన (3) ఇతఁడు (4) పోచిరాజు వీరన్న (5) గువురాజకవి. ఇందుఁ గొన్ని మనకుఁ

జిక్కవు. ఐనను జిక్కినవానిలో లక్ష్మణకవిదే మిన్న యని తజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. లక్ష్మణకవి వంశవివరములు, విశేషములు చాటుపద్యములు నిటీవలఁ జిక్కినవి. సుభాషితరత్నావళీకృత్యాదికూడఁ జిక్కినది.

ఈకవిజాహ్నవీమాహాత్మ్యము దొరికినప్పుడు నేనిట్లు వ్రాసియుంటిని:—

ఇందు కవిత్రయమును, వేములవాడ భీమకవిని, శ్రీనాథుని, పింగళి సూరనను, రామభద్రుని, వీరభద్రుని, సోము, భాస్కర, మొదలగు తెలుఁగుకవుఁ ను నుతించినపిమ్మట నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

ఆకరపల్లి కోదండరాముఁ డనునాతఁడు కవికిగురువైనట్లు రామేశ్వరమాహాత్మ్యమువలనను, ఈగ్రంథమువలనను గూడఁ దెలియుచున్నది.

సీ॥ రాజశేఖరచరిత్రము రసోచితముగా, నిర్మించె నేప్రౌఢనేర్పు మెఱయ॥ ౧—౧౫

అనుపాదమువలన నితని తాతయిదివరకు వ్రాసియున్నట్లు మన మెఱిఁగియున్న (1) ధ్రువచరిత్రము (2) ద్రౌపదీపరిణయము (3) తులామాహాత్మ్యము కాక రాజశేఖరచరిత్రముకూడ వ్రాసినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈతనితాత రచియించిన గ్రంథము లెవ్వియుఁ గానరావు. కాని యిటీవల గ్రంథాలయసర్వస్వమునం దీతని తులామాహాత్మ్యములోఁ గొంతభాగము దొరకినట్లు ప్రకటించియున్నారు.

ఈతని తండ్రికూడఁ గవియైన ట్లీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క॥ రవితేజు పార్థివేశ్వర శివలింగవర, ప్రసాద సిద్ధవిరాజ|
త్కవితానిధి మజ్జనకుం గవితామరసార్వ తిమ్మకవిని భజింతున్॥

ఈతనితాత మేనమామ యగు వెణుతురుబల్లి విశ్వనాథకవిని, ఆతనికొమరు డగు వేంకటాద్రికవిని, ఆతని మేనల్లుఁ డగుపక్కలంక వీరభద్రుని, ఆవీరభద్రునిసహాధ్యాయియగు ఈదులపల్లి భవాని శంకరుని వర్ణించుటచే నీతని కాలనిర్ణయమునకే కాక పైకవులకాల

నిర్ణయముకూడ సులభముగఁ దేటపడుచున్నది. ఇదివఱకు శ్రీవీరేశ లింగముపంతులవారు కూచిమంచి తిమ్మకవి యీకవికి సమకాలికుఁడయి యుండవచ్చునని సందేహించి యుండిరి. అది సత్యమని యీక్రిందిపద్య పాదము చెప్పుచున్నది.

సీ. వస్తుమానకవీశ్వర వరుని కూచి | మంచి తిమ్మకవీంద్రుని మది దలంతు॥

ఈకృతికి వెంటూరి సోమనాథుఁడు నాయకుఁడు. నందూరి కామమంత్రి ప్రేరేపకుఁడు. ఈనందూరి కామమంత్రి జగనొబ్బగండ, రాయవేశ్యాభుజంగాది బిరుదములతో రాజమహేంద్రవరదుర్గాధిప తు లగువారివంశమునఁబుట్టి చిరకాలము కాకినాడ, శలపాకసీమల దండనాథుఁడై పరిపాలించెను. ఈతనితాత ముత్తాతలపౌరుషపరా క్రమములును, దానములును, వారొనరించిన సప్తసంతానాదికము లును, వివరముగ వర్ణింపఁబడినవి. కడచిన రెండువందలసంవత్సరము లకుఁబూర్వము నందూరివా రెట్టి యుత్కృష్టదశ ననుభవించిరో, వారి కేయేవంశములతో సంబంధబాంధవ్యము లుండెడివో వివరముగ వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఈగ్రంథమువలనను, మిక్కిలిమల్లికార్జునకవి పుస్త కమువలనను, విఘ్నేశ్వరచరిత్రమువలనను, నందూరివారివంశవృత్తము 300 సం॥ రములనుండి చూపవచ్చును. విఘ్నేశ్వరచరిత్రము నందూరి వారిలో నొకరు రచించినదే సంపూర్ణ ప్రతి మాకుఁ జిక్కినది. కొమ రిపాలెం, వెంటూరు మున్నగుగ్రామములయందు నందూరివారు త్రవ్వించిన చెరువులు, నాటించిన తోఁటలు, యిచ్చినదానములు తెలి యుటయే గాక వారు గజపతిరాజుకడ, యవనాధీశ్వరులకడ నొందిన గజాందోళికాది బహుమానములప్రశంసకూడఁ జేయబడియున్నది ఇందు దేశచరిత్రకు, కవులచరిత్రకు సాంఘికచరిత్రకును, ముఖ్యము గ నందూరివారిచరిత్రమునకును సాహాయ్యపడుచరిత్రాంశములు పెక్కులున్నవి.

ఇది నాల్గాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. ఇందు గంగానదీమాహా త్మ్యము, స్నానఫలము, సంపూర్ణముగ వ్రాయఁబడియుంట హిందువు లకుఁ బవిత్రకావ్యముగ నెన్నవలసినది. ఈతఁడే వ్రాసిన రామేశ్వర

మాహాత్మ్యము లోక మెఱిఁగియున్నదే! నైమిశారణ్యమునం దీకథ చెప్పఁబడినట్లున్నది. భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁడై ధర్మజునకుగంగామాహాత్మ్యమువినుపించినట్లు ప్రారంభము. ఉంఛవృత్తి నున్నయొక బ్రాహ్మణుని యింటికివచ్చిన సిద్ధుఁ డాబ్రాహ్మణునకుఁ జెప్పినట్లీకథ వ్రాయఁబడియున్నది. ఇదియే యితిహాస మని భీష్ముఁడు తొల్లిధర్మజునకుం జెప్పె నని మునీంద్రులు నైమిశారణ్యమున విందురు.

శైలి తెలియుట కొకటి రెండుపద్యములు.

ఉ. జగము సృజింపఁ గోరె దను ♦ జప్రతతిం దునుమన్ దలంచె దే
వగణము నెల్లఁ బ్రోచుటకు ♦ వాంఛయొనర్చె నిజప్రతాపికిం
పుగ భవనాధిపత్యమిడఁ ♦ బూనె నెవండు మణీ గర్భసీమ సాం
పుగ నభివృద్ధిగాంచు శశి ♦ భూషణదేవి మహానుభావతన్.

చ. అక్షిభటహుంకృతుల్ చుక ♦ హాయస్ఫుట హేషలుం దాత్త మత్తరో
కిలగజబృంహితంబులు నొ ♦ గిన్ విరహప్రసక్తయుం బొనర్పఁగా
మలయమరుత్ప్రఘాంశుమఘ ♦ మంత్రులుగాఁడె రతీశ్వరుండు రా
చిలుకహుమాయి నెక్కి నన ♦ చెన్ త్రిపురాంతకుమీఁద నుద్ధతిన్.

ఆశ్వాసాంతగద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వర కరుణాకటాక్ష వీక్షాపాత్ర యేనుఁగుల లక్ష్మనామాత్యపౌత్ర తిమ్మనామాత్యపుత్ర, వివిధవిద్వజ్జనవిధేయ లక్ష్మణకవి నామధేయప్రణీతంబైన జాహ్నవీమాహాత్మ్యంబను మహాప్రబంధంబునం.........” అని రామేశ్వర మాహాత్మ్యమునందువలెనే యున్నది. * * *

ఈతఁడే రామేశ్వర మాహాత్మ్యమును గృతి యిచ్చినభద్రిరాజు మల్లమంత్రీంద్రుఁడు, నందూరి కామమంత్రిసభలోనుండి, కామమంత్రి యిష్టదైవమున కీకృతి యిమ్మని ప్రోత్సహించినట్లు గంగామాహాత్మ్యమునఁగూడ వ్రాసియున్నాఁడు.

ఈకవితాతతండ్రులేకాక యన్నదమ్ములుకూడఁ గవులైనట్లు గంగామాహాత్మ్యమువలనఁ గూడఁ దెలియుచున్నది. కాని వారిగ్రంథము లింతవఱకుఁ జిక్కలేదు. రామేశ్వర గంగామాహాత్మ్యము లితనిసుభాషితరత్నావళివలె జనరంజకములు కాలేదు. కారణము ప్రారంభకావ్యము లగుటనో? భావశూన్యము లగుటనో? చర్చించి వాఙ్మయచరిత్రకారులు నిర్ణయింపవలసియున్నది. రామేశ్వరమాహాత్మ్యము శ్రీగురుజానపల్లి చిన్నమల్లేశ్వరునికిఁ గృతియిమ్మని మల్లమంత్రి కోరుటయు, దానిని నందూరి కామమంత్రి బలపఱచుటయు రామేశ్వర మాహాత్మ్యమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. (ఆ౧-౨౫) పద్యమువలన, కామమంత్రి కాకినాడ శలపాక మహాళ్ళకు స్థలపతియని చెప్పఁబడి యున్నది.

ఈకావ్యమును, రామేశ్వరమాహాత్మ్యమును ముందురచియించి పిమ్మట భర్తృహరి భాషాంతరీకరించినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈతని తాత లచ్చన, తండ్రి తిమ్మన, తల్లి పేరమ యనియు సోదరులనామము లివి యనియుఁగూడ నీకావ్యమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి."

(కృష్ణాపత్రిక 3-2-1917.)

శైలి తెలియుట కీతనిసుభాషితరత్నావళినుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

గీ. పడఁతి యొక్కదానివిడిచి యించుకయమృ, తంబులేదు భువి విషంబులేదు
అమృతలతనుబోలు ననురాగవతియైనఁ, గాక మెలఁగెనేని గరళవల్లి. 92.

గీ. ఒకనితోఁగూడి భాషించుఁబొక్కవరుని, జూతురు విలాససంపద సొంపుఁగులుక
మఱియునొక్కనిఁదలఁతురుమనసులోన, గూర్మిప్రియు డెవ్వఁడో ముద్దుగుమ్మలకును. 93

చ. చెలువపుఁజేటలేనగవు చేతను భావముచేత సిగ్గుచే
నలువగులీలచేత సుగుణంబులచేఁ గడగంటిచూపుచేఁ
గలహముచేతవిందు లగుకందువమాటలచే నసూయచేఁ
బలుచనకెంతవారి వలపింతురు కాంతలు పెక్కుభంగులన్. 94

ఉ. తమ్ములనేలుకన్నులు సుధానిధిఁబోలు మొగంబు మత్తభృం
గమ్ములఁగెల్చుకొప్పు కనకద్యుతి మీఱుమెఱుంగు కుంభికుం
భమ్ముల నవ్వువక్షము సెబాసనిమెచ్చి కొసంగఁదేనియల్
చిమ్మెడు ముద్దుఁబల్కులను జేయనిసొమ్ములు సుందరాంగికిన్. 95.

చ. అతివఁజూచి పి ంబలలంచు వచించుమహాకవీంద్రులు
ద్ధత విపరీతవాదు లిది దబ్బరగాదు విలాసినీసమం
చిత తరలాక్షిపాతములచే గెలువంబడి రింద్రముఖ్యులన్
ధృతినటువంటి వారబలలేగతి నైనఁ దలంచిమాడఁగన్. 96

గీ. పెక్కుదివియలున్న జక్కవచెలియున్న, చక్కరాయఁడున్న జుక్కలున్నఁ
జిన్నిలేడిమాపు చేడియవెడఁబాయు, నప్పుడంధకార మయ్యెజగము. 99

వైదర్భ అప్పయకవి.

ఈతనియింటిపేరునుబట్టి చూడ మాధ్వుఁడని తోఁచుచున్నది. ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము, బళిరకటివేల్పుశతకము నీతనికృతులు. ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకమునందు "నాకవితకు మెచ్చి పసిఁబ్రోవు మనుచు కాకర్లపూడి పాయకరాయ నృపాలమౌళితోనైన సెలవీయరాదో మరేది విబుధలోకేశ ఉపమాక వేంకటేశ!" అని రెండుచోట్ల కాకర్లపూడి పాయకరాయ నృపాలునిపేరు గనఁబడుచున్నది. ఈపాయకరాయఁడు విజయనగరప్రభువైన మొదటి యానందగజపతితో సమకాలికుఁడని విశాఖపట్టణమండలచరిత్రమువలనఁ దెలియఁగలదు. అనకాపల్లి ప్రాంతముల నీరాయఁడు పరిపాలించెను. క్రీ॥ శ॥ 1710 ప్రాంతముల నున్నగోగులపాటి కూర్మకవి, అడిదము సూరకవుల కించుక పూర్వుఁడో, సమకాలికుఁడో యీకవి యైయుండును.

ఈ శతకకర్తను గుఱించి యొకకథ వాడుకలో నున్నది.

"ప్రథమమున నీతఁడు బళిరకటివేల్పుశతకములో రాధను ప్రౌఢనుగా వర్ణించుచు పచ్చిశృంగారములో జెప్పి రాధికగుట్టు నంతను బయటఁబెట్టుటచే యెనుబది

పద్యములు చెప్పినప్పటికిఁ బ్రతిపద్యమునకు రాధాకృష్ణులు ప్రత్యక్షమగుచు, పిమ్మట వారు కినిసి గ్రంథకర్త నంధుఁ డగునట్లు చేసిరనియు పిమ్మటఁ గవి యుపమాక వేంకటేశ్వరశతకములో నలమేలుమంగను ముగ్ధనుగా వర్ణించి యేఁబదిపద్యములు చెప్పగానే తిరిగి నేత్రములు వచ్చినవనియు నొకగాథ వాడుకలో నున్నది. దీనిసత్యాసత్యము లెట్లున్నను గ్రంథకర్త శైలియు, భావప్రకటనమును మిక్కిలిబాగుగ నున్నవనుటకు సందేహములేదు.”

అని శ్రీకల్లూరి సూర్యనారాయణరావుపంతులుగారు (30-7-1918) ఆంధ్రపత్రికలో వ్రాసియున్నారు.

ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము 1881 సంవత్సరమున విశాఖపట్టణమునందలి ప్రబంధకల్పవల్లిలోఁ బ్రకటించిరఁట! ఈశతకము పాయకరాజమాత్రి కంకితము. ఇం దలమేలుమంగ వివాహాదికముల శృంగారవర్ణనము కలదు. ప్రాచ్యలిఖితాగారము 12-1-27 (4) సంఖ్యగల గ్రంథములో “Vaidarsu Appaya is the author” అని యెవరో— బహుశః బ్రౌన్ దొరగారై యుందురు—వ్రాసియున్నారు. అది వారి కెట్లు తెలిసెనో తెలియదు. గ్రంథములలో గర్తపేరు కనఁబడదు. పైకథ ననుసరించియు, క్రిందిపేర ననుసరించియు నీకవినామము శీర్షికగా నుంచితిని. ఇంతకంటెఁ బ్రబలనిదర్శనము దొరకువఱకు నిదియే నమ్ముచుందము. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) బళిరె కటివేల్పు శతకము.

సీ. పొంచితల్లిని మఱపించి జాళ్వాముల, నూల్చిలుగంటల నుడినడంచి
పసిఁడిగజ్జెలను జొప్పడెడు చప్పుడుకుంచి, కుందనంపుమురిడి గొలుసును ముసు
గునగట్టిగబిగించి గూనల చెయిమించి, చిన్నిబొజ్జపై పాల్చుక గనక
వస్తుపల్లవమున హస్తపల్లవము నొండొంటనుంచి భుజంబు లుబ్బఁజేంచి
గీ. మెడనొక్కించుక వంచియుంచి మేనువంచి, కడలు వీక్షించి నీవు మాఁగడభుజించు
చక్కదనమెన్న వేనోళ్ళు చాలవన్న, బళిర కటివేల్ప పసిఁడి దువ్వలువదాల్ప!
సీ. మొకరి తుమ్మెదమూతి ముట్టరి క్రొవ్విరి, కోయిల వాచవిగొనని చివురు
చిలుకముక్కునొక్కని దొండపండు, మొఱసి పోవకనిల్చు మెఱుఁగుదీవ

కపటపిపోఁ బన్నీటఁ గడగినజవ్వాది, చొక్కపుఁ గోపకస్తురిబొట్టు
కలికిరాయంచ క్రేగంటఁజూడనికూఁతు, పైపార పసని కప్రంపుబటకటి

గీ. చిత్రజామిటారి గేదఁగిచిక్కటారి, కమ్మవిలుకాని జాత్రత్రి కత్రఱాని
కాయజోపనిషద్భూమికద గాథ. బళిరె కణిశేల్ప పసిడి దువ్వలుకదాల్ప!

సీ. మొలకనగవుముద్దు మొగముచిగురుమోవి, మెఱుఁగుజెక్కుల మిస మిస నెసఁగనో
సలిపయి సుసరిపెంపెసలాడు కురులకస్తురిదిద్ది, బుగ్గపైరిలిఖినట్టి
చిన్ని కాటుకచుక్క చెలువంపు బొమలకచుమనిద్ద, యొక్కబొట్టు చెలువదఱ
నడుగుదమ్మికి గంగయులరు జేనిగాసె, గడుకం డ్రిప యశోదప్రుడి పెదుజల
ములకునడ్డుగుడిచి యలసలువగన్న, బొడ్డుదామరకొకగుడ్డ యడ్డముపప
తగుమనని పవ్వళించితే తల్లియొద్ద, బళికణిశేల్ప పసిడిదువ్వలువదాల్ప.

ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము.

కాకర్లపూడి రామభద్రపాయకరాయరాజవహాళి కంకితము.
ఇందలమేలుమంగవివాహాదికములశృంగారవర్ణనము కలదు.

సీ. సిరిసిరిబోఁడి చందురు తోడఁబుట్టువు, తేమ లుపిపెడితన్నినయింట
నెలకొన్న చెలిమిన్న నలమేలుమంగనె.కొంగిరికేగినమహాయఁడనకనుఁగవ
చేఱల మీఱుటఁజేసి తాఁగెలకిల.నగి చూచు చూపల్లనల్ల గల్వ
తూపురూపుగ దోఁపదోఁపక పూంచకాం.నకమేచకకనకచంబువంచి
నొవ్వఁగెమ్మోవిఁ బల్మోన నొక్కఁదలఁచి, పెదవిమారున్పాలైక్కె జంకువోపవికోంకు
తరి సిరులచేత లోకముల్ దనుపుగాత! విబుధలోకేశ ఉపమాకవేంకటేశ!

సీ. సారస్యమేర్పడ సాహితీకలశాబ్ధి, శేముషీమందాద్రిచే మధించి
యాకీర్తిరాకాసుధాకరుఁ గాకర్ల పూడివంశాంబుధి పూర్ణచంద్రుఁ
డగు రామభద్ర పాయకరాయరాజమహాళికొసంగి యామాఘుచేసు ధార
సంబు కాకవిదనుజనికరముల గికు, పంచి బుధ తతికన్పించి నరిమ
గాంచి సాలంకృత యగుశృంగారసీస,శతకరాజంబిత్తిని పంతసంబు గడక
నుడువలకనిత్తునీకు నహోపరాకు!!వి!!

సీ. పటికార్పనెసఁగు మేల్పసిఁడి సెలాకలా, గునపంజరముఁబాసి పలుకుచున్న
రతిముద్దుచిలుక పొలంతిపయి పారవిప్ప, కప్పురఁపుటనఁటి కరణిబరణి
వెడలించు నలయిఁచు పిలతులే లిఖివెలఁ, దివియకవెలుంగఁదే దీప్యమాన
భాసితశతకోటి పద్మరాగవసంత, పద్మరాగములీల పాలతరగ

గీ. మఱుఁగరుగఁ బోఁచు చంద్రబింబంబు సరవి, నొక వెరుకమరు కమ్రక్రొమ్మెఱుఁగుసోగ
తెఱఁగునఁ జెలఁగె గగనముఁగ తెరతొలఁగ, విబుధ లోకేశ ఉపమాక వేంకటేశ.

గోగులపాటి కూర్మనాథకవి.

ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములు సింహాద్రినారసింహశతకము, మృత్యుంజయవిలాస యక్షగానము, చోరసంవాదము ననునవి కనఁబడుచున్నవి. ఇతఁడారువేలనియోగి. ఆపస్తంబుఁడు, ముద్గలగోత్రుఁడు. బుచ్చన గౌరమాంబలపుత్త్రుఁడు. ఈతనితాత సూరనార్యుఁడు. ఈతనితమ్ములు వెంకన్న, కామన్నలు. శ్రీతిరుమలపెద్దింటి సంపత్కుమార వేంకటాచార్యుఁ డనువైష్ణవునిశిష్యుఁడు. ఈవిషయము లీతని మృత్యుంజయవిలాసమునం దీక్రిందివిధముగ వ్రాసికొనెను.

ద్వి. శ్రీసింహభూధరశ్రీరామతీర్థ। భాసురస్థలముఖ్యబహుదేశములకు
నాచార్య లుభయవేదాంతరహస్య। ధీచాతురాత్ములు తిరుమలవంశ
కలశాంబురాశిరాకాచంద్రమూర్తి। సలలితపెద్దింటి సంపత్కుమార
శ్రీవేంకటార్యదేశికుల శిష్యుఁడను । పావన గౌరమాంబా బుచ్చిమంత్రి
వరపుత్త్రుఁడను సూర్యవరునిపౌత్త్రుఁడను। ఇరువొంద కాశిరామేశ్వరముఖ్య
సరసదివ్యక్షేత్ర సంచారభవ్య । కరులైన వెంకన్న కామన్న యనెడు
ననుజన్ములనుగూడి యలరినవాఁడ × × శ్రీకూర్మదాసాఖ్యఁ జెందినవాఁడ॥

ఈతనిగురువులు శ్రీరామతీర్థవాస్తవ్యు లగుట నీకవి బాల్యమున శ్రీరామతీర్థవాసు లైయుందు రని శ్రీరామారావుగా రూహించిరిగాని వేంకటార్యదేశికుఁడు మనకవికి మతగురువో, విద్యాగురువో తెలిసినఁగాని యీసిద్ధాంతము నిలువదు. ఈతఁడు యౌవనమున విజయనగర సంస్థానము నందలిశ్రీరామతీర్థము, పద్మనాభము, సింహాచలము మొదలగు క్షేత్రములయందు దేవస్థానాధికారిగా నుండె నని వాడుకయున్నది. ఈకవి తనజీవితము నందలిచరమభాగమున గజపతినగరమునకు సమీ

పమునం దున్న దేవులపలిగ్రామములో నుండె నని శ్రీరామరావుగారు వ్రాసియున్నారు. అచ్చటనే మృత్యుంజయవిలాసము వ్రాసెనఁట!

గీ. పరమభక్తిని గోగులపాటి కూర్మమంత్రి, మృత్యుంజయవిలాసమనెడి కావ్య
మొనరరచియించె సన్నిధి నుండి వ్రాసె, ధరణి నాయుక్త హరిహరదాస ఘనుఁడు.

ఈహరిహరదాసునిపంజు లఁగునట్టియూదుక్తివా రిప్పటికిని దేవులపలిలో నివసించుటచేతను, దేవులపలిలో దేవాలయ మున్న స్థలము పూర్వము గోగులపాటివారి దైయుండె నని వాడుకగాఁ జెప్పుచుండుటచేతను జై యూహ సరియైనదే కావచ్చును. ఈతఁడు స్మార్త బ్రాహ్మణుఁ డయ్యు వైష్ణవులశిష్యుఁ డయి వారికడ మతసిద్ధాంతములఁ దెలిసికొని తత్ప్రీతినిఁ గనంబఱచెను.

ఈకూర్మనాథుఁ డిప్పటికి 170 సంవత్సరముల క్రిత ముండె నని విశాఖపురిజిల్లాస్థ్యయలువలనఁ దెలియుచున్నది. (చూడు 132, 133 పుట తెలుఁగుభాషాంతరీకరణము) విజయనగరప్రభు వగు మొదటియానందరాజుగారి కితనిపోషకుఁడై యుండనోపును.

ఈకవిమృత్యుంజయవిలాసము మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము. యక్షగానరూపమున శివభక్తిప్రతిపాదక మైనకథను వర్ణించును. దీనిని శృంగారనాటకగేయప్రబంధ మని కవి వివరించెను. ఇందు మొదటి యాశ్వాసమునఁ బార్వతిజననము, ఇంద్రునియానతి మన్మథుఁ డాతని కడకు వచ్చుటవఱకుఁ గలదు. రెండవయాశ్వాసమున మన్మథుఁడు శివునాశ్రమమునకుఁ జేరుట, పార్వతి తపస్సును గలవు. మూఁడవయాశ్వాసమున సప్తఋషులు హిమవంతునికడ కేగుట, శివుఁడు తరలివచ్చుట, పార్వతీపరిణయము, కుమారోదయము, తారకాసురవధ మున్నగునవి కలవు. ఈయక్షగానము గాయకులు సొంపుగాఁ బాడుదురు. ఆంధ్రదేశ మంతట నిది వ్యాప్తిలో నుండెను. ఈగ్రంథమువలనఁ గవి సంగీతసాహిత్యములయం దపారప్రజ్ఞ కలవాఁ డని తెలిసికొనఁ గలము. కవి యుభయభాషలయందును మంచిపాండిత్యము కలవాఁడు.

ఈతనిపోకడలు మనోహరప్రబంధచ్ఛాయ లనుటకు శ్రీరామారావుపంతులుగారు కొన్నిపద్యములఁ జూపియుండిరి.

ఉ. నాయనుకూలభాగ్యసదనా యను నన్విడనాడ నాయమా
నాయను, నిన్నుఁ బాయఁగలనా యను, నీపెతకోర్చుదాననే
నాయను, వేఱుసేయఁదగునా యను, నోమదసామజంపుగు
వ్వా యను, బల్కవేమి పదనా యను, నేఁబగదాననా యనుక్.

సీ. స్తనితారవార్భటీ జనితాతిభయవధూ, జనతాస్వయంగ్రాహ వినుతజనము
కరకాంతథారా నికరకాంతమౌక్తికా, కరకాయమాన భాకారఘనము
అవనీధరస్థల న్నవనీరబహుఝరీ, జవనాపతద్దరీ భవనవనము
విపులావియన్మధ్య విపులాభపరిపూర్ణ,చపలాభ్రభీతాహి చపలమనము

గీ. అఖిలసస్యావనము మయూరౌఘజీవ, ధనము పాంథమనోవిభేదనము జలప
దనము భూదేవతకుఁ జల్లదనము నగుచుఁ, బ్రకటగతిమించె నంతవార్షికపుదినము॥

మృత్యుంజయవిలాసము ముద్రితమై యీతనిశతకముపలెనే ప్రచారములో నున్నది.

ఈతనిచోరసంవాద మముద్రితము. దీనికే లక్ష్మీనారాయణవిలాస మని మాఱుపేరు. ఇది చిన్నగ్రంథము. విష్ణ్వాలయములలో జరుగు "దోఁపుడు" ఉత్సవమునం దర్చకులు చదువుదురఁట. గేయసంకలిత మైనదీనిప్రతులు పరిశోధకమహామండలిలో నున్నవి.

మనకుఁ బ్రస్తుతాంశ మీతనిశతకపరిశీలనము. "18 వ శతాబ్దోత్తరభాగమున మరాటీలు, పిండారీలు, తురుష్కులు మొదలగుకొల్లగాండ్రు శ్రీసింహాచలమువచ్చి గుడిప్రవేశించి సర్వవిధముల నాదేవాలయము మొదలగుపవిత్రస్థలములను బాడుచేయుసమయమునఁ గూర్మనాథకవి శత్రుసంహారము నపేక్షించి దీనిని వ్రాసె నఁట." అని యీశతకరచనమునకుఁ గారణమును శ్రీరామారావుపంతులుగారు నుడివియుండిరి. కవి స్పష్టముగా మహమ్మదీయులముట్టడినే వర్ణించి "యవనరాట్సంతమసము బాసె" "తురుష్కుల నిర్జింపు" మొదలగు మాటల వాడియుండుటచే నిది మరాటీలదోపిడికాని, పిండారీలదండు కాని కానేరదు.

కవి యావేశముచే రచియించినమహాశతకముకాని యిది సామాన్యమైనది కాదు. ఇది వ్రాయునప్పుడు కవి భక్తిచే నుద్రిక్తహృదయుఁడై యుండెను. సంగతిసందర్భములఁ జూచి, శతకపరిశీలన మొనరించినచో నిది కవి ముట్టడిసమయముననే కంపితగాత్రముతో- కన్నులనీటితో- భగవంతునిపై సంపూర్ణవిశ్వాసముతో- తనదేవునిపై పరిపూర్ణాగ్రహముతో— నీపద్యము లాశుధార నుచ్చరించె నని తోఁచును.

ఈశతకమునుగూర్చి చెప్పుకథ లోకవిదితము. సింహాచలమును, తత్ప్రాంతప్రదేశములను దుఱకలు ముట్టడించి కొల్లఁగొట్టుచుండిరి. "ఈయాంధ్రసృష్టి నిల్పు దేవా!" యని భక్తుఁడు ఘోరదుఃఖముచేతను— తుఱుష్కులదౌర్జన్యదర్శనముచేతను- గలిగిన మంటలో నీశతకము నారంభించి, దేవు నుద్దేశించి ముఖాముఖి మాటలాడి, బ్రతిమాలి, నిందించి, హాస్యముచేసి పద్యములఁ జెప్పెను. కొన్నిపద్యములు చెప్పుసరికిఁ గొండపై నున్నపుష్పలతలనుండియో, ఫలవృక్షములనుండియో, లక్షలకొలఁదితుమ్మెదలు, తేనెటీఁగలును లేచి, మహమ్మదీయులరక్తములు స్రవించునట్లు కుట్ట నారంభించెను. వారి కత్తులు, తుపాకులు వృథయయ్యెను. ముట్టడిపీడి తుఱకలు పాఱిపోయిరి. ఇది వాడుకగా నిప్పటికినిఁ జెప్పుకొనుటయే గాక యిది సత్యమని యనుమానించుటకు వీలైననిదర్శనములుకొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(1) అట్లు వచ్చినతుమ్మెదలుకొండఱ మహమ్మదీయుల విశాఖపురివఱకును దరిమి యచ్చట నొకకొండబిలములో దూరి తుమ్మెద లదృశ్యమైనవఁట. ఈసంగతి జరిగినప్పటినుండియు నాకొండకుఁ దుమ్మెదలకొండ యనిపేరు వచ్చినదఁట! ఈకథ చిరకాలమునుండి వాడుకలో నున్నట్లీక్రిందిపద్యములు సాక్ష్య మీయఁగలవు.

సీ. కారుణ్యదృష్టిచేఁ గని మమ్ము రక్షించి, నీరజేక్షణ నీవు నేఁడు పంపఁ
బారసీకులదండుపైఁ గొండలోనుండి, గండుతుమ్మెదలు నుద్దండలీలఁ
గల్పాంతమున మిన్నుఁ గప్పి భీకరమైన, కాఱుమేఘంబులు గవసినట్లు
దాఁకి ఘోరున రక్తధారలు దొరగఁగాఁ, గఱచి నెత్తురుపీల్చి కండలెల్ల

గీ. నాడిపద నుక్కుమూఁతుల వాడిమెఱసి. చించి చెండాడి వధియింపఁ జిత్రముగను
నొక్కొకనిఁ జుట్టిముట్టి బల్ మిక్కుటముగ, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

సీ. గీ. తురులఁబరిమార్చి వైశాఖపురసమీప, గిరిబిలంబున డాఁగి బంధితులెల్ల
నదిమొదల్ తుమ్మెదల పెట్టియంత్రము దాని, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

ఈపద్యములు శతకకర్త శతకముతరువాత వ్రాసియుండెనో-యితరులే వ్రాసిరో- చెప్పలేము కాని శతకము పుట్టిన సమీపకాలముననే పుట్టియుండవచ్చును. అప్పటికే మనపూర్వులు చల్లగాలికిఁ బ్రసిద్ధి చెందినవాల్తేరునకు వైశాఖపురిపేరు వాడుటవలన నేఁడకాలము కొఱకే యీవైశాఖపురి మనపూర్వులు కట్టించి సార్థకాభిధాన మొసంగియుండిరేమో?

(2) శతకములోఁ గవివ్రాసినపద్యములవరుస చూచినప్పుడుకూడఁ బైకథ నమ్మినను నమ్మకపోయినను మన కొకప్రబల మైనయనుమానము పొడమక తప్పదు. శతకారంభమునుండి 67పద్యములవఱకుఁ గవి భగవంతు ననేకకఠినోక్తు లాడుచు వ్రాయును, బ్రతిమాలును, ప్రార్థించును, నిందించును, భగవంతునియుద్ధసన్నద్ధునిఁ జేసి కయ్యము నకుఁ బురికొల్పును. తనయెదుట భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమైయున్నట్లు భావించి మాటలాడును. ఆతని కపకీర్తి వచ్చు నని భయపెట్టును. లెమ్ము లెమ్మని తొందరపెట్టును. కవి పడుపాట్లా పెరుమాళ్లకే యెఱుక! తుదకు 68 పద్యమున

సీ. కంసాది దుష్టవిధ్వంసనం బొనరించి, ధరణిఁ బాలించు నుదారకరుణ

* * *

గీ. వినుటయేకాని కన్నులఁ గనుటలేదు, కంటి మిప్పుడు యవనుల గర్వమణఁచి
ప్రజల రక్షించు నీదు ప్రభావమెల్ల, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

కవి కనుగొనిన దేది? ఆతఁ డెచ్చటను తుమ్మెదలమాట చెప్ప లేదు. ముట్టడి ప్రారంభమైనప్పుడు కవి శతక మారంభించి తుదకలు కొండయెక్కుచుండఁగా నిది చెప్పుచుండవచ్చును. 67 పద్యము లగుసరి కేదో మార్పు గలిగి ముట్టడిభంగముకాఁగా యవనులు పారిపోయి

యుందురు. అట్లుకానినాఁడు హైందవ్యమునందు భగవంతునిమహిమ నేఁడు కన్నులారఁ జూచితి మని కవిచెప్పవలసినయగత్యము లేదు. 68 పద్యమునందీ కవితానాథునకుఁ జేసినభగవన్నింద కపరాధ మొనర్చితి నని మన్ననలు వేఁడెను.

ఐతే కూర్మనాథకవికాలమున నిట్టితుఱకలదం డేది వచ్చెను? అతఁ డేరాజులకాలమువాఁడు? అప్పటిదేశస్థితి యేమి? అని మనముప్ర శ్నించుకొనిచూచినచో విశాఖపురిమండలచరిత్ర మించుకసాయపడు చున్నది. అందలిసారాంశ మిచ్చటఁ గొంచెము చూపెదను.

18 వశతాబ్దారంభమునందు ఫక్కీరలీఖానుఁడో, (ఔరంగజేబు ప్రతినిధి) "ఆసోఫ్జా" యను "నిజాముల్ ముల్కు" సైన్యములో, ఉత్తరసర్కారులఁ బీడించుచుండెను. క్రీ॥ శ॥ 1724 వఱకు నుత్తరస ర్కారులు హిందూప్రభువులే పాలించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారు విశాఖ పురిలో వర్తకము చేయుచు "ఆనందరాజు" (విజయనగరప్రభువు) పాయకరావు (ఉత్కళుఁడు. అనకాపల్లికడప్రభువు) గార్లిరువురకు నప్పు లిచ్చియుండిరి. ఈయ ప్పిచ్చినయాంగ్లేయుఁడు "హాలూకొలంబు దొర". ఈతఁడు ఫక్కీరలీఖానునికడ రమారమి యెుఱలక్షవరహాలు బదులుచేసి యవి జగ్గప్పయనుబ్రాహ్మణునిపోత్సాహముచే నీహిం దూరాజులకు బదు లిచ్చియుండెను. హాలూకొలంబుదొరను ఫక్కీరలీ ఖానుఁడు తొందరపెట్టి తనసొ మ్మీయ మనఁగా, హిందూరాజు లప్పులు తీర్పనందున నింగ్లీషువారు జగ్గప్పను బట్టి తెప్పించి, బ్రాహ్మ ణుఁడు లోకువకావున నాతని నాగుపాములచేఁ గరపించి చంపించిరి. ఈస్థితిలో బహుశః "ఆసోఫ్జా" దండెత్తివచ్చి హిందువులరాజ్యము లాక్రమించుకొనెను. ఇప్పుడే యీసింహాచలము కూడ ముట్టడింపఁబడి యుండవలెను. క్రీ॥ శ॥ 1724 కుఁ బూర్వ ముత్తరసర్కారులలో మహమ్మదీయప్రచార మున్నను, హిందూరాజులే బలవంతులై స్వతం త్రముగఁ బరిపాలించుకొనుచుండుటచే దేవాలయముల ముట్టడించు వఱకుఁ బ్రభువు లూరకొనియుండరు. తుఱకలు రాజులఁ గొట్టకుండ

దేవాలయముల ముట్టడింప సాహసించియుండరు. కూర్మనాథకవి వర్ణించిన దేశస్థితి, సింహాచలదేవాలయపుముట్టడికిం బూర్వ మరాచకముగం గనఁబట్టును. అందువలన నీశతకనిర్మాణము క్రీ॥ శ॥ 1724నకుం బిమ్మట జరిగిన మహాకల్లోలదినములనే జరిగియుండవలె నని నేనూహించుచున్నాను. ఈవిషయ మింకను బరిశీలనార్హమైనది.

దారుణమా రణకర్మ కొడిగట్టి, పల్లెల దోచుకొని, పట్టణముల నిర్మూలన మొనరించి, యగడ్తలఁబూడ్చి, కోటగోడలఁ గూల్చి జనుల నడవులపా లగునట్లు చేసి, స్త్రీల మానభంగ మొనర్చి, ప్రజల మత భ్రష్టుల నొనర్చి దేశమ్ముల్లోలకల్లోలిత మైనప్పుడైనఁ గవులాసంగతి వ్రాయవలసినంతయుద్రేకము కలుగలేదు. పైపనులఁ జేసి తుదకుం దమప్రాణములకంటెం బ్రీతికరము లగుదేవాలాయముల ముట్టడించి తమయిష్టదైవములయాభరణములఁ దోంపినప్పుడే కవు లుద్రిక్తహృదయులైరి. మతము దైవము పీనిని, బరిభవించినమహమ్మదీయులు ప్రతిఫలము త్వరలోనే యనుభవించి యార్యావర్తమున రాజ్యపదభ్రష్టులైరి. ఇప్పటికిని మిగిలియున్నముస్లీలలో నూటికిం దొంబదిమంది యొకప్పుడు హిందువులసంతతిగా నుండినవారే! వా రిండియనుక్రిస్టియనులవంటివారే— మనసోదరులే—కాని యన్యులుకారు. వీరందఱుపూర్వులునిష్టపడి మహమ్మదీయు లైరనియైనఁ జెప్పలేము.. ఔరంగజీబుతో మహమ్మదీయప్రభుత్వసమాధి త్రవ్వుట పూర్తియైనది.

ఆకాలమునం దొక్కసింహాచలమేగాక తిరుపతి, శ్రీరంగము, మొదలగుదివ్యక్షేత్రములుకూడఁ దుఱకలు దండెత్తినట్లు కొన్నిశతకములు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. మహమ్మదీయులు తమమతప్రచారమునకేగాక ధనాపేక్షచేఁగూడ నీదేవాలయముల ముట్టడించి యార్యావర్తమున మూఁతివిరుగనివిగ్రహమును జూడ మని నియమ మేర్పఱచుకొని ప్రవర్తించి రనవచ్చును. దేవాలయములయందు—ముఖ్యముగఁ దిరుపతిసింహాచలములయందుఁ గృష్ణరాయాదిప్రభువులు విలువగలహారములు, బంగరుగిన్నెలు, ఆభరణములు సమర్పించినట్లు శాస

నము లనేకములు కనఁబడుచున్నవి. కాని యీవజ్రాలపేరులు— యీ ముత్యాలహారములు— ఇప్పు డేవి? గజనీమహమ్మదు సోమనాథదేవాలయము మొదలు దేవాలయపుధనరాసులు తురకలపా లైనట్లు చరిత్రపఠకు లెఱుఁగనిది కాదు.

మహమ్మదీయు లైనను దైవములేనినాస్తికులు కారు. జ్యోతిషము, పిశాచములు, యంత్రములు, తాయెత్తులు, పూసాటలు, మొదలగువానియందు నమ్మకము లున్నవారు. కారణము తెలియని వానికిఁ బరమేశ్వరమహిమము ముడిపెట్టినప్పుడు నమ్మువారే! భక్తుల మహిమచే నేమి, భగవంతునిలీలచే నేమి, తురకప్రభువులు భద్రాచలమునకు ధన మిచ్చుట, సింహాచలమునఁ దుమ్మెదలు తోలుట వలనఁ బారిపోవుట మొదలగుచర్యలచేఁ గొన్నిసమయముల భయకంపితులై హిందువుల బాధించువారు కారు. ఇంతయేల? బీజపూరుకోటలోఁ దురకనవాబులు పూజించెడివా రని చెప్పు నరసింహస్వామిదేవాలయము నవాబులగోరీజాల్లనడుమ, తురకసామ్రాజ్యభగ్నచిహ్నము లగుశిలలనడుమ నవ్వుచు, చెక్కుచెదరక, రాజ్యములవినశ్వరత్వమునకుఁ బరిహసించుచు నిప్పటికి ధూపదీపనైవేద్యములతో విరాజిల్లుచున్నది. నేను పోయినప్పుడు చూచియుంటిని. ఇప్పటికిని బురాణపఠనాదులు దివ్యముగ జరుగుచున్నవి. కావునఁ దురక లైనభక్తికొక్కప్పుడు వినమ్రు లగుచుండిరి.

తుమ్మెదలు తురకవాండ్రను దోలుచున్నందులకు సంతసము చూపుచున్న ట్లనుమానింప వీ లున్నసంగతులను వినుఁడు.

శత్రువులబలములు కొండ నెక్కి ముట్టడింపవలెనుగదా. ఆసమయమునఁ గాకతాళీన్యాయముగ ననేక తేనెటీఁగలు లేచి యవనులఁ బారదోలఁ బద్యములుచెప్పుచున్నభక్తుఁ డదిభగవంతుని పంపని విశ్వాసముతోఁ దనభక్తికి దేవుఁడు మెచ్చి పంపె నని దేవుని నుతించుచుఁ దక్కినపద్యములు చెప్పె ననియైనఁ విశ్వసింపవలసివచ్చును. కందిరీఁగలు వానియంతట నవియే లేచినచో, భగవదుద్దేశమో, కవిమాహా

త్యమో, యెవ్వరు నిర్ణయింపఁగలరు. ఇది కర్మపద్ధతి. ఎవ్వరికిఁ దోఁచి నట్లుఁ యెవరిమతానుసారము వారికథ నమ్ముదురుగాక! దైవపౌరుష ములలో నెద్దిఘనతకలదో తేల్చినవా రెవ్వరు? ఆసందేహము సృష్టి తోనే పుట్టినది. తద్వినాశముతోఁ దీరవలెఁగాని యెన్నిమతములు బయలుదేరినను, ఖండించినను పూర్వపక్షసిద్ధాంతగ్రంథములే పుట్టును గాని సందేహము చావదు. అది భగవంతునియినుపపెట్టె లోనిపరమ రహస్యము! మనుష్యబుద్ధికి సులభముగఁ జిక్కునని తోఁపదు. అది యట్లుండనిండు.

"సీ. జయమాయె యవనరాట్సంతమసము బాసె భవదీయ భాస్వత్ప్రభావబలమున
భువనజాతంబులు పొలుపుచేఁ జెన్నొందె దిక్చక్రములు చాల తెలివినొందె
కమలజాదులనుతు ల్గణనసేయఁగ నీవు లీల నామనవి చెల్లించినావు
బ్రహ్మాండభాండ సంఘటనశీలాఘను నిల నిన్ను మెచ్చి యేమియ్యఁగలను
గీ. తోఁచదిఁక నెట్టులిది నాకుఁ దోఁచినట్లు తులసిదళ మొక్కటిత్తు సంతోషమొందు
మదియె యగణితపూజగా నవధరింపు వైరిహరరంహ! సింహాద్రినారసింహ!

ఇట్లు తనకోర్కె నెరవేరినట్లు కవి చెప్పుటచే నిందుకొంతసత్య ముండియుండవలెను. కవికాలమునాఁటికి యవనులబాధ లతిక్రమించి నట్లు చరిత్రలు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. తుమ్మెదలమెట్ట యిప్పటికిఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆస్తికులైనవా రిది పరమసత్య మని నమ్ముచున్నారు. కొందఱునవనాగరకు లిది యసత్య మనుకొన్నను, అనేకఫలపుష్పభరిత మైనసింహాచలముపై ననేకతేనెటీఁగలతేనెపట్టులు పెట్టుకొనియుండును. చెట్లను, పొదలను, కొట్టివేయుచు మహమ్మదీయులసైన్యములు కొండనెక్కుచుండఁగా నాతేనెటీఁగలశాంతికి భంగము కలిగి ఝుమ్మని లేచి సైన్యమును దాఁక, కాకతాళన్యాయముగఁ గలిగినయీసంరంభ మును జూచి యిది తనభక్తికి మెచ్చి భగవంతునిపంపుచే నీయీఁ గలు వచ్చిన వని కవి తలంచియుండె ననుకొనఁగూడదా? ఏది యెట్లు న్నను కవిశతకము నందలిపైపద్యమే కథ సత్య మని తలంపఁజేయు చున్నది.

శతకము నందలి కొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

సీ. సముదగ్రమగు సముద్రముఁ జొచ్చి యీఁదుటో, కొండ నెత్తిఁ బెట్టి కోఁటయొక్కొ
ధారుణీస్థలిఁ ద్రవ్వి తలనెత్తుకొంటయో, గొబ్బున సింగంపు బొబ్బ యిడుటొ
యడుగిడి త్రైలోక్య మాక్రమించుటయొక్కొ వేయిచేతులవాని వేయుటొక్కొ
యొక శరాగ్రమ్మున నుదధి నింకించుటో, కరిపురంబెల్లఁ బెగల్చుటొక్కొ
కరుణ జగములఁ బ్రోచుటో తురగమెక్కి, ఘనరిపులఁ గొట్టుటో తురుష్కవధయెంత
కొండయెక్కెదు ప్రతిమాలుకొనిన కొలఁది, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 17

సీ. పాలీయవచ్చిన భామినిప్రాణంబు, లపహరించి చెలంగినట్లుగాదు
యాగోత్సవంబున కతిమోదముకఁ బిల్వ, నపుడు మామను ద్రుంచినట్లుగాదు
చేతగాకొక నరుచేతఁ జుట్టంబుల, నందఱఁ జంపించినట్లుగాదు
తుంగ గల్పించి యుత్తుంగవంశద్రోహ, మాచరించి చెలంగునట్లుగాదు
పరబలంబిది నీప్రజ్ఞ పనికిరాదు, లెమ్మికను మీనమేషముల్లెక్క యిడక
చొరవతురకల గొట్టఁగాఁ జొక్కలేదురె, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 23

సీ. తపనీయకశిపుండు దండించు తరువాత, కాని ప్రహ్లాదునిఁ గావలేదు
కురురాజు పాంచాలి కొప్పుపట్టీడిపిం, చిన వెన్కఁగాని రక్షింపలేదు
కరిరాజు మొసలిచేఁ గడుకష్టపడినపి, మ్మటగానిఁ వేంచేసి మనుపలేదు
పాండవుల్బాధలఁ బడినయనంతరం, బునగాని సిరులిచ్చి బ్రోవలేదు
భక్తులిప్పుడు కొన్ని యాపదలపడక, ముందు పోషింప వట్లయా కొండతేకిని
మును శిశువు నేడిపింపక ముద్దురాదు, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 31

సీ. అలవిప్రభార్యయా నదితిపాల్ ద్రావుట, బలియాచనావృత్తి పాదుకొనియె
క్షత్రియకన్యయా కౌసల్యబాల్ ద్రావ, రావణాదులఁ ద్రుంచి ప్రబలినావు
గొల్లయానందుని కులసతిపాల్ ద్రావ, పసులఁ గాచెడు బుద్ధి పట్టువడియె
నిసుమంత విసఁపురికక్కసి పాలు చవిచూడఁ, గాబోలు మాపట్ల కఠినవృత్తి
పాలకాగ్రణివైన గోపాలబాల, పాలబుద్ధులుమాని మాపాలఁ గలిగి
పాలన మొనర్పవయ్య కృపాలవాల, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 35

సీ. చాటకపోఁజుమీ చాలఁబ్రోవక యున్న, నాఁటివ్రేపల్లెలో నాఁటిమాట
ప్రకటింతుఁజుమి మమ్ము రక్షింపకుండిన, తగగొల్లచెలుల వస్త్రములమాట
దాఁచనుజుమి మమ్ముదరిఁజేర్పకుండిన, కొంకక మధురలో కుబ్జమాట
బైటఁబెట్టెదఁజుమీ పాలింపకుండిన కాలయవనునాటి కానిమాట

మర్మ మెఱింగిన వారితో మానువాదు, జైసిబోం గొట్టుకోకు మాపాలఁగలిగి
సాధురక్షణ దుష్టశిక్షణ మొనర్పు, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ! 43

సీ. మా మొఖాసాకు గ్రామంబు లిమ్మనలేదు, కోంపలు గాల్పింప కూడదంటి
కరిహయాదుల మేము గాక్షింపఁగాలేదు, గోవధమాన్పించి ప్రోవుమంటి
మాకు మిమ్ములను సామ్రాజ్యమిమ్మనలేదు, జనులను దోఁపింపఁ జనదటంటి
స్వామి మాకొలకేమి క్షమింపఁగాలేదు, క్షితిలోనఁ బ్రజల రక్షింపుమంటి
చెలఁగి నీపదసేవలు జేయుమాకు, వేఱుకోరిక లేటికి వెన్నగలుగ
నహహ! నేటికి నేతికి సంగలార్ప, వైరిహరరంహ! సింహాద్రినారసింహ! 54

సీ. మున్ను తాటకప్రాణముల్గొన్న బాణంబు, మెఱసి సుబాహుదున్మిన విశిఖము
మించి విరాధు ఖండించిన ప్రదరంబు, ఖరదూషణాది సంహరణశరము
మాయలమారీచు మదమణంచిన తూపు, ఘోరకబంధునిఁ గూల్చు సిలుగు
వాలిని బలశాలిఁ గూలనేసిన కోల, జలధినింకించిన సాయకంబు
రావణాది మహాసురరాజి నణఁచు, చండకాండంబులే మాయెచటులయవన
ఖండనము సేయ నయ్యంబకముల్ బలుపు, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 67

సజాతీయ శతకములు.

(1) శత్రుసంహారశతకము.

సీ. అవిగో నిరంతరోద్యద్దాన ధారాళ, ధారాళగోద్దండ దంతిఘటలు
అవిగో యసంఖ్యాత పవమాన జవమాన, ధాటీకాఘోటికోద్ధతరజంబు
లవిగో నిర్ఘాఘాట హాటకధ్వజపట్టు, పటపటత్కార రథుంపామరుస్తు
లవిగో భటోద్భటాద్యంత భీకరకరా, ళి కృపాణ కణస్ఫులింగపంక్తు
లనుచు సురతానియబ్బుల గనవెమోవి, గుంటకావలి జలదంకి కొడవలూరు
గండవరములు మును మున్నె కలవరించె, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 4

సీ. వడిగుళ్ళు సొచ్చిదేవళ్ళ బద్దలు చేసి, ధట్టించి తేజీలఁ గట్టునపుడు
జిగురుపాలకటంచుఁ జిగిరించు రావిమ్రాఁకులు నజ్జు నజ్జుగాఁ గొట్టునపుడు
గురుసార్వభౌముల గోడుపోసుక పట్టె,నామము ల్మాదలంటనాకునపుడు
గద్దించి వెస వైదికపుబాపనయ్యల, పిల్లజుట్లూడంగఁ బెఱుకునపుడు
సెక్కె మా సీకుఁ దురకలఁ జక్కసేయ విన్నవించితి నావెఱ్ఱివిన్నపంబు
పరఁగమీచిత్తమిదె నాదుభాగ్యమార, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 5

సీ. తాళ్ళపాకచిన్నన్న దండెమీటులుగావు, గోమాంసభుగ్దుర్గుణార్ణవముల
బంటొసంగిన బంకమంటి పువ్వులుగావు, యవనాధముల చిలుకంపగములు
సాముడ్డిగియు నీటిచల్లులాటలుగావు, పాశ్చాత్యభటుల తుపాకిగుండ్లు
సంపెంగబాకులు జరిగింపుటలుగావు, రిపులపాశ్చ్యములు దర్శించుపగలు
బంటుపంతము వగదంచుఁ బంటుకాఁపు, దనము గైకొంటి విరిమంచిగుణము దినము
జనము దెచ్చిన ధనములప్పనములిచ్చి. శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 11

సీ. మొన్నగన్నడవారి ముద్దులాడిమిటారి, కెమ్మోవిఁజూచి గ్రుక్కిళ్ళుమ్రింగి
నిన్ననంబిమిటారి నెఱినీటుముక్కుముంగఱఁ జూచిమదిజాలుగాఁగరంగి
నేఁడు కోమటివారి నెలఁతమేల్గుబ్బిగుబ్బల హొయలుఁ జూచి పైఁబడఁదలంచి
యిపుడు ద్రావిడభామ యొటమోము చక్కఁదనముఁ జూచిచాలదిగ్భ్రమముఁబొంది
తత్తఱించెదవితర, సుందరులకాంక్ష మానుమాయమ్మ యలమేలుమంగ కంటెఁ
జక్కనివధూటిఁగలదె ముజ్జగములందు, శత్రుసంహార! వేంకటాచలవిహార! 13

సీ. పొట్టేళ్లగతిఁబట్టి బోడిసన్యాసుల, ఢీయని తాఁకులాడించు నొకఁడు
సోమయాజుల బ్రహ్మసూత్రముల్ దెంచి సిం, గాణి విండ్లకు నల్లెఁగట్టు నొకఁడు
ఖూబ్ ఘోడాయంచు గుడికీలు గుఱ్ఱము నెక్కి ధేయని తరలెత్తు నొకఁడు
పైకాలుఁ గొమ్మని బల్మిఁ గోమటివారి, చెలువపైఁబడి బూతుసేయు నొకఁడు
యవనసమ్మర్ద దర్దిశంబైన దిగువ, తిరుపతినిఁ జూచు మిటువంటి తఱిని నిదుర
పోవుచున్నాఁడు మీయన్న లేవలేక, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 15

సీ. సీకాయపొదలు క్రొంజెమట మాగుడు బొంద, ళాలంటి వ్రేలినవ్రేలుఁగాని
గందంపుఁదరుల గల్గదుర నెత్తురుపచ్చి, తోళ్ళంటి తూలినఁ దూలుగాని
పావన తీర్థముల్పాలలఖండపు జిడ్డు, చమురంటి దుమికిన దుముకుగాని
మణిశిలామార్గముల్మస్తిష్క జంబాల, ఝురులంటి జాఱిన జాఱుఁగాని
జీర్ణకర్ణాటలక్ష్మిఁ రక్షింపలేవె, చెండిరౌతుల దిర్మలకొండ నెత్త
మెంతగాలైన మదిన సహియించుకొనక, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 29

సీ. ఏకామ్రనాథుండు లోకభీకరమైన, హాలాహలముఁ గ్రోలి సోలినాఁడు
కాళహస్తీశుండు కప్పెరగొని బిచ్చ, మెత్తుకొ నింటింటి కేగినాఁడు
అల చిదంబరుఁడు దిగంబరవేషము, పూనియదృశ్యమైపోయినాఁడు
భ్రమరాంబికాభర్త భస్మాసురుని కుల్కి, పంచబంగాళమై పాఱినాఁడు
వీరు నీకూర్మిసఖులు నీవీరవరులు, కోపుదప్పిరనీవునునోపలేవు
దివ్యకైవారలీఁకమొనసేయువారు, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 48

సీ. మామిడిక్రింది సోమరిపోతు శ్రీభాష్య, కారుల కేలసంగరము గొదువ
అలుమేలుమంగ సొమ్ముల పెట్టియలు కాచు, కొనియుండుటే చాలు హనుమనికిని
కినిని బంకమంటి విగుల్పమర్పించి, తెరు గాటుకరిగెను గురువనంబి
చెంచుమిఠారితో బంచబాణక్రీడ, లోలుఁడయ్యెను కప్పడాలన్నహాగ
నీకు మదికోపమింతయు లేకపోయెఁ, బోయెగాకేమి తొండమాన్భూమిపాలుఁ
డున్న నింతకుఁ దురకల మన్నిగొనడె, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 49

సీ. కటకేంద్రుకన్యాతు నీక్వాగిటిలోఁజిక్కె, జెల్లపిళ్లస్వామిచేతఁగాదు
కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనంబులజొక్కె, సింహాద్రియప్పయచేతఁగాదు
కవ్వంపుకొండ సంఘర్షణోద్ధతిఁజిక్కె, శ్రీకూర్మనాథునిచేతఁగాదు
సాంఖ్యతొండనిరాశ జళికెంతయునుస్రుక్కెఁ, జెన్నమల్లేశుని చేతఁగాదు
పవన జవననిరాఘాట యవనఘోట్ల, హరణ జయఘాటి మీచేతనానె మేటి
వాదువోక సన్నజూదు మేలాపరాహు, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 50

ఈ పైశత్రుసంహారశతక మను వేంకటాచలరమణశతకమును వ్రాసినకవి యెవ్వరో తెలియదు. నేను వివిధప్రదేశములయందలి 3 ప్రతులఁ జూచితిని. 99 పద్యములు మాత్ర మున్నవి. ప్రారంభ పద్యము, తుదిపద్యమును గనఁబడవు. ఈశతకము తురకదొరంగజేబు కాలమునందు క్రీ॥ శ॥ 17 వ శతాబ్దమధ్యమున 1670 ప్రాంతముల చిత్తూరు, నెల్లూరుమండలముల దోపిడీచేసినకాలమునందుఁ బుట్టినది. దీనిని గోగులపాటి కూర్మనాథుఁడో, ఆతనివరహానరసింహశతకము నీశత్రుసంహారశతకకర్తయో చౌర్యము చేసియుండవలెను. సమాన పద్యములు, భావములు, వాక్యములునుగూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

ఇట్లే శత్రుసంహార మొనర్పు మని వ్రాసినశతకములు కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(2) పశ్చిమరంగశతకము.

శత్రుసంహార మొనర్పు మని, దానికిఁ బ్రయత్నించు దేవరాయనికిఁ దోడ్పడు మని పశ్చిమరంగని సంబోధము.

క. ఈవేళ దేవరాయధ రావరునకు జయ మొసంగరా సమరాహం
భావ భవవిభవ సుభగం, భావుక బాహా రథాంగ పశ్చిమరంగా!॥

ఎవ రెప్పుడు వ్రాసినదో తెలియదు. (14—8—8 (1) ఓ. లై.)

(3) "రాక్షసవిరామ కస్తూరిరంగధామ" యనుమకుటము గల "రంగధామశతక" మొకటి తుఱకలదండుపైఁ జెప్పినది. (14-17-12 ఓ. లై.) 54, 55 పుటలు.

(4) "రాత్రిచరవైరి కస్తూరిరంగశౌరి!" అనుశతకము.

(5) విశ్వనాథశతకము (అమలాపురపు సన్యాసికవి, పాలతేరు కుమ్మరిది.)

వెలగపూడి కృష్ణయ్య.

ఇతఁడు కృష్ణకర్ణామృతమును వ్రాసిన వేంగనార్యవంశము లోనివాఁడు. భానుమద్విజయ మనెడిమైదాశ్వాసములగ్రంథమును వ్రాసెను. ఇతఁడు మాలతీమాధవ మనుసంస్కృత నాటకమునకుఁ దెనుఁగుచేయుటయేగాక, గౌళికాశాస్త్రమనుబల్లిపలుకుశాస్త్రము, చతుర్విధకందశతకము, అనుపద్యకావ్యములును, వేదాంతసారసంగ్రహ మనువచనకావ్యమును రచియించినట్లు భానుమద్విజయపీఠికలోఁ జెప్పకొనినాఁడు.

(1) మాలతీమాధవము (శృంగారకావ్యము.)
(2) గౌళికాశాస్త్రము (ఏకాశ్వాసము)
(3) చతుర్విధకందశతకము (శతకము)
(4) వేదాంతసారసంగ్రహము (వచనము)
(5) చాటుకృతులు (మఱికొన్ని)

ఈతని వంశపువారి కృతులివి యని చెప్పెను.

(1) గాంగేయోపాఖ్యానము
(2) సుమంతోదయము

(3) ఆంధ్రకర్ణామృతము
(4) వజ్రభుజోపాఖ్యానము
(5) సేతుమాహాత్మ్యము
(6) దత్తాత్రేయచరిత్రము
(7) మర్యాదరామసచివచరిత్రము

మర్యాద రామన్న క్రీ॥శ॥ 1720కి బూర్వుఁడని తెలియుచున్నది. ఇతని చతుర్విధకందశతకము దొరకలేదు.

"ఈకవి యాఁఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; లోహితసగోత్రుఁడు, వెలగపూడి నారసింహపౌత్రుఁడు; నరహరిమంత్రిపుత్రుఁడు;" నని కవులచరిత్రమున నాతనిగ్రంథమును బరిశీలించి వ్రాసియుండిరి.

ఈకవి పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడైనసాంబయామాత్యునిపుత్రుఁడగుగోవిందామాత్యునకు మేనమఱఁది. ఈగోవిందప్రధానుఁడు సంగీతసాహిత్య సంస్కృతాంధ్రకవిత్వ సరసజ్ఞుఁడు. విద్యాధికారి. ఈకవి కిష్టదైవము దక్షిణామూర్తి. భానుమద్విజయము కృత్యాదినిఁ గవియే పైసంగతి వ్రాసియున్నాఁడు.

పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁ డగువిజయరంగచొక్కభూపాలుఁడు క్రీ॥శ॥ 1704—1731 వఱకుఁ బాలించెను. కావునఁ గృష్ణకవి యాకాలమువాఁ డనవచ్చును. తనమేనమామ యగుసాంబదండనాథుఁడు, ఆర్కాటునబాబగుసాదుతల్లాఖాను నెదిరించి పోరినట్లును, తంజాపూరుపీష్వా (Peshwa=పేష్వా) ఆనందరావు నడంచినట్లును, మైసూరు నంజరాజుతో సంధికుదిర్చినట్లును, కవి వర్ణించెను. ఈసదతల్లాఖానుఁడు క్రీ॥శ॥ 1710—1732 వఱకు నార్కాటునబాబుగాఁ బరిపాలించెను. కవి మధురాపురముననుండి యుండవచ్చును.

ఈతని చతుర్విధకందశతకము దొరకలేదు కావున శైలికిఁబద్యము లీయఁజాలకపోయితిని.

అడిదము సూరకవి.

ఈతనిచరిత్రమును విపులముగఁ బ్రత్యేకముగ శ్రీఅడిదము రామారావుపంతులుగా రీతనివంశజులే వ్రాసియుండుటచేఁ గవిచరిత్రాదులవివరములకంటె మన కెక్కుడువిషయము లిప్పుడు తెలియుచున్నవి. కావున నేనిం దీతనివివరములు సంగ్రహముగానే వివరించెదను.

అడిదమువారు మొదట మోదుకూరివా రనియు, గ్రంథవారణము (గంధవారణము?)వా రనియు గృహనామముల విరాజిల్లి, తుదకు నీలాద్రికవి బ్రాహ్మణుఁ డయ్యు యుద్ధమునఁ జూపినకరకౌశలముచే నీబిరుదనామము గృహనామముగా స్వీకరించిరి.

చ. ఇరువదిమూఁడుపూరుషము ♦ లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వ వృత్తిచే
నరపతు లెల్ల మెచ్చఁ బదు♦నాల్గుతరంబులు మించుఁ బిమ్మటన్
వెరవగుజీవనస్థితి లభించుట, తొమ్మిది యయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కళింగవసు♦ధాధవుచెంగట నాశ్రయించుటల్.

(సూరకవి చాటుధార)

పైపద్యమున నీవంశమువారు ప్రాచీనులనుండియుఁ గవులయి, రాజులవలన నగ్రహారములఁ బొందుచుఁ సూరకవినాఁటికే తొమ్మిదితరములనుండి కళింగరాజుల నాశ్రయించియుండి రని తెలియుచున్నది. పైనీలాద్రికవికి మూఁడవమనుమఁ డగుబాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్రరామాయణ మొకటి రచియించినట్లు కవిసంశయవిచ్ఛేదాది గ్రంథములవలనను, వాడుకవలనను దెలియునుగాని గ్రంథము దొరకదు. నీలాద్రికవి “రణరంగవిజయ” మనుకావ్యము వ్రాసెనఁట! బాలభాస్కరకవిరామాయణము దొరికినచోఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి యచ్చతెలుఁగురామాయణమునకుఁ బూర్వపుది కావచ్చును.

సూరకవి బాల్యమున “భూపాలరాజురేగ”యనుగ్రామమునఁ దండ్రి యగుబాలభాస్కరునికడ విద్యనభ్యసించుచు నుండి, తండ్రిమర

కానంతరము తనమాన్యము లున్నగ్రామములకుఁ గేంద్రస్థాన మగు చీపురుపల్లె యనుగ్రామమున నివాస మేర్పఱచుకొనెను. ఈతఁడు రామచంద్రపురము నందలి రామలింగేశ్వరస్వామికిఁ దనగ్రంథములఁ గృతియిచ్చెను. కోటిపల్లె యీతనియత్తిల్లు. వడ్డాదివారియాఁడుపడుచును పెండ్లియాడెనఁట! పై కారణములచే నీతఁడు గోదావరిమండలమునఁ గూడఁ గొంతకాలము గడపియుండును. సూరకవి పెండ్లిసంభావనలు, వర్షాశనములను స్వీకరించుటకై పెద్దాపురము, పర్లాకిమిడి, పాలకొండ బొబ్బిలి, చెముడు, శృంగవరపుకోట మొదలగుసంస్థానములకుఁ బోవుచు, కోమట్లవలన సంభావనలు స్వీకరించుచు సంవత్సరమున కాఱు మాసములు దేశసంచార మొనరించువాఁడు. ఈతఁడు శాపానుగ్రహ సమర్థుఁ డని జనులు నమ్ముచుండుటచేతను, సహజభీరువు లని యధిక్షేపణ లందువైశ్యులను బెదరించి నాలుగైదురూపాయిలదగ్గఱనుండి సంభావన లందుచుండుటయే గాక, చింతకాయలకొఱకుఁగూడఁ బరుల నాశ్రయించి, యీయకున్నఁ దిట్టుపద్యములఁ జెప్పి, యానాఁటికవుల కొందఱవలె నీతఁడుకూడఁ గవితను దుర్వినియోగ మొనర్చె నని కొందఱు నిందింతురు. ఆకాలమునందుఁ గవు లన్న భయ ముండెడిది. ఈజాతికవులవలనఁ గవులపై గ్రంథములపైఁ బ్రజలకు భక్తికంటె భయ మధికముగ నుండెడి దని నిర్ధరింపవచ్చును.

సూరకవి క్రీ. శ. 1720 ప్రాంతమునఁ బుట్టి యఱువదిమూఁడు వత్సరములు జీవించి రమారమి 1785 క్రీ. శ. లో మరణించెను. ఈతనిపిమ్మట నీతనిపుత్రుఁడు బాలభాస్కరుఁడు తిరిగి కవియయ్యెను. సూరకవి విజయనగరపు ప్రభువులైన పూసపాటి పెద విజయరామరాజు, చినవిజయరామరాజుగార్ల కాలమున నుండె నని యాతనిచాటుపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈతనికాలమున సోమకవి యను నొక వైదిక బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. సూరకవికి, నాతనికిఁ బడదు. ఒకరి నొకరు తిట్టుకొనుచు తుదకు జాతుల నిందలకు దిగిరి.

సూరకవి యిట్లు చెప్పెనఁట!

క. చెన్నగు నియోగికవనపు, మిన్నా వైదికుని కబ్బి మించునె జెపుడా
వెన్నమిసి జున్నుకబ్బునె, తన్నుకచచ్చినను గాని ధరలోన నృపా.

సోమకవి యిట్లనెనఁట!

గీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై దగినవారి, కే మసాధ్య? మటంచు నూహింపరాదె
తెలుఁగుమాటలు నాల్గయిదు తెలిసి తాము, కవుల మనుకొన్న వెటపాడఁగట్లు మదిని.

అట్లు వాదప్రతివాదములు జరిగినను సూరకవి రాజులచేతను ప్రజలవలనను గౌరవ మధికముగ నంది, యాతనికవిత సుప్రసిద్ధంబగుచుండుటఁ జూచి సోమకవి యిట్లు విలపించె నందురు.

క. జిలిబిలిపలుకుల వెలఁది!, పలుగాకిన కారగుళ్ళ పాలైతిగదే
యిలలో వైదికవిద్య, త్రిలకంబుల కేదివెన్కు తెల్పిరి వమ్మా!

ఇట్లే యాంధ్రకవిత చెప్పిన నియోగులే చెప్పవలె, వైదికులవలనఁ గాదను వృథానాగ్వ్యాయు మిటీవలఁగూడఁ బెరిగియున్నట్లును, ప్రజలయందున్న యీవాదుకపరిపాటిని నిరసింపవలె నని యీవాదుకకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ నిటీవల కవులు పద్యములు వ్రాసినట్లును, నిరూపించుటకుఁ గష్టపడి యనేకచాటుపద్యముల దేశమెల్లఁ దిరిగి సంగ్రహించుచున్న శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ చాటుపద్యమణిమంజరి రెండవభాగమున నీ వివరము లున్నపద్యములను విడువకుండఁ బ్రకటించి మనప్రజలయందు వాడుకలో నుండినయొకపరమసత్యమును వెల్లడించి భావిచరిత్రకారున కానాఁటి పరమసత్యము తెలియుటకు సాయపడినారు. ఆపద్య మిది:—

ఉ॥ చందనశాఖికన్న విరసం బగుబూరుగు మేల టన్నరీ
విం దగినట్లు వైదికకవిత్వసుధారసధారలెల్లఁ జె
ల్వొందఁగ భూతలంబున నియోగికవిత్వముతోడ సాటిరా
దందురు! చెట్టిదం బగునటందురు! కొందఱు మూఢమానవుల్॥.

ఈపద్యము వ్రాసినవాఁడల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి యంట! "సాటి రాదందురు," "ఎవరు?" ఎవరయినను వారు మూఢమానవు

లంట! తనకే యీతిట్టనుకొని సుబ్రహ్మణ్యకవి పుచ్చకాయలదొంగ యనఁగనే బుజములు తడుముకొని పాప మట్లనుకొనువారిని మూఢు లని తిట్టుటలో వింతలేదు. కాణాదన పెద్దనసోమయాజి ముకుందవిలాసమును సంపూర్ణముగ దొంగిలించి, యవకతవకకృత్యాదిసిఁ దగిలించి, ప్రభువును మోసగించినసుబ్రహ్మణ్యకవి పైమాట లనఁగలఁడా? విచార్యము.

అడిదము సూరకవి చంద్రమతీపరిణయ మనునామాంతరముగల కవిజనరంజనము, (2) కవిసంశయవిచ్ఛేద మనుచిన్నలక్షణగ్రంథమును, (3) చంద్రాలోక మను భాషాంతరీకరణాలంకారగ్రంథమును, (4) ఆంధ్రనామశేష మనునిఘంటువును, (5) రామలింగేశశతకమును, (6) పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి శతకమును, (7) రామ దండకము మొదలగు గ్రంథము లనేకములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతని చాటువు లనంతము లున్నవి. మనకుఁ బ్రస్తుత మీతనిరామలింగేశ శతకమే పరిశీలించుకొనవలసినది.

విజయరామరాజుగారిసవతియన్న యగుసీతారామరాజుగారు రాజ్యభారమువహించి తమ్మునిపక్షమున వ్యవహరించుచుండెను. ఆయనపాలనము వైరులకేగాక బ్రాహ్మణులకు, సజ్జనులకు, ప్రజలకుఁగూడ బాధాకరముగ నుండెను. ప్రజలు నిరంకుశప్రవర్తనమునకు లోఁగి కుళ్ళుచుండిరి. అప్పుడే సూరకవి రామలింగేశ్వరశతక మను నిందాగర్భకావ్యము (Satire) వ్రాసెను. సీతారామరాజుగారు నూతనరాజ్యనిర్మాత లగుట నట్టిప్రవర్తన మవసర మని యొకరు సమర్థింపఁజూచిరి కాని, యది సూరకవియెడ, లోకము నెడ వారుచేసిన మహాపరాధ మని వినయపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నాను. సీతారామరా జొనరించినది రాజద్రోహము, దేశద్రోహము! అది నిందించిన సూరకవి వంద్యుఁడు. తప్పుచేసిన సీతారామరాజును సమర్థింపఁజూచుట యాత్మవంచనము!

రామలింగేశ్వరశతకము కాగుచున్న సూరకవి హృదయమును, మండుచున్న సూరకవి కోపాగ్నిని, కన్నీళ్ళతో దేవదేవునికి విన్నవించి

సప్రజలబాధలను, మనకట్టెనుటఁ బెట్టును. ఇది పూర్వశతకముల కను కరణమైనను గుణవంతమైనది. కొన్ని పద్యములఁ బట్టి చూచెదముగాక!

సీ. శక్తిచాలనివాఁడు సాధుత్వమువహించు విత్తహీనుఁడు పాపవృత్తిదలఁచు
వ్యాధిపీడితుఁడు దైవతభక్తిఁ బొరలాడు ముదిమిపాతివ్రత్యమునకుఁజొచ్చు
నాపదప్రాప్తింప నన్యార్తికిఁ గృశించు భారంబుపైఁబడ్డ బరువెఱుంగు
రమణిలేకున్న విరక్తి మంచిదయను తనివార మానివర్తనముఁ దాల్చు
నెంతవారలకైన మహీతలమున నిట్టి భావవిరక్తులకేమిఫలము
తినరుచియుఁ జోరలోతును దెలియఁబడదె రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస 42

సీ. పసరంబు పాఁగైనఁ బసులకాపరితప్పు ప్రజలు దుర్ణయులైనఁ బ్రభువుతప్పు
భార్యగయ్యాళైనఁ బ్రాణనాథుని తప్పు తనయుండు ధూర్తైనఁ దండ్రితప్పు
అశ్వంబుపాఁగైన నారోహకుని తప్పు దంతి దుష్టైయున మావంతు దప్పు
సైన్యంబుఁ జెదరిన సైన్యనాథుని తప్పు కూతురు చెడుగైన మాతతప్పు
ఇట్టి తప్పెఱుంగక యిచ్చవచ్చినట్లు చరియించువానికి హానివచ్చు
నాడికలుగల్గు నది నిక్కమరసిచూడ రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 43

సీ. అగ్రాతురునకుఁ గృత్యాకృత్యములులేవు కవిజనంబుల కెఱుంగనిదిలేదు
కుక్షింభరుఁడు గాని కూటికిరాఁడు కామాతురుండర్థకాంక్షఁబడఁడు
నెలిచవుల్గొను కాంత వెఱవదు నిందకు నీఁతకు మిక్కిలి లోఁతులేదు
పాపశీలునకు దయాపరత్వములేదు వెఱ్ఱివానికి సాధు వృత్తిలేదు
మద్యపాయికి ననరాని మాటలేదు గ్రామ్యునకు గల్గదెందు నాగరికముద్ర
తప్పెఱుంగకపోవఁ డుత్తమకులజుఁడు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 47

సీ. పరునితో రమియించు భార్యఁ గూడుటకంటె మలిన దాసీసంగమంబుమేలు
అనిలోనఁ హాటించు సైన్యాధిపత్యముకంటె గోపాలకత్వంబు కొంతమేలు
పరులఁబీడించెడు ప్రాభవంబునకంటె నందమైశోచుఁ భిక్షాటనంబు
మనవిఁజెప్పగ లేని మంత్రిత్వమున కంటె ఘనముగాదే సూపకారవృత్తి
తనదుచెల్లెలి దొడ్డభూపునకిచ్చి యతనివలనను సిరిఁగాంచు నంతకంటె
సారమైతోఁచుఁ గొండ దాసరితనంబు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 78

సీ. శ్రీవైష్ణవుఁడు ముద్దుఁ జెఱువులోఁ గడిగిన నదియు సదాచారమనఁగఁదగునె
సోమయాజినుకుండు శునకంబుఁజంపిన నది న్యాయపద్ధతి యనఁగఁదగునె

పరపీడనము రాజు గురువుగా నొనరింప నది సాధువర్తనం బనఁగఁదగునె
పౌరాణికుండుల్లిపాయ భక్షించిన నది నిషేధంబుగా దనఁగఁదగునె
ఛాందసుఁడొక్కరుఁడు మలోత్సర్జనంబు సేయఁబోవుచు శివుని దర్శించెనేని
యతని సద్భక్తుఁ డని కొనియాడఁదగునె రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 84

సీ. ఉభయసంధ్యల నిద్ర యుచ్ఛిష్టసంగ్రహం బసవసవనయన దిగంబరతలు
గ్రాసాతిరేకం బకారణహాసంబు చరణద్వయాల్ప సంక్షాళనంబు
పరవధూపరవిత్త హరణాభిలాషయు స్వాంగవాద్యమును ద్యూతాభిరతియు
మలినాంబరత జానువులు నాళిఁజేర్చుట యవని లేఖనము దంతాల్పపూజ
పలుమఱుమియుట దుశ్శీల భాషణములు మొదలుగాఁ గలదుర్గుణంబుల నటింప
శ్రీనివాసునకైనను సిరిదొలంగు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 90

సీ. దాసికి దండంబు తలగొరిగించుట చెలికాని శిక్ష భాషింపకునికి
భార్యకు దండంబు పడకకు వెలిచేత విబుధదండము గారవింపకునికి
అపకారిఁగొట్టుట యుపకృతిసేయుట తామసిదండంబు తాల్మిచేత
గర్వాంధునకు శిక్ష గణియింపకుండుట ధనవంతునకు శిక్ష తప్పుగొనుట
తే. ఇట్టి నయమార్గ మెఱుఁగక యిచ్ఛవచ్చినట్లు చరియించువానికి హానివచ్చు
నాడికలు గల్గు నిది నిక్కమరసిచూడ రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

(2) వేంకటమంత్రిశతకము.

క. కలుద్రావువానితో మూర్ఖులతో జవ్వనులతోడఁ గోడెలతోడన్
గలహింపఁబోవరధికులు, విలసన్మతి పొన్నుపాటి వేంకటమంత్రీ.
క. కోయక పెరుగదు బచ్చలి, మేయక పాలీయదావు మేదినిలోడ
బ్బీయక రాదు సుకీర్తియు, వేయేలా పొన్నుపాటి వేంకటమంత్రీ.

రావూరి సంజీవకవి.

ఈతఁ డనేకకృతులు వ్రాసినట్లు తెలియునుగాని యన్నియుఁ జిక్కుటలేదు. వీరనారాయణశతకము, రుక్మిణీపరిణయమును ముద్రితములు. త్రివిక్రమవిలాసముకూడ వ్రాసెనఁట. ఈకవిగారు వ్రాసిన వసుదేవనందనశతక మొకటి పరిషత్తువారి కీనడుమఁ జిక్కినది. ఈ

గ్రంథములవలనను, ఈకవినిగూర్చి యితరులు వ్రాసిన వ్రాంతలవలనను దెలిసినంతవఱకు వివరములు కొంచెము చూపెదను. తెనాలితాలూకాలో నున్న పెదరావూరు గ్రామమునం దున్నకరణము లీతని వంశమువా రని చెప్పుకొందురు. "సంజీవకవి స్వగ్రామము మందళము. ఈతని యత్తవారింటిపేరు గంథమువారు. ఈతనివంశీయులలోఁ బ్రస్తుతము తెనాలితాలూకా పెదరావూరు వెంకయ్యగారొకరు. వీరి తండ్రితాతలనాఁటినుండియు వంశపారంపర్యముగ ,నాగ్రామోద్యోగులుగ నున్నారు. ఇంకను సంజీవకవివంశీయులచ్చటఁగలరు. ఈరావూరివారు విష్ణుభక్తులు" అని దుర్గప్రసాదరావుగారు వ్రాసిరి. కవిది బెజవాడసమీపమునం దున్నమందళము కాపురమైయుండవచ్చును. తరువాత నాతఁడో, ఆతనివంశమువారో, పూర్వులో రావూరున వసియించియుండవచ్చును. విశేషదూరప్రదేశము కానందున నీచర్చ యనగత్యము.

ఈతనికాల మీతఁడే చెప్పుకొనియున్నాఁడు. వీరనారాయణ శతకమునందు "గుణబాణషట్చంద్రగణనతోశాలివాహన" (1653 శా॥ శ॥) న వ్రాసితి ననియు, "శకమజఖపీందుసంఖ్య" (1709 శా॥ శ॥ మని రుక్మిణీపరిణయమునను జెప్పుకొనినాఁడు. కావున నీతఁడుక్రీ॥ శ॥ 1730 ప్రాంతములనాఁటికే ప్రసిద్ధుఁడైనకవిగా నుండి, క్రీ॥ శ॥ 1786 సంవత్సరమునకుఁబైఁగా రమారమి 80 సంవత్సరములవఱకు జీవించె ననియుఁ జెప్పవచ్చును.

వీరనారాయణశతకప్రోత్సాహకర్త గోపరాజు రాయనామాత్యుఁ డని యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పెను.

సీ॥ సుతతటాకవనప్రభృతిసంతతిని మించి,తిని వీరనారాయణునిమహిమను
కృతిముఖంబునఁ గాని కీర్తి, జగన్వదితము గాదు గాన సీసములచేత
సంజీవసుకవీంద్ర!శతకమొక్కటీవు, రచియించు వీరనారాయణున క
టంచు శ్రీగోపరాజాన్వయ రాయనామాత్యచంద్రుఁడు రత్నహాటకాంబ

తే॥ గీ॥ రాదితాంబూలసత్కృతి నాదరింప, శతకమురచియించి యిచ్చితి స్వామి నీవు
కుటిలహృదయపినాక శ్రీకొలనుపాక వీరనారాయణముకుంద విశ్వతుండ॥

ఈగోపరాజు రాయనమంత్రి భరద్వాజగోత్రమువాఁడు. అయ్యావార్మంత్రిసుతుఁడు, కీర్తిమంతుఁడు నని 107వ శతకపద్యమున వర్ణించి తానుకృష్ణభక్తుఁడ నని, సాంఖ్యాయనగోత్రుఁడ నని, రఘుపతిపౌత్రుఁడ, గురవకపిండ్రిపెద్దమాంబలపుత్రుఁడ నని, రఘునాథుసకన్న నని, మృత్యుంజయునితమ్ముఁడ నని, రాప్రూరివంశమువాఁడ నని, యనుమకొండ లను ప్రథమశాఖా బ్రాహ్మణులలో నుపశాఖవాఁడనని, జాతకసిద్ధాంతముఖ్యకళాచతురుఁడ నని, ఉభయభాషావిశేషరసగుణాలంకృతికవి నని యొకపద్యమునఁ జెప్పుకొనినాఁడు. (చూడు 108 పద్యము. వీరనారాయణశతకము. రుక్మిణీపరిణయకృత్యాది.) ఈవీరనారాయణశతకమునందు 109 గుసుగుసీసములు కలవు. బల్లరకల్లివేల్పు, జయరమారామ మొదలగు శతకములయందు నిట్టి గుసుగుసీసము లున్నవి. ఈవీరనారాయణశతకపీఠికలో నిట్లున్నది.

"ఈరాప్రూరువారు సాంఖ్యాయనగోత్రులును, ప్రథమశాఖాబ్రాహ్మణులును. వీరినియాజ్ఞవల్క్య లనియు, కాణ్వ లనియు, శుక్లయజస్సు లనియు, ప్రథమశాఖ లనియు, నాడుదురు. వీరిలో (1) అనుమకొండ లనియు, (2) కాకులపాడు లనియు, (3) ద్రావిడు లనియు, (4) దువ్వ లనియు, (5) ఆర్వ లనియు నైదునాడులు గలవు. ఇం దనుమకొండలు లౌక్యులు. మాధ్యందినశాఖయు నిందుఁ జేరినదియు కాని యది వారణాశిప్రాంతమునఁ గల దని చెప్పుదురు."

పైనాడులభేదముల గ్రామనామములచే నిరూపించియుండిరి. (1)అనుమకొండప్రాంతమువారు(2)కాకులపాడుప్రాంతమువారు(3) దువ్వగ్రామప్రాంతమువారు:(4)దక్షిణాదివారు,(5)ఆలస్యముగ నుత్తరమునుండి వచ్చినవారు ననియైదువిభాగముల నంది యుండవచ్చును. ఈశాఖలోఁ జేరినమాధ్యందినశాఖవారిని, సర్వసాధారణముగాఁ దక్కిన బ్రాహ్మణు లేవో కథలు చెప్పి నిరసించెదరు కాని, వేదకాలమునాఁటి యాకథ లెంతవఱకు విశ్వాసపాత్రములో఼ఁ జెప్పలేము. ప్రథమశాఖవారు ప్రాణఘాతకు లని సామెతను, పామువంటివాఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డని వేమనపద్యములయందును గనుఁగొందుము కాని, యీశాఖ

వారొకప్పు డీకారణముచేతనో తక్కిన బ్రాహ్మణసంఘముతో వైరము సంపాదించుకొని రని చెప్పవచ్చును. ఒకజాతియంతయు నెప్పుడు దుర్మార్గ మైనదని గర్హించుటలో సర్వదా సత్య ముండనేరదు! మంచివారును జెడ్డవారునుగూడ నన్నిసంఘములయందు నుందురు. ఈశాఖవారిలోఁగూడఁ జాలమంది తెలుఁగుకవులు కనఁబడుచున్నారు.

ఈకవినిఁగూర్చికొన్ని చిత్రమైనకథలు చెప్పుచున్నారు.

(1) దుర్గప్రసాదరావుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"ఈసంజీవకవి మొదట విద్యావిహీనుఁడనియు, అత్తవారింట నవమానపరుపబడి వారణాసికిజని విద్య నేర్చుకొనె ననియు, పిమ్మట యొకప్రభుని తనప్రౌఢకవిత్వముచే మెప్పించి రెండు కుంచముల యాముదము లివ్వమని కోరి, తన యమాయకత్వమును వెలిబుచ్చె ననియు, తదనంతరమున నాతఁడు కొలనుపాకప్రభువును సందర్శింప నటకేగ రాజాస్థానమందలి పండితు డీతనిని వంచింపఁ బ్రయత్నింప నాతనికి హనుమంతోపాసనపరుఁడగు నీ సంజీవకవి లొంగక గ్రామ సమీపములో నున్న మండ్లపాద కొట్టినయెడ నచ్చట వీరనారాయణుఁడవతరించు నని రాజున కెఱిఁగించెననియు, అంత నాతఁ డట్లొనరింప సంజీవకవి యీశతకమును జదివెననియు, పిమ్మట వీరనారాయణుఁడు భూమి బ్రద్దలుచేసికొని వచ్చెననియు నొకకథ మా పెద్ద వారిలో నొక్కరు చెప్పగా వింటిని."

(2) పరిషత్పత్రికలో నీకథయే కొంతమార్పుగా నున్నది. కాశికి బదులు భువనగిరి యున్నది. సంజీవకవి విద్యార్థిదశయందలి కష్టములోఁ జదువుకొనుటకు దీపములేక శ్మశానవాటికలోఁ జదువుచుండ రాజు మేడపైనుండి చూచి పిశాచములఁ బ్రయోగించువాఁ డని యనుమానించుటయు, కవిని రప్పించి పరీక్షించి, నిర్దోషి యని గ్రహించి యాతనికి సదుపాయములు గుదుర్చుటయు, చదువు పూర్తియైన వెనుక సంజీవకవి కొలనుపాకమీఁదుగాఁ దనస్వగ్రామమునకు వచ్చుచుండ నట వీరనారాయణస్వామిపై శతకము చెప్పి పైకిరప్పించుటయు,

నాప్రభుఁడు మెచ్చి కవి నేమికావలె నని యడుగుటయు, నాస్వగ్రామము చేరువఱకు దారిలో నున్నయొక్కొక్కగ్రామమునకు 24 కుచ్చెళ్లభూమిచొప్పున నిప్పింపు మని కోరినట్లును, అప్రభుఁ డట్లిచ్చుటయు మొదలగుసంగతులు కూడియున్నది.

పైకథలయందుఁ గవి చెప్పుకొనినసంగతులకు వైరుధ్యములు కనఁబడుచున్నవి. కవి కృష్ణభక్తుఁడ నని చెప్పుకొనెను. కథ కనుకూలముగ నాంజనేయోపాసకుఁ డని మార్పు నొందినది. కవి తనతండ్రి కవి యని చెప్పుకొనెను. కథ విద్యార్జనకు విదేశము లంపుచున్నది. కవికాలనిర్ణయమును జూచిన కవి వీరనారాయణశతకము బాల్యమునందే వ్రాసినట్లు చెప్పవీలగును. 20 సం॥ రములప్రాయమున వ్రాసియుండె నందురు. అందువలన నత్తవారింట విద్యరానివాఁ డను మొగతాళికి సావకాశము కనఁబడదు. ఏది యెట్లున్నను కవినిగూర్చి తెలిసినసంగతు లివియే!

ఈతఁడు చిత్రబంధకవులవలెను, ఏకాక్షరద్వ్యక్షరకవులవలెను వైచిత్ర్యములు చూపి తనపాండిత్యవిశేషమును బ్రదర్శించియుండెను. ఈక్రిందిపద్యము రెండుతలలపామువంటిది.

“క. దామదకరి భూనవకరి, సామరమా భూతనయ దశరథకుమారా
రామా కుధరశదయనత, భూమా మారమసారకవన భూరికదమదా.

తిరుగవేసి చదివినను మొదటిపద్యమే యగును. కాని కవిత మాట గంగను గలిసెను. ఈతఁడు వ్రాసినపద్యముల కర్థమీతఁ డేసంస్కృతమున వ్రాసియుండెనఁట! మీననేత్రి, పద్మనేత్రి, పదములు వాడియుండె నవి తప్పని కొందఱభిప్రాయపడిరి కాని యిట్టిప్రయోగములు నన్నయనాఁటిశాసనములయందు నున్నవికావున నవి తద్భవములుగా నేల తీసుకొనఁగూడదో తెలియకున్నది. ఈతఁడు కృష్ణలీలాతరంగములు మొదలగుభక్తిరసప్రదము లగుగ్రంథములుగూడ రచియించె నని శ్రీప్రసాదరావుగారు రొకజాబులో వ్రాసియుండిరి. ఈతఁడు క్షేత్రసంపాదన మధికముగఁ జేసె ననియు, నవి చాలవఱకుఁ

దత్సంతతివారిచేఁ బరాధీనము లైన నిప్పటికిని రావ్పూరివారిమాన్యము లనియే వాడుచున్నా రనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈయన తుర్దూభాష కూడఁ దెలియునఁట! కొలనుపాక యనుమకొండప్రాంతముల నున్నది. ఈతఁడు నైజాంరాష్ట్రములోఁగూడ భూముల సంపాదించెను. ఈకవికి "కవివిరాట్" అనుబిరుదము కలదఁట! ఎవ రిచ్చిరో తెలియదు. ఈయన కిచ్చినభూములపట్టాలలో "కవివిరాట్ రావ్పూరుసంజీవరాయ ణింగారికి" అని వ్రాసియున్నట్లు వినుదుము. శైలి కీర్తని రెండుశతకముల నుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

వీరనారాయణశతకము.

సీ. కెందమ్మి యడుగుల గిలగిల నందెలు మొఱయ మోమునవ్వు దొరయఁగఁగను
కొనలదయ బెరయ గోపాలబాలక వేషమునను కేల వేణునాళ
మువహించి నీవు నా ప్రోలనిలువ పాదములపైని బడికడు మోదమునను
లేవకుండినఁ జూచి లేలెమ్మ భయమునీ కేలనీకైదండ యిచ్చిలేవ
దిగిచి పలుకుదు వెన్నఁడు దెలియఁజెప్ప రాపరాభూతమా దృగ్ధరానురావి
కలభవహారాంత రంగాక కొలనుపాక వీరనారాయణ ముకుంద విశ్వతుంద. 35

సీ. అదితికిఁబుట్టి కశ్యపునిచేత నుపవీతుఁడవై పవిత్రము గొడుగుగొంచి
ముంజి కృష్ణాజినము కమండలువు జన్నిదముదండముసమర గొమరు పుట్టి
వడుగువై త్రిభువనవరుఁడగు బలికడ కరిగిమూఁడడుగులు యవని యతని
వలనఁ గైకొంచు విశ్వమునిండఁ బెఱిగి యొక్కడుగున దివియొక్కయడుగున భువి
నదిమి శేషించిన యడుగున కద్దాత నడుగుపట్టించి సురాధిపతినిఁ
బ్రాజ్య సామ్రాజ్యమునను సంపూజ్యుఁజేయు నిను త్రివిక్రముఁ గొల్చెద మునిమనశ్చ
కోరి కాపూర్ణిమా శౌక! కొలనుపాక వీరనారాయణ ముకుంద విశ్వతుంద. 64

కడపటి పద్యములు.

సీ॥ గుణబాణ షట్చంద్ర గణనతో శాలి వాహనశకవర్షము లనుగవర్త
మానవిరోధి కృష్ణాశ్వశీర్షాద మ పక్షతృతీయేత భానువార
మునకు సంపూర్ణమై తనరినయీకృతి యాచంద్రతారార్కమగుత ధరణి॥

సీ॥ "శ్రీభరద్వాజగోత్రపవిత్ర పుణ్యచా, రిత్రయ్యవామ్మంత్రిపుత్రగోప
రాజాన్వయమహేంద్ర గంగద్యశస్సాంద్ర, రామనామాత్య చంద్రప్రియంద్ర

శాశ్వతైశ్వర్య సంజాత దాయకకృపా, రససుధాలహరీ విరాజమాన
ఫుల్లారవిందసంపల్లలనాభాస, భాసుర శ్రీవణాంత భాగ భాగ"

సీ|| శ్రీకృష్ణపద యుగాశ్రితుఁడ సాంఖ్యాయన గోత్రుఁడ రఘుపతి పౌత్రుఁడను
రవకవీంద్రు పెదమాంబాపుత్రుఁడ రఘునాథునకు పూర్వజుఁడ మృత్యుంజయున క
నుజుఁడ రావూరి వంశజుఁడ ననుమకొండ సౌంజగన్నిలయాదిశాఖను వెల
సినవాఁడజాతక సిద్ధాంతముఖకళాచతురుఁడ నుభయభాషావిశేష
రస గుణాలంకృతి కవిత్వ రసికుఁడ విర, చించితి భవచ్ఛతకము సంజీవికవిని
కుంతితాశ్రిత భవభూక కొలనుపాక||వీ|| ౧౦౭

వసుదేవనందనశతకము.

ఉ. శ్రీసురసాలమూలమునఁ జెల్వగుచున్న చిరత్నరత్నసిం
హాసన సీమనుండి యుభయాశల రుక్మిణి సత్యగొల్వఁగా
భాసుర వేణునాదమయ పానక పానవశీకృతత్రిలో
కీ సకలాత్మునిన్ గొలుతు కృష్ణ హరీ వసుదేవనందనా. 1

చ. శతకము నేను సెప్పితిని శాంకర వైష్ణవ శాక్తి ముఖ్యముల్
కృతిమతి మున్నుఁ గొంటివిపు డీశతకంబు రచించెదన్ యథా
గతమతి లౌకికాంఘ్రి బలిగా నికుసుత్పల చంపకావళిం
గృతికొని నివ్వటిల్లఁగను కృష్ణ హరీ వసుదేవనందనా.

ఉ. వ్యాకుల మానసంబున నిశాంతమునం బవళించియున్న నీ
యాకృతిఁ జూపుచుంగల నిశాంతమునం దయసేయు దానినిన్
గైకొని శాకమూరికుల కాంతుని బుచ్చనమంత్రిఁ జెప్పఁగా
నీకృతిసేయఁబూనితిని కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. తావనపారజేసియు సుధారస తుల్య కవిత్వ కల్పనా
ప్రావిని కొండవీటి పెదరావురి గుర్వ సుధీతనూజ సం
జీవని సంస్రవింప మనఁజే సెద బుచ్చనమంత్రి కిష్టమై
శ్రీవెలయంగ నీకృతిని కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. దీపిత పుష్పవృష్టికర దివ్య గణంబొకవంక నద్విప
ద్వ్యాపిన పత్వబృంద మొకవంక నిజాలితతానముల్
గోపకులొక్కవంకఁ దగ గొల్వఁగనొప్పు సరస్వతీకథా
శ్రీపరతత్త్వమున్ గొలుతు కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. ముద్దులుఁగుల్కు మేల్చెబుకమున్ క్రముకద్రవపాటలద్యుతిన్
శుద్ధములైన దంతములు సుందరతన్ గలలూరు నాసయున్
నిద్దపు చెక్కుటద్దములు నెన్నదురున్ గల నీముఖాంబుజం
బెద్దిరఁ జూపురా త్వరను కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. మున్ను ప్రభాంగనా సదనమున్ వడిఁజొచ్చి తదీయగుప్తమౌ
వెన్న గ్రహించె నేకరము వేడినయప్పుడు దత్కరంబునా
కన్నులనిండఁ జూపవలెఁ గాక ప్రయాసము పాలుఁజేసియిం
కెన్నఁడుఁ జూపవచ్చితివి కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. ఘోషగృహస్థుల న్మసుచు గోపకిశోర విశేషమైన నీ
వేషము నాకనుంగవకు విందొనరించి కృపారసంబుచే
తోషితుఁజేసి మత్కలుషదోషము చిక్కడలించి తోలెనా
యీషణ పాశబద్ధులను కృష్ణహరీ! వసుదేవనందనా!

పుసులూరి సోమరాజకవి.

ఈతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; ఆత్రేయగోత్రజుఁడు. తణుకుతాలుకా "ఇలింద్రపఱ్ఱు" గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతనివల్లనే యీగ్రామమునకు "సోమరాజు ఇలింద్రపఱ్ఱు" అని వాడుక కలిగినది. కవివంశీయు లిప్పటికి నాగ్రామమున నున్నారు. ఈతఁడు రమారమి 200 సం॥ రములకుఁ జాలపూర్వుఁడు. అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1700 కంటెఁ బ్రాచీనుఁడు. ఇతఁడు పోతన్నను బేర్కొనుటచే క్రీ॥ శ॥ 1500-1700 నడుమవాఁ డగును. ఇతఁడు లీలాశుకుని కృష్ణకర్ణామృతము, చైతన్యస్వామిగ్రంథములను జదివియుండెను. బాలగోపాలభక్తుఁ డగుటచే "బాలకృష్ణదాసు" అని వాడుకపడెను. ఈతని తండ్రి ఉమాపతి; తల్లి పాపమాంబ.

ఈకవి వ్రాసినశతకములు మూఁడు దొరకుచున్నవి.

(1) చంద్రదూత:—దీనినే యిందుశతక మనిరి. ఇది మేఘదూతవలె విరహిణి యగుగోపిక ప్రాణేశునాఁటిచెంపువ్రాసి "ఇంటో నంచునిమంద

నుండికద నీ వేతెంచుటల్ రాకలన్” అని సంబోధించుచు గోపాలకృష్ణుని క్షేమసమాచారము లడుగును. ఇందు రమారమి 110 పద్యములేకప్రాసమున నున్నవి. ఏకప్రాస మని యనవసరపదములుకాని, ధారాశుద్ధి తగ్గుటగాని కనంబడదు. పైఁగా కదమునడకవలె నుండి కవిభావమునకు సరిపోయినభాష వాడి ధన్యుఁ డయ్యెను. నందుఁడు మందలు, బృందావనము, మందస్మేరము, మొదలగుపదములే కృష్ణ చర్యసమ్మేళనమున మృదుమధురపద్యము లైపోవును. లీలాశుకుని కర్ణామృతములవలెనే పునరుక్తి యనిపింపదు. కడుమనోహరము. దీనిని మొట్టమొదటిసారి ప్రొద్దుపొడుపుఁబువ్వులలో నేను ప్రకటించు నప్పటి కీవివరములు తెలియవు. కావున వ్రాయలేదు.

(2) బాలగోపాలశతకము:— దీనినే చారులీలశతక మనియు, ఉపకర్ణామృత మనియు నందురు. ఇందు 108 సీసపద్యము లున్నవి. ఇతఁడు వైష్ణవమతప్రీతి కలవాఁడు. నీలాచలేంద్రుఁ డితనియిష్టదైవము. ఇందలిపద్యములు కృష్ణకర్ణామృతానుకరణములు.

(3) నందనందనశతకము:— ఇదిపక్కిలిమనోహర మైనది. ఏకప్రాసము, ఉత్పలమాలికలే! 80 పద్యములు మాత్రమే చిక్కుచున్నవి. శైలీప్రవాహము, భావములును పాఠకుని విడువనీయవు.

చంద్రదూతలో నీతఁడు తాను “సోమ”వారమునాఁడు పుట్టితి ననియు, తనపేరు “సోముఁ” డనియుఁ జంద్రునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

“ఇందున్నీకును నాకుఁ బేరౌకపైనే నీభూమి నీవాసరం
బందే సంభవమందినాఁడ గద యత్యంతంబు సఖ్యంబు నా
యందుంజేయుచు నందనందనుని నాకర్షింపు నీవంశజుఁ
ఇందో! నందునిమందనుండి కదనీ వేతెంచుటల్ రాకలన్.

ఇందలి “ఇఁదో!” సంబోధనము తెలుఁగులో వ్యాకరణమర్యాదాతిక్రమణ మని పెద్దలు సంస్కరించిరి. కాని కవి జగన్నాథయాత్రకుఁబోయి యోఢ్రదేశమునందలి “ఉకారాంతములకు” “రథో, పాత్రో” మొదలగుస్వరముల విని తెలుఁగులో నేలనివియనఁగూడ దని యట్లు

ప్రయోగించె నేమో? కవియే యట్లు వ్రాసినట్లు నిదర్శనములు లేసందున నట్లే సంస్కరించితిమి. ఈపైపద్యమువలన నీ "విరహిణి" శతకమునందలిగోపిక కవియే యని కృష్ణగోపికసంబంధము భౌతికమైనదిగాక, ప్రేమామృతసముద్రము లోనితరంగ మని విస్పష్టముగఁ జెప్పిన తెలుఁగుకవులలో నీతఁడు మేటి యనవచ్చును.

అదియేగాక భక్తుఁ డగుతానే విరహిణి యగుగోపిక. ఈభావము స్ఫుటముగ వ్యక్తీకరించి జయదేవుని, లీలాశుకుని, చైతన్యుని బోధనలసారము నాంధ్రులకుఁ బ్రసాదించెను. శతకస్వరూపముననుంట నీతనివాఙ్మయామృత మాంధ్రు లిప్పటివఱకుఁ గ్రోలకుండి గొప్ప నష్టము నొందిరని ముమ్మాటికిఁ జెప్పవచ్చును. భాగవతము తెలిఁగించినపోతన్న, కర్ణామృతములు తెలిఁగించినవేంగనార్యుఁడు మొదలగు మహాభక్తులకంటె నీబాలకృష్ణదాసునియాంధ్రకావ్యామృతము గణనీయ మైనదనుట సాహసముకాదు. ఈతనిమూఁడుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. నిందాస్తుతి, స్తుతినింద, మొదలగువిశేషములు బాలగోపాలశతకమున నద్భుతముగ నున్నవి. ఖండశర్కరవంటిపద్యము లెన్నియని చూపఁగలను?

(1) ఇందుశతకము. (చంద్రదూత.)

శా. బృందారణ్యము సేమమా? యచటి గోబృందంబులున్ లెస్సలా?
నందుండున్ సతియున్ సుఖాన్వితులె? నానాగోపగోపాలికా
సందోహంబులతో హలాయుధుఁడుఁ గృష్ణస్వామి క్రీడింతురా?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీ వేతెంచుటల్ రాకలన్. 1

శా. మందస్మేరముతో వయఃకలనతో మాధుర్యగానంబుతోఁ
గందర్పాయుతమూర్తితో వ్రజములం గాంతావళీసేవ్యుఁడై
మందన్ గోవుల గాచుచో నిపుడు ప్రేమం గృష్ణు నీక్షించితే?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్.

శా. నందాగార విహారిదైన హరి నానాశైశవ క్రీడలా
నందంబుం గని వేడ్కఁ గ్రోలు మదభీష్టావాప్తిఁ గావింపనా

చందంబారసి యెప్పుడైన మదిలోఁ జర్చించు నాజాలికో?
నిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్.

శా. మందన్ నందయశోదఁ గృష్ణుగని సన్మానించి చిన్నారిమో
మందంబల్లవఁజూచి వీఁడు మన పుణ్యాంబోధి గైకొమ్మనన్
నందుండెత్తుక ముద్దులాడుగతి కన్నారన్ విలోకించితే?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 55

శా. మందప్రౌఢికయు వ్రజాంగనలు ప్రేమ న్దాచుకొన్నట్టి సొ
మ్మింఁదుందెచ్చు టదేమిధర్మమని యూహింపగం తమ్మెమయా
ముందాలిచ్చి ధనంబు వాడుగొనరా మోహించి కొన్నారొకో
యిందూనందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 103

శా. నందాభీరకుమారతోఁ బలుకుమా నా వాక్యముల్ గాఁగ నీ
యందర్పించితిఁ బ్రాణమానధన విద్యాభావముల్ సర్వము
న్సందేహింపక వచ్చి కూడుకొని వాంఛల్ దీర్చి రక్షింపుమా
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 114

(2) బాలగోపాలశతకము.

సీ. మాధవా యనుసూక్తి మధురసధారసా, స్వాదనరుచిఁగొనె నాదుజిహ్వ
హరికథామృత సరోవరపురాణశ్రుతి, మోదము రుచిఁగొనె నాదువీను
లబ్జాక్షు కరుణాకటాక్ష వీక్షణ సు, ప్రసాదము రుచిఁగొనె నాదుమనసు
నందసూనుపదారవిందసందర్శనా, పాదనరుచిఁగొనె నాదునేత్ర—
లహహా! యింతయు నీ యనుగ్రహముకాదె, కానఁగలనైన నిన్నునే మానఁబాల
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలపాలావనీపాల చారులీల! 9

సీ. రోటఁగట్టితినా విరోధులతో నిన్ను, బోట్లాడమంటినా పొందిమంచి
పనులు చేయుమటంచు పనిచితినా తల్లి, కోపింప నేమైనఁ గొండియములు
చెప్పితినా గవ్వఁ జేసితినా నీవు, వెన్నదొంగవటంచు విబుధసభలఁ
బాడితినా గొల్లభామలఁగూడితి, వంటినా యేమైనఁ గటగటించి
ప్రాణపదమైన దొరవని ప్రస్తుతింతు, మోముఁ జూపవదంత నిర్మోహివయ్యా
బాలగోపాల కరుణాలవాలనీల, శైలపాలావనీపాల చారులీల! 12

సీ. ప్రాచేతసాఖ్యాత రామాయణముభంగి, వ్యాసకల్పిత భాగవతముమాడ్కి
ద్రావిడవాఙ్మ యోదార వేదముకీతి, నారదమధుర గానంబుసరణి
లీలాశుకస్తుతి లాలసప్రక్రియ, జయదేవకవి సరస్వతి విధమున
బమ్మెరపోతన్న భారతీక్రమమున, దాసగీతప్రబంధముల పోల్కి
బాలకృష్ణాంఘ్రి దాసోక్తపద్యశతము, దయను గనుఁగొను మాచంద్ర తారకముగ
బాలగోపాల కరుణాలవాలనీల శైలపాలావనీపాల చారులీల! 94

(౩) నందనందనశతకము.

ఉ. అక్కడ వేణుగాన జనితాంగజ రాగవిమోహచిత్తలై
చొక్కెడు గోపకామినులఁ జూచి హసించి దయార్ద్రదృష్టిచే
నక్కున గారవించి పరమార్థముసంగిన చిన్ననాఁటి నీ
చక్కదనంబుఁజూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 31

ఉ. ఇక్కడనుండి పూవు పొదరిండ్లకు నాడుకొనంగఁబోకుమీ
యిక్కడిలాతికిబ్బిను భ్రమించి మదిన్నిను రవ్వసేయుచుక్ల
తక్కక చాటువారనిన తల్లి మొగంబును జూచినవ్వు నీ
చక్కదనంబుఁ జూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 14

ఉ. పుక్కిటతమ్ములంబడుగఁబోటికి నోటికి నీయఁజూచి వే
రొక్కతె కోపగింపఁ గనకోత్పలమాలిక లిచ్చినట్టి మే
లిక్కడఁ జూపవచ్చితి బళీయనురాధిక నూరడించు నీ
చక్కదనంబుఁ జూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 45

ఒకసారి యాంధ్రపత్రికలో నేనిట్లు వ్రాసియుంటిని.

"108 పద్యములుగల బాలగోపాలశతకము వ్రాసి "నాయుమ లభక్తి దూతికను" తన ప్రియుఁడైన బాలకృష్ణుని కడకు "దూతికను రాయబారముఁ దోలినాఁడ" నని చెప్పి, తన్ను గాఁగిలింపుమని, ముద్దులిమ్మని, చెక్కునఁ జెక్కుచేర్చుమని, పలుకరింపుమని బ్రతిమాలు చున్నాఁడు. ఈభక్తుని స్త్రీత్వములో నెంత యానంద మున్నదో బాల కృష్ణదర్శనభాగ్యముకల సో మ రా జ కవి మనకుఁ గలుగఁజేయును. కన్నుల దర్శింపుఁడు.

సీ॥ ఏదిక్కు జూచిన నాదిక్కునందు ని, న్నొప్పుగాఁ జూచి నట్లుండదేని
ఏశబ్దములు విన్న నాశబ్దములయందు, వేణుధ్వనిభ్రాంతి వెలయదేని
ఏమాటలాడిన నామాటలెల్లను, తడఁబడ నీపేరు దగులదేని
ఏదిభావించిన నీ చరాచరమందు, నీ స్వరూపంబు గాన్పింపదేని
గీ. రేయుఁ బగలును నిన్ను వర్ణింపదేని, ఇతర మహితము గాదేని యేటిభక్తి
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలబాలావనీపాలచారులీల. 91

ఎట్టి భక్తుఁడో చూచినారా? ఈమహాత్ముని పద్య మింకొక్కటి.

సీ. గోపార్భకాకృతిఁ గొన్న తేజముమీఁద, మోహన లావణ్య మూర్తిమీఁద
గోపికా మానముల్ గొన్న బ్రహ్మము మీఁద, రోటి మట్టిన నాఁటి మేటిమీఁద
వేణునాదాంచిత విశ్వంభరునిమీఁద, వితత గోపాంగనా విటునిమీఁద
వేద వేదాంత సం వేద్య ధామునిమీఁద, నందాంగనాస్తనంధయునిమీఁద
గీ. నాటి యున్నది మన్మనోనాటకంబు, అంతకంతకు రుచికర మావహిల్ల
బాల గోపాల... 66

“పండితజన పక్షపాతంబు లేకుంట పతిత మానవ పక్షపాతి వగుట చాటిచెప్పెద, సకలదేశములందు” నని యాంధ్రనాయక శతకవుఁ బోకడలాశతకముకంటెఁ బూర్వమే వ్రాసియుండెను. “అమృత రసకోశము” వ్రాసి “కస్తూరి రంగము కౌఁగిలించిన జాలు వాంఛించి యేమైన వరము లడుగ”నని ముగ్ధకాంతవలె నెంత ప్రౌఢమైనకోరిక నడుగుచున్నాఁడో కవి యెంత నంగనాచియో, బాలకృష్ణుం డెంత మోహనాకారుఁడో, భక్తులగు పండితులే గ్రహించెదరుగాక!”

(ఆంధ్రపత్రిక సా. అ.)

ఈచరిత్ర మింతవఱకు ముగించిన పిమ్మట— నీభక్తుఁడగు కవి మహిమవలననే యైయుండును.— ఈగ్రంథము ముద్రించుచున్న నాకడకు బసకువచ్చి వారివంశీకులలో నొకరును నాకుఁ బ్రియబాంధవ మిత్రులు నగు శ్రీ పుసులూరి హనుమంతరావుపంతులుగారీక్రింది సంగతులు చెప్పిరి:—

“ఈసోమరాజు వాసస్థలము ప్రారంభమున గుంటూరుమండలమునందలి పుసులూరు. అచ్చట నీకవివంశవృక్షము కలదు. అం

దీతఁడు "దేశాంతరగామి" యని వ్రాసియున్నారు. ఈతఁడు పుసు లూరునుండి బయలుదేరి కృష్ణదాటి భీమవరముతాలుకు "ఉప్పు లూరు" గ్రామమువచ్చి, యచ్చట మాలదాసర్లు (నేఁటికి నర్చకులు వారే) దేవుని కర్చకులుగానుండ మనకవి యాగుడిలోనికిఁ బోవసందే హింప నాతని కన్నులు పోయెను. అప్పు డీతఁ డాదేవునిపై గొన్నిపద్య ములఁజెప్ప నాతనికి దృష్టికలిగెను. అంతటఁ గవి దేవాలయమును బ్రవేశించి దేవుని దర్శించెనఁట! ఈతఁడు కృష్ణదాటి దారిని నడుచుచుం డనొక కృష్ణసర్పము మణికాంతులతో రేయింబవళ్ళు కవికి మార్గముఁ జూపుచు ముందుఁ బోవుచుండెనఁట. ఉప్పులూరునుండి తణుకుతాలుకు రేలంగిగ్రామము వచ్చి యచ్చట వేంచేసియున్న యప్పలనృసింహ స్వామిపైఁ బద్యములు కొన్నిచెప్పి ప్రక్కనున్న "ఇలిందప్రత్తు" గ్రామ మగ్రహారముగాఁ బడసి యచ్చట నివాసమేర్పఱచుకొనెను. ప్రస్తుత మీగ్రామము శనివారప్పేట జమీందారులది. అన్యాక్రాంత మైనది. కవివంశీకులే ప్రస్తుత మచ్చట నున్న వారందఱుపుసులూరి వారు నని చెప్పవచ్చును. ఆగ్రామమునఁ విద్య త్రిట్లుండు నని కవి కొన్నిపద్య ములు వ్రాసెను. ఆపద్యములలో నున్నట్లే కడచిన రెండుమూఁడు వందలవత్సరముల నుండియు జరుగుచున్నది."

మఱింగంటి సింగరాచార్యులు

ఈకవి దశరథరాజనందనచరిత్ర మనెడినిరోష్ఠ్యరామాయణ గ్రంథరచనముచే సుప్రసిద్ధుఁడై కవిచరిత్రమున కెక్కియున్నాఁడు. తిరుమలాచార్యపౌత్రుఁడు, వేంకటాచార్యపుత్రుఁడు, శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁడు, మౌద్గల్యగోత్రమువాఁడు. ఇతఁడు 150 సం॥రములక్రిత మనఁగా క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతములవాఁ డని వంశమువారు చెప్పినట్లు కవిచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈతనివాసస్థలము దేవర కొండసీమ యనియు, నేకైకదిన ప్రబంధరచనాధురీణుఁ డనియు, వింశ

తిప్రబంధనిర్మాత యనియు గ్రంథమునం దున్నది కవిచరిత్రకారుఁడు నుడివియున్నాఁడు. దశరథరాజనందనచరిత్రగల తాళపత్రప్రతిలో నీక్రిం దిశతకము తుద నొకప్రతిలో నున్నది (చూడుఁడు పరిషత్సంఖ్య 2568) ఆప్రతి చూచినవారి "సీతాపతిశతకము" సింగరాచార్యుఁడే వ్రాసె నని యనుమానింపఁగలరు. కొన్నిపద్యములకుఁ బిమ్మటఁ గవి యిట్లు శతకమధ్యమున వచనములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. "ఇక్కడనుండి రామాయణాం షట్కాండల్ల శోధించి చాలాపురాణకథలు శోధించి సీతారాములకు మానుషలీల పట్టకుండా శాస్త్రసమ్మతాలగా భక్తివాదాన చెప్పటగాకుండా పెద్దలకు మనస్సు వచ్చేటట్టుగా చెప్పినారం. ప్రతి పద్యానకు అర్థం చాలా చెప్పరా వున్నది. కొన్నిపద్యాలలో పురాణ కథలే యిమిడీ వున్నవి." అని యచ్చటనుండి "రామజన్మహేతుత్రియమ్ వాల్మీకిరామాయణే॥" "తాటకహారణ హేతునిర్ణయపంచకం" అని శీర్షికలు వ్రాసి పద్యములు వ్రాయుచుఁ బోయెను. నారద రామాయణము, హరివంశము, కాశీఖండము, అధ్యాత్మరామాయణము, స్కాందపురాణము, వామనపురాణము, దారుకామాహాత్మ్యము మొదలగు గ్రంథముల శోధించి రామునిమానవత్వము ఖండించి, దివ్యత్వము స్థాపించెను. వాలిని చెట్టుమాటునుండి గొట్టినది సమర్థించెను. ఇది విమర్శకులు రామాయణపఠకులునుగూడఁ దప్పక పఠింపవలసిన శతకరాజము. కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శా. శ్రీ లింపొందెడు భద్రపీఠమున నాసీనుండవై సోదరుల్
ఛాలాప్రేమ భజింప సంగకలితప్రస్పందన స్వర్ణవ
స్త్రాలంకారరుచిం దలిర్చుచును కొల్వైయుండు మీయొప్పు లం
త్రాలప్రక్రియచే స్మరించెద నయోధ్యారామ సీతాపతీ!

మ. మను రామానుజనాళిఁ గాంచి యటుపై మోదంబుగాఁ జేసూగ భ
ర్త నిరీక్షింపుచు సాధుభట్టగురు మూర్ధన్య స్మతింగాంచి సం
చనయోక్తిం మము గన్న రంగపతివై యాహూధి రక్షింపుమీ
యనవద్య ప్రతిభాధురంధర యయోధ్యారామ సీతాపతీ॥

తాటకహరణహేతునిర్ణయపంచకము.

మ. మఱి దిక్పాలురఁ గోరకే దశరథక్ష్మాభర్త సద్ధింపకే
చతురంగంబుల వేడకే మునిశిశుచ్ఛద్మంబును న్బాలుని
న్గతిరౌద్రోద్ధతతాటకన్ హన్నమాయం జేయ శక్తుండ వం
చ తదాహింపుచుఁ గాదె పిల్చెఁ లయోధ్యారామ! సీతాపతీ!

రామజన్మహేతుత్రియమ్. వాల్మీకరామాయణె॥

మ. మొదలన్ హేమపువీతిహోత్రమఁట యాయూలందు నందోక్కరుం
డుదయుంబై పరమాన్న మిచ్చెనఁట తానుర్వీశుడుం దాని నె
మ్మది కౌసల్యకుఁ బెట్టినం గొనుచు నేమాడ్కిం నినుగాంచెనో
యది మర్త్యత్వము గాఁగ నేర్చునె యయోధ్యారామ! సీతాపతీ!

ఉత్తరరామాయణె, బ్రహ్మవాక్యమున కర్థము,

మ. తనయద్వంద్వము తోడుకొంచు చను మాతంగాంచి వాలిక్ష రణం
బున నెవ్వాఁ డెదిరించు వాని బలవిస్ఫూర్తుల్ వడిక్ష వీనిఁ జే
రు నటంచున్విధి పల్కుపంపుటల కాగ్రోషించి భూజంబు చెం
తనె మాటుచు నేయుటల్ యగు నయోధ్యారామ సీతాపతీ!

“చెట్టుచాటునుండి వేసినందుకు సందేహనివృత్తి యాయెను,”

పత్రి రమణప్పకవి.

ఈతఁడు మాధ్వమతస్థుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు, పత్రి శ్రీనివాసరావుపంతులుపుత్రుఁడు ఈతఁడు నూఱుసంవత్సరములక్రిందటి వాఁడు.

ఈతఁడు విష్ణుసర్వోత్తమశతక మని వృత్తములతోను, వేంకటరమణశతక మని కందపద్యములతోను రెండుశతకములను వ్రాసియున్నాఁడు. ఆశతకములను బ్రకటించినకవివంశీకు లగుపత్రి వేంకటరమణారావుగారు సవిధముగ నాగ్రంథములకుఁ బీఠిక వ్రాసియున్నారు.

"మావంశంబున రమణప్ప యనునొక్కఁడు పరమభక్తుండై యుభయభాషాభూషణుండై కవియై తనకాలమువారలలోఁ బేరుగాంచె నని మాబంధువు లనేకు లాడుకొనుట విని * * * పరిశోధింపఁగా * * * రెండు నాకుం దొరికినవి. * * * * కవి యిప్పటికి 100 సంవత్సరములక్రిందటివాఁ డని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనిజన్మస్థానము నర్సారావుపేటతాలూకా లోనిసాతులూరనియు, నీతనితండ్రి యగు శ్రీనివాసరావుపంతులువారు వంగోలునం దున్నయొకానొకసంస్థానము నందు గొప్పయుద్యోగములో నుండె ననియు నెఱిఁగితిని."

కవి వ్రాసికొనినయీక్రిందిపద్యమునందును పైవివరము లున్నవి.

మ. స్థిరకాండిన్యసగోత్ర మధ్వమతుఁడౌ శ్రీపతి తిమ్మప్పకుఁ
వరపుత్రుండగు శ్రీనివాసమణికిఁ బ్రాదుర్భవుండై సదా
హరిచింతారతి మానసుండ రమణప్పాఖ్యుండ వేడ్కన్ గవీ
శ్వరు లింపారఁ గృతిన్ రచించితిని కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా!
విష్ణుసర్వోత్తమశతకము. 122

ఈకవి గోదావరిమండలము నందలిక్షీరారామక్షేత్రేశ్వరమునకు యాత్రకుఁ బోయి యాస్వామిసన్నిధినే పరమపదించె నని చెప్పుకొందు రని పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) వేంకటరమణశతకము.

క. దశరథ రాజకుమారా, కుశికాత్మజ సవనవిఘ్న కులసంహారా
పశుపతిహృదయ విహారా, విశద యశస్స్ఫూర్తి సార వేంకటరమణా! 15

క. నిగమార్థ ప్రతిపాద్యా, యగణితచిద్రూప సంభృతానందనుతీ
జగదారాధ్యనిరంజన, విగతాఖిల కలుషనిచయ వేంకటరమణా! 28

క. ఉద్యద్రవికాంతులచే, ఖద్యోత్తము లణఁగుభంగి ఘనభక్తిమహా
విద్యోతము చేగాఢా, విద్యానాశంబునొందు వేంకటరమణా! 38

క. అతికఠినము చాంచల్యము, మతిదల్పక లోభమోహ మాత్సర్యముచే
పతితంబుబాయ దాశ్రిత, వితతీ నాజీవనంబు వేంకటరమణా! 64

క. భోగములఁగోరి మథురా, నాగరికులు రాఁగఁజూచి నారాయణ నీ
వాగమ్మృత ధారనుబ్బఁగ, వేగమె తనిపితివి కరుణ వేంకటరమణా! ॥ 99

(2) విష్ణుసర్వోత్తమశతకము.

మ. సరసాలోకన హాసభాసుర విలాసప్రౌఢిచే నొప్పు నీ
స్ఫురదాకారముఁజూచి వ్రేతలు నినున్మోహించి కాంక్షించి మీ
కరుణన్ సౌఖ్యరసాబ్ధిఁదేలి పిదపన్ గల్యాణసంయుక్తమో
క్షరమన్ జెందిరి ముక్తకర్ములయి కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

మ. కలకాలంబు మదీయ మానసమునన్ గంజాక్ష నీపాదపున్
నలినంబుల్ బెడఁబాయకుండ భగవన్నామంబు చింతింపఁగా
విలసద్భవ్య కటాక్ష వీక్షణమునన్ వేగంబె నీదాసునిన్
జలనంబందఁగ నీకప్రోవుహరి కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

శా. అక్షీణప్రకట ప్రతాపుఁడగు నయ్యక్షాసురుంద్రుంచి లం
కా క్షోభంబుగఁగాల్చి రావణుని చుల్కన్ గవ్వఁగాఁజేసి య
ట్లాక్షేపించు చు సీతవార్త హనుమన్నాముండు తాఁజెప్పఁడే
దక్షత్వంబున నీకృపాసమేచేతన్ విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

శంకర శంకరకవి.

ఇతఁడు రాచబిడ్డఁడు శతక మనుగీతపద్యములశతకము వ్రాసెను. కవి గోదావరిమండలము నందలిదొడ్డంపేటప్రాంతములవాఁ డని వాడుక కలదు. ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శైలి కైదు పద్యములఁ జూపెదను. కవియాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు.

గీ. ముగురు తల్లులనఁగ ముగురు తమ్ములనంగ, దగి యగణ్యమహిమ మిగులఁగా న
యోధ్యయందుఁ జూడనొప్పిన ముద్దుల, రాచబిడ్డఁడెపుడు బ్రోచుమమ్ము. 5

గీ. అమితసుగుణ సుందరా కారయగు విదే, హాత్మజను జగ(న్మాత సీత)
పెండ్లియాడినట్టి (పెను)ప్రౌఢుఁడైన(ట్టి), రాచ. 19

గీ. కడలిమీఁద నఱక గపులకోనంగ విం, టమ్మదోడిఁగి కడిమియణఁచి ప్రాగ్ఘ
నమున సేతుబంధనమున నుద్యోగించు, రా. 31

గీ. ఇలయుఁ జంద్రుఁ డినుఁడుఁ గలకాలమును ధర్మ, మతిశయిల్ల నేలుమనుచు లంక
ఘనకృప న్విభీషణున కొసంగిన దొడ్డ, రా. 55

గీ. సౌఖ్యమొసఁగ శంకరాఖ్య దాసుని మనో, నిలయమునను నిలిచి నిజకృపా క
టాక్షవిభవమెసఁగ రక్షించుచున్నట్టి, రాచ. 103

60 పద్యములవఱకు రామాయణకథయు, రామనామమాహాత్మ్యమును, 69 వ పద్యమువున "పంచదారకంటెఁ బాలకంటెను దేనె కంటె" రామనామము రుచికర మని భక్తిమార్గమును, పిమ్మట నీతి వేదాంతమార్గములను రచియించెను. సులభమైన చక్కనిపద్యము లున్నవి.

మదిన సుభద్రయమ్మ.

ఈమె శ్రీరాజా గోడే నారాయణగజపతిరాయనింగారి మేనత్త. విశాఖపురమండల మీమె కాపురస్థలము. జమీందారుల యింటి యాఁడుపడుచు. ఈమె 1787 క్రీ॥ శ॥ న జన్మించెను. ఈమె శ్రీరామదండకము, రఘునాయకశతకము, కేశవశతకము, కృష్ణశతకము, రాఘవరామశతకము మొదలైనచాటుకృతు లనేకము వ్రాసెను. నా కీగ్రంథములు దొరకలేదు. కావునఁ గవులచరిత్రము నందలి రెండు పద్యములుమాత్రము జైలికిఁ జూపెదను.

ఉ. శ్రీరమణీకళత్ర! సరసీరుహనేత్ర! జగత్పవిత్ర! స
త్సాగసబృందమిత్ర! సురసన్నుతిపాత్ర! నరేంద్రపుత్ర! శృం
గారసమగ్రగాత్ర! జనకర్మ విదారణకృచ్చరిత్ర! శ్రీ
నారదమౌని గీతచరణా రఘునాయక! దీనపోషకా!

ఉ. మన్ననదప్పియున్నయెడ మక్కువగల్గిన వారినేనియుఁ
దిన్నఁగ మందలించినను దెల్లముగా మదినొవ్వకుండునే!

యన్నకు ధార్తరాష్ట్రునకు నాదగ నొప్ప హితోపదేశ మ
ట్లెన్నఁగఁజేసి యా విదురుఁ డేమి ఫలంబును జెందెఁ గేశవా!

పుష్పగిరి తిమ్మకవి.

ఈతఁడు ములికినాటి బ్రాహ్మణుఁ డని శ్రీ. వే. ప్ర. గారు వ్రాసిరి. సమీరకుమారవిజయ మనెడి యేడాశ్వాసముల కావ్యము, భర్తృహరినీతిశతకము మొదలగున వీతనిగ్రంథములుగా దొరకుచున్నవి. కంకంటి పాపరాజునుత్తరరామాయణ మీకవి రచియించినదే యని వాడుక యున్నది. పాపరాజునకుఁ దిమ్మకవిసాయము చేసియుండును. తిమ్మకవి నెల్లూరుమండల మందలి మోడేగుంట వాస్తవ్యుఁడు. ఆగ్రిమప్రాంతముల దొరకినయొక యుత్తరరామాయణము ప్రాఁత వ్రాఁతపుస్తకమునఁ "బాపరాజప్రమోదసంపాదనార్థము" తిమ్మకవి రచియించిన ట్లున్న దని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చాటుపద్యమణిమంజరి రెండవభాగములో వ్రాయుచున్నారు. ద్విపదభాగవత కర్త యగు తేకుమళ్ల రంగశాయికవిగూడఁ దిమ్మకవిసాయ మందిన వాఁడే నట! పాపరాజకృతోత్తరరామాయణమునకును, తిమ్మకవి గ్రంథములకును రసములో, పాండిత్యములో, శైలిలోఁగూడ భేదముండుటచేతను, యిరువురలోఁ బాపరాజు పండితుఁ డగుటను, తిమ్మకవి సాయము చేసె ననుమాట సత్యము కానేర దని శ్రీవీరేశలింగము పంతులు గారియభిప్రాయము. ఇతఁడు హనుమద్భక్తుఁడు. కావుననే సమీరకుమారవిజయము వ్రాసెను. ఇతఁ డాశ్వలాయనసూత్రుఁడు. విశ్వామిత్రగోత్రుఁడు. అప్పనార్యునిపుత్రుఁడు. అధ్యాత్మతత్త్వకవిత్వవిదుఁడు. ఔబళాంబ యితనితల్లి. బ్రహ్మవేత్తయైన వేంకటకృష్ణయోగీంద్ర వేంకటాఖ్యకవీంద్రు లితనికిదసోరులు. ఈతఁడు దశకుమారచరిత్రముఁ గూడ వ్రాసె నని కొందఱందురఁట. ఎవ్వరో యీతనిఁగూర్చి యిట్లు పలికిరి.

మ. కమనీయం బగునీదు కావ్యరస మాకర్ణించి నానాబుధుల్
సముడౌ నీతఁడు పూర్వసత్కవులకున్ సాబాసు రే యందు స్తో
త్రముఁ గావింతురు శంభుజూటతటినీ రంగత్తరంగాచ్ఛటిన్
మనతాహంకృతి దూర! పుష్పగిరితిమ్మా! సత్కవిగ్రామణీ!

ఇతఁడు క్రీ. శ. 1750—1790 ప్రాంతములవాఁ డని కవుల చరిత్ర మనుచున్నది. భర్తృహరిశతకత్రయము నీతఁడు తెలిఁగించెను. శైలి కంధ్లలిపద్యములఁ గొన్ని చూపెదను.

చ. మతిఁగల జాడ్యముల్బెఱుచు, మాటలసత్యముఁ గూర్చు, మానము
న్నతి నెసయించుఁ, బాపములు నాశమొనర్చు, మనంబునం బ్రస
న్నతఁగదియించు, దిక్కుల ఘనంబుగఁ గీర్తులనించు, సాధు సం
గతి యిఁక నేవిశేషములు గల్గఁగఁ జేయదు మర్త్యకోటికిన్.

ఉ. నీతులెఱుంగువారు తమ నింద ఘటించిన నెంచినన్, మహా
భూతులు పాయకున్న నవి పోయినఁ, జావపుడైన గల్ప సం
ఘాతవిరామ కాలములఁ గల్గినఁ గల్గుఁగా కొకప్పుడున్
నీతి పథంబునం జెదర నేరరు ధైర్యరమాధురంధరుల్.

చ. లలితకళావిలాస సమలంకృతుడైనను దుర్జనుండు చెం
తల వసియింపఁగాఁదగఁ దనర్హు, వానిఁ ద్యజింప నేతగున్
గలితనవారుణారుణ ధగద్ధగితోరు ఫణామణి ప్రభల్
గలవని చెంతనున్న భయకంపమొనర్పదె సర్పమేరికిన్.

పోచిరాజు వీరన్న

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి వీరభద్రుఁడు. తల్లి మూర్తిమాంబ. కృష్ణామండలము (ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలము?) లోని కొలకలూరుగ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటివాఁడై యుండవచ్చునని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. అది సత్య మైనచో నితఁడు క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతములవాఁడై యుండును. ఈ,

తఁడు తనగ్రంథము లేవయస్సునవ్రాసినది శ్రీనాథునివలెఁ దనభల్లాణ చరిత్రమునఁ జెప్పుకొనినాఁడు. పదునాల్గవయేట మొదటఁ గృష్ణార్జున సంవాద మనుప్రబంధమును, పదునెనిమిదవయేట పంచకావ్యములనాంధ్రపంచకావ్యములుగను, యిఱువదిరెండవయేట విభూతిమాహాత్మ్యం బనుద్విపదకావ్యమును, యిఱువదియాఱవయేట మార్కండేయచరిత మును, ముప్పదవయేట మనువంశముఖ్యనృపపురాణమును, ముప్పదియాఱవయేట శ్రీముక్తదేవుకథయు వ్రాసెను. ఇవిగాక సంస్కృతమున శంకరాచార్యవిరచితము లగు "ఆనందలహరి, సౌందర్యలహరి" తెలిఁగించెను. మరియు భర్తృహరిశతకత్రయమును తెలిఁగించెను. భల్లాణచరిత్ర మీతనితుదికృతి. ఈతనిపుస్తకములు చాలవఱ కిప్పుడు దొఱకవు. భల్లాణచరిత్రము బాదరుపురములో నుండినయార్యక్షత్రియుల మనిచెప్పుకొను ముచ్చికులస్థుఁడైన దాము మొగ్గన్నకును, మనువంశపురాణము బెజవాడమల్లేశ్వరస్వామికిని నంకిత మొనరించెను. మనువంశపురాణమునకు "ఖండకపాలాఖ్యాన"మని నామాంతరము. ఇతనిభర్తృహరికాని, యితరచాటుకృతులుగాని దొరకనందున నైలికిఁ బద్యము లీయఁజాలనైతిని.

దేవగుప్తాపు రామభద్రకవి.

ఇతఁడు మహాదేవశతకమును రచియించెను. ఇతఁడు లింగకవి పౌత్రుఁడును, భాస్కరమంత్రితనయుఁడు నని శతకాంతమున నున్న యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

మ. విపులస్వచ్ఛతర ప్రబంధ రచనావిద్యాంసుఁడుక్ దేవగు
ప్తపువంశోద్భవుఁడైన లింగకవికిం బౌత్రుండ చంచత్కవీం
ద్రపదాబ్జ భాస్కరమంత్రి పుత్రుఁడను పేరక్ రామభద్రుండ నో
ద్విపచర్మాంబర నీకు భక్తుఁడ మహాదేవా! భవానీధవా! 101

దీనికి భవానీధవశతకమని మాఱుపేరు. దేవగుప్తపువారు మొగల్తుఱ్ఱు సంస్థానమును బాలించినకలిదిండిక్షత్రియులకడఁ జిరకాలమాస్థానకవులుగా నుండియనేకాంధ్రగ్రంథములు,చాటుకృతులును గూడ రచియించి యుండిరి.

ఈరామభద్రకవి గోదావరి మండలమునందలి యమలాపురమునకుఁ జేరువ నున్న "దేవగుప్తము" అను గ్రామమున నుండువాఁడనియు, నాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడనియు, నీకవి నూఱేండ్లకుఁ బూర్వుఁడనియు, క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతమువాఁడనియు మాబందుగులును, కవివంశమువారును జెప్పఁగా వింటిని. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. ఈతని తాతతండ్రులుగూడఁ గవులు.

శా. తేలన్నింబడిపోవ వెళ్ళుచు రాఁపేయుద్యముం బోవఁగాఁ
గేలంటం బొడకున్న పాలసునకున్ గ్రద్దైనఁ దప్పింపఁ ద
న్నాలింబ్రోచిన వానిచేటునకె యుత్సాహించు నైజంబులం
జేలాగల్గును తారుమాఱులు మహాదేవా! భవానీధవా!

శా. ఈలోకంబున రాచవాని తలకాయే లేదు మర్యాదలిం
కేలాగుండును వర్ణసంకరములయ్యె దానికిన్ ముందుగా
మాలఁడుంద్విజుఁడుం సమంబనెడు దుర్మార్గాగ్రణుల్ పెద్దలై
తే లోకానకు సౌఖ్యమెట్లగు మహాదేవా భవానీధవా!

మ. సిరితోఁ బుట్టువు నాగ్యకుంబతివి యా చింతామణీదేవతా
సురభీకల్పతరుత్కరంబులకు దక్షుం డైన దేవేంద్రుపై
దొరవీలేమ జగంబు లేలుటకు నీతోఁ పాటు భిక్షాశిచే
తిరుగంజేసితి వేమి చెప్పుదు మహాదేవా! భవానీధవా.

మ. మితభాషారతుఁ డప్రయోజకుఁడుగా మేల్పాపహాసుఁడు వి
స్మితుఁడుం డాంబికుఁడెంపహత్రిప్రతిబడాయీ కోరుగా నాస్యనిం
దితుఁడుం గత్సితుఁడుం గృతఘ్నుఁడగు వాఁడే గట్టివాఁడు న్మహా
ధృతిమంతుం డని యెంతు రజ్ఞులు మహాదేవా! భవానీధవా.

పరశురామపంతుల రామమూర్తి.

ఈకవి శుకచరిత్రరచనమువలనం గవులచరిత్రమున కెక్కియున్నవాఁడే! ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, సీతారామాంజనేయము వ్రాసినలింగమూర్తితనయుఁడు. ఈతనితల్లి లింగాంబ. ఇతఁడు (క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతము) నూఱుసంవత్సరములక్రితమువాఁ డని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. ఈతఁడే వ్రాసిన "ఈదులవాయిరామస్వామిశతకము" క్రొత్తఁగా సరంగల్లుప్రాంతమున లభించినట్లు పరిషత్తువారి ౩౪౭౫ గ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. శీలము పాపన్నపాలున కీశతక మంకితమిచ్చె నన వచ్చును. ఇందు మొదటఁ గేశవనామములయుత్పత్తులును, భక్తి, నీతి పద్యములును వ్రాసెను. ఇతఁడే వ్రాసినమఱిరెండు శతకములుకూడఁ జిక్కుచున్నవి. మనోహరశతకము, పరశురామశతకద్వయము ననునవి యీతని యితరచాటుకృతులు. మూఁడుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

(1) పరశురామశతకము.

శ్రీశునీశుభారతీశు భజించి వి, ఘ్నేశుఁ గొలచి కవుల నెంచి యొక్క
గీతిపద్యముశతకీర్తింతు వినుమురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 1
హరిహరాత్ములగుమహాదేవగురులింగ, మూర్తి పాదకమలములకు మ్రొక్కి
తన్నెఱుంగుయుక్తి తగ నెఱింగింతురా, పటు గుణాభిరామ పరశురామ ॥
అప్పులిచ్చువాని కప్పులిచ్చిన నొప్పు, ఉప్పుకంబుకరణి నున్నవాని
గన్నవాడు నిర్వికారుఁడై యుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 189
నిప్పునీఁగలంటె నింగిని చెదలంటె, ననుట కేనియిట్లు నాత్మవిదుని
సుకృతదుష్కృతములు సుడియకనుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ 20
భూమినొదవి పరశురామ పంతులరామ, మూర్తి బ్రహ్మతత్త్వమార్గ మకును
దెలియ రెండు శతకములఁ జేటపఱచెద, పటు గుణాభిరామ పరశురామ ॥ 205

ఇది వ్రాసినకొలఁది వ్రాయవలెనని యున్నది. చాలా మంచి విషయము. ప్రతితప్పులధికము.

ధరణిలోకశాస్త్రితనువాసనాబద్ధుఁ, డగుచు విహితకర్మమాచరించి
సద్విజుండ ననెడిజనుఁడు మూఢుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ || 4
అణువుమధ్యమను మహాత్ముఁడాత్మనికొంద, ఱందురదియుఁ జెందకనుట గాక
ఆత్మనిర్వికారుఁడదియు తానెట్లురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ || 76
కోటలోనివాఁడు కోటతాఁగానట్లు, ప్రకృతిలోనివాఁడు ప్రకృతిగాక
ప్రకృతినెఱుఁగుచుండు ప్రభుఁడనియెఱుఁగరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ|| 80
వాసనలరితావి వాసిరాదువాని, వాసలేక వాసనానివారి
నొకనిగానెఱుంగు యుచితతతానురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ || 108

మనోహరశతకము.

ఉ. శ్రీలలనేశమద్రి పఁసీసహగర్భగణాధిపాంఘ్రులన్
ఫాలముసోఁకమ్రొక్కి యొక పద్యశతంబురచించి మల్లికా
మాలికగాను మీకును సమర్పణఁజేసి తరింపఁగంటి నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా ||

చ. నిపుణతఁగల్గి యాసగుణనిరుణతత్త్వకవిత్వకల్పుఁడ
య్యు పరశురామపంతులకులోదధిసోముఁడు రామమూర్తి ప్రా
ణ్యుపకృతిగావహించి యొక యుత్పలపద్యశతంబుఁ జేసె నీ
విపుడవెలుంగఁజేయు రఘువీర మహీతనయామనోహరా || 109

ఉ. ఫాలమునన్ భవచ్చరణపద్మములుం బ్రణుతించురీతులన్
గేలత్వదీయమూర్తి విని కేవలమర్చనసేయు జాడవా
గ్జాలములంభవత్కథప్రసంగముఁ జేసెడినేర్పునీవె యం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా || 19

ఉ. పాలికి నీవు నేను సమబాధ్యుల మంశములొక్కటౌట నీ
పాలుగలుంగ మోక్షమని పాలిడునే తమపాలివాఁడ నా
పాలిడకుండినం దగవుపాలయి ప్రాజ్ఞులబోధదీర్తు నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా || 31

ఉ. నీలలిత్రైకభక్తి జతనిర్జరనాథ బలిప్రదానముల్
కేలవహించి దేవతతికిం గరుణింపఁగ మూఁడులోకముల్

కాలనె కొల్చిభృచ్చుకొనఁగాఁ గను వామను నిష్ఫజింతు నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా॥ 101

ఈదులవాయి రామస్వామిశతకము.

ఉ. శ్రీమదఖండ చిత్సుఖవిశేషపురాణశరీర భూరి మా
యామనుజావతార కమలాసన శక్రసురాది మానసా
రామవిహార దుష్టతవిరామ హితావనకామ తత్ప రా
హేమకిరీట హారధర యీదులవాయిపురాధినాయకా.

ఉ. నెమ్మది కేశవాది పదనిర్వచనార్థము లొప్ప పద్యముల్
బిమ్మట కాదివర్ణసము పేతముగాఁగల ప్రాసపద్యము
గ్రమ్మలొనర్చి నీకును సమర్పణఁజేసెద నాకభీష్ట మం
దిమ్మిఁక నైన ప్రోక్కెదను యీదులవాయిపురాధినాయకా. 2

ఉ. కేశియనంగ నొక్క బలుక్ర్రమ ఘోటకదైత్యుఁడామను
ప్యాశనునిన్ వధించిన సమర్థుఁడవౌట మహాత్ములెల్లనిక్
గేశవుఁడంచు భక్తిమదిఁ గీర్తనఁజేసి భవంబుఁ బాసి మా
హేశపదంబు నొందుదురు యీదులవాయిపురాధినాయకా. 3

ఇట్లు కేశవనామాంకర్థ మొక్కొకపద్యము.

ఉ. ఒంటరినుండువానిఁ గననోపని వెల్గుల వెల్గు వానినే
మంటకయుండువాని తననంటి మెఱుంగు జగంబు గన్న వా
ల్గంటి గలుంగువాని నినుఁగాంచెదు వాఁడొకఁడైన నూటి వె
య్యింటను లేఁడు చిత్రమిది యీదులవాయిపురాధినాయకా! 4

ఉ. వేణురవప్రవాహ పదవీరసమగ్న ధురీణనిత్య గీ
ర్వాణ పరిస్తుతాఖిల పురాణవిభాస్పద నాద్యనంతక
ల్యాణ గుణప్రవీణ పరహాస్య శరాసనమంత్రశాస్త్ర పా
రీణ నినుక్ భజింతు మది నీదులవాయిపురాధినాయకా! 55

ఉ. వింతను సన్నుతింతు మది నెంతను దూరుదు నెంతకోర్తు నే
నెంతను నాడిపాడుదు నొకించుకఁ బల్కవు చూడనైన శ్రీ
మంతుఁడ వీవు నేమనుజమాత్రుఁడు నీసరిగోరి పోర నే
నెంతటివాఁడఁ బ్రోవఁదగు నీదులవాయి పురాధినాయకా! 58

ఉ. శ్రీలసు నాలవాలుని విశేషగుణావృతకార్య జాలునిః
శీలుఁడు వంశపావన సుశీలుని పాపయ నామకావనీ
పాలుని తత్కుమారు చినపాపనృపాలుని ధర్మశీలుని
న్నేలుచునుండు మెల్లపుడు నీదులవాయి పురాధినాయకా! 99

చ. నృపులు గణింప సత్కవులు నిర్వృతి నొంద జనానురక్తిగ
ల్గ పరశురామపంతుల కులప్రభవుం డగు రామమూర్తి యు
క్తపదము లొడ్డి పద్యశతకం బొనరించెను దీని ధాత్రిలో
నెపుడు వెలుంగఁజేయు మిఁక నీదులవాయిపురాధినాయకా! 100

చటారితి - లక్ష్మీనరసు

ఇతఁడు విశాఖపురిమండలమువాఁడు. విజయనగరపురాజుల బందుగుఁడును, దివాను నగుపూసపాటి సీతారామరాజు "తూర్పు యిండియాసంఘము" వారికాలమున రాజునకు, దేశమునకుఁ బ్రజలకును జేసినయధర్మముల గర్హించి యాతనిదుర్మార్గముల వెల్లడించుట కీతిట్టుశతకము వ్రాసె నని విజయనగరమువారు చెప్పుచున్నారు.

ఈకవి యడిదము సూరకవికాలమువాఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతమున నుండెను. సీతారామరాజు దౌష్ట్యములు తెలియఁగోరువా రాంధ్రకవులచరిత్రము నందలియడిదము సూరకవిచరిత్రమును జదివినఁ దెలియఁగలరు.

ఈతనిశతకమునుండి శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఇందలి 13 పద్యములు బ్రౌనుదొరగారికాలమునందే యచ్చువేసి యున్నారు. శతకము మృదుమధురమై నీతిబోధకముగ నున్నగర్హాణ కావ్యము. (నిందాగర్భము.)

సీ. వెనువెంటఁదిరిగితే విటకానితోఁజెప్పి-సమహార్చకార్యంబు సాని జైన-నుచ్చిక జేసి
తే పట్టిపోంగనుమానిపోఁగొట్టుబు కుక్కయైఁ-నాలనాఁటుఁజేసితే యుతిగుసంతసముల్లు

రక్షసేయుము పావనక్షమైన - నీవాఁడననుకొన్న నెలనెలపనిఁ జేసి - మానిపోవును డబ్బు మంగళైన - అంతకన్నను తక్కువైనట్టు నోఁచె - ననుసరించినవారిఁ గాయఁగలేక - యందలం బెక్కి తిరిగితే యతిశయంబె? భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 1

సీ. పట్టిరేపినవానిఁ గట్టుగాఁకఁగలు - తేలియఁగ్రోలిన వానికేమి - చెట్టుఁగొట్టినవాని శిరముపైఁబడుకొమ్మ - యిల్లుఁగట్టినవాని కేమికొదువ - పోట్లనద్దానికై పుండ్లంటుకొనుఁగాని - యానొమ్ముఁదినువాం కంటుకొనునె - పిడుకవానినిరాఁగ మొదవు దన్నును గాని - పాల్దాగ్రివు వానికి భయముగలదె - యధిపునకుఁ బాపమేమి బ్రాహ్మణులసొమ్ము - దస్తుఁ జేసినవానికే తగులుకీడు - నరికితే కత్తి రాతిపై మొరివఁబోనె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 2

సీ. కొతిమిరగింజ లంకురములఁ బెట్టునా - పాంత చెప్పులకాళ్ళఁ బాముకున్న - మడి లోపల మనుష్య మలము వేయక కాని - బలువు ముల్లంగిదుంపలు మొలచునె - బరికెచే తమబట్టి భయపెట్టికొట్టక కంచరగట్టు శీఘ్రముగ నడుచునె - తండములో కోలచే పుండు గాఁబొడువక - తిన్నగానడుచునే దున్నపోతు - మెట్టుకొకమారు దొబ్బులఁ బెట్టకున్న - కరిగిమెత్తనఁబడదు ముష్కరునిమనసు - దొంగవానికిఁ జెవిఁగోయ దోషమేమి - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 3

సీ. ఏరుఁగ మరలింపలేని మావంతుండు - పైనిఁగూర్చున్న లాభంబుగలదె - జలము మళ్ళింపంగఁజాలని యొడ్డరి - బట్టవెంబడినున్న భాగ్యమేమి - చెట్టుపూయించంగ చేఁగాని మాలీఁడు - పూఁదోఁటనుండిన ఫాదపుగలదె - వ్యాధి ద్రిప్పఁగలేని వైద్యుండు చేసంచి - పట్టుకొ తిరిగిన ఫలముదేమి - రాజుగారికి బుద్ధి మరల్పశక్తి - సేయనిప్రధాని ప్రజలకు చేటుగాదె - (యీ చరణంపాఠం) - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 4

సీ. భాగ్యవంతునియిల్లు పాడుగా సేయంగ - పరదారగమన పాపంబెచాలు - సొమ్మున్నవానిల్లు చూరపుచ్చంగను - గొప్పవడ్డికినిచ్చు తప్పెచాలు - నుద్యోగియిల్లు నుద్యోగహానిసేయంగ - వినకుండ దొరసొమ్ముఁదినుటెచాలు - కోమటియిల్లు సంకుచితము సేయ బ్ర - హ్మస్వమునిన్న ద్రోహంబెచాలు - నెంతసామంతుఁడైన వానిల్లుచెడును - బీదబ్రాహ్మణులను బాధపెట్టెనేని - కారడివిగానైన వహ్నిచేఁగాలకున్నె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 5

సీ. సాగరోదకమున సంతృప్తిఁబడియుండి - చేఁపద్రావఁగవచ్చె చెలమనీరు - మదదంతికుంభంపు మెదడుమేయఁగడంగు - హరినక్కసంజూడు కాసపడియె - బలువు పాములదినఁ పాల్పడుఖగరాజు - చిరుతకప్పలఁదిన చింతఁజేసె - బహుదేశమేలు భూపాల

శిఖామణి - బ్రాహ్మణక్షేత్రముల్ పట్టిసాగె - కాలగతి విపరీతంబుగాఁగవచ్చె - కలిపురుషునేలుబడి బల్సాగఁగ హెచ్చె - ధర్మదేవతకిమ్మెద్దిదాఁగియుండ - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 6

సీ. రణరంగమున శత్రురాజులగెలుచునే - దండుగల్బట్టిడి రండికోడును - భూదారములఁబట్టఁ బోవంగనేర్చునే - కుండలబడఁద్రోయుమొండివక్క - సత్పాత్రదానంబు సలుపంగనేర్చునే - బానిసెలకునిచ్చు పాడఁగట్టు - తీర్థప్రదేశంబు తిరుగంగనేర్చునే - ఘోరాటవిఁజరించుఁ గోరితిపోతు - క్రూరకర్ముండు పుణ్యకర్ముండుగాఁడు - పుణ్యకర్ముండు క్రూరకర్ముండుగాఁడు - దుంతకరిగాదు మదదంతి దుంతగాదు - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 7

సీ. కలవాడు సత్పాత్రములదాఁచుకొనలేని - హీనున కుద్యోగమియ్యఁదగునె - యుద్యోగమున్నప్పు డుపకృతిసేయని - కొయ్యపోతునకు భాగ్యమియ్యఁదగునె - అధికారమున్న వాఁడాశ్రితుఁబ్రోవని - క్రూరున కాయుష్యఁగూర్చఁదగునె - సామంతమున్నచో జనులరక్షించని - ఖలునకు సంపదల్ నిలుపఁదగునె - నీవు నేరంబులివిసూవె నిందఁబడకు - దుష్టజనవిగ్రహమున కీర్తులు లభించు - నీరుకట్టైకు భయపడువారుగలరె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 8

సీ. తామ్రశుభ్రములచే తఱి సగాభులవేల్పు - వైద్యులవేల్పు సవ్వాయిసాని - సాలీని వేల్పుగా చాకికరుకురాయి - కంచర్ల వేల్పు తస్కరవిలంబు - తిలఘాతకుని వేల్పు కలవాని పండుగ - పిరికిబంటుకు వేల్పు పెదవిగండి - బంట్రౌతులకు వేల్పు ప్రభువైరివర్గంబు కోమట్లవేల్పు కక్కుర్తిపరుఁడు - ఘనపురోహితు వేల్పు కాని నక్షత్రంబు కుమ్మర్లకును వేల్పు కుర్కురంబు - పంచాంగులకు వేల్పు భానూపరాగంబు - సాహుకార్లకు వేల్పు క్షామవేధ - వడ్లకమ్మరివేల్పు వర్షించు తొలకరి - కూలివాండ్లకు వేల్పు గాలివాన - మోసకులకు వేల్పు దోషక్రూరగ్రహపతి - మంచిభూభర్త బ్రాహ్మణులవేల్పు - కడమవారికి వేల్పు తత్కర్మఫలము - మాదృశాదులవేల్పు నీస్మరణమహిమ - కలదె పులిపక్కజోరీగకలజడెందు - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. ౯

సామంతులకు నివాసములందు పోరాలు - వారాంగనలకు సవ్వాయి పుండ్లు - మధుకోశములయందు మక్షికవ్యూహంబు - మొగలిపూచెండ్లకు ముళ్ళగములు - అర్చనగళ్ళలో సాక్షులుగాను వారు శ్రీగంధతరుల కాళీవిషములు - రాజులయొద్దదుర్మాత్రప్రధానులు గొన్నమందల యొద్దకుర్కురములు - గంగజేసిన విధికేమిగల్గునొక్కొ - తత్తదర్థులచేత పొందగలత్తిక్లై - కానిపనిసేయ దేవతకైననింద - భండనారాతిభీమ కోదండరామ! ౧౦

సీ. మెఱుఁగు వేయక కానిమృదువుగాదన్నము - రుచి లేకయుండు పొగచనికూర -
సానఁబట్టక మణిశోభాయమిక్కిలి కాదు - రతిలేక యింతి సంతతిఁబడయదు - గొట్టువెట్టక
చెట్టుకుసుమంబు లియ్యదు - నూరకయున్న మందు సనిపడదు - ముక్కునుల్పక దీపమె
క్కువ వెలుఁగీదు - తరచక వెన్నీదు పెరుగుబొట్టు - వేడిజూపక నెయిగాదు వెన్నముద్ద
ఖలుఁడు గుణవంతుఁడౌను చకారగుళ్ళ - కలికముఁ గాని తీరదు కంటిపోటు - భండనా
రాతిభీమ కోదండరామ! ౧౧,

సీ. పాలభాండము పిల్లిబడఁద్రోయఁగా నేర్చు - నోలికినపాలెత్త నోపఁగలదె
పూచినవృక్షంబు పురుగంటఁగా నేర్చు - నీడమానిపి బాగుచెయ్యఁగలదె - పూర్ణతటాకం
బుఁ బొరియవెట్టఁగ నేర్చు - నేఁత్రికకలమపోయఁ జేయఁగలదె - గోవుమార్గంబు ముక్కు
నఁదొల్వఁగా నేర్చు - మాలకాకము పుడుమాన్పఁగలదె - యగ్రహారము ఘాతసేయం దలం
చు - పాపకర్ముఁడు దిమరల్పఁగలఁడె - దీనతను బ్రోచుటకు నీవె దిక్కుగాక - భం
డనారాతిభీమ!॥ ౧౨

సీ. పిల్లలతో మేయ వెళ్లెనుధేనువు - పెద్దవ్యాఘ్రము కని బెదరవలదె - కొమ్మలు
గాయలాకులు నిండువృక్షంబు - జంఝూనిలముచేత జడియవలదె - పటుయౌవనమున
గర్భము మోయు నిల్లాలు - పారుగెంటి సత్తికి వెరువవలదె - సామంతుఁడై సర్వసంపదల్ గల
వాఁడు - సత్కృపితిట్టుకు జంకవలదె - ఓట్టుమనసున నివి లక్ష్యపెట్టకున్న - దానికైన
ఫలంబు ముందరికి తెలుసు - గాలిలోనిడు దీపంబు గూలిపోదె - భండనారాతిభీమ
కోదండరామ. ౧౩

గంగాధరకవి.

ఈకవి కాశికి వెళ్ళి విశ్వనాథుని దర్శించి గురుస్వామిచే లింగధారణ నొందెను. (94) ఇందీతఁడు విభూతిపుర మని రెండుమూఁడు సారులు చెప్పినాఁడు. అది యెచ్చటిదో? ఈతఁడు గురుబసవదేవునకు శ్రీశైలమల్లికార్జునునకు నభేదముగ వర్ణించెను. బసవన్న, పండితారాధ్యులు, శివనాగమయ్య, కుమ్మరి గుండయ్య మొదలగు వీరశైవ భక్తుల వినుతించెను. (7; 38; 57; 74; 82) "శ్రీకంఠుఁ జింతించు చిత్తంబు చిత్తంబు, శివభక్తులతోఁ జేయు చెలిమి చెలిమి" యనిపోతన్నగారి

పోలిక లున్నవి. దాక్షారామభీమేశ, బెజవాడమల్లికార్జునులఁ దలపెట్టెను. (56)

సీ. శ్రీమన్మహాదేవ! సృష్టిసంరక్షణ! దక్షాధ్వరధ్వంస! ధవళవర్ణ!
నందివాహనయీశ! నాగేంద్రకేయూర! కందర్పసంహార! కలుషదూర!
కైలాసగిరినాథ! కనకాద్రికోదండ! కారుణ్యనిధి! భక్తకల్పవృక్ష!
గంధర్వగీర్వాణ గరుడకిన్నరయక్ష సిద్ధ విద్యాధర సేవితాత్మ!
పార్వతీప్రాణనాయక భవ్యచరిత! భర్గ లయకాల రుద్రకృపాసముద్ర!
సర్వగుణధామ శ్రీశైల సార్వభౌమ, చెన్నమల్లేశ! శివలింగ! శరణుశరణు!. ౧

సీ. నవపుష్పకోమలి! నారీశిరోమణి! గిరిరాజనందన! కీరవాణి!
గగనసన్నిభమధ్య! గంధేభమదయాన! యరవిందలోచన! హంసగమన!
కనకజ్జగన్నాథచంద్రబింబానన! సరసిజాసన వినుతచరణయుగళ!
భ్రమరసుందరవేణి! భక్తచింతామణి! భూరిగుణశ్రేణి! పుష్పవేణి!
గౌరి! కల్యాణి! శాంభవీ పద్మపాణి! యంబజగదాంబ భ్రమరాంబ! నాత్మఁ దలఁతు
సర్వగుణధామ! శ్రీశైలసార్వభౌమ! చెన్నమల్లేశ! శివలింగ. శరణుశరణు!. 95

ఇతఁడు పాల్కురికి సోమనాథు నీక్రిందివిధముగ స్తుతించెను.

సీ. బసవపురాణ ప్రబంధంబుఁ జెప్పిన, ధన్యుఁడు పుణ్యవర్ధనుఁడు ఘనుఁడు
నిగమప్రవీణుఁడు నీతిసంపన్నుఁడు, శివకవీంద్రుఁడు దయాసింధుమూర్తి
ప్రతివాదసంఘాత భద్రేభసింహుఁడు, జయశాలి! శాశ్వతచక్రవర్తి!
శ్రీగురుమూర్తి పాలకురికి సోమేశ్వరు, నంఘ్రిద్వయంబును నాత్మనిల్పి
గీ. మ్రొక్కి కీర్తించి సంతోషమునఁ జెలంగి, పరమహర్షంబుతో మిమ్ముఁ బ్రస్తుతింతు
సర్వ॥ 96॥

"విఖ్యాతికెక్కిన విభూతిపురమందు శ్రీగురుబసవన్న శిష్యుఁడైన
కవివరేణ్యుండు ఘనుఁడుగంగాధరుండు, వెలయ నీపద్యశతకంబు వినుతిఁజేయు ॥ 99

ఈతఁడు పాలుకురికి సోమనాథునికాలమువాఁడా యని యనుమానము కలుగుచున్నది. ఒక్కొక్కపద్యము చెప్పి, యొక్కొక్కసోపానము నెక్కి శ్రీశైలము చేరినట్లు కాంబోలీకవినిఁగూర్చి శైవులు చెప్పుదురు. శైవుల కీశతకము పరమప్రీతికరమైనది. కావున మఱి

రెండుపద్యములఁ జూపెదను. పండితమల్లికార్జునుఁడు దాక్షారామమున పిప్రిల గెలిచె ననెను. (67) ఈశతకము 1844 క్రీ॥ శ॥ న ముద్రిత మైనది.

చెన్నమల్లేశ్వరశతకము.

సీ. చెంచురూపము బ్రసిద్ధిగాఁగైకొని, ప్రమథావళులనువెల్ల భటులఁజేసి
సారమేయంబులై చదువులు గొల్వఁగా, పాశుపాశులు చుట్టుపాటి మెఱయ
యాయింద్రకీలాద్రి నతివేగమున నెక్కి, క్రోడంబునుర్విపైఁ గూలనేసి
కోరివచ్చిన సునాసీరునందను మెచ్చి, కోరినవరమిచ్చి కృపవలంచి
దివ్యబాణంబుకృపఁజేసి ధీరగతిని, వేలుపువెంటవిభవంబు విచుతిఁజేతు
సర్వగుణధామ శ్రీశైలసార్వభౌమ, చెన్నమల్లేశ శివలింగ శరణు శరణు॥ 23

సీ. చెలఁగి బ్రాహ్మణహింస చేసినవాఁడైన, కడుహీనుఁడగు మాతృగమనుఁడైన
మగువలవధియించు మాఱువాఁడైన, శిశువులశిక్షించు చెనఁటియైన
గోహత్యచేసిన కుటిలవర్తనుఁడైన, మద్యపానముసేయు మనుజుఁడైన
కైలాటకాఁడైన కనకచోరకుఁడైన, ఖలుఁడైన నాచారహీనుఁడైన
కాశిలో తనువు విడ్చిన్నఁ గలుగుముక్తి, సౌఖ్యకరమైన మీరున్న సరణియందు
సర్వగుణధామ శ్రీశైలసార్వభౌమ! చెన్నమల్లేశ శివలింగ శరణు శరణు। 63

సిద్ధరామకవి.

ఇతఁడు సిద్ధరామశతకమును వ్రాసెను. ఈసిద్ధరాముఁడు బసవనాయులకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱందరు. ఆతనిపేరువాఁడింకొకఁడో — లేక యాతనిభక్తుఁడో — దీనికర్త యైయుండును. శతకమునందు సిద్ధరామకవియే దీనికర్త యని నిదర్శనము లేదు. పైఁగా కాఁడనుట కేకవిస్తుతియాధారమగును. ఇది సిద్ధరామదాసుఁడే యొక శైవుఁడు సిద్ధరాముని సంబోధించి వ్రాసినట్లు మొదటిపద్యమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. కేదారదేవరశిష్యవర్యుఁడు సిద్ధరాముఁడని యున్నది. శతకశైలియు నాధునికముగఁ గనఁబడుచున్నది. ఈశతకముచాల

ప్రాచీన మనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1800 కంటెఁ బూర్వపు డై యుండును. ఇతఁడు పిడుపర్తి బసవేశ్వరునిఁగూడ స్తుతించెను. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

సిద్ధరామశతకము.

సీ. శ్రీకరసముదీర్ణ లోకైకనుతదేవ, నయమార్గతత్త్వ నిర్ణయసుభావ
మహిచతుర్విధయోగ మానసాభ్యుదయాంగ, కలితషట్స్థల భవ్యకారణాంగ
త్రివిధ లింగజ్ఞాన దీక్షావిధానజ్ఞ సకలవేదపురాణ శాస్త్రధుర్య
పంచముద్రోల్లాస పంచాక్షరీమంత్ర, మంజులతంత్ర సమ్మతవిశేష
శీలకేదార దేవర శిష్యవర్య, నాదుహృదయాబ్జ కర్ణికఁ బాదుకొన్న
మీఁద శతకంబుఁగూర్చెద లోకులెన్న, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ! 1

సీ. బసవపురాణాది బహుశాస్త్రతతులెంచు, పాల్కురికి సోమేశు బంటుబంట
వర్ణితసుజ్ఞాన వచనాదులెఱిఁగించు, ప్రభుమహాదేవుని బంటుబంట
పరమరహస్య ప్రబంధాదులాచరించు, బలుచెన్నబసవేశు బంటుబంట
దీక్షావిధానంబు దెనుఁగించుఁ బిడుపర్తి, బసవేశ్వరస్వామి బంటుబంట
మఱియు వరవీరశైవ సన్మార్గభవ్య, కావ్యలక్షణగణ విచక్షణులబంట
గాన నేనేర్చుపాటిగాఁ బూనితయ్య, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ! ॥

సీ. మెచ్చువచ్చినవేళ హెచ్చుమెచ్చులు వేళ, గీడు జెందినవేళ క్రిందఁబడుచు
కించిత్సుఖమొంది మించిముచ్చటలాడి, సొక్కి దుఃఖపుటన్న కక్కసిల్లి
కలిమి జెందినవేళ కడుగర్వమునఁ బర్వి, లేమి బ్రామినసామి నోమితలంచి
జనియించు దుర్బుద్ధి జనియించి విలపించి, కరణంబు మరణంబు కలిగికలిగి
మూఁకటను వేఁగి కడులోఁగి యాత్మనాగి, దప్పి మతిదప్పి యెప్పుడు ధరణిఁదిరుగు
కలుషజీవుండు పరమాత్ముఁ గానలేఁడు, చిత్కళాధామ శ్రీగురుసిద్ధరామ! ॥ 45

సీ. తా మొరులను జాలఁ దగనాడుదురు గాని, తా మొక్కరాడినఁ దాళలేరు
అతివేడ్క పరులసొమ్మపహరింతురుఁ గాని, తమసొమ్ము పరులకుఁ దగులనియరు
తగువారి కొక కాసుఁ దా మొసంగరు గాని, యొరులొసంగినసొమ్ము నొల్లననరు
ఒకరిసంపదఁ జూచి యోర్వకుందురు గాని, దమ సంపదలు మేలు దలఁచుకోరు
గొందఱల్పులు ధరలోన కూహకముల, నొంచి మతిమించి గర్వించి యొమ్మెదిరిగి
నట్టిజనులకు యమబాధ లెటులుడుగు, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ! ।

సీ. కలిమిగల్గిననాఁడు గానసేరరుగాని, కలిమిబోయిన దూరఁగలరునిన్ను
వయసుగల్గిన నిన్ను వస్నెదల్పరుగాని, వయసుబోయిన నిన్ను వగవఁగలరు
ముదముఁజెందినవేళ మొనసిగొల్వరుగాని, కీడొందఁ దిడుదురు కినుకనిన్ను
తమభాగ్యమునపూజ దనరఁ జేయరుగాని, యలరోగమున నిన్ను నాడఁగలరు
గాని భక్తవిచారైక కలితసార, మహిమగనుటయు నిచ్చలు మరగినిన్ను
కొల్చెమీరిఁగ మదిలోనఁ గొలువలేరు, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ 71

సీ. ఒరులపంచలఁజేరి యొదిగియుండుటకన్న, సుడిగుండముల దంపఁబడుటలెస్స
కడునాత్రి మొరులను కదసి వేడుటకన్న, కోరి భిక్షఁజెత్తుకొనుటమేలు
పరులకధీనమై బ్రతికియుండుటకన్న, తెగియొక్కఁడై భూమి దిరుగుటొప్పు
నతిమూర్ఖులగువారి నాసఁజేరుటకన్న, నెన్నంగ నడవుల నున్నమేలు
కఠినచిత్తులమాటలు కంటగింప, వినుటకన్నను దేవుఁడై మనుటబాగు
ఎటుఁగఁగలయట్టి మనజులకెన్న దామ, చిత్కళాధామ! శ్రీ గురుసిద్ధరామ!॥

సోమేశ్వరారాధ్యులు

ఇతఁడు పాలుకురికి సోమనాథునిభక్తుఁడు. శిష్యుఁడేమో? శైవగ్రంథములలో భక్తులనేకులు పాలుకురికి సోమన్నను దైవముగా నుతింతురు. పాలుకురికి సోమన్న సంస్కృతమున నొకయన్యవాదకోలహాలము వ్రాసె నందురు. ఈసోమేశ్వరారాధ్యులు దానిని భాషాంతరీకరించినట్లు తోఁచుచున్నది. "ఏనుపన్యసింతు నేకాంబ్రగురుచిత్తనలినభృంగసోమ నాథలింగ!" అనిమకుటము. ఇతఁడు పాల్కురికి సోమన్న నిట్లుస్తుతించుచున్నాఁడు.

సీ. బసవపురాణప్రబంధంబు మీరు ర, చించిన యభేనవశ్రీనుతించి
మీరర్థిశ్రీపండితారాధ్యచరితంబు, చెప్పినవిరుపమ స్థితినుతించి
మీరుచతుర్వేద సారంబుచేసిన, మహితపాండిత్య సమ్మతినుతించి
బసవరాజీయాది బహుకృతుల్ మీరు ని, ర్మించిన సామర్థ్యమేనుతించి

గీ. రసికతత్త్వభావరతినన్యవాదకో, లాహలంబు వేదలాలితముగ
నేనుపన్యసింతు నేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ! సోమనాథలింగ!॥

సీ. భవదీయసంబంధ బంధుకోటులయ్యొనే, భాగ్యంబుచేసె నోపాలుకురికి
భవదంఘ్రిపూజ నాపదులకిమ్మయ్యొనే, భాగ్యంబుచేసెనో పాలుకురికి
* * * *
గీ. పాలుకురికి యెట్టిభాగ్యంబుచేసెనో, నీస్వనామపూర్వ నిహితమయ్యె
యాహితానుషంగ! యేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ! సోమనాథలింగ!॥

పిమ్మట శైవగ్రంథములలో నుతింపఁబడుపురుషులనామములు పెక్కు లున్నవి. బసవయ్య నాచన్న బసవయ్య నిజలింగ చిక్కయ్య, కక్కయ్య, మాచయ్య, వేమయ్య, శివరాత్రి సంగయ్య, మొదలగు శైవమహాపురుషులఁ బేర్కొనెను.

కర్మవాదము గజిబిజచేసినకాట కోటయ్య, జైనవాదము జుట్టు ముట్టాడినదాసి దేవయ్య, కాలవాదము కల్లచేసిన మార్కండేయ మునియు వచ్చిరి. శైవసంప్రదాయముగ స్తుతించినయీసోమేశ్వరారాధ్యు లెవరు? తెలియుటలేదు.

సీ. మాఱినుచుట్టుఁదిరుగ మంచిదనినుతింప, గానుగియెద్దేమి కనియెఁ దిరిగి
స్నానము శుచిచేయునేని యేశుచియయ్యె, నిత్యంబు గున్నంగి నీళ్లఁగ్రుంకి
తలబోడియైనను దత్త్వజ్ఞుఁడేనియుఁ, దలబోడిపడుచుత త్త్వజ్ఞురాలె?
సతిఁగూడమియబ్రహ్మచర్యమేనిశిఖండి, సతిఁగూడ దబ్రహ్మచారియానె
గీ. ఏమిచెప్పభక్తిహీనవ్రతంబులు, బుగ్గిలోన నెయ్యి పోసినట్లు
యెన్న నేలయింక నేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ! సోమనాథలింగ! 34

ఈగ్రంథము వేదములకు, శాస్త్రములకుఁ దనకుఁబూర్వము లైనశైవగ్రంథములకు సారమని కవి చెప్పుచున్నాఁడు. ఇది పరిశీలింపఁదగిన దని నాయూహ.

"కీర్తింపబసవేశు గీతప్రబంధముల్, వాయింప నేర్పరు కైలాస వీణెయనఁగ?
పాలుకురికయ్య ప్రబంధములన్నింటికి, పెట్టినయొడికంబు పెట్టెయనఁగ."

ఇట్లే తనగ్రంథపాశస్త్యమును, శివభక్తులకు శరణుశరణు లనుటతోనే యాద్యంతములు నింపివేసెను. ఇది శ్రీసోమేశ్వరవిరచిత-అన్యవాదకోలాహలము." అని గ్రంథాంతమున నున్నది. కొన్నిము

ప్రతప్రతులలో నిది శివయోగింక్రవిరచిత మనియున్నది. ఎవ్వరు
ర్తలో సత్యము తేలదు. ఎవ్వరువ్రాసినను క్రీ॥ శ॥ 1750 కంటెం
బూర్వపుది కావచ్చును.

నిమ్మల - లక్ష్మణార్యుఁడు.

ఇతఁడు శైవుఁ డైయుండును. కంచియేకామ్రలింగని సంబో
ధించి శతకము వ్రాసెను. వేమన్నవఱకుఁ గలకవులఁ బొగడెనుకావున
ఇతఁడు 15 వ శతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటివాఁడు. ఈతఁడు 15,16 శతాబ్ద
ములవాఁ డని వినఁబడుచున్నది. సాక్ష్యము లేదు. ఇతఁడు కౌండిన్య
గోత్రజుఁడు. నిమ్మల వేంకటార్య లక్ష్మమాంబలపుత్రుఁడు, లక్షణకవి.
ఈతఁడేగాక మఱియొకకవికూడ నిదేశతకము వ్రాసియున్నాఁడు. కర్త
పేరు తెలియదు. ఇవి రెండు నముద్రితములు. వివరము లింతకంటెఁ
దెలియవు. శైలికి రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపు
చున్నాను.

ఏకామ్రలింగశతకము.

సీ. వ్యాసవాల్మీకుల వర్ణించి యాకాళి, దాసుల నెమ్మది దలఁచినన్న
వరుసతిక్కనమంత్రి యధిపుఁగొనియాడి, భీమవేమానంత బిరుదుకవుల
బడబార్య పెద్దన్న బాణయాజినదేవ, సత్కవీంద్రులనెల్ల సన్నుతించి
నేనేర్చువిధమున నియంకితంబుగాఁ, జెప్పెద శతకంబు చిత్తగింపు
పరమపావనచారిత్ర ఫాలనేత్ర!, విషమకరశరభంగ వృషతురంగ
యోగిహృత్సంగ బాలచంద్రోత్తమాంగ, అంబికాస్థాంగ! కంచి యేకామ్రలింగ! 2

అతివేడ్క శతక మేకామ్రేశనీపేర, చేసి తాసర్పించ చిత్తమలర
గురుతరకౌండిన్య గోత్రపావనుఁడైన, యవనినిమ్మల వేంకటార్యసుతుఁడు
ఘనుఁడు తా లక్ష్మాంబ గర్భాబ్ధిచంద్రుండు, లక్షణపరక వీలక్ష్మణార్యుఁ
డిదివిన్న వ్రాసిన నతిభక్తి చదివిన, జనులకు నిహపర సౌఖ్యమొందవు

మోదములొసంగ ముక్తికి మూలమగును. విషమశరభంగ శరభాంగ వృషతురంగ
యోగిహృత్సంగ బాలచంద్రోత్తమాంగ, అంబికాశ్లిష్టాంగ కంచియేకామ్రలింగ! 99

ఇంకొకయేకామ్రలింగశతకము పరిషత్తులో నున్నది. అది యింకొకకవిది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదము.

సీ. శ్రీపార్వతీశ్వర శృంగారశేఖర, అహిరాజకేయూర అఘవిదూర
గంగాజటాధార కమనీయగుణహార, హరివైరివిదార యచలధీర
విబుధజనాధార విశ్వహితసంసార, శ్రితలోకపరివార సితశరీర
మునిబృందమందార మూర్తిత్రయాకార, శరనిధిగంభీర ధరనివార
భువనసంచార సంతతభోగసార, చంద్రకోటీర భీకర సమరశూర
మదన మదభంగ మహితక్షేమాసతాంగ, శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ||

సీ. ఆఱపదియమ్ముల గుఱికానిగర్వంబు, మాయజేసిన జగన్మాన్యుఁడీవె
ఒంటిత్రాగుడువంటు జంటరాకాసిని, మంటఁగల్పిన సితకంఠుఁడీవె
సుడివాలుకేలన జడిఁగొన్నజేజకు. పరమమిత్రుండైన భర్గుఁడీవె
చట్టుకూతురునిచే పట్టి లోకములెల్ల, పట్టుగానేలిన భవుఁడవీవె
భక్తజనులను రక్షించు బ్రహ్మమీవె. యనుచు మదిలోన నిన్నెంతు ననుదినంబు
మదనమదభంగ మహితక్షేమాశతాంగ, శరధృతకురంగ కంచియేకామ్రలింగ 27

సీ. భక్తరక్షకుఁడని భజన చేసితిగాని, ఇంతనిర్దయుఁడని యెఱుఁగనైతి
శంకరుఁడనుచును చాలనమ్మితిఁగాని, కఠినచిత్తుఁడటంచుఁ గాననైతి
దీనావనుండని తెలిసిమ్రొక్కితిఁగాని. విషగళుండవనుచు వెతకనైతి
నిందుశేఖరుఁడని యెంచఁ జేరితిగాని, మదనారి యనుమాట మఱచిపోతి
మంచిదాయెను నీవెన్నిమాయలైన, జేసితేమాయె నిఁకఁబాయ సిద్ధముగను
మదనమదభంగ మహితక్షేమాశతాంగ, శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ|| 72

పోతన్నపోలిక పద్యములు.

సీ. శ్రీకంఠుఁబూజించు చేతులుచేతులు, దివిజారితలఁచిన దినముదినము
గంగాధరునిఁజూచు కన్నులుకన్నులు, శివునికిమ్రొక్కెడు శిరముశిరము
విశ్వేశుకథవిను వీనులువీనులు. శివమూర్తినుతియించు జిహ్వజిహ్వ
పరమాత్మునుగొను పదములుపదములు, భూతేశ్వరునిమీది బుద్ధిబుద్ధి

గీ. యనుచు విబుధుల చేవిని యనుదినంబు, సన్నుతింపుచునున్నాఁడ సత్యమనుచు
మదనమదభంగ మహితక్షేమాశతాంగ, శరధృతపరంగ కంచి యేకామ్రలింగ॥ 74

సీ. చంద్రశేఖర నీదు చరణకంజములను, సేవింపఁగాలేని చేతులేల
కందర్పహర నీదు కమనీయమగుమూర్తి, కనుగొనఁగాలేని కన్నులేల
విబుధసన్నుత నీదు విక్రమశక్తి, వినలేనియట్టి యావీనులేల
త్రిపురాంతకా నీదు దివ్యాలయములకు, చనఁగలేనట్టి యాజన్మమేల
భక్తిలేక సమర్పించు పత్రియేల, నిత్యమగు * *............
శరధృతపరంగ కంచి యేకామ్రలింగ॥ 85

చెన్నాప్రెగడ నాగరాజు.

చెన్నాప్రెగడవారిది చాల ప్రాచీనకుటుంబము. వీరిలోఁ బ్రాచీనులు మంత్రులుగానున్న ట్లాంధ్రులచరిత్రము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. వీరిలో 2, 3 వందల సంవత్సరములక్రితము కొందఱు శుద్ధశైవులుగా నుండిరి. కొంద ఱిటీవల వైష్ణవమతప్రియులైరి. ప్రాచీనకాలమునందు రమారమి క్రీ॥శ॥ 1750 ప్రాంతమున నున్నయీనాగరాజకవి వ్రాసిన "గణసాజన్యాఖ్యానశతకము" అను గ్రంథము ప్రాచీనశివభక్తులు, గణజనము లోనివారిని స్తుతించుచు వ్రాసినది దొరకినది. ఈకవి యాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గోదావరీమండలములోనివాఁడు. ఇతఁడు మల్లంపల్లి రామలింగగురునిచే లింగధారుఁడై దీక్షస్వీకరించెను. తాళలింగముకొడుకగు బ్రహ్మలింగమీతని మతగురువుకాఁబోలును. శైలి కీతనిశైవశతకమునందలి పద్యములఁ గొన్ని చూపెదను.

శైవస్థాపనాచార్య స్తుతిశతకము. (గణసాజన్యాఖ్యానశతకము.)

శ్రీమన్మల్లముసల్లి వంశకరు వాక్శ్రీవల్లభప్రేరిత
ప్రామాణ్యాక్షర నైజభావదళ నప్రఖ్యాత శ్రీరామలిం

గామర్త్య ప్రభులోకపావనుని లింగాంగైక్య సౌఖ్యాన్వితున్
శ్రీమంతున్నుతియింతుఁ గొల్తుఁ దలఁతున్ సేవింతుదీక్షాగురున్.

ఉ. అల్లనుదేవుసత్కృపయు నాబసవేశు మహోన్నతత్వమున్
దెల్లమిగాఁగ మీఁదనరిదేవయ్యప్రా క్తనభృత్యభావమున్
బెల్లుగసిద్ధరామునిగభీరశివత్వము నొక్కటైన మ
ద్వల్లభుదాళమాన్యసుతుఁ దల్చి భజించెద బ్రహ్మలింగమున్.

చ. పగతులు పెక్కు శంభునికిఁ బ్రాణముమీఁదికి వచ్చుఁ జెల్లఁబో
తగదిటు పండనంచు మతిఁదద్దయుగుళ్ళను గోపురంబులున్
అగణితసంఖ్యలోఁ రచించి రజితాద్రికి దత్సహితంబుగానిజం
బగుపడ నేగు దీపకళియాఁదలంచి నుతింతునెప్పుడున్.

శా. చెన్నాప్రెగ్గడనాగరాజ రజిత శ్రీమద్గుణస్తోమ సౌ
జన్యాఖ్యానసువృత్తపద్య శతకజ్ఞానార్థ సద్భక్తి సం
పన్నుండైన ఘనుండు శంభుదయాపాత్రుండునున్ ముక్తి సం
పన్నుండై నశిఖయించుచుండుఁ బ్రిజగత్ప్రఖ్యాతిఁ జెన్నొందుచున్.

శ్రీపతి భాస్కరకవి

ఈకవి బౌద్ధమతపక్షపాతముఁ జూపుచు నొక "చిత్తశతకము" మనస్సును సంబోధించుచు వ్రాసెను. శ్రీపతివారు చాలప్రాచీనకుటుంబమునకుఁజెందినవారు. అన్యవాదకోలాహలమునురచియించిన సోమేశ్వరారాధ్యులు (శివయోగీంద్రుఁడు?) శ్రీపతి పండితయ్యను బొగడెను. (చూడుము ౩౭ పద్యము.) ఈశ్రీపతి పండితయ్య పండితత్రయములో నొకఁడైనప్రాచీనవీరశైవభక్తుఁడు. చిత్తశతకముశుద్ధవేదాంతప్రతిపాదకమైనబౌద్ధశతక మనవచ్చును. అద్వైతమునకు బౌద్ధమునకుఁ గలకొంచెముభేదము కనఁబడుచుండును. వేదశాస్త్రపురాణముల బొరుపేయములని నిరసించును. కాని యీతఁడు వ్రాసినమంగళాదిపద్యమునందు మాత్రము శ్రీవాణీగిరిజారమాధిపతులఁ దలఁపెట్టక మానలేదు! బౌద్ధులు లేనియీనవీనకాలమునం దీశతకము వ్రాయనగత్యము కనఁ

బడదు. వరంగల్లు రాజ్యపతనము క్రీ॥ శ॥ 1323నకుఁ బిమ్మట జైనబౌద్ధప్రచార మున్నట్లు తెలుఁగుదేశమున నిదర్శనములు లేవు. కాని కూచిమంచి తిమ్మకవి తనకాలమున జైనబ్రాహ్మణు లున్నట్లు తనకుక్కుటేశ్వరశతకమున వ్రాసెను. ఎట్లయిన నీశతకము 17, 18 శతాబ్దములకుఁ బూర్వపువై యుండవలెనేమో? క్రిందికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

చిత్తశతకము.

ఉ. వటపత్రంబఁట, శంకరుండు హరిశక్త్యాద్యాఖ్యుఁడై కేళిస
ల్పుటలాపెనఁట, విష్ణునాభినఁట, వేల్పుం బెద్ద జన్మించెఁదా
నఁట, కల్పించెజగంబులెల్లనుట లత్యాశ్చర్యమీలాటి దొం
తటిచిత్రంబని కంటినంటి కనరాదానీవు గాచిత్తమా! 5

శా. లోకవ్యాప్తికి మూలమూనెఱుక నీలోఁజూచి తర్కించి వా
ల్మీకవ్యాస పురాణగాథలను కూర్మిజూడ వాలోకస్వ
ర్లోకప్రాకటయామ్యలోకముల నీలో సౌఖ్యదుఃఖాదులౌ
గాకన్నెప్పుడునమ్మి యూర్జితమలంకారించుకో చిత్తమా! 47

శా. వేదంబుల్ మనుజుల్ రచించి రతిప్రావీణ్యంబుతో శాస్త్రముల్
తాదృక్పద్ధతినుద్భవిల్లె దపముల్ దానంబులున్ ధర్మముల్
మోదంబబ్బును జేయుఁడంచు నరులన్ బోధింతురవ్విప్రులే
కాదా జంబుకయుక్తులొల్లకు వివేకానందమా చిత్తమా! 19

ఉ. బీదలకన్న వస్త్రములు పేర్మినొసంగుచు తుచ్ఛసౌఖ్య సం
పాదనకై యబద్ధములఁబల్కకు, వాదములాడఁబోకు, మ
ర్యాదనతిక్రమింపకు. పరస్పరమైత్రి మెలంగు, మిట్టి వే
వేదములం చెఱుంగుము వివేక ధనం బిదె నమ్ము చిత్తమా! 76

ఉ. చిత్తరులు త్తవత్తకవి చెత్తలు, సత్తరులు త్తమోత్తముల్
ముత్తియు బుత్తి బత్తియును మొత్తమురిత్తను క్రొత్త క్రొత్తలౌ
పొత్తములెత్తను త్తరము పొత్తగునె త్తరినత్తు గుత్తమా
బిత్తరపుత్తిస త్తియగు బెత్తలం కత్తళమత్తు చిత్తమా! 78

క. వృద్ధాచారశ్రుతినుత, పద్ధత్యనుభవనియుక్తి భాస్కరకృతిత
ద్బోద్ధులనాక్షేపించు ప్రబుద్ధుల కీశతక మిచ్చు ముక్తిన్ భుక్తిన్॥

మ. భవదీయప్రకృతి ప్రభావ మవినాభావంబునై సోహమై
భవపద్మోద్భవముఖ్యదేవగణమై బ్రహ్మాండభాండంబునై
రవిచంద్రాగ్నినియుక్తతేజమయి విభ్రాజత్సదానందమై
ధ్రువమై చిన్మయమై వెలుంగునుగదా రూఢిక్రియన్ చిత్తమా!
మ. శ్రుతకావ్యాదినిమిత్తయుద్ధవిమతభంగిన్ నిశ్చలవ్యాపకా
కృతులంబొందిన దీవె సుమ్ము వ్యాదసూక్తిన్నుమ్ము నిక్కమ్ముగా
వితథానూన కుతర్కకర్కశ సదృగ్వేదాంత సిద్ధాంత ప
ద్ధతులేలా? యవి స్వప్నతుల్య మనరాదా దెల్పుమా? చిత్తమా!
శ్రీవాణీగిరిజారమాధిపతులన్ సేవింతు నెల్లప్పుడున్
నీవాంఛల్ సఫలంబులయ్యెనో జగన్నిర్మాణ చాతుర్యము
ప్రావీణ్యంబధిక ప్రశస్తిగనెనో భాషింపునీతోడఁ బ్ర
స్తావింపన్నమకట్టి యిప్పుడును సంధానించెదన్ చిత్తమా!

ఆణివిళ్ల సీతారాముఁడు.

ఇతఁడు జానకీపతిశతకమును వ్రాసెను. "జానకీపతీ!" అని మకుటము. ఉత్పలచంపకమాలలు రచించినాఁడు. తన యన్వయనామధేయము లిట్లు వ్రాసికొనుచున్నాఁడు.

సీ. ఆణివిళ్లాన్వయ మాణిక్య నారాయ,ణకవికిఁ బౌత్రుండు సుకలవరుఁడు
శ్రీ పేరమాంబకు శ్రితపాలుఁడైన సీ,తారామశాస్త్రికిఁ దనుభవుండు
గోపతినిభులైన కొండయ్యకామేశ, బాధులకు ననుజుండు బుధనుతుండు
పరదేశి కగ్రజుం డరుణతేజుఁడు సూరి, వర్యవిధేయుఁడు వర్ణ్యయశుఁడు
శ్రీధర్మలింగశాస్త్రి విబుధపౌత్రుండు, శోభితాపస్తంబ సూత్రవరుఁడు
వెలగు వెంకటశాస్త్రి శ్రీనారమాంబల, దత్తపుత్రుఁడు రామదాస్యకరుఁడు
శ్రేష్ఠవాసిష్ఠ హరిత్తీరవాస్తవ్య, కాకరపర్తి నగరనివాసి
కాశ్యపగోత్రుండు కవితాభిరాముఁడు, శ్రీసోమనాథార్య శిష్యవర్యుఁ
డాశ్వాసరామాయణాభిఖ్య చంపువు, బుధమానసోల్లాస పుస్తకంబు
సంస్కృతభాషలఁ జక్కఁగాఁ జేసిన, వాఁడు సన్నుతి సూరివర్య పదుఁడు

పండిత సంగమాభ్యస్య మానకళాద, గౌతమతంత్ర సంగతనయుండు
శబ్దార్థలక్షణ సరళమతివ్యాస, శాణసంతేజితస్వకృతిరత్నుఁ
డప్రతిముఁడు సీతారామ విప్రవరుఁడు, శతక మొనరించె నీపేర సరసధారఁ
జూచి కావింపు మాచంద్ర సూర్యముగను, జానకీలోల! రామ! సుజ్ఞానపాల!

వివరములన్నియుఁ బైనఁ దెలియుచునేయున్నవి. ఈతనితండ్రి వేంకటశాస్త్రి బహుశః కూచిమంచి జగ్గకవి తెలుఁగుచంద్రరేఖా విలాసమును రాజుకృతినొందకుండఁ జేసినయాతఁడే యైయుండును. అట్లయిన నీకవితండ్రి జగ్గకవి సమకాలికుఁడు. తండ్రినాఁటికిఁ దెలుఁగు కవిత్వముపై నసహ్యము జగ్గకవివలన బూతులకుఁ గారణమైనదికాని కొడుకగునీకవినాఁటికి సరసమై యొప్పిదమైనది. ఇది విచిత్రమైన మార్పు! జానకీపతిశతకము సంస్కృతపదజటిలమై తెలుఁగుపదములకు దూరముగనున్నను ప్రౌఢభాషగలశతకములలో నిది యొకటి యని చెప్పవచ్చును. ఉదాహరణముగ రెండుపద్యములఁ జూపెదను. కొన్ని పద్యములు తేటతెల్లముగ నున్నవి.

చ. నతజనసంఘ పాపగణనాగఖగేంద్రము యాతుధానహృ
చ్ఛదదళచంద్రమఃకరము సాధుజనాక్షిసహస్రపత్ర సం
తతితరణిప్రకాశము స్వదానఖగాబ్జము ధాతృశూలి పా
ణితపనకామకల్పకము నీదుపదాబ్జము జానకీపతీ!

చ. నగపతి నేలినాఁడు రిపుసోదరులెస్సగఁ బ్రోచినాఁడు పా
ర్గ రిమణిఁ గాచినాఁడు, మునితల్లజు యజ్ఞముఁ బ్రోచినాఁడు వా
నరపతి మన్చినాఁడు రఘునాథుఁడు కావున వేడుమంచు నా
గురువులు చెప్పవేడ్కపడి కోరితిఁ బ్రోవవె జానకీపతీ!

శైలి కొన్నిపద్యములయందు మధురమైయున్నది. ఈశతకము మిక్కిలిప్రౌఢమై, యానందజనకముగ నున్నది. ఈకవికాలము క్రీ॥శ॥ 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఈకవి వాసస్థానము తణుకుతాలూకా కాకరపఱ్ఱుగ్రహారము. ఈయగ్రహారమునందే వల్లభాచార్యునివంటి మతసంస్థాపకుఁడు జన్మమందె నని యాత్తరాహులే యంగీకరించియున్నారు. ఘూర్జర దేశము

సంచు మతమును స్థాపించి యాచార్యవర్యుఁ డనిపించుకొనినవల్లభాచార్యుఁడు తెలుఁగువాఁడేగాక గోదావరీతీరమున నున్న యీయగ్రహార మాతని జన్మస్థాన మని వినినప్పుడు మనకానందదాయకముగ నున్నది. (See Dinesh Chandra Sen's "Chaitanya & His companions' by the University of Calcutta.)

శేషప్పకవి.

ఇతఁడు నృసింహశతకమును రచియించెను. కవికాలముకాని, కులగోత్రాదులుకాని నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. "భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!" యను ప్రసిద్ధమకుటముతో 100 పద్యములను రచియించినాఁడు. శైలి మృదుమధురము—భావములు నూతనములు—భాష యంతగా లక్షణయుక్తమైనది కాదు.

సీ. కర్ణయుగ్మమున నీకథలు సోకినఁజాలు, పెద్దపోఁగులజోళ్ళు పెట్టినట్లు
చేతులెత్తుచుఁ బూజ సేయఁగల్గినఁజాలు, దొరయఁగాఁ గడియాలు దొడిగినట్లు
మొనసి మస్తకముతో మ్రొక్కఁగల్గినఁజాలు, చెలువమైన తురాయి చెక్కినట్లు
గళమునొవ్వఁగ నామ స్మరణగల్గినఁజాలు, వింతగాఁ గంఠీలు వేసినట్లు
తే.గీ. పూని నినుఁగొల్చుటే సర్వభూషణంబు, లితరభూషణములనిచ్ఛఁగింప నేల
భూషణవికాస, శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

సీ. కువలయశ్యామ నీకొలువు చేసినదాను, జీతమెందుకు ముట్టఁ జెప్పవైతి
మంచిమాటలచేతఁ గొంచెమియ్యఁగ లేవు, కలహమానికఁ జుమ్మి ఖండితముగ
నీవు సాధువుగాన నింతపర్యంతంబు, చనవు చేసిన్నాళ్ళు జరుపవలసె
నికనేసహింప నీ విపుడు నన్నేమైన, శిక్షచేసినఁజేయు సిద్ధమయితి
తే.గీ. నేఁడు కరుణింపకుంటివా నిశ్చయముగఁ, దెగఁబడితిఁజూడు నీతోడ జగడమునకు
భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

ఇతఁడు భగవంతునితో సంభాషించుటలో మృదులము, కాఠిన్యము, బెదరింపు, కోపము, మున్నగునవి చూపి నిజమైనభక్తిని స్వాతంత్ర్యభి

పర్యాయములను జూపఁగలిగెను. ఇతఁడు చెప్పు ధర్మపురి నైజాము మండలములోనిది. ఇతఁడాపురవాసి యైయుండును. పోతన్న దనుకొనుచున్న నారాయణశతకమున "అపరాధంబులు నిన్ను నమ్మి.....ధర్మపురి లక్ష్మీనాథనారాయణా!" అని యొకపద్యమున నున్నది. దీని నొకసారి శేషాద్రిరమణ కవు లిట్లు హెచ్చరించిరి.

"నిజామురాష్ట్రములోని ధర్మపురిక్షేత్రము మిక్కిలి సుప్రసిద్ధమైనది. ఇది గౌతమీతీరమున నున్నది. ధర్మపురిరామాయణము. "భూషణవికాస శ్రీధర్మపురి నివాస దుష్టసంహార నరసింహ దురితదూర" యను శతకమునకు నీధర్మపురియే జన్మస్థానము. పలువురకు నిజాముదేశీయులకు ధర్మపురినామ మీక్షేత్రమునుబట్టియే వచ్చినది. దృష్టాంతముగ సిరిప్రెగడ ధర్మపురికవిని తీసికొనవచ్చును. అనేకప్రాచీనప్రబంధములలో నీధర్మపురిప్రశంసయే తఱచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. నారాయణశతకకర్త చెప్పినటుల నచట నొక లక్ష్మీనాథాలయము కలదు. పోతరా జేగిన గంగాస్నానము గోదావరీస్నాన మని చరిత్రకారు లేకగ్రీవముగ నామోదించియున్నారు. స్నాన మొనర్చినది గౌతమీతీర్థ మగుధర్మపురిప్రాంతపు రేవే యగునేని నారాయణశతకము పోతనకృత మని విశ్వసింప వచ్చును. ఈ విషయ మింకను విమర్శించికాని నిర్ణయింప వీలులేదు. నిజామురాష్ట్రములోని ప్రకృతధర్మపురి నేయేకవు లెట నెట పేర్కొనిరో పరిశీలింతము.

శా. శ్రీలక్ష్మీకుచ పారిజాత కలితా శ్లిష్టోరు వక్షుండు దే
వాలీమౌళి మణిప్రభారుచిరపాదాంభోజుఁ డుద్యద్దయా
లీలన్ ధర్మపురీశ్వరుండు గుణశాలిన్ మాదనాంభోనిధి
ప్రాలేయద్యుతిపెద్దన ప్రభు సమగ్ర శ్రీయుతున్ జేయుతన్.

(చిత్రభారతము.)

పెద్దనప్రభుఁడు పాకాలచెఱువు బాగుచేయించినటుల నందుఁగలదు గావునను, పాకాల ధర్మపురికి సమీపస్థము గావునను, లక్ష్మీనాథునే పేర్కొనియుండుటవలనను, ప్రకృతధర్మపురి నైజాముదే.

చ. అతులిత లీలఁ గేశ సచివాగ్రణి ధర్మపురంబునందు నం
చితముగ నన్నసత్రమిడి శ్రీనరసింహున కుత్సవంబులన్
సతతమహోపహారములు సల్పుచు రామగిరీంద్రమందు సు
స్థితి గుడిఁగట్టి విష్ణుని బ్రతిష్ఠయొనర్చె నుదాత్తసంపదన్.

(పద్మపురాణము.)

ఇందుఁ జేర్కొనఁబడిన రామగిరియు నిజాము దేశము లోనిధర్మపురి చెంతనే కలదు. ధర్మపురి నృసింహక్షేత్రము సుప్రసిద్ధమైనదని పైనుదహరించిన యన్నిపద్యముల వలన ద్యోతకమగుచున్నది. నృసింహాయనుటకుఁ బర్యాయపదముగ లక్ష్మీశయనాట యొక్క భేదము కాదు. లక్ష్మీనాథచిహ్నితమైనధర్మపురి నిజాముదేశములోని దనుటకు నాయాగ్రంథముల నితరాధారములు సైతము కలవు,

సీ. తతసాధుతిరసంపదావసధంబయి, పొగుచుండెడి ధర్మ పురియనేటి

(నవీనవసిష్ఠరామాయణము.)

ఇటులఁ బ్రశస్తిగల ధర్మపురి నిజాముదేశములోనిదే యని కవుల ప్రశంసించుట చే గ్రహింపవచ్చును. ఇతరస్థానములలోఁగల ధర్మపురికీ ప్రశస్తి కానరాదు. నారాయణశతక మెవరు రచించినను సరే; గ్రంథరచయితమాత్రము నిజాముదేశములోని ధర్మపురికి సంబంధించినవానిఁగ విశ్వసింపఁ జనును. మహాకవులనివాసస్థలములు భాషాసేవకులకుఁ బుణ్యక్షేత్రములు కాన నిట్టి నిరూపణమునకు వాఙ్మయసేవకులు తెలిసినంతవఱకుఁ బనిచేయుట కర్తవ్యము.”

(ఆంధ్రపత్రిక సా. అ. రౌద్రి, ఆశ్వ, బ ౧౦ మి; 704 పుట కవిజీవితములను చూడుఁడు)

నరసింహశతకమునుండి కొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. ఇది చాలజనసమ్మతి నొందినశతకరాజము:—

సీ. భువనరక్షకనిన్నుఁ బొగడనేరనినోరు, ప్రజ కరోచకమైన పాడుబొంద
సురవరార్చిత నిన్నుఁ జూడఁగోరనికనుల్, జలములోపలి నెల్లిసరపుగుండ్లు
శ్రీరమాధిపనీకు సేవజేయనిమేను, కూలి కమ్ముడుపోని కొలిమితిత్తి
వేడ్కతో నీకథల్ వినని కర్ణములైనఁ గ్రావశిలాదులఁ గలుగుతొలలు

పద్మలోచన నీమీఁద భక్తిలేని, మానవుఁడు రెండుపాదాల మహిషమయ్య
భూషణవికాస శ్రీధర్మ పురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర! 30

సీ. జందెమింపుగ వేసి సంధ్యవార్చిననేమి, బ్రహ్మ మెఱుఁగకున్న బ్రాహ్మఁడౌనె
తిరుమణి శ్రీచూర్ణ గురురేఖలిడనేమి, విష్ణు నెఱుఁగకున్న వైష్ణవుండె
బూదిని నుదుటను బూసికొనిననేమి, శంభు నెఱుగకున్న శైవజనుఁడె
కాషాయవస్త్రాలు గట్టి కప్పిననేమి, యాశ ఉడుగకున్న యతివరుండె

యిట్టి లౌకికవేషాలు గట్టుకొనిన, గురునిఁజెందక సన్ముక్తి దొరకఁబోదు
భూషణవికాస! శ్రీధర్మ పురనివాస!, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర! 38

సీ. కమలలోచన నన్నుఁ గన్నతండ్రివిగాన, నిన్ను నేమఱకుంటి నేనువిడక
యుదరపోషణమునకొకరి నేనాశింప, నేర నాకన్నంబు నీవునడపు
పెట్టలేనంటివా పిన్నపెద్దలలోనఁ, దగవుకిప్పుడు దీయఁ దలఁచినాను
ధనముభారంబైనఁ దలకిరీటము నమ్మి, కుండలంబులు పైడిగొలుసు లమ్మి
కొనకు నీశంఖచక్రముల్ కుదువఁబెట్టి, గ్రాసమిప్పించి పోషించు కపటముడిగి
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!॥ 56

సీ. నీభక్తులనుగండ్ల నిండఁజూచియు రెండు, చేతులజోహారు చేయువాఁడు
నేర్పుతోనెవరైన నీకథల్ చెప్పంగ, వినయమొప్పఁగ జాల వినెడువాఁడు
తనగృహంబునకు నీదాసులు రాఁజూచి, పీటపైఁ గూర్చుండఁబెట్టువాఁడు
నీసేవకులజాతి నీతు లెన్నక చాల, దాసోహమనిచేరఁ దలఁచువాఁడు
పరమభక్తుండు ధన్యుండు భానుతేజ, వానిఁగనుఁగొన్నఁ బుణ్యంబు వసుధలోన
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ దురితదూర!॥ 46

సీ. జీమూతవర్ణ నీమోముతో సరిరాక, కమలారి యతికళంకమునఁబడియె
సొగసైన నీనేత్ర యుగముతో సరిరాక, నళినబృందము నీళ్లనడుమఁ జేరె
కరిరాజవరద నీగళముతో సరిరాక, పెద్దశంఖము బొబ్బ వెట్టఁదొడఁగె
శ్రీపతి నీదివ్య రూపుతో సరిరాక, పుష్పబాణుఁడు నీకుఁ బుత్రుఁడయ్యె
యిందిరాదేవి నిన్ను మోహించివిడక. నీకుఁ బట్టంపురాణిగ నెగడెనయ్య.
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!॥ 78

ఇతఁడు వందికులమువాఁడేమో యని శైలినిఁబట్టి యనుమానించుచున్నాను. కవి క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును.

మల్లనయోగి

ఈతఁడు వేమనతరగతికిఁ జేరిన వేదాంతి. ఈతనిఁగూర్చి యీక్రిందికథ వాచకములో నున్నట్లు గ్రంథప్రకాశకులు వ్రాసియున్నారు:—

"వీరు (మల్లనయోగి) కళింగరాజ్యమునందు పర్లాకిమిడిప్రాంతమునం దుండిన విశ్వకర్మవంశజులు; ఈయోగి యోగవిద్యాభ్యాసధురంధరుండై పెక్కు పద్యంబుల

రచియింపుచుఁ దన కవసానదశ సంభవించునప్పు డాప్రాంతములందలి పెద్దలతో "నే నీశరీరంబు విడిచి పర్లాకిమిడిరాజునింట జన్మించెద, నిందుకు నిదర్శనము నాసమాధిపైఁ బడి యీగ్రామపుఁజేరు ప్రవహించుటయే." యని వక్కాణించి దేహత్యాగుఁ డయ్యెననియుఁ బిదప గొన్నినాళ్లకు పర్లాకిమిడి జమీందారు నింట నొకమగశిశువు జనించిన ముహూర్తమునందే యాతని సమాధిపై నవాగణమగు నేటివెల్లువ ప్రవహింపఁగా నపు డక్కాలపు మహానుభావులందరు "మల్లనయోగియే యీజమీందారునింట నవతరించె" నని మహోల్లాసముగా జగంబులఁ జాటిరనియు నేటివఱ కక్కడక్కడ నీమహాయోగిపుంగవుని సాక్షి యొకయద్భుతకథఁ జెప్పుదురు. పై కథ యెట్లున్నను నీమల్లనయోగి నామాంకిత పద్యములు ఛందోవ్యాకరణ విరుద్ధపదపూరితములై, పండిత కర్ణకఠోరములై యున్నను గొన్ని నీతియుక్తములై వేదాంతోక్తి సమన్వితములై యుండుటఁబట్టి * *"

అని అల్లక వీరభద్రుఁడుగారు 1901 లో వ్రాసియుండిరి. ఈపద్యములు వారు ప్రజలకడ సేకరించి ముద్రించినట్లును ఇంకను గొన్ని తమకుఁ దెలియనివి మిగిలియుండు ననియు 166 పద్యములే ప్రకటించిరి. దీనినిఁబట్టి యీయోగి వేమనయోగివలెనే యనేక శతకములు వ్రాసినవాఁ డనవచ్చును.

మచ్చుకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

మల్లనయోగిశతకము.

క. మూఁటికి మూలము తానై, మూఁటికిఁ బాలోనుగాక మూఁటికివెలియై
మూఁటికి మూఁటికిఁ దుదఁగను, మాటికివిజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!

క. జ్ఞానామృతపరిపూరిత, మానసులను దెలియలేక మనుజాధముల
జ్ఞానధ్వాంతంబును మది, మానరు విజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!

క. దండకమండలువులు జడ, దండలు గాషాయములనుఁ దాల్చి చరించే
బండలు నింబార్థులు జన, మండలి విజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!, 59

రాచవేటికవి

ఇతఁ డొకతారావళిని వ్రాసెను. అది వేశ్యలను గర్హించునది. దీనికి గణికాగుణప్రవర్తనతారావళి యనిపేరు. ఇందలికటువుశబ్దము లనసభ్యములకు వెఱచికొఁబోలు కొంద ఱిది పఠనీయము కాదం

దురు. ఓసద్ధభీభత్సరసమును గురిపించి వేశ్యాలోకముపై యువకులమ నంబుల నసహ్యముకలిగించుటకు వ్రాయఁబడినదీనియందు తారకనా మోపదేశముండునా? వేశ్యలమాయలు, వారిశరీరములరోతలు, వా రవి కప్పుటకుఁ జేయుమెఱుఁగులు నిర్దయహృదయముతోఁ గవి వెల్ల డించెను. దానివలన నాతఁడు బుద్ధిహీనుఁ డనికాని, యశ్లీలపదప్రియుఁ డనికాని తలంపవచ్చునా? ఈ యసహ్యకర మైనకుళ్లు బయలుపెట్టినచో నిదియే మోక్షము మధురము నని లోకానుభవము• లేక పడిపోవుయు వకులు చెడకుండ నుండవలె ననియే కవియభిప్రాయము. "సరసవర హాస భువనరంజనవిలాస బుధజనోల్లాస చిరతనిపురనివాస!" యనుమ కుటముతో 27 పద్యముల తారావళిని వ్రాసినాఁడు. ఇతనికులశీలకాల ము లేమియుఁదెలియుటలేదు.

సీ. పొలుపారఁజక్కని ప్రూఁతపూసినవిషఁ, బులుసుమ్మి వెలవెలందులపలుకులు
మన్నారునున్నగా వెన్నమెత్తినశిలల్, సుమ్మి యావెలయాండ్ర నెమ్మనములు
చొక్కనూరిత్నాలు చెక్కసంకెలజుమ్మి, ధాత్రిని హారకామినులచేష్ట
లంగస్పర్శపములు రంగారుగ్రహములు, జుమ్మి బోగమువారి సోయగములు
గీ. కాంచినంతనె చిత్తవైకల్యమంటి, నంతనె ధనక్షయంబగు జంలటౌర
సరసవరహాస! భువనరంజనవిలాస, బుధజనోల్లాస చిరతనిపురనివాస||

ఇంతకంటె సరసముగ యువజననీతిబోధకముగ వేశ్యలయట్టు పుట్టానవాళ్ళు బయలుపడునట్లుగ నేసంఘసంస్కరణప్రియుఁడు చెప్పఁ గలఁడో యువకులు చెడిపోకుండఁగోరు నేనైతికుఁడు వ్రాయఁగలఁడో నే నెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఇట్టిగ్రంథము పఠనీయముకా దనుకొనుట మనసంఘనైర్మల్యమును సూచించుటకంటె మనసంస్కర్తలహృదయ దౌర్బల్యమునే యెక్కువుగ సూచించు నని నేనభిప్రాయపడుచున్నాను.

సీ. హితవునరప్పించి *తులచే మెప్పించి, కదిసి మోహముఁ దించి గారవించి
మాటలఁదేలించి మానముఁబాలించి, యుపముచే విత్తంబు నపహరించి
మదిని గఱించి బలి మమతలుపుట్టించి, కులికి కౌఁగిటఁజేర్చి కుస్తరించి
తుదలేమిగనివాని దూషించి తనయింటి, పరిచారునిగనెంచి పరిహసించి

గీ. పొమ్మనుచు బమ్మెరలి వాఁడు బోవకాళ్ళు, రాకయుండఁగ నేతురా రమణులరయ
సరసదరహాస! భువనరంజనవిలాస, బుధజనోల్లాస చిరుతనిపురనివాస!

ఇంతకంటె నీతిబోధక మైనపద్య మేమున్నది? వేశ్యాసంపర్కమువలన నింతకంటె నెక్కుడుకష్టము లెవ్వరు కన్నులకుఁ గట్టినట్లు చూపఁగలరు? వైజయంతీవిలాసాదులం దింతకంటె నేమిచెప్పిరి? పైపద్యము నందలి "యొక్కశబ్దము" దూష్య మనుకొందము. ఆపద ముచ్చరించి నంతమాత్రమున యువకులు తత్పరాయణు లగుదురా? రతిమన్మథనాటక మనుసంస్కృతనాటకము పేరునందే యీశబ్ద మున్నదే? కాక బాలుర కీపద మర్థమే తెలియదు. యువకుల కందలిస్వారస్యమే తెలిసియుండును. వారు సభ్య మైనపైశబ్దోచ్చారణమాత్రముననే కచ్చలువిడి పరువులెత్తుదురా? ఇదిమన దౌర్భాగ్యదశ! మనసంఘముమన వాఙ్మయమునుగూడ "బూత"నుకొనుపాశ్చాత్యనాగరకత వ్రాఁత!

నాయభిప్రాయముచే నించుక జుగుప్సాకరము లగుపదములున్నను దేశము మేలుఁగోరువారు గణికాగుణప్రవర్తనతారావళిని యువకులందఱుచేతను బఠింపఁజేసి హృదయమునకుఁ బట్టునట్లును, వేశ్యాసంపర్కమువలనఁ గలుగునష్టముల నింకజుగుప్సాకరముగ నుండునట్లువర్ణించునట్లు కవుల బ్రోత్సహించునట్లును జేయవలె నని మనవిచేయుచున్నాను. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వుఁడు కావచ్చును.

పావులూరి మల్లన

ఇతఁడు గణితశాస్త్రమును రచించినయాతఁడు (గోత్రభేద ముండుటచే) గానేరఁడు. భద్రాద్రిరామశతకము వ్రాసిన యీపావులూరి మల్లన్న మఱియొకఁడు. శతకాంతమునఁ దన్నుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనినాఁడు:—

క. రామవరపావులూరి, స్వామివినీవనుచు నమ్మి శతకశుభకృతిన్
బ్రేమరచియించితినిగొను, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా!

క. శ్రీమహితపావులూరి ను, ధాముఁడు రామన్నమంత్రి తనయుఁడకవి సు
త్రామఁడ మల్లనసచివుఁడ, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా॥ 1024

క. సోమార్క నేత్రవిను నే, నీమహివాసిష్ఠగోత్ర హిమకరుడనుచు
శ్రీమీర నిన్నుఁగొల్చెద, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా॥ 103

క. స్వామీధరఁ బాపమకున్, రామనకుంబుత్రకుఁడను రమణీయగుణో
ద్దాముఁడ నాపస్తంబుఁడ॥శ్రీ॥ 104

పైవివరములవలన నీతఁడు పావులూరివాస్యుఁడని రామన్న మంత్రి, పాపమ్మలకుఁ బుత్రుఁడని, వాసిష్ఠగోత్రుఁడు నాపస్తంబసూత్రుఁడునని తెలియుచున్నది. గార్గ్యగోత్రోద్భవుఁడగు గణితశాస్త్రపు మల్లనవ శీకులమని చెప్పుకొను ఉన్నవ వా రార్వేలనియోగులుగా నున్నారు. ఈపావులూరివారే శాఖాబ్రాహ్మణులో స్పష్టముగ నిర్ణయముకాదు. గుంటూరుమండలము బాపట్లతాలూకాలో నున్నపావులూరే యీయిద్దఱు మల్లన్నల వాసస్థానమును గావలసియున్నది.

క. ఇలఁ గమ్మనాటిలోపల, విలసిల్లిన పావులూరి విభుఁడను సూత్రా
కలితాపస్తంబద్విజ కులతిలకుఁడ వినుతగార్గ్య గోత్రోద్భవుఁడన్.

అను పద్యమువలన గుంటూరు మండలమునందలి బాపట్ల తాలూకాప్రాంతము మొదటిమల్లనకాలమునాటికే కమ్మనాడని పేరు పొందినది. ఆపావులూరిమల్లన్నతన్నుఁగూర్చి వ్రాసికొనినవివరము లివి.

శ్రీవెలయుందు శివ్వనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యదేవుఁడున్
ధీనిధి ప్రోలనార్యుఁడును దేజమున న్రవితుల్యులైన యా
సూనుల నల్వురం బడసె నూరిజనస్తుతులైన సత్య వి
జ్ఞానులు పద్మగర్భవదనంబులు నాలుగుఁ బోలు వారిలోన్.
శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుఁడై చనురాజరాజభూ
పాలుచేతఁ బీఠపురిపార్శ్వమునన్ నవఖండవాడ యన్
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసె భూరిజనస్తుతుఁడైన సత్కళా
శీలుఁడు రాజపూజితుఁడు శివ్వనపుత్రుఁడు మల్లఁ డున్నతిన్.

ఈపావులూరి మల్లన్నతలిదండ్రులుసివ్వన్న గౌరమలు. శతకకవియగు మల్లన్నపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

క. రామరాజాధిరాజ, శ్రీమణి నూపురపదాబ్జ శ్రీగవితేజా
వామనవరకుశశయనా శ్రీ 27

క. రామజనదేకవీరా, శ్రీమదయోధ్యావిహార శివజపిత గుణా
సామోదసార్వభౌమా శ్రీ. 28

క. రామా రాజకులాగ్రణి, రామా నాచక్కనయ్య రఘునాథయ్యా
రామానాప్రియదైవమ శ్రీ॥ 32

క. రామా మీ తిరువడిఘలు, చామంతిని పుష్పములను చంపకములచేఁ
గావించి పూజజేసెద శ్రీ. 39

క. రామా నాయిలువేలుప, రామా హరి రామ ఘోర రావణహరణా
రామా సాకేతరామా శ్రీ॥ 44

క. కామితఫలదుఁడవంచును, నేమిమ్ముల నాశ్రయించి నిరుపమభక్తిన్
నామోచ్చారణఁ జేసెద॥ శ్రీ॥ 65

క. వామనరూపము తోడుత, భూమంతయు నేలుచున్న భూబలెంద్రునిన్
నీమాయచేతఁ ద్రొక్కవె॥ శ్రీ॥ 85

క. రామునికన్నను రెండవ, సామియులేఁడనుచు నీవె సర్వంబనుచున్
వేమారు విన్నవించెద॥ శ్రీ॥ 98

క. శ్రీమదయోధ్యానాయక, కోమలనీలాభ్రదేహ ధ్వజపునుతా
శ్రీమారుతసుతుసేవిత॥ శ్రీ॥ 100

ఈశతకము కేవల స్తుతినామాత్మకము. కవి క్రీ॥శ॥ 1750 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చును. ఇత్తువు, కన్నను, ఇచ్చే, ఈమని (=ఇమ్మని), భూమంతయు, నిత్యాది గ్రామ్యభాషారూపములు వాడి యున్నాఁడు. అంత మంచిశతకము కాదు.

రాయభట్టు వీరరాఘవకవి.

ఇతఁడు కస్తూరిరంగశతకమును రచియించెను. "శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!" అను మకు

టము గలిగి భక్తిరసప్రధానముగ నుండును. ఈశతక మేకారణము ననో 75పద్యములుమాత్రము రచియింపఁబడఁగా వడ్డేపు కామరా జనుకవి తక్కినపద్యముల నిటీవల పూర్తిచేసెను.

సీ. రావణుపుడఁగాల్చె నీవు పంచినక్రోఁతి, బండస్త్రీఁ జేసె నీపదపుబూతి
సేస్తకాఁడెప్పుడు నీకుఁ బురారాతి. తొగలకుఁ బగతుని సోఁ సుజాతి
అఖిలాండభాతి నీయుక్తి పరంజ్యోతి, యొసఁగి దాసులకు నీపేరువిభూతి
దశకంఠుమీఁద నీదుశరచిత్రస్వాతి, జడిగురిపించిన స్వామివైతి
గీ. సేతుశీతాచల ఖ్యాతిజేసితి జగ, ద్రొంగవైనావు నాచేత దొరకితిపతి
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!

ఇట్లు వీరరాఘవునిపద్యము లంత్యనియమసంయుక్తములై యుండును. కొన్ని యంత్యనియమములు లేకే వ్రాసెను.

ఉగాదిసంచిక (10. 125పుట)లో నిట్లున్నది.

"కస్తూరిరంగశతకము, జలక్రీడానాటకము, కృష్ణలీలలు నున్నగు గ్రంథములు రచించి ప్రఖ్యాతివహించిన రాయభట్టు వీరరాఘవరాజకవి. × × మున్నగు విద్వాంసులు వెలనాడున నుండిరి."

రాయభట్టువా రున్నగ్రామము గుంటూరుజిల్లా, బాపట్లతాలూకా చుండూరుగ్రామ సమీపమున నున్న మోదుకూరుగ్రామము. బహుశః యీకవి యచ్చటివాఁడే కావచ్చును. ఈకవి క్రీ॥శ॥ 1800 కంటెఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును.

ఇరువురశైలియుఁ దెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కస్తూరిరంగశతకము.

సీ. పుండరీకదళాక్ష భువనమోహనరక్ష, స్యందనతార్క్ష్య చారువక్ష
నవనీతఘృతభక్ష నారాయణాధ్యక్ష, తేజోజగద్రక్ష దీనరక్ష
వితతజటీక్ష శ్రితజనసురపక్ష, పాండవపక్ష రావణవిపక్ష
రిపుగజహర్యక్ష నృపవమోహవిచక్ష, దారుణకక్ష కోదండదీక్ష
దాసజనతీక్ష మిమ్ముఁ దలంపవేక్ష, గౌతమీసతి పురాకృత శాపమోక్ష
శత్రుమదభంగ నవఘనశ్యామలాంగ, సూరిచిత్తాబ్జభృంగ కస్తూరిరంగ!

సీ. వేదాంత సిద్ధాంత విమలతరస్వాంత, సలలితశాంత దాసానుమంత
ఇందిరసత్కాంత వందిత బలవంత, అప్రమేయానంత యమితదంత
రావణకుంభకర్ణాగ్ని వర్ణకృతాంత, జేరితి మీచెంత జీరికొంత
మేపమేనాజాంతనో పుణ్యగుణవంత, పరమాత్మ వనియెంతు భక్తులెంత
వేడుచున్నారు యిసుమింత విడువ నెంత, గొప్పవాఁడవు నిన్నెంచి కోరికొంత
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!!

సీ. అత్తరాధికమిత్త యబ్ధినీకునగడ్త, నీపదంబులెపాడ్త నిన్నువేడ్త
నీదాసులనుకూడ్త నింగినీతలగడ్త, నీపదంబులె వేడ్త నిన్నుగాడ్త
శేరుగట్టినచాడ్త చిక్కునిక్కుయుపుడ్త, రామూడనాతోడ్త రావువేడ్త
నరులవేడగనోడ్త దురితంబు నేవేడ్త, నీవుమెచ్చగనాడ్త నిజమెయడ్త
నీకుఁ బ్రత్యుత్తరంబిస్తె యిపుడెజడ్త, అధిక సిరులియ్యకున్న నిన్నిపుడెతిడ్త
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!!

---

౨. వాడ్రేవు కామరాజు.

సీ. పారిజాతముఁ దెచ్చి పడతి రుక్మిణికిచ్చి, యల సత్యభామకు నాశఁబుచ్చి
అర్ధాంగియైయున్న యాదిలక్ష్మియుసదా, యింటింట నివసించు యించుమించు
పరస్త్రీలతో నీవు భాషింపుచుండిన, భద్రవిన్పుండును పొంచిపొంచి
కవులు నీపైకృతుల్ కానుకగానిచ్చి, బాగుగా కాలంబు జాగుబుచ్చి
సోమసుందర నాపైనఁ బ్రేమ బెంచి, స్వామి కృపజూడకున్న నీకేమిమంచి
శత్రుమదభంగ! నవఘన శ్యామలాంగ!, సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ||

సీ. ఏమయ్య రావయ్య యింతజాగేలయ్య, పవళించవయ్య నాప్రక్కనయ్య
కయ్యంబులేలయ్య కడునవ్వుగాదయ్య, నేను నీకనుమాయ నూననయ్య
యేమయ్య నీదయ రానియ్యవేమయ్య, తూగుటుయ్యాలలోఁ నూఁగవయ్య
రతియందు శ్రమచేత రంజిల్లినావయ్య. దాహమిచ్చితి నాదు మానవయ్య
అనుచునీతోను భామలు నాడిరయ్య, పదిలముగ నన్నుఁ బ్రోవక పదలనయ్య
శత్రుమదభంగ! నవఘన శ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ||

సీ. నీనామమధురంబు నిరతంబుఁ గ్రోలిన, నిరుపమానందంబు నెఱపుచుండు
నీపదధ్యానంబు నేఁ బ్రొద్దుఁ జేసిన భువనోన్నతత్వంబుఁ బొందుచుండు
నీపేరు సేకృతి నేపారఁ జేసిన, చిరకాలపదవినిఁ జెందుచుండు
నీనామ మెప్పుడు నేవేళ నడిపిన, ఘోరపాపంబులు జేరకుండు
నీస్వరూపము నఖిలంబు నిండియుండు, చింత చేసిన నరుఁడు నీచెంతనుండు
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ! 112

బాణాల వీరశరభేంద్రుఁడు.

ఇతఁ డగసాలికులమునకుఁ జెందినవాఁడు. "బాణాలవంశదీపక సనాతనగోత్రమువాఁడ" ననుచున్నాఁడు. "ప్రశస్త భూప్రతిపాలకుఁ" డైన వీరశరభేంద్రుఁడఁట! "నిత్య కోటిలింగాలను" బూజఁ జేసి శతకంబు రచించితి ననుచున్నాఁడు. ప్రథమకబళములోనే మక్షికమువలె మొదటి పద్యములోనే యతి తప్పినది.

"రాజితకాళహస్తి మణిగోపుర సాంబశివా మహాప్రభో!" "సాంబశివా మహాప్రభో" యనునదియే మకుటము. ఇతనికవిత్వము నిర్దుష్ట భాషలో లేదు. దుష్టసమాసములు, ధూర్జటియభిప్రాయచౌర్యములు, గ్రామ్యోక్తులు కన్పట్టుచున్నవి. కొన్ని లేఖకప్రమాదము లైయుండ వచ్చును. ధూర్జటిపద్యముల కిది పోలికఁ దెచ్చుటకైన వీలులేని దైనను కొన్ని పద్యములు భక్తిరసప్రతిపాదకములై యున్నవి. భక్తున కుండవలసిన యావేశముగాని, నూతనాభిప్రాయప్రకటనముగాని, కన్పట్టదు. ఇటీవలఁ బాడైనశతకములకంటె మిన్నగ నున్నది. కొన్ని పద్యములు మృదుశైలి నున్నవి. ఇతఁడు భద్రయపుత్రుఁడు. కాళహస్తివాసుఁడై యుండును. ఆప్రాంతమునందలి సువర్ణముఖినదిపే రెత్తినాఁడు. శైలి కొఱకు రెండుపద్యములఁ జూపెదను. ఇతఁడు పద్యము లన్నియు "విశ్వకర్మకుల భూషణుఁడు" కావునఁ బంచపాదులుగా దింపినాఁడు.

ఉ. పిత్తళి హేమమౌనె యది యెన్నిపుటంబులు వేసి చూచినన్
ఇత్తడి యిత్తడేని నిధియెక్కువసొమ్మకు నష్టిచేటు నా
యిత్తడి పైడియౌనె యిది యస్య మెఱుంగక రిత్తవేఁపులన్
సత్తుగఁ బూజఁజేసెదను సద్గురుపాదము నమ్మకుండినా
ఉత్తది కాళహస్తివృషభేశ్వర! సాంబశివా! మహాప్రభూ!

చచ్చిచెడి పద్యమగుచున్న దేకాని సాఫులేదు. సంతనాలేదు.

ఉ. నెత్తిన గంగయుండ శిఖినేత్రమునం దనిలుండు నుండ నీ
యెత్తునధాన్య ముండ మఱియెత్తుగ చేతను పాత్రయుండ నీ
పొత్తున గూఁడు వండుకొని చోద్యముగా భుజియింపరాదె యీ
పిత్తమ కేమి జోగివలె భిక్షకుఁ బోవఁగ నేమి వట్టిదే
దిట్టవు కాళహస్తి నుతదిక్పతి! సాంబశివా! మహాప్రభూ!

ఇట్టియభిప్రాయచౌర్యము లున్నపద్యములు కొన్ని కొంచెముగా సాఫుగా నడచినవి. కవిత్వ మంతఁగాఁ బ్రౌఢమైనది కాదని నాయభిప్రాయము. విశ్వబ్రాహ్మణుల మనుకొనునట్టి యీకంసాలురు వ్రాసినశతకములు పెక్కు లున్నవి. ఈతఁడే వ్రాసిన "దూతసందేశవిషయికమైనశృంగారసీసశతకము" విరహిణీశతకములజాతిలోని దగు వ్రాఁతప్రతి (11-౯-20) ఓ. లై. యందుఁ గనఁబడుచున్నది. దానిపేరు గోరంట్లమాధవశతకము.

సీ. శ్రీసరోజానన వాసుదేవస్తుత వి, లాసభాసురయతి ప్రాసదిట్ట
కవిమనోహర నిమిష కవిధనంజయ యాంధ్ర, కవిసుభారస చిత్ర కవినిఘంటు
శబ్దలక్షణసూత్ర శబ్దపోషణజంట, శబ్దగుంభన తెనుఁగు శబ్దశాస్త్ర
నవనిదానప్రజ్ఞ నాటకాలంకార, గీతప్రబంధ సంగీతలలిత
విజయములనిచ్చి బాణాల వీరశరభ, కవినిరక్షించి పరసతి కడకుఁజేర
మగువ వినవమ్మ గోరంట్ల మాధవుణ్ణి, తోడుకొని వేగరావమ్మ తోయజాక్షి!

చేమకూరి అప్పన ననుసరించి సారంగధరచరిత్రము ద్విపదకావ్యముగ వ్రాసినబాణాల శంభుదాసుఁ డీతనికి బంధుఁడై యుండును. ఆతనిప్రౌఢిమ యీశతకకర్తకు లేదు. శంభుదాసుఁడు తనది "గౌతమగోత్ర" మని చెప్పుకొనెను.

"ద్వి. శాశ్వతంబుగ భూమి చక్రంబునందు
విశ్వకర్మావతార విజ్ఞానమూర్తి
తలపఁగా మేటి గౌతమగోత్రపరుఁడు
వలనొప్పబాణాల వంశాబ్ధిచంద్రు॥"

పల్లికొండ గోపాలుఁ డీశంభుదాసుగురువు. అయ్యప్పతండ్రి; నాగమాంబతల్లి; శంభువరప్రసాది.

ఈశతకకవి తనది సనాతనగోత్ర మనుచున్నాఁడు. పూర్వులైన యగసాలెకులమువారు తాము విశ్వకర్మవంశజుల మనిరికాని బ్రాహ్మణుల మని వ్రాయరైరి. విశ్వబ్రాహ్మణశబ్దము వ్యాకరణసాధితము కాదని కొందఱమతము.

తాడేపల్లి పానకాలరాయఁడు.

"ఈతనిపేరఁ బెక్కు శతకములును వైద్యగ్రంథ మొకటియుఁ గనఁబడుచున్నవి. (1) మానసబోధశతకము (2) చిత్తబోధశతకము (3) పార్థసారథిశతకము (4) రామశతకము (5) లక్ష్మీదేవిశతకము (6) నృసింహస్వామిశతకము (7) రుక్మిణీపతిశతకము (8) నేత్రదర్పణ మను వైద్యగ్రంథమును వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. దేవకీనందనశతకాదులు రాజమహేంద్రవరపు వర్తకులు పానకాలరాయకృతము లని ప్రకటించినది ప్రమాదము. ఈతనిగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్న విషయములఁ బరీక్షించుకొందము. ఒకప్పు డీతనిఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసియుంటిని:—

"ఇతఁడు మానసబోధశతక మనుభక్తిరసప్రధాన మగుశతకమును రచియించెను. "మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!" యను మకుటము గల యీశతకము పండితపామరజనరంజకమై యాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతిగల్గి మంచిప్రచారము నొందియున్నది. ఇతఁడు నేత్రదర్పణము, చిత్తబోధశతకము, దేవకీనందనశతకము మొదలగు గ్రంథములు వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇతఁడు శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. తాడేపల్లి రంగామాత్యవంశజుఁడు. "పటుశాస్త్రసంఖ్యావనీదేవకులాగ్రగణ్యుఁడ" గుట నాఱువేల నియోగి నని కవియభిప్రాయ మైయుండును. రంగామాత్యునికొడుకు రాజపూజ్యుఁ డగు సుబ్బారాయఁడు. అతనికొడుకు వెంకన్న. వెంకన్న భార్య మహాలక్ష్మాంబ. ఈదంపతులకు (1) వేంకటరాయ (2) సీతాపతిరాయ (3) పానకాలరాయ లనుముగ్గురుకొడుకు లుదయించిరి. ఇందుఁగడపటివాఁడు మనకవి. "అఖిలరాజాధిరాజసభాంతరాగ్రపూజితుఁడఁట!" "వారెవ్వరో? ఆరాజులఁ బేర్కొనియుండిన నీతనికాలనిర్ణయమునకు వీలుండెడిది. ఈయన హరిభక్తుఁ డని యీ క్రిందిపద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుఁ డంచితపటుశాస్త్రసం, ఖ్యావనీదేవకులాగ్రగణ్యుఁ
డగు తాడెపల్లి రంగామాత్యపుత్రుండు, రాజపూజ్యుఁడు సుబ్బరాయఁడతని
తనయుఁడౌ వేంకన్నకును మహాలక్ష్మాంబ, కును తనూజులము ముగ్గురము నందు
చెలఁగి వేంకటరాయ శ్రీ సీతపతిరాయ, లకు సహోదరుఁడ నేఁ బ్రకటముగను

గీ. పానకాలరాయఁ డనువాఁడ భవ్యయశుఁడ, నఖిలరాజాధిరాజ సభాంతరాగ్ర
పూజితుఁడ సర్వవిద్యావిరాజితుఁడను, సుజనసేవ్యుఁడ హరిభక్తిసుమహితుఁడను.

ఇతనిగద్యమువలన నితఁడు వేణుగోపాలభక్తుఁ డనియు రంగయామాత్యపుత్రుఁ డనియుఁదెలియుచున్నది. ఇది లేఖకప్రమాదమై యుండును. రంగామాత్యునకుఁ బ్రపౌత్రుఁడుకాని పుత్రుఁడుఁకాఁడు. ఒకవేళ వెంకన్న రంగామాత్యుని మనుమఁడు కావునఁ బానకాలరాయనితండ్రి యగువెంకన్నకు రంగన్నయను మాఱుపే రుండెనేమో తెలియదు.

ఇతఁడు కొండవీటి నీ విధముగ వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ. రాజాధిరాజ విరాజిత సత్సభ, పాటిల్లినది కొండవీటిసీమ
సకలవర్ణాశ్రమాచార సత్కర్మబా, హాటమైనది కొండవీటిసీమ
సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యల నిరా, ఘాటమైనది కొండవీటిసీమ
అతులితానర్ఘ్యవజ్రాకరవితతిచేఁ, బాటిల్లినది కొండవీటిసీమ

గీ. ప్రకటితైశ్వర్య సౌఖ్య సంపదలఁగొదల, నఖిలజనముల కానంద మతిశయిల్లు
జగతి నేఁబదియాఱు దేశములలోన, నీటుగా నెన్నఁదగు కొండవీటిసీమ!

(నేత్రదర్పణము.)

ఆహా! కొండవీటి యదృష్టము! శ్రీనాథాది మహాకవులచేఁ బొగడ్తఁబొందినదే కాక "మననాహరిపాదము లాశ్రయింపుమా!" అను శతకరాజమును వ్రాసిన భక్తునిచేఁ గూడఁ బొగడ్తగన్నది. పొగడ్తఁగనుటయే గాదు. ఆకవినే కన్నది. కొండవీటియదృష్టము చూడుఁడు! గ్రంథకర్త వ్రాసెను.

"వ. అట్టిసీమాప్రదేశమున నుదగ్భాగంబున నింద్రకీలాచలంబును మధ్యప్రదేశంబు మంగళాచలంబునం గల కృష్ణానదీతీరంబున"

బెజవాడనుండి రైలుమీఁద గుంటూరు వెళ్లినవారికిఁ గృష్ణవంతెన దాటినతోడనే తాడేపల్లి – పిమ్మట మంగళగిరి – స్టేషను లున్న సంగతి విశదమే. ఈతాడేపల్లి మనకవి జన్మస్థానము. కృష్ణకూడ గోదావరితో సమముగఁ గాకపోయినను మహాకవులఁ గొందఱ తన పావనశీతలజలంబులఁ బెంచినది! తనజన్మస్థానమును గవి యెట్లు వర్ణించుకొనుచున్నాఁడో చూడుఁడు. నేనొకసారి యిటకు రైలుమీఁద స్టేషనులు రాకపోఁగా వెడలితిని. కాని పానకాలరాయనిజన్మస్థానమని యెఱుఁగలేదు. మానసబోధశతకము పుట్టినగ్రామ మని యెఱుఁగలేదు. ఇప్పుడాతాడేపల్లి కవికంటె నాకు మనోహరముగ దృగ్గోచరమగుచున్నది. ఆతనివాక్యములనే వినుఁడు.

క. పదిరెండు పర్వతంబులు, విదితంబుగ నదులు రెండు విభుఁడున్నృసింహుం
డదనైన దుర్గమొక్కటి, పదపడి నుదమలరు తాడెపల్లి ధరిత్రిన్

జన్మస్థాన మని యతిశయము వ్రాయలేదు. సత్యమునే వర్ణించినాఁడు. నా కిదివఱకుఁగూడ నాప్రదేశముపై మనమున నొకవిధమైన యభిమాన ముండెడిది. దానికిఁ గారణ మెఱుఁగనైతిని.

ఈతని నామముకూడ మంగళగిరి పానకాలరాయనిదే యని సులభముగ మన మూహింపఁగలము. ఈతఁడు జన్మదేశముపైఁగల

యభిమానముచే వ్రాసి మన కాహ్లాద మొదవించు నీపద్యమును దిలకింపుఁడు.

చ. తిరుమలలోఁ బ్రభాతవిధిఁ, దీర్చి నీలగిరిన్ భుజించి శే
 షరగిరిఁ జందనం బలఁది, చల్లనిదాహము మంగళాద్రిలో
 గురుకుచిఁ ద్రావి రంగపురిఁ, గోమలితోఁ బవళించునట్టియా
 సరసునిఁ జేర నీవు! మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!

తిరుపతిలోఁ గాల్యకృత్యములు తీర్చుకొని జగన్నాథమున భుజించి- సింహాచలములో గంధ మలందుకొని- (భోజనమునకుఁ బిమ్మటఁ జందనమును బూయించుచున్నాఁడు. సింహాచలములో నరసింహామూర్తి యొడలికాకలడఁగ నెప్పుడును గంధముపూయుట ప్రసిద్ధము) మంగళగిరిలో (తన జన్మస్థానముచెంత) తీయని పానకముఁ ద్రావించి ప్రయాణబడలికలు తీర్చుచున్నాఁడు. ఈ పెత్త్రిభగవంతుని నిత్యప్రయాణమునకుఁ గవి తన జన్మస్థానముచెంత భగవంతునికొఱకుఁ జలివేంద్రి పెట్టుచున్నాఁడు. ఆహా! కవి భక్తివర్ణనాతీతము! శ్రీరంగమున నామక్త్రమాల్యదలో "నప్పిన్నది." పెండ్లియైనది కావున నామెను జేరి సుఖింపఁ శయనింపఁ బోవునట్టి శ్రీహరిని మనసా ఆశ్రయింపుము!" పద్యమునందలి భావములు మధురము లని చెప్పుట సూర్యుని కాగడాత్రోఁ జూపుట కావున నింతతో విరమించెదను.

చ. నిలయముగాలఁగా జముఁడు నీటికిన్నై యిలఁ ద్రవ్వునట్లు నీ
 విల నవసానవేళఁ బరమేశ్వరుఁగొల్చి తరింతునంచు నా
 పలఁబడ నేలనేఁడె హరి సర్వశరణ్య రమేశ! కావవే
 జలజదళాక్ష యంచు మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!

పానకాలరాయఁడు పానకమువంటి తీయనిపద్యముల వ్రాసి భక్తిరసమున ముంచివేసినది సత్యము" (7-7-1918)

పానకాలరాయఁడు వ్రాసినచిత్తబోధశతకమును మిక్కిలి రమ్యముగనున్నది. నేత్రదర్పణమును నేఁజూచితిని. మానసబోధశతకశైలితోఁ బోలికలేకయున్నది. ఆంధ్రనాయకశతకకర్త తనశతకము

కడపటిపద్యములోఁ దానొక మానసబోధశతకము వ్రాసితి నని చెప్పుకొనినాఁడు. మకుటము "మనసా హరిపాదములాశ్రయింపుమా" అని వ్రాసితి ననినాఁడు. అందువలన నీశతకకర్త లిర్వురిలో నొకరు దొంగ కావలసియుండె నని నేను వ్రాసియుంటిని. ఇది సందేహమే కాని దానిని సిద్ధాంతీకరించుటకుఁ దగినంత బలమైనసాక్ష్యము లేదు. ఈసందేహమును భావిపరిశోధకులు గమనించెదరుగాక! శతకముల కవియే వైద్యగ్రంథకర్త యనుటకు రుక్మిణీపతిశతకమునందలి 100 పద్యము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

1. మానసబోధశతకము.

ఉ. గోవు లనేకవర్ణములఁ గ్రుమ్మరుఁ బాలొకటైనభంగి నా
నావిధభూషణంబుల ఘనస్థితిఁగాంచు కడానిమాడ్కి లో
కావళిలోనఁ దాను దదాకృతి లోకము లయ్యు నంతరా
త్మావహుఁ డచ్యుతుండు మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా॥

2. చిత్తబోధశతకము.

ఆంధ్రనాయకశతకము నందలిపద్యకథ కలది.

చ. విరిసరులీయఁగైకొనుచు వింత నెఱుల్ సరులందుఁగాంచి భూ
వరుఁడలుఁగఁగ దదర్చకునివాక్యము నిక్కముగా శిరోజముల్
విరివిగఁజూపి యాబెడదవీడఁగఁ జేసెను మున్ను కాకుళాం
తరమున నట్టి శ్రీహరిపదమ్ములు కోరిభజింపు చిత్తమా!

ఈకథ శివపరముగ రాజోలుతాలూకా పలివెలలో "కొప్పులింగేశ్వరునిపేర" నున్నది. కూచిమంచి సోమసుందరకవి కొప్పులింగేశ్వరశతకముఁజూడుఁడు.

3. శ్రీరుక్మిణీపతిశతకము.

చ. తనువను నావయందు విశదంబుగ హృద్ధ్వజమూని నీదుసే
వనపు దృఢాంబరంబు తెరకట్టి భవమ్మను నిష్టయన్ బ్రభం
జనగతి జ్ఞానమార్గమున సంసరణాంబుధిదాటి ముక్తిగై
కొని సుఖియించ నిశ్చిందనుఁ గోరి వసించితి రుక్మిణీపతీ॥

4. మంగళగిరి నృసింహశతకము.

క. పరువడి రథసారథివై, యరిగణములఁ దునుమఁజేసి యాహవభూమిన్
నరునకు విజయము సంగిన, హరి నీసరియెవరు మంగళాద్రి నృసింహా! 99

5. పార్థసారథిశతకము.

చ. కడువడి బాణజాలములఁ గాసిలఁజేసెడి వానిచూడి దే
వెడిదపు చక్రధారిని భీష్మునిఁజంపుదు నిన్నుఁగాతున
న్విడువిడు మర్జునా యనుచు వింతగ గంతు లొనర్చునట్టి నీ
యడుగులఁ జూపవే దయ దయామృతనీరధి! పార్థసారథీ! 24

ఇందలి పోతన్నపదముల యనుకరణము చూచితిరిగదా! "తిరువలిక్కేణి పట్టణపతీ గుణనీరధి పార్థసారథీ!" 107 పద్యమువలన నీశతకము ప్రసిద్ధుఁడైన చెన్నపురిపార్థసారథిపై వ్రాసె నని తెలియుచున్నది. ఈతనిశతకము లింకనుగలవు. వైలికిఁ బైపద్యములు చాలు నని యింతతో విరమించుచున్నాను. కవికాలముమాత్రము తెలియలేదు. తెలిసినవారు ప్రకటించెదరుగాక!"

(ఆంధ్రపత్రిక సా.అ.)

వైలి కితనిశతకములనుండి యిప్పుడు మఱికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

చిత్తబోధశతకము.

ఉ. జారుని దుష్టవర్తనుని, సజ్జనదూరు నసత్యవాదినిన్
జోరుని లుబ్ధు నిర్దయుని, జూదరి బ్రాహ్మణవృత్తిఘాతకున్
గ్రూరుని ధర్మదూషకునిఁ, గూడక నిత్యము సర్వకల్మషో
త్తారకమైన శ్రీహరి పదమ్ములు గోరి భజించు చిత్తమా! 86

ఉ. గుఱ్ఱము నెక్కి క్రూరులగు, ఘూర్జర బర్బర పారసీకులన్
గొఱ్ఱెల వైవడిన్నఱికి, ఘోరతఁ బ్రకటప్రతాపియై
మొఱ్ఱలడంచి దేవతల, మ్రొక్కులు గైకొను సామిగల్గ నీ
తొఱ్ఱలవీడి శ్రీహరి, పదంబులు గోరి భజించు చిత్తమా! 98

చ. సకలపురాణసారరస, సంగ్రహ మీ శతకంబు గావునన్
ప్రకటముగా వినన్ జదువ, వ్రాయఁగ వారలు తత్త్వవేత్తలై
ప్రకృతిని దాఁటి బ్రహ్మమయి, భావముఁ గాంచుట కేమివింత సా
ధకమిదెయంచు శ్రీహరి. పదమ్ములఁ గోరి భజించుచిత్తమా! 10

మానసబోధశతకము.

ఉ. చక్కనివాఁడు సర్వగుణసంపదలుం గలవాఁడు భక్తిచేఁ
జిక్కెడువాఁడు లోకముల చిక్కెడలించెడివాఁడు దీనులన్
మిక్కిలిబ్రోచువాఁడు గననేర్చినఁ గన్పడువాఁడు కాన నీ
వక్కఱపాటుతోఁడ మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా! ||

చ. ఎఱుఁగవు ముక్తిమార్గమిది యెక్కడికర్మము దాపరించెఁ జే
టెఱుఁగని బోటి తామగని కింపుగఁ బెండ్లి యొనర్చినట్లు దు
ష్కరమగు కామ్యకర్మములఁ గాలముఁ బుచ్చెద వేల? బాపురే!
సరసముగాదు నీకు మనసా! హరి పాదములాశ్రయింపుమా! ||

ఉ. సర్వమయుండు విష్ణుఁడని చాటిన యాపసిబాలుఁ గావఁగా
శర్వముఖామరుల్ వొగడ స్తంభమునం బ్రభవించి నిష్ఠురా
ఖర్వనఖాళి దానవుని గర్భముఁ జీరిన శ్రీనృసింహుఁడే
సర్వఫలంబులిచ్చు మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా! ||

శ్రీరుక్మిణీపతిశతకము.

ఉ. లోకములెల్ల నీకడుపులోపలనుండఁగ లోకరక్షణా
లోకన తత్పరుండవయి లోకములో కమనీయగోపికా
లోకసుఖానుషంగ మెదలో గమియించితి వంచుపావకా
లోకముఖామరవ్రజములో గుఱికొల్చితి రుక్మిణీపతీ|| 55

చ. క్రతువులొనర్చిన న్గృహాలకానల నుగ్రతపంబుఁజేసినన్
వ్రతనిగమాగమార్థ్యయనవర్తనలన్ భువి మోక్ష మబ్బునే
సతతము తావకాంఘ్రిజలజంబుల భక్తినిఁ గొల్చు భక్తసం
తతులకుఁ గాక యొప్పుఁ దప్పమి నిశ్చితి రుక్మిణీపతీ|| 73

చ. మఱిజనింపలేక పలుమారును నీపదపంకజద్వయి
న్బోరలఁగ లేవనైతి పరిపూర్ణకృపారస దృష్టిదన్నక్రీ

పారలను బెట్టనేల తలఁపుల్ వలపుల్ నినుఁజేర్చి యాత్మలో
కెరలుచు నీవదిక్కనుచుఁ గేల్గవయెత్తితి రుక్మిణీపతీ॥ 95

చ. శ్రీనిధిమంగళాద్రి నరసింహున కింపుగ నుత్తరంపు కృ
ష్ణానదిచెంత తాడెపలి నాదగుగ్రామమునందు రాజస
న్మాన్యుఁడు వేంకటార్యునకు మానవతీమణి లక్ష్మిదేవికిన్
సూనుఁడనై జనించితి విశుద్ధతఁగాంచితి రుక్మిణీపతీ॥ 106

ఈకడపటిపద్యమువలన నేత్రిదర్పణకర్తయే యీశతకముల కర్తయని తెలియుచున్నది.

పార్థసారథిశతకము.

చ. సరసవచోవిలాస విలస, త్స్ఫుటకాంచనవాస భావ సం
భరితఘృణావికాస, పరిపాలితపాద సరోజదాస సుం
దరదర పాండుహాస, నిరతస్ఫురితామితకీర్తిభాస సం
గర రిపురాగ్నిరాస, మురకంఠవిఖండన పార్థసారథీ!

చ. పటుతర విస్ఫులింగముల భంగమహాత్త్వశయానలప్రభా
పటలమువోలె దిక్తటులఁ బర్వఁగదారుణవృత్తిజన్యలం
పటుఁడగు మేదినీసుతునిఁ బట్టి ధరాస్థలిఁ గూల్చినట్టి మీ
చటుల సుదర్శనంబునకు జాగిలిమ్రొక్కెద పార్థసారథీ! 56

చ. జముఁడ శఠుండ ధూర్తుఁడ నృశంసుఁడ దుష్టుఁడ కష్టుఁడన్దురా
త్ముఁడ నతిఘోరకల్మషుఁడ మూఢుఁడ దుర్భవసాగరంబునన్
బడలినవాఁడనాపతితపావన యోహరి యోయమాధ్వహా!
తడవుకఁ బ్రోవవేయనుచు దండముఁ బెట్టితి పార్థసారథీ! 193

లక్ష్మీదేవిశతకము.

క. సోమునిఁ గేరెడుమోమును, తామరలను మీరు కన్నుదమ్ములుగనని
న్నేమఱుపఁజాల తల్లీ, శ్రీమంగళశైలనారసింహుని రాణీ!॥ 39

క. కామాదివైరివర్గము, నామనమున నిరవుజేసినను వదలదయో
యేమనుచు విన్నవించెద, శ్రీమంగళశైలనారసింహునిరాణీ!॥ 63

క. కామాంతకాది త్రిదశులు, నీమందకటాక్షమునను నిరుపమగతులన్
కామితపదవులఁ గాన్చిరి, శ్రీమంగళశైలనారసింహునిరాణీ!॥ 93

శ్రీమంగళగిరి నృసింహస్వామివారిశతకము.

క. అరి శరదరధర ధర, ఖరకర సితకిరణ నయనకరివరవరదా
మురహర శుభకర పురహర, హరిహయవినుతా హ్వమంగళాద్రినృసింహా! 5

క. కరివరుఁ డురువడి మొఱయిడ, పరులిడి యరిమకరిఁ దఱిగి బరువడికరుణన్
విరివిగ మనిపిన వెఱవున, నరయుచు నన్నేలు మంగళాద్రినృసింహా! ॥ 52

క. కలుములచెలి యిల్లాలయి, నలుమొగములవేల్పు పెద్దసర్మలికొడుకై
చెలువగు పాపఁడ లియనై, య్యలకెడు నిన్ఁ గొలుతు మంగళాద్రినృసింహా!॥ 88

రామభద్రకవి.

ఈకవి జానకీపతిశతకము వ్రాసెను. ఇది చాలప్రాచీన మైనది. ఈశతకము నందలియీక్రిందిపద్యమువలనఁ గవి రామభద్రుఁ డని తలంప వీలగుచున్నది.

ఉ. ఈరసమేల నీకు వినుమేలిక నీవని నమ్మియుంటిఁ గా
నేరుపులేదు నావలన నేరము లన్నియుఁ గల్గియుండినన్
గూరిమి తల్లిదండ్రులకుఁ గోపము లుండునె రామభద్ర! నీ
పేరిటివాఁడసుమ్ము ననుఁ బ్రేమతోఁ జూడవె జానకీపతీ! 48

ఈయూహ సరియైన దయినచోఁ గవిపేరు తెలిసికొనినవార మగుచున్నాము. "రామరామనీమానితరామకీర్తనలుమానకచేసెద" ననుటచేతను, రామదాసుచరిత్రమునందీశతకపద్యము లుదాహరించుటచేతను రామదాసే దీనికర్తయా యని యనుమానము కలుగుచున్నది కాని శైలిలోఁ జాలభేద మున్నది. ఒంటిమెట్టరఘువీర, నారాయణ. మొదలగుశతకములపోలిక లున్నవి.

"శా. ఎవ్వనిచే సృజింపఁబడు నెవ్వనిచే లయమందు లీనమై
యెవ్వనియందునుండు జగ మెవ్వనిసన్నుతి సేయు దేవతల్

యెవ్వని గెల్తు రవ్విభున కీశ్వరు కార్థుల్య కనంతమూర్తికిన్
నెవ్వగమాన్పుచేయఁ గదె? నీరజలోచన జానకీపతీ. 66

ఇది పోతన్నగారిగజేంద్రమోక్షపద్యమేకదా!

ఈశతకము రామభద్రకవి కాని, రామచంద్రకవి కాని వ్రాసియుండవలెను. అది క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వము కావలెను. శైలికిఁగొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

జానకీపతిశతకము.

ఉ. చిలుకను బెంచి ముద్దులకు చేడియకుల్కుచు రామ రామ య
న్పలుకులు నేర్పుచున్ వలుకఁ బైఁబడి మోక్షమొసంగితంచు నే
పలుమర నీకథల్వినియు భక్తిని నామము లుచ్చరింపుచున్
బలమగు పాపబంధమునఁ బాఱఁగఁగంటిని జానకీపతీ.

ఉ. నమ్మితి రామచంద్ర మదినమ్మితి రాజకులేంద్ర మేలుగా
నమ్మితికీర్తిసాంద్ర కడునమ్మితిదాసచకోరచంద్ర నా
నమ్మికలేమి జేసెదవొ నమ్మఁగనర్హులు గానివారలన్
నమ్మనయాద యాబ్ధి (మతి)నమ్మితి నిన్ మదిజానకీపతీ.

ఉ. నమ్మిన నిన్నె నమ్మవలె నౌనది యట్లువిరోధితమ్మునిన్
నమ్మిన రాజుఁజేసితి వనాథులపాలిటి దైవరాయనే
నమ్మను అవ్వరిన్ మిగుల నమ్మితి నిర్మలకర్మచిత్త ఐ
క్యమ్ములనిన్నునమ్మితినఖండకృపానిధి జానకీపతీ.

చ. పటుతరతాపకోల్ల సదపారశుభాకృతి నస్మదీయ హృ
త్పుటమున నిల్పి నిల్పి రఘుపుంగవ రాఘవరామభద్ర ధూ
ర్జటినుతరామరామయను సారసుధారస మబ్బురంబుగా
ఘుటుకు ఘుటుక్కుటంచు మదిఁగ్రొంకకఁద్రావితిజానకీపతీ.

చ. అతులజగత్ప్రతిప్రసుమది తామరదివ్య సుగంధధీరతీ
సతతగుణోన్నతీ విమలచారుమతీ దినరాజసంతతీ
కుతుకమనోధృతీ యువితకుంభిపతీ చిరభాగ్యపద్ధతీ
చతురచనస్థితీ సతతసద్గతి మద్గతి జానకీపతీ.

ఉ. ఏమిర రామచంద్ర యిఁక నేటికి నేచెదు మాటిమాటికిన్
కాముకుఁడౌటనో మిగుల పాతకజాలములోన నుంటినో
యేమియొనర్చినన్సుతుని యొగ్గలఁ దండ్రికిఁ గిన్క బుట్టునే
నీమది చిత్తగింపుమిఁక నిక్కము నమ్మితి జానకీపతీ.

ఉ. నవ్వులు గుల్కు నెమ్మొగము నల్లని మేను పసిండి వల్లెయున్
నివ్వటిలంగ నాయెదుట నిల్చి దయారస మొప్పఁ బిల్చి నా
నెవ్వగ వాయ తారకవినిర్మలమంత్ర ముపన్యసింపవే
దవ్వలనుండ నేలఁ దగ దాస్యముఁ జేసెద జానకీపతీ||

ఉ. ప్రొద్దున లేచి సూర్యకులభూషణు రాఘవు పాదపద్మముల్
బుద్ధి నియుంచి పుష్పములఁ బూజ లొనర్చిన పుణ్యభూజనుల్
హద్దుగ శత్రుచోరభయ మన్నది చెందరు యెన్నఁ జాలు మీ
పద్దులు వింటి భద్రగిరిపట్టణ రాఘవ జానకీపతీ||

ఉ. ఒప్పులకుప్ప యో రఘుకులోత్తమ సేవకకల్పభూజ మా
యప్పదయానుధారసము లెప్పటికప్పటి కుప్పతిల్లఁగా
గుప్పవె కొప్ప మేల్పసిఁడి కుప్పలు తెప్పలుగా కదంబముల్
గుప్పినరీతి నిన్ను మఱిఁ గోరితి నిప్పుడు జానకీపతీ||

చ. పరమున కెవ్వఁడో ప్రభువు పంకజగర్భునిఁ గన్నవాని శ్రీ
నరహరిరూపమైన సురనాయకు దీనులఁ బ్రోచువాని తా
నరమర లేక జీవులకు నందఱికిన్ సమమైనవాని సు
స్థిరమతిఁ బూజసేయుమను సేమము జేకుర జానకీపతీ||

చ. బలయుతులైన రాజులను భండనమందుఁ దృణీకరించి భూ
వలయములోపలన్ సపరివారముగా బలశక్తియుక్తుఁడై
యిల నుతికెక్కి రాజ్యమును నేలుచునుండఁగఁ గార్తవీర్యునిన్
జలములవేయు బాహులను చయ్యన ద్రుంపవె జానకీపతీ||

వరహాగిరి కొండ్రాజు.

ఇతఁడు కణ్వశాఖీయుఁడు. అనఁగా ప్రథమశాఖానియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, భారద్వాజగోత్రజుఁడు. ఈతని తలిదండ్రుల నామములు

గాని, కాలముగాని తెలియకున్నవి. శతకము జగన్నాథస్వామికిఁ గృతియిచ్చుటను, కొన్ని మాండలికపదములను బట్టియుఁ గవి గంజాము విశాఖపురిమండలములవాఁడు కానోపును. ఇది భాస్కరశతకము ననుకరించినట్లు పెక్కుపద్యములు చూపట్టుచున్నవి. కవి తాను రారాజార్చితుఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఏ రారాజులో చెప్పలేము.

శా. భారద్వాజసగోత్రుఁడ న్వినుమెలర్పం గాణ్వశాఖీయుఁడన్
రారాజార్చితుఁ డన్వరాహగిరి కొండ్రాజ ప్రధానుండ ని
పేరన్ సత్కృతి గాఁగ నీశతకముం బ్రీతిన్ సమర్పించితిన్
ధీరవ్రాతము లెన్నదీనిఁ గొనుమా దేవా జగన్నాయకా! 90

కొన్ని పోలికలఁ జూపెదను.

మ. సకలామోదకదానధర్మకలనాసక్తిన్ యథాశక్తి న
ర్థికినీఁజాలని లోభివానికడఁ బ్రీతిన్వృత్తి నున్నన్ నిర
ర్థక మెన్నన్ బనిలేదు గొప్పలయి నేత్రంబుల్ దగం గ్రుడ్డివా
నికి నెమ్మోమున నుండినట్టులె యగుం దేవా జగన్నాయకా! 11

మ. బలముం దేజము కీర్తిపౌరుషములుం బ్రాపించి యున్నట్టి స
త్కులమం దొక్కఁడు దుర్గుణుం డయినఁ దద్దోషంబునం జేసి త
త్కుల మెల్లం జెడు నెట్లనన్ గురుకులక్షోభంబు సంధిల్లదే
తెలియ న్మున్నొక ధార్తరాష్ట్రువలనన్ దేవా జగన్నాయకా! 35

మ. తనకుం గీడు ఘటించునట్టి పనికిం దానెమ్మెయిం గాలయా
పనముం జేయుట మేలు దేవకినిఁ ద్రుంపం గంసుఁ డేతేర నే
ర్పున నక్కాలము ద్రోచికొనఁడే పూఁబోఁడి నత్యంత స
ద్వినయుం డవ్వసుదేవుఁ డూర్జితమునం దేవా జగన్నాయకా! 59

శా. అంతస్సార మెఱుంగలేక పయిపై హాసాదరాలోకనా
త్యంతోదార వచోవిలాసముల కాత్మం జిక్కు లుబ్ధాగ్రణిం
భ్రాంతిం జూచిన బూరుగుం గదియు కీరంబుల్ వలెన్ యాచకుల్
చెంతం జేరిన నబ్బునయ్య ఫలముల్ దేవా జగన్నాయకా! 71

మ. అనయంబున్ గుటిలస్వభావులు ధనం బార్జించినం బూని త
ద్ధనమున్ సద్విజరిత్తమార్గమున సంధానంబు కాదెన్న దు

క్షినిరోగంబయి పోవు నెట్లనిన నర్విస్వేపమా నెంత బం
డినఁగాకల్ దినఁజెల్కుఁ గాని యెటనేఁ దేవా జగన్నాయకా! 78

శా. న్యాయాన్యాయ వివక్షలేక యతి నిద్రాహార యర్థప్రసం
గా యత్తుండయి సత్యశౌచరహితుం డైనట్టి మూఢుండు దా
జై యున్నంఘలియింప దాధరణి పండాధీనమైనట్టి సు
స్త్రీయుంబోలె విషాదపాత్రమగుచుం దేవా జగన్నాయకా! 84

కవి క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతములవాఁడు కానోపును. జగన్నాయక శతకము లింకను రెండుమూఁడు కనఁబడుచున్నవి.

నృసింహకవి

ఇతఁడు కృష్ణశతకమును రచియించెను. "కృష్ణా!" యనియే మకుటముతో 102 పద్యములను రచియించెను. ఇతఁడు భరద్వాజగోత్రమువాఁడు. గంగమాంబపుత్రుఁడు. ఈశతకమును వీధిబడులలో బాలురు బాలికలు పూర్వము తప్పక చదివెడువారు. భక్తిప్రతిపాదకమైనది. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1760 ప్రాంతములవాఁడు కావచ్చును.

క. పాణితలంబున వెన్నయు, వేణీమూలంబునందు వెలయఁగ పింఛం
బాణీముత్యము ముక్కున, బాలుఁడవై దాల్చు శేషశాయివి కృష్ణా॥ 16

క. దిక్కెవ్వరు ప్రహ్లాదుకు, దిక్కెవ్వరు పాండుసుతుల దీనులకెపుడుఁ
దిక్కెవ్వ రయ్యహల్యకు, దిక్కెవ్వరునీవు నాకు దిక్కువుకృష్ణా॥ 54

క. పదునాలుగుభువనంబుల, కుదురుగ నీకుక్షినిల్ప కొనినేర్పరివై
విదితంబుగ నాదేవకి, యుదరములో నెట్లునొదిగి యుంటివికృష్ణా॥

కొన్నివ్యాకరణదోషము లున్నను సులభమైనపదములతో బాలురకు బాలికల కిది ప్రథమమునఁ జదువఁదగిన దని మనవా రెంచిరి.

క. నీవే తల్లివిదండ్రివి, నీవే నాతోడునీడ నీవే సఖుఁడౌ
నీవే గురుఁడవు దైవము నీవే నాపతియుగతియు నిజముగ కృష్ణా॥ 2

క. చిలుకనొకరమణి ముద్దుల, చిలుకను శ్రీరామయనుచు శ్రీపతిపేరం
బిలిచిన మోక్షము లిస్తివి, అలరఁగ మిము దలఁచుజనుల కరుదా కృష్ణా!

క. బలమెవ్వఁడు కరిఁ బ్రోవను, బలమెవ్వఁడు పాండుసుతుల భార్యనుఁ గావన్
బలమెవ్వఁడు సుగ్రీవున, బలమెవ్వఁడు నీవు నాకు బలమౌ కృష్ణా! 65

క. అప్పా యిత్తువు దయతో, నప్పాలను నతిరసంబు లనుభవశాలిన్
అప్పా ననుఁగనుగొనవే, యప్పా సతఁ బ్రోవు వేంకటప్పా కృష్ణా॥ 85

క. అష్టమిరోహిణి ప్రొద్దున, నష్టమగర్భమునఁ బుట్టి యాదేవకికిం
దుష్టునిఁ గంసు వధింపవె, సృష్టిప్రతిపాదనంబు సేయఁగ కృష్ణా॥ 12

కవివివరములు శతకాంతమున నున్నయీక్రిందిపద్యమునఁ దెలియఁగలము.

క. భారద్వాజసగోత్రుఁడ, గౌరవమున గంగమాంబ కరుణోసుతుడన్
పేరు నృసింహాహ్వయుఁడన్, శ్రీరమయుత నన్నుఁగావు సృష్టివికృష్ణా॥

పైపద్యములయందేగాక పెక్కుపద్యములలో "ఇస్తివి, జగన్నాథుకు, మడుగుకు, వారధ్రైతివి, దోషకుఁడను," మొదలగువాడుక దోషములు, ప్రాసతప్పులునుగూడ (84 పద్యము) కలవు. "కనుచుండ" యనుటకు "కంటుండ" యనివాడెను.

కొమరగిరి సంజీవకవి

ఈ శశాంకశేఖరశతకము పైకవి యాశుధారలో రెండుగడియలలో వ్రాసి ముగించెనఁట. ఈతఁ "డాశుకవిత్వతాండవోదంచిత మండితార్భటి" నిది వ్రాసెనఁట! ఇతఁడు గణాధిపతిప్రార్థనకుఁ బిమ్మట నవగ్రహములఁగూడ స్తుతించెను. ముకుందమాలాశ్లోకములభావభాషాంతరీకరణము లున్నవి. (8, 9) కవినందవరీకుఁడు, ఆశ్వలాయనుఁడు, శేషయలచ్చమాంబలపుత్రుఁడు, వసిష్ఠగోత్రుఁడు. ఈశతకమునకు, హరిహరిసంవాద మను మాఱుపే రున్నదో— అది మఱియొక

గ్రంథమో— దానినిఁగూడ రెండుగడియలలో వ్రాసెనఁట! శైలి చూపెదను. ఈకవి క్రీ. శ. 1790 ప్రాంతములవాఁడు కావచ్చును.

శశాంకశేఖరశతకము.

ఉ. దేవమహానుభావ భవదీయ శుభాంకిత దివ్యపాద సం
సేవన తావకీయ గుణచింతననామ సుధారసపాన సం
భావనఁగల్గు నాకు నొకపాపము లేదని నిశ్చలోజ్జ్వల
శ్రీవిభవంబుఁ గల్గునని చెప్పఁగ నొప్పు శశాంకశేఖరా. 9

చ. అలసతనైన గోపముననైన వికారముతోడనైన నీ
దలఁచినవారి కిష్టము లుదారత నిచ్చెదవందు రట్టి నీ
లలితపదాంబుజాతయుగళం బనయంబుఁ దలంచు నాకు ని
శ్చలమగు నీప్రసాదము నొసంగు టదెంత శశాంకశేఖరా. 19

ఉ. పండితరక్ష దుర్జనవిపక్ష భవన్నిగమాంత భాసురా
ఖండకకలాభాప గుణఖండము మామకశత్రుకోటికిన్
గండము, మిత్రకోటికి నఖండతరేశ్వరసాంద్రశర్కరీ
ఖండము, మద్రిపుప్రకరకంజ శశాంక శశాంకశేఖరా.

ఉ. లోకము లన్నియున్ గెరలి లంఘనసేయఁగఁ జక్కనిల్పు పూ
ర్ణాకరమైన నీదు ఘటనాఘటనార్ధ సమర్ధలీల వెన్
తాకి మదీయశాత్రవుల దండనసేయఁగ నన్ను సన్నుతా
స్తోకవిలాసు సేయఁగ విశుద్ధము కాదె శశాంకశేఖరా. 31

చ. కమలభవాండభాండములఁ గల్గిన సర్వపురాణశాస్త్రసం
ఘమను మహానుభావనిధి వికాసమనోగుణ శేముషీనగో
త్తమమునఁ దచ్చి నీవిమల తత్త్వసుధారుచిఁ గాంచు నాకు చి
త్తము చిగురొత్తకున్నె విశదంబుగ నింక శశాంకశేఖరా. 41

ఉన్నవ యోగానందుఁడు.

ఈతఁడు గుంటూరుసమీపమున నున్న "ఉన్నవ" గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఆగ్రామమున నున్న రాజగోపాలస్వామిపై నొకశతకమును,

పద్మినీపరిణయము మొదలగు కృతులను వ్రాసెను. ఈతఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁడు, గార్గ్యగోత్రజుఁడు, ఆఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతనిపద్మినీపరిణయ ప్రకాశకులు కవివివరములు ప్రకటించిరఁట. ఈ కవి క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతమువాఁ డని వినుచున్నాము. శతకాంతమున సభాపతి లక్షణములఁ గొన్ని పద్యములలో వివరించెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

రాజగోపాలశతకము.

సీ. శ్రీకరనిలయమై చెన్నొందియున్మత్క, పామృతవృష్టిచే సంభరించి
సత్పదసందర్భ సరసవాఙ్మహనీయ, శాఖోపశాఖల ఛాయఁబరగి
పరమసుగంధ కృద్బహుమాన మంజరీ, ఘనప్రసూనములఁ బరిమళించి
యలరుచు నుండెను నస్మన్మహాభాగధేయ సారస్వత దివిజతరువు
నందు సత్ఫల ముదయంబు నొందుకొఱకు, సముచితంబుగ సీసశత మురచింతు
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార!, రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 1

సీ. పాండవుల్పంపిన పని కియ్యకొనిపోయి, మాతకృత్యముచేయు కౌతుకంబు
విహితబాంధవులను విడిచి విదురునింట, విందారగించిన పొందికయును
గర్ణదుర్యోధనుల్ దుర్నీతులై పట్ట, విశ్వరూపముఁజూపు విభ్రమంబుఁ
జుల్కదనం బని జూదకవిజయుని, సారథివైనట్టి పౌరుషంబు
ఘోటకాసురుఁ దునిమిన పాటవంబు, చెలఁగిచాటుము నన్ను రక్షింపమన్న,
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార! రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 27

సీ. ముద్దులుగులుకు నెమ్మోము నిద్దపుఁదళుకు, చెక్కులసొబగు నాసికము వెడఁద
కన్నులజిగినొప్పు కర్ణము లాజాను, దీర్ఘబాహువులు విస్తీర్ణవక్ష
మును సోయగపుమేను తనుమధ్యమును చిన్న, బొజ్జయు నునుగాంతి పొడముతొడలు
చెలువంపు జంఘలు చిఱుతపాదములును, గలిగి యొప్పులకుప్ప కరణిఁదేజ
రిల్లు నిను గన్నతల్లి నాకేమితల్లి, దేవకీదేవి భాగ్యంబుఁదెలియవశమె
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార! రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 3

కర్ణపాలెము సింగనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు గుంటూరుమండలము నందలి బాపట్లతాలూకు కర్ణపాలెమువాస్తవ్యుఁడు, ఆఱువేలనియోగి, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితసగోత్రుఁడు. ఇతఁడు 145 సం॥రములక్రిత మనఁగా 1760 క్రీ॥ శ॥ ప్రాంతములఁ బుట్టెను. తరువాతనా గ్రామ కరణముగా నుండెను. ఈతనితండ్రి సీతారామయ్య, తల్లి బుచ్చమ్మ, ఈతనిభార్య లక్ష్మీదేవమ్మ. ఈతనివంశవృక్షము.

సీతారామయ్య = బుచ్చమ్మ
- నారాయణ 2 (అవధూత తిర్గిజన్మము)
- 1 సింగయ = లక్ష్మీదేవమ్మ (1766 క్రీ. శ. (నరసింహశతకకర్త)
  - లక్ష్మయ్య (1796) (ఈశాఖ వేఱు)
  - రామయ్య (1816)
    - లక్ష్మీనృసింహము 1
      - లక్ష్మీనరసమ్మ
      - సుందరరాయఁడు (అ. కరణం కర్ణపాలెం)
      - రామకృష్ణయ్య
      - పట్టాభిరామయ్య
    - వెం. కృష్ణయ్య 5
    - కుటుంబరాయడు 3
    - రామయ్య 2 (1850)
      - బు. ల. నరసింహం
      - *కోదండరామయ్య (1884)
      - కుటుంబరావు
      - వెం. సుబ్రహ్మణ్యం
    - బుచ్చయ్య 4 (శివసనత్కుమారసంవాదకర్త)
      - ల॥ నృసింహం

నర్సారావుపేటతాలూకు చిలకలూరిపేట సమీపస్థమగు పసుమర్తిగ్రామము ఈకవివంశీకులగ్రామము. అప్పటికి వీరియింటిపేరు

* ఈకవివివరములఁ దెలిపినవారు,

"భటాగ్రజువారు." ఈకవిముత్తాతకర్లపాలెము వచ్చి తనమేనత్తభర్తకరిణీకమున కంగీకరించి నాఁటినుండి కర్లపాలెమువా రన్నయింటిపేరు నందెను. ఈతనిగ్రంథరచనము క్రీ॥ శ 1790 ప్రాంతమున నారంభమై యుండవచ్చును.

ఈకవితండ్రికిఁ బినతండ్రియు, సోమయాజియు నగునారాయణ సోమయాజినిఁగూర్చి యొకకథ చెప్పుదురు. ఆతఁ డాశ్రమస్వీకారముఁ బొంది, కృష్ణామండలము లోనిగుడివాడప్రాంతమునఁ గల "వడాలి" దేవస్థానమును నిర్మించి, తద్రక్షణార్థము తనమహిమచేఁ గృష్ణానదియందు మునిఁగి, నిజాముద్దౌలానవాబునభామధ్యంబునఁ బ్రత్యక్షమై, యానవాబును మెప్పించి, వడాలిగ్రామమును సర్వదుంబాలాగ్రహారముగ *ఫర్మానా గొన్నమహిమోన్నతుఁడు; శ్రీపరివ్రాజకాచార్యవర్యపురుషోత్తమానందావధూత యని పే రొందెను. అవసానదశయం దీయన కర్లపాలెమునకు రాఁగాఁ దనయౌరసపుత్త్రుఁడు గ్రామాంతరమున నుంటచేఁ దనకు సమాధిచేయుట మొదలగుస్మార్తకర్మల నీకవిజనకునిఁ జేయుమనియు, "తిరిగి జన్మింపవలసియున్నది. వెంటనే నీకుఁ గుమారునిగఁ బుట్టుదు" ననియుఁ జెప్పి, సిద్ధిఁ బొందెనఁట. ఆప్రకారమే యీకవి కనుజుఁడుగఁ బుట్టి, యుపనయనానంతరమున మృతినొందెనఁట.

ఈతనిసంతతి వా రిప్పటికిని కృష్ణాగుంటూరుమండలముల యందున్నారు. వీరిది పండితసంప్రదాయము. ఈకవి విష్ణుభక్తుఁడు. నరసింహమంత్రోపాసకుఁడు. రేపల్లెతాలూకా నిజాముపట్టణసమీపమందున్న "అల్లూరి"గ్రామమున వేంచేసి యున్న శ్రీ లక్ష్మీనృసింహస్వామి యీకవియిష్టదేవము. ఈ కవి కొకసారి మతిచలింప నీశతకముఁ దండ్రి చదువ నప్పటినుండియు మతికలిగెను. వీరికుటుంబమునఁ బుట్టుప్రథమశిశువున కాదేవునిపేరుఁ బెట్టి, కులదేవతగాఁ బూజించుచున్నారు. ఇతఁ

* ఈఫర్మానా నకలును, నవధూతమహిమలును శివవేంకటకవులచే రచియింపఁబడి, వడాలిదేవస్థానమువారిచే క్రీ. శ. 1915 సం॥న సేతుముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడిన "జగన్నాథీయ" మను గ్రంథమునఁ జూడ నగును.

ము సంస్కృతాంధ్రములు వచ్చినవాఁడు. ఇతనిమంత్రశాస్త్రజ్ఞానము 31, 32, 33 పద్యముల ద్యోతక మగుచున్నది. ఇతఁడు భక్తిజ్ఞానవై రాగ్యములు గలిగి సాంఖ్యయోగమునందుఁ బ్రవేశమున్నబ్రహ్మవేత్త యని శతకపీఠికలో వ్రాసిరి. "ఈయన సత్యవాక్యపరిపాలకుఁడు. వాల్మీకి రామాయణ పారాయణ మొనర్చువాఁడు" ననికూడ వ్రాయుచున్నారు. ఇందు కేశవనామముల కొక్కొక్కపద్యము వ్రాసెను. శైలి భక్తి రసముతోఁగూడి శ్రావ్యముగ నున్నది. కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

నరసింహశతకము.

మ. అలనందవ్రజమందు గోపికలు నీ-వత్యంత చోరుండవం
చులలిన్ జాగ్రత నుండకన్నొలఁగ నా-చోద్యంబిదేమాడుఁ డో
లల నారత్నములార! వెన్నదిని నీ-శ్లక్ష్ణంబుగా నేగవన్
అఁగంబోలను పట్టుఁడండవు నృసింహా! భక్తసంరక్షకా! ‖ 27

మ. ధరలో మర్కటవత్సభంగి నిను-నేదానుండు నీపాదపం
కరుహద్వంద్వము నెమ్మదిన్నిలిపియో - కంజాక్ష! రక్షింపవే
శరణంబంచు నుతించు నాతనిఁగృపన్ - సత్యంబుగాఁబ్రోతుపో
హరి! యల్లూరి పురీవిహార! నరసింహా! భక్తసంరక్షకా! 50

మ. ధరలో కేశవ నామసంస్మరణచే - దారిద్ర్యముల్ వాసి సు
స్థిరలక్ష్మీప్రవిభవాఢ్యుఁడై జనులలో - శ్రేష్ఠుండునై తత్త్వమా
ర్గరహస్యంబు లశేషముల్ దెలిసి నీ - కారుణ్యము బొందునో
హరి! అల్లూరిపురీవిహార! నరసింహా! భక్తసంరక్షకా! ６4

తిరుక్కడయూరి కృష్ణదాసు

ఈతఁడే రామదాసుచరిత్ర మనుహరికథ వ్రాసినకవి కావచ్చును. ఈతనివివరము లేవియుఁ దెలియవు. కాని క్రీ॥ శ॥ 1800 కిఁ బూర్వుఁడైయుండవచ్చును. కంచర్ల గోపన్న చరిత్రమును దేశములో నున్నవాడుకకథలనుఁబట్టి, రామదాసువే కొన్నికీర్తనలును, పలుగ్రంథ

ములఁగూర్చుండలిశ్లోకములు, పద్యములును జేర్చి వ్రాసెను. ఈతఁడే వ్రాసినకృష్ణశతక మొకటి చిక్కుచున్నది. అందలి పద్యములు కొన్ని వెలికిఁ దీయుచున్నాను.

క. దివ్యాక్షినొసఁగి నరునకు, భవ్య భవద్విశ్వరూప పరిదర్శనముఁ
సువ్యక్తతఁ జూపినగతి, నవ్యవహితుఁడయ్యుఁ జూపుమాకిటు కృష్ణా 27

క. సేవకు భరతుఁడు సతతము, భావజ్ఞుఁడయ్యు శీలభావముఁ జెందెన్
త్రైవిధ దాసత్వంబున, నావాయుజు నుహిమఁ బొగడ నలవియె కృష్ణా ॥ 54

క. ధనమదమున నిను మఱతురు, ధనరహితత్వమున నిష్టదగ్ధమగు విర
క్తినిఁ బొందరింద్రియంబుల, తనుధర్మము దరుము గోపతనయా కృష్ణా ॥ 82

క. నీనామము భవహరణము, నీనామము సర్వసౌఖ్యనిచయప్రదముఁ
నీనామ మమృతతుల్యము, నీనామము నేస్మరింతు నిత్యముఁ గృష్ణా ॥ 98

క. విశ్వాత్ముఁడవైనందుకు, విశ్వాసము మీరనన్ను విశ్వాత్ముఁడవై
విశ్వమున బాధలొందక, నీశ్వాసి కనిపెట్టి కావవే శ్రీకృష్ణా ॥ 1'8

రామదాసుచరిత్రమునందుఁ గంచర్ల గోపన్న రచియించిన కీర్తనల నుదాహరించుటయేగాక యాతనిదాశరథీశతకము నుండి కూడఁ బద్యము లుదాహరించియున్నాఁడు. ఈ రామదాసుచరిత్రము రమారమి నూఱుసంవత్సరములనుండి వ్యాప్తిలో నున్నది. ఇందు దాశరథీశతకమునుండియే గాక మఱికొన్ని శతకములనుండికూడఁ బద్యము లుదాహరించెను. గోపన్న యనేక కావ్యములు వ్రాసితి నని చెప్పియున్నాఁడు. కావున నీక్రిందిశతకము లొకవేళ గోపన్నవే కొన్ని యైయుండవచ్చును. అట్లనుమానించుటకు వీలైనశతకములఁ గొన్నిఁటి చూపెదను. ఇది కేవల మనుమానమేకాని సిద్ధాంతము కాదు. (1) రంగశాయి శతకము. (2) జానకీపతి శతకము. (3) మహీజాధిప శతకము (4) భావనారాయణశతకము. (5) రామతారక శతకము. (6) ఆర్తరక్షామణీ శతకము, (7) దాశరథీశతకము. (8) మానసబోధశతకము. ఈ యెనిమిది శతకములలో నాలెవ్వరువ్రాసిరో తెలియదు. 1, 2, 5, శతకములు దొరకుచున్నవి. ౩, 4, 6, శతకములు దొరకవు. ఇదిగాక తాడేపల్లి పానకాలరాయనిమానసబోధశతకము

నుండి పద్యము లుదాహరించెను గావునఁ బైశతకము లితరులవికూడ నైయుండవచ్చును. దాశరథీశతకప్రశంస కంచర్ల గోపన్నచరిత్రము నందును, మానసబోధశతకప్రశంస తాడేపల్లి పానకాలరాయ చరిత్రముఁనందును, జానకీపతిశతకప్రశంస, రామభద్రకవి చరిత్రముననుగననగును. దొఱకుచున్న తక్కినశతకములచరిత్రము కర్తలపేరు తెలియని శతకములక్రిందఁ జూడనగును. 3, 4, 6, శతకములనుండి యొక్కొక్కపద్య ముదాహరించెదను. ఈశతకము లెనిమిదియు రమారమి 100 సం॥ రములకుఁ బూర్వపు వని నిశ్చయించుకొనవచ్చును.

(3) మహీజాధిపశతకము.

శా. ఏరా జాలమునేయఁగాఁ దలఁచినావేమో తలంపైనఁగా
నీరా దీనులనేచ నీకు సరిగానే దోఁచెఁగాబోలు నె
న్నోరూపంబుల సేయు నీమహిమ లేనుగా విర్విగాము న్నె వి
న్నారా తాతయగారిముద్ర యెటులైనం దప్పదన్నట్లుగా
రారా నాకభయప్రదాన మియరా రామా మహీజాధిపా॥

(పుట 63 రామదాసుచరిత్రము.)

(4) భావనారాయణశతకము.

మ. కరినేలింది హులికిక్కి, ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చియిచ్చింది ద
బ్బర, కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టేఁదబద్ధం బహో
శరణన్నన్ బవాని తమ్మునికి రాజ్యంబిచ్చుటల్ గల్ల, యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్కమీకథలనంతా! భావనారాయణా!

(పుట 63 ibid.)

మ. అతికారుణ్యుఁడ వీవు నిక్కముగ నత్యాపన్నుఁడన్నేను నీ
మతిలోనెంచుక జాలిఁబుట్టదిఁక నేనేదేవుఁ జింతింతునే
గతియేత్రోవఁ జరింతు నన్యమెఱుఁగన్ గాంక్షించి నీప్రాపుఁ జొ
చ్చితి నీచిత్తము నెట్లు వచ్చినసరే శ్రీభావనారాయణా!॥

(పుట 63 ibid.)

(6) ఆర్తరక్షామణిశతకము.

శా. బాలత్వంబునఁ గొన్నినాళ్ళు చిదవన్ భామాప్రచారింగ నా
లోలాభ్యున్నతిఁ గొన్నినాళ్ళు మఱియుల్లున్ ముంగిటన్ గొన్ని నా
ళ్ళీలీలన్ విహరించితిన్ సుఖఫలంబిందేమియున్ లేదుగాఁ
జాలున్నీపదభక్తి చేసెనను రామా! యార్తరక్షామణీ!

(పుట 87 ibid)

ఈపైశతకము లన్నియుఁ గ్రీ॥శ॥1800 లకుఁ బూర్వము పుట్టినవనవచ్చును. ఎంతపూర్వమో తెలియదు.

కొండూరి వేంకటదాసు

ఇతఁడు భార్గవపురాణము, దీనచింతామణిశతకమును వ్రాసెను. "కృష్ణాదీనచింతామణీ" యని మకుటము. ఇతఁడు భారద్వాజసగోత్రుఁడు, వైష్ణవుఁడు, రామానుజమ్మ, లక్ష్మణార్యుల తనయుఁడు. ఈతఁడు విశాఖపురిమండలప్రాంతమువాఁడని, నూఱునూటయిరువది వత్సరములకుఁ బూర్వుఁడని కవివంశీకు లున్నారని చెప్పఁగా వింటిని. ఇతని వివరములు భార్గవపురాణకృత్యాది నున్నవి. పైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

మ. వసునన్ శ్రావణకృష్ణపక్ష విలసద్వ్యాఘాత తారాష్టమిన్
వసుదేవ ప్రభుదేవకీసతులకున్ వాద్యంబు లాస్యంబు గీ
తిసమేతంబుగ వెల్వలచ్చరలు ప్రీతిం జేయ జన్మించితీ
వసమానంబుగ లోకరక్షణకు కృష్ణా! దీనచింతామణీ! 28

మ. మురళీరావముతో, లలాటవిలసన్ముక్తాకలాపంబుతో
నురుశార్దూలనఖాంకభూషణముతో నొప్పారుకర్ణద్వయీ
చరదంచన్మణి కుండలద్వయముతో, సౌవర్ణచేలంబుతో
హరినీ సేవ యొసంగు దాసునికిఁ గృష్ణా! దీనచింతామణీ! ॥ 56

కాసుల పురుషోత్తమకవి.

ఇతఁడు వ్రాసినవి రెండుశతకములు దొఱకుచున్నవి. 1 ఆంధ్రనాయకశతకము 2 హంసలదీవిగోపాలశతకము 3 మానసబోధశతకము 4 భక్తకల్పద్రుమశతకము ననునవివ్రాసెను. కడపటిరెండుశతకములునిప్పుడు దొఱకవు. ఈతఁడు వ్రాసినశతకములలో నాంధ్రనాయకశతకము కడపటిది, అందుఁ దా నదివఱకు వ్రాసినశతకములపేళ్లన్నియుఁ జెప్పెను. ఆంధ్రనాయకశతకము చల్లపల్లిప్రాంతములయందుఁ గృష్ణాతీరము నం దున్న శ్రీకాకుళము నందలి కాకుళేశ్వరుఁ డనునాంధ్రవల్లభుని సంబోధించి చెప్పినది. ఈశ్రీకాకుళమునుఁగూర్చియు, ఈకవి హంసలదీవిగోపాలశతకమునుఁగూర్చియు నేనొకసారి యాంధ్రపత్రికలో వ్రాసియుంటిని.

"ఇది యొక యద్భుతశతకము. వ్రాసినకవి కాసుల పురుషోత్తముఁడు. ఇతఁడు భట్రాజు. ఇది శ్రీకాకుళమునం దున్నయాంధ్రనాయకుఁ డగునాంధ్రవిష్ణువు పై వ్రాసినది. కావునముందు మనమీ శ్రీకాకుళము, ఆంధ్రవిష్ణువులచరిత్రములఁగూర్చివిచారణ మొనరించుకొందము.

శ్రీకాకుళము

ఈ పేరున గంజాముమండలమున నొకపట్టణ మున్నది. కాని మనప్రస్తుతశ్రీకాకుళ మదికాదు. ఇది కృష్ణామండలమునందున్నది. బందరుతాలూకా యవనిగడ్డకుఁ జేరువను చల్లపల్లిజమీందారీలో నున్నది. ఇందొకకాలమున వైష్ణవగురువులు వచ్చినివసించినట్లు శ్రీ పరవస్తుగోవిందరామానుజదేశికులవారి శిష్యుఁడును, ముక్తవరాన్వయమువాఁడును, ముక్తామణీనాథపుత్రుండును, నగు పరవస్తుకవితనయుత్తారకపంచకాభ్యుదయ మనుగ్రంథమునందీక్రిందివిధముగ వ్రాసియున్నాఁడు.

"వచ్చి సదాంధ్రనాయకునివాసము నైన శ్రీకాకుళంబునన్
మచ్చిక వైష్ణవోత్తము లమానితవైభవ మొప్పసన్నుతుల్
మెచ్చఁగ సేయ నాహరిని మేల్మిఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా
హెచ్చిన (?) భక్తిమ్రొక్కిమదికింపగు వేడ్కలనుండి వెండియున్"

శ్రీకాకుళమునందలియాంధ్రవిష్ణువునే దర్శించి శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు తన యాముక్తమాల్యద వ్రాయఁదొడంగెను. "నేను తెలుఁగువల్లభుండ!" నని యా దైవ మీతనికిఁ జెప్పినట్లు వ్రాసిన దీశ్రీకాకుళము నందలియాంధ్రవిష్ణువునుగూర్చియే! ఏమనఁగా ? "మున్నొ కళింగదేశ విజిగీషామనీష దండెత్తిపోయి, విజయవాటిం గొన్నివాసరంబు లుండి శ్రీకాకుళనికేతనుం డగునాంధ్రమధుమథను సేవింపఁ బోయి" యనుటవలన నీశ్రీకాకుళము కృష్ణామండలములోనిదే. (ఇది శా॥ శ॥ 1440 సం॥రమున నైయుండునని శ్రీ కె. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు పరిషత్పత్రిక 7-316 లోఁ జర్చించియుండిరి.)

ఈ శ్రీకాకుళమునుగూర్చి యిటీవలి వగుపై రెండువైష్ణవగ్రంథములే కాక యచ్చటితిరుణాళ్ళనుగూర్చి క్రీడాభిరామములోఁగూడ వర్ణన లున్నవి.

గీ. దవనపున్నమఁ గాకుళాధ్యక్షుఁ డైన, తెలుఁగురాయఁడు జేనతాధీశ్వరుండు
భువనహితముగ నుత్సవం బవధరింప. నందుఁ బోయితి మీపోయి నట్టియేడు. 204

గీ. కారవల్లిమతల్లి కాకల్పవల్లి, కడుపునిండారఁ గాంచిన కొడుకుఁగుఱ్ఱ
జారచోరమహాధూర్తచక్రవర్తి, దేవవేశ్యాభుజంగుఁడు తెలుఁగుభర్త. 365

ఇట్లే 207, 208, 209, 210, 211, 212 పద్యములలోఁ దిరునాళ్ళలోని యసభ్యవిషయములఁగూడ వర్ణించియుండెను. ఈక్రీడాభిరామము వినుకొండ వల్లభరాయకృతము. ఈతనికాలము క్రీ॥ శ॥ 1420 యని చరిత్రజ్ఞులు నిర్ణయించియున్నారు. కావున నుత్తారకపంచకాభ్యుదయకావ్యమును బట్టి కాలనిర్ణయము గాకయున్నను క్రీ॥ శ॥ 1420 నాఁటికి దిరునాళ్ళును, శా॥ శ॥ 1440 (క్రీ॥ శ॥ 1519) శ్రీకృష్ణదేవరాయని శ్రీకాకుళశాసనము ప్రకారము 16 వ శతాబ్దాదికి నీ

యాంధ్రనాయకుఁడు మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ బూజల నొందుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. చక్రవర్తి యైనరాయలీమూఁడుమూలలప్రదేశమునకు వచ్చి యీదేవునకు క్షేత్రములు దానముచేయుట కీ తెలుఁగునాయకుని ప్రఖ్యాతి యూహింపవలసినదే కాని వర్ణింప నలవి కానిదికదా! కాని యీయాంధ్రనాయకశతకము వ్రాయునప్పటి కీదేవాలయ మేకారణముననో శైథిల్యమునొందె, పూజలు, తిరునాళ్ళును లేకయున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. (చూడు 10, 11, 12, 15, పద్యములు) ఇవి చూచి యే కాంబోలు ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖితాగారవివరణపట్టికయం దీవిధముగ వ్రాసియున్నారు.

"కృష్ణామండలి శ్రీకాకుళపుణ్యక్షేత్రమందు వెలయు నాంధ్రనాయకస్వామి దేవాయతనాదులు శిథిలములై యుత్సవాదులు తగ్గియుండుకాలమునఁ గాసుల పురుషోత్తమకవి నిందాస్తుతితో "చిత్రచిత్రప్రభావ! దాక్షిణ్యభావ! హతవిమతజీవ! శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ!" యను మకుటముఁగూర్చి యీ సీసపద్య శతకమును రచియించెను. అతనిపుట్టుగో త్రాదిక మెఱుఁగఁబడదు."

అని వ్రాసియున్నారు. కాని శతకమునందు కవితనకులమును గ్రంథమధ్యమున వివరించియున్నాఁడు. "ఇట్టి నీసంప్రదాయంబుగుట్టు బెట్టి రట్టుసేయు మ గనుము నాబట్టుతనము చిత్ర ॥42" ఇతఁడు బట్టువంశమువాఁ డని పలువు రెఱుఁగుదురు. 10 వ సంవత్సరాదిసంచికలో నొక రితఁడు బట్టుపల్లె కాపురస్థుఁడని వ్రాసియున్నారు. ఈతని సంతతి వార లిప్పుడు కృష్ణామండలమున నివసించియున్నారు.

మనము ముందు విచారింపఁదగినదా దేవాలయమునకుత్సవాదులు మానినప్పు డీశతకము వ్రాయఁబడినట్లుండుటయు, కవి 150 వత్సరములకంటెఁ బూర్వుఁడు కాఁడు లేనట్లు తెలియుచున్నఁదునను శ్రీకాకుళము తిరునాళ్లు మానుటకుఁ గారణములఁ గాని, శ్రీకాకుళమునందలి యాంధ్రవిష్ణుపు దేవాలయప్రస్తుతస్థితిగాని మన మెఱుఁగవలెను. బందరు తాలూకావా రెవ్వరైన విచారించి వ్రాయుదు రని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్రవిష్ణువు.

(1) అనంతామాత్యుఁడు తనభోజరాజీయమునందుఁ దన తండ్రియైనతిక్కన యీదేవుని సేవించినట్లు వ్రాసియుండెను.

సీ. విలసితంబగుకృష్ణవేణి మలాపహారిణి భీమరథి నా ధరిత్రియందుఁ
దనరు నదీత్రయాంతర్వేది యగుపావ, నక్షేత్రమున శోభనముల కెల్ల
ధరనివాసం బగు పెరుమగూరిపురంబు, నందు విద్వజ్జనానంద మైన
జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొందె వంశక, స్తృత్వసంపత్తిఁ బ్రభుత్వ మొంది

గీ. నెమ్మిఁ బ్రత్యక్షపరమపద మ్మనంగ, నొప్పు శ్రీకాకుళంబున కొడయఁడైన
యాంధ్రవల్లభహరిసేవ నలరుచుండుఁ, జెక్కుభంగుల ముమ్మడి తిక్కవిభుఁడు.

(2) శ్రీనాథుఁడు వల్లభాభ్యుదయ మనుగ్రంథము వ్రాసిశ్రీకాకుళము నందలి యాంధ్రవల్లభునకుఁ గృతియిచ్చె ననియు సంకుఁ దిరునాళ్లలో జరుగు నసభ్యములు క్రీడాభిరామముకంటెఁ బచ్చిగనున్న వనియు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు క్రీడాభిరామము పీఠికలో వ్రాయుచున్నారు.

(3) ఆంధ్రవల్లభుఁడు దక్షిణమున కాంచీనగరాధీశ్వరుఁడుగానుండిన సంపరాయుని (శంభురాయుని) కుమారుఁడైన తెలుఁగురాయఁడనియు, నతని శ్రీనాథుఁడు దర్శించె ననియు, కవులచరిత్రము నూతనముద్రణము 489 పుటలో శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాయుచున్నారు. ఆంధ్రవల్లభుని తెలుగురాయఁడని యర్థముచేయుటయందలి శ్రీవీ॥ పంతులుగారి యభిప్రాయము తప్పని తోఁచుచున్నది.

(4) బ్రహ్మాండపురాణమునందు "ఆంధ్రవిష్ణుస్సురయుతో దనుజేన నిశుంభునా" యనియు.

(5) "ఆంధ్రనాథో మహావిష్ణు ర్నిశుంభు దనుజాపహా
పురాస్వాయంభువమనోః కాలే కలియుగే పూరిః
కాకులే రాజవర్యస్య సుచంద్రస్య తనూభవః
అభవ త్సర్వదేవైశ్చ వేష్టితో లోకపూజితః॥"

అను నాంధ్రకౌముదివాక్యముల ననుసరించి శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగా రాంధ్రులచరిత్రము పూర్వయుగము ప్రథమముద్రణము 28వ పుటలో నొకరాజు నొనర్చి, బ్రహ్మాండ పురాణము క్రీ॥ శ॥ 11-వ శతాబ్దములో వ్రాసి రనువాదమును బలపఱచిరి.

కవి శైవమును "నేఁటిదా నీప్రతిష్ఠ వర్ణించిచూడ" అని 15వ పద్యమునఁ జెప్పిన వాక్యముచే నింక నీప్రశంస విడిచి శ్రీకాకుళమును, ఆంధ్రవిష్ణువును జాల ప్రాచీనము లని పైవివరములవలన స్థాపితమైన దని మాత్రముచెప్పి యింక శతకవివరములకు వచ్చెదను.

శతకకర్తృత్వము తెలియుచున్నది. కాలము 150 సంవత్సరముల కీవలవాఁడు. కవికులము బట్టురాజు లనువందికులము. ఈ వివరములు సుస్పష్ట మగుటఁ జర్చతో నిమిత్తములేదు.

ఈ శతకమునందు మొదటితొమ్మిది పద్యములు కేవలస్తుతిమాత్రములు. పదవపద్యమునుండి శ్రీ హరిదేవాలయమునం దుత్సవాదులు లేవని, 16 వ పద్యమువఱకుఁ జెప్పెను. 17వ పద్యమునుండి నిందాస్తుతి యారంభము.

"(మ్రొక్కంగఁదగునె ముందొక్క పువ్వునకుఁదాఁ, గక్కసించినయాలికక్కజముగ, 117
నాటించఁగలవా సన్నకసన్నె వనంబు, పెట్టుమా స్వీకరించి పెరటిలోన." 18

అని పారిజాతాపహరణకథను, భాగవతకృష్ణలీలనువర్ణించి గేలిసేయును. నిందాస్తుతి కింత యద్భుతరచనము మఱి చూచుట దుర్లభము. తిట్టులాగున కనఁబడి తిట్టు కాకపోవుటలో నీకవి నేర్పు మిక్కిలి మెచ్చఁదగియున్నది. అవతారచర్యల భూషింపఁదగినవి దూషించినట్లు కనఁబడఁజేయునట్టి యీతని నేర్పు భక్తిచేఁ గలిగిన రసగుళికలవలె నుండి'ద్రాక్షగుళుచ్ఛములవలె నంటినవెంటనే రస మనుభవింపఁ దగియున్నవి. పండితపామరజనవేద్యమై, బట్టుకవిత్వమున కుండుప్రత్యేకత సుస్పష్టముగఁ గానఁబడుచు, జాతీయోక్తులతో నిండి యుండును.

పద్యముధార, వాక్యక్రమము, భావము, తెలుఁగునోటితో మృదుమధురముగనుండి యాంధ్రనాయకశతక మని సార్థకనామ మగుచున్నది.

(1) ఉచ్చనీచంబు లెఱుఁగక యిచ్చఁజేయు, చేష్టలివి భక్తసీతమతిఁ జేసితఁద్రుచిత్ర. 21
ఇదియెంత తిట్టుపలెఁ గనఁబడుచున్నది.

(2) నాంద్రుబిడ్డలు దెచ్చు ప్రఖ్యాతిగాని, మొదటినుండియు నీవు దామోదరుఁడవె! 26
ఇది యెంత మనోహరముగ నున్నది.

(3) తెలియ నవ్యక్తుఁడవుగావు తెలిసికొన్న, నిట్టివాఁడని తెలియలే దెవ్వరికిని 27

ఇదెంత సత్యమున్న వేదాంతవాక్యము!

(4) ఒకరికంటె గుణాధికు లొకరు మీరు, ఇంతచక్కన దెలిసె మీయింటివరుస" 28

(5) సకలంబు నీవమై యొక మట్టిమూఁపపై, నిచ్చఁబరుండు నాఁ డెంతగలవో?

* * * * * *

పరువు గలవాఁడవేని ప్రాఁబల్కులఁడుఁ, దెలియకరముక్కుసుల్లంత గలవొ లేవో. 29

ఇట్టిహృదయ ముప్పొంగఁజేయు పద్యములు - గుణమునే దోషముగాఁ జేసిచూపు వాక్యములు-పరమ వేదాంతరహస్యములఁ బరిహాస మొనరించి మన బుద్ధులకుఁ బని గల్పించు మాటలు - పెక్కులుండి కవిధన్యుఁ డని మనకుఁ దట్టుచుండును. కవి శతకమంతయుఁ జూపుచు నిట్లు పోవలసినదే.

"కీర్తి నిందగ వర్ణించి గేలిపరుతు 16" నన్న యీతని వాక్యము నతి నిపుణముగ నెగ్గించుకొనెను.

26 పద్యము నారాయణశతకము నందలి "ధరసింహాసనమై" యను పద్యచ్ఛాయ కలది.

37 "మానసబోధ శతక" పద్యమున కనుకరణము.

౬౭ దశావతారవర్ణనము.

65 పద్యమునుండి రామావతారవర్ణన మారంభించి 87 వఱకు సాగించెను. తక్కినవి కృష్ణావతార పరముగ వ్రాసెను.

83 బలరామావతారము 84 త్రిపురసంహారము 85 కల్క్యవతారము 91 కొన్ని యవతారములు 93 కృష్ణపరముగ నాతని బంధుగుల మిత్రుల దూషించి శ్రీకాకుళమున తన మందిరముననే యుండు మని మందలింపు.

96 పద్యమునుండి స్తుతి తిరిగి యారంభించెను.

99 వ పద్యము "అలవైకుంఠపురంబులో నగరిలో" నను పోతన్నగారిపద్యమున కనుకరణము వినుఁడు.

సీ. కోరికలీను వైకుంఠంబులోని లో, నగరిలో నాయూల నవ్యదివ్య
సౌధంబుదాపలి సరసమందారవ, నాంతరామృత సరఃప్రాంతచంద్ర
కాంతోపలోత్పల కల్పితపర్యంత, సకల సౌభాగ్యలక్షణ నివాస
లక్ష్మీమనోజ్ఞ విలాసవశీకృతి, సంభోగసామ్రాజ్య సంతతాభి

గీ. రామమూర్తికి వాంఛేతర ప్రపంచ, మేమిగావలె లీలార్థ మింతెకాని
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ. 99

సీ. కావ్యదోషము తెలియంగని మత్కవిత్వంబు విద్వన్నుతంబు, గావించినావు
బహిరంతరింద్రియ పరిశుద్ధిలేని నా, తలఁపులోపలవచ్చి నిలచినావు
పుణ్యకర్మ మొకింత పూనిసేయని నన్నుఁ, బెద్దలచేత మెప్పించినావు
పురుషప్రయత్నంబు గుఱుతెఱుంగని నన్ను, భక్తి గలుగఁజేసి ప్రోచినావు

గీ. పతితుఁ జేపట్టినావు చేపట్టినావె?, యన్యగతిఁబోవనీయకు మార్తరక్ష 105

అను పద్యములవలనఁ గవి భక్తికికలవాఁడని, సంతృప్తుఁడని, భక్తుఁ డని తెలియుచున్నది.

107 వ పద్యము "అరయఁగ శంతనుపుత్రుపై" యను దేవకీనందనశతక పద్యమువంటిది.

108 పద్యములో కవి యితరకృతులు కవినామమును గనఁబడుచున్నవి.

(1) "మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా" అనుమకుటము గల శతక మొకటి వ్రాసితి నని, (2) "రామాభక్తకల్పద్రుమా!" అని యొకశతకమును (3) "హంసలదీవిగోపాలశతక మలరులదండనా గోపాలున కర్పించితి" నని వీనికిఁ బిమ్మట నీయాంధ్రనాయకశతకము వ్రాసితి నని కవి వ్రాయుచున్నాఁడు.

ఇందలి మానసబోధశతకము కనఁబడదు, కాని ప్రస్తుత మున్నది తాడేపల్లి పానకాలరాయకృత మని ప్రకటన మందుచున్నది. ఈ పురుషోత్తమకవిది కనఁబడదు. కావున నీ క్రింది సందేహములు కలుగుచున్నవి.

(1) పానకాలరాయకవి వ్రాసినచిత్తబోధశతక మింకొకటి యుండుటను, ఆతని వితరశతకములు రెండు మూఁడింత ప్రౌఢములుగ లేకపోవుటను ప్రస్తుతము మన కున్నమానసబోధశతకము పురుషోత్తమకవిదా? పానకాలరాయఁడు ప్రాచీనుఁడు కాఁడని చెప్ప వీలున్నది కాని వీరిర్వురు సమకాలికులో, ప్రాచీనార్వాచీను లెవ్వరో యింత వఱకుఁ దెలియ లేదు. కావున నొకరిమకుటము నింకొకరు తీసికొని వేర్వేరుగా శతకములు వ్రాయఁ బురుషోత్తమకవిది కనఁబడుట లేదా?

మానసబోధశతకమందలి "తిరుపతిలోఁ బ్రభాతవిధిఁ దీరిచి" అనుపద్యమున కచ్చముగ నకలుగ "అప్పనంబులు గొను నఖిలదిఙ్మాండలేశ్వరులచే వేంకటాచలనివాసుఁడు" అను 37 వ పద్యము 'ఆంధ్రనాయకశతకము' నఁ గనఁబడుచున్న దిందువలన నీ యిర్వురుకవులలో నొక్కరింకొక్కరి గ్రంథముఁ జూచి యుండితీరవలెను. అందు పురుషోత్తముఁడు మిక్కిలి ప్రౌఢకవి యగుటను, పానకాలరాయనిరుక్మిణీపతి, పార్థసారథిశతకము లంతప్రౌఢము కాని వని నాకుఁ దోఁచినందునను, నేను పురుషోత్తముఁడే ముందు వ్రాసినకవి యని యభిప్రాయపడుచున్నాను. సత్యము కాక పోవచ్చును. భావిపరిశోధకులు దొంగను బట్టుకొందురుగాక!

(2) రెండవశతక మగుభక్తకల్పద్రుమశతకము చిక్కుటలేదు.

(3) హంసలదీవిగోపాలశతకముకొన్ని పద్యములుమాత్రము లోటుగాఁ జిక్కుచున్నది. సంపూర్ణప్రతి చల్లపల్లిప్రాంతములఁ జిక్కునని వినుచున్నాను. ఉదాహరణమున కొక్కపద్యము చూపెదను. గోపాలశతక మాంధ్రనాయకశతకకీర్తి నభివృద్ధి చేయుమనోహరశతకమని ప్రస్తుతము చెప్పఁ జాలును.

శైలికిఁ బద్యములు:—

(1) హంసలదీవి గోపాలశతకము.

సీ. స్తనవిషదుగ్ధంబుఁ ద్రావించుపాతకి, పూతకి కమృతంబు పోసఁగనిచ్చె
హింసింప కంసుఁ డూహింప రప్పించిన, వానికి వైకుంఠవాస మొసఁగె
దుర్భాషలాడిన దుష్టాత్మ శిశుపాలు, నంశతనయందె నైక్యంబు జేసె
వీనుల తనకథల్ వినని ఘంటాకర్ణు, సెలమి కైవల్య నిశ్చలునిఁ జేసె
గీ. రిపులఁ బ్రోచిన కే వింత శ్రితుల కెంతొ? భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలిత కృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!॥

ఈశతకమకుటము నందలికవిభావము చదువరులు శ్రద్ధతో గమనించెదరుగాక!

(2) ఆంధ్రనాయకశతకము.

సీ. జీవినిజీవి భక్షింపఁ జేసితి వింతె, కొని పెట్టినావె చేతనుల కెల్లఁ
జేసినంత భుజింపఁ జేసినావింతె కా, కెక్కువ లెవ్వరి కిచ్చినావు
కర్మసూత్రంబునఁ గట్టి త్రిప్పెదవుగా, కిచ్చనొక్కనిఁ బోవ నిచ్చినావె?
వెసఁ బృథక్ప్రకృతుల వేఱు బెట్టితివిగా, కందఱి కైకమత్యమిడినావె
గీ. తెలిసె నీరక్షకత్వంబు దేవదేవ!, వేఱె గతిలేక నిన్ను సేవింపవలసె
చిత్రచిత్రప్రభావ! దాక్షిణ్యభావ!, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ!"

[ఆంధ్రపత్రిక దుర్మతి పుష్య బ ౧ శని]

దానిపై "చిరువోలు కుటుంబరావుగారు" కష్టపడి ప్రయత్నించి హంసలదీవిగోపాలశతకమును గవిస్వగ్రామ మగుపెదప్రోలునుండి కవి

వంశీకులకడ సంపాదించి ముద్రించి యొకపత్రిని నా కంపిరి. కవివివరములు మఱికొన్ని తెలిసినవి.

ఈక్రిందిపద్యమున "కాసుల పురుషోత్తమకవి" కాస్యపగోత్రుఁడనియు, అప్పలరాజు రమణాంబాపుత్రుఁడనియు, అద్దంకి తిరుమలాచార్యశిష్యుఁడై నవైష్ణవుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది.

సీ. కాశ్యపగోత్రుఁడఁ, గాసులవంశచంద్రముఁడ నప్పలరాజ రమణాంబ
కూర్మితనూజుండ గురువులౌ నద్దంకి, తిరుమలాచార్య శ్రీచరణపద్మ
భవ్యతీర్థమరంద పానద్విరేఫాయ, మానమానసుఁడను మాన్యహితుఁడ
పురుషోత్తమాఖ్యుండ పూర్ణుఁడ వలెనీకు, శతకంబుఁగూర్చితి శాశ్వతముగఁ

తే. గీ. జిత్తగింపుము మీపాదసేవకుఁడను - భాజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వరూప! గోపాలదేవ!

ఈకవి "దేవరకోటజమీప్రభువులలో విశేషకీర్తి నార్జించినట్టియు, క్రీ.శ. 1798 లో మద్రాసుగవర్నర్ ఇన్ కౌన్సిలు వారివలన పరిపాలనార్హు లైనట్లు ప్రకటింపఁబడినట్టియు శ్రీమంతురాజా అంకినీడుబహద్దర్ (I) వారి ఆస్థానకవు లని కవివంశీకులును, ఇచ్చటి వృద్ధులును చెప్పెదరు. శ్రీకాకుళాంధ్రనాయకుని దేవాలయము, నదీపాతముకాఁగా పైనవివరించినప్రభువే తిరిగి కట్టించినారు. అప్పటినుండియు ఆలయపరిపాలన వారివంశీకులకే చెందియున్నది."

అని శ్రీకుటుంబరావుగారు వ్రాసి కవివంశవృక్షమును, కవిపోషకప్రభువులవంశవృక్షము నీక్రిందివిధముగఁ దెలియఁజేసియున్నారు.

కవివంశమునకుఁ బూర్వవివరములు తెలియలేదుగాని, తరువాత వివరములు తెలిసినవి. పోషకప్రభువుల వంశవృక్షము కూడ వారు రాజ్యమునకువచ్చిన సంవత్సరములతో వివరించిరి. ఇందువలనఁ గవికాలము సుస్పష్టముగఁ దేలుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

(1) కవివంశవృక్షము.

కాసుల అప్పలరాజు

|

పురుషోత్తమకవి (ఆంధ్రనాయకశతకము గ్రంథకర్త.)

|

అచ్యుతరాజు.

|

చంచంరాజు,

|

శేషంరాజు. అచ్యుతరాజు. పురుషోత్తంరాజు. రాఘవరాజు.

కవిపోషక ప్రభువులగు చల్లపల్లి జమీందారులవంశవృక్షము.

శ్రీరాజా కోదండరామన్న దేశాహి (1791 మరణం)

|

శ్రీరాజా వెంకట్రామన్న బహద్దర్ దేశాహి (1792 మరణం)

|

శ్రీమంతురాజా అంకినీడు బహద్దర్ I (1791 పట్టాభిషేకము) (కవిపోషకుఁడు.)

|

,, దుర్గాప్రసాదరాయుడు బహద్దర్ (1838 మరణం)

|

,, అంకినీడు బహద్దర్ II

|

,, మల్లికార్జున ప్రసాదరాయుడు బహద్దర్ (1890 పట్టాభిషేకము.)

|

,, అంకినీడు ప్రసాద బహద్దర్ III బి. ఏ. (17-12-21 పట్టాభిషేకము.) (ప్రకృతప్రభువు.)

ఆంధ్రనాయకశతకమునందు 12వ పద్యములో "వైఖానసోక్తికి వంచనరాకుండ నెలులు చూపినమాట నిజమయేని" అనువాక్యమున నొకకథ చెప్పుచున్నారు.

ఈదేవాలయపుఁబూజరి యగు వైఖానసుఁడు ప్రతిదిన మాశ్రీకాకుళప్రభునకు దేవునినిర్మాల్యము (సుగంధపుష్పమాలికలు) దేవునికిఁ దీసినపిమ్మట భక్తుఁ డగురాజున కిచ్చుట యిచ్చుట వాడుకగ నుండెను.

వైఘానసుఁడు ప్రతిదిన మట్లు తీసికొనిపోవుచుండెను. ఆతఁడు వేశ్యాప్రి యుఁడగుటచే నొకనాఁ డాదండలతో వేశ్యయింటికిఁ బోయి దాని మెడ నాహారము లుంచి, దానితోనుండి; యాదండలు మఱలఁదీసి, యవి తీసి కొనిపోయి రాజున కిచ్చెను. రాజుభార్య యాదండల భర్తచే నందు కొనువేళఁ దెల్లనిపూలపై నొకతలవెండ్రుక కనఁబడ "నాథా! ఇది యేమి? వైఘానసుఁడు మోస మొనరించెను. ఎవ్వరో నరులు ధరించిన హారముల మన కిచ్చె నని యాదండలఁ గ్రిందఁ బాఱవైచెను. అప్పుడు రాజు క్రోధోద్రిక్తనేత్రుఁడవలె లేచి వైఘానసుని గప్పించి "యే మిరా! పోగరుబోతా! నరులు ధరించివిడిచిన మాలలఁ దెచ్చి మా కిచ్చితివి?" అని యడిగెను. వాఁడును విస్మయమునొంది, యేమిచెప్పుట కును నోరాడక వేశ్యకు ధరింపఁజేసినది జ్ఞప్తికి వచ్చి, యొడలు నీరు గ్రమ్మ "మహాప్రభూ!" అని నాల్క తడఁబడ వణఁకుచుండెను. "ఏమి?" అని రాజు గద్దించెను. వేశ్యకు ధరింపఁజేసితి నని చెప్పిన పూజరిపుత్త్రి కోటగుమ్మమునఁ గట్టుదురు. ఏమైన సరియే! యని "దేవా! దేవరివారు తో నేమిమనవిచేయును? కేశవునకుఁ గేశము లున్నవి." యని బొంకె ను. రాజేది చూత మని కొందఱు వెంటరా గుడి కేగి తలుపులు తీయించెను. వైఘానసుఁడు వేశ్యాలోలుఁడైనను భక్తుఁడు. అందువలన విష్ణువిగ్రహము "నెఱికురుల కొప్పుముడి" దాల్చియుండెను. రా జది చూచి సమాధానపడి వెడలిపోయెను. భక్తుఁడు "బ్రతుకుజీవుఁడా" యని స్వామి నత్యంతభక్తితో సేవించుచుండెను. ఇది యొకకథ! ఈవాడుకలో నున్నకథ మన కవి సత్య మని నమ్మియే దేవునిఁ బలుక రించుచున్నాఁడు.

సీ. ధర నూటయెనిమిది తిరుపతులందు శ్రీ, కాకుళంబరయ ప్రఖ్యాతియేని
ఆంధ్రనాయకుఁడవం చఖిలదేశంబుల నిన్నుఁగీర్తింతురే నిజమయేని
వైఘానసోక్తికి వంచనరాకుండ, నెఱులుజూపిన మాట నిజమయేని
వైకుంఠుఁడవుస్వయం వ్యక్తిగా నర్చావ, తారమొందితివంద్రు తథ్యమేని

గీ. వివిధపూజోత్సవములు నిర్విఘ్నములుగఁ, జేసికొనవున్న నీకుఁబ్రసిద్ధికలదె
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ.

అని కవి దేవు నగ్గడించుచున్నాఁడు. ఈకథయే గోదావరిమండలము నందలికొత్తపేటకుఁ జేరువ నున్నపలివెలలోఁ గొప్పేశ్వరస్వామికినిఁ జెప్పుదురు. పలివెలదేవాలయము చాలప్రాచీన మైనది. ప్రసిద్ధమైనది. అది దేవతలు కట్టి రని జను లనుకొందురు. ఆయీశ్వరుని పేరు కొప్పులింగేశ్వరుఁడు. లింగమునకుఁ గురులకొప్పిప్పటికిఁ గన్పట్టుచున్నది. అదికూడ శిలయే! ఈకొప్పులింగేశ్వరునిపైఁ గూచిమంచి సోమసుందరకవి శతకము వ్రాసెను.

(1) హంసలదీవిగోపాలశతకము.

సీ. పుట్టి నప్పుడె బట్టి, కొట్టఁగాచినమామ, గట్టఁజాపినయట్టి జెట్టివొంగ
మెల్లమెల్లన గొల్లపల్లెలోఁ పాల్వెన్న, కొల్లకొల్లఁగఁగొన్న పిల్లవొంగ
జలములాడఁగఁజూచి చానలవల్వలు, చెలఁగుచుఁదెచ్చిన చిన్నివొంగ
వైరిమచే వెంటనంటి బట్టఁగవచ్చు, యవను మాయించిన యట్టివొంగ
వొంకితివినాకు, నిశ్శంక, విమువనిక, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార!, పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

సీ. తల్లిదండ్రులచెరల్ దప్పింపకంసుని, హతునిఁగావించుటార్తావనంబొ?
బాణబాహాగర్వభంగంబొనర్చిన, పౌత్రుఁదెచ్చుట జగద్భద్రకర మొ?
ధార్తరాష్ట్రులఁజంపి ధాత్రీతలము మేన, బావకిచ్చుట దీన బాంధవంబొ?
అన్న గాదివిరోధు లగు దానవులనాజి, బొలియించుటే సర్వపోషణంబొ?
కరుణనీ వారిఁ బ్రోచుటె బిరుదునీకు, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార!, పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

సీ. తనకుఁగళేబరంబునకు భేదజ్ఞాన, మతిలేనివాని నిర్మలతయెంత?
తనువువర్జించునంతట జీవుఁడేమౌనొ, తెలియనివాని తాత్త్వికమ దెంత?
కన్నతండ్రిని జగత్కర్తనునాత్మలో, బోధచేయనివాని బుద్ధియెంత?
భవజరామరణాది భయనివారణమైన, పదముఁజేరనివాని భాగ్యమెంత?
ఏమిచేరని నమ్రఁబ్రోచు టికనెయె వింత, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధి సంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

(2) ఆంధ్రనాయకశతకము.

సీ. శౌర్యమెక్కించి విశ్వామిత్రుఁడౌరాఁక౯, నొడరింపఁ దాటకిఁ దునిమినావు
వైదేహి వాక్యనిర్బంధంబుఁ ద్రోయవే, కటియురి మారీచు నటికినావు
వెనుకంజ వైచిన విడువక పైకిరా, నరుమగా ఖరుతలఁ దరిగినావు
మొట్టోయనుచు దేవముశలు వారెన్నాళ్లొ, యనుసరింప దశాస్యుఁ దునిమినావు
కానిదోసంబుఁ గలదె నిక్కముగ నీకు, మనసు మెత్తనివాఁడ వేమనఁగవచ్చు
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ !॥ 7

సీ. దుర్జనభంజనోద్యుక్తసుదర్శన, ధారివే నీవు యథార్థముగను
శాత్రవ భయద నిస్వనపాంచజన్య భూ, షితకరాంబుజుఁడవే సిద్ధముగను
మత్తారిభేదనాయత్తకౌమోదకీ, నిజకరిభరితమే నిశ్చయముగ
ఘోరవిద్విడ్రక్తధారార్ద్రనందక, సంధానపాణివే సత్యముగను
సన్నుతామోఘ బాణైక శార్ఙ్గచక్ర, శయుఁడవే నమ్మవచ్చునే స్వామి నిన్ను
చిత్ర చిత్ర ప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ, 94

సీ. అఖిలపోషకుఁడవ న్నాఖ్యమాత్రమె కాని, కర్తవునీవె భోక్తవునీవె
యక్షరుండవను ప్రఖ్యాతిమాత్రమె కాని, చప్పంపవేఁబొందు సాక్షిగలఁడె
సుగుణాబ్ధివని నిన్ను స్తుతియొనర్చుటె కాని, నిర్గుణుండెవ్వఁడు నీకుమించ
విశ్వాత్ముఁడవటంచు వినుతించుటయె కాని, చొచ్చినిన్నెవ్వఁడు చూచినాఁడు
గీ. వినుకరులెగాని నిన్ను నీపిశ్వములను, మొదలెఱుంగుదురే నిజంబునకుఁ బిల్వ. చిత్ర.

(3) భక్తకల్పద్రుమశతకము.

ఈశతక మింతవఱకు దొరకలేదు. కాని కొన్నిపద్యము లీకవి వంశీకులకడ సంపాదించి శ్రీచిరువోలు కుటుంబరావుగారు నాకుఁ బంపిరి. ఈశతకము పంచచామరములలో వ్రాసెను.

పంచచామరములు.

మొఱాలకించవయ్య నీకు మ్రొక్కెదన్ రఘూద్వహా
బిరాననామది న్వసించి ప్రేమనుంచి నూట్నదార్

వరాలుశాలువిచ్చినట్లు వచ్చుకీర్తి నీకహో
పరాసుభద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥*
ధరామరేంద్రమాని పూజితా ధరాసుతాయుతా
ధరాధరేంద్ర ధీరహీర తారహారచారుకం
ధరా, ధరాధిపాధిపాత్ర ధాప్రభాంతకంధరా
పరాకు భద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥ 2

గురుఁడు గుచేలు చింకిగుడ్డ కొంగుముక్కగింజ లా
దరంబుతోడ మెక్కి వాని ధన్యుఁజేయనెంచి బల్
సిరిన్ఘటించి యేలినట్టి చిత్స్వరూపరాఘవా
పరాకుభద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥ 3

ఈశతకము పురుషోత్తమకవి ప్రారంభశతకమైయుండనోపును.

సజాతీయగ్రంథములు.

ఈశ్రీకాకుళాంధ్రదేవునిపైఁ బల్వురు స్తోత్రములు, కృతులును వ్రాసియున్నారు.

1 శ్రీకాకుళ శ్రీహరిశతకము.

నీవాంధ్రావని నాయకుండవని నిర్ణిద్రానురాగాప్తి నా
భావం బాంధ్రకవిత్వరీతిని భవత్పాదారవిందస్తుతి
ప్రావీణ్యంబున నుండె బాలకృత దూరస్ఫార శీతాంశుబిం
బావాప్త్యర్థకరప్రసారగతి దోఁపన్ గాకుళశ్రీహరీ! 13

దీనిసంపూర్ణమకుటము "కృష్ణరఘువర్యా కాకుళశ్రీహరీ!" యని యున్నది.

(2) శ్రీకాకుళక్షేత్రమాహాత్మ్య మనుసంస్కృతగ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గత మని ముద్రించియున్నారు.

* ఇట్టి మకుటముగల శతకము పర్లాకిమిడిలో నున్నట్లు వింటిని. పంపెదమని పంపినారు కారు.

(3) దీనికి భాషాంతరీకరణము వల్లభాభ్యుదయ మనుపేర హారితసగోత్రుఁ డగుభట్లపెనుమర్తి గోపాలసచివపుత్రుం డగుకోదండ రామకవి యొనరించిననాల్గాశ్వాసముల తెలుఁగుప్రబంధ మొకటి యున్నది.* మూలమునకు భాషాంతరమునకు భేదములు కలవు. మూలము వ్యత్యస్థముగ నున్నదని కవియే వ్రాసియున్నాఁడు.

(4) కేయూరబాహుచరిత్రమున నండూరి గుండమంత్రి కాకు ళేశ్వరభక్తుఁ డని యున్నది.

(5) విశిష్టాద్వైతప్రవర్తకు లగువేదాంతదేశికులపుత్రుఁ డగు వరదదేశికుఁడు సంస్కృతమున శ్రీకాకుళస్తవము వ్రాసెను.

(6) కృష్ణరాయలయాస్థానవిద్వాంసుఁడగులొల్ల లక్ష్మీధరపం డితుఁ డొకశాసనమున నీయాంధ్రవిష్ణువును స్తుతించినట్లు శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగా రుదాహరించిరి. (ఆంధ్రపత్రిక దుర్మతి మాఘ శు ౧౨)

(7) కంచర్ల శరభనకవి యధ్యాత్మరామాయణమునఁ వీర ప్రతాపరాయులపేర శాసన మున్నట్లు వ్రాసియుండెఁగదా!

(8) కొన్నిసంస్కృతభాణములలో నీక్షేత్రప్రసంశ యున్నట్లు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

(9) తెలుఁగురాయఁడు, తెలుంగురాయఁడు నీదేవునిపేరఁ బరగువా రని కొందఱ అనుచున్నారు.

---

*ఈగ్రంథము బెజవాడలో నున్నశ్రీ కొడాలి ఆంజనేయులుగారిదయవలన నేను చూచుట తటస్థించినది.

శ్రీరస్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

చతుర్థ భాగము *

(క్రీ. శ. 1800—1900)

సదానంద వరదరాజయోగి.

ఇతఁడు "నవ్యతరభోగి శ్రీసదానందయోగి" యనుమకుటముతో సదానందయోగిశతకమును రచియించెను. "సకలతత్త్వార్థములు సంగ్రహించి" యిది వ్రాసెనఁట! వేదాంతప్రతిపాదక మైనవైరాగ్య యోగశతకము.

గీ. కష్టమాంసము సెత్తును గప్పుకొన్న, కాళ్ళుఁ గొనిపోయి ముఁతురు నీళ్ళలోన
శుద్ధిగాదది మనఃపరిశుద్ధిగాక, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి!॥

గీ. పూయవచ్చుఁ బట్టెడుబూడిదైన, వేయవచ్చును రుద్రాక్షవేలసంఖ్య
సేయఁగారాదు మనసు సుస్థిరముగాను, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి!॥

ఈతఁడు క్రీ. శ. 1800కిఁ బూర్వుఁ డైయుండవలె నని వ్రాసిన తాళపత్త్రములవలన నూహింప నగును. సత్యముగఁ గాలము తెలియ నందున నీ 19వ శతాబ్దమున నుంచితిని. నన్నయతిక్కనాదులమా త్రమే స్తుతించి, యిప్పటివాఁ డనిచెప్పుటకువీలు లేనిఈశ్వరభట్ల ఫణి

* ఈభాగమునందు 19వ శతాబ్దమునందలి యాధునిక కవులదేగాక కొందఱు కాలము తెలియనికవులచరిత్రముకూడఁ గలదు. కొంద ఱట్టివారు మిగులప్రాచీనులుకూడ నుండవచ్చును. దీనివెనుకభాగమునందుఁగూడ 1700 క్రీ॥ శ॥ నకుఁ బూర్వులును, ఎంత పూర్వులో తెలియనివారునుగూడ వచ్చియుండిరి. అట్టివారి కాలనిర్ణయము స్థిరముగఁ జెప్పక సందేహముగనే వెల్లడించియుంటిని.

భట్టు తనపరతత్త్వరసాయన మను వేదాంతగ్రంథమునం దొక సదానంద మౌని వచ్చిన ట్లీక్రిందివిధముగ వ్రాసియున్నాఁడు.

గీ. ఏమునీంద్రుని కరుణామ యేక్షణంబు, లాశ్రితాఘౌఘరోగరసాయనంబు
లాతఁ డలర సదానందయతి యనంగ, నవనిఁ బెంపొందు భువనత్రయంబుఁ బొగడ॥

గీ. తనదు సల్లాపరుచి పార్శ్వ జనుల శ్రుతుల, దప్పి దీర్పంగ వేంచేసెఁ దగ మదీయ
మందిరంబున కలసదానందమౌని, విభుఁడు మత్పూర్వభవపుణ్య విభవమునను.

తెలుఁగులో వేదాంతగ్రంథము వ్రాసినఫణిభట్టునకుఁ దెలుఁగు శతకము వేదాంతవిషయిక మైనదివ్రాసినయీసదానందయోగియే గురు వైయుండును. "సకలవేదాంతసిద్ధాంత మైనయద్వయబ్రహ్మవిద్యారహస్యమును" తనకు బోధించిన యీసదానందయోగికే ఫణిభట్టు పరతత్త్వరసాయనము నంకితముచేసెను. సదానందయోగికవి గృహమునకు వచ్చి వేదాంతమును బోధించెనఁట! ఈసదానందయోగి సాక్షాన్మహేశ్వరుఁ డని శిష్యులు తలంచువారు. కాని కాలనిర్ణయమున కాధారములు లేవు. శతకము నందలి శైలి, భాష, భావములును శ్లాఘ్యముగ నున్నవి. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

సదానందయోగిశతకము.

గీ. శ్రీమహోన్నత విజ్ఞాన సిద్ధినొసఁగు, సద్గురుస్వామి చరణాబ్జములుదలంచి
సకల తత్త్వార్థములనెల్ల సంగ్రహించి, గీత శతకంబు రచియింతుఁ గీర్తివెలయ॥న॥ 1

గీ. బట్టబయలైన యాపరబ్రహ్మమహిమ, దేశికస్వామికృపఁగాని తెలియరాదు
యెన్ని చదువులు చదివిన నేమిఫలము, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 4

గీ. శివుఁడు జీవుఁడు రెండు వస్తువు లటంచు, నెంచు నెంచిన సాయుజ్య మెట్లుగల్గు
జీవశివభేద మెన్నఁడు నేయరాదు, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 13

గీ. తన్నుఁ దెలసినజగ మెల్ల తానెయయిన, మర్మ మెఱుగంగఁజాలని మందమతులు
గడువఁజాలరు సంసార ఘనపయోధి, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 60

గీ. చుట్టములు తల్లిదండ్రులు సుతులు సతులు, తానుఁ బోయ్యేటిగతులకుఁ దగిలిరారు
వారుత్రోవకుపచ్చేటి వారుగారు, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 98

వంగూరి నరసకవి

ఇతఁడు అచ్చనపుత్రుఁడు. నారసింహాభిధానుఁడు. బహుశః యింటిపేరునుబట్టి యాఁతువేలనియోగి యైయుండవలెను. వంగూరివారు గోలకొండవేపారులందుఁగూడఁ గలరని విందును. ఇతఁ డేకాలమువాఁడో తెలియదు. ప్రసన్నరాఘవశతకమును రచియించెను. "ప్రసన్నరాఘవా!" అనియే మకుటము. కవిత్వము భాషాదోషములతో నిండియున్నది. ఇతఁడు రెండువందలపద్యములను "శతకద్వయము" గా వ్రాసినాఁడు. రామాయణకథయే శతకరూపమున వ్రాసెను. ఇంక ననేకు లిట్లే రామాయణ భాగవతాదికథలు శతకరూపమున వ్రాసియున్నారు. శైలికి రెండుపద్యము లుదాహరించెదను.

ఉ. విల్లును దెండుపొండనిన వేగమె తెచ్చిరి కోటిమానవుల్
దల్లడమంద దేవతలు దానవరుద్రపయోధియంచు భీ
తిల్లఁగ రాజవల్లభుఁడు తెచ్చుటఁబెట్టెను యాగశాలలో
నెల్లవిధంబుల న్విరువ నెంతటివాఁడు ప్రసన్నరాఘవా॥

ఉ. ముందఱ రావణేశ్వరుఁడు మూలబలంబు లనేకరాక్షసుల్
నందఱిఁ గూడివచ్చుచును నాగ్భటముల్ బలుబొబ్బరింతలన్
జిందులుద్రొక్కుచు న్నడువఁజెప్పెను వేగ విభీషణుండు యీ
కందువవచ్చు బల్ముఖులఁగంటివె స్వామి ప్రసన్నరాఘవా॥

రామాయణకథ యంతయు నించుకమార్పులతో నిట్లే రచియించినాఁడు. లేఖకప్రమాదములు ముద్రాపకులదోషములను గవితప్పులకంటె నధికముగ నుంటచేఁ గవిపాకము నిర్ణయించుట దుస్తరము. అంతప్రౌఢ మైనశతకము కాదు.

ఈకవి వివరము లేమియుఁ దెలియవు. మావంశములోఁ బూర్వు లనేకులు కవులు పండితులుగా నుండిరి. మాతాతలు, తండ్రులు, సోదరులుకూడ వ్రాసినయల్పకావ్యభాగము లున్నవికాని వారు పెద్దపేరులు సంపాదింపలేదు. ఈనరసకవినామము మాకుటుంబ

ములో నున్నదికాని యీకవినిగుఱించి నేనెప్పుడును వినియుండలేదు.

మావంగూరివారు రమారమి 200 సంవత్సరములక్రితము తమయల్లుండ్రకు గ్రామము లేకబోగపుమిరాసీలుగా నీయఁగలిగినంత ధనవంతులు, కీర్తిమంతులు నని మాకు విశ్వాస్యులకుటుంబములోని వారగువల్లూరివారిలోఁ బూర్వకవియొకఁడు వ్రాసినవివరములవలన దెలియఁగలము.

నర్సాపురము తాలూకా వల్లూరిగ్రామవాస్తవ్యుఁడును, మా గ్రామమున కేడెనిమిదిమైళ్ళదూరము వాఁడు నగువల్లూరి నరసింహాకవి తననాగ్నజితీపరిణయములో నిట్లువ్రాసెను.

గీ. అమ్మ రాణ్మంత్రి విఖ్యాతినలరి కాజ, సీమలోని యుల్లంపఱ్ఱు సిరిదలిర్ప
వంగురీ మల్లమంత్రిచే వ్రాసియొసఁగఁ, గైకొనియె వేడ్క నేకబోగపుమిరాసి॥

చ. వరసుగుణాంబురాశియును వంగురి సూరపరాజు పట్టియై
యురుతరభోగభాగ్య విభవోజ్జ్వలగాఁదగి భద్రకాళినా
బరగు సతీలలామ కరపల్లవ సంగ్రహణంబుచేసి యు
ర్వరపయి వీరరాఘవుఁడు వన్నియకెక్కెఁ గడింది వేడుకన్.

ఈచరిత్ర మిదివఱకు మాకుఁ దెలియదు. కవి యీకాలము వాఁడై యుండనోపును.

ఎఱ్ఱమిల్లి సూర్యప్రకాశకవి

ఈకవి గోదావరీమండలము నందలియమలాపురము వాస్తవ్యుఁడు. ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. హనుమచ్ఛతకము వ్రాసి వాడ్రేవు కృష్ణభూపతి కంకిత మిచ్చెను. కవి కృతిభర్త లిరువురును బంధుగులు. కవి 100 సం॥రములకిందటివాఁడు. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతములవాఁ డన వచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

హనుమచ్ఛతకము.

సీ. శ్రీమీఱఁ జేయును సిరబలంబిచ్చును శర్వాణివాణీ ప్రసారపటిమ
పలుకుల చెలిఁగూర్చు పరిపాలనాఢ్యత పంకజాక్షుఁడొసంగు బ్రబలజయము
నలసర్వమంగళా లలనాప్రియుఁడు దార్చు గజాననుఁడు దీర్ఘాయువు నలవఱుచును
రుచిసహస్రమరీచి యుచితంబుగ నొనర్చుఁ బుత్రపౌత్ర సమృద్ధిఁ బొసఁగఁ జూచు
బాకశాసనముఖదివ్య పరికరంబు, కృతికి పతియగు వాడ్రేవు కృష్ణయాఖ్య
విభునకు భవద్దయప్రశస్తి వెలయుగాత, వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ!

సీ. దమయంతి మహితసౌందర్య సమృద్ధిచే, సతియౌ పతివ్రతాసరణిచేత
బరమనిష్ఠలను లోపాముద్ర కెనయగు, జాటూక్తిమహిమచే శారదయగు
వైభవంబున విష్ణువల్లభయనఁ జను, శమదమసంపత్తి శచియయగును
సత్కీర్తిచేతను సావిత్రియైతగు, దతగుణముల నరుంధతియనార
యనుచు నొనియాడఁదగు బంగరమ్మ భార్య, పుత్రపౌత్రాది సంతాన పూర్తి వెలయఁ
బరగు వాడ్రేవుకృష్ణయప్రభుని బ్రోవు, వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ॥ 2

సీ. ఘోటీభవచ్ఛరణాటీక నోచ్చర త్కోటీరభాద్య దిక్కోటికంబు
ఘోషానలిస్ఫుర త్ప్రేషార్భటీరణ ద్భాషాబ్దనిర్ఘోషకాపకంబు
హుంకారసంకరా హంకారవిస్ఫార, టంకార వికలితాటంకకంబు
చాపాధికోజ్జ్వల ప్రోషాగ్నిహేతివి. క్షేపాభియాతి హృత్తాపదంబు
నైనరామానుజోద్ధత యానమునొగి, వీనులనుగూర్చి వచ్చి యాతనికి మ్రొక్కి
పాత్వికునిఁ జేసితివి మైత్రి సరణిదనర, వార్ధిలంఘన సంగంభ వాయుడింభ॥ 27

సీ. ఇందిరాసుందరీ మందిరుండాదిని, మందరంబందన చందమునను
నిందునందును జనమందటు ముదమంద, బిందెకైవడి జిహ్వ బిందెలీల
మందులకొండ నీసందిటనిడికొని, బృందంబు లాదంద సందడినిడ
గ్రందుకయ్యంబున మందలలనుబట్టి, చిందరవందరఁ జెందఁజేసి
డిందుపడుసేన ప్రాణముల్ పొందుపఱచి, తొందరను రాముసాజ్ఞ నమందగతిని
ముందురీతిని దాని నీవందయిడితి, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ॥ 79

వంకాయలపాటి వేంకటకవి

ఇతఁడు గోదావరిమండలములోని కోలంకవాస్తవ్యుఁడు. ఇతఁడనేకకృతులు వ్రాసెను. అందు మదనగోపాలశతక మొకటి. ఈశతకము వేణుగోపాలశతకము వంటినిందాగర్భకావ్యము. కొన్ని మోటుపదము లున్నవి. కవి రమారమి క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమువాఁ డని వినియున్నాను. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఈతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గౌతమగోత్రుఁడు. వెంకయ కామమాంబల పుత్రుఁడు. గుండు వేంకటరాముని శిష్యుఁడు. పంచాక్షరీసిద్ధి కలవాఁడు. శైవవైష్ణవ సదాచారరతుఁడు.

సీ. దండంబువోద్దండ మండితకోదండ, దండంబు భూరిప్రతాపచండ
దండంబు పాలితార్తస్తుత్యవేదండ, దండంబు మునివర దానశౌండ
దండంబు దండితాతతనిశాచరకాండ, దండంబు వైరిరౌద్రప్రకాండ
దండంబు భక్తసంత్రాణమహోద్దండ, దండంబు బ్రహ్మాండ ధరపిచండ
దండమో పాపతిమిర మార్తాండనీకు, ననుచు మ్రొక్కెద ననుఁబ్రోవుమయ్య వేగ
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల !

సీ. తనవారితలవంపు బనులుసేయసహించు, పరులు జేసినతప్పు పట్టఁజూచు
తనయింటిలోఁగాని పని కమ్మకోఁజూచు, పొరిగింటిపని రవ్వపరుపఁదలఁచు
తనపుత్రి జారవర్తనమాటుపడఁజేయు, పరులబిడ్డలరంకు బయలఁబెట్టు
తనదుచెల్లెలి దొంగతనమునలోన నడంచు, లాఁతివారైన హేళనమొనర్చు
నిట్టిదుర్మార్గులకు యమపట్టణమున, దీనికిఫలంబు తథ్యమైగానవచ్చు
భూరిమయవాస కోలంకపురనివాస, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల !

సీ. కుక్షింభరుని బుధరక్షాపరుండంచు, నతినికృష్టునిమహాత్యాగియనుచు
బహుబీజసంభవుఁ బరమపావనుఁడంచుఁ, జంచలాత్ముని ధైర్యశాలియంచు
దౌర్జన్యకారిని ధార్మికోత్తముఁడంచుఁ, గఠినచిత్తుని దయాకరుఁడటంచు
జారకర్ముని పరదారవర్జితుఁడంచు నుత్తమూఢుని శాస్త్రవేత్తయంచుఁ
గవులు కక్కుర్తిచేతను గడుపుకొఱకు, సన్నుతింతురు మదిలోవిచారపడక
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస!, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల !

సీ. కొండంతవిత్తంబుఁ గూడఁబెట్టిననేమి, దానహీనుండైన మానవుండు
నిఖిలవిద్యాభ్యాస నిపుణుఁడైనను నేమి, యమితదుర్గర్వాంధుఁడైనమనుజుఁ
డురుతర సంపత్తులొందవియుండిననేమి, దీనరక్షాశూన్యుఁడైన జనుఁడు
బహుకాలమాయువుఁ బడసియుండిననేమి, యపకీర్తిభాజనుండైన నరుఁడు
యిట్టివారల గొప్పలనెన్నుచున్న, పురుషునవివేకమెంతని పొగడవచ్చు
భూరిమయవాస! కొలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. చతురంగబలసమృద్ధతినిఁగ్రాలిననేమి, యాపన్నరక్షసేయని నికృష్టుఁ
డిద్ధరాతలమంత నేలుచుండిననేమి, బుధులఁబోషింపని మూర్ఖచిత్తుఁ
డన్యదేశంబులు నాక్రమించిననేమి, ప్రజయార్తిబాపఁబ్రోవనిఖలుండు
బిరుదుటెక్కెంబులు పెక్కుపూనిననేమి, శరణాగతులను బెంచనిదురాత్ముఁ
డిట్టివారల సౌభాగ్యమెందుకొఱకు, వీరిఁగొనియాడఁ బోడపస్మారిగాని
భూరిమయవాస! కొలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. పరజనద్రవ్యాపహరణత్వమొక్కటి, అన్యసతీసంగమార్తియొకటి
పితృమాతృ సద్భక్తివిముఖత్వమొక్కటి, యాశ్రితజన పరిత్యాగమొకటి
సాధుసజ్జనబంధు జనదూష్యమొక్కటి, స్వామినిందాపరభావమొకటి
వివిధపండితవర్గ విద్వేషమొక్కటి, మిత్రఘాతృత్వప్రమేయమొకటి
యిన్నియునుగల్గి వర్తింపుచున్నమోట, కొయ్యల కొకళ్ళు తీర్పులు చెయ్యఁగలరె
భూరిమయవాస! కొలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. పిడికెడుబిచ్చంబుఁ బెట్టఁజాలనిదాత, యిష్టార్థసంసిద్ధులివ్వఁగలఁడె
చేనిగట్టుదాటలేని గజ్జముష్టైరి, గిరిదుర్గములను లంఘించఁగలఁడె
యూరఁబందికిభీతి నొంది పారినబంటు, దాడిబెబ్బులుల వేటాడఁగలఁడె
కొలుచువారికి జీతములు నొసంగనిదొర, యర్థులఁబిలిచి వెయ్యారులిడునె
బట్టఁబొగడిని నొకపూట బత్తెమిడని, యతినికృష్టుఁడు సత్కృతులందఁగలఁడె
భూరిమయవాస! కొలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

ఈశతకము పుట్టుక పిఠాపుర పరిసముల నని చెప్పినఁజాలును.

జూలూరి అప్పయ్య

ఈతఁడు "వేణుగోపాలప్రసాదానాదితశ్రీమధ్వశాస్త్రసంపన్నుఁడు." బ్రౌనుదొరగారికాలమునందు వారికడ నాంధ్రపండితుఁడుగా నుండి, వారియాజ్ఞానుసార మనేకాంధ్రగ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయుట యేగాక వారిభాషాపరిశ్రమమునందుఁ జేదోడువాదోడుగా నుండినగొప్ప పండితుఁడు. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతమువాఁడు.

ఇతనిగ్రంథములను విమర్శించుచు నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"మహారాజశ్రీ జూలూరు అప్పయ్యపంతులుగారిచే రచియింపఁబడిన శ్రీనివాస తారావళి, రామపంచాశత్కందములు, యదువంశభూషణశతకము యీమూఁడుగ్రంథములు * * * చేకొంటిమి. కరకంకణన్యాయముగ రాజశ్రీ బ్రౌనుదొరగారివలన బండితులుగారు విశేషఖ్యాతిని వహించిరి. దొరగారికి వీరియం దతిగౌరవమని వినికి. * * వీరినిగూర్చి యందే (నిఘంటువునందు) గొప్పగ దొరగారు వ్రాసియున్నారు. * * * పైగ్రంథత్రయములో మొదటిగ్రంథము మల్లికార్జున కలువాయిశతకముల శైలిం బోలియున్నది. ద్వితీయగ్రంథములను ప్రాసాదులం గలిగి శ్రుతిమనోహరమగు కదళీపాకమును వహించియున్నది. మూఁడవశతకము ధారాశబలిని వహించి ప్రౌఢమై శతక మూర్ధన్యమై యున్నయది" (చూడుఁడు. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి సంపు 7 సంచిక 2 పుట 7.)

ఈమూఁడవశతక మొక్కటే నాకుఁ జిక్కినది. ఇది క్రిందటి దుర్మతిలో ముద్రింపఁబడినప్రతి చిక్కినది. అందలివివరములఁ దెలుపుచున్నాను. ఈతఁడు మాధ్వుఁడు. నిజాముపేటవాస్తవ్యుఁడు కావుట వలన నేమో యందలిగోపాలుని స్తుతించెను. ఈతఁడు పాపన్న చెల్లమ్మలకుఁ బుత్రుఁడు ననియీక్రిందిపద్యములు శతకాంతమున నున్నవి తెలుపుచున్నవి.

శ్రీలలరంగ సేవశిఖరిన్ విహరించి నిజాముపేట గో
పాలుఁడనంగ భక్తపరిపాలనసేయు మహాత్మ నీకు నే

వేళశుభంబె కావలయు వేడుకమీరఁగ నామనంబులో
గేళిఁజరించు మెల్లపుడు కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 99
ఉన్నతిమీర జూలురి కులోదధి పూర్ణసుధాంశుఁడైన పా
పన్నకు సాధ్వి చెల్లమకు నంచితపుత్రుఁడ నప్పయాఖ్యుఁడన్
గ్రన్నన మీకు నర్పణముగా శతకంబిది జెప్పినాడ నిం
కెన్నిక కెక్కఁజేయఁదగు కృష్ణ హరీ యదువంశభూషణా॥ 100

శతకమధ్యమునుండి మఱికొన్ని పద్యములు శైలి తెలియుటకుఁ జూపెదను.

యదువంశభూషణశతకము.

శ్రీకరయోగిమానస వశీకర కంసముఖాసురేంద్ర హృ
ద్భీకర చంద్రశేఖర విధిస్వరధీశ్వర వంద్యరత్న చా
మీకరభూషణాకర సమిద్ధకృపాకర కాళియాఖ్య ద
ర్వీకర గర్వనాశకర కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 1
మీచరణారవిందములమీఁద దలంపిడు బుద్ధితోఁచనే
తోఁచదు తోఁచెనా మెఱుఁగుదోఁచి యడంగిన భంగివంతలో
నే చపలత్వమొందు నిద నిక్కము నాదగుకర్మ మెట్టిదో
ఖేచర లోకపాలనుత కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 10
కెంపులబావి లీలఁ దులకింపఁగునూత్నకహారవల్లరుల్
దుంపెసలారముంగురులు దూగఁ గుచద్వయముల్ నటింప నీ
సొంపుగనూఁచిపాడు వ్రజసుందరులం గని నవ్వినాఁడు వీ
క్షింపఁగనైతి నీసొబగు కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా!॥ 38
మన్నుదినంగఁ బాడిరొయి కుమార మృషావచనుండుగాని మీ
యన్నరొ దెల్పెనన్న తగదమ్మ తదుక్తులుఁ నమ్మ మోము నీ
కన్నులఁజూపవమ్మ యని క్రన్నఁదల్లికి ముజ్జగంబు లీ
వెన్నికమీరఁజూపితవు కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా॥ 42
ఇలఁగల రాజవర్యులకు నేయఁగరాక విహాయసంబున
న్వెలసిలు మత్స్యయంత్రము భువింబడ నేసియు మద్రకన్యకన్
సలలిత భవ్యలక్షణ విచక్షణ లక్షణ శత్రుకోటులం
గెలిచి పరిగ్రహించితవు కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా॥ 80

తరిగొండ వెంకమ్మ.

సకలతత్వార్థవివేకిని యనుపేర నీమె యనేకగ్రంథములు వ్రాసి తరిగొండనృసింహస్వామికిని వేంకటేశ్వరస్వామికి నంకితము చేసెను. తరిగొండ కడపమండలము లోనివాయల్పాడునకు నాలుగుమైళ్ళదూరమున నున్నది. రాజయోగసార మనుద్విపదకావ్యమును, వేంకటాచలమాహాత్మ్య మనుపద్యకావ్యమును, భాగవతము ద్వాదశస్కంధములు ద్విపదకావ్యముగను, శివవిలాసమును నీమె రచియించెను. శివవిలాసము క్రొత్తగా దొరకినది. (చూడుము పుట 379 సం 5. సం 10, 11, 12 ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక) ఈమె నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణవనిత. వసిష్ఠగోత్రపవిత్రుం డగుకృష్ణయామాత్యుని పుత్రిక. ఈమె బాలవితంతు వని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. భక్తి వేదాంతములయం దపరిమితాసక్తి కలది. ఈమె క్రీ. శ. 1840 లో జీవించి యున్నట్లు బ్రౌనుదొరగారు నిఘంటువుపీఠికలో వ్రాసిరి. ఈమెకు భగవంతుఁడు ప్రత్యక్ష మగుచుండినట్లును, అతి మానుషచర్యలు గలదైనట్లును గథలు కలవు. ఈమె వ్రాసినకృష్ణమంజరినుండి శైలి చూపెదను.

మంజరి:—కనకరత్నప్రభాకలితమైనట్టి, సురుచిరమకుటంబుఁ జూపవే కృష్ణా॥ 1
గంగాతరంగసంగితవామపాద, భాసురాంగుష్ఠ మేర్పడఁజూపు కృష్ణ॥ 3
తామసరాజసద్వయములోఁజిక్కి, కోపతాపములకు గురినైతి కృష్ణా॥ 60
రహిమీర కపికిశోరన్యాయమాత్ర, మైన స్వశక్తినాయెడ లేదు కృష్ణ॥ 85
గుప్తమైన సుగుణదుర్గుణసామరస్య, భావనమెప్పటికిఁ దప్పకచూపు కృష్ణ॥ 115

ఇట్లే 137 ద్విపదలు గలవు. ఇది ద్విపదశతక మనవచ్చును. అనేకులుస్త్రీలు గణయతిప్రాసనియమములు లేకుండ వ్రాసినశతకములు కొన్ని చిక్కుచున్నవి. సజీవు లగుస్త్రీలిప్పు డనేక శతకములు పద్యకావ్యములును వ్రాసినవారున్నారు. ఉత్సాహవృత్తములు, పాటల వృత్తములు గల శతకములు కొన్నిపురుషులు వ్రాసినవికూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

మాత్తూరి అప్పావుమొదలి

కవులచరిత్రమువలన శుద్ధద్రావిడుఁడగు త్యాగరాజమొదలి మిక్కిలిసమర్థతతో వ్రాసినసుబ్రహ్మణ్య విజయాదిగ్రంథములను గూర్చి మనము వినియున్నాము. అన్యదేశమువాఁడగుకవి మనభాష నభ్యసించి యాదుమాతృభాషగాఁ గలమనకంటె మనోహరముగ వ్రాయఁగలశక్తి నార్జించుట సామాన్యవిషయముకాదు. తెలుఁగుభాష తేనెలతేరలవంటి మధురభాష యగుటచేతనే ద్రావిడులు, కర్ణాటకులు, మహారాష్ట్రులునుగూడ మనభాషలోఁ గావ్యములు వ్రాసినట్లును మనకావ్యముల భాషాంతరీకరించుకొనుచున్నట్లును దెలిసికొనఁగలము. మనభాష యన్యులకు సులభముగఁ బట్టుపడును. మహారాష్ట్రుఁడగు చిదంబరకవికూడఁ దనయుంగదరాయబారముకావ్యమునందు మనభాష మాధుర్యమే తానీభాషలోఁ గావ్యము వ్రాయుటకుఁ గారణమని వ్రాసెనని విందుము. ఇందువలన మనభాష యభ్యసించుట పరులకు సులభసాధ్యమని తేటపడుచున్నది. అనేక భాషలభ్యసించిన మనవారు చెన్నపురిలోఁ జిరకాలముండియుఁగూడ నఱవమును వ్రాయలేకయున్నారు. ప్రస్తుతాంశమగు మనయప్పావుమొదలి మనకందఱకుఁ బ్రీతికరమైన "మాతృశతకము" నతిరసవంతముగ వ్రాసియున్నాఁడు. ఈకవి శతకమునం దీక్రిందివివరములఁ జెప్పుకొనెను.

ఉ. శ్రీవెలయంగ లోకులిది చిత్రమటంచు మదిం దలంప న
ప్పావతిభక్తితో జననిపైఁ గలప్రేమ దలంగలించి రాఁ
గా వగమీర మాతృశతకం బొనగూర్చెఁ గానఁ జూచినం
బూవిలుకానిఁ గన్న సిరిఁ బోలినతల్లినిఁ బోల రెవ్వరున్. 100

ఈతఁడు కన్నెలు పసివయస్సునుండియు బిడ్డలఁ గనవలె నన్నదైవనియమిత మగుకోరికకు (instinct) పాలగుదురని శిశువులుగానున్న రెండుమూఁడేండ్లబాలికలవయస్సునుండి వారి కుఁడుతల్లిభావమును

వ్రాయనారంభించి క్రమముగా బాలిక పెద్దదై భర్తనుచేరి బిడ్డలకై వ్రతము లాచరించి, గర్భిణియై కష్టములంబడి, కని, పెంచి, పెద్దవానినిం జేసి మనుమల నెత్తువఱకు నుండుమాతృమూర్తి మహాప్రేమమును ద్రాక్షాక్షురసములం జిలుకుపద్యములతోను, ప్రేమమూర్తి యగుమాతృదేవత నిశ్చలస్వరూపము భావగోచర మగుమేధాశక్తి తోడను వ్రాసియున్నాఁడు. సృష్టికిం గారణ మగుస్త్రీజాతి మాతృత్వమును గోర్కుకోరిక (instinct) యెంతస్వభావసిద్ధ మైన దని జీవశాస్త్రకారులు మనకు బోధించినను, మనసార మాతృదేవతను బూజింపఁగలిగినసృష్టి, తల్లికిని బిడ్డకును గలసంబంధము ‘ఇన్స్టుట్యూబు’వలనఁ బరీక్షింపఁదగిన దని (ప్రకృతియే) యంగీకరింపదు. "అమ్మ" అనుపదమునందలిమాధుర్యము బహుశః, అభావముగలవారి కెక్కువ తెలియునా? ఆవుదూడకూడ "అంబా" యని బిలువఁగలదు. క్రిమికీటకాదుల యందుఁగూడ మాతృప్రేమము ద్యోతక మగును. తల్లి సాధువుగా నుండునది యైనను, బిడ్డయందలిప్రేమకొఱకు ప్రాణములు తృణప్రాయముగ నిచ్చివేయును. పరమసాధు వగుగోవు, బడితెచూపినవారి పోవుపంది, అతివిశ్వాసము గలకుక్క, మనుష్యునిం జేరనికోడి, యివి యెల్లప్పుడును మనుష్యునికి భయపడునవి. పిరికిస్వభావము గలిగి ప్రాణరక్షణమునకుఁ బారిపోవుస్వభావ మెచ్చుగఁ గలవికూడఁ బిల్లలఁగన్న యప్పుడు ప్రాణములకుఁ దెగించి యెదుర్కొనును. ఈసినపులి భయంకర మనుసామెత మన మెఱుఁగనిదికాదు. కావున సంతానకొఱకుఁ బిరికిజాతిజంతువులుకూడఁ బ్రాణము లర్పించు ననుభావమే ముఖ్యమైనది. ఇచ్చట నాయనుభవములో నున్నయొకకథ వ్రాయవలసియుండెఁ గాని మాతృప్రేమము—బిడ్డలఁ గనుకోరికలో స్త్రీలకుండుసహజవాంఛ—ఋజువుచేయవలసినభారమునాపై వేసికొన నగత్యము లేదని శతకపద్యములే కొన్ని చూపెదను.

చ. చిరుతతనంబునన్ జెలులఁజేరి విహారమునల్పువేళ నా
దరమునఁ గొయ్యబొమ్మను ముదంబునఁ బుత్రునిగాఁ దలంచితాఁ

బరవశ మొంది వేడుక నెపంబిడి లాలనఁజేసి మిక్కిలిన్
ముదిపముఁగాంచి మోహమున నూల్కొను తల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్ , 3

ఉ. బాలలఁగూడి బొమ్మనొడిపైఁ గను బ్రేమ చెలంగ నిల్పి తా
నోలలఁబాడుచున్ బొదలియుగ్గిడి కేలను మేనుదువ్వుచోఁ
జాలమనంబుతో నిటుల చక్కని పట్టినిఁ గాన నెప్పుడో
కాలమటంచు నెంచు మదిఁగగ్గిన తల్లినిఁబోలరెవ్వరున్॥ 4

చ. తనయుని మీఁదిబాళి మదిఁదాఁకినచో నుపవాస మీశ్వరా
ర్చనమును నోములాది యగు సత్క్రియలెల్లను జేయుచో నెదం
బెనఁగిన ప్రేమమై నోఁగిఁ దపింపఁగనోర్చుచు సౌఖ్యమేమి నె
మ్మనమున నాసపాల్పడని మానినిఁ దల్లిని॥ 9

చ. ఇలఁ బెరవారినందనుల నెత్తుచు ముద్దిడుచోఁ బెనంగి య
న్నలఁగని బిడ్డలెన్నటికి నోకన నోఁతునటంచు బల్కలే
మొలక మెఱుంగు నవ్వులకు మోదముఁజెందుమునిష్టదైవమున్
దలఁచుచుఁ బుత్రవాంఛమతిఁ దాకిన తల్లిని॥ 12

చ. నెలనిలిచెంగ దాయనుచు నీరజపాణులు వల్కనంతలో
పల నిధిగన్నయట్లు దరభాగములోపలఁ బీడ ముష్ణమున్
దొలఁగెడురీతి భోజనవిధుల్ మఱిఁగోరుచుఁ బుత్రమోహమ
త్యురుతరభంగిఁగొల్ప వగనుండెడు తల్లిని బోలరెవ్వరున్॥ 17

ఉ. మాసములెల్లఁబూర్ణమయి మానవతీమణి గర్భవేద నా
యాసముతో దమందుతరి సంగనపుత్రునిఁగాంచె నన్నఁ దా
నాసడి విన్నమాత్రమున నావచనం బమృతప్రవాహ ధా
రాసమమైనచో మనమురంజిలు తల్లిని బోలరెవ్వరున్. 21

చ. విసుగుచుబిడ్డనుం గనిన వేదనఁగుందుచునున్న యప్పుడా
నిసువును దెచ్చి పొత్తులను నించినచోఁ దనకష్టరీతులన్
మసలక తత్సుతావన విమర్శఘనంబుగఁ జిందు ద్రొక్కఁ దా
మనమునఁ బ్రోచునేర్పుగల మానినిఁ దల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్. 24

చ. తనపొరుగిండ్ల భామినులు తారసిలంగను దృష్టితాఁకునో
యనిమహిరాదిక గ్రహచయాభినుతుల్ చరించి మీనలో

చనను దలంచి నందనుని సంగతిఁబాయక ప్రోవవమ్మ యో
జననియటంచు నంజలులు సల్పెడు తల్లిని బోలరెవ్వరున్. 30

చ. మనమతిప్రీతినొంప నొక మంచి ముహూర్తముఁ జూచినంత గా
నను వమరంగ రంగలరునన్నము ముట్టఁగఁ జేసి బిడ్డఁడిం
పెనయఁగ నాఁకటం బొదలి యెన్నఁడు బువ్వఁ దినంగ నేర్చునో
యని మదినూహ పాల్పడెడి యంగనఁ దల్లిని బోలరెవ్వరున్. 35

చ. తనయుని కొంటె చేఁతలకుఁ దండ్రియహో వెదరించుచున్న లే
దనుచు నిజాత్మనాయకుని యాజ్ఞనొలంగఁగరాదటన్న వా
గ్ధనమటుడించి నందనుని దండనపాల్పడనీక యడ్డముం
జని కరుణింపఁ జేయు నెరజాణను వల్లిని బోలరెవ్వరున్. 60

చ. వెడవెడ నింక భోజనపువేళ గతించిన బిడ్డఁడేమొకో
బడివిడి రాఁడు నేఁడనుచుఁ బాతరలాడుచు నుండు నంతలో
గడఁజను దేర నెత్తుకొని కౌఁగిటఁ జేరిచి చుంచు దువ్వి పై
బడలికదీర సంతసిలు భామినిఁ దల్లిని || 65

ఉ. శ్రీలరారు సంతత సుశీలుఁడు భ్రాతదయాపరుండు వా
చాలుఁ డనన్యచారు జలజాతముఖీహృదయానుకూలుఁ డీ
బాలకుఁడంచు సజ్జనులు పల్కఁగ నద్దివచనంబు వీనులం
గ్రోలుచు సంతసిల్లు సుమకోమలిఁ దల్లిని || 78

చ. కొడుకు సుగోడలొంటిపడి కొంకుచు సైగలు పేరజంపు టా
గడములు వింత వింతలై యగారవముల్ గిలిగింతలాడు మే
ల్పడి సడిసన్నలుం గుసగుసల్ జరిగించుటఁ జూచి యాత్మలోఁ
బుడమి సమస్తమేలు గతిఁ బొంగెడు తల్లిని || 85

ఉ. కోడలు గర్భమూని తనకున్ముదిదోఁచినయంత ప్రేమ గొం
డాడ సుపుత్రునిం బడయునట్లు ఘటింపుమటంచు శౌరి పూ
బోడిని మందగామినినిఁ బుష్పసుగంధిని మీనలోచనన్
వేడుక మీర వేడు నలివేణినిఁ దల్లిని || 93

(1) "వేంకటేశ్వరునకు మ్రొక్కుట (87)" (2) "మధుర మీనాక్షికి మ్రొక్కుట" "శూలిని ప్రార్థించుట" కూడ వ్రాసిన యీతఁడు శివకేశవభేదము లేనివాఁడనవచ్చును. మధుర మీనాక్షిని

బలుమారులు పేర్కొనుట నీతఁడు మధురప్రాంతములవాఁడని కొందఱ నిరి. ఈశతకమును ముద్రించిన యీకవి పుత్రుఁడగుమీనాక్షి దాసు 1861 క్రీ॥ శ॥ న నుండెనుగావున నీకవి 19వ శతాబ్దాదినున్న వాఁడన వచ్చును. ఈశతక మేఁబదియువదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వ ము రచియింపఁబడెననవచ్చును.

కాని క్రీ॥ శ॥ 1840 నాఁటికే తాటియాకుల కెక్కి బ్రౌను దొరగారిచేఁ బ్రతి వ్రాయింపఁబడిన మఱియొక మాతృశతకం బిదేను కుటముతోఁ గనఁబడుచున్నది. అందలి వివరములఁ దెలుపుపద్యము లఁ గొన్నిచూపెదను.

"కలిత మహత్త్వబుద్ధి శతకంబులు చెప్పిన యట్టివారిని
దెలియఁగ దేవతాంకితము తెల్లముజేయుదు రెందు వేదముం
దలఁపఁగఁ దల్లియే పరమదైవముగావున జేసితిట్లు పెం
పలరఁగ మాతృదేవ శతకాఖ్యము తల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్॥ 2

వినుతికి నెక్కునీలగిరి, వేంకట, మంగళ, భద్ర, సింహ, శో
భనగిరులందు నిద్దరువుబాయక భక్తవసించునట్లుగా
ననయము వేడ్కకోటగిరియందుల నిల్చి తదన్వయంబు పెం
పెనయఁగ బ్రోచు దాశరథి తల్లిని॥ 3

పరమత నాగపంచముఖ భక్తసురప్రముఖ ప్రవిస్ఫుర
ద్వ్యరుతగత త్త్వ బోధ పరిశోధను వైష్ణవసార్వభౌము నా
గురుమది గటింజగ్గురుయ కూర్మితనూభవు రంగపాగ్రణిన్
స్థిరమతిఁ గొల్తు నిష్టఫలసిద్ధికిఁ దల్లిని॥ 4

పై పద్యములవలనఁగవి మదిగంటి రంగప్ప శిష్యుఁడని, కోట గిరి వాస్తవ్యుఁడని, కోటగిరి యనుగృహనామమువాఁడని వైష్ణవశిష్యుఁ డని తెలియుచున్నది. మఱిరెండు పద్యములలోఁ దన "పెదతండ్రి కయ్యాముల ధనుంజయుఁడని దానకర్ణుఁడగుసదాశివయ్య (5) యని, తండ్రి రాజపూజితుఁడగు గోపవసుధాధిపుఁ (6) డని తెలియఁజేసి యున్నాఁడు. కవిపేరు తెలియలేదు కాని కోటగిరి గోపరాజు పుత్త్రుఁ డని తెలియుచున్నది. పైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

నమ్మికగా సమస్తభువనావన దక్షతనాఢ్యలైన యా
యమ్మలమువ్వు రొక్కటయి యందముగా మనునాడు తల్లి లిం
గమ్మ పదాంబుజంబుల సహాయతఁ, జెప్పెద పూని సత్యవా
క్యమ్ములు గల్గు మాతృశతకం బిది తల్లిని॥ 7

అదనునెఱింగి పాల్గుడిపి యర్మిలి నాఁకలిఁబాపి ప్రక్కలోఁ
జెదరకయుండఁ గౌఁగిటనుజేర్చి ముదంబున జోలఁబాడుచు
న్నిదురను బుచ్చినట్టి సుఖనిద్రయ మేమని చెప్పుదింక నా
పొదిగిలి వజ్రపంజరము పోల్పఁగఁదల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్॥ 30

ఈరెండుశతకములలోఁ గడపటిదే ముందు వ్రాసిన ట్లూహింప నవకాశమించుకయున్నను, అప్పావుమొదలిశతకమే కొన్నివిషయములలో మేలుగా నున్నది. దాక్షిణాత్యుఁడు, శుద్ధద్రావిడియు నగుకవి తెలుఁగుకవికంటె బాగుగవ్రాయలేనిమాట వాస్తవమైనను గొన్ని భావములు మృదువుగా నున్నవి. కోటగిరివారు వెలమవారున్నారు. తండ్రిని "వసుధాధిపుఁడు" అనినాఁడు. కావున నీశతకకర్త పద్మనాయకుఁడు కావచ్చును. ఇదివఱకొక్కమాతృశతకమునకే మురియుచున్నమన కీనసవంత మఱురెండవశతకము సంతోషము నినుమడింపఁజేయును. బాలురుబాలికలును జదివి హృదయము నార్ద్రింపఁజేసికొనవలసినయీశతకద్వయము నాంధ్రులు ప్రీతియుంటఁ జదివి నానందవార్ధి నోలలాడుదురుగాక! స్త్రీలో నున్నమాతృత్వవాంఛకంటెఁ బూజనీయమైనసద్గుణము- స్వభావసిద్ధమైననైజము- మఱియొకటి యున్నదా? "అమ్మా!" యని పిలువఁగలవారందఱు నీశతకద్వయమును జదివి శతకమునందలి పంచరత్నములైననువాక్యన నెల్లప్పుడు నలంకరించుకొందురుగాక! ధన్యు లగుదురుగాక!

పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి

ఈతఁడు బ్రహ్మపురవేంకటేశ్వరశతకము నొక్కవాసరములోఁ జెప్పఁగలిగితి నని వ్రాసెను. ఆత్మకూరి భామన, ఆదినారాయణశెట్టి వేంకటరంగములకు శతకాంతమున నాశీర్వాదము లున్నవి. బాలకులకు, భక్తులకు నీశతక ముద్దేశించి కవి వ్రాసెను. ఇందలి బ్రహ్మపుర మెచ్చట నున్నది తెలియదు. కవిత్వము లలితముగ నున్నది. ఈకవి 1840 క్రీ. శ. నకుఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును. శైలికిఁ బద్యములు చూపెదను.

బ్రహ్మపురవేంకటేశ్వరశతకము.

క. శ్రేయఃప్రాప్తికి సాధన, మాయుర్వర్ధనము నీపదార్చన వగకా
క్షేయకరాన్యాయపరా, పాయహరా! వేంకటేశ బ్రహ్మపురీశా!॥ 14

క. ఏపాదము లోకత్రయి, వ్యాపించియు సుతలమందు బలిదనుజేంద్రుం
బ్రాపించెఁ దత్పదంబే, ప్రాపగు శ్రీవేంకటేశ బ్రహ్మపురీశా!॥ 31

క. కౌమోదకి నందకముల, నామోదముతోడఁ దాల్చి యరినికరంబుఙ
వేమాయింపవెనత సు, త్రామా! శ్రీ వేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా!॥ 50

క. నయమున నాదాయములో, వ్యయమును దశమాంశఁ జేసి వసుమతిలో స
ద్వ్యయిసుఖమును యశమునుగను, రయమున శ్రీవేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా! 65

క. నీచులతో సాంగత్యము, త్రాఁచులతోఁ జెలుఁగులాట తగదని మదినా
లోచింపవలయుఁ బాలిత, వాచస్పతి! వేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా! 72

బహుజనపల్లి సీతారామాచారి

ఇతఁడు సుందరరాజశతకము వినాయకశతకమునుగూడ వ్రాసెను. గొప్పపండితుఁడు. శబ్దరత్నాకర మనునిఘంటుకర్త. ఈశతకము 1847 క్రీ. శ. వ్రాసెను. ఇతఁడు "నాగపట్టణ"పురవాసి "అం

బర, శైల, శిఖరి, ధరణులు"లో నిదివ్రాసెను. ఇతఁడు నామమువలననే వైష్ణవుఁడని తెలియఁగలదు. ఈతఁడు తెలుఁగుభాష కూపిరిపోసిన మహాత్ములలో నొకఁడు. తనపాండిత్యమును దేశజులకొఱ కుపయోగించినపండితులలోఁ జిన్నయసూరికిఁ బిమ్మట దాక్షిణాత్యులలో నీతఁడు గణనీయుఁడు.

(1) సుందరరాజశతకము.

క. మలయజశిశిరతనురుచిర, జలరుహదళ సదృశనయన జలనిధిశయనా
కలరవకలిత కటకయుగ. సులలిత మృదుపదపయోజ సుందరరాజా! 67

క. అగణితచరితగదాగ్రజ, జగధీశ జగన్నిదాన శాంతాకారా
ఖగరాజఘనస్యందన, నగధర హరితేజ నాగనగరీరాజా! 80

క. హరశౌరి నామశరదా, శరభాసితగాత్ర భక్తజనహితవరదా
వరదామరుచిరసురదా, సురదాస్యమహిత సురాజ సుందరరాజా! 88

క. శౌరి పరవారహర నర, నారాయణ యాదిదేవనాథ యవనిజా
జార, మహాపాతకహిమ సూర, యశోదాతనూజ సుందరరాజా. 97

క. దోషములున్నను నీకృతి, దోషజ్ఞత వానిఁ దలఁచి త్రోవకమతి ని
ర్దోషత్వమెన్ని చేకొను, శోషితసాగర సుతేజ సుందరరాజా. 98

(2) వినాయకశతకము.

క. తల్లులు పరిగొన భక్తుల, కుల్లాసము పుట్టఁజేసి యురుమదధారల్
వెల్లిగొన సొంపునూనెదు, బల్లిదునినుఁ గొల్తునయ్య భవువెనకయ్యా! 11

క. వంకరతొండము చేటల, పొంకముగల చెవులు పెద్దపొట్టయుఁ దగని
ర్వంకల వంపులు వొగడఁగ, బింకముతోఁ దాల్తువయ్య పేర్వెనకయ్యా! 23

క. ప్రియమెద్దియొ నీకతి చిం, తయొనర్చుచుఁ బ్రేమ నీవెదక దేమొకొ చిం
తయు వెదకు నేల యిప్పని, కయి వృధనా నెయ్యమీవకద వెనకయ్యా. 96

క. పలుఁదెరఁగుల మొఱలిడినను, బలుకఁగనే నోరుదెరవఁ బ్రాల్మాలెదవీ
యలసత గనియొకొ నినువే, యెలనాగయుఁ గోరదయ్య యెద వెనకయ్యా! 81

క. తెలిసిరొ తెలియకయో నే, సలిపిన నేరములు దలఁచి శ్రమపెట్టకు నీ
సలలితకారుణ్యప్రభుఁ జూ, పులునాపైఁ బఱపుమయ్య పారివెనకయ్యా! 94

శాంతానందయోగి

ఇతఁడు శాంతానందయోగిరామశతకము వ్రాసెను. వేదాంత బోధకము. వేమనశతకజాతిలోనిది. కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదను. ఇతఁడు 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండవచ్చును.

శాంతానందయోగిరామశతకము.

క. తుచ్ఛసుఖంబున కోడఁబడి, హెచ్చుగ నీదివ్యమహిమ యెఱుఁగక భూమిన్
చిచ్చుఁ బడు మిడుతలవలెఁ జచ్చిన నరులెంద అవని సద్గురురామా!

క. అజ్ఞానములను నెఱపుచు, ప్రజ్ఞలుబలుకుచును మిట్టిపడియెడిదాకా
యజ్ఞానులతో స్నేహము, సుజ్ఞానులకేల నిలను శుభకరరామా! 40

క. వనితలచే శృంగారము, వనితలచేఁ గలుగుకీర్తి వంశంబునకున్
వనితలచే నపవాదము, వనితలచేఁ జెడును తెలివి వసుధనురామా! 5

క. పురుషు నుష్ట్రినిఁ జేసియుఁ, బరపురుషుని నన్నఁ జేసి బడకనురాదీ
సి రమించి సుఖముఁ బొందెడి, తరుణుల నమ్మంగఁదగునె దశరథరామా! 62

క. కాశేరి పంపకంబని, కూటంబులుఁ గూడి మిగుల గుసగుసయనుచున్
గోటున కెటేఁగించెదమని, మోటులు తమయా ప్తజనని మొఱగరెరామా! 73

క. వెన్నెల కందమ పున్నమ, కన్నులకందంబుఁ జూపు కనుటయు మిగులన్
కన్నెల కందము సుగుణము, వెన్నెల కందంబు జొన్న వేడుకరామా! 86

ఫక్కి వేంకటనరసయ్య

చిన్నతనమునందు బాలికలకుఁ గలుపుకుమారీశతక మనుచిన్న పద్యములశతకము నీతఁడు రచియించెను. తేటతెలుఁగుమాటలతో లోకోత్తర మైననీతులఁ గలిపి బాలికలకు మంచియుపకార మొనరించినాఁడు. విశాఖపట్టణము నందలిక్రైస్తవపాఠశాలయందుఁ దెలుఁగుపండి

తుఁడుగా నుండెడివాఁడు. క్రీ. శ. 1836 లో నీతఁడు శకుంతలాపరిణయమును రచియించెను. ఇతఁ డెనుబదివత్సరముల క్రిందటివాఁ డైనను కుమారీశతకమువలన నీతఁడు సుమతిశతకాదిపూర్వకవులవలెఁ గీర్తిని గడించియున్నాఁడు. ఆధునికవాఙ్మయమునం దింతవ్యాప్తినొందినమంచి గ్రంథ మింకొకటిచూపుట కష్టము. ఇతఁడు అమరపదకల్పద్రుమము, నారాయణస్తవము, మదనసాయకాపరిణయము, కవిదర్పణచ్ఛందము, నారాయణశతకము ననుగ్రంథములకూడ రచియించినట్లు కవుల చరిత్ర చెప్పుచున్నది. కుమారీశతకమునుండి కొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

క. జపములు గంగాయాత్రలు, దపములు నోములును దానధర్మంబులు పు
ణ్యపురాణము పతిభక్తికి, నుపమింపను సాటిరాకయుండు కుమారీ.

క. అమ్మకు రెండబ్బకు రెం, డిమ్మహిఁదిట్టించుకూతు రెండును ధరనా
ద్రిమ్మరి పుట్టకపోయిన, నిమ్మళమని యంద్రుజనులు నిజము కుమారీ.

క. నడకలలో నడుగుల చ, ప్పుడు వినఁబడకుండవలయు భువిగుంటలు
కన్పడరాదు మదమునొక్కులఁ, బడఁతుల మర్యాదలెఱిఁగి బ్రతుకు కుమారీ.

క. పనిసేయునపుడు దాసీ, వనితవిధంబునను మేను వంపఁగవలయున్
ధనవంతుల సుతయైనను, ఘనతగలుగు దానివలనఁ గాదెకుమారీ.

ఈశతకము నే నిప్పుడు చదువునప్పుడు నాబాల్యము నందలి మనోహరరంగములు నాకు జ్ఞప్తికివచ్చును. నాసోదరీమణు లీశతకము చదివినప్పుడు నా కేయభిప్రాయములు కలిగెడివో, యేపుష్పములు పరిమళించెడివో, యేపక్షులు కిచకిచలాడుచు నెగిరెడివో యవియన్నియు నాయాపద్యములు చదివినప్పుడు పూర్వజన్మము నందలిరంగములవలె జ్ఞప్తికి వచ్చి నాసోదరి చెప్పుచిన్నకథలు – మింటఁజుక్కలఁ జూచుచు వేసికొనుపొడుపుకథలు స్మృతిపథంబున– నొకవింత యైన లోకము– బాలలోకము– కన్పట్టుచుండును.

కుమారీశతకము.

క. ధర బక్కాకులుఁడు వేంకట, నరసింహాకవీంద్రుఁ డిట్టి నడతలు ధరపైఁ
బెరవల తెరువు లటంచును, జిరతరసత్కీర్తి వెలయఁ జెప్పెఁ గుమారీ.

క. అత్తపయిన్ మరఁదలిపయి, నత్తనకోపమున బిడ్డ నేడ్పించుటకై
మొత్తఁ దనకే కీడగుఁ, జిత్తములోఁ దీనిఁ జింత సేయు కుమారీ. 28

క. బద్దకము పంజవిద్దర, వద్దు సుమీ దద్దిరంబు వచ్చును దానన్
గద్దింతు రింటివారలు, ముద్దందురు తోడివారు ముద్దుకుమారీ. 37

క. నవ్వంగ రాదు పలుమరు, నవ్విన చిరునవ్వుగాని నగరాదెపుడున్
గవ్వల వలె దంతంబులు, జవ్వనఁ గానంగఁబడెడిజాడఁ గుమారీ

క. ఎంతటి యాఁకలి గలిగిన, బంతినిఁ గూర్చుండి ముందు భక్షింపకు సా
మంతులు బంధువులును నిను, మంతైనను జెల్లదందు రమ్మ కుమారీ. 62

క. ఇద్దఱుగూడుక యొకచో, నొద్దికమాటాడుచుండ నొదిగి యొకతె యా
యొద్దికిఁ జనఁగూడదు తన, పెద్దతనంబెల్ల నణఁగఁ బెట్టుఁ గుమారీ. 96

ఈతనివంశమునుగూర్చి కవులచరిత్రమునం దిట్లువ్రాసిరి.

"ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. భరద్వాజగోత్రుఁడు. నారాయణమంత్రి పుత్త్రుఁడు."

మంత్రిశబ్దమును జూచి శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు పొరఁబడియుందురు. ఉత్కళదేశజు లగునీసృష్టికరణములుగూడ లౌక్యవ్యాపారధురంధరులై కరణములకు బదులుగా సృష్టికరణము లనియు, మంత్రు లనియు వాడుకొనుచున్నారు. వీ రుత్కళదేశస్థు లగుకాయస్థులో, బ్రాహ్మణులే సాంఘికవిప్లవమున మాఱిరో తెలియదుగాని వీరిగోత్రనామాదికములు వీ రొకప్పు డుత్కళస్థితి నుండిన బ్రాహ్మణులో, తదంశసంభూతులో యని యనుమానము కలుగుచున్నది. వీరు సృష్టికరణములు. ఈవంశములో నప్పలనరసయ్య యను మఱియొక కవి కుమారశతకమును క్రీ॥ శ॥ 1860 లో వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ సృష్టికరణములలోఁ బెక్కుమంది కవులు కనఁబడుచున్నారు.

మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి.

ఈతఁడు మాడుగులయాస్థానమునఁ గవిగా నుండెను. కృష్ణభూపతి యితనిపోషకుఁడు. కృష్ణార్జునచరిత్ర మనెడిద్వ్యర్థికావ్యమును వ్రాసెను. సీతారామచరిత్ర మనెడియాఱాశ్వాసములప్రబంధమును భీమలింగశతకము నీతనియితరకృతులు. కవి యాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; శరభనపుత్రుడు. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతముల మృతినొందెను. 19 వ శతాబ్దపుమొదటిభాగ మీతనిగ్రంథకరణకాల మనవచ్చును. శైలికి శతకము నందలికొన్నిపద్యములఁ జూపుచున్నాను. ఇతఁ డుభయభాషలయందును జక్కనిపాండితి కలవాఁడు. ఈతఁడుపండితారాధ్యునిశివతత్త్వసారము నెఱిఁగియుండె నని యీపద్యము చెప్పుచున్నది.

క. తత్పురుష బహువ్రీహుల, సత్పురుషుల రామదాస శబ్దార్థమిలన్
దాసీకృత జనసీకృత, కౌసల్యా భీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥

మఱికొన్ని పద్యములు.

భీమలింగశతకము.

క. ధనమబ్బు నశనమబ్బున్, జనమబ్బును కీర్తియబ్బు సద్గతియబ్బున్!
నినుఁగొల్చిన చాపీకృత, కనకాచల! భీమలింగ! కలుషవిభంగ॥

క. చెలువమర రాజసభలన్, బలుకని నరునోరు బుధులు బాసినయూరున్
కలిగియు లేని దనంబడు, కలకంధర భీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥ 58

క. కాయలు లేనిమహీజము, కోయిలలేనట్టి వనము గుడిలేనిపురం
బాయత మోదముఁజేయవు, కాయజహరభీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥ 60

క. జీతంబు లేనికొలువును, దాతలు లేనట్టిపురము తమిలేనికవల్
ఖ్యాతిని బొందకయుండును, కౌతుకయుత భీమలింగ! కలుషవిభంగా!॥ 64

క. తొంబదిరెండు పదేడే, న్నంబడు శాలివాహన శకంబుల్ శా
క్లంబగుచైత్రికి నీశత, కంబయ్యెను భీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥ 117

క. హరితసగోత్ర పవిత్రుఁడు, శరభేశ్వరమంత్రి యతనిసతి సీతమయా
యిరువురకును దనయుఁడశం, కరపురహర! భీమలింగ కలుషవిభంగ!॥ 119

శ్రీనివాసకవి

త్రిపురసుందరీశతక మనువ్రాఁతయచ్చుగ్రంథ మొకటితప్పాలి తడక చిక్కినది. తెలుఁగులిపిలో ముద్రించినయీగ్రంథము తెలుఁగువాఁడు చదువవీలులేనివింతస్థితిలో ముద్రాపకులు ముద్రించిరి. ఇది 1888 సం॥రములో కవిరంజనీముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించిన ప్రతి యొకటి, యంతకుఁబూర్వపు దొకటియుఁ గనఁబడినవి. రెండు చేర్చిచదివినను పద్యము రాదు. అందుఁ గొన్నిపద్యము లిట్లున్నవి.

"కూరిమితోడ నామదిని కోరికకోర్కె లొసంగు మిప్పుడున్
నారయబంధుమిత్ర సఖు లాప్తులు నాతలిదండ్రులందఱున్
నీరనుగాక నాకెవరు మిక్కిలియొవ్వరులేరు దిక్కు యో
భైరవి! శాంభవీ! పరమపావనీ! నీనిజదాసుఁడేను యో
సారసనేత్రినీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ! ॥

పైతప్పులు కొన్ని కవివి కావో? తెలియదు.

"బంగరుబొమ్మ నీకు నతిభక్తుఁడు దాసుఁడు శ్రీనివాసకున్
ముంగల దీవనిచ్చి యతిమోదమునన్ గరుణించినట్లు నీ
వుంగర మిందు నాకొసఁగు మొక్కటినేఁడడియాలమిమ్ము యో
మంగళదాయి నిన్నిపుడు మన్ననతో నతిభక్తిఁగొల్తు నో
సంగరకేళినీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ॥

భక్తుఁడును, త్రిపురసుందరీశతకకర్తయు నగుశ్రీనివాసునిఁ బ్రోచినట్లు నన్నుఁ గాపాడు మని శతకపఠకుఁడు ప్రార్థించినట్లు కవి వ్రాసెనో—లేక కవివేఱును, పైపద్యము నందలిశ్రీనివాసుఁ డను భక్తుఁడు వేఱు నని కవియభిప్రాయమో తెలియదు. కవిపేరుగాని యితరవివరములుఁగాని తెలియనందున "శ్రీనివాసునిన్" వ్రాయియుండునో? అట్లు పాఠముమారినను గవియొకఁడే యనుటకుఁ బైపద్యమునం దన్వయ మగుటలేదు. కావున శతకకర్తనామ మనుమానముతోఁ గూడినది.

న్యాయము లేకపోయె భువినాథుల నీతులు తప్పిపోయె న
యన్యాయపుఁగాలమయ్యె భువనంబుల వింతలు బుట్టుటయ్యె నా
న్యాయము ధర్మదానములు నాఁటికి నేఁటికి తీసిపోయె న
మ్నాయము లెక్కువయ్యె సురమత్తతభూమిని నిండిపోయె కం
జాయతలోచనీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ!॥

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఈశతకము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదేమో? ఏవివరములును తెలియవు. కవులనామములు, గ్రామనామములు గలకొన్నిపద్యములఁగూడఁ జూపెదను.

త్రిపురసుందరీశతకము.

ఉ. కాళివరప్రసాదకవికాళిసరస్వతి భద్రకాళికం
కాళికృపాళిశూలికర కాళి మహోగ్రభయంకరీ జ్వ
త్కాళిమరాళిశక్తి ధరకాళిని యుజ్జయినీపురీ మహా
కాళినియైన దేవి ననుఁగావుము నిన్నిపు దేనుఁగొల్తునో
చోళనృపార్చనీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ! ॥

ఉ. లోకములోని రాక్షసుల లుంఠముజేసియు ఘోరమౌమహా
భీకరమైనదేహముల ప్రేగులువారఁగఁదీసి జందెముల్
జేకొని వేసితీబిరుదు చిహ్నములొప్పఁగ సర్వలోకముల్
నేకముగాఁగ నేలిన మహేశ్వరి నిన్నుపు దేనుఁగొల్తు మో
క్షాకరినీవె యో త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ॥

ఉ. రుద్రుని కన్నిరూపములు రూఢిగనన్నియుఁ దాల్చినీవు నా
ముద్రవహించి యీశ్వరుని మోహనలీల విలాసలోలవై
భద్రకరంబుసేయుచును పాపములెల్లఁ దొలంగఁజేసి హై
మాద్రికొమార్తవైన పరమాత్మని నిన్నుపు దేనుఁగొల్తునో
సద్వ్రతలోలినీ త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ! ॥

ఉ. అంబరవీథినుండి ప్రళయంబుగ నొక్కముహూర్తమందు వ
ర్షంబుగ స్వర్ణసంఘములు చాలపుగాఁ గురిపింపఁజేసి లో
కంబులఁ గీర్తిఁజెందియుఁ బ్రకాశినినై బెజవాడ కనకదు
ర్గాంబవు నీవెయౌదుగదవమ్మ నిజంబుగ నిన్నుఁగొల్తునో
సాంబసదాశివే త్రిపురసుందరి యాదిపురీనివాసినీ॥

ఇట్లే మధురమీనాక్షి, అరుణాచలదేవి, శ్రీకాళహస్తిజ్ఞానప్రసూనాంబ, కంచికామాక్షి, కాశీవిశాలాక్షి మొదలగు దేవతలవీవే యని యనేకప్రదేశముల నున్న దేవీమూర్తులఁ గొన్నిపద్యములలో వివరించెను.

ఉ. మల్లియతీఁగవంటి నడుమాకమలంబులవంటి కన్నులున్
మొల్లలవంటి పల్వరుస మోహనచంద్రునివంటి మోముతో
నల్లికవంటి పాపజడ యందముతో శివకామవల్లి నా
తల్లివిరైన నీదు పదదాస్యము నెప్పుడు సల్పుచుందునో
సల్లలితాంగినీ త్రిపురసుందరి యాదిపురీనివాసినీ॥

ఉ. వ్యాస పరాశరాది నవవ్యాకరణజ్ఞుల రూఢతత్త్వ సం
భాసుర మానియోగికుల పండితచంద్రుల మున్న కాళికా
దాసుని బ్రోచినట్టులను ధన్యునిఁ జేసి తరింపఁజేయ నీ
దాసుని గాఁగ నెంచవలె తత్త్వవిలాసిని నిన్నెగొల్తు వి
శ్వాసగుణాత్మ నీ త్రిపురసుందరి యాది పురీనివాసినీ॥

అంత్యజుఁ గొల్చుటకాలమాయె ననియు, మ్లేచ్ఛులుసంచరించుచున్నా రనియు, తాను పరదేశవాసి ననియు, తలిదండ్రుల నుండియు, పుత్రపౌత్రులనుండియు వీడితి ననియుఁ గొన్నిపద్యములలోఁ జెప్పెను. "బంగరుబొమ్మ నీకునతిభక్తుఁడు దాసుఁడు శ్రీనివాసుకున్" "న్యాయము లేకపోయె భువినాథులనీతులు తప్పిపోయెనన్యాయపుఁగాలమయ్యో" నని శతకాంతమున రెండుపద్దెములలోనుఁ జెప్పెను.

ఝంఝామారుతము వేంకటసుబ్బకవి

ఇతఁడు శ్రీసూర్యనారాయణశతకమును రచియించెను. ఇది మయూరకవి వ్రాసి దేహారోగ్యమును బొందె నని చెప్పుసూర్యశతకము మాదిరి వ్రాయవలె నని కవి వ్రాసెను. శతకాంతమునఁ దన్నుఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనినాఁడు.

“పటువాగ్జాలుఁడు, రామరాన్వయుఁడు, శుంభద్రామ సూర్యాత్మ వి
స్ఫుటసంభూతుఁడు సూర్యమోఘ పదసత్పూజారతుండైన వేం
కట సుబ్బయ్య కవీంద్రుఁ డీశతకము న్గావించి యుష్మత్కృపన్
జటులారోగ్యముఁ జెందెఁగాన నిది భూచక్రమ్మునన్ నిత్య ప
ర్యటనంబున్గనియుండుఁ గాత సుచిరంబై నీకృతుల్ చిత్ప్రకా
శలు శోరింగొని సాటెదన్ జగములన్ శ్రీసూర్య నారాయణా! 100

కవి యీశతకము వ్రాసి తానుఁగూడ నారోగ్యము నొందె నట. శైలికిఁగొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. ఈతని పద్యములలో ధూర్జటిపోకడలును గనఁబడుచున్నవి—కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతముల వాఁడైయుండును.

శా. ప్రాతఃకాలమునం దెవండయిన సద్భక్తిం గృతస్నాతుఁడై
ధాతాంతఃకరణైక నిష్ఠతముఁడై దండప్రణామంబులం
జేతుల్మోడ్చి నుతుల్పఠింపుచు మిమున్ సేవించినం జాలదే
సేతుస్నానఫలంబు వేఱెగలదా శ్రీసూర్యనారాయణా! 7

శా. బందాకోరులు కొందఱయ్యవనిపైఁ బ్రత్యక్షదైవంబుగా
డెందంబందుఁ దలంపలేక కడు వ్యాధిగ్రస్తులై యుందురో
మందేహాసురమాన భేదనచణా మార్తాండ నీవాఁడ నా
నందబ్రహ్మమయుండ వీవ సెదగానన్ నన్నుఁ బోషింపవే
సిందూరారుణ వర్ణబాల్యకిరణా శ్రీసూర్యనారాయణా॥ 8

శా. నీమంత్రంబు జపించుకుంతి మునివాణి న్మెచ్చి తాఁగన్యయై
యేమాటన్ సుతుఁగోరెఁగోరనటు నీవెంతో విచిత్రంబుగా
నామాటన్ దగవజ్రవర్మ్ముని మహా యాజానుబాహున్ వెసన్
గామాకారుని రత్నకుండలధరుం గర్ణుం బ్రసాదింపవే
నీమాహాత్మ్య మెఱుంగ బ్రహ్మతరమే నీమాయ నీకేతగున్
శ్రీమద్భక్త నిదానవార్ధి కరుణా శ్రీసూర్య నారాయణా! 28

శా. బాలార్కప్రభలుట్టిపడ్డగతి శుంభత్తేజులై రక్తగం
ధాలంకారులు రక్తపుష్పధరులుద్యద్రక్త వర్ణాంబరుల్
నాళీకాప్తమణిప్రభూషులు విమానప్రస్ఫురద్యానకుల్

నీలోకంబున నందుభక్తులు పునీతుల్నిత్యులెన్నఁగ దు
శ్శీలారణ్యదవాను తీక్ష్ణకిరణా శ్రీసూర్యనారాయణా! 39

శా. దేవుండెక్కడనుండు నంచనఁగ నంతేమిన్నఁజూపింతురా
దేవుండీవని పల్కరాదె మనినక్థిఁ సంశయంబెందుకో
దేవాధీశ్వర హంసనామక మహాతేజోనిధీపామరుల్
దేవుండీవనలేరు పెద్దలు మహాదేవుండవీవందురో
భావాతీత సుయజ్ఞకర్మ ఫలదా పద్మాప్త సర్వేశ్వరా
శ్రీవిఖ్యాత యశోవిభూషణచణా శ్రీసూర్యనారాయణా! 55

శా. కాయల్గాచెను మ్రొక్కి మ్రొక్కి కరముల్కంఠంబురాసెన్నెరా
యాయాసంబున నీకృతుల్బలికి యింకానీకటాక్షంబు రా
దాయెన్ బ్రోచుటకస్తినాస్తి యిదమర్థంబంచు నీవన్న కా
శీయాత్రేనిచరించివత్తు సెలవా? శ్రీసూర్యనారాయణా! 6

సాహెబురాణ రామన్న

ఈతఁడు సీతాపతిశతక మనుగ్రంథమును వ్రాసెను. మనోహర మైనపద్యము లున్నవి. కొన్ని పూర్వకవిపోకడలు అనుకరణము లును లేకపోలేదు. మృదుమధురమైన శైలి. శతకము కడపటిపద్య ములవలన నీతడు వీరన్న రాజమాంబల పుత్రుఁడుగ దెలియుచున్నది. ఇంటిపేరువలన నీతఁడు మాధ్వుఁడని యనుమానము కలుగుచున్నది. ఇతని పూర్వుల కిది బిరుదమై యుండవలెను. కవికాలనిర్ణయమునకుఁ గాని యితర వివరములకుఁగాని యాధారము లగు సంగతులు లేవు. కాని యీతఁడు క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతము వాఁడు కానోపును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

శా. కళ్యాణప్రద సచ్చరిత్రమునిహృత్కంజాత సంచారకా
సల్యాగర్భసుధాబ్ధిసీతకర పాషాణ స్వరూపాయితా
హల్యాశాపవిదూరసేవకనికాయాధారరక్షింపవే
కళ్యాణాచల చాపసన్నుత నమస్కారంబు సీతాపతీ॥ 22

శా. కన్యావిక్రయులై ధనంబున కపేక్షం జెంది లోకంబునం
దన్యాయం బొడిగట్టుకోఁదలచిఁ దుర్వ్యాపారు లూహింప సా
మాన్యప్రాభవ మిచ్చుయించి రకటా! మర్త్యాళి శిక్షింపలే
రన్యుల్ నీవు సహించియుండుటకు చోద్యంబయ్యె ||సీ|| 9

మ. బలువై తోఁచ నసాధ్యమైనపని నీపైఁబెట్టఁగాలేదు నీ
నరకాసైన ధనంబులో వ్యయముసేయన్ వద్దు నాకార్యమె
వ్వరితోనైనను జెల్లుసేయుమనరా దేవాగ్ర్యయంబాటకే
జలుపన్జొచ్చెద వెట్లొ సంగెదవు మోక్షంబింక ||సీ|| 14

మ. సొగసౌ వేలుపు జేనిబానిగనిగల్ జూపట్టు నెమ్మేనితో
నగవొప్పారెడు మద్దు నెమ్మొగముతో నాడెంపు హొంబట్టు
శాల్జిగి మేనన్వలెవాటుతో పుడమిచూలిఁగూడి తమ్ముండు గొ
ల్వఁగ నీవెన్నఁడువచ్చి నిల్చెదవు మ్రోలన్ దఁద్రిడి ||సీ|| 20

మ. ధరపైఁబట్టకఁ బొట్టకైయొకని చెంతం జేరి యాచింపుచుం
దిరుగం జేసితివింక సద్గతిని జెందేమార్గమేమైన నా
కెఱుఁగం జెల్పకపోతివీపటి కరయో యేమందు నాకర్మమో
కరుణే లేదో మొఱాలకింపవు పరాకాయింత ||సీ|| 25

మ. అడుగంబోవుట కన్నలాఘవము, కన్యాదానముంబోలి చొ
ప్పడదానం బనృతంబుకన్న ఘనపాపంబర్థి యాచించిన
న్వడి దానిచ్చుటకన్న గీర్తియును, నెవ్వల్పొఁదు కన్నన్నెత
ల్పవమిన్లేవు తలంపనీకు సరి వేల్పుల్లేరు ||సీ|| 29

మ. ధరనావంటి మహాపరాధుఁడింక మర్త్యశ్రేణిలో లేఁడు ని
ర్జరులెన్నంగను నీకమించనిల నార్తత్రాణ దీక్షాధురం
ధరులైనన్ మఱిలేరు సత్యమిఁక నీదాసుఁడనై 'యన్యథా
శరణంనాస్తి' యటన్నవ్యాయమున నిచ్చల్గొల్తు ||సీ|| 60

శా. చేఁజల్లడఁగ రాకిరేకు [illegible] జోద్యంబుగా గల్లగ
ల్లంచుం గజ్జెలు పాదపద్మముల మ్రోయన్ మ్రొమ్మల నన్నెత్తుకో
మ్మంచుం జిందులు ద్రొక్కుచుం జనని కాహ్లాదంబుఁ గావించు నా
చంచద్బాల మనోహరాకృతుని నిచ్చల్గొల్తు ||సీ|| 64

మ. సిరులీఁ జాలుదురో మనోరథములన్ సిద్ధింపఁగాఁ జేతురో
గుఱిగాన మ్మొనికొండటంచు మదిలో గోరంత చింతింతురో
కరుణం బాముల కడ్డమయ్యెదరొ మోక్షంబిత్తురో తోఁచఁడీ
నరులన్వేఁడెద రేల సత్కవులు దీనత్రాణ ॥సీ॥ 83

మ. పుడమిన్ సాహెబు రాణివంశకలశాంభోరాశి సంపూర్ణచం
ద్రుఁడు వీరన్నకు రాజమాంబకు సుపుత్త్రుండైన రామన్న సాం
పడరంగా శతకంబొనర్చియు సముద్యద్భక్తి నర్పించెఁ బ్రే
మడి చేగైకొని ప్రోవుడెప్పుడును లేమల్బాపి ॥సీతా॥ 108

కవి చాలబీదవాఁడుగా నుండినట్లును, నరకృతులిచ్చి విసిగినట్లును, కాన్యకన్యల విక్రయించుట దుష్కర్మమని నిరసించియుండినవాఁడుగను గనఁబడుచున్నాఁడు. ధూర్జటి, జగన్నాయక, నారాయణశతముల పోలికలున్నవి. గ్రంథబాహుళ్యముశంకించి మానితిని. ఈశతకము నందలి పద్యము లింకను మనోహరకల్పన లున్నవి కలవు.

బండి బాపనమ్మ

ఈమె మధురాపురి మీనాక్షీదేవిపై నీ కందశతకము వ్రాసియుండెను. మీనాక్షి పాండ్యరాజ్యపుత్రి యనువాఁడుక. ఈమె గోపాలుని సోదరి. (87) ఇతరవివరము లేమియుఁ దెలియవు. కవన మతిసొగసుగ నుండి స్త్రీలశతకములలో స్త్రీదేవతపైఁ జెప్పినది మనోహరముగ నున్నది. స్త్రీవిద్య మనదేశమునందుఁ బూర్వము ప్రచారములో లేదనుకొనువారి కీశతకకవులచరిత్రమునందుఁ గొన్నికవయిత్రి మణులచరిత్రములు కనఁబడును. ఈమె క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వ ముండి యుండవచ్చును.

మీనాక్షీశతకము

క. బంగారపుఁబళ్ళెరమునఁ, జెంగలువలఁదమ్మిరాజి చేమంతులిడి ని
న్నంగనలు పూజసల్పఁగ, శృంగారపు బొమ్మవైతి శ్రీమీనాక్షీ. 6

క. అంబా! యోజగదంబక, దంబాటవినిలయుకొమ్మ! దయఁజూడవమ్మా
బింబాధరి హైమవతీ, యంబుజముఖి గౌరిదేవి! హరుమీనాక్షీ! 13

క. దీపింతువు భక్తులయెడ, మాపింతువు కలుషములను మదిననునమ్మన్
గోపింతువు దుష్టులఁగని, వ్యాపింతువు లోకములను వరమీనాక్షీ. 30

క. మానవజన్మమునెత్తిన, మానవులు నీదుకరుణ మంజులభక్తిన్
మానసతలమున నిమ్మన్, మానకఁగొనియాడికెలమి మహిమీనాక్షీ. 62

క. పరహితముఁజేయజగతిని, పరుసొమ్ములకాసపడక పరుమేలోర్వన్
నిరతము మదిఁగల్గినసర, వరులకు నొకకొఱంతలేదు వరమీనాక్షీ. 91

వెండిగంటము గురునాథము

మన మిదివఱకుఁ బ్రబంధకవులచరిత్రమువలనఁ బైడిగంటము వారు వ్రాసినగ్రంథములు వినియున్నాము. ఇప్పు డీకవి వెండిగంటము గురునాథ మనినప్పుడుపాఠకులు మందహాసవదనులు గాకపోరు. ఇతఁడు సరస్వతీశతక మెవ్వరు వ్రాయలే దని వ్రాసినకారణముననే కాఁబోలు వెండింగటమువాఁ డయ్యెను. ఇతనికాల మీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పఁబోనెను. క్రీ॥ శ॥ 1854 లో నున్నవాఁడు.

సరస్వతీశతకము

చ. ఘనముగ శాలివాహన శకాబ్దములాఱును నేడు నేడు నొం
డనియెడి సౌమ్యవత్సరమునందలి రెండవమాసమందు దె
ల్లని జిగిరెక్కయందు నకలంక యజుశ్రుతిశాఖవిప్రసం
జనుఁడు శారదాసతికొసంగెఁగృతిన్ గురునాథుఁడాద్రుతిన్॥

చ. చదువగవచ్చు వేదములు శాస్త్రములున్ స్మృతులున్ బురాణముల్
చదివెడివేళ నీవు సరసంబుగ నారసనన్ వసియించి స
మ్మదమునఁ బల్కుచున్న బుధముఖ్యులు మెచ్చ సదుత్తరంబుతోఁ
చదుగదభక్తరక్షణ విచక్షిణి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 9.

చ. తెలుఁగుకవిత్వమల్లఁగల ధీరులు సర్వసురాంకితంబులై
చెలగఁగ గొన్నిసత్కృతులు చేసిరిన్ భవదీయనామ సం

కలితముగాఁగ నొక్కశతకంబు రచింపరదేమొ తత్కృతుల్
తెలియఁగనీవె యాదనియొ ధీమతి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 11

ఉ. మువ్వురుతల్లు లెల్లజగముల్ పరిపాలనచేయునైన మీ
మువ్వురిలోన నిర్వురసుఁ బుట్టువునన్ దలిదండ్రులున్ గిలా
రవ్వరొ నీకుఁ దల్లియొవరైరొ యెఱుంగను గిక్కమాని తే
నవ్వునఁదెల్పు మీసరవినాయమ సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 23

చ. కవితయు నానెఱుంగరు జగంబున మున్నట వామలూరు సం
భవుఁడు భవత్ప్రసాదమున పద్యనిబంధము రామమూర్తిపై,
శివకరదేవభాషను సృజించిన వ్యాసుఁడు కాళిదాసుఁడున్
న్నవలఁ బ్రసిద్ధులైరి జగదంబిక సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 66

చ. అవనిఁ దెనుంగుకావ్యముల కాదిగురుం డగునన్నపార్యుఁడున్
గవికుల సార్వభౌముఁ డనఁగాఁదగు తిక్కనసోమయాజియున్
భువననుతప్రకాశుఁడగు పోతనమంత్రియు నీదయన్ మహా
కవు లని లోకులెన్న సడిఁగాంచిరి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 67

ఊడుమూడి సూరపరాజు

ఇతఁడు శ్రీవేంకటేశ్వరశతకమును రచియించెను. "ద్వారకా తిరుపతివేంకటాచలపతీ ననుఁబ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ!" అని మకుటము. ఇతనిది గోదావరిమండలములోని జొన్నాడ యనుజన్నవాడ కాపురము. ఈజన్నవాడకడ బ్రహ్మయజ్ఞము చేయుటచే దీనికి యజ్ఞవాటిక యని పేరు కలిగినదఁట. అది యచ్చతెలుఁగున జన్నవాడ యైనదఁట! ఈయుత్పత్తి యిటీవలివా రూహించిరైన నుండురు. లేదా బ్రహ్మకాకపోయినను బ్రాహ్మణులైన నచ్చట యజ్ఞముచేసియుంట నీపేరు వచ్చియుండవచ్చును. ఇతఁడు జనార్దనస్వామిభక్తుఁడు. జొన్నాడ జనార్దనస్వామిపేరఁగూడ నీతఁ డొకశతకము రచియించియుండును. ఇతనిది వందివంశము, అనఁగా భట్రాజు. ఇంటిపే రూడుమూడివారు. సూరయ నరసమ లనుదంపతులకుఁ గుమారుఁడు బ్రహ్మరాజు. అతని

భార్య భద్రమ. ఈయిరువురకుఁ బుత్త్రుఁడు ప్రస్తుతశతకకర్త యగు సూరపరాజు. ఇతనిగురువు "అనంతకవి."

చ. ఇరవుగ నీదు కుక్షి నిరునేడుజగంబులు దాల్చి దిట్టవై
బరగిన నీవు దేవకికి బాలుఁడవై యుదరంబులోపలం
బెరుగు టదెట్లొ నేర్చితి వభేద్యచరిత్ర మహాత్మ ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ.

చ. వరయతిలక్షణజ్ఞులగు వందిత సత్కవులెల్ల మెచ్చఁగా
గరిమను నేఁ బ్రాసశతకంబొనఁగూర్చి సుపుష్పమాలఁగా
నరిహరి మీకొనర్చెదను నారదగానవిలోల ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ.

ఈతఁడు చెప్పినట్లు "ర"కారప్రాసముతోఁ బద్యములన్నియు గట్టిప్రయత్నముచేసి వ్రాసినాఁడు. అందువలననే భావము లిచ్చెము సంపూర్ణత నొంది నూతనము లైనవి కాకపోయినవి.

ఈతఁ డాదికవిస్తుతియందు తిక్కన్న, భట్టుమూర్తి, బమ్మెర పోతన్న లనుమాత్రము స్తుతించియున్నాఁడు. తనకులమువాఁ డగుట భట్టుమూర్తినిఁగూడ స్తుతించెను. భట్టుమూర్తియనఁగా రామరాజభూషణుఁడా? మూర్తియా? అనుతగ విక్కడఁ దేలదు. మొత్తముమీఁద గవి 16 వశతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటవాఁ డనుటస్పష్టము. జొన్నాడప్రాంతములవిచారణ మొనర్చినచో నీతనివంశమువారివలన నేమైనవివరములు తెలియవచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

చ. హరునకు మ్రొక్కి పార్వతికి నంజలిఁజేసి వినాయకాఖ్య దే
వరకు నమస్కరించి మది వాణికి దండమొనర్చి చంద్ర భా
స్కరులకుఁ గేలుమోడ్చియును గబ్బము మీకొనఁగూర్తు ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ॥ 2

చ. వరకవితాప్రతిష్ఠుఁడగు వ్యాసునకున్ మఱి తిక్కయజ్వకున్
నిరతము భట్టుమూర్తికిని నిత్యము బమ్మెర పోతరాజుకున్
సరవిని మ్రొక్కి మీకుఁ గృతిచంపక మాలఁ గూర్తు ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 4

చ. వరయతిలక్షణజ్ఞు లగువందిత సత్కవులెల్ల మెచ్చఁగా
గరిమను నేకప్రాసశతకంబొనఁగూర్చి సుపుష్పమాలగా
నరహరి మీకొనర్చెదను నారదగానవిలోల ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 5

చ. హరుఁడట నీకుమిత్రుఁడు హిమాలయపుత్రి నుతించు భక్తులౌ
వర్ధముచికుంద భీష్మశుకవ్యాసపరాశరవాలఖిల్యతుం
బురులట నీదు నామరుచి నొందిరి మూఢుఁడ నేను ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము, వేగ శ్రీపతీ. 39

చ. శరనిధిఁ గట్టనావుడుత సంతసమందుచు సైకతంబులోఁ
బొరలుచు గట్టుపై దులిపిపోవుటఁ జూచి దయాపరుండవై
తరుణమునందు దానినట ధన్యను జేసిన తండ్రి ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 53

చేకూరు సిద్ధయ

ఈతఁడు "వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య్య ఉభయవేదాంతవర్తనులు నల్లగొండనృసింహాచార్యులకుమారుఁడు లక్ష్మీనరసింహాచార్యుల కరుణచే" విష్ణుపురాణాదివివిధకృతులు తెలిఁగించినవాఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1818 సంవత్సరమునకే యీశతకము రచితము. ఇందలి యెల్లమాంబాపుర మెచ్చటిదో? ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు.

వేణుగోపాలశతకము.

సీ. మందరధర దివ్యమంగళవిగ్రహ, గ్రహరూప పరమాత్మ కనకవసన
సనకాదియోగిహృత్సరసిజ దినమణి, మణిమయోజ్జ్వలభూషమంజుభాష
భాషాధినాథ సంభావిత పదపద్మ, పద్మాసతీలోల పాపహరణ
రణధరాస్థలి దుష్టరాజన్య మర్దన, ధననాథసఖమిత్ర దానవారి
వారిజాయతనేత్ర గీర్వాణపోష, పోషకుఁడవంచు నెంచితిఁ బ్రోవునన్ను
నెల్లమాంబాపురీవాస హితవిలాస, వేణుగోపాల పాలితవిబుధజాల! 14

సీ. అడవిదహించుదావాగ్ని కైవడి మదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రుహతి మొనర్పు
వనదంబునిర్జించు వాయుగతిని మదీ. యాంతర్బహిశ్శత్రు హతి మొనర్పు
మంధకారము రవిహరియించు క్రియ మదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రు హతి మొనర్పు
శైలముల్ భేదించు శతకోటివలెమదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రు హతి మొనర్పు
గజసమూహంబు గడపు సింగంబు కరణి, మామకాంతర్బహిశ్శత్రు మథన చేయు
మెల్లమాంబాపురీ వాసహితవిలాస, వేణుగోపాల! పాలితవిబుధజాల!. 41

చీదెళ్ల రామకవి

ఇతఁడు కృష్ణగురుశతక మనుకందపద్యశతకమును వ్రాసెను. కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. పద్యములు వేదాంతప్రతిపాదకములు క్రీ॥ శ॥ 1850కిఁ బూర్వుఁడైయుండును.

కృష్ణగురుశతకము.

క. నిర్మలసంపూర్ణుఁడవై, కర్మాతీతుండవగుచు కైవల్యుఁడవై
మర్మముతెలిసిన చిత్సుఖ, ధర్మాకృతి వెలుఁగుదీవె తథ్యముకృష్ణా॥ 34

క. సంకల్పమె బంధంబని, సంకల్పక్షయమె మోక్షసౌఖ్యంబనియా
సంకల్ప మసంకలల్పల, శంకలు విడియుందువీవె చక్కఁగఁగృష్ణా॥ 52

క. జ్ఞానంబు నెఱిఁగినంతట, గానంబడు నఖిలజీవగతి దేహములన్
గానకయవి నాచ్యంబని, పోనడిచిన యాత్మవీవె పూర్ణముకృష్ణా॥ 80

క. పట్టును విడుపును లేనిది, బట్టబయలనుండఁజూచి పట్టువిడుపుల్
పట్టక యూరక మఱియును, చట్టువలెన్ గదలకుంట సౌఖ్యము కృష్ణా॥ 97

క. అందమగు కందశతకము, వందిత చీదెళ్లరామ వరభక్తుఁడనే
సందముగా నీకొసఁగితి, పొందుగ ధరియింపవయ్య పొలుపుగ కృష్ణా॥ 10

పాటూరి లక్ష్మీనృసింహకవి

ఇతఁడు దేవరాజుపుత్త్రుఁడు. తిక్కనసోమయాజిసంతతివారి కిప్పుడు నెల్లూరిప్రాంతములఁ బాటూరివా రనివాడుక కలిగినది. తిక్కనతాతయింటిపేరు గుంటూరువా రందురుకాని తిక్కన్ననాఁటికిఁ గొట్టరువువా రని దశకుమారచరిత్రకృత్యాది సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది కదా! ఈలక్ష్మీనరసింహకవి నెల్లూరిప్రాంతమునందలి పాటూరివంశము వాఁడై యుండనోపును. ఇతఁడు 1858 క్రీ॥శ॥నకుఁ బూర్వుఁ డని మాత్రము తెలియుచున్నది. కవి మంచిపండితుఁడు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

లక్ష్మీనృసింహశతకము.

శా. పక్షిశ్రేష్ఠ(?)తనదీనపాలన సదాపన్న ప్రసన్నాత్మసం
రక్షాశిక్షిత దానవేంద్రవగదా దారిద్ర్యమాతంగ హ
ర్యక్షా సూక్ష్మశరీరదర్శనముని మ్మాలస్యముల్ వీడవే
లాక్షాసార నిభాధరారుణవిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 13

మ. జననంబెత్తియు నిన్నుఁదక్క మఱియే సామాన్యులా వేల్పులన్
మననంబెన్నఁడు నేసి నేనెఱుఁగ శ్రీమంతుండ నాపాలనీ
వనుకూలంబుగనుండి తేని వినుమా యజ్ఞానమందెంత క
ల్లనఁగా దీవచంబుగావవెవిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 26

శా. దక్షోవక్షముఁ గోటఁజీరి వడిగారక్తంబు గ్రోలంగ మేల్
దీక్షాదక్షుఁడవై దహించిన మహాదివ్యప్రభల్ గప్పనీ
దక్షోభ్యాకృతిఁ గాంక్షదీరఁగను వేహర్షంబుతోఁ గాంచవే
లక్షల్ గన్నులుసాలునా హరివిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 36

మ. అమరాధీశుఁడు తాలవానగురియన్ హాగోవులున్ వత్సబృం
దములుం గోపులు గోపభూమినులు నీదాపొంది ఘోషింప మో
దముతో వారల నూరడించి కృపచేతన్ వ్రేలిగోటన్ సుశై
లముఁ బైకెత్తిదిరానఁ బ్రోచితి విభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 51

మ. కుటిలాచ్ఛాదనుఁడైనవిప్రుఁడు మహాగోప్యంబుగాఁ గొంగులో
నటుకుల్ చేరెడుఁ దెచ్చియిచ్చినన తై యాకంఠసంపూర్తి నీ
కెటులయ్యెన్ భళి కాండభాండ హృదయాహీనుండవై స్వామినో
లటరా నీకవి యయ్యె నాఁటికి విభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ||

మోదుకూరిశంకరకవి

ఈకవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. క్రీ|| శ|| 1862 నాఁటికే యీతని ధీరథీశతకము ముద్రితమైయున్నది. "సురుచిరసత్పదార్థములశోభిత తత్ప్రతిపాదనస్తుతోత్కరములుచెప్పినట్టిశతకంబు" అని కవియే తుదిపద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు.

ధీరథీశతకము.

చ. హరిహర దంతదంతుర ఘనాంచిత సంచితకీర్తి విద్య సుం
దరధరహార భాసురవదాన్య తనుద్యుతి లీషగాధ కం
ధరధరణీతలేంద్ర వరధర్మ సముజ్జ్వల శౌర్య సేవ ధీ
ధరశరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 13

చ. ఎఱుఁగను స్నానసంధ్య లుపనిష్టవిధు ల్పగతత్వపద్ధతుల్
ఎఱుఁగను ధర్మమార్గము మఱెన్నఁడెఱుంగ పరోపకార మే
దరి ననుఁజేర్చి కాచెదవో ధారుణిలోఁ గడుమోషభక్తుఁడన్
ధరశరథీ! రథీశనాత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 48

చ. సరసచమత్క్రియాభినవసౌరభసాంద్ర ఘుమాయమాన భ
క్తిరసమ్మృమూక్తి పుష్పముల కేవల బాంధవసూత్రపద్ధతిన్
వరుసనుజేసి యిచ్చెదను వారిగఁజంపకవృత్తమాలిక
ఘరవరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 68

చ. సరసను నీవధూటి కపచారముఁ జేసిన కాకదైత్యునిన్
శరవరపీడితున్ శరణుజొరగఁ బ్రోచితివేకదా నిరం
తర మపచారినే శరణనంగను దుర్దశ బాధమాన్పవో
ధరశరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 95

చ. వర జయరామ యోసకలభాగ్య ధురంధరరామయోజగ
ద్భరరఘురామ యోనిఖిల పార్థివశేఖర రామ యోరమా
వరద దయానిధే శరణు వంచనసేయక బ్రోవరాఁగదే
ధరశరధీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 99

అమలాపురపు సన్యాసికవి.

ఈకవి శతశతకములు వ్రాసెనఁట. విశాఖపురమండలము లోనిపాలచేరువాస్తవ్యుఁడు. కుమ్మరికులమునకుఁ జెందినవాఁడు. విప్రులీతనిశిష్యులుగా నుండుటయే యీతనిపాండిత్యము జగద్విదిత మైనదని వెల్లడించుచున్నది. ఈతఁడు శా॥ శ 1682 క్రీ॥ శ.1760లో మృతి నొందెను. ఈతనిశతకము లైదారు చిక్కినవి. వీనియందు భాష యనవసరముగ నియమబద్ధమై కవిత కుంటుపడియున్నది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

పంచముఖేశ శతకము.

క. శ్రీరమ్యగిరికుమారీ, నారీమణిచిత్తచోర నాగాధిప కే
యూరాజగదాధార య, పారకృపారసనివేశ పంచముఖేశ.॥ 1

క. సరిదధిపగభీరావే, సరితిని భూధవులసేవ సలిపిధరిత్రిఁ
సరియేరి నీకువేల్పులు, పరమకృపారసనివేశ పంచముఖేశ॥ 54

క. దరహాస సమన్విత సుం, దరవదనాబ్జాత నుతబుధవ్రాతా మం
దరకందరప్రచారా పరమకృపారసనివేశ పంచముఖేశ॥ 84

(2) ముఖలింగశతకము

క. అసమప్రజ్ఞుఁడ కవివ, ర్యసమాజహితుండ భాస్వ దమలాపురవం
శసముద్భూతుఁడ సన్యా, సిసమాఖ్యుఁడ నన్నుఁబ్రోవు శ్రీముఖలింగా॥ 2

క. సుప్రాసాదాయితనగ, విప్రాశీర్వాదమొంది వెసఁద్వాత్రింశతిఁ గా
ద్విప్రాస కందశతకము, క్షిప్రాసక్తని రచియింతు శ్రీముఖలింగా॥ 33

క. దూరితి ధనికులగృహములఁ, గోరితి నిఖిలార్థసమితిఁ గొంచించకవే
సారితి నీయడుగులందకఁ, జేరితిరక్షింపవయ్య శ్రీముఖలింగ॥ 20

క. భూతలములోన ధరణీ, నేతల భజియించు టెల్ల నిష్ఫలముసదా
జోతలు నీకొనరించెద, జేతులు నెన్నుదుటఁజేర్చి శ్రీముఖలింగా॥ 26

క. అభవాభవాభవానీ, శభవాహయ వైద్యసాధుజనహృద్యలస
ద్విభవా రుచితదేవ, క్షభవారిజ గగనగంగ శ్రీముఖలింగా॥ 75

(౩) శివశతకము

క. వాఃపూరము దిగనాడప, యఃపానమొనర్చు రాజహంసగతి మద
హాఃపుంజమడఁచి సుకృతమ, నఃపరివృతుఁ జేయవయ్య నను సాంబశివా॥ 5

క. ప్రాజ్ఞులకుఁగాక భువిస, ర్వజ్ఞభవన్మహిమఁదెలియ వశమానేకం
బిజ్ఞులకు జడుఁడమామక విజ్ఞాపన చిత్తగించు విశదముగశివా॥ 30

(౪) పంచముఖేశ్వర ప్రభూతశతకము

అంబరకేశయీశ ధవళాంగకపర్ది పినాకపాణిఫా
లాంబకనీలకంఠ త్రిపురాంతక శంకర నీలలోహితా
సాంబ పురాణపూరుష వృషధ్వజశూలి కపాలమాలియం
చుం బలుమారువేడెద యశోధర పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 2

నీచరణాతపత్రముల నీడనునిల్చినఁ బాపతాపము
వేచను నీకథామృతము వేడుకగ్రోలినఁ దృప్తిఁదీరు దో
షాచరవైరి నీగరిమసన్నుతి సేయఁదరంబె దీవర
త్నాచణ దేవదేవుఁడవు గావున పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 2

గుడ ధనధాన్యసంపదలుగోరఁ జిరాయువుఁగోర నవ్యసుం
దరులనుఁగోర ఘోటకమదద్విరదాదులఁగోర నీపదాం
బురుహయుగార్చనంబొసఁగు భూస్థలమందున స్వర్గమందునన్
హరిపురినున్న నాకుఁ ద్రిపురాంతక పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 76

(5) విశ్వనాథశతకము

సీ. కరికాళుఁడొసఁగు మాకందఫలంబులు, మిక్కుటంబగుకూర్మి మెక్కిమెక్కి
మాదర చెన్నాఖ్యుఁ డాదరంబునఁబెట్ట, సురుచిరాంబకళంబుఁ జూఱిజూఱి
నిమ్మవ్వమదిఁబత్తి నివ్వటిల్లఁగఁబోయు, జావసంతసమునఁ ద్రావిత్రావి
బోయకన్నఁడు మొదఁబాయకనర్పించు, నంజుడు తునకలు నమలినమలి

తృప్తిఁదీరకభిక్షాం ప్రదేహీయనుట, జనులుదీర్తురెత్తుత్తు విశ్వంభరునకు
భూరిగుణయూధ కాశికాపురసనాథ! విదళితామర్త్య రిపుయోధ! విశ్వనాథ! ౬౪

సీ. కాత్యాయనీపృథుకబరికాభరమున విరులదండలు జుట్టి వెలయువేళ
హైమవతీలలాటాద్రమందు సితాభ్ర తిలకంబు సొగసుగా దిద్దువేళ
లసదపర్ణాకపోలములఁ గస్తురిచేత వారకమకరిక వ్రాయువేళ
నగజాకఠోరస్తనస్తబకద్వంద్వమందుఁగుంకుమ పంకమలఁదువేళ
ఆ నుమకుకిలికించి, తమలు సేయుచును హాస్య, రసముఁ జూపవె స్మేరవిరాజితాస్య
భూరి గుణయూధ! కాశికాపురసనాథ, విదళితామర్త్య రిపుయోధ విశ్వనాథ! 65

(6) పంచముఖేశలింగస్తుత్యంచిత సీసపద్యద్వాత్రింశతి.

సీ. పావనాకార పారావారతూణీర శత్రుమేఘసమీర శైలధీర
శైలేంద్రయాధార సకలలోకాధార పురదైత్యసంహార పరమశూర
తారేశకోటీర తాపసమందార కారుణ్యవిస్తారగర్వదూర
నీహార నాకధునీహార ఘనసార సారయశస్సార శమతమార
వనధిగంభీర దనుజకానన కుఠార, ఘనసితశరీర పాలితమునికుమార
భుజగకేయూర సాలూరిపురవిహార, యాశభవభంగ పంచముఖేశలింగ! 2

ఈకవి తన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనెను.

సీ. అమలాపురాన్వయోత్తముఁడగు కాశీపతికిని గంగాభవానికిని సుతుఁడ
సన్యాసినామకసహితుఁడ శ్రీకాట్రుకోనలక్ష్మణసమాఖ్యునకు వేంక
మాంబకుఁ బుత్రికయగుకన్నమాహ్వయ పత్నితోఁగూడి మీప్రాంతమునకు
నఱుఁదెంచి యేనుఁగృతాంజలినై ప్రభూ కానుక లివ్వఁగలానేనీకు
నీకృతిరచించితినిఁ గొనిమాకు నైక్య. మొసఁగుమని వేడితిని నట్లొసఁగరాదె
భుజగకేయూరసాలూరుపురవిహార, యాశభవభంగ పంచముఖేశలింగ! 33

ఈక్రింది సీసమాలికనుబట్టి కవి కాలము దెలియనగును.

"తనవంశకర్తగ్రైతనరారుశాలివాహనమహారాజు శకాబ్దములుక
రగజ నగవిధుసంఖ్యఁదగు రౌద్రివత్సర చైత్రశుద్ధనవమి మిత్రపుత్ర
వారత్రయామాదిస్త్రైరహిన్గనుసమయంబున నమలాపురాన్వయామృ
తాంభోదిరాకాసుధాంశుండు నాగనుద్భవమంది మదిని సద్భక్తి మెఱయ

గట్టు మూరికులాగ్ర గణ్యుఁడై మించు కా, మేశ్వరాఖ్య కవీంద్రువలన
నకలంక వృత్తిని సకలాంధ్రభాషావిశేషజ్ఞుఁడై నిజశిష్యసంచ
యమునకు నెల్ల మహాముద మొదవంగ, గరతలామలకంబు గాఁగ నన్ని
విద్యలఁగఱపి వివేకాత్ముఁడగుచుఁ గా, శీప్రముఖాఖిల క్షేత్రములను
క్రమమున సేవించి రామాయణగ్రంథ మమరంగ వ్రాసి పట్టాభిషేక
మొనరించి ధరణీసురోత్తము లలర రుద్రాక్షమహాత్మ్య ముఖ్యప్రబంధ
ములు మూఁడొనర్చి నిచ్చలు సోమవార మహావ్రతుండయి యనయంబునిటుల
సలరు సన్న్యాసి నామధేయాన్వితుఁడు స ముజ్జ్వలంబగులింగైక్యమొందె నౌర
తలపఁగానిట్టి పురుషుండు ధాత్రిఁగలఁడె యనుచు జనులెల్ల నొక్కటైయభినుతింప.

ఈ మాలిక యిక్కవి శిష్యులలో నొకరగు శ్రీ దేవులపల్లి చంద్రశాస్త్రిగారు రచించిరి."

అని యీశతకపువ్రాఁతప్రతి చివర నొకలేఖకుఁడు వ్రాసి యుండెను.

కూచిమంచి సోమసుందరుఁడు

ఇతఁడు వ్రాసినవి రెండుశతకములు కనఁబడుచున్నవి. కొప్పులింగేశ్వరశతకము, భక్తచింతామణిశతకము. క్రీ॥ శ॥ 1874 సంవత్సరమునాఁటికే కొప్పులింగేశ్వరశతకము చిత్తూరుమండలమునఁ బ్రచారమునొంది కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారిసహాయమున ముద్రింపఁబడుట నీకవి యంతకుఁ బూర్వుఁడు. ఇతఁడు గోదావరీమండలము సందలిపలివెలగ్రామమువాఁడు. ఈకొప్పులింగేశ్వరుఁ డక్కడ దేవుఁడే! ఈ దేవాలయమునందు రెడ్లపరిపాలనకాలము నాఁటిశాసనము లున్నవి. ఈక్రిందిపద్యమువలన నాదేవుఁడు పూజరినిఁ గాపాడుటకుఁ గొప్పు ధరించె నని తెలియుచున్నది.

కొప్పులింగేశ్వరశతకము.

మ. హరుకేళి న్మాను వేశ్య కిచ్చినభవన్మాల్యంబె పూజారి దా
సరగ న్భూపతి కివ్వ నందొక శిరోజం బున్నఁ జర్చింపగాఁ

బరగ న్వాడని స్వామిదే యని వచింపన్ వాని రక్షింప నీ
శిరమం దప్పుడు కొప్పుఁ దాల్చితఁట యో శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా. 2

శా. నీకై మ్రొక్కులొనర్చు నట్టి శిరమే యుత్తమాంగాఖ్యకా
నీకీర్తిస్తుతి సేయు జిహ్వయును వర్ణింపన్ రసజ్ఞాఖ్యకా
నీకళ్యాణ కథాప్తి నుండు చెవులున్ నిక్కంబు శ్రుత్యాఖ్యకా
శ్రీకంఠా యటుగాని వెల్లఁదగునా శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 44

శా. పాపారణ్య దవానలం బఖిల సంపద్వల్లికా చైత్రము
గ్రాపత్పర్వత వజ్రమిష్టఫల కల్పాగంబు సంసార సం
తాపచ్ఛేద సుధారసంబు నిగమాంతజ్ఞాననిధానంబు నీ
శ్రీపాదాంబుజ భక్తికన్నఁగలదా! శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 57

శా. జారుండైనను చోరుఁడైనను దురాచారుండె యైనన్మహా
క్రూరుండైనను భక్తి నొక్కపరి నీకున్ మ్రొక్కినన్ వారలన్
సారోదారకృపాకటాక్ష శుభవీక్షారూఢి నీదగ్గఱన్
జేరందీసి వరంబులిచ్చెదుగదా! శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 59

భక్తచింతామణిశతకము.

మ. గురుపత్నీగమనోగ్రపాతక కళంకుండైన చంద్రుండు నీ
శరణన్నంతనె నెత్తిఁబెట్టుకొని వాత్సల్యంబు సంధిల్లఁగాఁ
బరిరక్షించితి విట్టియాశ్రితకృపాపారీణు లింకెందు నం
ఒరికింప న్మఱిలేరిఁకెవ్వరును సాంబా! భక్తచింతామణీ! 34

శా. సత్యజ్ఞాన సుఖస్వరూప మగునీశత్వన్మహత్త్వంబు దా
నత్యంతాద్భుతమై పవిత్రకరమై యజ్ఞానవిధ్వంసియై
నిత్యశ్రీకరమై చెలంగు నిదిగో నిక్కంబు సర్వశ్రుతుల్
ప్రత్యక్షంబుగఁ జాటుచుండు శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 47

శా. విపరీతాగ్రసుతర్కవాదములచే విజ్ఞానమొప్పారునే?
కపటాచారవిడంబనక్రియలచేఁ గైవల్య మేతెంచునే?
చపలాశావిభయోపభోగములచేఁ జల్లారునే తృష్ణ నీ
యపరోక్షానుభవంబులేక శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 74

మ. తనవారొక్కరుఁ గూడరారు యమబాధల్మాన్పఁగాలేరు ముక్
ధనకాంతల్ దనుఁగూడినారు కుదఁ జెంతన్నిల్వఁగాఁబోరు గా

వున వైరాగ్యము మీఱు ధీరులతిభవ్యులట్టి వారు నీభక్తిభా
వనచే ముక్తికిఁ జేరువారు శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 79

మ. సకలస్థావర జంగమాత్మనని యశ్రాంతంబు నిన్వేడ నీ
వకటా! నాదుమొఱాలకింప విపుడాహా! కేవలస్థాణు మూ
ర్తికి నే మ్రొక్కిన చందమయ్యె శివుఁడెంతే సుప్రసన్నాత్ముఁడన్
ప్రకటఖ్యాతికి సంశయంబొదవె సాంబా! భక్తచింతామణీ! 95

బాలకృష్ణకవి.

ఈకవి భక్తిజ్ఞానశృంగారనీతివిషయములు గలవరదరాజశతకమును వ్రాసెను. ఈగ్రంథము 60 యేండ్లక్రితము దుర్మతిలో ముద్రింపఁబడినది. భర్తృహరివలె విషయవిభాగ మొనరించెను. ఈతనితండ్రి బాలయ, తల్లి లక్ష్మమాంబ. ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు. ఈతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1860 కిఁ బూర్వుఁడని చెప్పనగును.

వరదరాజశతకము.

చ. మురుగులు గొల్సులున్ పతకములున్ మొలత్రాళ్ళును సంగరంబులున్
సరిపెనలుం గిరీటములు శాలువ లుత్తరిజన్నిదంబులున్
నురుభుజకీర్తు లేనడుగ నొక్కటి నీపదభక్తియిమ్ము మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 14

చ. హరునిఁ గృతార్థుఁజేసితివి యబ్జజునిన్ ఘనుఁజేసితౌను నా
హరిహయు కోర్కెఁదీర్చితివి యందఱకన్నను నన్నునొక్క క
న్నరసియు బ్రోవవయ్య బిరుదప్పుడుఁజెల్లును దేవరాయ! మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 36

చ. ధర జనియించుటెల్లఁ బరదారధనంబులఁ గోరునందుకా
తెరవునఁబోవువారలను దేరికనుంగొని మోహమొంద నా
విరసములాడి పెద్దలను వృద్ధులఁగొట్టుట కానుతుండు మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 67

చ. తరుణులనమ్మరాదు తనుఁదానె మహాత్ముఁడనంగరాదు తా
పరిపరిత్రోవలందిరిగి బాధలనొంది కృశింపరాదు యే
మరి కనుమూయరా దటవిమధ్యను జాలముఁజేయరాదు మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 77

చ. త్వరనదిదాటి యాజ్ఞయను దొడ్డగిరీంద్రము నెక్కి యచ్చటన్
వరుసగ నానదిత్రయము వాంఛయుఁగాంచి సులక్ష్యమార్గులై
పరువడి షణ్ముఖున్ గనిన భవ్యులు నావలె నంటివయ్య మం
దరధర! కుందసుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా!

అడిదము బుచ్చివేంకటార్యుఁడు

ఇతఁ డడిదము బాలభాస్కరకవి పుత్త్రుఁడు. శ్రీవిజయనగరసంస్థాపితమగు "అన్నమరాజుపేట"లో రివిన్యూ ఇన్‌స్పెక్టరుగాఁ బనిచేసియున్నాఁడు. భాస్కరకవి యడిదము సూరన్న కొడుకగుటచే నీకవి సూరకవిమనుమఁడని తెలియుచున్నది. "శంకరా!" యనుమకుటముతో 128 పద్యములు గలశంకరశతకమును రచియించియున్నాఁడు. అడిదము సూరకవివంశీకులలోఁ గొందఱు బాలురుసహితము పద్యము లల్లఁగల ధారాశుద్ధి కలవారని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు తుట్టతుదపద్యము నిట్లువ్రాసియున్నాఁడు.

చ. అడిదము సూరయాహ్వయమహాకవిపౌత్త్రుఁడ భాస్కరాఖ్యపు
త్త్రుఁడ కవిరాజహృత్కమలతోయజమిత్త్రుఁడ వేంకటాఖ్యుఁడ
న్బుధమిని దావకాంకితముఁ బూనుచు నీశతకం బొనర్చితి
య్యెడ సుమమాలికీతిని రహిం గొను మర్పణఁజేతు శంకరా.

చ. తెలియదు నీదుమాయ జగతీరథ పుట్టుచుఁగిట్టుచున్న వా
రలధరలో ననేకుల నిరంతరముస్గనుఁగొంచు జన్మని
ష్ఫల మని లోనెఱిఁగి భవబంధనిబద్ధులునైన సుతాంగనా
నిలయధనాళుల న్విడువనేర రదెంతటివింత శంకరా!.

చ. దురితుఁడు పీఁకటంచుఁ గృపతో నను రక్షణచేయకుండిన న
న్నరణి దిగంతరక్షకుల దర్పితమై మహితప్రతీతమై
బరగుచు నున్న నీపతితపావననామవిరాజమానమా
బిరుదుకు మోసము న్గలుగు వే మదభీష్టము నిమ్ము శంకరా!.

కొన్ని లక్షణదోషములును గన్పట్టుచున్నవి. కవిత్వము ధారకలది. అక్కడక్కడ నూతనాభిప్రాయములు నున్నవి. శైలి చక్కఁగ నున్నది. ఇతఁడు సూరకవినుమంగుటచే క్రీ॥ శ॥ 1820 ప్రాంతములవాఁడై యుండవచ్చును. ఈతనివంశములోనివాఁడైన "అడిదము సన్యాసికవి" కేశవశతకము, రుద్రశతకమును వ్రాసెను. అవి ప్రాచ్యలిఖితాగారమున నున్నవి.

బుద్ధిరాజు కనకరాజు

ఇతఁడార్వేలనియోగి. శివశతకము వ్రాసెను. ఇప్పటికి రమారమి నూఱు సంవత్సరములక్రితమువాఁడు. అనఁగా క్రీ॥శ॥ 1820 ప్రాంతములవాఁడై యుండును.

శివశతకము.

క. శ్రీదేశికాంఘ్రియుగళం, బాదరమొప్పంగమాన సాబ్జమునందుఀ
బాదుకొనఁజేసిపూజలు, మోదముతోఁడుతను జేతు ముదితాత్మశివా!

క. శరణాగతవత్సలుఁడవు, పరమేశుఁడవనుచు శ్రుతులు బల్కఁగవిని నిఀ
శరణని వేడితి నను నీ, చరణాబ్జముకడకుఁజేర్చు జగదాత్మశివా! 3

క. సాధనచతుష్టయముచే, సాధింపఁగఁ బడుదువనుచు సమగసచిత్తుల్
బోధింపఁగవిని నే నిను, బోధమయుఁడవనుచు గంటి బుద్ధాత్మశివా! 39

క. వేదాంతసారమయుఁడవు, వేదాంతాతీతుఁడవును వేదాంతుఁడవుఀ
వేదాంతవేద్యుఁడవు నీ, వాద్యంతవిహీనుఁడౌర యకలంకశివా! 43

క. బోధాత్మబోధరూపక, బోధానందస్వరూప బుధమానస
సద్బోధానంద మయాత్మక, సాధనమున గంద్రునిన్ను సన్నుతుఁశివా! 4

తోట విజయరాఘవకవి.

ఇతఁడు పార్థసారథిశతకము, నాయకీనాయకశతకము వ్రాసెను. తిరువళ్లిక్కేణిహిందూబాలికాంధ్రద్రవిడపాఠశాలోపాధ్యాయుఁడు. శాలివాహనశకవర్షంబులు 1771లో ముద్రించెను. కడచినవిరోధినామసంవత్సరమున వ్రాసెను. ఈకవి క్రీ॥శ॥ 1840 లో నుండెను. పార్థసారథిశతక మేకప్రాసకందశతకము. భక్తిభరితము. కోమూరి కృష్ణమాచార్యులకుఁ గవి శిష్యుఁడు. విరోధి, ఆశ్వయుజ బహుళవిదియనాఁటికిశతకము వ్రాసెను. రెండుశతకములనుండి శైలికిఁ బద్యములు చూపెదను.

(1) పార్థసారథిశతకము.

క. శౌరాచలధీరావగ, ధీరాజితహృదయ సదయ దితిసుత తతకాం
తారావార దవానల, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా! 3

క. భారాళంబగు నీదయ, హేరాళంబుగను నాపయిం గొలిపి సుధీ
శ్రీరాజితుఁ జేయవదే, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 43

క. పౌరాణిక వినుత ఘృణా, ఘోరణి మద్దురితపాళిఁ దూలింపవదే
కారాపులఁ గఱువలిఁబలె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 52

క. కారణసంభవమాలా, కారకృతార్చనలఁ బ్రీతిఁ గాంచి యతనిఁ జె
న్నారఁగ సంరక్షింపవె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా! 67

క. హీరసుదంత సుదంతా, వారదనీలాలకా వివాహంబై సిం
గారమున రంగు మీఱవె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 84

రెండవశతక మగునాయకీనాయకశతకము శృంగారరసప్రధానము. ప్రియుఁడుప్రియురాలికి, ప్రియురాలుప్రియునికి వ్రాయువలపుసందేశములు పచ్చిగనున్నవి. ఇవి తెలుఁగుదేశమునందు వేశ్యాలోకమునఁ బ్రచారమొందినవి. లోకానుభవములేని బాలురుబాలికలు చదువఁదగినవికావు.

(2) నాయకీనాయకశతకము. (స్త్రీపురుష విరహము.)

శ్రీకరుఁ గా మహారసికశేఖరుఁ గాఁ గరుణామయాత్ముఁ గా
లౌకిక వైదికాది సకలాసుకలాపునిఁ గా సుమూర్తిఁ గా
ప్రాకట కీర్తిఁ గా సకలపండితవంద్య గుణప్రవర్తిఁ గా
లోకులు నిన్నుఁ జెప్పవిని లోనయితింగద నీకు నాయకా!
చిత్తజు మేల్మరాళికి, విశేషవరాళికి, జల్లగాలికిన్
మత్తమరాళికి, న్నశిసముగ్రకరాళికి, నిత్యముంద్వదా
యత్తమునౌ విరాళికి, శుకాళిపికాళికిఁ జిక్కి తింక నీ
చిత్తము నాదుభాగ్యమిఁక చెప్పెడిదేమి? రసజ్ఞశేఖరా! 7

కంతుని, నవ్వసంతుని, మృగాంకుని, సంతుని నానలావనీ
కాంతుని, సజ్జయంతుని, ముఖాముఖిఁ గెల్వఁగఁజాలు రూపమా
వంతుని. నిన్నుఁబాసి వలవంతనిదెంతని తాళుదాన నా
చెంత నిరంతరస్థితి వసింపఁగదే, రసికావతంసమా! 14

నిన్ను మనంబునం దలఁచి నీరజనాయక నాయకాహతిన్
ఖిన్నతనొంది నీప్రియసఖిన్నత వృత్తినిబాతిమాలి నీ
యున్న నివాసభూమికి నయోన్నతిఁ దోడుక పొమ్మటన్న నా
విన్నపమాలకింప కది వేఱుగఁ జూచెఁగదే మనఃప్రియా! 31

ఇంపుఁదొరంగి సారెయలయింపఁ గుమారుని రేచ నన్ను డా
యింపకు, కోపమిచ్చ యలయింపకు, మున్పటి నేస్తమెల్ల మా
యింపకు, బోవఁదల్చి వినయింపకు నీవిరహాగ్ని గాసి సే
యింపకు మీర్ష్యబుద్ధి వహియింపకు, మ్రొక్కెద నామనోహరీ! 44

భువి పిటకాంద్ర కింపుమది బుట్టఁగ స్వోచితవృత్తి మీరఁ బోఁ
టి విజయరాఘవాఖ్యకవిడంబుగఁ దా రచియించె హృద్యమా
ణ్ణవరస పూర్ణలాలిత సుధామధురోక్తుల రక్తిగుల్కఁగా
రవమునఁ జేకొనుండు కవిరాజులు తప్పులు పట్టకెంతయున్. 51

కొమఱ్ఱాజు రామలింగకవి

ఇతఁడు శ్రీగిరిమల్లేశశతకము, వీరభద్రశతకము మొదలగు చాటుకృతుల రచియించెను. కొమఱ్ఱాజువారు రమారమి నూఱు సంవత్సరములక్రితము లింగధారణ మొనర్చుకొని శైవు లైనయార్వేల నియోగులు. వా రవలంబించినక్రొత్తమతము నందలిపట్టుదలచేఁ గొన్ని శైవశతకములు వ్రాసిరి. ప్రస్తుతము మునగాలదివానులుగను, విజ్ఞానచంద్రిక, విజ్ఞానసర్వస్వములసంపాదకులుగను నున్న శ్రీలక్ష్మణరావుగారికివీరు పూర్వులు. ఈరామలింగయ్యగారు వారికిఁ బినతాత. రేపాలరాజలింగశతకము వ్రాసిన వేఁకటప్పయ్యగారు శ్రీలక్ష్మణరావుగారితండ్రి. వీ రేఁబదఱువదిసంవత్సరములక్రిత ముండిరి. క్రీ॥శ॥ 1850 ప్రాంతముల రామలింగకవి యుండె ననవచ్చును! వీరివంశవృక్షము చూపెదను. వీరిది భారద్వాజసగోత్రము.

కొమఱ్ఱాజు శంకరుఁడు = బుచ్చిమాంబ.
(శైవుఁడయ్యెను.)
|
నాగలింగయ్య = చుక్కమాంబ.
|
వెంకయ్య | అక్షయలింగము | బసవయ్య | లక్ష్మీశలింగము | రామలింగము (పైకవి)

లక్ష్మీశలింగము
|
వెంకటశివుఁడు.
(వెంకటప్పయ్య)
[రేపాలరామలింగశతకకర్త]
|
లక్ష్మణరావు.
(విజ్ఞానచంద్రికసంపాదకులు)
|
వినాయకరావు.

(1) శ్రీగిరిమల్లేశశతకము.

సీ. శ్రీపార్వతీదివ్య చిత్తాబ్జసారంగ, సారంగ దానవక్షణనభీమ
భీమాట్టహాస విభేతాంధకపుర, పురపూర్వదేవ సంహారణబాణ
బాణగృహద్వార పాలనవిధిదక్ష, దక్షమఖధ్వంసనగనివాస
వాసవపూజిత వరపాదరాజీవ, రాజీవపదహార రాజమిత్ర
మిత్రచంద్రాగ్నినేత్ర యమిత్రవిశర, శరధితూణీర నను బ్రోవు స్మరహర!
రామలింగార్యపోష సద్రాజభూష, శరణుశ్రీగిరి మల్లేశ శాంకరీశ! 1

ఉద్భటారాధ్యవంశ్యుఁడగువీరభద్రయోగి కవిగురువు. ఇందు భక్తి హెచ్చుగ నున్నది. పరమతనింద యున్నది. ఆక్షేపణము లున్నవి. ఈకవి యిష్టదైవము "దుర్వర్ణశైలవాసుఁడు" (91 పద్యము)

సీ. కాలికిఁజెప్పట్లు జోలెబుంగనివారు, పల్లకులెక్కుటి ప్రాపుఁగనిరి
కట్టగుడ్డలు లేకకడు కృశించెడువారు, దివ్యాంబరప్రాప్తిఁ దేజరిలిరి
కుండకూడెప్పుడుఁ గుడుచుచుండెటివారు, బింబెతప్పెలాల పెంపుఁగనిరి
తమిదంబలియులేక తపసానచ్చెడివారు, వరిపంటకంబుల వప్పఁగనిరి
గీ. బందెపోట్లను శైదునఁ బడ్డవారు, పెద్దలైనారు నేఁటికి పేరుఁగనిరి
రామలింగార్యపోష సద్రాజభూష! శరణు శ్రీగిరిమల్లేశ శాంకరీశ|| 57

(2) వీరభద్రశతకము

శ్రీవీరభద్ర నేమది, భావించిన సిరులొసంగు భవమునణంచున్
సేవించమోక్షపదవులు, గావించునువీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 1
క. వరకోలుక్కులూరిపురిలో, స్థిరమతిచేవెలసి భక్త సేవితమతివై
ధరకీర్తిఁ జెందితౌరా, కరుణించుము వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 3
క. సిరితోఁబుట్టువనెచ్చెలి, హరిదక్షుని దంతచయము లనణఁగించుటచే
వెరగందిపారి రమరులు, కరుణించుము వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 67

అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి.

అల్లమరాజువారు ఆరామద్రావిడబ్రాహ్మణులు. వీరిది హరితస గోత్రము, ఆపస్తంబసూత్రము. వీరిలోఁ గవులు చాలమంది కలరు.

మన మెఱిఁగియున్నంతలో, బాపయకవి, పూర్వుఁడు. ఇతఁడు గౌతమీమాహాత్మ్యము వ్రాసెను. ఇది యంతమంచికవనము కాదు. ఇతఁడు క్రీ॥శ॥ 1785 ప్రాంతములవాఁడు. ఇతనికొడుకు ఎల్లన్న. ఎల్లన్న కొడుకు రంగధాముఁడు. ఈతఁడు నారాయణాచలమాహాత్మ్యమును వ్రాసెను. ఈతనికొడుకులలో రామకృష్ణ, సుబ్రహ్మణ్యకవులు పెక్కు గ్రంథములు వ్రాసిరి. వీరితండ్రి యైనరంగధాముఁడు నారాయణాచలమాహాత్మ్యమును వ్రాసి చినబాపభూపునకుఁ గృతియిచ్చెను. ఇది మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము. ఇతఁడు విజయనగరప్రభు వగునారాయణగజపతిగారిపై 8 అర్థములచాటుపద్యములు వ్రాసెనఁట! ఇతఁడు ద్రోణాచార్యులవలె సాముగరిడీలు చేయుచు వింజర మనుగ్రామములోఁ గొందఱుక్షత్రియుల కావిద్యలు కొంతకాల ముపదేశించుచు శరీరపారిశ్రమికగురువుగా నుండెను. ఇతఁ డఱువదిసంవత్సరముల ప్రాయమున నిప్పటికి 75 సంవత్సరములక్రితము మరణించె నని తద్వంశీకు లనుచున్నారు.

రామకృష్ణకవి 19వశతాబ్దమున నుండెను. సుబ్రహ్మణ్యకసోదరుఁడు. పిఠాపురముసమీపమునందలి చేఁబ్రోలుగ్రామవాస్తవ్యులు. ఈతఁడు మాడుగులకృష్ణభూపతిని దర్శించెను. ఇతఁడు కవిచకోరచంద్రోదయము, వైనతేయవిజయము, సత్యభామావిలాసము, గౌతమీమాహాత్మ్యము, ద్రౌపదీపరిణయము, సుశోభావివాహము, హనుమద్వ్యాఖ్యానము, సుకవిజనమనోరంజనము, మదాలసాపరిణయము, శంతనువిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, అచ్చతెలుఁగుభాగవతము, రామకృష్ణీయ 'మనుఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్యను' వ్రాసెను. కవిచకోరచంద్రోదయమును దాక్షారామభీమేశ్వరునకు క్రీ॥శ॥ 1835 సం॥రమునఁ గృతియిచ్చెను. రామకృష్ణీయము క్రీ॥శ॥ 1841 లో ముగించెను.

సుబ్రహ్మణ్యకవి మాడ్గులకృష్ణభూపతి కంకితముగ ప్రత్యక్షరశ్లేషపద్యావళిఁ, మెనుముల రామసదారను మెప్పింప మణిధ్వజచరిత్రి

మును, భద్రాపరిణయమును, ఆత్మబోధమును, శేషధర్మేతిహాసమును, శ్రీకృష్ణకథ్యాణమును రచించెను. భద్రాపరిణయ మనుకావ్యము పిఠాపురముప్రభు వగుశ్రీగంగాధరరామా రాయనింగారి కంకితము చేసెను. ముకుందవిలాసము దొంగిలించి సుబ్రహ్మణ్యకవి దానికే భద్రాపరిణయ మని పేరుపెట్టి కృత్యాదిపద్యములు మొదలగునవి మాత్రము కొంచెముమార్చి వ్రాసెను. శ్రీకృష్ణకథ్యాణము వ్రాసి బచ్చురామేశమాన్యవైశ్యునకుఁ గృతియిచ్చెను. ఇవిగాక సుబ్రహ్మణ్యపక్కికలు వ్రాసెను. ఇది సంస్కృతములో వ్రాసిన తెలుఁగువ్యాకరణవిమర్శనము. ఇతఁడు పెక్కుశతకములుకూడ వ్రాసెను. (1) సింహాద్రిరామాధిపశతకము (2) పాపయమంత్రిశతకము (3) కృష్ణభూపాలశతకమును వ్రాసెను. ఈసైకవులకవిత్వము సాధారణముగా నిస్సారముగ గతానుగతికముగఁ గష్టపడి వ్రాసిన ట్లుండు నని తజ్ఞు లనుచున్నారు. సుబ్రహ్మణ్యకవి 1892 క్రీ॥శ॥న మరణించెను. ఈతని పుత్రుఁడు రంగశాయికవి జీవించియున్నాఁడు. ప్రతిశతకమునుండి కొన్నిపద్యములమాత్రము చూపెదను.

సింహాద్రిరామాధిపశతకము.

మ. మునుబాల్యంబునఁ గొంచెమేని సలిలంబు ల్మోసి పోషింపమ
న్నినయానారికెడంబు పిమ్మట ఫలానీకంబు స్వాదూదకం
బు నజస్రంబు నొసంగునట్లు ప్రకృతిం బుణ్యుండు దాఁదొల్తగాం
చి నితాంతంబు నొనర్చు ప్రత్యుపకృతిన్ సింహాద్రిరామాధిపా!

శా. శృంగారైకరసప్రధానకవితాశ్రీనూక్తిచే సంగసా
పాంగాలోకనభాషణాదికముచే భాసిల్లుగానంబుచే
సాంగంబొదఁగఁజంగదెవ్వని మనంబాతండు లాంగూలముల్
శృంగద్వంద్వము లేనియొద్దనఁబడున్ సింహాద్రిరామాధిపా!

66పద్యము లిట్లువ్రాసి 67వ పద్యమునుండి శంకరాచార్యకృతమైనప్రశ్నోత్తరరత్నమాల తెలుఁగులోని కీశతకఘటితినే భాషాంతరీకరించియున్నాఁడు.

శ్లో॥ భగవత్ కిముపదేయం గురువచనమ్
హేయమపిచ కిమకార్యమ్ కోగురురధి
గతతత్త్వస్సత్వహితాయోద్యతస్సతతం.

మ. అమరన్ గైకొననగ్గమెద్ది గురువాక్యం, బెద్ది హేయం బకా
ర్యము, సేవించుట కెవ్వఁడుత్తమగురుం డత్రాంతిమామ్నాయసూ
క్తమహావాక్యగతార్థనిశ్చితవిబోధ ప్రాభవంబెల్లఁగాం
చిమనోమారుతిముల్ జయించినతఁడే సింహాద్రిరామాధిపా!

మ. ధరణింబొల్పగు శాలివాహన శకాబ్దంబుల్ నిధిబ్రహ్మభూ
ధరచంద్రస్ఫుట సంఖ్యలంజరుగఁగా ధాత్రబ్దమాఘాద్యమై
యగయంబంచమి శుక్రవారమునకున్ సాంగంబుఁగావించునీ
స్థిరసత్కావ్యము నందితీవు సభలో సింహాద్రిరామాధిపా!

శా. బ్రాహ్మీభవ్యకృపానులబ్ధకవితా ప్రాగల్భ్యునిన్ నన్ను సు
బ్రహ్మణ్యుంగని వేంకటాద్రి నగరగ్రామంబున న్మాన్యమా
బ్రహ్మస్థాయిగ నిచ్చి హేమకటకద్వంద్వంబు వస్త్రాళిని
బ్రహ్మస్వాంతతఁ గొంతిసొమ్ము నిడితో సింహాద్రిరామాధిపా!

శరభవరం సమీపమం దున్న సింహాద్రి రామందొరగారు కృతి పతి. ఈ మనకొంతభూమి యిచ్చెను. వీరు "ఒంటరులు." ఈకవి వ్రాసినయితరశతకములు.

(2) పాపయమంత్రిశతకము.

ఉడతల పాపయ్య యనునియోగికిఁ గృతి. శేషధర్మములుకూడ సీతనియుక్తమైన మగుశ్రీరామునికిఁ గృతి. ఇదివర్తమానతరంగిణిలో ముద్రింపఁబడినది. ప్రతిఫలముగఁ గృతిపతి కవికి నూటుయాపాయి లాదాయము వచ్చుభూమి లింగంపర్తిలో నిచ్చెను. ఇదికవిపుత్రులు నాలుగేండ్లక్రింద నమ్మివేసిరి.

(3) కృష్ణభూపతిలలామశతకము.

ఇది మాడుగులకృష్ణభూపతికిఁ గృతి. 116 లుబహుమాన మిచ్చి పిమ్మట సంస్థానకవినిఁ జేసికొనెను. ఈయన యొకసంవత్సరము మాడు

గులలోఁ గాపురముండఁగా భూపతి మరణింప స్వగ్రామము చేబ్రోలు వచ్చిరి.

(1) శ్రీకృష్ణభూపతిలలామశతకము.

సీ. బొండుమల్లెకులసద్భూరిసౌగంధ్యంబు, చెఱుకుఁ గోలకు సమంచితమధురిమ
కంఠీరవమున కుగ్రప్రభావసమృద్ధి, యంచకుఁ బాలు నీ రెంచు నేర్పు
గండుఁగోయిలకుఁ జక్కని కలధ్వనిలీల, ప్రహ్లాదునకు హరిభక్తి నియతి
మలయానిలమునకు లలితశీతలవృత్తి, వాణికిఁ జాతుర్య వర్ణనంబు
గీ. నీకు వితరణశీలంబు లోకమెల్లఁ, బొగడుచుండఁగఁ దోడనె పుట్టెనయ్య
మత్స్యకులదీప దివ్యమన్మథసురూప, పరమగుణధామ! కృష్ణభూపతిలలామ!
సీ. కొంకనక్కకు శౌర్యగుణమెంతగల్గినఁ, గంఠీరవము మీఁదఁ గవయఁగలదె
బలుగూడకొంగకుఁ దెలుపెంతగల్గిన, నవమరాళమురీతి నడువఁగలదె
బొంతకాకికిని గొండంత మోయున్నను, కోకిలతో సరి గూయఁగలదె
యెంతబలమున్న వైరిభూకాంతుఁ డధిప, నీనిరాఘాటధాటికి నిలువఁగలఁడె
మత్స్యకులదీప దివ్యమన్మథసురూప, పరమగుణధామ! కృష్ణభూపతిలలామ!

ఇది సుబ్రహ్మణ్యకవి స్వంతకృతియే యైనచోఁ జాలదివ్యము గనున్నది. మాడుగులకృష్ణభూపతి వంటిరాజును వర్ణించి యీకవి ధన్యుఁ డయ్యె నన వచ్చును.

(2) పాపయమంత్రిశతకము.

క. లాలితకవితరసజ్ఞుని, పాలుపడుచె నేని మిగుల భాసిల్లుఁ జుమీ
మేలైన వరుని గొనఁగిన, బాలార్థత్వంబురీతి పాపయమంత్రీ! 14
క. పలువురు దుర్బలు లొకటిగ, నలమి బలాఢ్యుని నొంతుగట్టియగుఁ దృణా
వళివృతరజ్జువుదంతా, వలమైనంగట్టు వడదె పాపయమంత్రీ! 27
క. వీరికి భాగ్యమె సుమ్మా, కారణ ముద్యోగకలనఁ గాదల హరికిన్
శ్రీరమణి, విషము హరునకు, వారిధి మథనమున దొరకె పాపయమంత్రీ! 42
క. పురుషులకుఁ దొడవుశాంతత, వరసతులకుఁ దొడవు లజ్జ వసుధాపతికిన్
స్థిరధర్మపథము దొడవం, బరమే తొడవందఱకును పాపయమంత్రీ! 56
క. విభవ మనేకుల గొనఁగిన, ప్రభు వొకసుకవి కిడకున్నఁ బాయును కీర్తిన్
ప్రభలును నూర్గోన్నెముల నొక, వ్యభిచారిత దొలఁగఁబన్నె పాపయమంత్రీ! 99

క. తగురాసున కొసఁగితివె, న్నగ మిక్కిలి మల్లికార్జున కవీంద్రునిచే
నొగి తెనుఁగుగఁ గూర్పించిన, భగవద్గీతాది కృతులం బాపయమంత్రీ!
క. ఈ మెచ్చిన కృతికైనా, కేమిచ్చిన మనసు దనియదించుకయైనన్
భూమిచ్చిన నీయోగ్యత, పైమెచ్చుదు లోకమెల్ల పాపయమంత్రీ!

ఈవిధముగ యాచించి భూమినంది యాజాతినే తరువాత నీతఁడు తిట్టెనా? కటకటా!

క. హరిపూజాపరులై భా, సురులగు భూసురులకెల్ల సుక్షేత్రసము
త్కరములు మందిరములు నఁ, బరముల నిచ్చితివి నీవు పాపయమంత్రీ!
క. సుమఫలముల సమనలముల, సమజలములంగలిగివెలయు సాంద్రతరూద్యా
నములుం దటాకములును గ్రా, మములు బ్రతిష్ఠించితీవు పాపయమంత్రీ!
క. ఘనలింగమ పస్తుపురం, బునను క్షేత్రముగ రెండుపుట్లగుభూమిన్
గనకాంబరాభరణములుం, దనరఁగ నాకొసఁగితివు పాపయమంత్రీ!

మంత్రి యిచ్చి నట్లు వాడుక కాదు! కవి సమ్మతిని వ్రాసి యిచ్చినరసీ దిది.

క. బ్రాహ్మీప్రసాదలబ్ధా, జీహ్మసత్కవిత మెచ్చి సీనిదనిపిత్తో
బ్రాహ్మణునల్లమరాట్సు, బ్రహ్మణ్యకవీంద్రునన్ను పాపయమంత్రీ!

---

* ఇట్టి చిన్నశతకము వ్రాసినందుల కీకృతిపతి కవికి గొప్పభూదాన మొనరించెను. ఇట్లు నియోగులసొమ్ము వంశపారంపర్యముగఁ దినుట కంగీకరించినయీకవి నియోగులను బూరుగవృక్షము లని దుష్కృత్య మొనరించిరే యుండిన నది కృతఘ్నత యగునుగదా! (వెనుకను చూడుము 265 పుట ఈశతకకవుల చరిత్రమే) ఇట్లే యనేకులీకాలమునందుఁగూడ నియోగులను ప్రభువు లనిపొగడుచు, ప్రారంభమున వారి యాస్థానకవుల మని చెప్పకొని వారిచేఁ గృతు లిచ్చి బ్రతుకుచు సిమ్మటఁ దమకు మహోపదవి వచ్చిన దనుకొనుగర్వముతో నియోగిజాతినే తిట్టి నీచవృత్తికి దిగి పతితు లగుచున్నారు. ఇది యెంతవైపరీత్యము! పూర్వమంత్రులు తమసోదరు లగుపండితుల కనేకవేల యగ్రహారము లిప్పించుటకుఁ గారకులు. ఇప్పటియీపండితులసంతతివా రాయగ్రహారము లనుభవింప నర్హతలేనివారు, తమసోదరులు దాతలు నగు వారిసంతతివారిని నిందించుటయే పరమాపదగఁ బెట్టుకొనుటఁ జూడ జాలికలుగుచుండును. తెలుఁగుకవి యన్నను, దానభాషకుఁ దన్ను నేళ మెల్లయుకల నిప్పటికి నియోగియే యనవలసియుండఁగా నీ

పరిమి వేంకటాచలకవి

ఇతఁడు హారితసగోత్రుఁడు, ప్రథమశాఖానియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. సూరమ రఘునాయకులపుత్రుఁడు. తుంగభద్రసమీపమునందలి జాగర్లమూడినివాసి. "ఈరోడు" సమీపమునందలి "భవానీకూడుదల్" అనుప్రసిద్ధస్థలమునందున్న దేవుని "కూడలిసంగమేశ్వరా!" అనిసంబోధించెను. మాప్రాంతముల "సంగము జాగర్లమూడి" యని వాడుక వినియుంటిని. ఇతఁడు కంచర్ల గోపన్నవలెనే యాదిశాఖవాఁడనుకొనెను.

సంగమేశ్వరశతకము.

ఉ. నెయ్యముమీఱఁ దొల్లి కరుణింపవె సత్కృపతోడ నాది రా
జయ్యను బండితార్య్య బసవన్నను శానిమయాది కోటకో
టయ్యను దేశిరాజు సిరి యాళుని జోళవమాహింతు
మయ్యను భావిరాజు దరసయ్యనుగూడలి సంగమేశ్వరా! 18

ఉ. కానుకఁ గందపద్య మఱి కానుకు పృత్తము, గుడ్డిగవ్వకా
సీసముగా నిటుల్చవుకఁ జెందెఁ గవిత్వము గావున న్మనో
ల్లాసితులౌ ధరాధిపతుల న్మదిగోసి నిను న్సదానుతుల్
చేసెద వేగనన్ను దయసేయవె కూడలిసంగమేశ్వరా! 72

చ. చిరకృపమంగళాద్రి నరసింహుఁడు నామదిపాడులోన సు
స్థిరముగ నాటవంత భవదీయకటాక్ష సుధాప్రవృష్టిపైఁ
గరెసిన నెచ్చిన ద్రెసలఁ గూడిన మామక కావ్యకల్ప వ
ల్లి రహిబుధావళి మెచ్చగ ఫలింపదె కూడలిసంగమేశ్వరా!

ఉ. మేలుగఁ దుంగభద్రకు సమీపమునం దమరావతీ పురిం

యారామద్రావిడి చాటుపద్యము మాకు హానికర మని యీవాక్యములు వ్రాయలేదు. సత్యేతరము వచించినది కాదంటిని. తనుసోదరులు, పోషకులు నగువారిని నిందించుట తగదంటిని.

బోలినయట్టి జాగరలమూడి పురిం బగసప్వ మంగళా
లోలుఁడవై వసించి, సిరులన్నిజభక్తుల కిచ్చుచున్ దయా
శీలత నొప్పుచుందువు ప్రసిద్ధిఁగఁ గూడలిసంగమేశ్వరా!
చ. నరహరిభక్తి మించు రఘునాయక మంత్రికి సూరమాంబకున్
వరసుతుఁడన్ భగంబరిమి వంశజుఁడన్ భవదీయ దాసుఁడన్
హరితసగోత్రజుండఁ జెలువొంద జనించితి శాదిశాఖ యం
దరయఁగ వేంకటాచల సమాఖ్యుఁడఁ గూడలిసంగమేశ్వరా!

వేల్పూరి వేంకటకవి.

ఈతఁడు "శ్రీమద్గౌరీరమణకృపాకటాక్షప్రసాదలబ్ధకవితావిద్యానవద్యగద్యపద్యయక్షగానాదిగ్రంథముల" రచియించినవాఁడు. ఈతఁడు జానకీరామశతకమును, గౌరీశంకరవిలాస మనునాట్యప్రబంధమును, శ్రీరామలీల యనుయక్షగానమును, గోవ్యాఘ్రచరిత్రమును, విచిత్రరామాయణమును పద్యమయముగను, కందతారావళిని, యింక ననేక మాలికాదులను రచియించెను. "నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, మౌద్గల్య గోత్రుఁడు, బ్రహ్మనామాత్యపుత్రుఁడు"నని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. ఈతనివాసస్థానము విశాఖపురిమండలము నందలివిజయనగరసంస్థానము లోనిరావివలస యనుగ్రామ మనియు, క్రీ॥శ॥ 1851 సంవత్సరమున స్వర్గస్థుఁ డయ్యె ననియుఁగూడ కవిచరిత్రకారులు వ్రాసిరి.

విచిత్రరామాయణకృత్యాదిని కవి తానాగ్రంథము డొంకా గోపీనాథకవి రచియించినవచనకావ్యము ననుసరించి వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనెను. డొంకా గోపీనాథునిఁ గూర్చి యొకసారి యిట్లు వ్రాసియుంటిని. "ఇతఁడు విచిత్రరామాయణము నుత్కళభాషనుండి భాషాంతరీకరించి తెలుఁగులో వచనముగ వ్రాసెను. వాల్మీకి కుశలవులచే రాముని యెదుటఁ బాడించుటకు వ్రాసినగ్రంథానుసారమఁట. తఁడు

డాదికవిస్తుతిలోఁ దిక్కన్ననుమాత్రము స్తుతించెను. సిద్ధేశ్వరదాసుం డుత్తరదేశమున నోఢ్రభాష రచియించినదాని కిది తెలిఁగింపని చెలిపెను. కవి సృష్టికరణము. డొంకాన్వయంబున భారద్వాజగోత్రంబున జన్మించినవాఁడు. లక్ష్మీనారాయణనామధేయము గలదంపతుల పుత్రుఁడు. ఛందమెఱిఁగినవారైనఁ బద్యమొనరింతు రని వచనమున వ్రాసెను. వచనము రసవంతమై హృద్యమై యున్నది. గద్యకావ్యములయం దాదరణలేనిదినములలో వ్రాసినవాఁడుకావునఁ బద్యమున వ్రాయలేకపోయినందులకుఁ గవి విచారించెను. కృత్యాది పద్యములలో నున్నందున నితఁడు పద్యములు వ్రాయలేనివాఁడు కాఁడు. ఈకవిగురువు జగన్నాథుఁడు. ఇతఁడు వితరణవిజితరాధేయుం డని గద్యము చెప్పుచున్నది."

(సుదర్శనపత్రిక 1-4-1918; హితకారిణి 2-12-1917 చూడుఁడు.)

ఈవచనకావ్యమును మనవేల్పూరి వేంకటకవియే కాక గోదావరిమండలము నందలి వెలగతుఱ్ఱువాస్తవ్యుఁ డగునరసింహదేవర వేంకటశాస్త్రికూడ పద్యమయముగ వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు మహేశ్వగసూరిపుత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, శ్రీవత్సగోత్రజుఁడు నని తెలియుచున్నది. కాని యీరెండవగ్రంథము వేల్పూరి వేంకటకవిదానికంటె దోషము లున్నను రసవంతముగ నున్నదని కవులచరిత్రమున వ్రాసిరి.

వేల్పూరి వేంకటకవిచరిత్రము జానకీరామశతకారంభమున వేంకటకవి పుత్రుఁడైనవెంకట్రామయ్యగారు పద్యములలో వ్రాసియున్నారు. అందలివిషయములు పైనఁ జెప్పియుంటిని. ఈక్రిందిపద్యములో నాతనిచరమకాలము చెప్పియున్నారు.

ఉ. ఇర్వదినాల్గుహాయనము లింపుదనర్చిన కాలమాది యా
శర్యుని యాజ్ఞచేఁ గృతుల సర్వముఁ జెప్పి త్రిషష్టివర్షముల్
యుర్వరఁ గీర్తినొంది జనె నొప్పుగ స్వర్గముఁ యాగకర్త దా
ఖర్వమతిఁ శాలివాహనశకాబ్దము లగ్ని నగాద్రి చంద్రులం
బర్వ విరోధికృన్మహితవత్సర నాశ్వినకృష్ణపంచమిన్
సర్వకలాప్రవీణ కవిసత్తమ వేంకటమంత్రి ధాత్రిలోన్.

కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 లో కీర్తిశేషుఁడయ్యె ననియు, 63 సంవత్సరములు జీవించె ననియుఁ దెలియుచున్నది. శైలి తెలియుట కీతనిపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

సీ. నా మొఱ్ఱ వినవదేనా భక్తపరిపాల, నా సక్తి నీవల్ల నాయె నేని
చేపట్టి కృపఁజూడు చేతగాకున్న నీ,కన్నమిక్కిలి వేల్పులున్న నైన
నన్నప్పగించి మన్నన నేలుమని బ్రోతి,మాలు యాచన నీచమా ప్రసిద్ధ
మేమీకు దేవతా భూమీశుకొలను నై, బలిని వేడ వెపొట్టి బాపడవయి
భువి త్రిపదములుఁ గొల్లి నీ బూమెలెల్ల, దలఁచి చూచిన కరతలామలకమయ్యె
రామ దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికుల సార్వభౌమ! 5

సీ. కడుసోయగంపు బంగారు చేలముగట్టి, నాగరికంబైన పాగఁజుట్టి
శృంగారమగు పువ్వు టంగీబచారించి, జిలుగు నుద్దుప్పటి మొలఁబిగించి
ఫాలస్థలమునఁ బెంపారు కస్తురిదిద్ది, చొప్పాణిముత్యాల గొప్పపోగు
లొప్పారఁదాల్చి సారోదారనవరత్న, ఖచితాంగుళీయముల్ ఘనతఁబూని
యున్న నినుఁగాంచుటకు వేయి కన్నులున్నఁ, జాలవని యన్న కందోయి నేలయన్న
రామ దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 3

సీ. భరతుఁడిచ్చిన రాజ్యభారకర్త్వముమాని, కైక కపఖ్యాతిఁ గట్టినావు
తగుభక్తి నలను మిత్రానూతి నినునమ్మి, చేరిన సన్యాసిఁ జేసినావు
కాలోచితుఁడవై యేకారణంబుగ మాటు, పొంచి వాలిని సంహరించినావు
జనకరాట్పుత్రి వాస్తవమెఱుంగుటమాని, తుదకగ్ని లోపలఁ ద్రోచినావు
తొల్లినమ్మినవారి కీదొడ్డఁ లాభ, మవ్వెనిఁక నేమిగల్గు దురాశగాక
రామ! దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 36

సీ. నిగనిగలాడు నీనగు మొగమున ధగ, ధగలీను చెక్కుటద్దముల చెంప
కల్లీలపొంత జగాజిగితో దశ, ముఖబాహుగర్వనిర్మూలనంబు
గావలె త్వరితంబు గానని తెల్ప వ, చ్చినగురుశుక్రులో యువఁచూక్తి
కములు ప్రకాశింపఁగా నీయొయ్యారంబు, గని దశరథరాజు గాధిసుతున
కియ్యననుమాటి సేరమే యితరజనులు, దాశఁజాలరు కైకమాత్రంబుదక్క
రామ! దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 49

మంచెళ్ల కృష్ణకవి.

ఇతఁడు వేంకటనగాధిపశతకమును వ్రాసెను. ఇతఁడు పాపయ్యమంత్రిపుత్రుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. కడచినప్రభవసంవత్సరమునాఁటికే యీతనిశతకము తాళపత్రముల కెక్కియున్నది. శైలి మృదుమధురముగ నున్నది. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

వేంకటనగాధిపతిశతకము

శ్రీమహిళాభిరామ మునిశేఖర సంస్తవసోమ తోయద
శ్యామ మరుల్లలామ సమరాంగణభీమ నితాంతవైభవో
ద్దామ సమస్తభవ్యగుణధామ మహీజనదోషహృత్ప్రశ
స్తామితనామ వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 1

భ్రాజితమంచళాన్వయుఁడ పాపయమంత్రితనూజుఁడన్ భర
ద్వాజసగోత్రజుండ తవభక్తుఁడ కృష్ణకవిన్ భవత్పదాం
భోజయుగాంకితంబుగ సమున్నతిఁ గావ్య మొనర్చినాఁడ న
వ్యాజతఁ గొమ్మ వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 11

అంచితమైనకావ్యరస (మారసఁ) గాంచి రసజ్ఞులట్లు మో
దించునె ముష్కరాధముఁడు దేవనదీజలజాతకాండముల్
గాంచి ముదంబుఁబొందుట బకంబున కెన్నఁగ శక్యమౌనె గా
యంచకుఁగాక వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 23

చేసినపాపమెల్ల మఱిఁ జెప్పినఁబాయునటంౘ్రు పాపముల్
జేసినహానియంచనక సేయఁగఁగాంచి మహోగ్రకృత్యముల్
జేసితిఁగాన నీకెఱుఁగఁజేసితి నేగతి నన్నుఁబ్రోచెదో
యాసురవైరి వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 59

వేమరు వేడసాగె నని వేసలునొందితొ యట్లుగాక నీ
పామరుఁ బ్రోవ నెయ్యదియుపాయ మటంచును చింతఁజెందితో
యే మొఱఁ బెట్టినం దలఁచ వెక్కడి రాజసమయ్య నీకు భ
క్తామరశాఖి వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 77

తిరువాయిపాటి రామానుజయ్య.

ఇతఁడు "మానితకార్య భవ్యబహుమానుఁ"డట! వేంకట రామ సోదరాఖ్యానుఁడు. 101 పద్యములు గలవు. ఆముక్తమాల్యద కథానాయిక యగు చూడికుడుత్త యను రంగనాయకిని సంబోధించుచుఁ జెప్పినది. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండును.

చూడికుడుతశతకము.

ఉ. పాఁడములేని మోహపుఁబాకమునన్ మదిఁబొంగి రంగమ
న్నారుహరిన్ వరించు మదనాగలసన్నిజయాన దివ్యమం
ధారసుగంధి చూడికుడుతా యనిపిల్చినఁ బల్కవేమి నా
నేరము లెంచ నీకుఁ దగునే సడిదాగునె రంగనాయకీ! 3

ఉ. మా యని విన్నపంబు వినుమా యని సద్గుణ మంజు ఘృంజసీ
మా యని వార్థిఁగన్న ఫలమా యని పాయని విష్ణుచిత్త జా
తా యని నేఁడు చూడికుడుతా యని పిల్చినఁ బల్కవేమి నీ
నాయెడ నింతవింతఁ దగునా జననీ యిఁక రంగనాయకీ! 23

ఉ. కొట్టి పిసాళిదేవతలకున్ దలయొగ్గి భజించుపెల్లఁ బై
మిస్ట్రలమీఁదెగంతు మిడిమేలముఁ గావునఁ గొవ్వుమంచు నిజ
దద్దయు వేఁడి చూడికుడుతాయనిపిల్చినఁ బల్కవేమి నీ
[illegible]లు మాని చేవిడువవేని తరించెద రంగనాయకీ! 63

ఉ. ఇంచుక కల్మిఁగల్గి జరియించిన యాసతి నీటులేమిన
గ్గించఁగరాదసంఖ్యనొగినిండిన సంపదఁగల్గు నిన్ను నెం

తంచునుతించఁ జూడికుడుతా యని పిల్చిన బల్కవేమి గో
త్రాంచిత సత్క్షమాగుణనిధానమణీవన రంగనాయకీ! 84

ఉ. శ్రీరమణీమణీ హరివరించిన పల్లవపాణి విల్లిపు
త్తూరనెరాసిరుల్ గులుకు తొయ్యాలి విన్నపమాలకించరా
దా రయమొప్ప చూడికుడుతా యని పిల్చినఁ బల్కవేమి పం
కేరుహవాసినీ కనకకీలితభూషణి రంగనాయకీ!. 100

శిష్టు సర్వశాస్త్రి

ఇతఁడు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవి పుత్రుఁడు. ఈతఁడు కాసలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు తండ్రి మరణానంతరముకూడఁ గాళహస్తిలో నుండి యచ్చట నవధానము లొనరించెనఁట! ఈకవి యమరుకమును గూడఁ దెలిఁగించెను. ఈతఁడు తండ్రి మరణించిన రెండుసంవత్సరముల కనఁగా ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమున ననఁగా నిప్పటికి రమారమి 50 సంవత్సరములక్రింద మరణించెను. ఈశతకమునందు దామెర వేంకటపతి ప్రశంస కలదు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శా. శ్రీమాన్యం బగు కాళహస్తినగరీ సీమంబున న్సజ్జన
క్షేమప్రక్రియఁ గూర్చుచున్న కలశక్షిస్తోమము ల్గొల్వఁ గొ
ల్వై మాన్యస్థితి నున్ననిన్విడిచి నే నన్యాశ్రయంబొల్ల నన్
సామాన్యంబుగఁ జూడకమ్మ పుడమిన్ జ్ఞానప్రసూనాంబికా! 2

మ. సమదానేకమతంగజావళియు నాజేనేయవాహంబు ను
త్తమరథ్యాళి రథంబులు న్సమరవిద్యాపాండితీమండితా
సమయోధావళి రత్నకాంచన సమంచత్పాత్రదారాదిభో
గము నీపూజలభించు నోజ నిజమో జ్ఞాన!] 16

శా. శ్రేయస్సంతతధామ దామెరకుల శ్రీవేంకటేంద్రాజ్ఞఁ బ్ర
జ్ఞాయత్తోచిత సర్వశాస్త్రి యిటులాయ్యంజేసె జ్ఞానాంబికా
శ్రీయానుగ్రహలీల బద్యశత మీరీతింబఠింపన్ జనుల్
ధీయుక్తస్థితి నన్నివిద్యలఁ బ్రశస్తింజెంది పెంపెక్కరే. 103

దూపాటి తిరుమలాచార్య.

ముకుందశతకము భాగవతకథాభరితము. పద్యము లంత్యనియమయుతములు, ఏకసమాసఘటితములు, శ్లోకరూపములు మొదలగునవి కలవు. ఇతఁడు తిరుమలసింగరగురుశిష్యుఁడు (27) కవి లోహితాన్వయుఁ డగుదూపాటి కొండమార్యునకు, రంగమాంబకును పుత్రుఁడు. 1871 క్రీ. శ. నకుఁ బూర్వుఁడు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. రావిపాటి రామశతకమునందు షట్కాండల రామాయణకథ కాండ విభాగము చేసి 109 పద్యములలో ముగించెను. 108 బిందువులలో వాల్మీకి కవి వ్రాతను జూపితి నని వ్రాసెను.

(1) ముకుందశతకము.

క. బృందారక రక్షకవనా, వందారు బుధాళిహృదయ వనరుహసదనా
కుందసుకుట్మలరదనా, మందస్మిత వదనమదన మదనముకుందా! 9

క. శుద్ధాత్ముల త్రిపురాసుర, శుద్ధాంతాంగనల వ్రతము చూరలుఁగొన వే
బౌద్ధావతారము నసుర, సాధ్యాసులఁ బొగడభక్తసాధ్యముకుందా! 38

క. పతిశుశ్రూషామతులగు, సతులగు నీకుదయమైన సవినయశౌర్యా
న్వితులగు సుతులగణింపఁగ, శతధృతి శర్వులకు వశమె సదయముకుందా! 85

క. భాసుర కాంచనమణిసిం, హాసనమొసఁగెదను పంకజాక్షకృపనునీ
వాసీనుఁడవై బ్రోవుము, శ్రీసతితోఁగూడి గుణధురీణముకుందా! 93

క. ఏలాలవంగ వరహిమ, వాలుక సత్క్రముకచూర్ణ వర్ణితమగుతాం
బూలమొసంగెదఁ గైకొను, శ్రీలలనారమణ మృదులశీలముకుందా! 104

(2) రావిపాటి రామశతకము.

సీ. భవదియ్య పరిణయోత్సవసమయంబున, మహితసైవాహికమాన్యకములు
అవనిజా పద్మారుణాంజలిపుటమున, పద్మరాగంబులపగిదిందోఁప
పృథుతరవజ్రకిరీటశోభితశిరం, బునమల్లెమొగ్గలపోల్కిఁదనర
భవదియ్యగాత్ర ప్రభాకలితంబులై, యింద్రనీలంబుల యింపుఁబూన
తత్ప్రభా సముల్లరు తద్విచిత్ర, మునకు వెరగందుచును నాల మోసజలధి
మగ్నులైజూచుచుండరె మధువిరామ!, భవ్యగుణధామ! శ్రీరావిపాటిరామ!

సీ. పట్టాభిషిక్తులై భద్రపీఠంబునఁ, గూర్చున్న వేళలఁ గూర్మితోడ
భరతుండు ధవళాతపత్రంబు చేఁబూన, నలసుమిత్రాసుతు లమితభక్తి
భక్తినికాంచన భరితరత్నవిచిత్ర, దండచామరములం దాల్చివీవ
వామదేవవశిష్ఠ వాలఖిల్యాదులు, స్వస్తివాచకములు చదువుచుండ
సర్వభూపాలకులునీదు చరణకమల, ములకు మ్రొక్కంగ శతకోటి దనజమిత్ర
తేజమువహించితిరిగాదె దేవదేవ, భవ్యగుణధామ! శ్రీరావిపాటిరామ!

మేకా బాపన్న.

ఇతఁడు నరసాపురముతాలూకా ఆచంట గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. కమ్మనాయఁడు లను కమ్మవారికులమునకుఁ జెందినయుండును. ఇతఁడు 1850 క్రీ. శ. ప్రాంతములవాఁడు (శాలివాహన "లోచన, గిరి, శైలేందు"సౌమ్య) లో వ్రాసెను. చతుర్థకుల సంభవుఁడనని చెప్పుకొనినాఁడు. శాస్త్రపురాణము లెఱిఁగినవాఁడని వ్రాసిరి. నాగయ్య చెల్లమాంబల పెద్దకొమరుఁడు. ఈతఁడే మదనగోపాలశతకముకూడ వ్రాసెనట. అది నాకుఁ జిక్కలేదు. శైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

ఆచంటరామేశ్వరశతకము.

సీ. చెన్నగుమొగమున వెన్నెలవెదఁజల్లు, నవ్వుతో జాబిల్లి పువ్వుతోడఁ
బెద్దవేలుపుపుఱ్ఱె పేరులఁజెన్నారు, నురముతో జడలల్లు శిరముతోడ

పసిమిరంగుఁజెలంగు పసమీరు పులితోలు, వలువతో సామేని చెలువతోడ
తలగ్రాలు రతనాల తళుక్కులపాపరా, పేరుతో మెడకప్పు తీరుతోడ
నీవు విచ్చేసి దయసేఁడు గావకున్న, నెవరికావేఁడను నేనాదు నెంచిచూడు
భూతలాకేశ! ఆచంటపురనివేశ! భావ భవనాశ! రామేశ! పార్వతీశ! 28

సీ. పుట్టింపరక్షింపఁ బొలియింప నజ్జుఁడ, భవుఁడవై శ్రీరమాధవుఁడవై భ
వుఁడవయి యున్నాఁడవొక్కఁడవయుయుంగ, నాద్యంతశూన్యుఁడ వజుఁడ వాద్యుఁ
డవటంచుఁదెలియు శుకాగస్త్యశౌనక, దూర్వాస కౌశికాదులకుఁ గాక
వశమె యస్మాదృశకృశమనీషులకెన్న, పటహాభూరిధ్వని స్ఫాయదుత్క
టార్భటీఘోరకహకహ కాట్టహాస!, ఘోషనిర్భిన్న బ్రహ్మాండ మహాంగదేశ!
భూతలాకేశ! ఆచంటపురనివేశ!, భావభవనాశ! రామేశపార్వతీశ! 72

మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి.

ఇతఁ డేనుఁగులక్ష్మణకవి దైన పెద్దాడ గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతడు రామచంద్రచరిత్రము, నాచికేతూపాఖ్యానము, భేతాళపంచవింశతి, విక్రమార్కచరిత్రము, భగవద్గీత* రాఘవశతకము మున్నగు పెక్కుగ్రంథములు వ్రాసెను. ఈకవి 70 యేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1875లో మృతినొందెనని వీరిపుత్రులు దుర్గయ్యశాస్త్రిగారనుచున్నారు. కావున నీకవి క్రీ. శ. 1805లోఁ బుట్టియుండును. బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని విక్రమార్కచరిత్రము నేనుఁగు లక్ష్మణకవి జాహ్నవీమాహాత్మ్య ప్రోత్సాహకర్త యగునంగారి కామమంత్రి మునిమనుమఁ డగు కామమంత్రికి 1856 క్రీ. శ. (కలివర్షంబులు "ఋతుశరజలజోద్భవ వేదసంఖ్య")లోఁ గృతియిచ్చెను. నాచికేతూపాఖ్యానము కీ. శే. పిఠాపురపుదివాను వాడ్రేవు చలమయ్యగారికిని రాఘవశతకము మామినమామగా రగు

---

* భగవద్గీతనుఁ బ్రేరేపమఁడు ఉండేలు పాపయమంత్రియుని యల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి తన శతకమునఁ జెప్పెను. (చూడుఁడు, 413 పుట. ఇందే.)

పోతాప్రగడ శ్రీరాములుపంతులుగారికిని గృతియిచ్చెను. పోతాప్రగడ శ్రీరాములుగారు గోదావరీమండలము నందలి గోపాలపురవాస్తవ్యులై మొదటితరగతి న్యాయవాదులుగను జమీందారులవ్యవహారకర్తలుగ నుకీర్తిగడించిరి.

రాఘవశతకము.

శా. భూతాంతఃపరివర్తిగా నినుమదిం బొందించి సేవించు సం
పూతాత్ముల్ సమవర్తిలోకమునకుం బోరే జనుల్ త్వత్పదా
బ్జాతాధీనులు గారొ వారలు పశుప్రాయుల్ గదా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడరామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 49

శా. నీతింగోరి చరించు మానవుఁడుత్కోపీవిప్రుతాకీర్తికై
భీతింబూని వసించుఁదాననుట కీవేసాక్షి లోకోక్తిచే
సీతన్ గర్భిణి గానలన్ విడిచి గాసింబెట్టవా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రిహృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 59

శా. సీతాహారి విరాధదానవవిభుష్ శిక్షించి యాపిమ్మటన్
వాతాశిన్ శరభంగు గన్గొని సుతీక్ష్ణాగస్త్యముఖ్యర్షి సం
ఘాతార్చంగొని తత్సపర్యలను వేడ్కం జేయవా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 73

శా. ఆతీవ్రాతిశయప్రతాపమున శక్రారాతి మాయాశరవ్రా
తేతుండై నిను నాగపాశయుతుఁ గావింపన్ భవద్వాహనో
ద్యాతాంకూరముచే విముక్తులుగావా పాశముల్ రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 80

శా. చేతోవీథి నిమేషమేని యు నినుం జింతింప మున్నిట్టి నా
కేతద్దేహము సాక్షి యాభవమునం దేముక్తి నాకబ్బె నీ
పైతాత్పర్యము నిన్ను జెందుటనికం బ్రార్థింపనిన్ రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా!. 99

పూసపాటి వీరపరాజు.

విశాఖపురిమండలము నందలిప్రాచీన మైన "పాత్రిప్పురి" జమీందారుఁడగుపూసపాటి దక్షిణదిక్కునాఁడైనదుగరాజాదిబిరుదాంకితుఁడగు పెద్దమల్లపరాజు తమ్ముఁడయినవీరపరాజు బాలురకొఱకిది వ్రాసెను.

చిఱుత వజీరుశతకము.

క. కూడనిపని సేయకుమా, కాడకు మెపుడయ్యవారలను మాటలనుఁ గా
గూడకు దొంగసానుల పని, చేడెలతోఁ గీడువచ్చు- చిఱుతవజీరా|| 8

క. వెలయాండ్రను నమ్మకుర, చ్చుల నమ్మకు గోటఁ జాల్పజలఁ జిమ్మకు ని
చ్చలు దోసమ్ములఁ గమ్మకు, చిలువచెలిమి గ్రమ్మబోకు- చిఱుతవజీరా. 34

క. తనసంచుట్టుతికము పొం, దిన పంతము వోఁపు దుకము దిట్టతికము మే
కొను చెట్టుతికముఁ దపని, చ్చిన వారల తోఁడఁ దగవు చిఱుతవజీరా|| 53

క. నెలవులఁగల చెలువులవెల, చలువల నిసువులను విడిచి సన్యాసుల మం,
చలయుత్తలముల నుత్తులఁ, జెలఁగు పజను లేవు రెండు చిఱుతవజీరా. 88

క. ఇచ్చిన నియ్యకయున్నను, వచ్చును గీడెటులఁగి యియ్యవలె నిచ్చియుఁ దా
నొచ్చుకొనిన మెచ్చుకొనినఁ, జెచ్చెర మఱిలేదు మేలు చిఱుతవజీరా. 96

క. వెన్నెలరావం గసమున, వన్నెయువాసియును గలిగి వఱలుచు నిలలోఁ
జెన్నగు శ్రీమల్లనృపు, చిన్ని సహోదరుఁడు వేడ్క చిఱుతవజీరా. 100

కోటీశ్వరదీక్షితుఁడు.

ఇతఁడు కృష్ణవేణీతటమున జన్మించెను. (6) ఇతఁడు పశ్చిమమున నున్న 'మురచీ' నగరమున నార్తినందెనఁట! కాశికాప్రముఖపురీ

నివాసబుధభద్రకృపాపరిలబ్ధి గల్గినను గవులజుఁ జాల్గినొందద మని వ్రాసినది తప్పలేదఁట! ఇతఁడు కందసామిమిత్రుఁడు. విశ్వపతిభృత్యుఁడు. ఇతరవివరము లేమియుఁ దెలియవు. క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడై యుండును.

విఘ్నేశ్వరశతకము.

చ. అతులితయోగపీఠమున నాయత భీమరథీతటంబునన్
జతురునిఁ బుండరీకసువిశాలకృపారససీతలేక్షణున్
మతిఁదలఁకొత్తనించుచు సమస్తముఁ బూజ యొనర్పుచున్న నీ
గతిఁబడయంగ నాకెటులఁగల్గు నశక్తుఁడ విఘ్నేశ్వరా! 12

ఉ. చచ్చినవాఁడొకండు ధనసంపద లేని యతండొకండు దా
నచ్చినచోటఁ గోరిన ధనంబుల నివ్వని వాఁడొకండు బల్
మచ్చికతోడ విప్రులను మన్ననఁజేయని వాఁడొకండు ను
ద్యచ్చరితా సమానులని యందురు పెద్దలు విఘ్నేశ్వరా! 25

చ. కమలదళాయతాక్ష రణఖండితఘోరవిపక్షవాహినీ
రమణ తనూభవా కలితరత్న పరిష్కృతవృక్ష దేవ భూ
మ్యమరగణాభిరక్ష, వివిధాహవకౌశలదక్ష సేనమో
నమయని నీకు మ్రొక్కెద ననుం గృపఁగావవె విఘ్నేశ్వరా! 49

ఉ. దండితదైత్యకాండ బహుధాపరిపాలితసర్వసద్మ గ
ర్భాండ విహంగకాండ శ్రవణాంతమణీమయకుండల ప్రభా
మండితగండ దుష్టరిపుమర్దన దుర్గమచండ శౌండ నో
దండమునన్ భవద్గుణకథారతుఁ జేయుము విఘ్నేశ్వరా! 61

ఉ. మానులకైన వేల్పులకు మానవదైత్యులకైన పూర్వక
ర్మానుభవంబుఁ దప్పదఁట యస్మదుదీరిత భంగి యల్లయా
జ్ఞానము తప్ప దేలయనఁ గల్గిన నైషధ ధర్మపుత్ర గా
మా నిమిషేంద్రు లేఁగని రంతట దైన్యము విఘ్నేశ్వరా! 94

ఘటికాద్రికవి.

ఇతఁడు శనైశ్చరశతకమును రచియించెను. "శనినాయక! దివ్యఫలప్రదాయకా!" అనుమకుటముతో 108 పద్యములు రచియించెను. ఇనకులుఁడును, కాసిగోత్రుఁడు నగుతుపాకుల రామయ్య, "జనకులగోత్రము" నందలి పాపమ్మను బెండ్లియాడెను. ఆదంపతులకు నారాయణయ్య పుట్టెను. అతఁడు వేంకమాంబను బెండ్లియాడెను. ఈదంపతుల కీశతకకర్త ఘటికాద్రి జనియించెను. కనపర్తి వేంకటకవి యనువిప్రుఁడు గ్రంథకర్తగురువు. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును.

చ. రవిసుత నీప్రభాశిఖలగంకెల కోర్వఁగఁ జాల రెవ్వరున్
దివిజులు కన్నమాత్రమున దీనతఁ బొందుచు నుత్తరంతుగా
భవహర! నీప్రతాపము లపారముగాఁ బరి నిన్నుతింపఁగా
నవనిలో నాతరంబె శనినాయక! దివ్యఫలప్రదాయకా!

చ. మునుపటిజన్మమందు ముదమొప్పఁగ నెంతతపంబుచేస్తినో
దినకరపుత్ర మీమహిమ దివ్యముగాఁ గొనియాడఁగల్గె యీ
జన్మమునందు నాకు ఘనసంపదజ్ఞానము గల్గెనయ్య నీ
యనుమతిచేతఁ గాదె శనినాయక దివ్యఫలప్రదాయకా!

ఇట్లే దిద్దరానిదోషములతో నిండి శైలి యప్రౌఢమైయున్నది. తుపాకుల అనంతభూపాలాదుల బంధువా ?

చిలకమఱ్ఱి నారాయణాచార్యులు.

ఇతఁడు పిఠాపురమునకుఁ జేరువ నున్నకొనరగిరివాసుఁ డని తోఁచుచున్నది. శ్రీవేణుగోపబాలశతకమును రచియించెను. "కామ

రపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల!” యనిమకుటము. ఇతఁడే గంగాదయప్రబంధము, భాగవతదశమస్కంధపూర్వభాగయక్షగానమును రచియించెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవుఁ డని శతకపీఠికవలనఁ దెలియుచున్నది. “తుల్యలోనుండి మా కూరిత్రోవ గాన” అని తనయూరునకుఁ దుల్యానది దాటి పోవలయు నని చెప్పుచున్నాఁడు. తుల్య గోదావరిమండలము నందలి చిన్ననది. పల్లేరుమూడి వేంకటగురునికడ సంస్కృతము, వీణావాద్యము, ఆంధ్రసాహిత్యము, ఉభయభాషాశాసనము, సంగీతము, భరతము, జ్యోతిషము, వైద్యము, వేదము, మంత్రశాస్త్రములు మున్నగువిద్య లభ్యసించెను.

సీ. కదిలినపండ్లకు గట్టి చెక్కులమేల, స్నానహీనునకు త్రిసంధ్యలేల
గుడ్డికంటికిని బైగోరయద్దంబేల, నలకహీనునకుఁ గొప్పుగొలుసులేల
చాందినీలీలాకు పందిరులకు నేల, తాటాకు ఇళ్ళకు దరుజులేల
స్వాట్టచెవులకు కుచ్చుల బావిలీలేల, వణుకుచేతులకు గంకణములేల
గీ. బోసినోరున కేల కప్పురపు విడియ, వెంగిలన్నంబుఁ దిన మడియేలమూఁడు
మూల గుమ్మంబునకు వన్నె ముగ్గులేల, కొమరపురిపాల! శ్రీ వేణుగోపబాల.

సీ. తడకలేనిగృహంబు చెడుకుక్కలకుఁ దల్లి, మద్యపాయులకింద్రప్రపల్లితల్లి
జారకాంతకు వ్యభిచారిమాతృకతల్లి, తస్కరులకు నిశీథంబు తల్లి
జారులకును జెడు సదనంబెపుడు తల్లి, కన్యకాక్రయునకు గన్యతల్లి
గార్ధభంబులకూరికడనొట్టియలుతల్లి, భూసురులకు శూద్రపురము తల్లి
గీ. ఘోరమగు నక్కలకు నేటి రోగతల్లి, బింకమగు పాములకు శిప గోంటతల్లి
బెడగుగల తూటికెల్ల మామడుఁగుతల్లి, కొమరపురిపాల! శ్రీవేణుగోపబాల!

ఈశతకమును శాలివాహనశకవర్షంబులు “మహానిధిగోత్రాసప్తమహానిశశుల” నఁగా 1787 శా॥ శ॥ (1865 క్రీ॥ శ॥) రక్తాక్షి సం॥ రాశ్వయుజ శుద్ధదశమినాఁటికి రవి కన్యారాశియందుండఁగా ముగించితి నని శతకముచివర కవి వ్రాసికొనెను.

ఇంద్రకంటి వేంకటకవి.

ఇతఁడు శా॥ శ॥ ధరిత్రి, కరి, గిరి, ఇందు (1784) లో నున్న వాఁడు. శౌద్రిలో వేంకటాచలరమణశతకము వ్రాసెను. (అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1862) ఉపమాకపురము (విశాఖపట్టణప్రాంతము) నందు వెంచేసి యున్న వేంకటేశ్వరునిపై నీశతకము వ్రాసెను.

వేంకటాచల రమణశతకము.

క. కంతునలలనిశాకాంతవ, సంతజయంత శతకోటి సమరూపజితా
నంతలసనాభిపంకజ, హాంతసిజద్రుహిణ వేంకటాచలరమణా!

క. ఆమరాసుర సమూహంబున, నమరారుల సమయఁజేసు వకటా ఎలప
క్షము తగ నహితాహితకూ, న్యమునిలభక్తజన వేంకటాచలరమణా! 27

పల్లి పార్వతీశము.

ఈకవి రామరాఘవశతకము, మఱికొన్ని యష్టకాములును వ్రాసెను. ఈతనివాసస్థలము పల్నాడుతాలూకా లోనిగుత్తికొండ. ఈయన పుత్రులిప్పు డుండుటచేఁ గవియేఁబదిసంవత్సరములలోఁపువాఁడు. ఈయన తండ్రి నరసింహము. శతకమున శబ్దాలంకారము లెచ్చుగా నున్నవి. ఈయన తిట్టుకవి, యాచకుఁడు నని శతకప్రకాశకులు వ్రాసియున్నారు. తన్నుఁ గూర్చి కవి యిట్లువ్రాసికొనెను.

ఉ. శ్రీయుతకాశ్యపాన్వయ సదృగశీతకరుఁడు పల్లివం
శీయుఁడనంగనొప్పు నరసింహకవీంద్రున కాత్మజుండనే
నోయతుల ప్రభావలస దుత్పల మాలలు నీకొసంగెదన్
బాయక పార్వతీశుఁడను భక్తుఁడఁ బ్రోవుము రామరాఘవా! 102

శైలి చూపెదను. ఇతఁడు భద్రాచలయాత్ర చేసియుండవలెను.

ఉ. చూచితి గౌతమీనదినిఁ జూచితి భద్రనగాధిరాజము
న్జూచితి జానకీసతినిఁ జూచితి వాయుతనూజముఖ్యులం
జూచితి నిన్ను లక్ష్మణునిఁ జూచితి శత్రునిషూదనాదులం
జూచితి పూర్ణభావమున సూటిగ నిన్నును రామరాఘవా!

"భండనభీముఁ" డను దాశరథీశతకపద్యముఁ బోలిక, భావసంగ్రహణము.

ఉ. శ్రీమహనీయమూర్తికి విశేషవచఃపరిపూర్తికి స్మరహో
ద్దామ దయానువర్తికి సుధాంచితకీర్తికి రామమూర్తికి
న్వేమరుసాటిలేదనుచు వేడుకఘంటికఁ ద్రోఁతలొప్పనీ
నామము దిక్కులన్నిఁటఁ గనంగ నొనర్చెద రామరాఘవా! ౨

అనుకరణములు, దేవతాస్తుత్యాత్మకనామసంఘటితపద్యములు, కొన్ని సామాన్యపద్యములును గలవు. భక్తిప్రతిపాదకమైనవే!

చామర్తి శేషగిరిరాయకవి.

ఇతఁడు కాళిందీపరిణయము,* నమఃశ్శివాయశతకము, రామకథాసుధాలహరి యను గ్రంథముల రచియించెను.

(1) కాళిందీపరిణయగ్రంథాదిని.

శ్రీకమలాక్షి జగ్గునుచెక్కులు ముద్దిడి తమ్ములంపు డా
బాకలకంఠిబో నడపవల్లన నప్పన నట్లనేయుత
శోకకచఁ కవుంగిటనుగూర్చి తదార్తి కోలంగఁ జేయు సు
శ్లోకుఁడు రుక్మిణీవిభుఁడు సొంపుగ నింపుగ మమ్ము బ్రోవుతన్ ||

* అనేకులు శతకకవు లప్రౌఢులయ్యు తరువాత ప్రౌఢప్రబంధకవులై యుం యుందురు. శతకకవుల వనేకప్రబంధములను ప్రబంధకవు లనేకశతకములును వ్రాసి యుండును.

సకలదేవతాస్తుతికిఁ బిమ్మట వేదాంతియు, యోగియు, మహానుభావుఁడు నగులక్ష్మణగురువర్యుని స్తుతించెను.

(2) ఆదికవిస్తుతి.

వినయముతోఁ భజించెదను వేమరు వాల్మికున్, వ్యాసు, కాళిదా
సుని, భవభూతి, దండి రవిసోము ననంతు నృసింహు నన్నపా
ర్యుని జయదేవు భాస్కరు మయూరుని పోతన భీమతిక్కయ
జ్వుని సుమదంతు బిల్హణుని వీరన భారవిఁ బెద్దనార్యులన్॥

అని సంస్కృతాంధ్రకవుల గలిపి మాత్రి కట్టినాఁడు. పిమ్మట కవివంశవర్ణనము. సృష్ట్యాది విష్ణువు, బ్రహ్మ మొదలు తన గోత్రఋషి యగు కణ్వునివఱకు వర్ణించెను. పిమ్మట నాగోత్రమున బుట్టిన దోసనమంత్రిని వర్ణించుచున్నాఁడు.

సీ. స్థిరకీర్తియుత గాకతీయ రుద్రావనీ, పాలునికృపచేత బ్రౌఢశేకక్క
సాగిపోతన సభాస్థలిఁదానె మంత్రియై, సర్వసౌభాగ్యముల్ సంతరించె
యేటూరువారితో నెనసినవర్తలిదేశ, పాండ్యాగిరిపటు దాటి వృత్తి
కొండపీ డ్బెల్లము కొండ నందిగ్రామ, సీమలపాలొంది చిత్రముగను
తనకు సరియెవ్వరును లేక దానవిభవ, కీర్తినిర్మల వాక్పముఖ్యాతుల మించి
యఖిలలోక వశీకృతుండై వెలంగె, నమ్మహాత్మునిఁ గొనియాడ నలవి యగునె?

అతనిసంతానము, మనుమలును, మునిమనుమలను వర్ణించెను. వార లనేకులు, కొందఱు మంత్రులు, కవులు, శిష్టాచారసంపన్నులు ననేకులు కలరు. కవి మే యొకపద్యములో నిట్లు చెప్పెను

కొందఱు దీనపోషకులు కొందఱు సర్వకళావిశారదుల్
కొందఱు ధర్మవర్తనులు కొందఱు సూనృతవాక్యధుర్యను
ల్గొందఱు రాజపాలకులు కొందఱు కర్మకళాప్రదీపకు
ల్గొందఱు భాగ్యశీలు రొకకొందఱు సత్కవు లందఱందరే॥

వీరికిఁ జామర్తివారను నింటిపేరు వచ్చుటకుఁ గారణము వ్రాయుచున్నాఁడు.

క. శ్రీమానిని కిరవైవా, గ్మానుకు నెలవై విచిత్రవైఖరు లలరన్
చేమ క్రినగరినేలుట, చేమాకు స్పృహాప్యాయంబుచే మప్పదగున్॥

(1) ఎఱపాపన (2) వేంకటమంత్రి (3) రామమంత్రి యున్న గువారు కవులని చెప్పినాడు. వారు రచియించిన గ్రంథములం జెప్పలేదు. తన తండ్రియగు వేంకటమంత్రి బచ్చెన్నపాటి రత్నమంత్రి కూతును బెండ్లియాడెనట. తుకకుం గవిస్వవర్ణన చేసికొనినది వినుడు.

శ్రీగిరిజామనోహరుని చిన్నమిటారపు టొంటజాపునా
పైంగలుగన్ సమాస్తజన వర్ణనశీలుండనై జరించు భూభాగ
మునందు స్వస్తవము భావ్యముకాదని పల్కుజాలన
ద్రాగవిరాగ శేషగిరిరాట్కవిచంద్రుండ కీర్తిసాంద్రుండన్॥

ఇది "యాత్మస్తుతి పరనిందా యెఱుంగని నాకూ పానలాయిచ్చి, పలుగుముండా కొడుక్కు వాడికీ పానలా సంభావన యిచ్చుటంనేమి న్యాయమయ్యా?" అనిన విప్రవాక్యమును జ్ఞప్తికిం దెచ్చు నాత్మస్తుతి. పిమ్మట షష్ఠ్యంతాలు. కథారంభము. కృష్ణునకుం గృతి. గ్రంథవిషయము కాళిందీవైవాహికకథ. గ్రంథముచివర గద్య—

మ. ఇది సాయంతననాట్య ధూర్జటికి నశేషోద్ధతస్వర్ధునీ
వదనప్రోక్తఘుమంఘుమార్భటిల సద్వాచానుభామోద సౌ
ఖ్యద చామర్తికులీన శేషగిరి రాయాసత్కృతంబై తగుం
గద నాశ్వాసము భానుజాపరిణయాఖ్య గ్రంథమున్ ద్వంద్వమై॥

"ఇది శ్రీమాధుమారమణ కరుణాకటాక్షవీక్షానుభావస పరిలబ్ధ సరససవితా భినందిత రసికజనసముదయ సకలరాజసభాంతరాళ జేగీయమాన ఘటనాఘటన నానాపురీ సామర్థ్య సమారంభితరయుక్త కార్యనిర్వాహక సదయహృదయ నిరంతరానుష్ఠిత తైలధారావదతచ్ఛిన్న శుద్ధబుద్ధబ్రహ్మతత్త్వ సాక్షాత్కారగ విద్వజ్జనవిధేయ చామర్తి వంశపయః పారావార సంపూర్ణ పూర్ణిమాత్రేయ పాదయామాత్య పౌత్ర వేంకట మంత్రిపుత్ర, కణ్వాసగోత్రపవిత్ర విబుధమిత్ర సుందర శేషగిరిరాయకవిపుంగవ ప్రణీతంబైన కాళిందీపరిణయం బను మహాప్రబంధంబునందు......" శ్రీ శ్రీ శ్రీ

గ్రంథాది నొకపత్రముపై "గ్రంథాదిని వ్రాయఁబడిన పద్యములు" అనియు నింకొక పత్రముపై

"శరనిధి శైలచంద్ర శకసంఖ్య చెలంగఁగ భావనామ వ
త్సర మధుమాస పూర్ణిమకు సత్కృతుల్ నవకృష్ణభానుజా
పరిణయ మింపుగానుడివె భానుజసైరి కృపన్ బుధాంఘ్రిపం
కరుహారతుండు శేషగిరి కంసవిదారికి నంకితంబుగన్॥

అనుటవలనఁ గవికాలము శా. శ॥ 1795 అని స్పష్టమగు చున్నది.

ఈగ్రంథముపై నితరకవు లిచ్చినయభిప్రాయములు కొన్ని పద్యములున్నవి.

కుందమరందబిందువుల గుంపులొ శార్కరసారపూరమా
కందకణంబులో సుధలఁగ్రుమ్మిన తేటలొ దివ్యధేనుదు
గ్ధాంబువులో యటంచు కవులందఱు నందగు భోగభాగ్య సం
క్రందనమూర్తి శేషగిరిరాయుని సూక్తులు యుక్తులొప్పగన్॥

కవి మొన్నమొన్నటివాఁడుకదా. కొండపల్లిప్రాంతము వాఁడని వినికిడి.

రామకథాసుధాలహరి రామాయణకథ చంపూమార్గమున వ్రాసినశతకము. నమశ్శివాయశతకము శతకమే. మూఁడు గ్రంథములనుండి యొక్కొక్కపద్యము శైలికై చూపెదను.

(1) కాళిందీపరిణయము

అంతవసంతకాలము దురంత కృతాంత నితంబినీశు చ
క్రాంతపటీరసౌరభ నిరంతర హారిసమీరవారరు
ద్ధాంతముకంతు కాంతితలతాంత మరందచరన్మిళిందని
క్రాంతరవాతితాంతయుత కాంతను బొల్చెనితాంతకాంతమై॥

(2) రామకథాసుధాలహరి (సీతవర్ణన.)

తమ్ములుపాదముల్ పరభృతమ్ములు వాక్కులు చక్రవాక పో
తమ్ములు చన్ను లుత్పలజితమ్ములు కన్గవ బోటి తేటి మొ
త్తమ్ములు కుంతలాళి భశతమ్ములు గోరులు సాంద్రచంద్ర కాం
తిమ్ములు నవ్వులాగుణగణమ్ములు సత్ఫలితమ్ములింతికిన్||

(3) నమశ్శివాయశతకము.

ఎంతదృఢమతినైనచో నిందుముఖులు, కరుగఁదీసి గులాముగాఁ బనుపుటరుదె
మరులుకొల్పెడె విప్రుని మధురవాణి, మథిత గజదనుజాయ నమశ్శివాయ.

విజయనగరపు చెంగల్వరాయకవి.

ఇతఁడు మదనగోపాలశతకమును వ్రాసెను. వేంకటగిరివిభుఁడీతనితండ్రిపేరు. బహువిధకృతు లొనరించెనఁట.

సీ. వసుధవిజయనగర వంశాబ్ధిచంద్రుఁడౌ, వెలయవెంకటగిరి విభునకలిమి
వరపుత్రుఁడై హరిపరము బహువిధ, కృతులు గావించి సత్కీర్తివెలసి
రాజిల్లు చెంగల్వ రాయాహ్వయుండనే, దేజమొప్పనృసింహ దేవుపాద
కమలముల్ మదినుంచి గరిమ శ్రీహరిపేర నంకితంబుగ శతకమునుఁజెప్పి
గీ. యబ్జనేత్రునిపదముల కర్పణంబు, చేసివిఖ్యాతిమైనుండఁ జెలఁగినాఁడు
వాంఛితములెల్ల సమకూర్చి వరములొసఁగు, మదనగోపాల సత్యభామావిలోల||౧||

ఈశతకము శృంగారరసప్రధానము. పచ్చిశృంగారము లేకపో లేదు. ఉన్నదే పచ్చిశృంగార మనినను దోషములేదు. పైపద్యము నందలి భక్తునివిశ్వాసమును గమనించినవారిది దుష్టశృంగారముకొఱకీశతకము వ్రాసె ననవీలులేదు. భగవత్పరముగ నెట్టియువాకులు వ్రాసినను దప్పుగా నీజాతికవులు తలంపలే దనవలసివచ్చును.

మదనగోపాల శతకము.

సీ. శ్రీరుక్మిణీనాథ జితకోటి రతినాథ, సుందరాకార సానంద శరణు
సుర యక్ష కిన్నెర వరమానిశుభకర, నరకాంతకా పద్మనాభ శరణు
జలధరనిభగాత్ర జలజాతదళనేత్ర, పరమపవిత్ర గోపాలశరణు
నిర్మలగుణతోష నిజభక్తజనపోష, కవివచోభూష ప్రకాశ శరణు

గీ. అనుచు నినుచాల నుతియించి యబ్జభవుని, వెలదిఁ నెంతయు గొనియాడి విఘ్నపతిని
సన్నుతియొనర్చి రచియింతు శతకముగను, మదనగోపాల సత్యభామావిలోల‖ 1

సీ. రవసాన మెఱుఁగిడి రాణించు నెతికురుల్, దువ్వికొప్పమరించి తోరమైన
గొప్పరాగిడిమేటి యొప్పైనకుప్పెయు, సవరించి మొగ్గలసరులుమీర
పగగ కెంపులుచెక్కఁబడినట్టి పాపట, బొట్టు పైశశిపువ్వు పొసఁగఁదాల్చి
నిద్దంపుఁజెక్కుల వద్దికగావజ్ర, తాటంకములుధాళ ధళ్యమమర

గీ. నాణిముత్తెపునత్తు మోమందిగుల్కఁ. నెంచఁదగినట్టి తొలకరిమించొయనఁగ
దానిపగజూడఁ దమినిల్వఁ దరమెనీకు‖ మ‖

కొన్ని పద్యములు కలువాయిశతకమునందలిపద్యములురీతి నున్నవి.

విరహము, చంద్రునింద, గాలినింద, పాలిండ్లు, కెమ్మోవులు, విరివిగా వర్ణించెను. ఉదాహరించుట కట్టివి లేనిపద్యములు పట్టుకొనుట కష్టమైనది.

"పసిడిబుటేదారి పట్టువల్వధరించి, రాణించు పైటాణిరవికదొడిగి"
"పసిడిటగలబాజు బందుకుచ్చులచాలు, తోరమై పలుమారు తూగులాడ"

పాపడ, అద్దాలరవికె, మొదఁగుదుస్తులవర్ణనము చరిత్రకారుల కుపయోగించునుగాని గుహ్యాంగములఁగూడ గమ్యమగుచిలుకలతోను, పండ్లతోను బోల్చిచూపినపద్యము లసహ్యజనకములుగ నుండి గ్రంథముపైఁ గోపము వచ్చునట్లుచేయును.

దూతిక మదనగోపాలునితోఁ జేసిన ట్లున్న సంభాషణపద్య మొక్కటిచూపెదను.

సీ. చెలియరో పోషామ్మ క్షేమంబులగునీకుఁ, దలఁపున మీ యింటఁదలఁపనే ను
తలఁపకుండఁగనీకుఁ దప్పేమి చేసెను, వివరింపవలెనది వేదవేద్య
వివరింపఁగానేల వెలఁదినేఁగోరిన, కోర్కెదీర్చకపోయె కువలయాక్షి
కోర్కెలీడేర్ప మాకోమలినీపొందు, కోఁయున్నది రార కోమలాంగి
గీ. నయము నెఱుఁగని స్త్రీలను నమ్మఁదగునె, వినయములు పెక్కువల్కెద నెలఁగినీవు
నమ్మఁదగునయ్య నామాటనలిననాభ|| మ||

పిమ్మట నాయకీనాయకులసమకూర్చి శతకము ముగించెను. ఈ కవి యేకాలమువాఁడో తెలియదు. ఇతరవివరములు నెఱుక పడలేదు.

మద్దాలి సుబ్బయ్య

ఇతఁడు శ్రీహరిశతకమును వ్రాసెను. అది రామాయణకథాఘటితము. 132 పద్యము లున్నవి. ఈకవి నెల్లూరిమండలము సందలి కావలిగ్రామములో నుండెడి "యాంగ్లోవర్నాక్యులరస్కూలు"లో ప్రథానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడు. ఈయన యెల్లప్పుడును గ్రాంథికభాషలో మాటలాడుచుండువాఁడు. క్రీ|| శ|| 1870 ప్రాంతముల నున్నవాఁడు. 132 పద్యము లున్నవి. రామాయణకథ పట్టాభిషేకమువఱకు నున్నది.

శ్రీహరిశతకము.

ఉ. శ్రీరఘురామ భూవిభుఁడు సీతకరంబు కరాంబుజంబుచే
సారతరానురాగమున జక్కఁగబట్టుడు సాత్త్వికోదయో
దారత ఘర్మబిందువుల దద్దయు హస్తము జారవేమఱున్
జారుకరంబుఁ బట్టఁగను జానకి యించుక నవ్వె శ్రీహరీ| 32

చ. కనుఁగొని రావణుండు లయకాలమహోగ్రునిభంగి పేర్చి రా
ముని నిశితాస్త్రపంక్తి వడిముంపఁగ నన్నియు ద్రుంచి రాఘవుం

డనుపమితాస్త్రరాజమున సద్దశకంథరుఁ గూల్చె నంత నా
వనివహసంస్తుతుల్ గుసుమవర్షము వారణమించె శ్రీహరీ. 125

కొల్లము సీతారామకవి

ఈకవి నందవరవంశోత్తంసుఁడు. ఈతఁడు యోగాంజనేయస్తవతారావళి, హరిచరణస్తవరాజము, ఘటికాద్రిశతకము, విజయప్రతిజ్ఞాపూరణకథ, దేవకీసుతానయనం బనుయక్షగానము మొదలగు గ్రంథముల వ్రాసెను. "మత్తేభవిక్రీడితవృత్తగర్భితక్రమాలంకారత్రిస్తబకముక్తపదగ్రస్తదశావతారస్తవనిరోష్ఠ్యాత్మకసర్వలఘుసీసపద్యాదిసంయుతం" బయిన శ్రీరమాకాంతరంగశతకము రమారమి నలుబది సంవత్సరములక్రితమే ముద్రితమైయున్నది. కవి కాశ్యపగోత్రుఁడు. తండ్రి రామకృష్ణుఁడు; తల్లి లక్ష్మమాంబ. క్రీ॥ శ॥ 1380 సం॥ ప్రాంతములవాఁ డైయుండును.

శ్రీరమాకాంతరంగశతకము.

సీ. వేదగోచర నిన్ను వెదకి నేవీడ్కొన, భ్రమవమతియైన యాభ్రమువుఁడగాను
నాగవందిత నీదు నామసారముఁగ్రోలఁ, దుహినాద్రిసుతయైన దుర్గఁగాను
మందరోద్ధర నీకు విందొనరింపనే, నిరుపమస్వాంత వి దురుఁడఁగాను
సరసిజానన నీకు సురభిగంధముభక్తి, యొక్తినీఁ గుబ్జాఖ్య యువతిఁగాను
భక్తపాలన నేపట్టిపామరుండఁ, బ్రోవు శరణంటినారితోఁ బురుడొనర్చి
ఖలజనవిభంగ యుత్తుంగ ఖగతురంగ!, కామశోభాంగ శ్రీరమాకాంతరంగ! 10

సీ. రాధికావ్యగ్రామ రసమత్త సారంగ. సారంగలోచన సాంబమిత్ర
మిత్రవిందాస్యాబ్జ మిహిరగోకులవాస, వాసవనతభక్త పారిభద్ర
భద్రాంగనాధర వరబింబ ఫలశుక, శుకమానివినుత కౌస్తుభ సువక్ష
లక్షణానేత్ర సల్లలిత కైరవసోమ, సోమకచ్ఛేదన సుఖదపాద
పాద పద్మాంద్వదళన గోపాలకృష్ణ, కృష్ణజీమూత సంకాశ కేశిమథన!
ఖలజనవిభంగ యుత్తుంగ ఖగతురంగ! కామశోభాంగ శ్రీరమాకాంతరంగ! 2

గుఱ్ఱంకొండ భక్తవత్సలుఁడు.

ఇతఁడు హారితసగోత్రి శ్రీరామానుజార్యకరుణా నీశతకము వ్రాసితి ననెను. సుమతిశతకమువలె బాలురనీతికొఱకు సుబుద్ధిశతకము వ్రాసెను. సుమతి, భాస్కరశతకములవలె నకారాదినియమముతో నీశతకము వ్రాసెను. తచ్ఛతకచ్ఛాయలు నున్నవి. భాస్కరశతకము నందుఁ బ్రారంభమున నున్న సారంగధరప్రసంగ మిందును బ్రారంభమున నున్నది. "కవి సేనానిధికాష్ఠల నలవడి రససంజ్ఞఁగూడి యమరిన యబ్దంబుల శ్రీనివాసగురుదయ" నీశతకము వ్రాసెను. అనఁగా కలియుగాది 4986 సంవత్సరమున నిప్పటికి 37 సంవత్సరములక్రిత మిది వ్రాసెను. (సేన=4; నిధి=9; కాష్ఠలు=8 దిక్కులు; రస=6) క్రీ॥ శ॥ 1885లో నిదివ్రాసెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదను.

సుబుద్ధిశతకము.

క. ఉదయాత్పూర్వమె నిద్దుర, వదలియు విణ్మూత్రములను వర్జించితగన్
రదనములుతోమి శుచియై, కదలక హరి భక్తిసలుపఁగనుము సుబుద్ధీ! 10

క. కులమును శీలము రూపము, నలరెడు దయజీవులందు నను సద్గుణముల్
తులయగు నెల్లప్రాయంబును, గలసతిఁ బెండ్లాడువాఁడు ఘనుడు సుబుద్ధీ॥ 20

క. చిలుతలుఁ గూడినదిట్టులుఁ గొఱఁతలు వాటిల్లు తాళ్ళఁగొని కొట్టుదురున్
గొలుకుదురు వల్లలాలుకఁగఁ, గొఱమాలిన పనియునదియ కొనకుసుబుద్ధీ॥ 40

పాలెపు వెంకటసూర్యగోపాలకవి

ఇతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1880 ప్రాంతముల గోదావరీమండలమున నున్నవాఁడుకానోపును. హారితసగోత్రి

జుఁడు. లక్ష్మీనృసింహమంత్రికిఁ బాలకసుతుఁడు. ఈతఁ డాధునికుఁడు. బహుశః ఈతఁడే కొత్తపల్లి పద్మనాయకులయాశ్రితుఁ డై యుండును. పుష్పబాణవిలాసమును దెలిఁగించిన రావు రామారాయనింగారికడ నీతఁ డుండి, వారికి గ్రంథకరణమునందు సాయపడెడువాఁ డని విని యున్నాను. ఇతఁడు శౌరినామాంకితకందపద్యశతకమును, వల్లూరిగోపబాలశతకమును వ్రాసెను. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యము లఁజూపెదను.

శౌరినామాంకితకందపద్యశతకము.

క. మిత్రారవిందశాత్రవ, నేత్రాచామీకరాభ నేత్రాజలము
గ్నాత్రాబుధసంరక్షా, సూత్రానమ్మితిని నిన్నె సూవె శౌరీ! 13

క. యొకమాట మేలబేలసె, యొకమాటను మోముఁజూప కున్నను నినునే
నిఁకమాట సంస్కరింపఁగ, నొకమాటాడిన నుతింతు నోయీ శౌరీ! 31

వల్లూరిగోపబాలశతకము.

ఉ. దండమఖండ చండ భుజదండ పరాక్రమదండితాసురా
దండ మజాండభాండ సముదంచిత విస్తృతమంద భాసురా
దండము పుండరీకహరి దంతిశరధ్వన పాండురుగ్యశా
దండము దుగ్ధవార్ధిధను తాధవ వల్లురి గోపబాలకా ॥ 34

ఉ. పొంగము వేణునాద ఘనమోహవశాత్మతఁజేరవచ్చు న
య్యంగజుహేతులన్నెనయు నంగనలందఱు కన్నిరూపులై
యంగజ సంగరంబున నితాంతదయామతిఁ దేల్చినట్టి నీ
కుంగల గమలాక్షుప్రాంజలిదిగో వల్లురి గోపబాలకా॥ 49

పేకేటి కాశీరాజు.

ఈతఁ డాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. తణుకుతాలూకా పేకేరువాసుఁడు. రమారమి నలుబదిసంవత్సరములక్రితము మరణించెను. ఈతఁడు వ్రాసిన కేశవశతక మొకటి కనఁబడుచున్నది. శతకాంతమునఁ గవివివరము లున్నభాగములఁ జూపెదను.

సీ. వేడ్కతో నాదాఱువేల్నాటిశాఖము, గోత్రంబు కౌండిన్యగోత్రమయ్యె
పేకేటివారింటి పేరు వీర్రాజాఖ్య, సతి బాపనమ్మ యా సతిపతులకుఁ
దనయుఁడనా పేరు ధరణిలో నెల్లరు, కాశిరాజందురు కమలనాభ
నేను నీమీఁదను నేరక చెప్పిన, సీసపద్యశతంబు చిత్తగించి
గీ. యతులప్రాసలగణముల యందు నన్ను, దోషములు బాపి నన్ను నిర్దోషుఁ జేయు
భూసురాధార పేకేటిపురవిహార, భక్తమందార కేశవ భవవిదూర|| 10

వీనినిఁబట్టి యీతఁడు కౌండిన్యగోత్రజుఁడు; వీర్రాజు బాపనమ్మలపుత్రుఁడు నని తెలియఁగలదు. శైలి కింకొకపద్యము చూపెదను.

సీ. నీమామకంసుండు నిన్నుఁజూడఁగఁగోరి, తనయింటికిని నిన్నుఁదక్షణమునఁ
దీసుకరమ్మని ధీరుఁడైనట్టియా సార్థకనాము నక్రూరుఁబంపె
పొందుగా నతఁడేగి బృందావనములోన, నిలను నీపాద రేఖలనుఁజూచి
మ్రొక్కుచు నీవున్న యిక్కకువచ్చిన, గౌఁగిలించియు వాని గౌరవించి
వచ్చినట్టియు పనివిని వాంఛదీర, జేతఁ జెయివేసి వానిల్లు చేరినావు
భూసురాధార! పేకేటిపురవిహార! భక్తమందార! కేశవ! భయవిదూర|| 34

వంగిపురము నృసింహాచారి.

"ఆంజనేయవరప్రసాదకుఁ డైనబళ్లారిమండలము ధర్మవరము తాలూకు చెన్నకొత్తపల్లె—" వాసుఁడు కవి యని ముద్రాపకులు వ్రాసిరి. కవి క్రీ॥ శ॥ 1885 ప్రాంతములవాఁడు. భాగవతపుఁ బోకడలున్నవి. "పోతన తిక్కన భూరిసత్కీర్తులౌ పెద్దన తిమ్మన భీమకవుల" నని యాంధ్రకవులు నుతించెను. యతిరాజు భాష్యకారులు, దేశికాచార్యులఁబొగడెను. "సీనమాంబ రామార్యులు" తలిదండ్రులు. శతకమునందుఁ గొంతవఱకు దశకములవంటి విభాగ మున్నది. సర్వనామస్తుతి, దశావతారవర్ణన, విశ్వరూపవర్ణనము మొదలగునవున్నవి.

ఆంజనేయశతకము.

సీ. వైభవాస్పదమైన వైకుంఠపురమున మందారవనమధ్య మందు మేలు
నవమానికములను నవరించు జగతిపై, నుంచు కాంతోపలా లుంచువేది
కలపైన బలుపైన వెలకొంచెమనరాని, రవలుదాపిన మంచిరంబునందు
శేషునిపై నీవు చెలువొందగా నున్న, శ్రీదేవి భూదేవిఁ జేరియున్న
ధాతముదలైన దేవతుల్ ధరణిపైన, కనక కశ్యపు వేదము నునికిజాల
మయ్య యనువారి రక్షింప నరుగువాడ, నగ్రసమకాయ సురగేయ యాంజనేయ॥

రఘుపతుల రామమూర్తి

ఈకవి భావబోధరసాయనశతకమును వ్రాసెను.

ఇతఁడు 9వ పటాళము, తొమ్మిదవకంపెనీ సిపాయి. పాపయ్య పుత్రుఁడు, శ్రీమద్బ్రహ్మాద్వైతసిద్ధాంతనిర్ధారకులగు కొండలరాయ చిదానందయోగులవారి శిష్యుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1888 కిఁ బూర్వుఁడు. వేమన్న వేదాంతమువలె సులభశైలి నున్నది. 108 కందపద్యము లున్నవి.

భావబోధరసాయనశతకము.

క. రాతిని నాతిగఁ జేసిన, సీతాపతి వేడుకొన్న చిత్సౌఖ్యములన్
ఖ్యాతిగ భక్తులకొసఁగును, ప్రీతిగ నారాము నెపుడు బిలువుము భావా! 11

క. ఆలి నిల నమ్మ యనుమా. భూలోకము దానివలనఁ బుట్టెనుసుమ్మా
మేలెలుఁగ నేర్పఁగనుమా, నీలోమననంబుఁ జేసి నిలువుము భావా! 52

పిట్టల రామయ

ఈకవి సనాథనాయకశతకమును వ్రాసెను.

ఇతఁడు కృష్ణయామాత్యపుత్రుఁడు. జామయ యనుమహాకవి

శిష్యుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1887 లో నీశతకము ముద్రితము. ఇంతకంటె వివరములు తెలియవు.

సనాథనాయకశతకము.

చ. ధరనుత మీనరూపమటుఁదాల్చి నిశాచరుజంపి వేదముల్
సరగునఁదెచ్చి బ్రహ్మకును సవ్యముగానునొసంగినాఁడ వీ
వరయఁగ నన్నుఁబ్రోచుటకు యడ్డమొకింతయు లేదటంచు సు
స్థిరమతి నమ్మినాఁడ హరిఁ జూపుము వేగ సనాథనాయకా॥ 19

చ. హరిహరనామభేదముల నచ్యుతుఁడంచు శివుండటంచు యీ
సరికి నెఱుంగలేరు నిను సవ్యముగానొకఁడైన ధాత్రిలో
పరువిఁక నేది భక్తుల కబద్ధములాడ నదేమియోగానకో
దొఱుఁగుదుమంచుఁ బల్కెదరుఁ గేమనఁబోదు సనాథనాయకా॥ ౩౨

కొవ్వూరి వెంకటరామకవి

ఈకవి నిమిషాంబాశతకమును వ్రాసెను. ఈతఁడు "సుబాయి లాకా—అశ్వారావుపేట కాపురస్థుఁ" డనిముద్రాపకులు వ్రాసిరి. 1888 లోనే ముద్రణ మందినది. ఆర్యక్షత్రియుఁడు, నిమిషాంబికాభక్తుఁడు, దాత, సుందరరూపుఁడు, కొండపల్లివేంకటశివార్యులశిష్యుఁడు. ఈకవి 19 వ శతాబ్దమున నున్నయాధునికుఁడు.

నిమిషాంబాశతకము.

చ. వితరణచే తరింతునని వీక్షణఁజేసిన మందభాగ్యుఁడన్
వ్రతనిరతోపవాస జపవహ్ని సపర్యలు సేయనోగినే
నతిశ్రుత సత్పరిశ్రమల నాంతరశుద్ధినిఁ జెందమార్గుఁడన్
హితమతి నేలుమింక జగదీశ్వరి శ్రీనిమిషాంబికామణీ॥ 1

చ. హరికిఁ త్రిలోకమోహ్వశి ముఖాచరవారనితంబినీమణుల్
వరుసగ నాడ కింపురుష నైణిక కిన్నర వర్యులంచిత
స్వరములఁ బాడవిష్ణువిధి వాసవముఖ్య సుపర్వులందఱా
దరమునఁజూడ సంతసముఁ దాల్చెదు శ్రీనిమిషాంబికామణీ॥ 1

మందపాటి రామకృష్ణకవి

"ఆంధ్రదేశంబున శ్రీమందపురి యనుదివ్యదేశమందు వెలసియుండు శ్రీసీతారామస్వామివారి భక్తుం" డగు రామకృష్ణకవి వ్రాసిన యేకప్రాసకందశతకము. కవివివరములు తెలియవు. ఆంధ్రదేశమున మందపాటివారా ర్వేలనియోగులు క్షత్రియులుకూడ నున్నారు. ఈతఁడా ర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీరామశతకమున్ను వ్రాసెను.

శ్రీరామశతకము.

క. శ్రీరామ సంతతార్చిత,చారణ గంధర్వ సిద్ధ సాధ్యస్తోమా
వారణ దుఃఖనివారణ, దారుణచక్ర నిజధామ దశరథరామా! 20

క. శ్రీరామ నీదునామము, ధారుణిలో నిఖిలభక్త తతికీప్సితముల్
చేరుపఁగ కామధేనువు, చారణ గంధర్వధామ! జగదభిరామా! 38

బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణకవి

ఇతఁడు గోడపర్తి తిరువేంగళాచార్యశిష్యుఁడు. "మృదుమధురాంధ్రకవిత్వవైభవసాంద్రుఁ" డగు బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణకవి నరసింహునిపుత్రుఁడు. హేలాపురిశతకమువ్రాసి యేలూరిపురంబున వెలసియున్న వేణుగోపాలుని సంబోధించి చెప్పినది. మాయూరఁ బొడ్డువారు వడ్రంగు లున్నారు. బొడ్డువారు కృష్ణామండలమునఁ గమ్మవారున్నారు. ఈతఁ డేకులమువాఁడో? పిఠాపురిశతకములతరగతి కీశతకము పోలికకలదు.

హేలాపురిశతకము.

సీ. దినకరశశినేత్ర దివ్యాభరణగాత్ర, నిరుపమానచరిత్ర ధరపవిత్ర
కమలాలయాభర్త కాళీయఫణినర్త నమితపుణ్యావర్త నాదికర్త

పద్మశోభితవక్ష, పాపపుంజవిశిక్ష, దీనరక్షణదీక్ష, దివిజపక్ష
మహిమాభిసంకీర్ణ, మానితక్ష్మాపూర్ణ, జీమూతజితివర్ణ, శ్రీసువర్ణ
చేఁ ధరమమ్ము పోషింపఁజాలమేల, మేలమునిలోల సద్గుణశీలయనుచు
లలితమణిభాసురంబు హేలాపురంబు, వేణుగోపాలు తోడితేవే లతాంగి|| 9

సీ. శిరమందు నిరవొందు సిరినొందు సికఁబొందు, నిరుఁగెలంకులయందు నీఁటుఁజూప
ననువొందు నుదురందు లనుకందు దళుకొందు, మినుకకాటుకబిందు మిసిమిసెరప
రతనంపు తతిఁబెంపు నతిసొంపుఁ గులికింపు, కనకతాయితులింపు కాంతిఁగింప
లలితంపుఁ గలిపింపు రవణంపు రవణింపు, విషయంపు రహినింపు విధముఁగోఁప
కేళికలసోలి యొదవ్రాలి కినుకమాలి, బాళికలబాళి వగజోలిఁ గొలుపుగేలి
లలితమణిభాసురంబు హేలాపురంబు, వేణుగోపాలు తోడితేవే లతాంగి! 2

భక్త అప్పలనరసు

ఈకవి కుమారశతకమును వ్రాసెను. పద్యములఁజూపెదను. ఈతఁడాధునికుఁడు, దైవభక్తికలవాఁడు.

క. అజ్ఞయొనర్చెడి వృత్తుల, లోజ్ఞానముగలిగి మెలఁగు లోకులు మెచ్చన్
బ్రాజ్ఞతయుఁగలిగియున్నన్, బ్రాజ్ఞులలోఁ బ్రాజ్ఞుఁడౌదు ప్రబలకుమారా! 2

క. పెద్దలువద్దనిచెప్పిన, పద్దులఁబోవంగఁరాదు పరకాంతలనే
ప్రొద్దునెదఁబరికించుట, కుద్దేశింపంగఁగూడ దుర్వికుమారా|| 5

క. కల్లలగుమాటలాడక, యెల్లజనంబులకు వేగ హృదయముకదు రం
జిల్లఁగఁ బల్కుము నీకది, తెల్లమిగిహేఁగీర్తిఁగాంచు తెగవుకుమారా! 1౮

సంవత్సరాదిసంచికలో సీతనిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు. "వీరు విశాఖపట్టణము నందలి నల్లిపురమున నివసించియున్నారు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యముకలదు. వీరు నిర్వాచన హేమలతాకావ్యమను ప్రబంధమును, బాలికారత్నబోధిక, కుమారశతకము, ముకుందమాల, మొదలగు గ్రంథములను రచియించినారు. వీరికిపుడు డెబ్బదిసంవత్సరములకుఁ బైఁగా నున్నను మనోబలము గలిగి

కాలక్షేపమును జేయుచున్నారు.'' పుట 243, ప్రభవసంవత్సరాది సంచిక (ఆంధ్రపత్రిక.)

ఎల్లయ

ఇతఁడు శ్రీబాలగోపాలశతకము వ్రాసెను. ఈకవి కాత్యాయనసూత్ర భారద్వాజగోత్రుఁడు. లక్షణశాస్త్రసమీక్షణాసక్తుఁడు; భవ్యకావ్యవినోది, బ్రాహ్మణుఁడు, బాలికాశాలికోపాధ్యాయుఁడు. ఇందలిముక్తాపుర మెచ్చటిదో ?

సీ. దండ మొక్కటి నీకు పుండరీకదళాక్ష. పదిదండములు నీకు పద్మనాభ
సూరకులోత్తంస నూఱుదండములయ్య. వేయిదండములు వేదవేద్య
పదివేలదండముల్ పతితపావననీకు, లక్షదండంబులు పక్షివాహ
పదిలక్షదండముల్ పవనభుగ్వరశాయి, కోటిదండంబులు కుజనహరణ
ఇన్నిదండంబు లొనరించి తిందిరేశ, నన్ను మన్నించి బ్రోవుమో నళిననేత్ర
శ్రీరఘూల్లాస ముక్తాపురీనివాస! బాలగోపాల రాధికాకేళిలోల|| 4

ఈపద్యము సత్యభామ భాగవత యక్షగానమునం దీకవిచేఁ జెప్పఁబడెను.

సీ, నిఖిలలోకంబులు నీవని భావించి, యజ్ఞానరాసుల నడఁచిపెట్టి
మదమత్సరాదులఁ గుదియించి యటుమీఁద, పంచేంద్రియములచే పట్టువడక
సకలజీవులయందు సముఁడనై వర్తించి, మోహసాగరమున మునుఁగకెపుడు
నీనామరూపముల్ నిరతంబు భజియించి, నవనవభక్తితో ననవరతము
నీదు పాదాబ్జములసేవ నింపెలర్ప, సేయుటకుబుద్ధి నాకిమ్ము శేషశయన
శ్రీరఘూల్లాస ముక్తాపురీనివాస, బాలగోపాల రాధికాకేళిలోల|| 16

కింకరు కన్నయ

ఈకవి పార్థసారథికృష్ణశతకము వ్రాసెను. ఇదియుఁ జెన్నపురియందలి తిరువల్లిక్కేణిలో వేంచేసియున్న శ్రీపార్థసారథిస్వామి వారిపైఁ జెప్పినశతకమే! కందపద్యశతకము. వివరములు తెలియవు.

పార్థసారథిశతకము.

క. గంగా యమునా శారద, సంగమమునఁ గ్రుంకులిడియు సద్యానజనితా
లింగముఁ గల దేవస్థల, సంగతిఁగన ముక్తి పార్థసారథికృష్ణా! 10

క. ఎఱుకే దైవము వినుమీ, యెఱుకే పరమొందఁ జేయ నెఱుకే యెఱుకే
యెఱుకో మఱపో తెలివో, సరిగాఁగన ముక్తి పార్థసారథికృష్ణా॥ 31

కానుకోలను నాయనప్ప

ఈతనికే వేంకటదాసనునామాంతరము. ఇతఁడు శ్రీమత్త్రితి(?) నగర్తపుర పట్టాభిరామశతక” మని యొకశతకము రచియించెను. చింతగుంటపాలె మనుబందరులో నొకపేటపేరున కిదిగీర్వాణము. “చింతగుంటపాలెపురామా!” అని కవి యచ్చతెలుఁగుగఁ జెప్పుచుండ నిది ముద్రించినవారిగీర్వాణపర్యాయపదము ముఖపత్రమునఁ బై విధము గనచ్చువేసిరి. 1816 వ సం॥రములోఁ బైకవి 12 వత్సరముల ప్రాయమున నుండఁగా నీశతకము వ్రాసెనఁట. ఇదియే సత్యమైన నాశ్చర్యకరముగ నున్నది.

క. నెక్కొను నిక్కపుమక్కువఁ, జిక్కుచు నీచక్కదనపు జిగిచెక్కడకే
దక్కితిఁ జిక్కితి మ్రొక్కితి, పక్కన నగ చింతగుంటపాలెపురామా॥

నారాయణయ్య

ఇతఁడు నారాయణశతక మనుశతక మొనర్చెను. ఇది పదశతకము. నారాయణయ్యగారిచే రచియింపఁబడిన దని ముద్రాపకు లనుచున్నారు. ఇది స్త్రీలు చాలమంది చదువుదురు. గ్రంథమునఁ గవిపేరు తెలియుట కాధారములు లేవు. ఇందు వేదాంతము తేటమాటలతో బోధించెను.

చిన్న నారాయణశతకము.

శ్రీరమా హృదయేశ్వరా!-భక్తజన-చిత్తజలరుహ భాస్కరా!
కారుణ్యరత్నాకర!-నీవగతి-కావవే నారాయణా॥ 1

పాపకర్మములఁ జేసి-నరకకూపములఁ బడఁజాలనిఁకను-
నీపాద భక్తియొసఁగి-యొక్కదరిఁ జూపవే నారాయణా॥ 2

మండ రామస్వామికవి

ఇతఁడు వక్కలంక రామజోగారావుగా రనుజమీందారుపై "శ్రీరామజోగారాయశతకము"ను రచియించెను. "జోగారాయా!" యనుమకుటము.

క. శారద నీరద పారద. హీరమహాశైంద్రదదలరి హిమరుచిర శ్రీ
శారద ప్రసన్నగావుత, సూరిజనవిధేయరామ జోగారాయా!

క. బలవిజయ విలాసముని, గ్మలహృద్గత పాండురంగ మాహాత్మ్యంబై
వెలయు మనఃసగ్రామము నుం, జాలితావక మహిమ రామజోగారాయా!

పిల్లారిశెట్టి కోదండరామకవి

ఈతఁడు కలిఋషిగోత్రజుఁడు. వేంకటస్వామికి ద్వితీయపుత్రుఁడు. "విజయసంవత్సరాశ్వయుజశుక్ల"మున దీశతకము వ్రాసెను. కాంచూరి అప్పలాచార్యులశిష్యుఁడు. నెల్లూరి రంగనాయకస్వామి కంకితము. కవి వివరము లింతకంటెఁ దెలియవు.

రంగనాయక శతకము.

సీ. ముక్కోటిభానుల ధిక్కరించుఁ బ్రదీప్తి, గల్గునీదివ్య విగ్రహముఁజూపు
శంఖగదాచక్ర శార్ఙ్గఖడ్గములతో, బొసగు చతుర్భుజములనుఁజూపు
కమనీయమైయొప్పు కౌస్తుభరత్నంబు, గల్గియున్నట్టి వక్షంబుఁజూపు
హలికులిశాదిచిహ్నముల రాజిల్లెడు, త్వత్పదాబ్జయుగము మోదమునఁజూపు
గీ. మన్ననావంటి యాశ్రితు చిన్నబరుప, తగదుమదివాంఛ లొసఁగి వేవేగ ధురీణ
బుధజనోల్లాస నెల్లూరి పురనివాస, రంగనాయక కోదండ రామపోష॥

బృందావనము లక్ష్మణదేశికుఁడు.

ఇతఁడు కర్లపట్టణము నివాసియఁట! ఇతఁడు "సంస్కృతాంధ్ర కవితావిఖ్యాతుఁడు." "శ్రీరామావరదేశిక" శిష్యుఁడు. రామాయణ కథాసంఘటితముగ రాజకంఠీరవశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1870 ప్రాంతములవాఁడు కావచ్చునని తెలియుచున్నది. వైష్ణవుఁడు శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కవిచరిత్ర మున్నపద్యములు.

"శా. శ్రీరామాయణ సత్కథామృతసరణి శ్రీనొప్పు నీపద్యముల్॥" 123
"శా. భాద్వాజకులాబ్ధిశీత కిరణప్రఖ్యాతిచే నొప్పుమా
శ్రీరామావరదేశికేంద్ర కృపచేఁజెల్వొందు నీవృత్తముల్॥" 124

మ. ఇది బృందావనవంశ వార్ధిశశి ధృన్నిరేజపత్రేక్షు స
ద్వదభక్తాగ్ర శిరోమణుల్ విబుధసంభావ్యుల్ త్రయీసాగరుల్

విదు లత్యద్భుత సంస్కృతాంధ్ర కవితావిఖ్యాతు లష్టాదశా
గ్రదులౌ లక్ష్మణదేశికుల్ నుడివె రామారాజకంఠీరవా! 125

శైలికిఁ బద్యములు.

మ॥ ధరణీనాథుఁడు వేడ్క దేవర నయోధ్యారాజ్యసింహాసన
స్థిరుఁగా నింపఁగఁ బెత్తనంబౌట నీతే మాలికామ్యాగ్రసై
తరుణిం కేకయపుత్త్రిలోఁదలచి యాతన్వంగి సౌధాంతమో
హారమ్యుంజొచ్చెఁగదా తలంప రఘురామారాజకంఠీరవా! 36

మ. కరకంఠుండు నిజాంతరంగమునఁ దా కాంక్షించి నీమూర్తి హృ
త్సరసీజాతమునందు వేడ్క నిలువొందం జేసి నీపేర భీ
కర సంసారమహాబ్ధికిం దరణిగా కౌమారికిం జెప్పె ది
వ్యరహస్యం బిదిమంత్రమంత్రమని రఘురామారాజకంఠీరవా॥ 4

రత్నమాంబ.

ప్రబంధములలో మొల్లవలె శతకములలోఁగూడఁ జాలమంది వనితలున్నారు. శతకములు వ్రాసినస్త్రీ లింక ననేకులు కలరు. ఈమె శ్రీ వేంకటరమణశతకమును రచించినది. "వేంకటరమణా!" యని మకుటముతో నందము లైనకందములఁ గూర్చినది.

క. నీదాసదాసినగు నా, కేదరిఁ జూపెదొభవాబ్ధి నీఁదఁగఁజాలన్
నీదయ శ్రీధరసమ్మతి, వేదాంతవిచార ధీర వేంకటరమణా!

ఇట్టి మధురకందముల నీకవయిత్రిమణి చక్కనిభావము లేర్చి కూర్చినది.

మంత్రి వంశాబ్ధి సోముఁడును, పెనుగొండ్ల గోత్రుండును రూప్తానుపేట హేమభూపతి పెద్దకొడుకు నగునసంతభూపతి యర్ధాంగి రత్న మగునీరత్నమాంబ కాలనిర్ణయమున కీశతకమునం దాధార

ములు లేవు. ఆధునికులా లనిసందేహించెదను. గోత్రనామములు చెప్పకొనినపద్య మిది.

సీ. అవనిపై మంత్రి వంశాంబుధి సోముండు, పెనుగొండ్లగోత్రుండు ప్రియఘనుండు
యెలమిరూస్థాన్వేట హేమభూపత్యగ్ర, తనయుండు సతులసద్గుణశాలి
భవ్యుండనంతభూపతి యానరేంద్రుని యర్ధాంగి యగు రత్నమాంబయుండు
శ్రీవేంకటేశు నక్షీణకటాక్షంబుఁ, జేర్చియు శతకంబుఁ జేయుమనుచు

గీ. యాజ్ఞనిచ్చినఁ జెప్పెను ప్రాజ్ఞులిదియుఁ, గరుణ వెలయంగ జూచి సత్క్రమముతోడ
లక్షణాదులు చెడిన సలక్షణముగ, తీర్పఁజేయుడె మమల సందేహ ముడిగి ॥

శతకము చివర రెండుకందార్థములును, తిరుపతి వేంకటేశ్వర స్తోత్రమయ మగుద్విపదయుఁ గలవు.

క. ఆడింతువు మదిలోపల, నీడలు గాఁ బోఁచునట్టి నిగమాదుల నీ
వాడవు వాటినిగూడుక, వేడుకతో నించుకైన వేంకటరమణా!

క. చుక్కల నెన్నఁగ వచ్చును, మక్కువనీ నామరూప మహిమల్ క్రమతన్
లెక్కింప బ్రహ్మకైనన్, వెక్కసమై తోఁచబడను వేంకటరమణా!

క. వేడను ధనధాన్యంబులు, వేడను దీర్ఘాయు వపువు వేడను కీర్తిన్
వేడను వైకుంఠాదుల, వేడెద నీపాదసేవ వేంకటరమణా!

ఇట్లే ముద్దుపద్దెముల సీముద్దియ వ్రాసి తనభక్తిని వెల్లడించుకొనెను. శైలియు, గమనమును చక్కగ నున్నవి.

గంగనపల్లి హుసేన్ దాసు.

ఈతఁడు హుసేన్ దాసుశతకమును వేమన్నవలె వ్రాసిన వేదాంతి. ఈతనిఁగూర్చి గ్రంథప్రకాశకు లిట్లువ్రాసియుండిరి. "శ్రీ మార్వుసేన్ సచ్చిదానంద స్వరూపః॥ అఖిలవేదాంతార్థ ప్రతిపాదకంబును, నాఖిలముముక్షుజన యపేక్షితంబులైన ఈహుశేన్ సుజనవర్య యనుగీతశతకంబును ఈగ్రంథము కడపజిల్లా పుల్లంపేటతాలూకా రాజం

పేటనివాసు లగు మృదుమధురమనోహరకవీశ్వరుం డగు మహమ్మదీయవంశపయః పారావార రాకాసుధాకరుం డైన శ్రీగంగనపల్లి సయ్యదునబీసాహేబు సత్యవరసుపుత్రుం డగు సయ్యదుహుసేన్ సుజనవర్యునిచే రచియింపఁబడియె." ఈపీఠికవాక్యముల సత్యాసత్యములు పాఠకులే క్రిందిపద్యముల వలన గ్రహింపఁగలరు. ఈతఁడు వేమన్న ననుసరించిన వేదాంతి. ఇందు నీతివైరాగ్యములు, బ్రాహ్మణనిందయుఁ గూడ నున్నవి.

గీ. బ్రహ్మకులమని బాపల పాదములకు, పూజసేయుచునుందురు భూమిజనులు
కులముదెలియక చెడిరి యోగ్యతయులేక. ధర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య!

గీ. పప్పుకూడని వినిమూర్ఖ బాపలెల్ల. పసులు నూటాను డైనను పసులువిడిచి
పోవుగతి పామరులతోటి పొందువిడువ, ధర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య!

గీ. కల్లుసారాయియునుదాగి కష్టపడుచు, వళ్ళుమఱచుచు తమపైని వాంఛవిడిచి
కల్లలాడుచుందురుకతినమతులు, ధర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య

ఇతఁడు కావ్యాదిని మహమ్మదును, అబాబికర్ ఉమ్మరులని ఉస్మానలీయని యున్న అసహాబులను, హాసన్ హుశేన్‌పీరులను, సర్వ పైగంబురలను బొగడి, కాళిదాసాదికవులకు మ్రొక్కి లిడెను. 117-125 పద్యములలోఁ దనవంశవివరములఁ జెప్పుకొనెను.

ఈతఁడేవ్రాసిన కుమతిశతకముకూడఁ గనఁబడుచున్నది. సుమతికి బుద్ధులేల? కుమతికే చెప్పవలె నని వేంకట్రాయకవి మఱియొక కుమతిశతకమును వ్రాసెను.

క. అక్కఱగలిగినవేళల, చక్కఁగ బంధువులఁజూచి చాలగమదిలో
మక్కువతోడ నుతించెదు, గ్రక్కునచెడు దంపువలన గాదా కుమతీ॥ 1

క. ప్రియమునుగలుగని కొలువును, నియమములేనట్టిపూజ నెన్నకుమదిలో
దయనను సమముగపదమును, నయముగఁ గానఁగతరమె నవనిలో కుమతీ॥ 4

మండవేముల వెంకయ

ఇతఁడు "నవసుగుణధామసచ్చిదానందరామ" యనుమకు

టముముతో గీతపద్యశతకమును రచియించెను. భక్తిజ్ఞానముల బోధించెను. కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. కవి 19వ శతాబ్దము వాఁడై యుండును. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

సచ్చిదానందరామశతకము.

గీ. పరమ మునిశాపమున నున్న బండరాతి, చెలువఁజేసిన నీపాదములనుఁ బ్రీతి
భావముననిల్పి దలఁచినఁ బాయుభీతి, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ! 21

గీ. సాధనచతుష్టయంబును సరగనొంది, పరమసాధులు చేయు దీవనలఁబొంది
మెఱఁగుభక్తుఁడుముక్తిఁడామేలుఁబొంది, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ! 35

చితావఝల సూర్యప్రకాశకవి

ఈకవి 30,40 సం॥ రములక్రింద నుండువాఁడు. పిఠాపురప్రభువగుశ్రీరావుగంగాధర రామారాయాశ్రితుఁడు. సంస్థానపండితుఁడు. ఇతడు శ్రీరామపాదస్తవసహితంబగు దీనచింతామణిశతకమును రచియించెను. "దీనచింతామణీ". యనిమకుటము. గ్రంథము 4979కలియుగాదికిఁ బూర్వము రచియింపఁబడినది. అనఁగా క్రీ॥శ॥ 1879కిఁ బూర్వము. ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జాలప్రజ్ఞకలవాఁడు; భక్తుఁడు.

శా. చేయంజాలక మంచికార్యములు దుశ్చేష్టార్థుఁడై కృత్రిమో
పాయంబుల్పమకూర్చు హీనుఁడు మహాప్రాగల్భ్యసంయుక్తుఁడై
ధీయుక్తుండు భవత్పదాబ్జములఁ జింతించు న్దయాసాగరా
మాయాతీత విహారధీర రఘురామా! దీనచింతామణీ!||

మ. అకలంకాత్మకులయ్యుఁ గొందఱు భవద్ధ్యానంబుచేనున్న సే
వకబృందంబుల కోర్కెఁదీర్చుటకునై స్వప్నంబున న్వచ్చి ర
మ్యకటాక్షంబులఁ జూచుచు న్నగుచు సంభాషించెదీవన్న న
మ్మక వాదించెద రేమిసేయుదును రామా! దీనచింతామణీ! ||

మండపాక పార్వతీశ్వరకవి

ఈతఁడు 1833లో జన్మించి 1897లో మరణించిన ప్రసిద్ధకవి. సంస్కృతాంధ్రములఁ బండితుఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథము లనేకము లున్నవి. చాటుకృతు లెనుబదివఱకుఁ గనఁబడుచున్నవి. ఆపేరులవివరములు అముద్రితగ్రంథచింతామణి సంపుటము 7 సంచిక 7 పుట 30 లో వివరించియున్నారు. కవి పండ్రెండవయేట నారంభించిన కందపద్యములు మొదలు యేకప్రాసశతకములు, చిత్రకవిత్వశతకములు పెక్కులు వ్రాసెను. సమస్తదేవతలమీఁదనుగలవు. మంచిధారకలవాఁడు. వీరిచరిత్రము సంపూర్ణముగ హరిహరేశ్వరశతకపీఠికగ నున్నది. ఒక్కశతకము నుండి శైలి కొక్కపద్యము వ్రాసెదను.

శ్రీగోపాలకృష్ణశతకము

సీ. చిత్తజాతునిఁ గన్న మత్తకాశినిబత్తి, జొత్తిలియొకయఁదుఁగొత్తుచుండ
పిత్తపతీయశోవిత్తయాబిత్తర, పొత్తుమై నొకపదంబొత్తుచుండ
నుత్తుంగరుచులీగు రొత్తహస్తములు క, ట్యుత్తమాంగస్థలుల్ హత్తివెలయఁ
దత్తత్స్వచుగ్ధసంపత్తికై ప్రజలుం ద్రప, పత్తిమైగేల్గవలెత్తిమొక్క
గీ. మెత్తనగు పాపరామెత్త నొత్తిగిలఁగ, నత్తమిలి బత్తులకు నెల్ల బుత్తిముత్తు
లిత్తువంట క్రొత్తయేయిట్టివృత్తినీకు, భక్తపాలనకృష్ణగోపాలకృష్ణ॥

వీరువ్రాసిన హరిహరేశ్వరశతకమున కవిస్వీయచరిత్రము సంపూర్ణముగ వ్రాసియుండెను. వీరిది పండితవంశము. వారందఱు వ్రాసిన కృతులపేర్లు పైచింతామణిలోనే యున్నవి.

మృత్యుంజయస్తవము. (అంత్యకవిత్వము.)

క. భృత్యులనెల్లప్పుడుఁ గృత, కృత్యులుగాఁజేయు శివుఁడు కృపచేసనుచుక్
నిత్యము విహుచుండుటచే, మృత్యుంజయునకు నమస్కరింతుఁదరింతుక్.

క. జాత్యాశ్రమానుగుణాన, ర్మత్యాగ నిదానమైన ప్రబలాజ్ఞానం
బత్యయ మొందునటుల్ గను, మృత్యుంజయునకు నమస్కరింతుఁదరింతుక్.

సీతారామద్వారశతకము.

క. శ్రీజనకజాసమంచితపద, మై జగదానందకందమై నీరోజా
రాజిల్లుచున్నకమలమ్ము, చేఁ జొక్కింతునిఁకఁ బ్రేమ సీతారామా! 1

బండరుపల్లి రామకృష్ణకవి

ఇతఁడు శ్రీషికిందాద్రినగరేశ్వరశతక మొండురచియించెను. "శ్రీషికిందాద్రిఖ్యనగర సంస్థితమహేశ స్ఫురితగౌరీసమేత శంకరశివేశ!" యని మకుటము. ఇతఁడు కులగోత్రము లిట్లు తెల్పుకున్నాఁడు.

సీ. వసుధ బండరుపల్లి వంశాబ్ధిచంద్రుఁడ, హనుమనమంత్రికి నాత్మజుండ
లలితభారద్వాజ లక్షణగోత్రుండ, సొరిదినాపస్తంబ సూత్రజుండ
భూరి కృష్ణానదీతీరవాసుండను, రామకృష్ణకవీంద్ర నామయుతుఁడ
కాళికోపాసన కారుణ్యసిద్ధుండ, భవదీయపాదాబ్జ భక్తియుతుఁడ
గీ. గానబుధజనకారుణ్య ఘనతవలన, శతమొక్కటి నీకు సేఁజేసినాఁడ
శ్రీషికిందాఖ్యనగర సంస్థితమహేశ, స్ఫురితగౌరీసమేత శంకరశివేశ॥

పైపద్యమువలన నీతఁ డాపస్తంబసూత్రి భారద్వాజగోత్రము వాఁడనియు, హనుమన్నమంత్రి కాత్మజుఁడనియు, కృష్ణానదీతీర వాసుఁడనియు, కాళికోపాసకుఁడనియుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. షికింద్రానగర మనఁగా సికింద్రాబాదే! నైజాముమండలములోనివాఁడగుట నాదేశముఖ్యనగరము నందలిమహేశుఁ డీతని కిష్టదైవము కాఁబోలు. భవశాగరు దశరథరాయుఁ డీతనిపోషకుఁడు అతఁడప దానరాధేయుఁ డనియు, గుణాఢ్యుఁ డనియు, బాలాజీలక్ష్మీబాయిదంపతులకుఁ బుత్రుఁ డనియు నాతని వర్ణించెను. పోషకుఁడు మహారాష్ట్రుఁడో మార్వాడో తెలియదు. 99వ పద్యములో నీతనిరక్షింపుమని కవి శివునిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు. భవశాగరాన్వయుఁడని చెప్పుచున్నాఁడు.

సీ. సకలపాతకకోటి సదనంబు బహుదుఃఖ, సముదయంబులకెల్ల జన్మభూమి
కామాదిశాత్రవ గణములకిరువిల, నీషణత్రయముల కింపునెలవు
బహుళాశలకుఁబట్టు భూమి నీసుతవిత్త, బంధురబంధ సంప్రాప్తసీమ
బహురోగపీడిత భంగ కలాపంబు, జననకర్మలకాది సదనమవని

గీ. ఇట్టిసంసార సౌఖ్యంబు లేమిఘనత, యనుచు నినుఁజేరుమార్గంబుఁ గనుట మేలు
శ్రీషికింద్రాఖ్యనగర సంస్థితమహేశ, స్ఫురితగౌరీసమేత శంకరశివేశ॥

కవి దశరథరాముని యాశ్రితుఁడై బహుశః యాతనియునిక యగు షికిందాబాదు పోయినప్పు డాతనికోరికపై నీశతకమచ్చటి శివునిపైఁ జెప్పియుండవచ్చు నని తోఁచుచున్నది.

దామరాజు లక్ష్మణదాసు

ఇతఁడు సీతారామశతకమును రచించెను. "రామా!" యనియె మకుటము. ఇతఁ డారువేలనియోగి. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. కడపద్యమున నిట్లువ్రాసినాఁడు.

క. భాసురముగ మల్కాపుర, వాసుఁడనై వెలసినావొ వసుధాస్థలిపై
నాసించియుంటిలక్ష్మణ, దాసాధిపయిమ్ము మభయదానమురామా!

దామరాజువారు రేలూరువైపుల నున్నారు. ఇతఁడు మల్కాపుర వాసియేమో? మచ్చునకు రెండుపద్యము లుదాహరింతును.

క. తలఁచెద ఘననిభగాత్రము, తలఁచెదనీ, నగుమొగంబు దలఁచెద గుణముల్
తలఁచెద మధురోక్తులనే, తలఁచెదపద కంజయుగము తప్పకరామా॥ 30

క. ముగ్గురు వేల్పులలోనీ, వగ్గలమైనట్టి వేల్పు వంచునువిని నీ
పగ్గలముఁ జేరినాఁడను, యొగ్గమియు సేయఁబోక యేలుమురామా! 46

ఈతనికాల మెప్పుడో తెలియదు.

శృంగారకవి వేంకటరాముఁడు

ఇతఁ డాధునికుఁడు. మాధవశతకమును రచియించెను. "మాధ

వా!" యనిమకుటము. భరద్వాజగోత్రుఁడగు "అవసరాల వేంకటరాయనకును రమణమ్మకును" బుత్రుఁడగు సీతారామయ్యగారీగ్రంథమును ముద్రింపించెనఁట! కవి కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రము వాఁడు. విజరము కాపురస్థుఁడు. పల్లయమంత్రి. బ్రాహ్మణుఁడు, భక్తుఁడు, నని తెలియుచున్నది.

మాధవశతకము.

ఉ. కూరిమితోడ దురాశలను కొమ్మలుమాత్రము గల్గినట్టి సం
సారమహీజమందు ననిశంబుఁజరింప మరందవాంఛచే
కూరుసె మానసాళి కతికోమలమైన భవత్పదాబ్జము
ల్చేరిభజింప లభ్యమగు శీఘ్రముగా వనమాలిమాధవా! ||

ఉ. గోపికలందఱు స్తనములుగూడుకవచ్చి యశోదఁగాంచి మీ
పాపఁడు మీఁగడల్పెరుగుఁ బాలును నిచ్చటఁదావిపోవ న
ట్లోపురమమ్మ రానుతుల కూర్జితమా యిటువంటి చైదము
ల్కాపురమెట్లొనర్తు మనఁగాఁ గడగట్టెను గోట మాధవా ||

మున్నంగి వేంకటదాసకవి

ఇతఁడు వేణుగోపాలశతకము వ్రాసెను. భక్తిరసప్రధానము. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హరితసగోత్రుఁడు, ఆర్వేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. అతిదానశీలుఁడగుమున్నంగి సుబ్బయపుత్రుఁడు. గ్రంథకర్తయే వ్రాసినప్రాఁతగ్రంథము వెలగపూడి దానయ్యగారికిఁ జిక్కెనట్లు (ఆంధ్రపత్రిక 8-10-1919లో) వ్రాసియున్నారు. శైలి కొకపద్యము చూపెదను.

సీ. మించుత్రొమ్మించు కొంచించు నెమ్మేనితోఁ, దళుకుచెక్కులకాంతి దనరుతోడ
కమ్మపాలుడాలు గ్రమ్మనెమ్మొగముతో, నలుకతో మురిపెంపుసలుపుతోడ
నగవుతో భ్రమియించు వగతోడ నాయాసంపు, నటనతోఁ గుదుటైన నడుముతోడ
కచమచాభరణ సంకుచితమా నడుముతో, చరణమంజీర నిస్వనముతోడ

గీ. నెదుటనిలిచిన రాధను నుపట గుబ్బ, లంటఁగదిసిన సామినా వెంటరార
శ్రీశ మునికోటిపురవాస చిద్విలాస, వేణుగోపాల రుక్మిణీప్రాణలోల! ||

తోలేటి లింగయ

ఈతఁడు పంచాక్షరీగాణాపత్యమంత్రోపదేశము నొందిన సాత్వికానందవేది నని చెప్పుకొనెను. తోలేటి లింగయామాత్య విరచిత మని వ్రాసికొనెను. తోలేటిపట్టణకేశవస్వామికిఁ గృతి. విరహిణశతకము లలోఁ జేరినది. కవిత చక్కఁగ నున్నది. కవి బుద్ధిమంతుఁడే! ఈప్పిండియాంకంపెనీకిఁ దరువాతవాఁడు. ఆధునికుఁడే! ఈతనివివరము లింతకంటెఁ దెలియలేదు.

తోలేటి కేశవశతకము.

సీ. నాసాగ్రమౌక్తికాభాసమైత్రీభూత, హాసదీప్తముఖాబ్జ మమరువాని
గళకౌస్తుభ ప్రభామిళితాంగముల మించి, యత్యున్నతాంశంబు లమరువాని
బర్హిపింఛప్రభా భాస్వత్పితాంబర, కమనీయ కటిదేశ మమరువాని
అలవేణునాదాను గుణనూపురనినాద, సమకేళి కానృత్య మమవారుని
గీ. దివ్యమంగళవిగ్రహా నర్తకుంజ, కలితవక్షస్థలేందిర గల్గువాని
వనిత తోలేటిపట్టణ వాసుఁడైన, కేశవస్వామిఁ వెరాకేందువదన॥ 34

ముగ్గిసెట్టి పులియప్పరేడు

ఈతఁడు వీరశైవుఁడు. వీరన్నపౌత్రుఁడు; రామన్నశెట్టిరాచమదేవులకుఁ బుత్రుఁడు; త్రిపురాంతకునికిఁ దమ్ముఁడు. కల్లూరి చిక్కయదేవరపుత్రుఁ డగునలవూరి దేవరారాధ్యునిమనుమఁ డగుశరభయ్యదేవరకు, కవి శిష్యుఁడు. 100 సీసపద్యముల శతకము రచియించెను. శివభక్తి, విష్ణుదూషణము, శివభక్తులస్తుతులును గలవు. వేదాంతము లేకపోలేదు. ఇతఁడు చాలకీర్తనలు, శైవచరిత్రము, 50 సం॥

రములు నిండకుండ నీశతకము, కేదారవ్రతకథ మొదలగుగ్రంథములు రచించితి నని చెప్పుకొనినాఁడు. (98 పద్యము.)

మల్లెలరామలింగశతకము.

సీ. ఇల్లాలు గుణవతియైన యింటికిక్రొత్త, ఘటియించు దినదిన ప్రకాశముగను
ప్రబలు సౌభాగ్యంబు పాలుపొంగినరీతి, సిరివచ్చి వాకిటఁ జేరియుండు
సకలగుణసంపదల్ సంవిత్తోడుతనొప్పు, మదికిసంతోషంబు వదలకుండు
పాడిపంట లభీష్టఫలితంబు నేవేళ, సకలకార్యంబులు సఫలతగను

గీ. మన్నుఁబట్టిన బంగారమైరహించు, కులము లేటికి వనితల గుణము తెలిసు
భక్తజనసంగ భక్తులపాలిలింగ, రక్తియలరంగ మల్లెలరామలింగ! ॥ 97

ఈపద్యము నందలికవిభావము చక్కఁగ నున్నది. కులము లేని జంగమమతప్రియుఁడు నిశ్చయమైన సత్యము నొకదానిని వెల్లడింపఁగలిగెను.

రంగయ

ఇతఁడు వసుదేవనందనశతకమును వ్రాసెను. ఈకవి 107 పద్యములో బంధకవిత్వమున "శ్రీశ-రంగయ శుభకవితా యనునెరంగు జ్ఞాపకము లున్నవి" అని ముద్రాపకులు చూపియున్నారు. కవిపేరు చెప్పుకొనెను. మన్నవ లక్ష్మణార్యుఁ డను విద్యాగురువు శిష్యుఁడ ననియు, "గదాగ్రజ సుబ్బమ యాదినార్యకుఁ" పుత్రుఁడ ననియు, రంగయ ననియుఁ గవి 104వ పద్యమున వ్రాసికొనెను." శ్రీధరభూమి వేంకటగిరి న్మదిరంజిలఁ బాతకోటనారాధితుఁ డౌచు శ్రీవరదరాజని పేరు వహించియున్న నానాథుఁడ"వని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెను. (9) ఆదికవిస్తుతిలోఁ బోతనకడపటి వాఁడు! ఇతరవివరములు తెలియవు.

వసుదేవనందనశతకము.

ఉ. రాజనిభాననావిహగ రాజతురంగ దయాంతరంగ గో
రాజనివేశమాళి సురరాజసరోరుహ మిత్రభీష్మ రా

ద్రాజసుతాహారి యసుర రాజభయంకర భక్తశంకరా
రాజసహోదరీహృదయ రంజన శ్రీవసుదేవనందనా! 17

ఉ. ఇంద్రుని రాజ్యలక్ష్మిఁ గొని యేగిన దానవుఁ జేరి గుజ్జవై
మందశుభోక్తులం ద్రిపద మంచెలి దానముఁ బొందియంతనై
సాంద్రతనిండి యాబలి రసాతలికింబడఁ ద్రొక్కి రాజ్యమా
యింద్రున కిచ్చినట్టి జగదీశ హరీ వసుదేవనందనా! 18

ఉ. కొండికనాఁడు గోపసులఁ గూడి వనంబుల నాలమేఁపుచుఁ
గండని గాళియోరగుని గండరఁ గాండము నంటదూక నీ
దుండగ మవ్వకుం దెలిపి తొక్కి నిరాకసఁ ద్రోలి యుంతఁగ
న్బందుపుగాఁ గనంబడవె భవ్యగుణా వసుదేవనందనా!! 2

దేవరింటి సోమిరెడ్డి

ఈతఁడు సుంకిరెడ్డికొడుకు. ఆకుమళ్ళపురము నందలి చెన్నకేశవునిపై నీశతకము వ్రాసెను. నీతివైరాగ్యములఁ జెప్పెను. శ్రీతికటువులని నాగరకులు నిందించుపద్యములు లేకపోలేదు.

చెన్నకేశవశతకము.

సీ. స్వర్ణంబులొకటియే సొమ్ములు వేర్వేఱు(?), యాలుగాపులు వేఱు పాలునొకటె
మృత్తికయొకటియే మృద్భాండములు వేఱు. దేహంబులును వేఱు దేహియొకటె
పరగఁ దత్త్వమొకటె, పటములు వేర్వేఱు. గురువులు వేర్వేఱు గుణితునొకటె
శాస్త్రంబు లొకటియే శాస్త్రార్థములు వేఱు, పలుకులు వేర్వేఱు భారతొకటె
గీ॥ భువనములును వేఱు భువనపాలోచన, పరగఁ దీపికెల పరులు వేఱు
నగణి యాకుమళ్లపురమున వెలసిన, చెన్నకేశవార్య సార్వభౌమ ॥

భాషాదోషములు పెక్కు లున్నవి. ఇంకను గొన్ని దిద్దినవ్వాడీరూపము వచ్చినది. కొన్ని లోపములు ముద్రాపకులవి. కవి కర్నూలు

మండలములోని కోవెలకుంట్లతాలూకా ఆకుమళ్లగ్రామమువాఁడని ముద్రాపకులు ముద్రించిరి. కవియాధునికుఁడు.

మద్దాలగురుస్వామి

ఇతఁడు వ్రాసిననరసింహశతకము, లక్ష్మీనరసింహతారావళి యు నాకుఁ జిక్కినవి. ఇతఁడు గౌతమగోత్రజుఁడ ననిమాత్రము శత కాంతమునఁ జెప్పుకొనెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

నరసింహశతకము

క. రామవిశాలపరాక్రమ, భీమసురారి జయకామభీకరపాప
స్తోమవిరామ శుభాకర, నామదయాకరుణసీమ నరసింహహరీ!.

క. మున్నుందమ చరితంబుల, నెన్నఁగాఁ జాలుకామునీశ్వరవరకో
ట్లున్నారో సర్వేశా, నన్నుందవదాసుఁజేయు నరసింహహరీ! 21

తిమ్మరాజు పేరకవి

ఈకవి సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడు. ఇతఁడు బడగలనాటికన్నడి కులుండు. పాపయ్యపుత్రుఁడు. మౌద్గల్యగోత్రి, ఆశ్వలాయనసూత్రుఁ డు. 1892 క్రీ॥శములో నీతని శతకము ముద్రణ మందెను. ఈతఁడు శ్రీరఘురామశతకమును, ఆత్మారామశతకమును వ్రాసెను. రెండు శతకములును వేఱువేఱుకవులు వ్రాసినవేమో సందియము కలుగు చున్నది. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములు శైలికిఁ జూపు చున్నాను.

శ్రీరఘురామశతకము.

సీ. మధుఘృతశర్కర మాధుర్యములకంటె రామనామమును భారసముతీపు
దధిచూతజంబీర ద్రాక్షాఫలముకంటె, రామనామమును భారసముతీపు

గుడమిశ్రమాపూప గోక్షీరములకంటె, రామనామము సుధారసముతీపు
పనసరంభకపిత్థ ఫలరసంబులకంటె, రామనామము సుధారసముతీపు
అన్ని మాధుర్యములకంటె నధికతీపు, రామనామంబు భువిలోన రామచంద్ర
రామనామంబుతో సాటి రాదు సెద్ది, రామ రఘురామ శ్రీరామ రామరామ। 13

సీ. రామచంద్రునివంటి రాజుగల్గితెగదా, పవనతనయునివంటి భటుఁడుగలఁడు
నారసింహునివంటి నాథుఁడుంటేగదా, దానవసుతవంటిదాసు గలఁడు
నారాయణునివంటి పూర్ణుఁడుంటేగదా, వైనతేయునివంటి వాహ గలఁడు
దశరథాత్మజువంటి యసముఁడుంటేగదా, యల విభీషణువంటి యాప్తుగలఁడు
రాజనాథత్వ పూర్ణత్వ యశములెల్ల, నీకు తగుఁగాక నితరుల కగునె యర్హ
మిమ్ము నిరయవసౌఖ్యంబు లిష్టముగను, రామరఘురామ శ్రీరామ రామ రామ॥

ఆత్మారామశతకము.

క. జంటదరఁగియలంగెడి, కంటినలుసుకన్న దేవకర్తలుగలరా
మింటికి మంటికినొకటై, యంటియు నంటకయె వెలుఁగు నాత్మారామా!॥

క. జననం బందినయప్పుడె, ఘనకర్మంబులకుఁ జొరును గావున మఱలన్
జననంబులేని నిరవయ, మును బొందిన వాఁడె ముఖ్యుఁడు నాత్మారామా!॥

పసుపులేటి వేంకటదాసు

ఇతఁడు చంబకూరిపురిహరిశతకమును వ్రాసెను. కవి వివరము లేమియుఁ దెలియవు. 105 పద్యము లున్నవి.

క. హేరంబుని భారతినిన్, పేర్మిగల శుకుని మేటి పెద్దనకవినిన్
సారకు వాక్సిద్ధికినై, కోరెదలక్ష్మీశ చంబకూరిపురీశ! 14

క. పరనిందాత్మస్తుతిరతి, పరధన పరదారగమనపరులగువారే
దురితంబున కేగుదురో, గురుతుగ లక్ష్మీశ చంబకూరిపురీశా! 39

గురురాజకవి

ఈకవి శేషధర్మములు వ్రాసి బళ్లారిమండలము సందలి జోహారాపురాధిపతి యగుసంజీవరెడ్డిగారి కంకితము చేసినట్లును. కవి నలు

వది యేఁబది సంవత్సరముల క్రితమువాఁ డనియుఁ, గవులచరిత్రమునం దున్నది. ఈకవి పద్మావతీతరిణయము (నాటకము) రుక్మిణీపరిణయము (పద్యగద్యకృతి) రాఘవేంద్రాష్టకము, అనిరుద్ధచరిత్రము (నాటకము) భర్తృహరి శతకములను వ్రాసి కర్ణాటకృతులఁగూడ వ్రాసెనఁట! ఈతనిభర్తృహరి తెలిఁగింపు నాకుఁ జిక్కనందున శైలికిఁ బద్యము నియ్య లేకపోతిని. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడు.

తటవర్తి వేంకటమంత్రి

తటవర్తివారు తణుకుతాలూకా మల్లేశ్వర గ్రామవాస్తవ్యులు. జాలప్రసిద్ధి గలవారు. వీరిలోఁ జాలమంది తెలుఁగునఁ బ్రసిద్ధపండితు లుండిరి. తెలుఁగుభారతమును వీరిలోఁ గొందఱు వచనముగ సంపూర్ణముగఁ బుస్తకసహాయము లేకుండఁ జదువఁగలిగినవారు. అందులకై వీరికి బొబ్బిలి, పిఠాపురాస్థానములలో భూములు, వార్షికములు నొసంగిరి.

ఈవంశములోనివాఁడైనతటవర్తి వేంకటమంత్రి యేయూరి వాఁడో యేకాలమువాఁడో తెలియదు. ఇతఁడు రమామనోహరశతకము వ్రాసెను. విష్ణుస్తవాత్మక మైనది. వియ్యూమ కృష్ణమంత్రిల పుత్రుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1850ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చును.

రమామనోహరశతకము.

ఉ. శ్రీరఘువంశ సంభవను సేవక సన్మునిపుంగవప్రభా
ధీరమనోవికాస కరధీబల రావణ సంహారక్రియా
కారదిశాంతశాత్రవనికాయభుజంగవిరాజ రాత్రిసం
చార సరోజసోమసురసారసహంస రమామనోహరా॥

ఈతని పెంపుడుకొడుకు కగు కొండయ రామశతకము వ్రాసెను.

తటవర్తి కొండయ

ఈతఁడు పై వేంకటమంత్రి దత్తపుత్త్రుఁడు. వీరిది కౌండిన్యసగోత్రము. ఇతఁడు రామశతకము, మల్లేశ్వరశతకమును వ్రాసెను. రామశతకమునందు రామాయణకథ కలదు. మల్లేశ్వరస్వామి రామచంద్రపురము తాలూకా మసగపల్లి గ్రామమున నుండెఁగాఁబోలు. రెండు శతకముల నుండి రెండుపద్యములఁ జూపెదను. కవి యేఁబదిసంవత్సరముల క్రితమువాఁడై యుండవచ్చును. (క్రీ॥ శ॥ 1870.)

(1) రామశతకము.

క. కుశికాన్వయుఁడగు ముని మిము, గుశలముఁ బొందింపఁ దలఁచి కోరికలొప్పన్
దశరథునకు మీమహిమలు, విశదముగాఁ దెలిపి మిమ్ము వేఁడెను రామా!

(2) మల్లేశ్వరశతకము.

సీ. శ్రీగణాధ్యక్షునిఁ జిత్తంబులోనిల్పి, భారతీదేవికిఁ బ్రణుతిఁ జేసి
శ్రీమహావిష్ణుని సేవించిమదిలోన, పద్మాసనస్థుని భక్తిఁ దలఁచి
వరమహాలక్ష్మికి వందనంబొనరించి, నగరాజకన్యకు నతులొనర్చి
సురమునివరులను సరవితోఁ బూజించి, యిష్టదైవతముల నెలమిఁ గొల్చి
కాళిదాసాది కవులకుఁ గరము మొగిచి, సీసశతకంబుఁ జేసెదఁ జిత్తగింపు
పండితోల్లాస మసగపల్లివాస! భవభయవినాశ! మల్లేశ! పార్వతీశ!

కామేశ్వరకవి

ఈకవి బ్రాహ్మణుఁడు, కాశ్యపగోత్రుఁడు. శ్రీరామప్రభుశతకమును రచియించెను. కవివివరములుకాని కాలముకాని తెలియదు. ఇది సంపూర్ణముగ ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకమును విష్ణుపరముగ మార్చినశతకము. అందలిభావములు, ఎత్తుగడలు, పదములు, వాక్యములు నిందనేకము చేరినవి.

రామప్రభుశతకము.

శా. శ్రీమత్తారక నామరామ జయలక్ష్మీధామ నీలాంబుద
శ్యామాసైరివిరామ రూపలలితాశ్యామావళీకామ సు
గ్రామోద్దామ రచింతు వృత్తశతకగ్రంథంబు నీపేరని
ష్కామాసక్తిని సావధానమతి నాకర్ణింపు రామప్రభో॥ 1

శా. ఏనాఁడాప్తుడు పక్షిరాజుకవి రాజేనాఁటి చుట్టంబు లం
కానాథానుజుఁ డెన్నినాళ్ళ హితుఁడా కంఠీర వాఖ్యాత్మజుం
డేనాఁడాత్మ కిరాతి నేఁడవనిలో నేనాఁటిచుట్టంబ యా
నేనే యన్యుఁడ నైతినా పరసతీనిష్కాము రామప్రభో॥ 13

తోట వెంకటనృసింహాకవి

ఈకవి కుల్లూరివాసి. తోఁట నరసింహా ఎఱుకలాంబల పుత్రుఁడు. చిననాగయదాసు మందిరమున నీరాముఁడు వెలసెనఁట. ఇది శుక్లనామసంవత్సర మార్గశిరబహుళ బుధవారము వ్రాసితి నని కవి గద్యలోఁ జెప్పెను. ఇందు నీతి, పిండోత్పత్తి, సంసారపరిభ్రమణము, మహాభూతోత్పత్తి మొదలగు విషయములఁ జర్చించెను. పాటవలెఁ జాలమంది యీశతకము చదువుచుందురు. ఇట్టిదే నారాయణశతక మొకటున్నది.

రామరామశతకము.

సీ. జీవుఁడే యీశ్వరుండు, తలపోయ జీవుఁడే పరమాత్మయు
జీవుఁడను భ్రాంతివిడువ, యఖిలంబుజీవుడో రామరామ. 13
ఈముక్తికి గర్భమిపుడు, దాఁటినను నిఁక కర్మములను జేయను
సామి కపటేర్చుమనుచు, సుజ్ఞానివలె వేడురామరామ॥ 32

తోట రాజేంద్రకవి

ఇతఁడు పరశురామశతకము "వరసుధాధామ సద్గురుపరమరామ" యనుమకుటముతో పరమరామశతకమును, "చిత్కళాసాంద్రశ్రీతోట శ్రీగజేంద్ర" యను గజేంద్రశతకమును, కొన్ని పెలపాటలు వేదాంతకీర్తనలు వ్రాసెను. ఇది బ్రహ్మవిద్య, ఇది తత్త్వవారాశి, ఇది బ్రహ్మసాయుజ్యము, అను శీర్షికలక్రింద విభజించి వేదాంతబోధకముగ వ్రాసెను. ఈ తోటవారి శతకములు చాల వ్యాప్తిసియుందురు.

"ఆప్రదేశంబున * *
నుండిన వేశంబునకు నందు పురుషోత్తపట్నంబు పొలుపొందు శ్రీతోట
రాజేంద్రుఁడను వాఁడని కరుణయుండువాఁడ."

ఈయుండినసీమ గుంటూరుమండల మని కొందఱు అనుచున్నారు.
శైలి కొకపద్యము.

హస్తగతమైన బ్రహ్మంబు నాశ్రయింప, లేక భ్రమపడు మనుజు లెందైన మంత్ర
తంత్రములయందుఁ బడుచుంద్రు ధరణిమీఁద, చిత్కళాసాంద్ర శ్రీతోట శ్రీగజేంద్ర॥

కొల్లానపురి బుచ్చిరామయ్య

వివరము లేమియుఁ దెలియవు

నృసింహశతకము.

వాసిగ ద్రౌపదిమానము, భాసురగతి గాచినట్టి బలశ్రీకృష్ణా
నోసిలియొగ్గియు వేడిన. కాసింతయు మనసుకరిగి కావు నృసింహా॥ 53

కద్రికవి

ఈకవిపేరు కద్రుఁడో, అంకేంద్రుఁడో తెలియుటలేదు. రెండుప్రతులలోను సందిగ్ధముగ నున్నది. "దారోజగన్నాయకా," యను

రక్షి

మకుటముతో నొకజగన్నాయకశతకము వ్రాసెను. కవి సింహాద్రినంద నుఁడు. వివరము లేమియుఁ దెలియవు.

జగన్నాయకశతకము.

మ. ఘనతన్మీశుభనామకీర్తనల పేక్షంజేయు మీభృత్యుఁడన్
అనఘుండౌ మహనీయుఁడన్న బెగరార్యస్తోత్ర పాత్రుండు స
జ్జనమాన్యుండు నృసింహసేవకుఁడు సౌజన్యుండు సింహాద్రి నం
*దనుఁడన్ కద్రకవీంద్రనామకుఁడనే దాసోజగన్నాయకా! 110

మ. మత్తేభంబులు హృద్యపద్యమని సంభావింప శార్దూలముల్
మత్తేభంబులు నేటివృత్తములు ప్రేమంజేసితిన్ నూఱు మీ
చిత్తంబింక భవత్కటాక్షమున రక్షింపంగృపంజూడుమీ
దత్తాత్రేయమునీస్వరూప హరి చాల్దారో జగన్నాయకా.

ఆళ్వానుకవి

ఇతఁడు తిండుకవంశజుఁడు. వైష్ణవుఁడు. వానగిరి(వానమామలై) యందలి దేవనాథముని కవికి గురువు. ఇతఁడు కాదిజాత్మపురి వేంకట ఖ్యుని పుత్రుఁడు. ఈయూరు తిర్నల్వేలి మండలములోని యాళ్వారు తిరునగరి కావచ్చునని కొందఱు అనుచున్నారు. భూతపురాధిపుని యాజ్ఞానుసార మిదివ్రాసెనఁట. స్వప్నములో రంగఁడు తిరుమంత్రోపదేశము చేసి కృతిపతియగు నృహరిభార్యతో మాఱువేషమున వచ్చి కవితోఁ జుట్టరికము కలుపుకొనెనఁట! భగవంతుఁ డీతనియందిట్లుగాఁ జిరకాలముండె నని వ్రాసికొనెను. వైలికి "శ్వేతకుభృన్నృకేసరిశతకము"నుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శ్వేతకుభృన్నృకేసరిశతకము.

శ్రీకరచంద్రనేత్రముని చిత్తసరోజ విహారపాత్ర ప్రా
భాకరచంద్రనేత్ర సజలాంబుదసన్నిభగాత్ర నిర్జితా

---

*"నందనుఁ డంకేంద్రకవీంద్ర నామకుఁడ నే దాసో జగన్నాయకా" అని పాఠాంతరము

ఘూకరచంద్రనేత్ర విబుధావనిసైత్ర రమాకళత్ర శో
భాకరచంద్రనేత్ర నిరతార్చిత శ్వేతనభృన్నృకేసరీ
చల్లని చూపు చందురునిసాటగు మోము విశాలవక్షముల్
తెల్లనిజన్నిదంబు లతి దీర్ఘసుబాహువు లూర్ధ్వపుండ్రముల్
సల్లలితాంశుకంబు శిఖచారుత్రిదండము పాదకాంతి సం
జిల్లయతీంద్రులన్విశిజేసెద శ్వేతనభృన్నృకేసరీ.

విస్సాప్రెగడ సూరకవి

ఈతఁడార్వేలనియోగి. వేంకటయ, చుక్కాంబలపుత్రుఁడు. ఈతఁడు లక్ష్మీనారాయణశతకము వ్రాసెను. రామచ్ఛాయభాషకుఁ బద్యము కల్పించినకామరా జీవంశమువాఁడే! నాగుపల్లిపురవాసుఁడగు దేవుని స్తుతించెను. అమలాపురప్రాంతముల నున్న వానపల్లెలో నీవంశము వారున్నారు. కవి గోవిందదేశికేంద్రుని శిష్యుఁడు. వివరములు తెలియవు.

లక్ష్మీనారాయణ శతకము.

జ్ఞానిస్తుతిఁ జెందు విస్సప్రెగడ స్వారాన్వయంబందు తే
జో నిత్యత్వముగల్గు వేంకటయకుం జుక్కాంబకున్ సూతినా
భ్యానేసూరకవిన్ మిముంబొగడినాఁడన్ మమ్ము రక్షించుల
క్ష్మీనారాయణ మీపదాబ్జములు నాచిత్తంబులోఁ గొల్చెదన్. 101

వక్కలంక సంతయమంత్రి

దశరథరామచంద్ర శతకము.

సీ. శ్రీజానకీచిత్త సీమాంతరవిహార, నీరజాతాయత నేత్రసార
సాగసాస్తపవిత్ర సత్కులాధారని, స్సార సంసార విదూరధీర

ధీరదైతేయసంహార మాణిక్యహార, యూరభూషిత చిదాకారవీర
వీరాధివీర సన్నీరదాకారశ, రీరపూర్ణప్రభా పూరహార
గీ. హీరకర్పూరతార పటీరహార, తారకానిభకీర్తి విస్తారసార
పోషితమునీంద్ర రఘుకులాంభోధిచంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర॥

పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవి

లావణ్యశతకము.

ఇతఁడు "వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ" యనుమకుటముతో నొక శృంగారశతకమును వ్రాసియున్నాఁడు. "అఖండపలక్ష్మీ ప్రసన్నుఁడైన మాకరాజు వేంకటపెరుమాళ్ళు జనుసరసుఁ డొకనాఁడు కొలువుండి "పురుషవిరహము శ్రీహరిస్మరణశృంగారనామముగ చమత్కృతి శతకం బొనర్పు" మన దీనిని దాను వ్రాసెనఁట! ఇది సీసశతకము. కవిగాని కృతిపేరేపకుఁడు కాని యేకాలమువారో తెలియదు. శృంగారవర్ణన లధికముగ నున్నవి"

సీ. కాలమృత్యువునైన కడకుఁద్రోయఁగవచ్చు, పురవైరితోనైనఁ బోరవచ్చు
గరళంబు మెక్కి నిగ్రహశక్తిఁ గనవచ్చు, నలదవానలముఁ జేనంటవచ్చు
మినుకాడుత్రాఁచును విసరితాల్పఁగవచ్చు, కాలాంతకుని యాజి గడుపవచ్చు
తనువు గోయఁగ మదిఁ దాళియుండఁగవచ్చు, పైమాట లాకలత్మ పలుకవచ్చు
గీ. నబ్జభవునకునైన నయ్యాఁడువారి, వలపుఁ గొలిపెడి బెళుకుచూపులను వేడి
తూఁపులకు నానిచిత్తంబుతో సహింప, వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ॥

సీ. మనసెఱుంగఁగరాదు మాటనిల్కడలేదు, వావివర్తనహీ వలపునున్న
కనువిచ్చిచూడరు చనవచ్చికూడరు, నేస్తంబుపూజ్యంబు నెసరునాస్తి
మర్యాద లెంచరు మన్ననఁ గాంచరు, గుణముచక్కనయుఁ గలుగుటయుఁ గల్ల
కపటంబుమానరు కడువేడ్కఁ బూనరు, సత్యమాతలఁ బెట్టు జాలిమట్టు
గీ. సాహసము మెండు మనమునఁ జలమునిండు, అంగిటవిసంబు నాలుకయందుదియ్య
దనముగదె చేడియల నంచితనమునమ్మ, వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ॥

ఈతఁడే వేణుగోపాలశతక మనునిందాగర్భమైన ప్రసిద్ధశతకము వ్రాసినవాఁ డనికొందఱు చెంగల్పట్టుమండలమునఁ జెప్పఁగా వింటిని. సత్యమనుటకు సాక్ష్యము లేదు.

టంగుటూరి సుబ్బకవి

ఇతఁ డింతిమిక్కిల కోదండరామునిపైఁ గోదండరామశతకము వ్రాసెను. ఆర్వేలనియోగి, నరసింహకవిపౌత్రుఁడు, కొండమంత్రిపుత్రుఁడు. ఎప్పటివాఁడో తెలియదు. పైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

కోదండరామశతకము.

క. ఘోరతరాకారంబుల, మారిచసుబాహులు నెదు మనుజాశులు బ
ద్ధీరతరాఁ గూల్చినరఘు, వీరా కోదండరామ వినుతవిరామ|| 19

క. పరగునభరతుఁ డయోధ్యా, పురవరమున కరిగి కైకబూనిన కార్యం
బెఱిఁగెనుగద! సురనుతపద, సరసిజ కోదండరామ సంగరభీమా|| 42

క. శరభంగునాశ్రమంబున, కరుదెంచిన నాముపేంద్రుఁ డతిముదమున మీ
చరణంబులఁ బూజింపఁడె, వరదా కోదండరామ వరశుభనామ|| 60

తాండవ కృష్ణదాసు

ఈతఁడో "ఆసూరిరామానుజులు." వేంకటకృష్ణభట్టరుశిష్యుఁడు. శతకాదిని వైష్ణవగురువుల స్తుతించెను. శ్రీరంగరంగేశ్వరశతకమును రచించెను. పైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శ్రీరంగరంగేశ్వరశతకము.

మ. ననుఁగన్నయ్యవు నీవు నన్నుమనుపక న్యాయంబుఁగాదంటె యె
వ్వనిపాత్రాదును తండ్రికాదనిన నమ్మంజాలఁగావచ్చు గా

వున వావ ల్లపరాధమే మిప్రుడు నీవుద్దాదక్షిణాన్నం గాం
చిన మాతల్లగు లక్ష్మిపాల్పడియెదన్ శ్రీరంగ రంగేశ్వరా॥ 32

శా. జ్ఞానాగణ్యగురూపదేశ నయ సంకల్పంబునం గాక యు
జ్ఞానాచారులఁజేరముక్తిఁగలదే గౌరవ్యతన్ స్వాతిమేల్
వానంగాక మహెన్ని మేఘములు పైవర్షించినన్ శుక్తులన్
శ్రీనవ్యామల మౌక్తికంబులగునే శ్రీరంగ రంగేశ్వరా॥ 33

మ. అనురాగంబున కన్నపట్టియని నెయ్యంబారఁగా సింధుసం
దనయద్దాల నమర్చి లాలనల చేశన్ స్తన్యపానామృతం
బున సంతృప్తినిఁజేయుచున్నఁటికి సొంపున్ నీవు నన్ బ్రోవఁగాఁ
చిన పుత్త్రుండనియొత్తి పెంచుమెపుడో శ్రీరంగరంగేశ్వరా॥ 34

ముడుంబై వేంకటరామనృసింహాచారి

కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శ్రీవైష్ణవుఁడని యూహింపవచ్చును. రంగేశ్వరకృష్ణశతకము వ్రాసెను. రుక్మిణీకల్యాణ కథాత్మక మగునీశతకము మనోహరముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణామునకు దగ్గరనున్న వంశధారతీరమందలి యచ్యుతపురి వాసుఁడు.

రంగేశకృష్ణశతకము.

సీ. నెరివిరిసరులు నీకురులబట్టెనుగద, మణికిరీటమున నీమస్తకంబు
తాకట్టుబడియెగద రతనంపుంబాహు, పురులునీనిగి బాహువులనుగట్టె
గదనీ వెడదరొమ్ము కమలామహాదేవి, యాక్రమించెనుగద యవనిసగము
సుధ వేగఁదెమ్మని సురలునీవీఁపున, మోపిరిగద యెంత మోసగాఁడ

గీ. వకట! యిటువంటినిన్ను వేదాంతములు స్వ, తంత్రుడవటంచు బలికెడఁ దా[illegible] 1
నర్థభేదము గనఁబడు నయ్యమాకు, పీశభవత్కృష్ణ రంగేశ వేషకృష్ణ॥

సీ. బంగరుమెఱుఁగు దువ్వాలువతోఁ బిక్కల, దాకజీరాడు నిద్రాహారంగు
జేతులతోఁ గెంపు వాతెర తెలిగప్పు, చిరనవ్వుతోఁ దొంగ చెలిచెలువము
డిగిచి కొన్నట్టి నెమ్మొగముతో నీలంపు, దిమ్మలనియగ్రేవ దిద్దినట్లు
దొందరు వెడఁదరొమ్ము తోనవలామూక, బొడువ మరుంగొంగ వెడలిచిగగ

గీ. టాటజిలుగు మిటారపుటారుతోడఁ, గన్నులనుగట్టి యావెన్క గానరాక
నింతి నలయింప నీచిత్త మెట్టులోర్చె, వీతభవతృష్ణ రంగేశ వేషకృష్ణ॥ 24

సీ. అరయఁడే మనవిప్రుఁ డచటికేగెనొ లేక, యన్నకుఁజెడిసి తానాగెనేమొ
జననను ప్రాణేశు సమయమయ్యెనొ లేక, నరుగ నసందర్భమాయెనేమొ
వెతలెల్ల టునిపైని విడువనౌనో లేక, పగవారికోర్కెల్ పండునేమొ
ప్రవమింకైనను దయఁజూచునో లేక, దయమాలి వేఱుగా దలచునేమొ

గీ. ఏగిణాగారె విప్రుఁ డవేలరాఁడు, వేఱుగాఁ దోఁచుచున్నది వెఱఁదులార్ష
యనుచు చెలి సందియముఁ జెందు మనమునందు, వీతభవకృష్ణ రంగేశ వేషకృష్ణ॥ 47

పరశురామ నరసింహదాసు

ఇతఁడు భద్రాద్రిరామశతకమును 101 పద్యములలో వ్రాసి శతకాంతమునఁ దన్నుగూర్చి వ్రాసికొనెను.

ఈతఁడు కాలమువాఁడో, యెచ్చటివాఁడో వివిపరములు తెలియవు. కోటీశ్వరగ సుబ్బమాంబలపుత్త్రుఁ డనియు, కంభాలూరియప్ప గురునిశిష్యుఁ డనియుమాత్రము తెలియుచున్నది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యముల మాత్రము చూపుచున్నాను. ఇందు హఠయోగానుసారము వేదాంతవిషయములే కనఁబడుచున్నవి.

భద్రాద్రిరామశతకము.

సీ. శ్రీజానకీరామ సేవకసుత్రామ, రఘుకులాంబుధిసోమ యఘవిరామ
పతితపావననామ భవ్యపదంధామ, కరుణాలలామ సంగ్రామభీమ
వారివాహశ్యామ వరతులసీదామ యమితవిక్రమ త్రిలోకాభిరామ
విబుధభాగ్యపదాను కుసుమశరానిస్సీమ సంపూర్ణకామ సత్సార్వభౌమ
భక్తమందార నగధీర భయవిదూర, దనుజసంహార విమలవేదాంతసార
రమ్యగుణధామ భద్రాద్రిరామ, సత్యకామ కరుణాలలామ లోకాభిరామ.

సందడి నాగదాసు

ఇతఁడు (1)శ్రీలక్ష్మీనారాయణశతకము (2) శ్రీపతిశతకము ను వ్రాసెను. ఈకవి శాలివాహనశకవర్షంబులు "ఋతునభదిగ్గజ ... సంఖ్య"ను వ్రాసినట్లు శతకాంతమునఁ జెప్పుకొనియెను. క్రీ॥శ॥ 1884 కావలెను. తారణ మార్గశీర్ష శుద్ధతదియలకు ముగించెను. ఇతని చిన్న తనమున భాగవతశ్రవణ మొనరించెను. మాతాగ్రహములు వేంకట రామగురుఁడు చెప్పెను. యోగవిద్య వేంకయగురువు చెప్పెను. శ్రీపతి శతకము శా॥శ॥ 1809లో ముగించెను. (శకాబ్దములు నిధిఖపృథ్వి సంఖ్యోరుబలంబున.)

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

శ్రీపతి శతకము.

ఉ. ఎప్పుడు స్వప్రకాశమున నిద్ధరనాత్మ వెలుంగుచుండ గ
న్గొప్ప కొకప్పుడున్మనసుగూర్చిన నేమగునంద్రుఁ గొందఱీ
చొప్పదిగాదు నొక్కపరిఁజూచిన వస్తువు కండ్లఁగప్పిన
ట్లొప్పునుగాన చిత్తలయమొక్కపదైన నొసంగు శ్రీపతీ.

శ్రీలక్ష్మీనారాయణశతకము.

సీ. నీదాసవరులసన్నిధి గల్గినటులైన, వైకుంఠమునకేగు వాంఛయేల
నీదాసవరుల వర్ణింపఁగల్గినజాలు, నితరదేవతల సన్నుతులవేల
నీదాసులనుపూజ నిత్యఁజేసినజాలు, విగ్రహార్చనమీఁద వేడ్కలేల
నీదాసవరుల ప్రమోదింపజేసిన,చాలు యజ్ఞముఁజేయుశీలమేల

గీ. యట్టి నీదాస సాంగత్య మనవరతము, గలుగ వరము ప్రసాదింపవలయు దేవ
నతజనసురక్ష ఘనకరుణాకటాక్ష, లక్ష్మీనారాయణాబ్జాక్ష లలితవక్ష.

రేమెల రామదాసు

ఇతఁడార్వేలనియోగి. అప్పయ వెంకమ్మల నాల్గవపుత్రుఁడు. ప్రతివాది భయంకర ఆర్యలింగరాఘాచార్యుల శిష్యుఁడు. పిఠాపురము

జమీందారులవారిపక్షమున దుగ్గుమర్తిలో నుండువాఁడు. శ్రీరావుగంగాధరరామారావుగారినిఁ జేరొ్కనెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములుచూపెదను. కవి క్రీ॥ శ॥ 1870 ప్రాంతములవాఁడు.

మహిజామనోహరశతకము.

ఉ. రంగదరాతిభీష మణిరాజవిరాజితభూష గోపికా
సంగసముగ్రవేష ననయంబున దాసజనాళిపోష ని
ర్భంగతరంగసంఘముల పాపపయోనిధి శోషకామ దు
స్సంగతిఁబొందకుండఁగను జేయఁగదే మహిజామనోహరా॥ 34

ఉ. పాపపుబుద్ధిచేత బహుపాపము లాజ్ఞఁ జేయుచుఁ బరా
లాపము లాడుచుండె నని రాఘవరామ తలంపకయ్య నీ
దాపునఁ జేరియుంటి నను దాసునిఁగాఁ గృపఁజూచి నేరముల్
కోపములేకఁ బాపఁగదె కూరిమితో మహిజామనోహరా॥ 81

తాతరాజు వేంకటసుబ్బదాసు

ఇతఁడు కోరుమామిడి పురమునందున్న చక్రపాణిపై విరహిణి శతకము వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు చలమయామాత్య పుత్రుఁడు. కాశ్యపగోత్రుఁడు. యజుర్వేదసూత్రి మంత్రితత్త్వజ్ఞాన మహిమ వేత్త నని చెప్పికొనెను. (138) క్రీ॥ శ॥ 1870 నాఁటికే శతకము ముద్రితము. కవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. ఈతని చక్రపాణిశతకమునుండి యొకపద్యముఁ జూపెదను.

చక్రపాణిశతకము

సీ. శ్రీకృష్ణుఁ డీవేళఁ జెలికాండ్రఁ గూడుక, శృంగారవనికి సుశ్రీకరముగఁ
విహరించుటకు జని విడిదికి రాఁడయ్యె, నిదియేమి చోద్యమో యిగురుబోడి
పతిని నేనిమిషంబు జతఁబాసియుండఁగను, నేనెటులీరేయి విదుగఁబోదు
పతిహూయతేవళ నతిప్రీతితోనుఁ జూచి, యతనిఁగూడుటకు నైయంపెనమ్మ

శ్రీరమగవారు నూతనప్రియులుగాన, వారినమ్ముట వలదమ్మ వనితలకును
కోరుమామిడి పురవాసుఁ గువలయేశు, చక్రపాణినిఁ దేఁగదే చంద్రవదన!

కైవరపు నారాయణకవి

ఈతఁ డఖిలవేదాంత ప్రతిపాదకంబగు నమరనారాయణశతకము వ్రాసెను. ఇది నీతిశాస్త్రశతకమని కవి (౪) వ్రాసెను. కవి వివరములుకాని, కాలముకాని తెలియదు. గురుఁడు శ్రీవిష్ణువని గతకాంతపద్యమువలన నూహింప వీలగుచున్నది.

అమరనారాయణశతకము.

సీ. కాయంబుపైనాస కాంక్షతోనిలుపఁడు, వరకవియగు యోగివరుఁడు భువిని
అతిథులపైచాల నతిప్రేమతోనుండు, వరకవియగు యోగివరుఁడు భువిని
సకలజీవాత్ముల సమముగాభావించు, వరకవి యోగివరుఁడు భువిని
పొట్ట బట్టకు బహుగొట్టయిన వగవఁడు, వరకవి యగు యోగివరుఁడు భువిని
ఇన్నిగుణములు గలిగిన కవీశ్వరుండు, భగవదనుభవమొనరించు భక్తినెపుడు
అమరనారాయణాచ్యుత హరిముకుంద, దురితదూరక! కైవరపురివిహార!

మండవేముల వెంకయ

ఇతఁడు సచ్చిదానందరామశతకము వ్రాసెను. వేదాంతప్రతిపాదకమగునీశతక మెప్పుడువ్రాసినదో తెలియదు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

సచ్చిదానందరామశతకము.

శ్రీకరుండ సకల సురసేవితుండ, నిర్వికల్పుండ నిత్యుండ నిర్మలుండ
నాశరహితుండ శరణు శ్రీనాయకుండ, నవనుగుణధామ సచ్చిదానందరామ.

బద్దుతేలయ్యా ననుగన్న ముద్దులయ్యా, రద్దుజేయక వడిలిందు రాఁగదయ్యా
కలుషజాలంబులను ద్రుంచి కావవయ్యా, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ.

శౌనక కృష్ణయార్యుఁడు

ఈతఁడు కోటిఫలిఁ (కోటిపల్లి, గోదావరి) యందు వెలసిన శ్రీరాజరాజేశ్వరి కంకితముగ నొకశతకము వ్రాసెను. కవిరామప్ప భూదేవపుత్రుఁడు. ఇతర వివరములు తెలియవు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

శ్రీరాజరాజేశ్వరీశతకము.

శా. కాలోన్మత్త వినీలకాసరగళగ్రైవేయ ఘంటోద్భవ
ధ్వేలాభ్యానము నెన్నఁడు న్వినఁడు త్వత్కీర్తిస్ఫురన్మల్లికా
జాలానర్గళ దివ్యసౌరభఝరీ చంచన్మహద్వీచికా
మాలంగ్రోలు వివేకికోటి ఫలిశ్రీమద్రాజ రాజేశ్వరీ.

శా. పాపాధైర్యవినాశినీకృపతుసద్వ్యామాంగ సంకాశినీ
తాపారణ్యవిభేదినీసుఖదినీ దైన్యావనామోదినీ
కాపట్యంబెడఁజేయుచున్నము సదా కాపాడు నీవెమ్మెయి
న్మాపాలౌగదవమ్మ కోటిఫలి శ్రీమద్రాజరాజేశ్వరీ. 38

జయంతి కామేశ్వరకవి

ఈతఁడు జానకీవరశతకము వ్రాసెను. హైకోర్టులో వకీలుగా నుండెను. రామభక్తశిరోమణి యని పేరొందెను. జానకీపతిశతకమున ముకుందమాల పోలికలున్నవి. శైలి మృదుమధురము. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

జానకీవరశతకము.

ఉ. కోరను వాజులన్, గరులఁగోరను, హాటకసంచయంబులన్
గోరను, నాకభోగములఁ గోరను, దక్కిన కోర్కులేమియున్
గోరను, నీపదాంబుజముఁ గోరితి, దాఁచక చూపునాకు, నీ
సారసనేత్ర, దానఁ గడు సంతసమొందెద, జానకీవరా.

ఉ. స్నానములెన్ని చేసినను, సంధ్యల గింధ్యల నెంతవార్చినన్
గాననవాసులై యెపుడు గందములే భుజియించుచుండినన్
మానసమందుఁ నీస్మరణ మానక చేయని మానవాధముల్
గాఁనగలేరు ముక్తిఁ జిరకాలముకైనను, జానకీవరా. 15

ఆదూరి కృష్ణయ్య

ఈకవి నారాయణశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడా త్రేయ గోత్రుఁడు. దీనినే గుజలీవారు పెద్దనారాయణశతక మందురు. మత్తకోకిలాదివృత్తముల వంటిపాటలఛందములో వ్రాసెను. వేదాంతప్రతిపాదకము. కవి "ఆదూరి యెంబెరుమాళ్ళు" పుత్రుఁడు. శైలికఁగా ని పద్యములఁ జూపుచున్నాను.

నారాయణశతకము

జననంబు పొటయుఁజేసియున్ జనరక్షకర్తవు నీకుఁ దా
ననమంపుకొందఱు గక్షకై తెగనిన్ను పూజలు చేసియున్
ననుపొంద నెమ్మది నుండినన్ దతిభక్తిమెక్కుడు దిప్పుడున్
ననువంటిదీనుని బ్రోవవే! నారాయణా! నారాయణా||
కవులెల్ల సమ్మతిగాఁగనే ఘనినమార్గలక్షణయుక్తమై
వివరింపఁజాలని నిన్నుదావినుతింపఁజేసిన దేవరా
భువినిన్ను సత్కవులాదిగా బుధులెల్ల మెచ్చఁగ సేయగో
నవమోహనా భవభంజనా నారాయణా నారాయణా|| ౩౮

పోతుల వేంకటరామకవి

ఈకవి పెన్నపట్టణవాసి. శ్రీకృష్ణనాటకము, ఉషానాటకము మల్లికార్జుననాటకము, శ్రీవేంకటేశ్వరకృతులు, మొదలగు గ్రంథముల వ్రాసెను. ఇతఁడాదిశాఖవాఁడు· కౌండిన్యగోత్రుఁడు, రామమంత్రి పౌత్రుఁడు, వేంకటాచలప్రధానిపుత్రుఁడు, నని యొకపద్యమున వ్రాసెను. ఈతని కుక్కుటేశ్వర శతకమునుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కుక్కుటేశ్వరశతకము.

నేరక కొన్నియున్ మఱియు నేరిచియుండియుఁ గొన్ని పాపము
ల్గూరిమిఁ జేసితిన్ సుజనకోటిని దూఁరితి మోసపుచ్చితిన్
నేరములెన్నొ చేసి తుదినీపదభక్తుఁడనైతి నిప్పుడే
తిరున గాలపాశమునఁ దీవ్రత బాపెదొ కుక్కుటేశ్వరా॥ 10

బంధుగులన్నదమ్ములును భార్యయు బుత్రులు మిత్రులున్గురు
ల్పొందుగఁ దల్లిదండ్రులును బొల్పదలిర్పఁగ భృత్యవర్గముల్
యెందఱున్నగాని లేరెవ్వరు నాపఁగలేరు ప్రాణముల్
బొందినిఁబాసిపోవుతఱి భూరికృపాకర కుక్కుటేశ్వరా॥ 30

సిమిపకవి వేంకటేశకవి

చెన్నమల్లయ గోత్రోద్భవుండును తాతయ వెంకమలపౌత్రుండును, వేంకటరావు చెల్లయాంబల పుత్రుండును, నగు జగన్నాథరావున కంకితము. ఈజగన్నాథరావు యోగి యయ్యెను. ఈతని కంకితముగఁ బైకవి యీజగన్నాథయోగిశతకము వేదాంతప్రతిపాదకముగ రచియించెను. కవి క్రీ॥శ॥ 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండవచ్చును శైలికొక పద్యము.

జగన్నాథయోగిశతకము.

సీ. పటికంపుజాయయు వనదనినాదంబు, మహితాదిశక్తియు మత్స్యముద్ర
దనరువిశుద్ధాఖ్య తామరసంబొగి, తావుమూలల తావునందు

బడియారుదళములఁ బఱగుచుస్వరములు, నీజాక్షరంబులై తేజరిల్లు
నాకాశతత్త్వమై యమరిమరాళము, లోకవేయి యాపంగఁ బ్రకటితముగ
నందు నీశ్వరుఁ డధిదేవుఁడై చెలంగు, గురునిసేవించి సాత్వికగుణముఁ గాంచు
నాతఁడే ధాత్రియోగి యానంద్రుబుధులు, జ్ఞానభోగి! గోడే జగన్నాథయోగి!|| 43

కోమట్రాజు వేంకటశివుఁడు

ఈతనివ్యవహారనామము వేంకటప్పయ్య. రేపాలరాజలింగశతక మీతనికృతి. (వెనుకను 407 పుటచూడు) ఉద్భటారాధ్య శిష్యుఁడగు వీరభద్రగురుశిష్యుఁడు. ఈకవి మునగాలప్రభువగు. శ్రీరాజా నాయని లచ్చమ్మారావుగారి మంత్రి. (1831 క్రీ|| శ||) శివతత్త్వసుధానిధి యనుకావ్యమున కీకవి ప్రోత్సాహకర్త. అది శ్రీకందుకూరి వీరేశ లింగముపంతులుగారి కవులచరిత్ర కొంత కీర్తిగాఁ బారవేసిరఁట! ఈ కవి మఱియొకశతకమును, జ్యోతిష గ్రంథమునుగూడ వ్రాసెనఁట. కృష్ణామండలము నందిగామతాలూకా పెనిగంచిప్రోలు నివాసుఁడు. భరద్వాజస గోత్రుఁడు. శైవుఁడైన నూఱువేలనియోగి. నాల్గుతరము లక్రింద శైవులైరి. వైష్ణవులతో వీరికి సంబంధము లున్నవి.

రేపాలరాజలింగ శతకము.

సీ. శంకరపరమేశ శాశ్వతసర్వేశ, కాలకాలాంతక గంగకరంగ
చంద్రశేఖరభీమ శంకరిహృదయేశ, సర్వమహాదేవ శరనిభాంగ
ఫాలనేత్రగిరీశ పంచాక్షరీరూప, భవహరపురహర భక్తవరద
గంగాధరసురేశ కంజాక్షసన్నుత, భుజగభూషణ దీనపోషసోమ
యనుచు పఠియించువారికి ఘనతమీర, మోక్షసత్రంబులేసిన దీక్షనీదె
భావభవభంగ గౌరీ హృత్పద్మభృంగ, రాజితశుభాంగ రేపాలరాజలింగ|| 8

పోతన్న భాగవతమునందుఁ బాక్షికుఁడై వ్రాస్తవంబులు కొన్ని వదలినట్లు కవివ్రాసెను. దీనినిఁబట్టి వీరభద్రవిజయరచనముపై నప్పటి వాదుకలును గ్రహింపవచ్చును.

విజయరాఘవాచారి

ఇతఁడు వైఖానసుఁడు. కృష్ణశతకమును వ్రాసెను. రఘునాథ భట్టరాచార్యుని నప్తృఁడు, వనమాలి పౌత్రుఁడు. రామాచారిపుత్రుఁడు. ఆరుగోళపురీశుఁడగు కృష్ణుని నుతించెను.

కృష్ణశతకము.

సీ. శ్రీవత్సవక్షలక్ష్మీవర కరుణాకటాక్ష వీక్షణసురాధ్యక్షవినుత
ఇందిరారమణ గోవింద ముకుంద సమ్మోదనందన నందనంద దేవ
కరిరాజవరద సుందరరూపగిరిధర, సరసిజనేత్ర సంస్తవనపాత్ర
అండజవాహ కోదండధరాఖండ, మండలాధీశ ప్రచండతేజ
యనుచు నీనామకీర్తన లనుదినంబు, భజన సేయుచునుండు నా భావమందు
ఆరుగోళపురీశ శ్రీకృష్ణ! రఘునివాస, శ్రీశ సర్వేశ వినుత! విశ్వేశయీశా. 1

భృంగిరిట బసవయలింగకవి

ఇతఁడు వీరభద్రశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడు విశ్వకర్మకులజుఁడు. సుంకరణ వెంకయ యీతనిగురువు. రుద్రవిశ్వేశ్వరులనిఁగావ్యాదినిఁ దలఁచెను. విశ్వబ్రాహ్మణశబ్దము వాడినందున నీతఁ డాధునికుఁడు. శ్రీరావు గంగాధర రామారాయనింగారు పిఠాపురప్రభువుల 16వ పద్యమునఁ జేర్చెను. శ్రీరావు రామారాయణింగారినిఁ జేర్చెను. క్రీ॥శ॥ 1870 ప్రాంతమువాఁ డనవచ్చును. షట్పదపుగ్రామము నందలి వీరభద్రున కంకిత మొనర్చెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

స్తవప్రకరణము, యుద్ధప్రకరణము, ప్రార్థనప్రకరణము నని శతకము విభజించి వ్రాసెను.

వీరభద్రశతకము.

క. ఇందిరఁ గొలిచెదమది నా, నందంబుగఁ గావ్యసిద్ధికొఱకై నాహృ
న్మందిరమునందు మునిజన, వందిత శ్రీవీరభద్ర పటుతరరౌద్రా. 7

క. రాజశిఖామణియగు, నారాజా శ్రీరాఘురామరాయనృపాలున్
రాజితసత్కృపనేలుము, భ్రాజిత శ్రీవీరభద్ర పటుతరరుద్రా. 17

మీసరగండ మునిస్వామి

ఇతఁడు విశ్వకర్మ కులోద్భవుఁడు. ఈతనినివాసస్థానము తిరుపతి కాగ్నేయమూల పదిమైళ్లదూరమున నున్నవడమాలపేట యనుగ్రామమని శతకాదిని ముద్రాపకులు వ్రాసియున్నారు. క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁ డైయుండును. శ్రీరఘురామశతకమును రచియించెను. దీనిలోఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

రఘురామశతకము

క. నతులొనరఁజేసి వరసం స్కృతకవులకు నాంధ్రకావ్య కృతినిపుణులకు స న్నుతిజేసి నిను భజించెద రా, జితముగ శేషాద్రిధామ శ్రీరఘురామా!
క. సురలయితిమి దొరలయితిమి, ధరణీసురలయితిమనుచు దర్పితమతులై హరి నిన్మరచినసుఖమా, చిరముగ శేషాద్రిధామ శ్రీరఘురామా!! 52

ముదిగొండ శంకరారాధ్యులు

ఈకవి యాధునికుఁడు. క్రీ॥శ॥ 1919లో మరణించెను. హనుమకొండ మట్టెవాడనివాసి. 1960000 గణార్చన మొనర్చి యన్నదానము చేసెను. ఆరాధ్యులకు నాయకుఁడు. ఈతఁడు భావలింగశతకము, చాటుపద్యములు, మానసపూజాద్విపద, శివభజనకీర్తనలు, మల్లికార్జునలింగశతకము, తటస్థగ్రామపంచరత్నములు, మొదలగునవి వ్రాసెను. హెచ్చుగా గీతములు వ్రాసెను.

భావలింగశతకము.

ఆ. వె. మ్రొక్కుబిడుదు సర్వమునకు సర్వాత్మకు, శంకరునికి నతని కింకరులకు
నీదుపాదములకు నిత్యంబు మ్రొక్కెద, పాపభయవిభంగ భావలింగ!

గోచికన్న లేప గొప్ప పవిత్రంబు. నావుకన్న తేప జరుగఁగలది
యొంగిఁకింతచింత లెట్టివాఁడలవుడు, పాపభయవిభంగ భావలింగ! 13

క. శ్రీరామచంద్రప్రభుగయుడు, బీఁదు గూడెంబు పాదపీఠతదోఁపన్
జేరక్కిన శ్రీగిరినివి, హారంబుగ వెలయు మల్లికార్జునలింగా! 61

క. ధనవాంఛ నూరసేద్యంగ, దనచనిపుటకు నక్కలేదు భావములోనన్
గననిది చోష్యము యంతట, నను కోను సంగతకి మల్లికార్జునలింగా! 92

శిరపురపు జోగనార్యుని ప్రేరణచే వేదవిజ్ఞానము, శివజ్ఞానము నొంది విరాగియయ్యెను. ఉద్భటారాధ్య వంశ్యుఁడగు భోగలింగార్యుని కనిష్ఠపుత్రుఁడు.

నూతులపాటి సుబ్బకవి

ఈతఁడు భద్రాద్రిరామచంద్రశతకమును దేవిశెట్టిగోత్రజుఁడగు దోసపాటి సర్వయపౌత్రుఁడును, వేంకటాచలము పుత్రుఁడును, అగు కోటయ్యప్రోత్సాహమున వ్రాసెను. ఆధునికుఁడు.

భద్రాద్రిరామశతకము

సీ. చంద్రమండలముతో సాపచ్చు, నీఫాలభాగంబు నమ్యతుల్పరిఢవింప
చిత్రతనూ శతపత్రంబులను గేరు, సొగసైన నీనేత్రయుగళమరయ
శ్రీకారములసొరు ఁటి కానఁగావించు, విలసితమైన నీవీనులహహ
పక్కుటద్దంబుల నక్కనహసియించు, పొలుపున నీకక్షుల బెడంగు
ఇట్టి సంపూర్ణసుందరం బిను మసింప, నగని మానుబు మోహించు టబ్బుగంబె
యమలగుణసాంద్ర! సూర్యవంశాబ్ధిచంద్ర, రాజరాజేంద్ర! భద్రాద్రిరామచంద్ర!33

సీ. ఇక్ష్వాకురాజవంశ క్షీరవార్ధికి, సాంద్ర శరత్కాల చంద్రుఁడనఁగ
సరవినిక్షోసలక్ష్మానాథు సుకెగర్భ, రమణీయపేటికి రత్నమనఁగ
ప్రముదాత్ముఁడా దశరథుమహారాజునే, త్రంబులకును వెన్నిధానమనఁగ
సంతతాశ్రితజన సమితిపాలిటికెన్న, పాలుపొంద మందార భూజమనఁగ

జనన మొందితివౌ గదా సకలసురలు, సంస్తుతులొనర్ప లోకప్రశస్తముగను
యమలగుణసాంద్ర! సూర్యవంశాబ్ధిచంద్ర, రాజరాజేంద్ర! భద్రాద్రిరామచంద్ర! ॥౫॥

చెలికాని చెల్లయ్యమ్మ

ఈమె పద్మనాయకవంశజుఁ డగుచెలికాని వెంకయార్యుని ధర్మపత్ని. అనవరత భగవద్భాగవత భక్తియుక్తురాలు. వీరిది కుప్పనూళ్లగోత్రము. రావు భావయ్య చిన్నమ్మగార్లపుత్రిక. "పురాతన వేళంగిపురనివాసి నిదానీంతన కరపపురవాసి" తనబంధుగులకు, సర్వ లోకమునకు శ్రేయముకలుగుట కీరెండుగ్రంథములను వ్రాసెను. (1) పార్థసారథిపద్యములు (2) జానకీపద్యములు నీమెకృతులు. నూఱేసిపద్యములు కొన్నికీర్తనలునుగూడ వ్రాసెను. మంచి ధార కలదు. యతిప్రాసలు పాటింపలేదు. వానియంతట నవికొన్ని పడినవి. భాషలోఁ జాలవాడుక యాసము లున్నవి. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. క్రీ॥శ॥ 1900 ప్రాంతమున నీమె యివివ్రాసెను.

(1) పార్థసారథి పద్యములు.

సీ. కూర్మావతారమై కుదురునుండగ నెవడు, జలధిమర్దించిన జట్టియెవడు
అమృతభాండంబెల్ల సురలకిచ్చినదెవడు, అసురులహతముగావించె నెవడు
కాలకూటవిషంబు ఘనముచేసె నెవండు, శివునికంఠంబున నుంచె నెవడు
శృంగారమైన శ్రీ మోహినీరూపమున, అసురులను మోహింపఁజేసె నెవడు
గీ. ఇన్ని మాయలతోడ నీభువినినేలు, అనుదినంబును నానోటనుండు నెవడు
సాధురక్షణ సత్వాధికుడు యెవడొ, పార్థసారథి నీపాద శరణు శరణు.

(2) జానకీపద్యములు.

సీ. ఇంపుతో నిజరూపు జూపిరక్షింతువు, నిను నమ్మియుంటిని నీరజాక్షి
గానలోలునితోడ కరుణజూపుమటంచు, నానుడువు గానీవు నెగపవమ్మ
తిరుమంత్రమును చెప్పి తెరవుచూపెడుతల్లి, జ్ఞానంబుబోధించు లోకమాత
పాపపంకిలమందు బడియుంటినని దెల్పు, కల్లసంసారమున నుంటినను ము

గీ. ఏమి సేయుదునమ్మ యోజానినమ్మ, నన్ను రక్షింపకున్న నాకెద్ది తెరవు
నిన్ను వేడుచునున్న నన్నేలుకొమ్మ. జన్మమికనొల్ల నన్నేలు జానకమ్మ.

దేవాదుల పెద్దన్న

ఇతఁడు శివభక్తుఁడు. విశ్వకర్మకులోద్భవుఁడు. ఉత్సాహవృత్తములలో "ఉమామహేశ్వరశతకము" వ్రాసెను. వివరములు తెలియవు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములు.

ఉమామహేశ్వరశతకము.

ఉత్సాహవృత్తము

ఇట్టి పెన్న తేరు బుద్ధి సార్థిఁనందు బూన్చినన్
తుగంగ మింద్రియంబులందు దుష్టవిద్య చక్రముల్
తెలుఁగు దప్పకుండ నస్మదీయ చిత్తపీఠినిన్
స్థిరంబుగాను నిల్చి గావు శ్రీయుమామహేశ్వరా॥
ధరిత్రియందుఁ బుట్టి నిన్నుఁ దల్చనట్టివాఁడు వా
నరుండు యోగ్యజన్మమెల్ల నాగభూష నిన్ను సం
స్మరింతు సంతతంబు పూజసల్పి ముక్తులైరన
స్మరించి ప్రేమ బ్రోవుగావుమా యుమామహేశ్వరా॥

సన్నిధిరాజు జగ్గకవి.

ఈకవి రాజలింగశతకము వ్రాసెను. పిఠాపురము ప్రాంతము నందలి యుప్పాడనివాసి. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతములవాఁడు. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యవేదాంతముల నెఱిఁగినవాఁడట! ఈతఁడే జీవయొఱుకల కురవంజియను యక్షగానము వ్రాసెను. ఈశతకము విరహిణీశతకములజాతిలోనిది. పార్వతీవిరహము వర్ణితము. వాకతిప్పరాజశేఖరు

నకంకితము. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. కవి యజుశ్శాఖ, కాశ్యపగోత్రుఁడు. అమ్మయపేరమాంబల పుత్రుఁడు.

శ్రీ రాజలింగశతకము.

సీ. కొమ్మరా బంగారుబొమ్మరా ముద్దుల, గుమ్మరా మనవిఁగైకొమ్మటంచు
కాంతరా పుణ్యనితాంతరా సద్గుణ, శాంతరా మహిమ లనంతమనుచు
కల్కిరా కపురంపుమొల్కరా మరునిచే, చిల్కరా నీదయఁజిల్కుమనుచు
వెలఁదిరా సద్బుద్ధిగలదిరా యిదినీకు, కొలఁదిరా కోపము వలదటంచు
సతివరో వాని బ్రహ్మమాలి, హితవుపగిది, పతినిమరపించి నన్నొకా
గతినిఁజేర్పవనిత! భవసాగరపుతెప్ప వాకతిప్ప, రాజలింగునిఁ దేగదె రాజవదన॥

సీ. నీయిల్లుగుడిగాను నీమేను శిలగాను, పరగ నీతలశశిఁబాయుగరువ
నీగళంబున విషా న్వితఘోరమైయుండ, నీపుత్రిగర్భంబు నిల్వబగుల
నీవాహనము ఘాసునిత్యంబుమేయను, నీడసొమ్ములు శేష నియతిగాఁగ
నీహారసమితియు నెలమిపుత్రియుగాఁగ, నీజటపైకొమ్మనీరుగాఁగ
నీదుఫాలాక్షమున నగ్ని నిండుకొనను, యేలసతినేలుకోవని యూలనాడి
వనిత భవసాగరపుతెప్ప వాకతిప్ప, రాజలింగునిఁ దేగదె రాజవదన॥

తూములూరి వేంకటరంగయ్య

శ్రీ మీనాక్షికల్యాణశతకము.

సీ. నాసికాగ్రమునంద నవమౌక్తికంబు ముక్కుఁదిరీను లపరంజి కమ్మలమరఁ
కరకంకణావళుల్ కంఠహారములు మధ్యమున నొడ్డ్యాణంబు దనరఁగాను
అందియల్ మ్రోయంగ నతిరూపవతులైన, శ్రీభారతులజంట చేరవచ్చి
శోభనంబులు పాడుచునునవ్వు మోముపై, ముంగురుల్ గునిసి యాడంగనిలిచి
యెదుట ముత్యాలహారతుల్ యెత్తునపుడు, శంకరుండైనను సుందరేశ్వరునివద్ద
వేంకటేశుని చెల్లెలై వెలయుగౌరి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరములిమ్మ॥

అద్దంకి వేంకటాచార్యుఁడు

ఈకవి వ్రాసినవి నీరజాక్షశతకము, విరహిణీశతకము. గుంటూరుమండలము నందలి చీరాలదేవునిపైఁ జెప్పినట్లున్నది.

నీరజాక్షశతకము.

సీ. కమలాకళత్రుండు కాంచననేత్రుండు, నవనీతచోరుండు నగధరుండు
వేణువినోదుండు వేదాంతవేద్యుండు, తన్మాయతామ్రాక్షుండు పావనుండు
నీరదగాత్రుండు నిగమాంతగేహుండు, శరదుండు వస్తుఁడు శాశ్వతుండు
వనధిగంభీరుండు వసుదేవపుత్రుండు, మంజులభాషుండు మాధవుండు
మునిజనస్తోత్ర పాత్రుండు మురహరుండు, భక్తరక్షణదక్షుండు భవ్యయశుఁడు
నీరజాక్షుఁడు చీరాలనిలయుఁడైన, చిన్నికృష్ణుని తేరమ్మ చేడెలార! 80

సీ. పులుగుతత్తడి నెక్కి భువనముల్ రక్షించుఁ, పురుషరత్నమె సుమ్మీ పువ్వుబోడి
పాలమున్నీట లోపల పవ్వళించియు, లోకముల్ కాపాడు లోలనేత్రి
పన్నగరాజుపై పవళించి సుజనుల, పాలిటిదైవమే పద్మగంధి
కాయకూరలు దిని కానలఁ దిరుగేడి, మునుల కాధారమే ముద్దుగుమ్మ
నమ్మియున్నట్టివారల నెమ్మనముఁ, బాయకుండియు కడతేర్చు భారకుండు
నీరజాక్షుఁడు చీరాలనిలయుఁడైన, చిన్నికృష్ణుని తేరమ్మ చేడెలార! 81

మేడుకొండూరి కృష్ణదాసు

ఇతఁడు శ్రీహరిశతకమును రచించెను. కవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు.

శ్రీహరిశతకము.

కోరితినయ్య నిన్ను మదికోరికలుప్పతిలంగఁ జేయుమీ
వారిజగర్భరుద్ర సురవందిత పాదసరోజ నన్ను మీ
కూరిమి పుత్రుఁగాఁ దలఁచి కోపముమానియు గొప్పఁ జేయుమీ
ఘోరదయాసముద్ర యిదె వేడెద మీశరణంబు శ్రీహరీ. ౫౨

పెద్ద కస్తూరి రంగకవి*

ఇతఁడు లక్షణచూడామణి యనుఁ రంగరాట్ఛందము, సాంబనిఘంటువు, కృష్ణార్జునసంవాద మనునైదాశ్వాసముల కావ్యమును రచియించెను. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వేంకటకృష్ణార్యపుత్రుఁడు. ఆర్వేల కమ్మనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి కృష్ణార్యుఁడు. తల్లి కామాక్షమ్మ. ఇతఁడు తనలక్షణచూడామణి, ఫ్రెంచిగవర్నరగు మాన్సియోర దుబాషి యగు "ఆనంద రంగపిళ్లై"కుఁ గృతియిచ్చెను. ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన రంగపిళ్లై దినచర్య (Dairy) లో నీకవినికిభార్యకును గలతగవు పరిష్కరించిన ట్లొకటి రెండుచోట్ల నున్నట్లున్నది. క్రీ॥ శ॥ 1750 కిఁ బూర్వుఁడై యుండవలెను. పుదుచ్చేరిలో నుండియుండవలెను. ఈతని సాంబనిఘంటువు 108 పద్యములు గలశతకరూపమున నున్నది. దానిలోనొకపద్యముఁ జూపెదను.

సాంబనిఘంటువు.

"సీ. సాంబశ్రీనామనిఘంటువనెడి కృతిని. ... ...

గీ. కవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన నీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ జిత్తగింపు
దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి॥

సీ. గురు వనజోజ్జ బరువునకుఁ జెలంగు, నారనాయుల్లపు నాతిపనయు
నూరనఁబల్లెమ నూరువునకుఁ బొల్చుఁ, దమియనరాత్రికిఁ దమికినఁగూఁ
గరియనదంతికిఁ గప్పనకుఁదనర్చుఁ జింతనాఁదింత్రిణి చింతయొనరు
మూలయనఁగఁగోణ మనకురికగ్గఁకుఁజెల్లు, మనువనబ్రతుకును మనువునగుఁ

తే॥ గూటమనశిఖరమునకు గుంపునకగు జాతియనఁ నన్వయమునకు జాతిపనయుఁ
బురియనఁగ నెమ్మితోఁకకుఁ బురికిఁదనరు, సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి॥

నానార్థవర్గు 95

నిఘంటువు 95 పద్యములలో ముగించెను.

---

*ఈకవి మొదలు (1) సత్యవోలుభగవత్కవి (2) రాచూరి లక్ష్మీరామదాసు (3) వెలిచేటి వేంకటరామప్రధానియు నీనల్వురును మూఁడవ భాగమునకు బోవలసినవారు. పొరబాటున నిక్కడ వేయవలసివచ్చినది.

సత్యవోలు భగవత్కవి

“ఈతఁడారువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; జనార్దనామాత్యపుత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతఁడు గోదావరిమండలమునందించుమించుగా నూటయేఁబది సంవత్సరములక్రిందనుండువాఁడు. ఈతఁడేనుఁగు లక్ష్మణకవి మొదలగువారితో సమకాలికుఁడని చెప్పుదురు.” అని కవులచరిత్రమనుచున్నది. ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయమను ప్రబంధమును, నూఱుశతకములను వ్రాసెను.

క. ధీరతి శతశతకంబులుఁ, బారావళులును దశావతారావళులున్
జారూదాహరణంబులు, శ్రీరాజిత దండకములుఁ జెప్పినవాఁడన్॥

ఈతనిరుక్మిణీపరిణయము నందలిదశావతారపద్యములు తెలుఁగుదేశ మంతటను వ్యాపించి పలువురు భోజనసమయములయందుఁ జదువుచుందురు. ఈతనిశతకము లేమియు నాకుఁ జిక్కలేదు. దశావతారపద్యముల నొండు రెండుదాహరించెదను.

కూర్మావతారము.

సీ. అమృతవారాశిఘటమును మందరముఁ గవ్వ, ము ఫణిరజ్జువుఁ జేసిపూర్వదేవ
తలు దేవతలుఁబట్టి తరువఁగా ఘుమఘుమ, ధ్వనులు బ్రహ్మాండము దిల్లపడ
నపుడు “పరోపకారార్థమిదంశరీ, ర”మని కూర్మావతారమునఁ గ్రుంగి
న గిరిక్రిందనిలిచి “నాన్నోదకసమం, దాన”మనిసురల కమృతమిచ్చి
గీ. నిరుపమానలక్ష్మీరమణీమణీ మ, ణులుఁగొలువ విలసిల్లితౌ నలఘుదాస
శీల! వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ!, రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!

శ్రీ రామావతారము.

సీ. సూర్యవంశము పరిశుద్ధమని దశరథుఁ, డు సతులమనోరథుఁడని భరత
లక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు సన్నవైపుట్టి, సౌందర్యచాతుర్య సామాన్య
శౌర్యధైర్యౌదార్యవీర్య సత్యౌచిత్య, గాంభీర్య కర్తృమకర్తృమన్య
థాకర్తృ మతిసమగ్రత్వ సత్వాఘట, ఘటనాపటీయస్త్వ ఘనయశస్త్వ

గీ. సౌఖ్య సఖ్య దయాముఖ్యశాలివైన. రాముని సహాముని దగునాశ్రితాను నిను భ
జింతు వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ, రక్షణపరాయణాఖండ! నారాయణాఖండ!

ఈ పైపద్యములఁ జూచి కాకొల్లైనల లక్ష్మణకవి యొకదశావతార స్తవము వ్రాసియుండెను. అందాతఁ డిట్లు నుడివెను.

"సీ. * * మనుదిట్టకవి ప్రకాశునిచే విరచితమై, యున్న పద్యంబులకన్న వన్నె
కలిగియున్నవి యివికాళిచయనుల, క్ష్మణకవియు నాదుకలను జెప్పె"

నట్లు పై లక్ష్మణకవి వ్రాసెను. ఈపద్యములు దిట్టకవి ప్రకాశునివి కాకపోవుటయేగాక, పెద్దిభగవంతు ఁడలక్ష్మణకవితో నాతని పద్యములే బాగుగ నున్నవని రెండసత్యములు స్వప్నములోఁ బల్కుట వింతగఁ దోఁపకమానదు. ఈలక్ష్మణకవి పద్యము నొకటిఁ జూపెదను.

కూర్మావతారము.

సీ. క్షీరాబ్ధిఁగలశగాఁజేసి మందరగిరి, కవ్వంబుగా నందుఁగ్రింపుగొల్పి
వాసుకిఁద్రాఁడుగా వలనొప్పఁగావించి, దేవదానవులు మథించ దద్ద
గంబునకోడి యాయంబుధిలో ధరగి, రిసహితంబుగాఁ గ్రుంగఁజూచి
శంఖంబు ముఖముగాఁ జక్రంబు గప్పర, మునను శాఙ్ఞ పాదయుగముగా గ
గీ. దయు ఖడ్గ మవలిపాదద్వయముగఁబూని, కూర్మఁబవైత్రిఁగు గోత్రిమెత్తి
యమృతపానంబు చేఁబూనియతివనైయా, సురలకొసఁక శోధించి సురల కిడిన
కృష్ణ వైకుంఠనాథ, లక్ష్మీసనాథ, రక్షణపరాయణాఖండ! నారాయణాఖండ!

రాచూరి లక్ష్మీరామదాసు

ఈతఁడు కరణమో, మఱియొక యుద్యోగియో యైయుండవలెను. ఈస్టిండియాకంపెనీదినములలో జరిగిన కొన్ని పెద్దయుద్యోగుల విపరీతచర్యలకుఁ గినిసి రాజమహేంద్రవరమునందలి శ్యామలాంబను సంబోధించి తనశత్రువుల సంహారింపుమని ముఖాముఖిని దేవతతో మాటలాడుచు వ్రాసినశతకము. ఇందు వాడుకరూపములు,

కవికి దేవతపైఁ గలనమ్మకము విచిత్రముగనుండును. చింతలపూడి కృష్ణారావు కవికిఁ బ్రతిపక్షి. కాండ్రేగుల రాజాజీ యధికారి. కవికిఁ బోయిన గూడూరియుద్యోగమును దిరిగి యిప్పింపుమని దేవతను బ్రార్థించును. ఆకాలమునందలి కలిదిండివారిదోపుళ్లు మొదలగు దేశవిశేషములు తెలియుచున్నవి. ఉద్యోగులకష్టములు కన్నులకుఁ గట్టినట్లుండును. ఇంతకంటె వివరములు తెలియవు. మైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శ్యామలాంబాశతకము.

సీ. ఈపుస్తంబునకిల నింపుతో నీవున్న, జేసినపనులెల్లఁ జెప్ప నేర్తు
కలిదిండివారును ఘనతగా బలిమితో, దోఁచిన వారినిఁ దోలినావు
కొవ్వూరికాడను క్రొవ్వుమరాటీలు, దోఁచగా వచ్చిన దునిమినావు
పండానుడును మఱి ప్రజలనుదండిగ, కొనవలె నన్నను కొట్టినావు
ఇట్టిదావశత్రుల యింకనుదునుము. ఘట్టిగా నినునమ్మితి కరుణయుంచు
పుడమిలో రాజమహేంద్రపురనివాసి శాశ్వతంబైన వరమిమ్ము శ్యామలాంబా॥ 1

సీ. బందారులోపల బాగుగనయఁ జేసి, ఘోరలచే నన్ను గల్ దొడ్డగాను
వ్రాయించితివి నీవు వరుసపైలోచేత, కోటిఘోరలచేత గొప్పగాను
రాచూరితలలగు రామదాసుని పేర, తాకీదు వ్రాయించి త్వరితముగను
మఱియు చింతలపూడి మఱి కృష్ణరాయుకయి, జాబు వ్రాయించిచ్చి సహనముగను
మొగలితుర్తిలో మాకును మదముతోను, రుసుముయిప్పింప నన్నదు మూర్ఖివాని
పుడమిలో........................॥ 22

సీ. ఈకుంపిణీవారు యీరాజ్యమందునఁ. దగువుబుదీర్చుచు ధర్మముగను
సన్నదువ్రాసిచ్చి సత్యంబుగా నోర ల్న, డుచుకొమ్మన్నను వరుసయిప్పుడు
మరుమాటలాడుచు మహీనివుండిరి యిపుడు నీయాజ్ఞచేయవే నిపుడు వారిఁ
గుంపిణీవారికి కువలయచక్రంబు, నేలించవేయిపుడు వేడ్కతోడ
సన్నదును మాకు నిప్పించి జననినీదు, ఆజ్ఞచెల్లించి నడపించుమంబనీవు
పుడమిలో........................॥ 27

సీ. నీవాకిటనుయున్న నిజముగాగొల్లకు, దృశ్యంబుగాదది దృఢము మాకు
రాజాజిగారికి రాజ్యమహాలక్ష్మి, యెదుటనిల్చియునీవు యెపుడకచేయు

Telugu Institute Library Hyderabad Acc No. 12276
శతకకవుల చరిత్రము సంఖ్య...9635...
తేది...4.7.56...

ప్రభువు గో[illegible]సుగాఁ జెల్వును. జగపతిరాజును సాఁగ[illegible]
శ్రీభక్తులకు నెల్ల నిజ[illegible]ఁ జెల్వును. నమ్మి త్రితసేవను నాతినిన్ను
ఇష్టుఁడు జెల్వ[illegible]ఁకను నీవె, వీరికిని నీవు జెల్పిన నిహితమున్న
[illegible]...............|| 38

వెలిచేటి వేంకటరామప్రధాని

ఇతఁడు ప్రాచీనకవి. "పంచదబ్బులు" అని పిలువఁబడు కావ్యములలో నొకటగు కృష్ణార్జునసంవాదము వ్రాసినవాఁడు. తనకృష్ణార్జునసంవాదమునం దీతఁ డిరువదియైదు శతకములును, విజయలక్ష్మీనృసింహవిలాసము, వియన్నదీపరిణయము, బాణాసురయుద్ధనాటకము మొదలగు కృతులు వ్రాసితినని చెప్పెను.

సీ. మృదువుగా విజయలక్ష్మీనృసింహవిలాస, మంచితగతిని రచించినాఁడ
పరగ వియన్నదీపరిణయం బను కావ్య, మొప్పుగా విలసిల్లఁ జెప్పినాఁడ
వినయంబుతోఁ బంచవింశతిశతకముల్, విరచించి హరికి నర్పించినాఁడ
భాసురమతిని బాణాసురయుద్ధాది, వెసనాటకములు గావించినాఁడ
గీ. సరసుఁడవు నీవె రచియించు సవ్యసాచి, కృష్ణసంవాదమను సుమహోత్కృష్టకావ్య
మొనరమాపేరఁ గృతియిచ్చి ఘనతమీర, విస్తరింపుము లోకప్రశస్తిగాను.

ఈకృష్ణార్జునవిజయము భక్తిప్రతిపాదకమైనది. ఇందు గయోపాఖ్యానమే కథ. ఇతఁడు జగ్గయమంత్రిపుత్రుఁడు మల్లికార్జునదేవునకుఁ గృతియిచ్చెను. మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథము. ఈతనిచరిత్రము లేమియుఁ జిక్కనందున వెలికిఁ బద్యము తీయఁజాలకపోయితిని. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడై యుండవచ్చును.

డబ్బీరు నరసకవి

ఇతఁడు కలువాయిశతకమును (శృంగారశతకమును) రచించియున్నాఁడు. కలువాయిగ్రామము నందలికృష్ణుని సంబోధించుచున్నట్టున్నది. "చెలియ నీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడుకొని వేగ రాఁగదే తోయజాక్షి" అని సీసపద్యములు 100 వ్రాసియున్నాఁడు. విరహిణి యగుస్త్రీ తనచెలికత్తెను గృష్ణునిఁదెమ్మని తనవిరహబాధ నంతయు వర్ణించి చెప్పెను. కొన్నిపద్యములు రాధికాసాంత్వనాదుల యందువలె చాలశృంగారభూయిష్ఠములై యున్నవి. గుహ్యాంగవర్ణనాదు లెక్కువ. ఇది బాలురు, బాలికలు చదువఁదగినదికాదు. డబ్బీరువారు సృష్టికరణములు విశాఖపట్టణములలో నున్నారు. శైలికి రెండు పద్యములు:—

తిలకంబు నీటుగాదిద్ది మోముటుచూచి, బలుదర్పణముఁద్రిప్పి పాన్పునైచు
గుగులకొప్పమరించి నిటుపిగానటుచూచి, విడెనీలముల్ద్రిప్పి విసరనైచు
కంచుకంబమరించి కడువేడ్కనటుచూచి, పూలబంతుల్ద్రిప్పి పుడమినైచు
సొమ్ము శృంగారించి సుందరంబటుచూచి, తెప్పనరత్నముల్ ద్రిప్పినైచు
నిన్నివిధముల నన్ను మోహించియేలు, మచ్చికల నెట్లు మదిలోన మఱచినాఁడొ
చెలియ నీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడికొని వేగ రాఁగదే తోయజాక్షి.

కడుపేదవాను పెద్దకత్తిగొనఁగలదుగా, నాటుబు నీకమ్ములాయెఁగదర
చెంచువానికైన మించువిల్లుండఁగ, నయ్యయోతుంట విల్లాయెఁగదర
కోలుగానివానికి గుజ్జంబులుండఁగ, నడవిచిల్కలనెక్కనాయెఁగదర
యాకృతుల్ప్రాణుల కందఁగకుండఁగ, నంగహీనపుబ్రతుకాయెఁగదర
చెడుగుబుద్ధులనట్టుల పెడితివంచు, నెన్నిచెప్పిన మత్సరంబెచ్చెనమ్మ
చెలియ నీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడికొని వేగ రాఁగదె తోయజాక్షి.

నెల్లూరుజిల్లా, ఆత్మకూరితాలూకాలో "కలువాయి" గ్రామమున్నది. ఈకవి యచ్చటివాఁడేమో? కవికాలకులనిర్ణయాదుల కా

ధారములు కన్పట్టవు. విశాఖపట్టణమండలమున డబ్బీరువారు స్పష్టీకరణములు కలరు. కొండ అతఁడావంశమునకుఁ జెందినవాఁడనిరి. సత్యము తెలియదు. ఇది విరహిణిశతకముల జాతిలోఁ జేరిన తాళ్లపాక రాజగోపాలశతకము, శ్రీశైలమల్లికార్జునశతకముల నంటిది. ఇందు దూతికపోయి నాయకునితో నాయకి పడుచున్న విరహబాధ వర్ణించి నాయకుని బ్రతిమాలి తీసికొనివచ్చును.

రామాజెట్టి.

ఇతఁడు "బాలచక్రవేమశతకము" వ్రాసెను. ఇతఁడు కర్తకాక లేఖకుఁ డేమో యనియే యనుమానముగ నున్నది. ఈశతకము కదిరిలో వెలసిన మనప్రసిద్ధవేమనయోగిని గూర్చియే వ్రాసిన[illegible] కడచిన ఖరసంవత్సరమున వ్రాసినగ్రంథము. వేమనచరిత్రమను పెద్ద గ్రంథములో నీశతకప్రసంగము వ్రాసితిని. ఇప్పుడీ శతకమే దొరకుట నాకు సంతస మొదవించినది. విషయములు చర్చితములు కావలెను.

బాలచక్రవేమ శతకము 32- C. 5 (ADYAR)

కదిరితూర్పుదిక్కు ఘనతశోభిల్లఁగా, పరగ వరకటూరుపల్లి యనఁగ
అచటయునికిఁజేసి యమరియుండుదురయా, బాలచక్రవేమ భక్తనామ. 104

4 వ పుట 62 పద్యమునుండి 106 పద్యములుగలవు.

తల్లిదండ్రియన్నదమ్ములాత్మసఖులు, ఎలమిబంధువులాది యెల్లజనులు
గలిగివర్ధిల్లి రావూరు ఘనతమీర, బాలచక్రవేమ భక్తనామ!

సంపూర్ణము.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శివమస్తు.